

А. ОРЕЛ

СЛОВНИК

ч. I

A. OREL

UKRAINIAN LANGUAGE
DICTIONARY

VOLUME I.

NEW YORK — 1963

Printed by A. Orel, 363 Grove St.,
Perth Amboy N. J.

АРТЕМ ОРЕЛ

С Л О В Н И К

ЧУЖОМОВНИХ СЛІВ

ЧАСТИНА I.

А — К

Нью-Йорк — 1963

Наклад — 1050

Printed by A. Orel, 363 Perth Amboy, N.J.

П Е Р Е Д М О В А

Словник чужомовних слів, уживаних в українській літературній мові, що його пропонуємо увазі читачів, складений ще 1947-49 р.р і остаточно зредагований року 1950. Отож, від часу, коли словник був готовий, до появи його цим виданням минуло ціле десятиліття. Колись такий відтинок часу не мав посутнього значення. Як правило, до словників збирали лексику вже устояну, „традиційну”, відому в мовному обігу принаймні з пів століття. В наш час, коли образ світу змінюється з калейдоскопічною швидкістю, коли досягнення науки примушують з кожним днем переорієнтовуватися, до мовного вжитку щодень-щогодини проникають нові лексичні запозичення, набуваючи чіткої спеціалізації. Тим то доводиться з прикрістю усвідомлювати, що лексичний матеріал цього словника відстає від життя на ціле десятиліття.

Одначе, автор мав на увазі потреби часу і не обмежувався на устояній лексиці, а всіляко намагався внести й найновіші запозичення з чужих мов, що своєю актуальністю вибиваються на перше місце в щоденному вжитку.

Тим то в словнику читач знайде такі найсвіжіші не тільки для українця, а й для всякого іншого мовлянина терміни, як г е н о ц и д і я, к е б е р н е т и к а, г і л д - т е а т р, л і н г а ф о н, в і т а ї з м, а к м е ї з м тощо, що їх у попередніх словниках цього типу не знайти. Автор визнає, що таких нових запозичень у цім словнику ще далеко не досить, не пощастило бо повністю використати хоча б еміграційну сучасну пресу, літературу — мистецьку й наукову.

Брак таких українських лексичних довідників, як енциклопедичний словник типу Ля-Русса чи хоча б німецького Кнаурса (1949), а також словників: політич-

ного, філософічного й інших вузько спеціальних словників підносить значіння словника чужомовних слів, що може дати мінімальну орієнтацію в поняттях з усіх галузей людського знання, оскільки наукова термінологія в українській мові чужомовного походження. Тим то відмінно від попередніх словників цього типу, що надавали переваги лексиці гуманітарного циклу, в цьому словнику має місце також по змозі ширше й лексика з усіх галузей науки. Знайде тут поживу і лікар, і інженер, і студент будь-якого фаху і політичний чи партійний діяч, як також журналіст, письменник, редактор і кожний читач.

В умовах еміграційних труднощів авторові довелося виступити в даному разі і в ролі видавця та друкаря на власних засобах виробництва, придбаних за здобуті фізичною працею кошти. Певна річ, що такий „синкретизм”, не сучасний і не відповідний добі, негативно відбився на технічній стороні книжки, як і помножив присутні недогляди в тексті та примусив укладача зректися деяких цікавих моментів лінгвістичного порядку. Техніка друку не одноманітна, удосконалювана в міру набування друкарських засобів (машин, шрифтів, знаків).

Значення слів перевірені в різних лексичних джерелах, наукових і лексикологічних працях, енциклопедіях тощо. Приклади, що ілюструють відповідні поняття, подані свіжі, сучасні, як ось, приміром, *д и в е р с і я* — підривна діяльність чужинецької агентури, наприклад, діяльність комуністичних партій, що шкодять своїй батьківщині на користь російського комунізму.

Попри деякі технічні вади та недогляди й присутні похибки, слід відзначити, що даний словник усе ж являє собою дальший ступінь у розвитку українського словництва цього типу, як усучасненням лексичного добору, так і поглибленням лінгвістичної опрацьованості матеріялу.

ВСТУПНІ ЗАВВАГИ

З технічних причин наголоси в словнику до 33-ої сторінки позначені малими літерами, від 33 стор. — звичайним знаком наголосу. З тих же причин деякі слова в різних місцях скорочені різно, напр., філ. і філос. (філософія).

Титульні слова до 196 сторінки подані великими літерами, а далі малими грубим шрифтом.

Якщо титульні слова мають гомонімічне значення, але різняться походженням, тоді таке слово повторюється як титульне належне число раз із позначенням уго-рі зіркою або числами, напр., джин¹ — горілка і джин² — машина, що збирає волокно з бавовнику.

Різні значіння того самого слова позначаються числами, напр., архітектоніка — 1. плян мистецького твору, його конструктивна логіка, 2. галузь геології, що вивчає будову земної кори, 3. співвідношення між структурними елементами живого організму.

Якщо одно із значень слова має фігуральний або приповідний сенс, то при цьому значенні ставиться зірка, напр., канібал — 1. людоїд, людожер, 2.* жорстока, некультурна людина.

Поняття, виражені кількома термінами, містяться в гнізді під основним терміном, напр., елементарна геометрія, нарисна геометрія, аналітична геометрія, диференціальна геометрія, неевклідова геометрія будуть подані під титульним словом **геометрія**. В таких випадках у поясненнях титульне слово подається скорочено, напр., г-ія н а р и с н а (геометрія нарисна).

Якщо в тексті самого пояснення трапляються чужомовні слова, то їх пояснення можна знайти за абеткою (часом такі слова в тексті пояснення подані розбивкою), напр., **гіпотечний** — належний до г і п о т е-

к и. Це означає, що слово **г і п о т е к а** можна знайти з поясненням за абеткою титульних слів.

Після кожного титульного слова подано в дужках назву мови запозичення цього слова або мови його походження, напр., **АБАТИСА** (лат. *abbatissa*)

Розрізняємо мову запозичення й мову походження, що часом збігаються, часом ні. Напр., при слові **ефенді** буде зазначена мова запозичення турецька (тур. *efendi*), а мова походження грецька (з гр. *authentēs*). Це значить, що в українську мову це слово прийшло з турецької мови, але походить воно з мови грецької, де має зовсім інше звучання й інше значіння. Часом мова запозичення є одночасно й мова походження, напр., **гільйотина** — фр. *guillotine*.

Часто слова мають у мові запозичення чи мові походження інше значення, ніж у мові українській. Тоді в дужках подається транскрипція такого слова з перекладом його українською мовою, напр., **АБАТ** (лат. *abbas* із сирійського *abba* — батько), тобто в мові походження (сирійській) значення цього слова зовсім інше, ніж в українській.

З технічних причин у словнику наведено тільки **називний відмінок грецьких та латинських слів, без форми родового**, що міг би більше вяснити основу слова.

Також не зазначено, які слова взято безпосередньо з чужої мови і які утворені від чужомовної основи, напр.; іменник **ДИСПУТ** утворений від латинського дієслова *disputare*, тим часом іменник **ДИСТАНЦІЯ** безпосередньо перенесений з лат. *distantia*, однак їх позначено лат., хоч перше можна було б позначити „з лат.". Для спрощення друку довелося відмовитися від такої диференціації.

При словах, що походять від чужомовних імен, поставлено вл. (власне ім'я).

Грецькі слова, як і слова з мов східніх, транскрибуються латинською абеткою.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ

абес. — абесінська мова.
авс.-л. — австралійські мови.

австрал. — австралійські мови.

анат. — анатомія

анатом. — анатомія.

англ. — англійська мова

ар. — арабська мова

арам. — арамейська мова

арх. — архітектура

археол. — археологія

архіт. — архітектура

астр. — астрономія

астрол. — астрологія

астроном. — астрономія

афг. — афганська мова

афр. — африканські мови

бібл. — біблія

біол. — біологія

болг. — болгарська мова

бот. — ботаніка

буд. — будівельний термін

військ. — військовий термін

вірм. — вірменська мова

вл. — власне ім'я

гебр. — гебрейська мова

геогр. — географія

геод. — геодезія

геол. — геологія

геом. — геометрія

герм. — стародавня германська мова

гірн. — гірництво

гол. — голландська мова

голл. — голландська мова

гр. — грецька мова

грам. — граматики

грамат. — граматики

гот. — Готська мова

див. — дивись

друк. — друкарський термін

екон. — економіка

електрот. — електротехніка

ел.-тех. — електротехніка

ембр. — ембріологія

есп. — еспанська мова

ест. — естонська мова

ег. — єгипетська мова

єгип. — єгипетська мова

жид. — жидівська мова

зап. — заперечення

зах. — західний

зоол. — зоологія

інд. — індуська мова

індій. — індійські мови

індусь. — індуська мова

ірон. — іронія, іронічно

ісл. — ісландська мова

казах. — казахська мова

караїб. — караїбські мови

кв. — квадратний

кельт. — кельтська мова

кит. — китайська мова

км — кілометр

ком. — комерція

копт. — коптська мова

крим. — криміналістика

крис. — кристалографія

іт. — італійська мова
куб. — кубічний
лат. — латинська мова
латин. — латина
л е г. — легенда
лит. — литовська мова
л і н г. — лінгвістика
л і н г в. — лінгвістика
л і н в і с т. — лінгвістика
л і т. — література, літературознавство
л о г. — логіка
м — метр
мад. — малярська мова
мал. — маляська мова
м а л. — малярство
м а т. — математика
м а т е м. — математика
м е д. — медицина
м е т. — метеорологія
м е т е о р. — метеорологія
мех. — мексиканська мова
м е х. — механіка
м е х а н. — механіка
м и с т. — мистецтво, мистецтвознавство
м і н. — мінерал, мінералогія
м і т. — мітологія
мм — міліметр
монг. — монгольська мова
м о р. — морський термін
м у з. — музика, музикознавство
мур. — мурина мова
напр. — наприклад
н.-гр. — ново-грецька мова
нім. — німецька мова
н.-лат. — ново-латинська мова.

п а т. — патологія
п а т о л. — патологія
персь. — перська мова
перуан. — перуанська мова
п и с ь м. — письменство
п о е т. — поезика
п о л і г р. — поліграфія
поль. — польська мова
п р і з в. — прізвище
пров. — провансальська мова
протил. — протилежне
п с и х. — психологія
п с и х о л. — психологія
р а д. — радіо
р а д.-т. — радіотехніка
рум. — румунська мова
санс. — санскритська мова
св. — святий
серб. — сербська мова
сир. — сирійська мова
сканд. — скандинавські мови
с.-лат. — середньовічна латинська мова
см — сантиметр
см-г-сек — сантиметр-грам-секунда
с п о р т. — спортивний термін
ст. — століття
стар.-жид. — стародавня жидівська мова
стар.-нім. — стародавня німецька мова
стол. — століття
ст.-слов. — старослов'янська мова
тат. — татарська мова

т е к е т . — текстильний	фляндр. — фляндрська мо-
термін	ва
т е о л . — теологія	ф о т . — фотографія
т е х . — техніка	ф о т о г р . — фотографія
т е х н о л . — технологія	ф о т о т е х . — фототехніка
тур. турецька мова	фр. — французька мова
тюр. тюркські мови	франц. — французька мова
тюрк. — тюркські мови	х в о л . — хвороба
уг. — угорська мова	х е м . — хемія
угор. — угорська мова	х і р . — хірургія
укр. — українська мова	х і р у р г . — хірургія
ф і з . — фізика	чесь. — чеська мова
ф і з і о л . — фізіологія	Ц . — Цельсій
ф і л . — філософія	швед. — шведська мова
ф і л о л . — філологія	ю р . — юридичний термін
ф і л о с . — філософія	яп. — японська мова

Список допоміжних джерел

Крім української преси та наукової літератури, при складанні цього словника використано такі джерела:

1. Голоскевич — Правописний словник, вид. Книгоспілки 1930 р., Харків — Київ.
2. Зенон Кузеля і Ярослав Рудницький — Українсько-німецький словник, 1943 р., Отто Гарасовіц - Ляйпціг.
3. Українська загальна енциклопедія, вид. кооперативи „Рідна школа”, Львів - Станіславів - Коломия, 1930-35.
4. М. Гладкий і В. Дубровський — „Правописний слов-”
5. О. Синявський — „Норми української літературної мови”, Львів, УВ, 1941 р.
6. Український правопис, вид. ДВУ, 1929 р.
7. Knaurs Lexikon, München 1949, Drömersche Verlaganstalt.
8. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 1930, Berlin.
9. Kluge, Fremdwörterbuch.
10. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1908 — 1913
11. Grosser Volks — Atlas, herausgegeben von Dr Konrad Frenzel, Leipzig, 1938
12. Різні чужомовні загальні та спеціальні енциклопедії, словники та інші джерела.

Українська абетка

Аа, Бб, Вв, Гг, Гґ, Дд, Ее, Єе, Жж, Зз,
Ии, Іі, Її, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп,
Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш,
Щщ, Юю, Яя, Ъъ, ’

А... (гр. а, перед голосни-ми ан...) — переважно в словах грецького походження цей приросток надає слову заперечного значіння, напр., асиметрія (відсутність симетрії), алогізм, апаєробіоза.

АБАДОНА (жид.) — 1. пекло, підземелля; 2. нищитель, ангел смерти; демон, сатана.

АБАЖУР

(фр. abat-jour)

— дашок або щиток (над лампою або іншим джерелом світла); світловий рефлектор.

АБАЗІЯ

(гр. а...—зап., basis—крюк)

— утрата здатності ходити (нервове захворювання)

АБАК

(гр. abax — дошка)

— 1. дошка або столик для арифметичного числення в стародавніх греків та римлян; 2. чотирикутня плита на горішній частині голови (капітелі) в дорійських колонах (архіт.); 3. діаграма з числовими помітками для графічно-механічного розв'язування ма-

тематичних рівнянь.

АБАНДОН

(фр. abandon)

— 1. право на звільнення від зобов'язань щодо відповідальності всім майном, одержуване коштом відступлення частини майна (особливо в безпеці при морським транспортуванні); 2. зречення права на речі.

АБАТ

(лат. abbas із сир. abba — батько)

— 1. настоятель монастиря в католиків; 2. католицький священник у Франції.

АБАТИСА

(лат. abbatisa)

— ігуменя католицького монастиря.

АБАТСТВО

(див. абат) — 1. католицький монастир з його добрами; 2. звання абата.

АБАЛА (ар.) — мандрівний мусулманський чернець у середній Азії та в Індії; див. дервіш.

АБДЕРИТИ (гр.) — 1. мешканці стародавнього грецького міста Абдери, відомі з своєї дурноти; 2. * обмежені люди.

АБДИКАЦІЯ

(лат. abdicatio)

—зречення (посади, престолу, права, обов'язків).

А Б Д О М Е Н

(лат. abdomen)

—живіт, черево (анат.).

А Б Д О М І Н а Л Ь Н И Й
(див. абдомен)—черевний (тиф).

А Б Д у К Т О Р

(лат. abducere—відводити)

—відвідний мускул(анат.)

А Б Д у К Ц І Я (див. абдуктор)—відведення кінцівки від середньої лінії тіла.

А Б Е Л і Т (вл.)—вибухова речовина, що складається з амонійної салітри, кухенної соли та динітробензолу.

А Б Е Л і Т И—гностична секта в північній Африці.

А Б Е Р а Ц І Я

(лат. aberratio—відхил)

— 1. відхил від нормальної будови організму (біол.); 2. а—іа світла сферична—розсіяння світлових променів, що, падаючи з однієї точки на лінзу і відбившись від її угнутої поверхні, не сходяться в одній точці (фокусі), а утворюють розпливчасте зображення у формі плями (пояснюється більшим відхилом променів від країв лінзи, ніж від її середини); 3. а—іа

хроматична—явище веселкового забарвлення зображень у наслідок неоднакової сили заломлення в лінзі для різних променів; 4. позірний відхил зірок від їх справжнього розташування на небі (наслідок руху Землі по орбіті та обертання її навколо своєї осі, а також швидкості руху світлового променя (астр.); 5.* відхил від істини, омана.

А Б З а Ц

(нім. Absatz)

—1. відступ початкового рядка в книзі чи в будь-якому іншому тексті; 2. уривок тексту від відступу до відступу.

А Б І О Г Е Н е З А (див. а+біогенеза)—самонародження (біол.)

А Б І О Л о Г І Я (див. а+біологія)—наука про мертві тіла природи.

А Б І О С т а Т И К А

(див. а+біо+статика)—наука про фізичні та інші прикмети мертвої природи.

А Б І С а Л Ь Н И Й

(гр. aby:tos—безодній)

—глибинний; а—ий обшир—обшир найбільших глибин у морях та океанах (1 км. і глибше).

А Б І Т У Р І Є Н Т

(лат. abituriers—той, що зби-

рається відійти)

—учень, що закінчує школу, випускник, матурист, матурант.

АБЛЯКТАЦІЯ

(лат. ab—від+lac—молоко)

—1. відлучення дитини від грудей; 2. спосіб щепити дерево' не відрізаючи галузок від стовбура.

АБЛЯТИВ

(лат. ablativus)

—шостий відмінок у латинській мові; відповідає на питання: де? чим? звідки?

АБЛЯЦІЯ

(лат. ablatio—знесення)

— знесення, поступове руйнування земної поверхні водою, вітром, льодовиками (геол.).

АБНЕГАЦІЯ (лат.)

—зречення (сприятливих обставин), самозречення.

АБОЛІЦІОНІЗМ

(англ. abolitionism із лат. aboli-tio—скасування, знищення)

— 1. суспільний рух за скасування певних законів, установ або режиму; 2. рух проти регламентації проституції; 3. рух за скасування невольництва муринів в Америці в 18 ст.

АБОЛІЦІОНІСТ

(див. аболіціонізм)
—учасник руху за скасування певного закону, режиму абощо.

АБОЛІЦІЯ

(лат. abolitio—скасування)

—помилування (звільнення від кари), скасування судового вироку.

АБОМІНАЦІЯ

(фр. abomination з лат.)

—обридження, відраза, осоружність.

АБОНЕМЕНТ

(фр. abonnement)

—передплата (наперед оплачене право на користання з речей: преси, телефону, книг, місць у театрі тощо).

АБОНЕНТ

(нім. Abonnent)

—передплатник, власник абонементу.

АБОНУВАТИ

(фр. abonner)

—передплачувати, замовляти, наперед оплачувати (часопис, місце в театрі абощо).

АБОРАЛЬНИЙ

(лат. ab—від+os—рот)

—протилежний до рота (кінець тіла).

АБОРДАЖ

(фр. abordage)

—зчеплення суден бортами (стародавній спосіб морського бою, коли судна супротивників зчеплювались бортами для рукопашного бою).

АБОРИГЕН

(лат. aborigine)

—тубілець, первісний меш-

канець країни, див. а в т о -
х т о н ;

А Б О Р Т

(лат. abortus — передчасно на-
роджений)

— викидень; передчасне
припинення вагітності
(природне або штучне).

А Б О Р Т и В Н И Й

(лат. abortus—передчасно наро-
джений)

—посталий у наслідок а -
б о р т у .

А Б Р А З и В Н И Й і А Б - Р А З і Й Н И Й

(фр. abrasif з лат. , див. абразія)

—уживаний для вигладжу-
вання поверхень; а—ні м а -
т е р і я л и — шліфувальні
матеріяли (пемза, корунд,
шмергель, діамант, кре-
мінь—природні; карборунд,
графіт, скло, оксид алю-
мінію—штучні).

А Б Р а З і Я

(лат. abradere—вискрібати)

—1. процес руйнування
суходолу морськими при -
боями (ге о л .); 2. виск-
рібання при хірургічній о -
п е р а ц і ї .

А Б Р А К А Д а Б Р А (гр.
з жид.)—чаклунське сло-
во (за середньовіччя).

А Б Р Е В і Я Т у Р А

(іт. abbreviatura з лат. brevis—ко-
роткий)

—скорочення назов, напр,
УПА—Українська Повстан-
ська Армія; 2. знак скоро-

чення в нотах .

А Б Р Е Ж е

(фр. abrégé)

—скорочений виклад; ури-
вок із твору.

а Б Р И С

(нім. Abriss)

—окреслення предмета
самими лініями; див. к о н -
т у р , ш к і ц .

А Б Р О Г а Ц і Я

(лат. abrogatio)

— скасування закону (в
латинському праві).

А Б С е Н Т

(фр. absinthe з гр.)

—спиртовий напій, лікер
з полином, полинівка.

А Б С Е Н Т Е і З М

(англ. absenteeism з лат. absens
—відсутній)

—1. відсутність землевлас-
ників у їх володіннях; 2.
ухиляння від виконання
громадської повинності,
від участі в виборах (ос-
таннє карається в ССРСР.
ув'язненням).

А Б С Е Н Т и З М

(фр. absinthe)

—хронічне отруєння а б -
с е н т о м (м е д .) .

А Б С Е Н Т У В а Т И

—не явитись, бути відсут-
нім; див. а б с е н т е і з м .

А Б С е Н Ц і Я (див. а б -
с е н т е і з м) — неприяв -
ність, відсутність .

А Б С и Д А

(лат. absida з гр. apsis—склепіння)

—півкулясте або багато -

кутне склепіння, напр., над вівтарем (а р х і т.).

А Б С и Д И

(гр. arsis—склепіння, арка)

—найдальша та найближча точка на орбіті космічного супутника відносно центрального світила, наприклад, Землі відносно Сонця (п е р и г е л і й і а ф е л і й).

А Б С О Л ю Т

(лат. absolutus—безумовний)

—1. безумовна істина; 2. безумовне ні від чого незалежне єство, що лежить в основі світу; незмінна сутність речей; 3. синонім Бога.

А Б С О Л Ю Т и З М

(фр. absolutisme з лат. absolutus)

—самовлада, самодержавство, необмежена влада (монархія); форма державного керування, коли найвища влада належить одній особі.

А Б С О Л Ю Т и С Т

(див. а б с о л ю т и з м)

—прихильник а б с о л ю т и з м у.

А Б С О Л ю Т Н И Й

(лат. absolutus із absolvere—відв'язувати, звільняти)

—безумовний, необмежений, самовладний; чистий, досконалий, цілковитий, повний; а—ий нуль—температура на 273.2 С; а—на система одиниць—система, в якій усі одини-

ці виводяться з трьох основних одиниць: довжини, маси й часу (см-г-сек); а—на і с т и н а—вичерпне знання про предмет; а—не м и с т е ц т в о—безпредметове, абстрактне мистецтво; а—на т е м п е р а т у р а—температура, обчислена, починаючи з абсолютного нуля; а—на в о л о г і с т ь—тиск пари в повітрі, вимірений міліметрами живосріблого стовпа; а—на ш в и д к і є т ь—швидкість руху тіла відносно іншого тіла, що його вважають за нерухоме; а—ий с л у х—здатність визначати висоту звука на слух; а—на в е л и ч и н а ч и с л а—число без знаків: плюс чи мінус; а—на величина, або м о д у л ь комплексного числа—довжина вектора, що позначає це число; а—на г е о м е т р і я—геометрія, що не базується на Евклідовій аксіомі про рівнобіжні прості лінії.

А Б С О Л Ю Т о Р І Я

(лат.)—схвалення звіту виборного органу або виборної особи та звільнення їх від їх обов'язків перед перевиборами.

А Б С О Л ю Ц І Я

(лат. absolutio—звільнення)

—1. розгрішення, виправданя, звільнення від гріхів (у католиків); 2. судовий вирок про звільнення підсудного від кари(юр.)

А Б С О Л Ь В Е Н Т
(лат.) — випускник середньої або вищої школи.

А Б С О Р Б Е Н Т

(лат. absorbens)

— вбирна речовина, що абсорбує (вбирає в себе) іншу речовину.

А Б С О Р Б У В А Т И

(лат. absorbere)

— вбирати, всмоктувати, поглинати.

А Б С О Р Б Ц І Я

(лат. absorbtio — поглинання)

- 1. вбирання світла, тепла, звуку речовиною (фіз.); 2. розчинення газів у течивах (х е м.); 3. всисання, всмоктування речовин в організмі (фізіол.).

А Б С Т И Н Е Н Т

(лат. abstinens)

— поміркована, стримана, непитуща (щодо алкогольних напоїв) людина.

А Б С Т И Н Е Н Ц І Я

(лат. abstinentio — стриманість)

— 1. стриманість щодо вживання алкогольних напоїв; 2. стан у наркоманів після раптового припинення вживання наркотиків; 3. статева стриманість; 4. ціст у католиків.

А Б С Т Р А Г У В А Т И

(лат. abstrahere)

— узагальнювати, відриватись у думках від конкретної дійсности, творити абстракції.

А Б С Т Р А Г У В А Т И С Я

— подумки відв'язуватися від певних явищ або предметів.

А Б С Т Р А К Т Н И Й

(лат. abstractus)

— одержаний способом процесу абстрагування; умоглядний, умозірний, нереальний; а — не мистецтво — безпредметне мистецтво (напрям у малярстві, пластиці), започатковане від В. Кандинського 1911 р. (тепер: Пікассо, Файнінгер, Соловій тощо); мистецтво, що ігнорує зображення натуральних об'єктів, виходячи безпосередньо від сенсу даности матеріялу й забезпечуючи духовий зміст чистих форм і барв, тобто — вільні від предметовости, але не беззмістовні композиції.

А Б С Т Р А К Ц І Я

(лат. abstractio — відволікання)

1. відрив думання від конкретних ознак предметів, умоглядність; 2. процес пізнання об'єктивного світу, що веде до розкриття сут-

ности та загальних законів речей (відриваючись від випадковостей та виділяючи суттєве, абстракція приводить до пізнання дійсності); 3. загальне поняття або теоретичне узагальнення, здобуте в наслідок абстрагування.

А Б С У Р Д

(лат. absurdus)

— безглуздя, нісенітниця, дурниця, недоречність (звести до абсурду — довести безглуздість якогонебудь твердження).

А Б С У Р Д Н И Й (див. абсурд) — безглуздий, нісенітний, недоречний.

А Б С Ц Е С

(лат. abscessus)

— нарыв, чиряк, болячка (мед.).

А Б С Ц И С А

(лат. abscissus — відрізаний)

— 1. поземна вісь у системі координат; 2. одно з двох чисел, що позначають місце точки на площині відносно прямокутної системи координат (мат.).

А Б У Л І Я

(гр. abulia — нерішучість)

— патологічне ослаблення волі (мед.).

А Б Ц У Г

(нім. Abzug)

— відступ

А Б Ш И Т

(нім. Abschied — прощання)

— звільнення з посади, демісія.

А Б Ш И Т О В А Н И Й (див. абшит) — звільнений з посади.

А Б'Ю Р а Ц І Я

(лат. abjuratio — зречення під присягою)

— публічне зречення визнання або переконань.

А В а Л Ь

(фр. avall)

— вексельна порука, підпис ручителя на векселі.

А В А Н Г а Р Д

(фр. avante garde)

— 1. передова група війська, що охороняє головне військо від несподіваного нападу на нього від супротивника; 3. угруповання (партія), що несе передові ідеї (в мистецтві, політиці тощо).

А В А Н Г а Р Д О В И Й

(див. авангард) — передовий

А В А Н З а Л Я

(фр. avant — перед)

— передпокій, див. вестибюль

А В А Н К а М Е Р А

(фр. avant — перед)

— простір за греблею перед отворами в напірних рурах гідросилових споруд, відокремлений від річища кригозахисною стінкою.

А В А Н Л Ь о Ж А

(фр. avant — перед)

— закрита частина театральної ложі.

А В А Н П о Р Т

(фр. *avant*—перед)

— зовнішня частина порту, де кораблі спиняються, але не для причалу й не для розвантаження.

А В А Н П о С Т

(фр. *avant-poste*)

— найближча до ворожої лінії військова стійка; передова стійка, варта.

А В а Н С

(фр. *avance*)

— 1. видані на певні витрати кошти під звіт; 2. частина заробітної платні, видана найманому наперед; 3.* давати аванси—загравати (з кимнебудь), даючи нездійсненні обіцянки.

А В А Н С У В а Т И

(фр. *avancer*)

— давати завдаток або аванс.

А В А Н С Ц е Н А

(фр. *avant-scène*)

— найближча до глядачів частина сцени в театрі (між завісою і рампою).

А В А Н Т а Ж

(фр. *avantage*)

— користь, зиск, вигода; перевага.

А В А Н Т у Р А і А В А Н Т ю Р А

(фр. *aventure*)

— 1. пригода, приключка;

2. ризикована справа; 3. сумнівна щодо чесности справа; 4. заходи, розраховані на випадкове щастя без уваги на реальні можливості щодо їх здійснення, і тому сумнівні щодо успіху.

А В А Н Т у Р Н И К

(див. *авантюра*)—шукач пригод; безпринципний ділець; пройдишвіт.

А В а Р И, або о Б Р И (тюр.)—тюрко-татарське плем'я, що в 6. столітті по Хр. вдерлося в обшари середнього Дунаю і було знищене у 8. стол. (розбив аварів син Карла великого Піпін).

А В А Р і Й Н И Й

(див. *аварія*)—потрібний на випадок аварії, напр., аварійне устаткування на фабриці, на літаку.

А В а Р І Я

(ит. *avaria* з ар.)

— 1. пошкодження (машин, споруд на фабриці), перекид (поїзда); 2. збитки в наслідок непередбаченої події при морських перевозах; 3.* невдача.

А В Г І Й О В І с т а й н і—стайні мітичного грецького царя Авгія, що мав численні череди волів, але стаєнь не чистив вичистив їх Геркулес, пу-

стивши воду з річки (звідси: почистити **Авгі-йові** стайні — зробити порядок, ліквідувати безладдя в справі, виконати важку роботу, радикально розв'язати справу; * безладдя).

А В Г і Т(гр. *augē*—блиск)

— мінерал із кальцію, заліза, граніту, діабазу тощо (вулканічного походження).

А В Г у Рлат. *augur* із *avis*—птах

— 1. віщун, жрець, ворожій у стародавньому Римі, що за напрямом лету птахів угадував волю богів щодо розв'язуваного в римському сенаті державного акту; 2.* шахрай, шарлатан, що удає, немов би знає якісь таємниці.

А В Г У С Т и Н Ц І—ченці католицького ордену, заснованого в 13. ст. із статутом, написаним на підставі творів теолога Августина.

А В Д и Т О Р (фр. з лат.)—слухач допоміжних лекцій свого колеги.

А В Д И Т о Р І Я(лат. *auditorium*—місце для слухання)

— 1. зала для слухання лекцій; 2. загал слухачів

лекцій, доповідей.

А В Д И Ф о Н(лат. *audire*—слухати, гр. *phōnē*—звук)

— 1. звуковловлювач, апарат, що ловить звуки мотора літака при його зближанні; 2. слуховий апарат для частково глухих людей.

А В Д І є Н Ц І Я(лат. *audientia*—слухання)

— ділове прийняття у визначної особи.

А В Д І о М Е Т Р(лат. *audire*—слухати, гр. *metrēō*—міряю)

— слухомір (прилад виміряти гострість слуху).

А В Д І о Н(англ. з лат. *audire*—слухати)

— 1. дуже чутлива триелектродна катодна лампка (рад.); 2. одноламповий радіоприймач.

А В Е Н ю(фр. *avenue*)

— 1. алея перед домом; 2. широка міська вулиця з деревами по боках (Франція, Англія, ЗДА).

А В Е Р О ї З М (вл.)

— близька до Аристотелевої філософська система арабського філософа Аверроеса (1126—1197).

А В е Р З(фр. *avers* із лат. *aversus*—протижевий)

— чоловічий бік монети, ме-

дали.

А В О Р С І Я (фр. з лат.)—відраза, обрид.

А В е С Т А—книга релігії та законів стародавніх персів, що містить Зоороастрову науку; з коментарями книга зветься Зенд-Авеста (див. м а з д е ї з м).

А В І є Т К А

(фр. aviette)

—легкий одномоторовий літак на 1—2 особи.

А В і З О

(ит. aviso)

—1. повідомлення з банку про переслання векселя, товару, грошей; 2. легке військове судно.

А В І З У В а Т И

(фр. aviser)

—повідомити клієнта листом про стан його konta (послати авізо).

АВІО... АВІЯ...

(лат. avis—птиця)

—на початку складених слів означає: авіаційний, летунський, напр., авіо-бомба.

А В І О Б о М Б А

(див. авіо...) — бомба, що її скидають на військовий об'єкт з літака.

А В І О Р И З о Н Т

(див. авіо...+горизонт) —прилад, що показує поставу подовжньої й поперечної осей літака відносно позему (уживається при

літанні вночі, в тумані, в хмарах).

А В І О Д Е С а Н Т (авіо...+десант)—військо, що приземлюється з літаків у запіллі ворога.

А В І О Н о С Е Ц Ь (див. авіо...)—спеціальний корабель з аеродромом для літаків на ньому.

А В І О Т Р А Н С П О Р Т (див. авіо...+транспорт)—1. військовий корабель, що перевозить літаки, але не має на собі летовища; 2. летунський транспорт.

А В і С Т А

(ит. a vista—на вимогу)

—1. напис на векселі про сплату його на вимогу; 2. вексель на його подавця.

А В І Т А М І Н о З А (див. а..+вітаміни)—хвороба в наслідок недостатнього живлення вітамінами (цинга, бері-бері тощо).

А В І я Т И К А

(нім. Aviatik з лат. avis—птиця)

—способи літання ва важчих, ніж повітря, апаратах, див. авіяція.

А В І я Т О Р

(фр. aviateur)

—літун.

А В І я Ц І Я

(фр. aviation з лат. avis—птиця)

—1. летючі машини, літаки й інші засоби літання в повітрі; 2. теорія й прак-

тика літання в повітрі на важчих за повітря спорудах.

А В К С А Н О М Е Т Р

(гр. αυχαῖο—росту, metreō—міряю)

—ростомір, прилад виміряти ріст рослин у довжину.

А В К С И М О Н И

(гр.)—речовини, що прискорюють ріст рослин.

А В К С и Н

(гр. αυχαῖο—росту)

— речовина (гормон), що зумовлює ріст та формотворчі процеси в рослинних організмах.

А В К С О Х Р О М И

(лат. аихт—збільшую, chroma—колір)

—барвники (атоми, що надають органічним сполукам властивостей забарвлювати волокно).

А В К Ц І О Н

(нім. Auktion з лат. auctio—набавляння)

—публічні торги, продаж способом змагання цін, коли річ одержує той, хто запропонує найвищу ціну.

а В К Ц І Я, див. а в к ц і о н.

а В Л Я (лат.)—1. подвір'я в стародавніх римлян; 2. актовa заля в середніх та вищих школах.

А В О Г а Д Р О закон—фізичний закон, що його

зформулював італійський фізик Авогадро (1776—1856), а саме: всі гази при однаковій тиску, однаковій температурі й однаковій обсязі мають однакове число молекул.

а В Р А

(лат. aura—подих вітру)

—симптоми перед нападом епілепсії або гістерії (відчуття немов би подиху вітерцю).

А В Р а Л

(англ. over—нагору, all—усе)

—1. збір усього екіпажу й пасажирів на палубі корабля для негайних заходів; 2. мобілізація робітників на виконання непередбаченого завдання.

А В Р А М і Н

(лат. —яскраво-жовтий барвник.

А В Р а Н

(нім. Aurin з лат. aurum—золото)

—жовчинець, багатолітня рослина (трава) з родини ранникових (отрута), уживана в народній медицині.

А В Р Е о Л Я

(фр. aureole з лат. aureolus—позолочений)

—1. сяйво, променисті кола над головою святого; 2. промені навколо сонця при повнім його затемненні; 3.* слава навколо видатної особи.

А В Р И С К О П

(лат. *auris*—вухо, гр. *skopeō*—дивлюсь)

—прилад досліджувати вухо.

А В Р О Р А

(лат. *Aurora*)

—1. богиня ранкової зорі в стародавніх римлян; 2. ранкова зоря (в поезії); 3. назва російського паро-плава, що його залога допомагала 25. жовтня 1917. року большевикам здобувати владу.

А В С К У Л Ь Т А Н Т

(лат.)—молодий судовий урядовець, що не має вирішального голосу в суді.

А В С К У Л Ь Т А Ц І Я

(лат. *auscultatio*—вислуховання)

—1; вислуховання звукових явищ в органах дихання; кровообігу (мед.); 2. вислуховання роботи мотора з метою визначити в ньому розлад (тех.)

А В С К У Л Ь Т У В А Т И

(див. *авскультація*)—вислухувати через вистукування хворого.

А В С П І Ц І Ї

(лат. *auspicium* із *avis*—птаха+*aspicere*—спостерігати)

—1. ворожіння авгурів за напрямом лету птахів (див. *авгур*) 2.*вигляди на вдачу чи невдачу, передвісники, прикмети.

А В С Т Е Н І Т (вл.)

—немагнетна структура сталі, що при температурі 721 ступня лишається твердим розчином вуглецю або вуглецевого заліза в гама-залізі.

А В С Т Р А Л О П І Т Е К

(лат. *australis*—південний, гр. *pithēkos*—мавпа)

—викопна людинувата мавпа третичного періоду, знайдена в південній Африці.

А В С Т Р А Л Ь Н И Й

(лат. *auster*—південний вітер)

—південний. (геог.)

А В Т

(англ. *aut*—зовні, геть)

—1. виліт футбольного м'яча за ґрище; 2. вигук судді в боксі, що оголошує переможевим одного з боксерів.

А В Т а Р К і Я

(гр. *autarkeia*—самовистачальність, самодостатність)

—1. теоретично можливий економічний стан країни, незалежний від експорту й імпорту (політику економічної автаркії намагається здійснити російський комунізм; маючи на меті підготову до війни проти всього світу, комунізм намагається унезалежити свою державу від вивозу й довозу. Як відомо, ця політика російського комунізму висловлена в сталі-

новій формулі „ наздогнати технічно й випередити Америку;“ ця політика впа-ла на поневолені російським комунізмом народи нестерпним тягаром податків, нечуваними злиднями та рабською працею; 2.самозадоволеність із філантропії (у філософії стоїків та циніків).

А В Т Е Н Т и Ч Н И Й

(гр. authentikos)

—справжній, заснований на першоджерелах, першоджерельний, вірогідний.

А В Т Е Н Т и Ч Н І С Т Ь

(див. а в т е н т и ч н и й)
—справжність, першоджерельність, вірогідність.

А В Т и З М

(гр. autos—сам)

—симптом шизофренії, що виявляється в занурюванні хворого в свої переживання (мед.).

А В Т О...

(гр. autos—сам)

—у складених словах це слово вживається в значінні „саморуховий“.

а В Т о

(фр. auto з гр. autos—сам)

—самокат; автомобіль.
А В Т О Б І О Г Р а Ф І Я
(див. авто...+біографія)
—авторський життєпис, власний життєпис.

АВТОБЛЬОКУВАННЯ

(див.авто...+бльокування)

—автоматичне бльокування на залізниці, див. бльокування.

А В Т о Б У С (див. а р - то + о м н і б у с)
—великий самокат перевозити пасажирів на замовленім одноразово або постійнім маршруті.

А В Т О В А К Ц и Н А
(див. а в т о...+вакцина)
—виготовлена з узятої з самого хворого речовини вакцина.

А В Т О Г а М І Я

(гр. autos—сам, gamos—плюб)

—1. самозапліднення в одноклітинних організмах, коли плід утворюється не від злиття двох клітин, а в наслідок злиття двох ядер матірньої клітини; 2.самозапліднення в квіткових рослин.

АВТОГЕМОТЕРАПІЯ

(див. а в т о + г е м о т е р а - п і я)
—впорскування хворому його власної крові (мед.).

А Б Т О Г Е Н е З А

(див. а в т о...+гenezа)
—наука про еволюцію організмів під впливом сил, притаманних самим організмам і незалежних від зовнішніх чинників (біол.).

А В Т О Г е Н Н И Й

(гр. autos—сам, genos—рід)

—саморідний; а—нне зва-рю в а н н я — стоплювання

металевих частин з допомогою нагрівання їх спалюваною сумішкою ацетилену, водню тощо з кие-нем; а—вне різання — спосіб різати метали, пропалюючи їх струменем кисню (тех.).

А В Т О Г І П Н О З А

(гр. autos—сам, hypnos—сон)

—самогіпноза, самонаві-яння, гіпнотичний став, викликаний власними зусиллями без участі сторон-ньої особи.

А В Т О Г Н О З І Я

(гр. autos—сам, gnōsis—знання)

—самоперевірка.

А В Т О Г О Н І Я

(гр. autos—сам, genos - народ-ження)

—самонародження (організму з неорганічної мате-рії).

А В Т О Г Р А М А

(гр. autos - сам, gramma - запис)

—власноручний підпис, див. автограф

А В Т О Г Р А Ф

(гр. autos - сам, graphō - пишу)

—1. власноручний підпис, власноручний авторський рукопис; 2. копіювальний прилад.

А В Т О Г Р А Ф І Я

(див. автограф)— 1. спосіб готувати літогра-фічний матеріал на спеці-альному автографічному папері; 2. точний відбиток

письма, рисунка.

АВТОГРАФОМАНІЯ (див. автограф+манія)—ма-нія збирати рукописи.

А В Т О Д А Ф Е

(порт. auto da fé - діло віри)

—1. публічне оголошення вироку інквізиції; 2.урочи-сте спалення еретиків (за часів другої світової вій-ни цей нелюдський спосіб нищення ідеологічних су-противників відновило ро-сійське комуністичне ен-каведе, спалюючи при від-ступі з міст України тюр-ми разом із живими в'яз-нями).

А В Т О Д И Г Е С Т І Я

(гр. autos - сам, digere - перетра-влювати)

—перетравлення власних тканин в організмі (пат.)

А В Т О Д И Д А К Т

(гр. autos - сам, didaskein - нав-чати)

—самоук, особа, що са-мостійно вивчає певний фак.

А В Т О Д Р О М

(гр. autos. - сам, dromos - місце)

—місце, де випробовують авто для змагань.

А В Т О Е Р О Т И З М

(гр. autos - сам, eros - любов)

—викликання стате-вих емоцій без участі іншої статі.

А В Т О Ж И Р

(фр. autogyre із гр. autos - сам,

гугос - жоло)

—літальний апарат, важчий за повітря; може сідати майже простопадно при зупиненім моторі.

АВТОІНТОКСИКАЦІЯ

(гр. autos - сам, toxikon - отрута)

—самоотруєння, загальне отруєння організму виробленими в ньому при нормальних життєвих процесах речовинами.

АВТОІНФЕКЦІЯ

(див. авто... + інфекція)—самозараження, зараження від мікробів, що жили в організмі й при певних умовах стали хвороботворчими.

АВТОКАМЕРА

(див. авто + камера)—гумова суцільна кишка, що її напompують повітря і надягають на колесо автомобіля під гумову шину.

АВТОКАР

(гр. autos - сам, англ. car - візок)

— моторова вагонетка
—платформа.

АВТОКАТАЛІЗА

(див. авто + каталіза)—прискорення хемічної реакції під впливом каталізатора.

АВТОКЕФАЛІЯ

(гр. autos - сам, kephalē - голова — „ сам собі голова ”)

—самостійність церкви, незалежність її від ієрархії

іншої церкви.

АВТОКЕФАЛЬНИЙ
(див. автокефалія)

—незалежний.

АВТОКЛАВ

(гр. autos - сам, лат. clavis - ключ)

—герметичний прилад для стерилізації проти мікробів (діє з допомогою пари при температурі понад 100 ступнів) (мед.).

АВТОКРАТ

(гр. autos - сам, kratos - влада)

самодержавець, необмежений володар, самовладець.

АВТОКРАТІЯ

(гр. autokratēs - самовладний)

—самодержавство, одноосібне керування державою.

АВТОКРИТИКА

(гр. autos - сам, kritikē - оцінка)

—самокритика, критика самого себе або власного твору.

АВТОЛІЗА

(гр. autos - сам, lysis - розчин)

—саморозчинення, розпад тканини під дією її ферментів.

АВТОЛІТОГРАФІЯ

(див. авто... + літографія)—малюнок, що його намалював на літографськiм камені автор.

АВТОЛОГІЯ (див. авто... + логія)—нефігуральне значіння слова або вислову.

АВТОЛЯРИНґОСКОП

гр. *autos* - сам, *larungos* - горло, *skoreō* - дивлюсь

— електрична лямпка для огляду горла (мед.).

А В Т О М а Т

гр. *automatos* - саморуховий

— 1. саморух, машина, що діє з допомогою механізму без участі живої сили; 2. автоматична рушниця.

А В Т О М А Т И З а Ц І Я

гр. *automatos* - саморуховий

— 1. процес, що відбувається без участі волі; 2; перетвір деяких дій людини на мимовільні рухи внаслідок багаторазового їх повторення; 3. застосування у виробничому процесі автоматичних знарядь.

А В Т О М А Т и З М

(див. а в т о м а т) — 1. саморуховість; 2. властивість організму точно повторювати певні рухи без свідомого їх регулювання й контролю; ця властивість набувається через багаторазові повторення даного руху; 3. наука про мимовільні рухи тіла.

А В Т О М А Т и Ч Н И Й

(див. а в т о м а т) — саморуховий, мимовільний; а — ий р у х — мимовільний рух, що відбувається без участі волі й без керування зовнішніми чинниками; а — на з б р о я — зброя, що в

ній заладовування, постріл і викидання гільзи набою відбувається певне число раз без участі стрільця (кулемет).

А В Т О М а Х І Я (гр.)

— самосуперечність, внутрішня боротьба.

А В Т О М е Т Р (див. а в т о м е т р) — прилад здійсмати пляни (геод.).

А В Т О М О Б І Л І З М

фр. *automobilisme*

— автомобільний спорт.

А В Т О М О Б І Л Ь

фр. *automobile* з гр. *autos* - сам, лат. *mobilis* - руховий

— самокат.

А В Т О М О Р Ф і З М,

див. і з о м о р ф і з м.

А В Т О М О Т Р и С А

фр. *automotrice*

— залізничий особовий саморуховий вагон з середопальним рушієм.

А В Т О Н О М і З М

(див. а в т о н о м і я)

— рух за здійснення автономії.

А В Т О Н о М і Я

гр. *autos* - сам, *nomos* - закон

— 1. самоврядування, право на самоврядування (політичне, економічне, культурне); 2. самостійність волі на підставі притаманного їй морального закону (у Кантовій філософії протилежність — г е т е р о н о м і я, тобто залежність во-

лі від усвідомлення конечности); а—ія національно-територіяльна—право людвности на національно-територіяльної одиниці самостійно керувати своїми внутрішніми справами (широко реклямована, але наскрізь зфальшована в Союзському Союзі, де народи не тільки не можуть здійснювати це право, ба навіть за висловлювання про автономію їх розстрілюють); а—ія культурно-національна—самоврядування національних меншостей будь-якої країни в галузі культурницьких установ: шкіл, театрів тощо (це право так само брутально зфальшоване в ССРСР.).

А В Т О Н О М Н И Й (див. автономія)—незалежний (так звані автономні республіки та області в ССРСР.—це лише фікція, бо їхні конституції затверджує Москва, а крім того, зміст цих конституцій касується змістом усеоюзної конституції); а—ий т а р и ф — митний тариф, що його визначає держава без угоди з іншими державами; а—на е р в о в а с и с т е м а, див.

в е г е т а т и в н а н е р в о в а с и с т е м а.

А В Т О П І Л О Т

(див. авто...+пілот)—пристрій для автоматичного керування літаком.

А В Т О П Л А С Т И К А

(див. авто...+пластика)—лікування з допомогою перенесення тканини з одного місця організму на інше.

А В Т О П О Р Т Р Е Т

(див. авто...+портрет)—портрет, що його намалював автор із самого себе.

А В Т О П С І Я

(гр. autos—сам, opsis—видиво)—1. лікарське ствердження причини смерти; розтин трупа; 2. спостереження власними очима.

А В Т О Р

(лат. autor)

— творець літературної, наукової, технічної чи мистецької речі.

А В Т О Р И З а Ц І Я

(фр. autorisation—дозвіл, повноваження)

—1. дозвіл від автора на переклад або його нагляд за перекладом його твору іншою мовою; 2. надання повноважень на певні дії.

А В Т О Р И З о В А Н И Й

(див. авторизація)—виконаний з дозволу або під наглядом від автора.

А В Т О Р И З У в а Т И

(фр. autoriser—дозволити)

—давати дозвіл на переклад або брати участь у перекладі свого твору чужою мовою.

А В Т О Р И Т А Р Н И Й

(фр. autoritaire з лат. autoritas—повновлада)

—1. міродайний. заснова ний на авторитеті; 2. той, що прагне влади свого авторитету, владний.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

(див. авто... + реферат)—переказ змісту власного твору.

А В Т О Р И Т Е Т

(нім. Autorität з лат. autoritas—сила, гідність)

1. влада, вплив, значіння, якому довіряють або ско-ряються беззаперечно; 2. впливова особа.

А В Т О Р И Т Е Т Н И Й

(див. авторитет)—1. впливовий; 2. такий, що його приймають беззаперечно.

А В Т О С К О П І Я

(гр. autos—сам, skopeō—дивлюсь)—самоогляд, зорові галюцинації, бачення свого двійника (мед.).

А В Т О С Т Р А Д А

(іт. strada—вулиця)—широка дорога (шосе) для їзди автами, що має в'їзди й виїзди, але не має перехресть, переїздів.

А В Т О С У Г Е С Т І Я

(гр. autos—сам, suggestio—наві-

яння)

—самонавіяння, самовмовляння (самогіпноза).

А В Т О Т Е І З М

(гр. autos—сам, theos—бог)

—самообожування.

А В Т О Т И П І Я

(див. авто... + типія)

—1. спосіб друкувати з кліше, зробленого з допомогою знятої через сітку фотосвітлини, що роздрібнює півтонний малюнок на численні різної величини крапки; 2. друкарський відбиток із такого кліше.

А В Т О Т О К С И Н И

(гр. autos—сам, toxikon—отрута)

—вироблені в організмі отрути.

А В Т О Т О М І Я

(гр. autos—сам, tome—відтин)

—самокалічення, напр., відривання хвоста в ящірки, коли за нього вхопить її хижак.

- **А В Т О Т Р А Н С Ф О Р М А Т О Р**

(див. авто... + трансформатор)—електричний трансформатор, уживаний для зменшення напруги, напр., у радіотехніці.

А В Т О Т Р А Н С Ф У З І Я

(гр. autos—сам, лат. transfundo—переливаю)

—переливання крові з одних органів до інших того самого організму (мед.)

А В Т О Т Р О П І З М

(див. авто... + тропізм)
— самовипростування сте-
бел рослин, зігнутих ме-
ханічною дією, напр., пі-
діймання поляглих на ни-
ві хлібів абощо.

А В Т О Т Р О Ф Н Й Й
(гр. autos—сам, trophē—пожива)
— саможивильний; а—ні
рослини—рослини, що
живляться неорганічними
речовинами з ґрунту, з во-
ди або з повітря, перетво-
рюючи їх на органічні.

А В Т О Ф а Г І Я
(гр. autos—сам, phago—їм)
—самопоїдання свого влас-
ного тіла, напр., у комах,
м'якунів (молюсків).

А В Т О Ф і Л І Я
(гр. autos—сам, phileō—люблю)
—самозамилуваність.

А В Т О Ф р е з а
(див. авто... + фреза)—
саморухова машина роз-
пушувати ґрунт.

А В Т О Х р о м
(гр. autos—сам, chrōma—колір)
—фотографічні платівки
для одержання з допомо-
гою спеціального обробіт-
ку багатоколірних зобра-
жень.

А В Т О Х т о н и
(гр. autochthones—тубільний)
—1. первісні мешканці кра-
їни, тубільці (також абор-
ригени); 2. притаманні
для даної місцевости тва-
рини або рослини.

А В Т О Ш и Н А (див.
авто + шина) — гумова
пневматична або суцільна
шина на автомобільні ко-
леса.

А В у Л (тюр.)— село
в кавказьких народів, та-
кож кочовисько в тюрксь-
ких народів (юрти, вози).

А В У Н К У Л я Т
(лат. avunculus—дядько, мате-
рин брат)

—звичай у стародавніх на-
родів (греків, германців)
та в сучасних муринів, що
вимагає особливої опіки
від брата над сином його
сестри.

А Г А М е М Н О Н
(гр.)—легендарний цар
Мікени, учасник троянсь-
кої війни, що його після
повернення з тієї війни у-
била його жінка Клітем-
нестра.

А Г а М і Я
(гр. agamos—нешлюбний)
—розмноження беззаплід-
нення (партеногене-
за).

А Г а М Н І види
(див. агамія)— види
найпростіших рослинних і
тваринних організмів, що
розмножуються без заплід-
нення.

А Г а М О Г о Н І Я
(гр. agamos—нешлюбний, gones
—народження)

—безстатеве розмноження

способом простого поділу клітини або брунькування.

А Г а П И (гр.)—спільні трапези в первісних християн.

А Г А Р я Н И—арабське плем'я (від біблійної Агарі, доньки Авраамова).

А Г А С Ф е Р (жид.)—1. ім'я легендарного „вічного жида“, приреченого поневірятись на землі до кінця світу; 2.* людина, що все життя живе без при-тулку.

А Г а Т

(нім. від гр. назви ріки Achat на Сіцилії)

—твердий мінерал, напівкоштовний камінь, споріднений з халцедоном (відміна кварцу).

А Г І О Г Р а Ф І Я

(гр. hagnos—святий, graphō—пишу)

—опис життя святих.

А Г Н о З І Я

(гр. a...—зап. gnosis—знання)

—непізнавання, несвідомість, утрата здатності розпізнавати вражіння (хвор.).

А Г Н о С Т И К (див. агностицизм)—послідовник агностицизму.

А Г Н О С Т И Ц и З М

(гр. agnostos—непізнаваний)

—філософський напрям, що вважає всесвіт за не-

пізнаваний; головні представники а—му: Юм, Кант, Спенсер тощо (агностики заперечують також можливість пізнання правди засобами думання).

А Г о Г І К А (гр.)—невеликі порушення темпу при виконанні музичного твору з метою більшої виразності (муз.).

А Г О Н і Ч Н А лінія

(гр. a...—зап., gōnia—кут)

—лінія, що з'єднує на межі місця нульового магнетного відхилення (нульова ізогонія)

А Г О Н І З У В а Т И (див. агонія)—знавати передсмертних мук.

А Г о Н І Я

(гр. agōnia—боротьба)

— конання, передсмертні мук.

А Г О Р А Ф о Б І Я

(гр. agora—площа, phobos—боязнь)

—страх перед простором (хвор.).

А Г Р а Ф И

(гр. a...—зап., graphō—пишу)

—незаписані вислови Ісуса Христа.

А Г Р а Ф І Я (див. аґрафія)—утрата здатності писати (хвор.)

А Г а В А

(гр. agavos—гідний подиву)

—американське алое з родини лілейних (на сво-

ій батьківщині зацвітає на 8—10 рік, потім завмирає; в оранжеріях зацвітає на 50—100 році, далі завмирає; з листя роблять пряжу.)

А Г А Л і Т

(гр. lithos—камінь)

—силікат маґнію (м'який мінерал, уживаний у виробництві паперу).

А Г а Р-А Г а Р (мал.)

—рослинна желатина, що її добувають із водоростей і вживають у виробництві мармеляди та для живлення мікробів у бактеріології.

А Г е Н Д А (лат.) —

1. книга для запису справ, що їх треба полагодити; 2. обрядова книга порядку богослужб у католиків; 2. призначене комусь коло обов'язків.

А Г е Н Т

(лат. agens—дійовий)

—1. посередник, маґістер, представник, особа, що діє на підставі повноважень від іншої особи, установи, підприємства; 2. особа, що поширює чийсь ідеї; 3. шпигун, диверсант (до аґентів можна зачислити всі комуністичні партії різних країн, що виконують накази російського большевизму, — так звані п'яті колони); 4. чинник, що викликає будь-які фі-

зичні або хемічні явища.

А Г е Н Т С Т В О

(див. аґент)—1. підприємство, що збирає інформації для преси абощо; 2. підприємство, що виконує чийсь доручення; 3. представництво установи або підприємства.

А Г Е Н Т у Р А (лат)

—1. установа аґенції, кабінет аґента; 2. сукупність чи загал будь-чиїх аґентів; 3.* комуністичні осередки, що діють по всіх країнах з наказу Москви, виконуючи шпигунські та підривні завдання.

А Г е Н Ц і Я (лат.)

—1. представництво; 2. урядові або приватні установи, що збирають інформації для преси.

А Г і Т а Т О Р (див.

аґітація) — особа, що аґітує.

А Г і Т а Ц і й Н и й

(див. аґітація)—той, що має на меті аґітацію.

А Г і Т а Ц і Я

(іт. з лат. agitatio—підбурювання)

—намовляння, усне або письмове ширення ідей, діяння на маси способом ширення серед них певних ідей та гасел.

А Г і Т К А (див. аґі-

тація)—аґітаційний мя-

стецький твір, агітаційна листівка.

А Г І Т У В а Т И
(див. а г і т а ц і я) — на-
мовляти, ширити усно чи
писемно якісь думки, по-
гляди, ідеї.

А Г Л Ю Т И Н А Т я В Н І м о -
в и (див. а г л ю т и н а -
ц і я) — мови, що в них гра-
матичні форми утворюють-
ся способом а г л ю т и н а -
ц і ї (турецька, угорська,
фінська, ляпльандська).

А Г Л Ю Т И Н а Ц І Я
(лат. agglutinatio — склеювання)
— 1. творення слів та їх
форм через додавання до
незмінної основи таких
граматичних елементів, що
мають і самостійне зна-
чіння; 2. склеювання й ви-
паданя бактерій під ді-
янням на них кров'яною
сироваткою імунної тва-
рини (мед.).

А Г Л Ь О М Е Р а Т
(лат. agglomeratus — приєднаний)
— механічна сумішка кіль-
кох мінеральних речовин.

А Г Л Ь О М Е Р а Ц І Я
(лат. agglomeratio — скупчення)
— 1. скупчення в порошин-
ки змулених у течиві час-
ток речовини (бі ол.); 2.
скупчення людности в мі-
стах або промислових цен-
трах; 3. процес спікання
сумішки руди з паливом у

домнах (т е х.).

А Г Н і
(санс. agni - вогонь)
— бог вогню в стародавній
індуській релігії (релігії
Вед).

А Г Р А В а Ц І Я
(лат. aggravare - збільшувати
тягар)

— 1. підсилення недуги; 2.
перебільшена уява хворо-
го про свою недугу.

А І Р а Р І Й
(лат. від ager - поле)
— оборонець землевласни-
цьких інтересів; а—її—ве-
ликі землевласники, полі-
тичні партії великих зем-
левласників.

А Г Р а Р Н И Й
(лат. agrarius)
— земельний, землевлас-
ницький; а—не пита-
ня—питання землеволо-
діння та землекористання,
що в його основі лежить
три принципи: приватна
власність на землю з пра-
вом перепродавати її; со-
ціялізація землі з правом
приватного користання, а-
ле без права перепродажу,
і націоналізація її, тобто
удержавлення (практика
удержавлення землі пос-
лідовно здійснена в ССРСР,
де вона поставила хлібо-
роба в рабську залежність
від держави).

А Г Р Е Г а Т

(лат. aggregatus - прилучений)
 —1. сукупність кількох мінералів, що становлять гірську породу; 2. механічно поєднані машини, напр., рушій і генератор (турбогенератор, моторо-генератор, пародинамо); 3. частина складної машини, що являє собою окремий механізм, напр., мотор автомобіля (т е х .); 4. багаточленна величина (мат.).

А Г Р Е Г а Т Н И Й
 (див. а г р е г а т) — а — ий стан речовини — один із трьох видів фізичного стану речовини (твердий, течний, газуватий), що в ньому може перебувати кожна речовина залежно від температури.

А Г Р Е Г а Ц І Я
 (лат.) — з'єднання машин для виконання однієї спільної роботи, напр., турбогенератор.

А Г Р Е М а Н
 (фр. agreement - угода)
 — згода уряду прийняти до себе особу від іншої країни в ролі дипломатичного представника.

А Г Р Е С и В Н И Й
 (фр. aggressif із лат. aggressio - напад)
 — напасницький, наступальний, загарбницький, завоєвницький, напр., агресивна політика комуніс-

тичної імперії ССРСР., спрямована на поневолення цілого світу.

А Г Р Е С и Н И

(лат. aggressio - напад)

— захисні речовини, що їх виділяють бактерії для захисту від білокрівців (мед.).

А Г Р е С І Я

(лат. aggressio - напад)

— напад з метою завоювань, напр., розбійницький напад ССРСР на Польщу 1939 року, на Балтійські країни, на Фінляндію, на Україну 1917—20 року.

А Г Р е С О Р (лат.)

— напасник, підпалювач війни (ганебним агресором останніх часів став російський комунізм, що загарбав такі країни, як Литва, Латвія, Естонія, Україна, Білорусь, кавказькі народи).

А Г Р И ... А Г Р О ...

(лат. ager із гр. agros - поле)

— на початку складених слів указує на зв'язок даного поняття із словом земля, ґрунт, напр., аґрикультура, аґрономія.

А Г Р и К О Л Я (лат.)

— селянин, хлібороб.

А Г Р И К У Л Ь Т у Р А

(лат. agricultura - хліборобство)

— рільництво, полівництво, культура поля, техніка поліпшення хліборобства, обробітку й використання зе-

млі.

А Г Р И М Е Н С О Р И(лат. *agrimensores*)

— державні землеміри в стародавньому Римі.

А Г Р О Л О Г І Я(гр. *agros* - поле, *logos* - наука)

— ґрунтознавство, наука про процеси в ґрунтах, що відбуваються в наслідок різних способів обробітку ґрунту.

А Г Р О М Е Т Р І Я(гр. *agros* - поле, *metreō* - міряю)

— оцінка вартости поля.

А Г Р О Н О М(гр. *agros* - поле, *nomos* - звичай)

— теоретик з відповідною освітою та практик сільською господарства.

А Г Р О Н О М І Ч Н И Й

(див. аґроном) — хліборобський, сільськогосподарський.

А Г Р О Н О М І Я (див. аґроном)

— наука про сільське господарство, основи сільськогосподарського виробництва.

А Г Р О Т Е Х Н І К А

(див. аґро... + техніка) — техніка сільськогосподарства, що охоплює всі види хліборобства, обробітку ґрунтів, плекання рослин, худоби, збір урожаю тощо.

А Г Р У М О В І О Л І І(іт. *agrite* - кислі овочі)

— етерні олії з помаранче-

вих та цитринових шкара-луп.

А Г У Н (тат.) — татарський священик.**А Г У Р И Н** (лат.) — сечогінний лік.**А Г У Т И С**(есп. *aguti* з індіан. *acuti*)

— „золотистий заць” (у Південній Америці).

А Д А Д Ж Оіт. *adagio* - повільно

— поважно (термін повільного темпу музики, співу); назва музичного твору такого темпу виконання.

А Д А К Т И Л І Ягр. *aktos* - зап., *daktilos* - палець

— природна відсутність пальців на руці або нозі.

А Д А М (жид. „з землі народжений”) — біблійне ім'я першої людини.**А Д А М А Н Т**гр. *adamas* - непереможний

— 1. діамант; 2. тверда сталь.

А Д А М А Ш О К

(іт. „з Дамаску”) — шовкова, лянна або вовняна тканина з витканими на ній квітами.

А Д А М І Т И (вл.) — християнська секта послідовників Яна Гуса.**А Д А М О В Е Я Б Л У К О** — 1. цитрина; 2. банан; 3. горлово кістка, що виступає під підборіддям (анат.).**А Д А М С І Я** (вл.) —

окремих коральовий по-ліп, що живе в симбіозі з раком—самітником.

А Д А П Т а Ц І Я

(лат. adaptatio—припасування)

—припасування (ока до світла); засвоєння; методична переробка тексту для вивчення чужої мови.

А Д а П Т Е Р

(лат. adaptare—припасовувати)

—1. електромагнетний механізм для репродукування записаних на платівці звуків; 2. прилад при фотоапараті для платівок; 3. прилад, що дає можливість використовувати невідомі до фотокамери своїм розміром платівки.

А Д А П Т У В а Т И

(див. адаптер)—припасовувати до потреб, наприклад, текст для підручника чужої мови.

А Д а Т

(ар. ādat—звичай)

—звичаєве право у деяких мусулманських народів (див. шаріят).

А Д В е К Ц І Я

(фр. advection)

—пересування атмосферного повітря в поземному напрямі (метеор.).

А Д В Е Н Т и С Т И

(лат. adventus—пришестя)

—християнська секта (виникла в 19. стол. в ЗДА), що вірить у близьке при-

шестя Христа; забороняє вживання алкоголю, чаю, тютюну, свинини; вимагає мити ноги перед тим, як сісти до вечері; святкує роботу замість неділі.

А Д В Е Р Б І я Л Ь Н И Й

(лат. adverbialis)

—прислівниковий (грам.).

А Д В Е Р С а Р (лат.)

—супротивник, ворог. суперник.

А Д В О К а Т

(нім. Advokat з лат. advocare—кликати на допомогу)

—правник (оборонець в суді), довірена особа вести судовий процес в обороні того, хто її на це уповноважив.

А Д В О К А Т у Р А

(див. адвокат)—адвокатська діяльність, адвокатська установа.

А Д Г е З І Я (лат.)—

прилягання, чіпкість молекуль, в'язкість ґрунту.

А Д Г Е Р е Н Т (лат.)

—прихильник.

АДДСоНОВА хвороба—

туберкульозне захворювання нирок, що спричиняє бронзово-брунатну забарвленість шкіри.

А Д Е К В а Т Н И Й

(лат. adaequatus—прирівняний)

—відповідний, тотожний.

А Д Е Н і Т

(гр. adēn—залоза)

—запалення лімфатичних

залоз .

А Д Е Н о Ї Д И

(гр. adēn—залоза, eidos—вид)

— пухлинні розростання лімфатичних утворів у горлі та в носі (мед.).

А Д Е Н о Ї Д Н И Й

(див. аденоїди)—лімфатично-залозний; а — на тканина — злучнотканина лімфатичних залоз (див. ретикулярна тканина).

А Д Е Н О Л о Г І Я

(гр. adēn—залоза, logos—наука)

— наука про залози .

А Д Е Н О П а Т І Я

(гр. adēn—залоза, pathos—страждання)

— хвороба залоз .

А Д е П Т

(лат. adeptus — той, що досяг)

— запальний прихильник, втаємничена в якусь справу, науку особа (за середньовіччя — альхімік, що шукав каменя мудрости).

А Д е П Ц І Я (лат.)

— придбання майна .

А Д Е Ф а Г І Я (гр.)

— ненаситий голод (мед.)

А Д Ж о Р Н О

(ит. a giorno)

— імітація денного світла штучним освітленням .

А Д И Н А М і Я

(гр. a...—зап., dynamis—сила)

— занепад сил у наслідок хвороби, голоду, старости (мед.).

А Д И П і Н О В А кис

лста

(лат. aders—сить)

— утворена в наслідок діяння нітритною кислотою на сить кислота (хем.).

А Д и П С І Я (гр.) — брак спраги .**А Д И Т и В Н И Й**

(лат. additivus—додатковий)

— а — на теорія чисел — відділ аритметики, що вивчає закони складання чисел із доданків; а — ні властивості — властивості речовин складатись у сумішки .

А Д і Т І

(санс. adi—перший)

— прамати всіх богів у ведійській релігії .

А Д І Я Б а Т А (див. адіябатичні) — графічне зображення (криволінійне) адіябатичного процесу .**А Д І Я Б А Т и Ч Н І** зміни

(гр. adiabatos—неперехідний)

— фізичні зміни тіл без впливу або відпливу з них тепла, напр., при раптовім стисканні обсягу газу .

А Д І Я Т Е Р М і Ч Н И Й

(гр. a...—зап., dia—через, ther—жар)

— теплонепроникний .

А Д І Я Ф о Р А (гр.)

— байдужість (поняття із стоїчної філософії про байдужість до життя, до влас-

ности, їжі, сну тощо).

А Д Л я Т У С (лат.)
— помічник, папський по-
сол.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ
(див. адміністрація)
— урядовий; а — не заслан-
ня — примусове пересе-
лення громадян на наказ
урядових чинників без су-
ду (широко практикова-
ний засіб в ССРСР, де на
ухвалу енкаведе мільйони
громадян потрапляють до
концентраційних таборів).

АДМІНІСТРАТОР
(див. адміністрація)
— керівник, начальник.

АДМІНІСТРАЦІЯ
(лат. administratio — керування)
— керівництво; сукупність
осіб в установах, підпри-
ємствах, що виконують
функції керування і ма-
ють право наказової ініці-
ятиви.

АДМІНІСТРУВАТИ
(лат. administrare — керувати)
— керувати з допомогою на-
казів.

А Д М І Р я Л
(гол. з ар. amir al ba'hr)
— найвища офіцерська ран-
га морської флотії; коман-
дувач морської флотії.

А Д М І Р А Л і Ц І Я
(див. адмірал) — най-
вища управа військової
морської флотії; морське
міністерство.

А Д М І Р А Л Т І Й С Т О
(гол. admiraliteit з ар.)

— 1. частина порту, де роз-
ташовані кораблебудівель-
ні виробні, ремейтно-ко-
рабельні майстерні та
склади військової фльоти;
2. назва міністерства вій-
ськово-морських сил в Ан-
глії.

А Д М І Р а Т О Р
(лат.) — обожувач, зве-
личник.

А Д М І Р а Ц І Я
(лат.) — подив, зачудо-
вання, обожування.

А Д М І Р У В а Т И
— звеличати, обожувати.

А Д М О Н і Ц І Я
(лат.) — нагад, осторога.

А Д Н О Т а Ц І Я
(лат.) — заввага.

А Д О Н а Й (жид.) —
біблійне ім'я Бога.

А Д о Н І С
(гр. Adōnis)
— 1. коханець богині Аф-
родіти (міт.) 2.* врод-
ливий юнак, улюбленець
серед жіноцтва: а д о н і с
— горипвіт, рослина з ро-
дини жовтецю (курячої
сліпоти), уживана як лік-
для серця (бот.).

А Д О Н і Ч Н И Й вірш
— п'ятискладовий вірш
(дактиль + трохей).

А Д О П Т а Ц І Я
(лат. adoptatio)
— усинювання, прийман-

ня когось нерідного за дитину.

А Д О П Т У В А Т И
(див. адоптація) — у-
синовляти, приймати за ди-
тину.

А Д О Р а Л Ь Н И Й
(лат. ad—коло, біля, os—рот)
—колоустий, колоротовий.

А Д О Р а Т О Р (див.
адорація) — обожувач,
вихвалювач.

А Д О Р а Ц І Я
(лат. adoratio)
—вихвалювання, обожування.

А Д Р Е Н А Л І Н
(лат. ad—коло, при, renalis —
нирковий)

— гормон колониркової за-
лози, що збуджує симпа-
тичну нервову систему, зву-
жуючи кровоїнні судини
й підвищуючи тиск крові
(уживається як лік при
кровотечах, астмі тощо).

А Д Р е С А
(фр. l'adresse)

— 1. напис прізвища одер-
жувача кореспонденції, а
також — місця його меш-
кання на поштових лис-
тах, пакунках тощо; 2.
привітальний лист від гру-
пи людей до шанованої
серед них особи.

А Д Р Е С а Н Т
(нім. Adressant із фр.)

— особа, що посилає лист,
пакунок абощо поштою.

А Д Р Е С а Р (лат.)

— книга записаних в абет-
ковому порядку адрес.

А Д Р Е С а Т
(нім. Adressat)

— особа, що їй посилають
лист, пакунок чи іншу пош-
тову кореспонденцію.

А Д Р Е С У В А Т И
(див. адреса) — указу-
вати адресу для поштово-
го пересилання; спрямо -
вувати.

А Д С О Р Б е Н Т
(лат. ad—коло, при, sorbens —
той, що ковтає)

— речовина, що її повер-
хня вбирає газ або розчин.

А Д С о Р Б Ц І Я
(лат. ad — коло, при, sorbere—
ковтати)

— воирання газу або роз-
чину поверхневим шаром
речовини, але не всім її
обсягом (фіз.).

А Д У Л я Р (від Аду-
ля—один із хребтів Альп)
— найчистіший ґатунок ор-
токлязу (мін.).

А Д У С а Ц І Я
(фр. adoucir — пом'якшувати)
— процес відм'якш; вання
чаву (тех.).

А Д Ю Л Ь Т е Р
(фр. adulte're із лат. adulterare —
знечешувати)

— зрада, порушення шлюб-
ної вірності.

А Д Ь є
(фр. adieu)

— „з Богом! Бувайте здо-
рові!“ (прощання).

А Д Ь Ю Н К Т(лат. *adjunctus*—помічник)

1. заступник на посаді;
2. молодша наукова посада в університеті, в академії.

А Д Ь Ю Т а Н Т(нім. *Adjutant* з лат. *adjutare*—допомагати)

—значковий (офіцерська посада), виконавець доручень командира, осавул.

А Е Р ... А Е Р О ...(гр. *aēr*—повітря)

—у складених словах означає повітря, повітряний, напр., аероплян—повітроплав.

А Е Р а Ц І Я(фр. *aération* з гр. *aēr*—повітря)

—1. насичування ґрунту або води атмосферним повітрям; 2. напускання води в біологічні фільтри для швидшої оксидації її та очищення.

А Е Р М О Т о Р(гр. *aēr*—повітря, лат. *motor*—рушій)

—втряковий рушій помпувати ґрунтову воду (в степовій частині України).

А Е Р о Б И(гр. *aēr*—повітря, *bios*—життя)

—організми, що дишуть киснем з повітря.

А Е Р О Б о М Б А

(див. авіобомба)

А Е Р О Г е Н Н И Й(гр. *aēr*—повітря, *genos*—походження, рід)

—той, що передається через повітря (мед.).

А Е Р о Г Р А Ф(гр. *aēr*—повітря, *graphō*—пишу)

—пульверизатор розбризкувати фарби на відповідній поверхні паперу, тканини абощо.

А Е Р О Г Р а Ф І Я

(див. аерограф)—спосіб фарбувати тканини, розбризкуючи фарби пневматичним приладом (аерографом).

А Е Р О Д И Н а М І К А

(див. аеро...+динаміка)—наука про сили руху повітря, про рух газів і твердих тіл у газах.

А Е Р О Д Р о М(гр. *aēr*—повітря, *domos*—майдак)

—летовище, устаткована й відповідно впоряджена місцевість для авіації.

А Е Р О З о Л Ь(гр. *aēr*—повітря, нім. *Sole*)

—дрібні часки течива або твердої речовини, розплені в газі (туман, дим).

А Е Р О К О А Г У Л я Ц І Я(гр. *aēr*—повітря, лат. *coagulatione*—ствердіння)

—випадання твердої речовини з колоїдного розчину під діянням повітря.

А Е Р О Л і Т(гр. *aēr*—повітря, *lithos*—камінь)

—метеорит.

А Е Р О Л о Г І Я(гр. *aēr*—повітря, *logos*—наука)

— повітрознавство, наука про властивості та процеси атмосфери.

А Е Р О Л Ь о Ц І Я

(гр. аєг - повітря, гол. loodsen - вести корабель)

— підручник керування літаком.

А Е Р о М Е Т Р

гр. аєг, повітря, metreo - міряю

— повітромір, прилад виміряти вагу та густину газів.

А Е Р О М Е Х а Н І К А

(див. аеро... + механіка) — наука про рівновагу та рух газів.

А Е Р О Н А В І Г а Ц І Я

(див. аеро... + навігація) — наука про водіння літака з допомогою мапи, радіо та всяких приладів.

А Е Р О Н а В Т

гр. аєг - повітря, nautes - мореплавець

літун, повітроплавець.

А Е Р О Н а В Т И К А

(див. аеронавт) — повітроплавство. уміння плавати в повітрі на важчих за нього апаратах.

А Е Р О П Л я Н

фр. aéroplane з гр. аєг - повітря, лат. planum - плещина

— літак; важча за повітря моторизована споруда для літання в повітрі.

А Е Р О П Л я Н Ш е Т А

гр. аєг - повітря, фр. planchette - дощичка

— прилад з намотаною на

валочку мапою, де позначають маршрут для літака.

А Е Р О П о Р Т (див. аеро... + порт) — вузлове летовище, велике летовище.

А Е Р О Р Е К Л я М А

(див. аеро... + рекляма) — рекляма, що її показують з літака.

А Е Р О С а Н И — свігохід, сани, що рухаються з допомогою пропелера.

А Е Р О С К О П і Я

гр. аєг - повітря, skopeo - дивлюсь — спостереження за повітрям.

А Е Р О С Т а Т

гр. аєг - повітря, statos - стоячий — літальний апарат, легший за повітря.

А Е Р О С Т а Т И К А

(див. аеро... + статика) — наука про рівновагу газів.

А Е Р О Т Е Р А П і Я

(див. аеро... + терапія) — лікування повітрям (повітряні ванни).

А Е Р О Ф а Г І Я

гр. аєг. - повітря, phago - їм — несвідоме поглинання надмірної кількості повітря.

А Е Р О Ф і Л И

гр. аєг - повітря, phileo - люблю — мікроорганізми, що розвиваються в повітрі.

А Е Р О Ф і Л Ь Т Р

(див. аеро... + фільтр)

— фільтр перепускати воду з метою її аерації.

А Е Р О Ф І Т И

гр. aer - повітря, phyton - рослина

— рослини, що живляться з повітря.

А Е Р О Ф о Б І Я

гр. aēr - повітря, phobos - страх

— страх перед холодним повітрям (хвор.).

А Е Р О Ф о Н

гр. aēr - повітря, rhōnē - звук

- підсилювач голосу, складений з телефона та фонографа.

А Е Р О Ф о Р

гр. aēr - повітря, phoros - несний

— прилад подавати повітря норцям.

А Е Р О Ф О Т О Г Р А Ф І Я

(див. аеро... + фотографія) — фотографування місцевости з літака.

А е Т И — муринське плем'я ліліпутів на Філіппінських островах.

А Ж И Т а Ц І Я

фр. agitation з іт.

— збуджений настрій, хвилювання.

а Ж І О

іт. aggio

— 1. підвищення курсу грошових знаків проти номінальної їх вартости; 2. доплата курсової різниці при обміні грошей.

А Ж І О Т а Ж

фр. agiotage з іт.

— поживлена біржова спе-

куляція цінними паперами (товарами) з метою добування зиску на коливанні їх курсу.

А Ж у Р

фр. à jour - наскрізний

— тонка прозориста тканина (текст.).

А Ж у Р Н И Й (див. ажур) — прозорий, наскрізний, сітчастий (текст.).

А З — перша літера церковно-слов'янської абетки.

А З А З е Л Ь (жид.)

— демон, що йому дарують козла за відпущення гріхів.

А З а Л І Я

лат. Asalea з гр. asaleos - сухий

— декоративна рослина з родини вересових (бот.).

А З а Р (швед.) — пі-

щано-рінистий вал з льодової доби.

А З А Р и Н (лат.) —

жовта фарба, що її добувають з рослини „кінський ладан“.

А З Б е С Т

гр. asbestos - непогасний

— вогнетривкий волокнистий мінерал, уживаний у будівництві та на ізолятори.

А З и Д И

гр. a... - зап., zoos - живий, eidos - вид

— солі нітритно-водневої кислоти; азидолива — олив'яна сіль нітритно-водневої кислоти (вибухова

речовина).

А З и Л Ь

фр. asile а гр.

— 1. місце, де переховувалися засуджені, щоб уникнути кари (у стародавній Греції); 2. право азилю — право захисту та проживання для політичних утікачів, що їх на батьківщині переслідує влада, цим змушуючи їх шукати притулку на чужині.

а З И М у Т

ар. as-simūt - шлях

— 1. напрямний кут (геод.); 2. кут, утворений простопадною лінією від зірки та меридіаном місця спостереження (астр.); 3. кут між даним напрямом та площиною магнетного меридіану місцевості (магнетний азимут).

А З і Л ь С ь К а культура (фр.) — остання ланка палеолітичних культур, що їх пам'ятки знайдено в печері Має д'Азиль у Франції (культура проміжної між палеолітом і неолітом доби).

А З о Й С ь К а доба

гр. aion - зап., zōē - життя

— найдавніша на Землі геологічна ера, коли ще не було органічного світу, а були лише мінерали (ар-

хеїєська ера).

А З О О С П Е Р М і Я

гр. aion - зап., zōos - живий, spermata - сім'я

— відсутність сперматозоїдів у чоловічому статевому сім'ї.

А З о Т

фр. аз гр. aion - зап., zōos - живий

— хем. елемент (N), безбарвний газ, складова частина повітря (79 відсотків), не підтримує горіння й дихання, присутній у багатьох речовинах, зокрема в білках; ат. вага 14,008.

А З О Т Е М і Я

(див. азот + гр. haima - кров)

— затрим азоту в крові внаслідок хвороби нирок.

А З у Р (ар.), див. лазур.

А З У Р и Т

ар. lasaward - „сизий камінь”

— мідний блакит, що з нього виробляють куперваста сині фарби (мін.).

А З У Р О Ф і Л і Я

ар. lasaward, гр. philia - любов

— властивість деяких елементів клітини забарвлюватись у фіялковий колір.

А і Д

гр. Aides

— шкło; див. Гадес.

а і Р (тюрк.) — татарське зілля, татарак, шувар, гав'яр; багаторічна трависта болотна рослина з родини кліщинцевих, аро-

їяних (уживане в медицині).

А Й В А

(тур.) — оwoчеve дерево з родини лбузневих.

А Й В І В К А

гacтoянкa з плодів айви (питво).

А Й З Е Н А Х І В Ц І — прибічники Маркса та першого інтернаціоналу в Німеччині, що заснували на Айзенахському конгресі 1869 р. соціал-демократичну партію на чолі з Бебелем та В. Лібкнехтом.

А Й М А К

(монг.) — 1. рід, плем'я в монголів; 2. велика адміністративно-територіальна одиниця в Монголії, район у бурятів.

А Й Р А Н

(тур.) — кислий молочний напій у кавказьких народів.

А Й С Б Е Р Г

(нім. Eisberg із швед. isberg) — плавуча крижана гора в полярних морях.

А Й С Т Р А, див. гайстра.

А К А Д Е М І З М (див. академія) —

1. мистецько-стилістичний напрям, що прагне встановити канони творчості, виходячи з творів вірцевих майстрів даної галузі мистецтва; 2. мистецький напрям у ХУІІ-ХУІІІ ст., що вимагав наслідування засобів і тематики „клясичних” вірців.

А К А Д Е М І К (див. академія) —

член академії.

А К А Д Е М І С Т (див.

академія) —

прихильник академізму.

А К А Д Е М І Ч Н И Й (див. академія) —

1. той, що належить до академії, до академіка, академізму; 2. науковий (твір), вірцевий або суто теоретичний, що не має практичного застосування; а-ий рік — навчальний рік; а-на година — час тривання лекції в навчальній установі (45-50 хвилин).

А К А Д Е М І Я

(лат. Academia в гр. Akadēmeia) — 1. філософська школа Платона (ІУ ст. до Хр.), названа так від гаю біля Атен, що був присвячений пам'яті героя Академа; 2. найвища наукова установа, що має на меті організацію й розвиток наук або мистецтва; 3. назва деяких спеціальних навчальних установ (мистецьких, богословських, військових тощо).

А К А Ж У

(фр. acajou — „червоне дерево” з індіан.) — назва деяких тропічних рослин з родини анакардієвих.

А К А Н Т

(фр. acanthe із гр. akantha) — орнамент у формі листків аканту, уживаний як оздоба на грецьких та римських колонах; 2. трависта рослина — „ведмежа лапа”.

А К А П Е Л Я

(іт. a cappella — „в стилі капелі”) — твір для вокального виконання без музичного супроводу.

А К А Р Ї Д И

(лат. asarus — кліщ із гр. akari) — кліщі, комахи з класи пагуків.

АКАРІЯЗА

(лат. asarus — кліщ з гр. akari) — хвороба на рослинах (на лясці овочевик дерев), а також на шкірі тварин.

АКАТАЛÉПСІЯ

(гр.) — психічний розлад (м е д.).

АКАТЛФАЗІЯ, див. афазія.

АКАТÓЛИК —

(гр.) — некатолік.

АКА́ФІСТ

(гр. akathistos — несідальний) — 1. хвальна служба Діві Марії за корятунок Царгороду від обрив; 2. богослужба на пошану св. Трійці або святих, при якій віряни стоять.

АКБАР, див. Аллах.

АКВА

(лат. aqua — вода) — вода (в рецептах).

АКВАМАРѐН

(лат. aqua — вода, marina — морська) — коштовний мінерал з групи берилу, т о п а з.

АКВАРЕЛІСТ (див.

аквареля) —

маляр — фахівець малювати акварелями.

АКВАРЕ́ЛЯ

(фр. aquarelle з іт. aquarello) — водяна фарба, також малюнок, виконаний водяними фарбами.

АКВА́РІУМ і **АКВА́РІЙ**

(лат. aquarius — водяний) — 1. штучне водоймище для плекання тварин або рослин; 2. установа для біологічних спостережень за водними тваринами або рослинами.

АКВАТѐНТА

(лат. aqua — вода, tinta — забарвлена) — спосіб ритувати переважно на мідних платівках (м е т а л о г р а ф і я).

АКВАТѐПІЯ

(лат. aqua — вода, гр. turpia — карбування) — друкування однокольорових або багатокольорових малюнків безолійними фарбами.

АКВАТÓРІЯ

(лат. aquatorium) — простір на воді в межах порту для гідролітаків.

АКВЕДѐК

(лат. aqua — вода, ducō — веду) — водоспуск; отвір у греблі для протікання води попід залізничним мостом абощо.

АКВІЗѐТОР

(лат. aquisitor — покупець) — агент транспортних або ubezpieчальних підприємств, що залучає клієнтів.

АКВІЗѐЦІЯ (див. аквізитор). —

— набуток, куплена річ.

АКВІЛЬО́Н

(лат. aquilo — північний вітер) — 1. бог північних вітрів у стародавніх римлян; 2. північний вітер; 3.*північ, лиха доля.

АКВІТА́НІЯ

— стародавня назва південно-західної Галлії.

А К ù Н

(казах.) — народній поет-співець у казахів.

А К І Н Ё З А

(гр. а — зал., kinesis — рух) — неадатність до руху, параліч.

А К І Н Ё Т А

(гр. а — зал., kineo — рухаю) — нерухома клітина, що може пережити несприятливі умови, щоб потім у сприятливих умовах знов розмножуватис. (у водоростей).

А К Л І М А Т И З А Ц І Я

(фр з лат. ac (ad) + клімат) — пристосування рослин, тварин або людей до незвичних кліматичних умов країни їх переселення.

А К Л І М А Т И З У В А Т И С Я (див. а к л і м а т и з а ц і я) —

звикнути до підсоєння та географічних умов чужої країни. ,

А К Л Я М А Ц І Я

(лат. acclamatio) — одноголосне сьвалення на зборах оплесками (без підрахунку голосів).

А К М Е Ї З М

(гр. akme — вища точка, вістря, найвищий ступінь розвитку) — напрям у мистецтві, що вимагав зречення містичних образів у творах, а також непізнавального потойбічного світу; визнавав мистецьку самоцінність кожного явища в житті, а також вимагав ясности й певности образів та повної змістової ясности слова.

А К О А З М И

(гр. akouo — чу) — слухові галюцинації.

А К О Л Я Д

(фр. accolade — дужка, що з'єднує кілька нотних рядків у музичних п'єсах, партитурах тощо.

А К О М О Д А Ц І Я

(лат. accomodatio — пристосування) — здатність ока виразно бачити предмети на різній віддалі.

А КО М П А Н Ь О В А Т И

(фр. accompagner) — супроводити грою на інструментах вокальне або сольове інструментальне виконання основної мелодії.

А КО М П А Н Ь Я М Е Н Т

(фр. з іт. accompagnamento — супровід) — музичний супровід до співу або до гри на іншим інструменті.

А КО М П А Н Ь Я Т О Р

(фр. accompagnateur) — супровідник співу або гри на муз. інструменті (здебільшого піаніст чи піаністка).

А К Ó Р Д

(іт. accordo — співзвучність) — співзвуччя трьох і більше тонів різних інтервалів, що сприймаються як звукова єдність.

А К О Р Д Е О Н

(фр. accordéon) — особливий вид ручної гармонії з фортеп'яною клявіатурою.

А К О Р Д Ó В А П Л А Т Н Я

— платня не за час роботи, а за виконання певного завдання (поштучна платня).

А К Р

(англ. acre) — земельна міра в Англії (4047 кв. м.).

А К Р А Н І Я

(гр. *a* — зап., *kranon* — череп) — відсутність у новонародженого черепної покривки (м е д.).

А К Р А Т О Т Е Р М И

(гр. *akratēs* — безсильний, *thermai* — гарячі джерела) — теплі мінеральні лікувальні купелі.

А К Р Е Д И Т Ì В А

(нім. *Akkreditiv* з лат. *accreditivus* — довірчий) — вірчий лист, письмовий документ, що ним фірма (банк) доручає іншій установі заплатити подавцеві певну суму грошей.

А К Р Е Д И Т Ì В Н І ГРАМОТИ —

вірчі грамоти, документи, що свідчать про повноваження дипломатичного представника.

А К Р Е Д И Т У В А Т И

(фр. *accréditer* з лат.) — 1. уповноважувати на представництво до чужої держави; 2. уповноважувати на одержання грошей або на виконання торговельних операцій.

А К Р И Б Í Ц Я

(гр.) докладність (у дослідях).

А К Р Ì Б Í Я, див. а к р и б í ц я.

А К Р Ì Д И

(гр. *akrís* — сарана) — один із видів сарани („живитись диким медом і акридами” — нужденно харчуватись).

А К Р О Б А Т

(фр. *acrobate* із гр. *akros* — високий, найвищий) — майстер гімнастичних вправ, цирковий гімнаст.

А К Р О Б А Т И К А

(див. акробат) —

акробатська майстерність, гімнастичні вправи на приладах, що вимагають великої вправності й спритності.

А К Р О К Е Ф А Л Í Я, див. акроцефалія.

А К Р О Л Е Í Н

(лат. *acer* — гострий, *oleum* — олія) — дистилят гліцерини (СН₂. СН. СНО.), струйна речовина або сльозотечний і задушливий газ.

А К Р О Л Í Т

(гр.) — дерев'яна статуя з різьбленими з каменю кінцівками.

А К Р О М Е Г А Л Í Я

(гр. *akros* — верхівка, *megas* — великий) — надмірний розвиток кінцівок та інших зовнішніх органів тіла в наслідок хвороби мозкового гридатку.

А К Р О М Í К Р Í Я

(гр. *akron* — верхівка, *mikros* — малий) — короткість кінцівок (рук, ніг), малий зріст тіла (протилежн. а к р о м е г а л í я).

А К Р Ó П Í Л Ь

(гр. *akros* — найвищий, *polis* — місто) — 1. підвищена частина міста в стародавніх греків (фортеця, замок); 2. замок в Атенях.

А К Р О С Т Ì Х

(гр. *akron* — край, *stichos* — кірш) — вірш, в якому перші літери рядків, перераховані згорні вниз або навпаки, складають слово або цілу фразу.

А К Р О Ц Е Ф А Л Í Я

(гр. *akron* — верхівка, *kephalē* — голова) — баштоподібний череп

голови, ненормально видовжений у гору.

АКСЕЛЬБАНТ

(нім. Achselband) — шнурки на плечах в одязі штабних військових старшин (зокрема в ад'ютантів).

АКСЕСУАР

фр. accessoire — той, що входить до чогось) — додаток, складова частина чогось основного, напр. дрібні речі для театральної сцени тощо.

АКСІОМА

(гр. αξιωμα) — істина, твердження, що не потребує в наслідок своєї очевидності доводів і не має даних для доведення; 2.* взагалі твердження, що не потребує доводів.

АКСІОМЕТР

(лат. axis — вісь, гр. metro — міряю) — 1. прилад у геодезичних інструментах для вимірів відхилення осі приладу від початкової площини; 2. прилад на корабельному кермі для показу кута відхилення керма від діаметральної площини корабля.

АКСІЯЛЬНИЙ

(лат. axialis) — осевий. (від ікс).

АКСОН

(гр. ακων — вісь) — основа нервового волокна, що відростає з нервової клітини. (а н а т.).

АКСОНОМЕТРІЯ

(гр. ακων — вісь, metro — міряю) — 1. зображення предмета разом із віссю прямокутної системи координат на рисунку.

АКТ

(фр. з лат. actus) — 1. вчинок.

дія, діяння; 2. дія в п'єсі; 3. позиція живої моделі й рисунок з голої моделі (мал.); 4. письмовий офіційний документ про діяльність виборного виконавчого органу, про стан справи, про подію тощо; 5. урочисті збори в навчальній установі з проголошенням наслідків науки за рік.

АКТЕОН

— мітичний герой у грецькій мітології, обернений в оленя з волі Діани.

АКТІВ

(лат. activus — діяльний, чинний) — 1. сукупність прав господарства на матеріальні цінності, що йдуть на задоволення вимог кредиторів; 2. частина балансу підприємства, що охоплює всі види матеріальних цінностей (гроші, майно, товари, тощо) або боргові вимоги до третьої особи.

АКТИВАЦІЯ

(лат. activus — діяльний) — 1. поживлення діяльності, спонукання до рішучих дій.

АКТИВІЗАЦІЯ

(див. активізація) — поживлення діяльності.

АКТИВІСТ (див. актив)

— діяльний член організації.

АКТІВНИЙ

(лат. activus — діяльний) — діловий, енергійний, рішучий; 2. а м е г и б о р ч е п р а в о — право вибирати представників до органів законодавчої влади; 3. а - н и б а л а н с — перевищення вивозу

над довозом товарів.

А К Т Ї В Н І С Т Ь

(лат. *activus* — діяльний) — здатність діяти, реагувати, стан по-здобавленої діяльності.

А К Т И В О В А Н И Й В У Г І Л Ь —

вугілля, добуте перепусканням водяної пари над розжареним деревним вугіллям (активоване вугілля має властивість вбирати отруйні гази і тому вживається в протигазниках).

А К Т И В У В А Н Н Я

(лат. *activus* — діяльний) — процес перетворення недіяльного в діяльне.

А К Т И Н І З М

(гр. *aktis* — промінь) — хемічна дія світлових променів.

А К Т Ї Н І Я

(гр. *aktis* — промінь) — хемічний елемент (Ac), радіоактивний, ат. вага 227,05.

А К Т И Н І Ч Н І П Р О М Е Н І)

(гр. *aktis* — промінь) — фіялкові та ультрафіялкові промені, що викликають хемічні та електричні зміни в тілах.

А К Т Ї Н І Я

(гр. *aktis* — промінь) морська тварина з типу кишкорожнинних, із класи коралових поліпів.

А К Т И Н О ...

(гр. *aktis* — промінь) — у складених словах указує на зв'язок значіння даного слова з промінням, наприклад, а к т и н о м е т р і я.

А К Т И Н О Г Р А Ф

(гр. *aktis* — промінь, *graphō* — пишу) — автоматичний прилад, що записує зміни променевої енергії Сонця.

А К Т И Н О Л І Т

(гр. *aktis* — промінь, *lithos* — камінь) — променистий камінь, тисовий складник кристалевих дупаків (м і н.).

А К Т И Н О М Е Т Р

р. *aktis* — промінь, *metreō* — міряю) — 1. прилад виміряти променисту енергію, що йде від Сонця на Землю; 2. фотографічний прилад визначати тривалість експозиції при фотографуванні.

А К Т И Н О М Е Т Р І Я

(гр. *aktis* — промінь, *metreō* — міряю) — дослідження прибутку й витрат променевої енергії земної кулі, Сонця та космосу (відділ геофізики).

А К Т И Н О М І К О З А

(гр. *aktis* — промінь, *mykēs* — гриб) — хронічна хвороба в свійських тварин, що її спричиняють заразливі грибки — актиноміцети (прикмети: гнійні пухлини на язиці, підборідді, піднебінні тощо).

А К Т И Н О М І Ц Е Т И

(гр. *aktis* — промінь, *mykēs* — гриб) — мікроскопічні грибки, що спричиняють хворобу актиномікозу.

А К Т И Н О М О Р Ф - Н И Й

(гр. *aktis* промінь, *morphē* — форма) — а-п-з к в і т к а — квіт-ка, що її можна поділити на дві рівні половини так званими площи-

нами симетрії, напр., квітка жовтеце.

А К Т И Н Ї Н

(гр. *actis* — промінь) — продукт розкладу елемента актинію (див. с м а н а ц і я).

А К Т О В И Й (див. акт)

галежний до в к т у; а-ва к н и г а — книга запису нотаріальних або інших яких актів; а-ва з а л я — зала для урочистих зборів та засідань; а-вий п а п і р — гербовий папір для складання актів, угод, тощо.

А К Т Ї Р

(лат. *actor*) — лицедій. виконавець мистецьких ролей у театрі; артист.

А К Т Р І С А

(фр. *actrice*) — жінка — виконавець ролей у сценічному мистецтві; артистка

А К Т У А Л Ь Н И Й

(лат. *actualis* — важливий, назрілий, діяльний (проти. потенціальний), той, що має значіння в даний момент.

А К Т У А Л Ь Н І С Т Ь

(лат.) — важливість, злободенність

А К Т У А Р

(англ. *actuary* з лат. *actuarius* — скорписець) — 1. реєстратор, протоколість; 2. фахівець у техніці забезпечальних обчислень, забезпечальних внесків тощо.

А К У З А Т Ї В

(лат. *accusativus*) — знахідний відмінок (г р а м).

А К У М У Л Ю В А Т И

(лат. *accumulare*) — нагромад-

жувати, збирати (енергію, капітал).

А К У М У Л Я Т О Р

(лат. *accumulare* — нагромаджувати) — прилад для нагромадження енергії з метою дальшого її використання (а к у м у л я т о р и: електричні, парові, гідравлічні).

А К У М У Л Я Ц І Я

(лат. *accumulatio* — нагромадження) — процес нагромадження енергії, капіталів, матеріалу; 2. нагромадження різного намулу (лес, мул) на дні моря або на суходолі (г е о л.).

А К У Ї М Е Т Р

(гр.) — прилад виміряти силу слуху.

А К У Р А Т Н И Й

(нім. *akkurat* із лат. *accuratus* — точний. пунктуальний, стабільний, охайний.

А К У Р А Т Н І С Т Ь

(див. акуратний) — вправність, точність, охайність.

А К Ї С Т И К А

(гр. *akustikos* — слуховий) — 1. наука про звук (частина фізики); 2. звукові умови в приміщенні.

А К У С Т Ї Ч Н И Й

(див. акустика)

— звуковий.

А К У Ш Ё Р

(фр. *accoucheur*) — лікар — фахівець у допомозі при вагітності та народинах.

А К У Ш Ё Р К А (див.

а к у ш е р) —

мовитуха, особа з відповідною медичною освітою для допомоги породіллям.

АКУШЕРСТВО

(див. акушер) —

1. наука про вміння допомагати жінці народити; 2. акушерська практика.

АКЦЕЛЕРАТОР

(лат. accelerare — пришвидшувати) — ножаний важіль регулювати надходження пальної речовини в циліндр мотора і цим самим змінювати швидкість руху авта.

АКЦЕЛЕРАЦІЯ

(лат. acceleratio) — пришвидшення (руху авта).

АКЦЕЛЕРОГРАФ

(лат. accelerare — пришвидшувати, гр. graphō — пишу) — прилад, що записує швидкість руху гарматня в цвці гармати.

АКЦЕЛЕРОМЕТР

(лат. accelerare — пришвидшувати, гр. metreō — міряю) — прилад, що показує пришвидшення або сповільнення руху автомобіля.

АКЦЕНТ

(лат. accentus — приспів) — 1. наголошення, наголос; 2. ознака тону, мелодійна характеристика мови, вимова; тон мови; 3. своєрідне спотворення рими та звуків чужої мови, коли мовлянини недобре нею володіє.

АКЦЕНТОВЕ ВІРШУВАННЯ

— віршування, в якому чергуються наголошені й ненаголошені склади (тонічне віршування).

АКЦЕНТУВАННЯ (див. акцент) —

1. наголошування, вимова з притиском голосу; 2.* підкреслювання, звертання уваги.

АКЦЕНТУВАТИ

(лат. accentus — наголос) — 1. наголошувати, виразно, підкреслено вимовляти; 2. підсилювати звучання певної ноти чи акорду в музиці, співі.

АКЦЕНТОЛОГІЯ

(лат. accentus — наголос, гр. logos — наука) — наука про наголос у мовах та про мелодійні особливості мов.

АКЦЕПТ

(лат. acceptus — прийнятий) — 1. прийняття векселя, рахунка, готовість його сплатити; 2. напис на векселі чи рахунку про належність його до сплати.

АКЦЕПТАНТ

(лат. acceptans) — особа, що приймає на себе зобов'язання сплатити вексель або рахунок.

АКЦЕПТАЦІЯ

(лат. acceptare — приймати) — вислів згоди щодо пропозиції.

АКЦЕПТОР

(лат. acceptor — приймач) — приймач, напр., хемічна речовина, що приймає протони; атом, що приймає електрони.

АКЦЕПТУВАТИ

(лат. acceptare — приймати) — підписувати рахунок, вексель, визнавати його чинність.

АКЦЕСІЙНИЙ ДОГОВІР

(лат. *accessio* — приєднання) — договір, до якого приєднується держава після того, як його склали й підписали інші держави.

А К Ц Ї С І Я

(лат. *accessio* — приєднання) — 1. приєднання до міжнародньої угоди держави, що не брала участі в складанні цієї угоди.

А К Ц И Д Ё Н Т Н И Й

(лат. *accidens* — випадковість) — несуттєвий, випадковий; а-ні р о б о т и — дрібні роботи в друкарні (блянки, оголошення, програми вистав тощо).

А К Ц И Д Ё Н Ц І Я

(лат. *accidens* — випадковість) — 1. несуттєва, випадкова властивість або стан предмета (ф і л.); 2. випадковий прибуток; 3. дрібні друкарські вироби (блянки, оголошення тощо).

А К Ц Ї З

(фр. *accise* з лат. *accidere* нарізати) — форма непрямих податків, що їх стягають із продуцентів або з торгівців здебільшого за речі широкого вжитку (цукор, тютюн тощо). (У СРСР акциз юридично скасований, але фактично існує в формі жакливого здріства, бо держава забирає, напр., зерно в колхозах по 12 копійок за кілограм, а гечений хліб продає по карбованцю й більше за кілограм).

А К Ц І Й Н И Й (див. акція) —

заснований на акціях, на паях, наприклад, спілка підприємців, що вносять паї й пропорційно до них

одержують прибутки.

А К Ц І О Н Ё Р

(фр. *actionnaire*) — власник акцій (паїв) організованого на паях підприємства.

А К Ц І Я

(фр. *action* — 1. пай, внесений до акційного підприємства; 2. цінний документ, що дає право на отержання частки з прибутків (дивіденду) підприємства на внесений пай; 3. акт обвинувачення в римському праві; 4. дія, діяльність, заходи до досягнення поставленої мети

А К Ч Е Л Е Р А Н Д О

(іт. *accelerando*) — пришвидшувачи (м у з.).

А Л А Н И

— скитське плем'я, що переселилося в 406 році по Хр. до Іспанії, в 418 р. його розбили вестготи, а після цього його рештки з'єдналися з вандалами.

А Л Б І Ё Н (кельт.) — стародавня (тепер поетична) назва Англії.

А Л Е А Т О Р Н І

угоди (лат. *aleator* — газардовий грач) — ризиковані угоди (заклад, лотерія, біржові угоди тощо).

А Л Е Г О Р Ї Ч Н И Й (див. алеґорія) — приповідний, образний.

А Л Е Г О Р І Я

(гр. *allegoria*) — приповідь притча, тайноказання; вираз конкретного образами абстрактних понять у мистецтві (напр., у байках).

А Л Е Г А Т (лат.) — допсмійний документ до акту.

АЛЕГРЕТТО

(іт. allegretto) — жвавенько, хутенько, але повільніше, ніж при алєгро.

АЛЕГРІ

(іт. allegri) — баль, маскарада з дешевою лотерією, (див. лотерія).

АЛЕГРО

(іт. allegro — весело,) — хутко, жваво, весело (м у з.); також назва музичного твору в цьому темпі.

АЛЕЙРОМЕТР

(гр. alleuron — борошно, metro — міряю) — прилад визначати, як сходять тісто.

АЛЕЙРОН

(гр. alleuron — борошно) — білкові зернятка в зерні колосків-пів.

АЛЕКСІЯ

(гр. а — зап., lexis — читання) — утрата здатности читати (х в о р.).

АЛЕМАНДА

(фр. allemande — німецька) — старовинний німецький танок.

АЛЕМАНИ

(герм. all — все, man — чоловік) — германське плем'я часів переселення народів.

АЛЕМБИК

(фр. alambic з ар. alumbiq — дистиляційна посудина (мідяна посудина для дистиляції течив).

АЛЕРГІЯ

(гр. allos — інший, чужий, ergon — дія) — ненормальні реакції організму на подразнення. напр., поява нашкірної висипки

після вживання деяких ліків, тощо.

АЛЄЯ

(фр. allée) — доріжка для пішходців між двома рядами дерев.

АЛҀРНИК

(тур.) — ласки на чуже добро.

АЛІ

(ар.) — ваша високість (турецький титул).

АЛІБІ

(лат. alibi — деінде) — доказ відсутности обвинувачуваного на місці злочину в момент його викопання, звідси доказ невинности (ю р.).

АЛІГАТОР

(англ. alligator з есп. el lagarto — ящірка) — американський крокодил (див. к а й м а н).

АЛІГАЦІЯ

(лат. alligatio — зв'язування) — стоп із різних металів.

АЛІДАДА

(лат. alidada з ар. al-'adāda показник кутів, рухома частина кутомірних приладів (теодоліта тощо).

АЛІЕНАЦІЯ

(лат.) — 1. відчуження, продаж; 2. розумова хворість.

АЛІЗАРҀН

(фр. alizarine з есп.) — червона барва з рослини або з а н т р а ц е н у.

АЛІЛҀЯ

(жид. halleluia — хвалить Господа) — приспівок після читання св. письма на церковній Богослужбі.

АЛІМЕНТИ

(лат. alimertum — харч) — обов'язкові згідно з законом кошти на утримання родичів, напр., від батьків дітям, в.д дітей непрацевдатним батькам (юр).

А Л І Н Е А Т О Р

фр. aligner з іт. allineare розташування по лінії) — геодезичний прилад для провішування ліній на місцевості.

А Л І Т Е Р А Ц І Я

(лат. al з ad — до + litera — буква) — повторення початкових приголосних у римованих складах віршованого рядка, напр., „Хто с-е, хто с-е че ше ко-с-и р у-с-а л к а м” (Шевченко).

А Л І Ф А Т Ї Ч Н І С П О Л У К И, див. ациклічні сполуки.

А Л К І Н О Й

- король теаків з Одиссеї, батько Навсікаї.

А Л К М Е Н А

--мітична грецька постать, жінка Амфітріона, Зевсова коханка, Геряклова мати.

А Л К М Е О Н І Д И

(гр.) — аристократичний рід у стародавніх Атенах.

А Л Л А Х

(ар. al + ilah — божество) — назва бога в мохаммеданів.

А Л М А З

(гр. з ар. al-mas — найтвердіший) — діамант (найтвердіший мінерал).

А Л О Г І З М

(гр. a — зап., logos — розум) — 1. нелогічність, нісенітниця; 2. не-

відповідність синтаксичного складу вислову до його змісту (г р а м.); 3. заперечення наукового й логічного пізнання (ф і л.).

А Л О Г І Ч Н И Й (див. алогізм) —

нелогічний, суперечливий.

А Л О Д

(герм. al-od — повне посідання, власність) — спадкове землеволодіння за феодалізму.

А Л О Е

(гр. aloë) — столітник, багатолітня рослина з родини лілійних (Африка), також червоне дерево (Ост-Індія).

А Л О Й, див. алое.

А Л О П А Т (див. алогія) —

лікар, що лікує засобами а л о п а т і і.

А Л О П А Т І Я

(гр. allos — інший, pathos — страждання) — лікування засобами, що викликають у здорової людини протилежні тим, що бувають при даній хворобі, симптоми (загальновідома в сучасній медицині система, відмінна від гомопатії).

А Л О Т Р О П І Я

(гр. allos — інший, tropē — повертання) — властивість деяких хемічних елементів виступати в різних видах, напр., в у г л е ц ь: вугіль, діамант, графіт).

А Л Т А Р

(лат. alta ara — високий жертовник) — вівтар, відокремлена іконостасом частина церкви, де стоїть престол.

А Л Т Ї Й

(гр. althaiā з althomaia — зціляюсь) — калачики, лікова рослина з родини мальвових (б о т.).

А Л У Д Ї Л Ь (ар.) — відкритий згори й знизу грушоподібний горщик, уживаний у механіці та в хемічних лабораторіях.

А Л Ф А В І Т (див. альфабет)

А Л ю В І Й

(лат. alluvio) — 1. нанесений водою намуд; 2. сучасна доба в геологічній історії Землі.

А Л Ю В І я Л Ь Н И Й (лат. alluvialis) — нанесений водою, замулений; а-не п р а в о — право привласнити замулену частину берега.

А Л ю З І Я (лат.) — п'ятаки, напр., у літературних творах на політичну ситуацію.

А Л Ю М Ї Л Ь (див. алюміній) —

стоп ніклю з алюмінієм, манганом, залізом та силіцієм, уживаний у виробництві термоелектричних пірометрів.

А Л Ю М і Н І Й

(лат. alumen — галун) — глинець, легкий білий метал, хемічний елемент (Al), що трапляється як складник глини, скалинцю, лосняка та інших мінералів.

А Л ю Р А

(фр. allure) — різні види ходи

та бігу коней (хода, клус, галоп, скочки, чвал).

А Л Я Б А С Т Е Р

(гр. alabastros від старосипетського міста Alabastron) — шляхетний гіпсовий камінь, чистий тонкозернистий гіпс, також розмелений випалений гіпс.

А Л я Р М

(фр. alarme — тривога з іт. all'arm — до зброї) — сигнал до тривоги, на сполох; неспокій.

А Л Я Р М і С Т (див. алярм) —

схильна до паніки, надаремної тривоги, до ширення неперевіреніх чуток, тривожних настроїв особа.

А Л Я Р М У В А Т И

(див. алярм) — бити на сполох, зчиняти паніку.

А Л Ь Б А (лат.) —

довга спідня одежина в католицьких священників.

А Л Ь Б А Т Р О С

— морський птах із ряду буревісників.

А Л Ь Б Ї Д О

(лат. albedo — білота) — 1. яєність поверхні планети; 2. здатність тіла відбивати світлові промені; 3. число, що показує, яку частину світла, що падає на поверхню, ця поверхня відбиває (поверхня Землі, наприклад, відбиває 9/20 світла, що падає на неї).

А Л Ь Б І Г О Й Ц І

(фр. albigeois від міста Albi) — релігійна секта у Франції 12-13 ст., що виступала проти папи та католицизму.

А Л Ь Б І Н І З М

(фр. albinisme з есп. albinos з лат. albus — білий) — брак фізіологічного пігменту в покривній частині організму (блідість шкіри).

А Л Ь Б І Н О С И

(фр. albinos з лат. albus — білий) — тварини або люди з прикметами а л ь б і н і з м у (бліда шкіра, біле волосся, червоні очі).

А Л Ь Б І Т

(лат. albus — білий) — білий мінерал (скалинець), що не піддається діянню на нього кислотами, уживається в кераміці.

А Л Ь Б О М

(фр. з лат. album — біле) — 1. біла дошка для запису урядових наказів у стародавніх римлян; 2. рукописний збірник малюнків, віршів; 3. зошит для колекції марок, портретів, карток тощо; 4. видання друком малюнків, фотознятків з короткими поясненнями до них.

А Л Ь Б О Р А Д А

(есп. alborada) — пісня еспанських пастухів на пошану сонцеходу, виконувана на флейті та ударних інструментах.

А Л Ь Б У М І Н

(лат. albumen — білок) — органічний білок, добуваний із яєць або з крові і вживаний у фармації, кондитерським виробництві, в поліграфії тощо.

А Л Ь Б У М І Н А Т

(див. альбумін) —

сполука а л ь б у м і н у з іншими речовинами, напр., із залізом, що вживається як лік проти неокрі-

в'я. (м е д.).

А Л Ь Б У М І Н О В И Й папір —

уживаний у фотографії світлочутливий папір, покритий сумішкою певних речовин з а л ь б у м і н о м.

А Л Ь Б У М І Н О Ї Д И

(лат. albumen — білок, гр. eidos — вид) — білкові речовини, що є в покривних тканинах тваринних організмів (у рогах, волоссі).

А Л Ь Б У М І Н Ў Р І Я

(лат. albumen — білок, гр. uron — сеча) — хвороблива поява білка в сечі (м е д.).

А Л Ь Б У М О З И

(лат. albumen — білок) — продукти початкового розпаду білків під час перетравлення їжі в тваринних органах.

А Л Ь В Е О Л І

(лат. alveolus — комірка, жолобок) — 1. легеневі пухирці на кінцях бронх, куди проникає вдихуване повітря; 2. ямки в щелепах, де містяться корені зубів.

А Л Ь В Е О Л Я Р Н И Й

(див. альвеолі) —

побудований з альвеоль, належний до альвеоль; а-ні п р и г о л о с н і з в у к и — приголосні звуки, що для їх вимови язик доторкається до піднебіння біля а л ь в е о л ь, напр., звуки Д, Т.

А Л Ь Г А М Б Р А

(ар. Kal'atalhambra — „червоний замок”) — мавританський замок в Іспанії біля Гранади, побудований у стилі арабського архітектурного мистецтва.

А Л Ь Г Е З І Я (гр.) — надмірна чутливість до болю.

А Л Ь Г О Л А Г Н І Я (гр. algos — біль, agnos — пристрасть) — завадання болю при статевих зносинах собі або партнерові (п а т.).

А Л Ь Г В А С ì Л Ь (есп. з ар. al-wasil) — служник при суді в Іспанії.

А Л Ь Г Е Б Р А (фр. algèbre з ар. al-džabr — спрощення дробів) — наука про математичні рівняння, частина математики, що гвечає дії з величинами, позначуваними літерними символами довільного числового значіння цих величин.

А Л Ь Г Е Б Р А Ì К знавець альгебри, фахівець у цій науці.

А Л Ь Г Е Б Р Ì Ч Н И Й, А Л Ь Г Е Б Р А Ì Ч Н И Й (див. алгебра) — належний до алгебри; а-н е р і в н я н н я — рівняння, в якому кожна частина — одночлен або многочлен відносно невідомих величин; а-н а ф у н к ц і я — зв'язана з незалежною змінною величиною алгебраїчним рівнянням функція; а-н і ч и с л а — числові корені алгебраїчних рівнянь з раціональними сучинниками; а-н а с у м а — сума додатних і від'ємних доданків.

А Л Ь Г О Л О Г І Я (лат. alga — водорість, гр. logos — наука) — наука про водорості (частина ботаніки).

А Л Ь Г О Н С Ь К А ера

(вл. з індіан.) — див. е о з о й с ь к а ера (і е о л.).

А Л Ь Г О Р ì З М, див. алгоритм.

А Л Ь Г О Р ì Т М (ар.) — всі дії для розв'язування певного завдання, напр., алгоритм добування квадратного кореня з числа.

А Л Ь Д Е Б А Р А Н (ар.) — зірка в сузір'ї Бика.

А Л Ь Д Е Г Ì Д (лат. al(cohol)dehyd (rogenatum) — безводний алкоголь (С₄H₁₀N₄), група органічних сполук з атомовою групою СНО, утворювана в наслідок оксидації спирту.

А Л Ь Д Ж А М А (тур.) — мохаммеданська святиня.

А Л Ь Д О З И (див. альдегід) — вуглеводани з вільною альдегідною групою, напр., г л ю к о з а.

А Л Ь К А З А Р (есп. alcazar з ар. al-kassar — королівський замок, фортеця) — назва деяких замків і палаців в Іспанії.

А Л Ь К А Л І З А Ц І Я (ар. al-qali — луг) — підлужування (х е м.).

А Л Ь К А Л І М Е Т Р І Я (ар. al-qali — луг, гр. metreō — міряю) — обчислення з допомогою обсягової аналізи кількісного вмісту луку в речовині.

А Л Ь К А Л Ì Ч Н И Й (ар. al-qali — луг) — лужний; той, що містить у собі луки (хем.).

А Л Ь К А Л Ь О З А

(ар. al-qali — луг) — неормальне збільшення луку в крові або в тканинах організму (м е д.).

А Л Ь К А Л Ь О Ї Д И

(ар. al-qali — луг, гр. eidos — вид) — азотні сполуки (основи) рослинного або тваринного походження, що можуть утворювати з кислотами солі (морфій, стрихнін, нікотин, кокаїн, хінін).

А Л Ь К Ї Р

(фр. alcôve з ар. alqubba — кімнатка) — заглибина в стіні, ніша; відокремлена для ліжка темна частина кімнати.

А Л Ь К О В, див. алькир.

А Л Ь К О Г О Л І З М

див. алькоголь — хронічне вживання спиртових напоїв, що рясджує здоров'я організму.

А Л Ь К О Г О Л І К

, див. алькоголь —

п'яниця, людина, що хронічно вживає алькогольних напоїв.

А Л Ь К О Г О Л Ь

(ар. al-kuhl — дрібний порошок) — спирт (винний, метиловий, деревний, етиловий тощо), продукт оксидації вуглеводню з хемічною групою ОН.

А Л Ь К О Р А Н

 (коран)

(ар.) — Мохаммедове святе писмо.

А Л Ь М А М А Т Е Р

див. alma mater

А Л Ь М А Н А Х

(лат. almanachus із ар.) — 1. періодичний або одноразовий збірник мистецьких творів (напр., альманах

письменницького об'єднання в еміграції „МУР”); 2. календар з астрономічними та всілякими літературними матеріалами за середньовіччя.

А Л Ь М У К А Н Т А Р А Т

(ар. qantara — згинати в склепіння) — уявне коло на небі, рівнобіжне з горизонтом (астрон.).

А Л Ь О К Ў Ц І Я

(лат.) — промова (римського папи).

А Л Ь О Н Ж

(фр. allonge — доточка) — 1. рурка для доточування реторти охолодника в хемічних лабораторіях; 2. прилад вилловлювати нескондєсовану пару цинку в процесі його добування (т е х.); 3. гранична віддаль, з якої боксер може завдавати ударів партнерові; 4. додатковий аркуш паперу, що його наліпляють до векселя для написів.

А Л Ь П А К А

(есп. alpacа — гірська вівця з перуан.) — 1. перуанська гірська вівця, також тканина з вовни цієї тварини; 2. нобе китайське срібло, що являє собою білий стоп міді, нікелю та цинку, уживане у виробництві електричних приладів тощо.

А Л Ь П А Р І

(іт. al pari — нарівно) — 1. цілковита відповідність обігової й номінальної вартості цінних паперів; 2. цілковита відповідність ціна паперових грошей і золотої валюти.

А Л Ь П І Н І З М

 (від Альпи) —

туризм на високі гори; виправи на

гірські верхів'я, на льодовики і ін.

А Л Ь П І Н І С Т (від

Альпи —

спортовець гірських верховин.

А Л Ь С Е І Д А

(гр. alseides) — гайова німфа (м і т.).

А Л Ь Т

(ит. alto з лат. altus — високий) — 1. низький жіночий або дитячий голос; 2. музичний інструмент середньої висоти тону між віолончелею та скрипкою.

А Л Ь Т А З И М У Т (лат. з ар.) —

прилад виміряти висоти й азимутів вірок.

А Л Ь Т А Ї Р, див. Атаїр.

А Л Ь Т А Н К А

(ит.) — легка будівля в саду, затінена для проходу.

А Л Ь Т Е М Б А С

(тур.) — шовкова матерія, переткана золотом; парча.

А Л Ь Т Е Р А Ц І Я

(фр. alteration — зміна, з лат. alter — інший) — підвищення або зниження голосу, що позначається дізмом, бемолем у нотах.

А Л Ь Т Е Р Н А Т ù В А

(фр. alterner з лат. alternative — чергуватись) — вибір між двома можливостями (або—або).

А Л Ь Т Е Р Н А Т ù В Н И Й

(фр. alternatif — почерезний) — той, що дає дві можливості для вибору (або—або).

А Л Ь Т Е Р Н А Т О Р

(лат. alternare — чергуватись) — електрична машина, що вироб-

ляє змінний струм.

А Л Ь Т Е Р Н А Ц І Я

(лат. alternatio — чергування) — чергування звуків у словах, наприклад, муха — муси (X - C).

А Л Ь Т И Г Р А Ф

(лат. altus — високий, гр. graphō — пишу) — барометр із приладом, що автоматично записує його покази.

А Л Ь Т И М Е Т Р

(лат. altus — високий, metreō — міряю) — висотомір, прилад вимірювати висоти над землею поверхнею.

А Л Ь Т И М Е Т Р І Я

(лат. altus — високий, гр. metreō — міряю) — наука (частина геометрії) про способи вимірювати висоти.

А Л Ь Т И Т Ы Д А

(лат. altitudo — висота) — висота точки земної поверхні над рівнем моря.

А Л Ь Т Р У І З М

(фр. altruisme з ит. altrui з лат. alter — інший) — безкорисливе слугування людям (діяльна любов до ближнього, протилежне до егоїзму). надкласова, наднаціональна й надрасова мораль (сучасна комуністична мораль, що проповідує класову ненависть, породжує егоїзм та антагонізм у стосунках між індивідуумами).

А Л Ь Т Р У І С Т (див. альтруїзм) —

людина, що робить усім добро.

А Л Ь Т Р У І С Т ù Ч —

Н И Й (див. альтруїзм) —

саможертвуваний, самозречений.

А Л Ь Ф А

(гр. alpha) — перша літера грецької абетки; початки якихнебудь знаннів (приповідно); „а л ь ф а і о м е г а” — початок і кінець.

А Л Ь Ф А Б Е Т

(від альфа і бета — перші літери грецької абетки) — абетка, всі літери даної мови, розташовані в певнім порядку.

А Л Ь Ф А - З А Л І З О

— стан заліза до температури 768 ступнів, коли воно має магнетні властивості й не розчиняє вуглецю.

АЛЬФА-ПРОМЕНИ

— потік альфа-часток радіоактивної речовини. (ф і з.).

А Л Ь Ф А - Ч А С Т К и

— ядра атомів гелію, що випромінюються як альфа-промені.

А Л Ь Ф О М Е Т Р

(гр. alpha + metre — міряю) — прилад, що, вимірюючи теплопровідність вихлипних газів мотора, визначає склад сумішки палива з повітрям, яка надходить із карбюратора в циліндри авіаційного мотора.

А Л Ь Ф О Н С

(фр. із стар.-нім. Adalfuns — спраглий шляхетства) — утриманець жінок легкої поведінки (за ім'ям героя комедії А. Дюма „Мосьє Альфонс”).

А Л Ь Ф Р Е С К О

(іт. al fresco — по свіжому) — малювання водяними фарбами на мокрому вапняному тинькуванні

стіл.

А Л Ь Х Е М І К (див альхемія) —

середньовічний науковець, що шукав каменя мудрости для перетворення звичайних металів у золото.

А Л Ь Х Е М І Я

(с.-лат. alchemia з ар. alkīmiyā) — середньовічна наука про перетворення звичайних металів на коштовні з допомогою каменя мудрости (хемія до 16 ст.), що його шукали альхеміки. (Започаткована альхемія в Єгипті та в Арабії. Альхемії людство завдячує численні відкриття хемічних речовин та елементів).

А Л Ь я Н С

(фр. allians) — об'єднання, договір тимчасового порядку, угода, спілка.

А Л Ь я Н Т (див. альянс)

— член спілки держав.

А М А В Р О З А

(гр.) — сліпота в наслідок ослаблення очного нерва.

А М А З О Н К А

(гр. а — зап., mazos — грудна піпка) — 1 мітична войовнича жінка-вершниця, що для виправности в орудуванні мечем випалювала собі праву половину грудей; 2. вершниця; 3. жіноча сукня для ізди верхи.

АМАЛЕКІТ я НИ

— біблійне кочове плем'я.

А М А Л Ь Г А М А

(фр. amalgame з ар. al та гр. malagma — розм'якшування) — 1. розчин золота або іншого металу

в живому сріблі; 2. мішанина різних речей, ідей або що.

АМАЛЬГАМА́ЦІЯ (див. амальгама) —

1. розчинювання металу в живому сріблі; 2. покриття металу живим сріблом; 3. злиття громадських організацій в Англії та в ЗДА.

АМАЛЬТ́ЕЯ

(гр.) — німфа, що годувала Юпітера козячим молоком (м і т.); 2. зірка в сузір'ї Візничого (астрон.)

АМА́Н

(тат.) — bravo!

АМАНА́Т

(ар. amānāt) — закладник, що його давали в Україні-Русі та в східних країнах як запоруку вірності в додержанні угоди.

АМА́НТ

(фр. amant з лат.) — актор, що грає ролі закоханих.

АМАРА́НТ

(гр. amarantos —невмирущий) — 1. бур'яниста рослина з родини щиряць (деякі види — декоративні); 2. коштовне дерево (червоно-деревинне) з родини метеликових (Півд. Америка).

АМАРИ́ЛІС

(гр. amaryllis) — декоративна цибулинова рослина з родини амарилісових (Півд. Африка й Півд. Америка).

АМА́ТОР

(фр. amateur з лат.) — нефаловий знавець або мистець, дилетант, любитель.

АМБА́Л я ж

(фр. emballage —пакування) —

обгортковий матеріал; також витрати на пакування (к о м.).

АМБАСА́ДА

(фр. ambassade) — посольство, представництво.

АМБАСАДЕ́Р і АМБАСА́ДОР

(фр. ambassadeur) — посол при уряді в чужій державі.

АМБІ́ТНИЙ

(лат. — шаволюбний, гоноровитий.

АМБІ́ЦІЯ

(фр. ambition з лат. ambitio —шаволюбство) — 1 свідомість своєї гідності; 2. себелюбство, пиша.

АМБÓНА

(гр. ambon — підвищення перед іконостасом у церкві, катедра для проповідника.

АМБОЦЕ́ПТОР

(лат. ambo — обидва, ceptor — той, що бере) — речовина крові, що появляється при імунізації крові мікробами і розчиняє (вбиває) ці мікроби.

АМБРА

(фр. ambre з ар.) — запашна живиця, ладан.

АМБРАЗ́УРА

(фр. embrasure) — 1. скісний отвір вікна з розширенням усередину (а р х.); 2. бійниця, отвір у мурі фортеці, в корпусі корабля або г бруствері шалців для цівки рушниць або гармати (війсь.).

АМБРЕ́

(фр. ambre) — 1. парфуми з амбри; 2. іронічна назва поганих пахощів.

АМБРО́ЗІЯ

гр. *ambrosia* — безсмертний) — напій, що дає богам безсмертя (у грецькій мітології); 2. запашна мазь.

А М Б У Л Я Н С

(фр. з лат. *ambulans* — ходячий) — польовий шпиталь, також санітарний військовий вагон.

А М Б У Л Я Т О Р І Я

(гр. *ambulatorius* — пересувний) — лікарня для хворих, що сами приходять, або для лікування їх вдома.

А М Б У Л Я Т О Р Н И Й

(див. а м б у л я т о р і я) — належний до амбуляторії; а-ий х в о р н и й — хворий, що сам одвідує лікарню.

А М Б У Ш У Р

(фр. *embouchure*) — місце для доторку губами у бляшанім музичнім інструменті (флейті, клярнеті тощо).

А М Е Б А

гр. *amēbē* —мінливість) — одна з найпростіших одноклітинних істот, що рухається, постійно змінюючи форму свого тіла у вигляді ніжок (до амеб належать деякі збудники хвороб, напр., мікроби дисентерії).

А М Е Л І О Р А Ц І Я

(фр. *amélioration* з лат. *melior* — краще) — поліпшення, впорядкування.

А М Е Н О М А Н І Я

(гр.) — веселість при божевіллі в жінок у наслідок припинення менструацій.

А М Е Н О Р Е Я

(гр. а — зап., *mēn* —місяць, *rheō* — течу) — відсутність місячок (регул) в періоді статевої дозрілости (х в о р.).

А М Е Н Ц І Я

(гр.) — психічний розлад (з галюцинаціями, маячінням).

А М Е Т Ї С Т

(гр. *amethystos* — такий, що діє проти сп'яніння) — прозорий коштовний камінь, одна з відмін фіялкового кварцу (м і н.).

А М Е Т Р О П І Я

(гр. а — зап., *metreō* — міряю, *opsis* — зір) — ненормальність зору (близькозорість або далекозорість).

А М І Д А З И

(див. а м і д и) — ферменти, що відщеплюють азот від вуглецю в амідах кислот.

А М І Д И

(гр. *ammoriakon*, *eidos* — вид) 1. рештки молекул амоніаку, де атоми водню замінені атомами органічної кислоти; 2. хемічні сполуки, утворені заміною одного атома водню на метал (х е м.).

А М І К О Ш О Н С Т В О

(фр. *ami* — друг, *cochon* — свиня) — безцеремонне приятельство з неблизькою людиною, ф а м і л ь я р н і с ь т ь.

А М І К Р О Н И

(гр. а — зап. + м і к р о н) — дуже дрібні частки колоїдів, невидні навіть крізь ультрамікроскоп.

А М І Л А З А

(гр.) — фермент слини, підшлун-

кової залози тощо, що розщеплює крохмаль, сприяючи перетворенню його в цукор (мальтозу та глюкозу).

А М І Л Ё Н

(гр.) — вуглеводень, безколірне отруйне легкозапальне течиво.

А М І Л О В И Й спирт

(гр.) — складова частина сивушних олій, уживана у виробництві есенцій, ліків тощо.

А М І Л О З А

(гр.) — складник внутрішньої частини крохмалєвих зерен.

А М І Л О Ї Д

(гр.) — 1. вуглеводан оболонки рослинних зерен; 2. білкова речовина, що відкладається в тканинах організму в наслідок тривалого порушення їх живлення при хворобах (туберкульозі, пістряку тощо).

А М І М І Я

(гр.) — нерухомість лицевих м'яснів (х в о р.).

А М І Н И

(гр.) — похідні речовини з амоніаку при заміщенні водню атомами вуглеводню (феніл, анілін).

А М І Н О К И С Л О Т И

(див. а м і н и) — органічні кислоти, що мають у собі складник NH₂.

А М І Н Ї

(жид.) — істинно, хай буде; кінцеве слово багатьох молитов (у побутовій мові: кінєць, смерть, наприклад: „тут тобі й аміні” — тут тобі смерть).

А М І О С Т Е Н І Я

(гр.) — ослаблення м'яснів.

А М І О Т Р О Ф І Я

(гр. а — зап., μυῶν — вузол м'яснів, trophē — живлення) — виснага м'яснів у наслідок недостатнього їх живлення.

А М І Т О З А

(гр.) — простий поділ клітини без точного розподілу речовини між поділеними частками (б і о л.).

А М Н Ё З І Я

(гр. а — зап., μνήμη пам'ять) — утрата пам'яті (псих.), безпам'ятність.

А М Н Ё С Т І Я

(гр. amrēstia — забуття, прощення) — помилування, скасування кари або правових обмежень (юр.).

А М Н Е С Т У В А Т И

(див. а м н е с т і я) — помилувати, скасувати кару.

А М Н І О Н

(гр. amnon — колозародковий міхур) — 1. чаша, в яку збігала кров принесеної жертви; 2. зародкова оболонка в деяких хрещевих тварин.

А М Н І О Т И

(гр. amniota) — загальна назва для хрещевих тварин (плазунів, ссавців, птахів), що їх зародок розвивається в амніоні (б і о л.).

А М О К

(малаяйсь.) — божевілля, поширене серед малаяйців, при якому хворий кінчає життя в шаленім бігу.

А М О Н

— бог у стародавніх єгиптян (також Ра).

А М О Н А Л

(гр.) — вибухова речовина, вживана в гірництві та в військовій справі.

А М О Н І Й

(гр. ammōniakon — смолистий глей) — радикал нітратових сполук NH₂, складова частина хемічних солей.

А М О Н І Т

(гр.) — вибухова речовина.

А М О Н І Т И

(вл.) — група морських викопних моллюсків із класу головоногих палеозойської та мезозойської ери.

А М О Н І Я К

(гр. ammōniakon — смолистий глей) — сполука азоту з воднем (NH₃), безкольоровий газ неприємного запаху; творюється в наслідок гниття органічних речовин, також добувається синтетично з азоту й водню.

А М О Н І Я К О В А вода

— розчин амоніаку (NH₃) з водою (нашатири).

А М О Н О В І солі

— сполуки амоніаку з кислотами.

А М О Р

(лат.) — 1. зображуваний у вигляді крилатого хлопчика з луком і стрілами бог любови в римлян, син Венери й Марса (у греків — Ерос); 2.*любові, кохання.

А М О Р А Л І З М

(гр. а — зап., лат. moralis — звичасвий) — невизнання моралі, моральний індеферентизм (заперечення всякої моралі, крім принципу „мета виправдує засо-

би”, характеристичне тепер для комуністичної ідеології, що зневажає честь і совість як „буржуазні забобони”).

А М О Р А Л Ь Н И Й

(див. а м о р а л і з м) — розпущений, розпутний, неморальний.

А М О Р І Т И

— біблійний семітський народ.

А М О Р Т И З А Т О Р

(див. а м о р т и з а ц і я) — гумовий, пружинний, гідравлічний або пневматичний пристрій, що злагіднює поштовхи ресор авта, літака.

А М О Р Т И З А Ц І Я

(нім. Amortisation з фр. amoortiser — послаблювати, з лат. amortisatio) — відшкодовання зношеної частини основного капіталу (машин, будівель) шляхом відрахувань із прибутків; 2. поступова сплата боргів; 3. злагіднення поштовхів в авті, літаку абощо спеціальним пристроєм; 4. визнання боргу за недійсний у наслідок утрат.

А М О Р Т И Ф І К А Ц І Я

(лат. mors — смерть, facere — робити) — офіційне оголошення про скасування втраченого права, документів абощо.

А М О Р Ф І З М

(гр.) — безформність (речовини).

А М О Р Ф Н И Й

(гр. а — зап., morphē — форма) — безформний, некристалевий; а-н е т і л о — тіло, що в ньому молекулі розташовані безладно; а-н і м о в и — мови, в яких сло-

ва не мають граматичних форм і тому граматичні зв'язки між словами позначаються порядком слів у реченні або службовими словами (китайська мова).

А М П Е Л О Г Р А Ф І Я
(гр. ampelos — виноградна лоза, graphō — пишу) — класифікація гатунків винограду за зовнішніми ознаками (лози та агід).

А М П Е Л О Л О Г І Я
(гр. ampelos — виноградна лоза, logos — наука) — наука про виноградництво.

А М П Е Р
(фр. фізич. Ampère) — одиниця величини електричного струму, коли через поперечний перекрій дроту за кожну секунду протікає 1 кулон електрики (ф і з.).

А М П Е Р А Ж
(див. а м п е р) — вираз величини електричного струму амперами.

А М П Е Р М Е Т Р
(фр. Ampère гр. metreō — міряю) — прилад вимірювати величину електричного струму.

А М П І Р
(фр. empire — імперія) — наслідкування староримського та грецького стилю в мистецтві за доби Наполеона першого.

А М П Л І Т У Д А
(фр. з лат. amplitudo — просторість) — 1. розмах коливання тіла від стану рівноваги (фіз.); 2. кут між площиною першої простопадної і простопадною лінією площі, що проходить через світло

(а с т р о н.); 3. різниця висот барометра або термометра; 4. віддаль лету гарматня; 5. одна з величин, що означає положення точки на площині відносно полярної системи координат, 6.* розмах, широчинь.

А М П Л І Ф І К А Ц І Я
(лат. amplificatio — поширення, збільшення) — оповідь з подробцями; стилістичне нагромадження однакових прикмет, що підсилюють характеристику описуваного об'єкта, напр., „А люди темнії, незрячі, дива Господнії побачать.”

А М П Л Ю А
(фр. emploi — застосування, посада) — 1. обрані ролі актора, що відповідають його внутрішнім і зовнішнім даним; 2.* ролія, посада, фаховість.

А М П У Л Я
(лат. ampulla) — 1. скляна посудина на течиво в стародавніх римлян; 2. суцільна посудина з вузькою шийкою, розширена внизу; 3. розширення органів тіла у формі рурки (а н а т.); 4. посудина на вино й воду для причастя в католицькій церкві; 5. суцільна пляшечка без отвору з ліками.

А М П У Т А Ц І Я
(лат. amputatio — відтин) — відтин кінцівки чи якогось іншого органу тіла (х і р.).

А М П У Т У В А Т И
(лат. amputare — відтинати) — відтинати хворий або ушкоджений орган тіла (кінцівку абощо).

АМУЛЕТ

(лат. amuletum — ладанка з ар.) — предмет, що немов би має властивість берегти його носія від чарів ворожої сили, від хвороб тощо.

АМУНІЦІЯ

(фр. amunitionnement — постачання бойових припасів з лат. munire — постачати) — 1. речі (крім одягу, взуття, зброї), що їх видають у готовому вигляді воякові для виконання завдань (патрон-таша, наплечник тощо); 2. взагалі все військове спорядження.

АМФІ..., АМФО...

(гр. amphī — навколо, з обох боків; amphō — обидва) — у складених словах означає охоплення або двоїстість, напр., амфітеатр, амфіболія, амфоліти.

АМФІБІЯ

(гр. amphibion) — 1. земноводні істоти, що залежно від обставин живуть у воді або на суходолі (жаби); 2. земноводні рослини; 3. літальний апарат, що може підійматися з води й із землі; 4. танк, що може рухатися по землі й по воді.

АМФІБОЛ

(гр. amphibolos — двозначний) — назва вогнетривких мінералів із групи алюмініосплікатів кальцію, магнію або оксиду заліза.

АМФІБОЛІЯ

(гр. amphibolia — двозначність) — роздвоєність, двозначність; стилістичний вираз, що його можна розуміти різно.

АМФІБРАХІЯ

(гр. amphibrachus — з двох боків короткий) — трискладова стопа вірша з наголошенням середнім складом, напр., „... і рú-шу/ в до-ро́-гу/ без-мі-ри.” (М. Орест).

АМФІГОНІЯ

(гр. amphī — обое, gonos — народини) — розвиток організму із статевих клітин обох статей (біо л.).

АМФІКАРІОН

(гр. amphī — обое, karion — ядро) — ядро статево заплідненого яйця (біо л.).

АМФІКАРПІЯ

(гр. amphī - з обох боків, karpos - плід) — розвиток плодів двох типів (наземних і підземних) в одній рослині (біо т.).

АМФІКТИОНІЯ

(гр. amphiktiones) — союз держав або племен для охорони спільної святині.

АМФІМІКСИС

(гр. amphī — з обох боків, mixis — змішування) — змішування спадкових ознак батька й матері при статевому розмноженні (біо л.).

АМФІТЕАТР

(гр. amphitheatron з amphī — з обох боків, кругом, theatron місце для видовищ) — 1. старогрецька або староримська архітектурна відкрита із східчастими місцями споруда для глядачів публічних видовищ; 2. місця другого або третього поверху в театрі, розташо-

вані в формі підкови, також місця, що підіймаються за партером.

А М Ф І Т Р І О Н

(гр. *amphi* — кругом, *tryō* — багатомучений) — 1. чоловік Алкмени, що народила від Зевса Геракла; 2.* зражуваний чоловік; 3. гостелюбна людина.

А М Ф І Т Р І Т А

(гр. *Amphithitē*) — морська богиня, Посейдонова жінка в грецькій мітології.

А М Ф О Л І Т И

(гр. *amphō* — обидва, *lytos* — розчинений) — речовини, що в розчині з водою мають одночасно властивості кислот і основ (х е м)

А М Ф О Р А

(лат. *amphora* з гр. *amphoreus* із *amphi* — з обох боків, *pherō* — несучи) — стародавня грецька посуда, що мала форму яйця; 2. міра для вина в римлян (26 $\frac{1}{4}$ літра)

А М Ф О Т Е Р Н И Й

(гр. *amphoteros* — обабічний) — індиферентний, нейтральний; а-ні р е ч о в и н и — речовини, що мають одночасно властивості кислот і основ (х е м.).

А Н А Б А З И С

(гр. *anabasis* — шлях у глибину країни) — назва двох стародавніх грецьких творів: про походи Кіра (Ксенофонт) та Олександра Македонського (Арріан).

А Н А Б А П Т Ї С Т И

(гр. *anabaptizō* — хришч в д р у г е) — релігійна секта в Німеччині та Голляндії, що не визнає хрещення дітей, а тільки дорослих).

А Н А Б І О З А

(гр. *anabiosis* — оживання) — здатність організмів деяких тварин і мікробів (кажан, ховрах, бактерії) тимчасово припиняти життєву діяльність у несприятливих для життя умовах (висихання, заморзання), зберігаючи спроможність до відновлення життя в сприятливих умовах середовища (б і о л.).

А Н А Б І О Т Ї Ч Н И Й С Т А Н

— стан а н а б і о з и.

А Н А Б О Л І З М

(гр. *anabolē* — підняття) — перетворення складитого рослинного азоту на тваринний білок в організмі (проти к а т а б о л і з м.).

А Н А Г А Л А К Т Ї Ч Н А мряковина

(гр. *ana* — зовні. + Галактика) — космічні системи, що перебувають поза нашою зоряною системою (а с т р о н.).

А Н А Г Р А М А

(гр. *ana* — пере, *gramma* літера) — переставляння літер у слові чи фразі, що дає нове слово або фразу, напр., к у б — б у к, н а к а з — к а з а н; також — читання з кінця, напр., „а роза упала на лапу Азора”.

А Н А Д И П Л О З А

(гр. *anadiplosis* — потвоєння) — стилістичний засіб повторення слова або фрази, що ними закінчується попередній уривок вірша й починається наступний, напр., „Москаль любить жартуючи, жар-

туючи кине" (Шевченко).

АНАЕРОБІОЗА

(гр. an — зап. aēr — повітря, biosis — життя) — життя в середовищі, де немає вільного кисню (б і о л.).

АНАЕРОБНІ ОРГАНІЗМИ

(див. а н а е р о б і о з а) — організми, що не потребують для свого життя вільного кисню, живучи коштом енергії з розщеплення хемічних сполук (протил. а е р о б н і організми, або а е р о б и).

АНАКАРДІЙОВІ

(гр. ana — наподібне kardio — серце) — родина дерев гарячих країн (плоди мають форму серця). ще звуться б а л ь з а м о в і.

АНАКОЛУТ

(гр. anakluthon — непослідовність) — стилістичний засіб, що полягає в порушенні синтаксичних форм словосполуки, напр., „... під звук фанфар, що їх заграли у гromі кар всі сурми туги" (Ю. Клен).

АНАКРЕОНТИЧНА ПОЕЗІЯ

— поезія про кохання, бенкети, вино (за ім'ям грецького поета Анакреона, автора пісень про кохання).

АНАКРУЗА

(гр. anakrusis) — зайвий склад на початку ритмічного періоду вірша (у стародавнім грецьким віршуванні — склад, що стояв перед першим ритмічним підвищенням).

АНАЛГЕЗІЯ

(гр. a — зап. algos — біль) — утрата чутливості до болю.

АНАЛЕКТИ

(гр. analēkta — вибране) — збірка уривків з різних творів одного або кількох авторів.

АНАЛІ

(лат. annales — річний) — літописи (у стародавніх римлян, наприклад, Тацітові аналі).

АНАЛІЗА

(гр. analysis — розклад, розчленовання) — поділ об'єкта (речовинного або логічного) на його складові частини, дослідження через розклад цілого на його складові елементи; 2. метода думання шляхом розкладу поняття на проті складники (протил. с и н т е з а); х е м і ч н а а-за — розклад речовини з метою визначення її складників (якісна аналіза) або кількості кожного складника в досліджуваній речовині (кількісна аналіза); с л е к т р а л ь н а а-за — вивчення складу речовини з допомогою дослідження її спектру; м а т е м а т и ч н а а-за — відділ математики про нескінченно малі величини (диференціальне та інтегральне числення), а також про способи обчислення та застосування цих способів у розв'язуванні різних завдань щодо визначення величин.

АНАЛІЗАТОР

(див. а н а л і з а) — 1. математичний інструмент визначати криву змінного струму абощо; 2. оптичний прилад досліджувати поля-

ризацію світла (ф і з.); 3. орган почуття разом із відповідною діяльністю мозку та нервами, що сприймає й розкладає подразнення (фізіол.).

АНАЛІЗУВАТИ

(див. а н а л і з а) — робити аналіз, розкладати на складники, досліджувати.

АНАЛІСТ

(див. а н а л и) — літописець.

АНАЛІТИК

(див. а н а л і т и к а) — той, що в основу думання кладе правила аналізу.

АНАЛІТИКА

(гр. analitikos) — 1. теорія аналізу, наука про розчленування об'єкта на складники; 2. наука про основні елементи та умови думання (частина Аристотелевої логіки).

АНАЛІТИЧНИЙ

(гр. analitikos) — побудований на аналізі; а-на г е о м е т р і я — галузь математики, що доводить теореми алгебричними обчисленнями (через аналіз) з допомогою координатних кривих та площин; а-на ф у н к ц і я — функція, що її можна розкласти на ряд степенювань; а-ні м о в и — мови, в яких залежність між словами в реченні позначається не формальними прикметами слів, а окремими службовими словами, порядком слів у реченні тощо (китайська, англійська, французька).

АНАЛОГІЧНИЙ

(гр. analogikos) — подібний,

сложий, відповідний.

АНАЛОГІЯ

(гр. analogia — подібність, відповідність) — схожість (предметів, понять, явищ) за наявними спільними ознаками при різних цілостях.

АНАЛОЙ

(гр.) — стіл посеред церкви, на якому лежать ікони та хрест.

АНАЛЬНИЙ

(лат. anus — задній прохід) — задньопрохідний, а-н и о т в і р — зовнішній отвір прямої кишки. (а н а т.).

АНАЛЬФАБЕТ

(гр. an — зап. + а л ь ф а б е т) — неписьменний, невіглас.

АНАЛЬФАБЕТИ́ЗМ

(див. а н а л ь ф а б е т) — неписьменність.

АНАЛЬЦИМ

— близький своїм хемічним складом до скалинцю мінерал із групи цеолітів.

АНАМНЕ́ЗА

(гр. anamnēsis — пригадування) — пригадування історії хвороби, опис умов захворювання, медична біографія хворого.

АНАМО́РФІЗМ

(гр. anamorphōsis — перетвір) — зміни в будові речовини гірських порід під дією тиску та температури.

АНАМО́РФІЧНИЙ

(див. а н а м о р ф о з а) — знеправлений, змінений у будові.

АНАМО́РФО́ЗА

(гр. anamorphōsis — знеправ-

лення форми) — 1. знеправлений малюнок, що може здаватися правильним, коли розглядати його у вигнутому або увігнутому дзеркалі; 2. неправильний розвиток рослини.

АНАНАС

(есп. ananas із мови тубільців Бразилії papa — „королівське яблуко”) — м'ясистий запашний овоч з південно-американської рослини (з волокон її листу тчуть особливий батист).

АНАПЕСТ

(гр. anapaistos — відбитий) — трискладова стопа у вірші з наголошенням третім складом, напр., „пе-рей-тї/ іх- о-сєль/ всю-ди-сї/ щих-по-рїг” (М. Орест).

АНАРХІЗМ

(гр. anarchia — безвладдя, безладдя) — наука про бездержавне співжиття людства, про необмежену свободу особи (головний теоретик анархізму — Макс Штірнер, 1806-1856); головні напрямки анархізму: 1. і н д и в і д у а л і с т и ч н и й а-м, що не визнає ніяких норм співжиття, приймаючи за найвищий закон „своє я”; 2. к о м у н і с т и ч н и й а-м, що бореться за негайне знищення держави та за заміну її союзом громад; (головні теоретики цього напрямку: Бакунін, 1814-1876, та Кропоткін, 1842-1921); 3. х р и с т и я н с ь к о-м о р а л ь н и й (Лев Толстой, 1828-1910); 2*сва-воля, невизнання влади, автори-

тетів, законів, дисципліни.

АНАРХІСТ

(див. а н а р х і з м) — ворог державного ладу, влади, борець за безвладдя, за повну свободу особи.

АНАРХІЧНИЙ

(див. а н а р х і з м) — свавільний, безладний; недисциплінований

АНАРХІЯ

(гр. anarchia — безвладдя) — безвладдя, безладдя, хаос, безгомів'я.

АНАРХОСИНДИКАЛІЗМ

— політична течія, що заперечує участь професійних спілок у політичній боротьбі; заперечує потребу політичної робітничої партії та диктатуру пролетаріату, вважаючи с и н д и к а т и (професійні спілки) за основні осередки майбутнього суспільства (теоретики: Пуже, Сорель, Лягардель, Лябріоля).

АНАСТАТИЧНИЙ

(гр. anastasis — відновлення) — відновлювальний, живильний, удоровлювальний; а-нї д р у к — спосіб поліграфічної репродукції друкованих текстів з допомогою розм'якшування фарби на них і відтиску її на цинку або на літографічному камені.

АНАСТИГМАТ

(гр.) — оптичний прилад (система лінз), що усуває астигматизм зображень та всякі аберації, даючи виразне зображення всіх точок об'єкта.

АНАСТОМОЗА

(гр. anastomōsis — з'єднан-

ня) — з'єднання двох кровоїнних або лімфатичний жил (також нервів) з допомогою третьої.

АНАСТРОФА

(гр. *anastrophein* — перестанова) — реторична фігура, перестанова слів для ритму у віршах.

АНАТЕМА

(гр. *anathema*) — 1. закляття. табу в стародавніх греків; 2. відлучення від церкви; 3. назва антихриста; 4.* прокляття.

АНАТИ

(лат. *annatae* — річні податки) — одноразовий збір коштів для папської курії.

АНАТОКСІН

(гр.) — позбавлений отрутих властивостей токсин дифтерії, уживаний у щепленні проти зараження на дифтерію.

АНАТОМ

(див. *анатомія*) — фахівець в анатомії.

АНАТОМІЧНИЙ

(див. *анатомія*) — належний до анатомії; а-ий *театр* — приміщення, де анатомують трупи; а-ий *препарат* — препарат для анатомічних завдань тіло тварини або якась його частина.

АНАТОМІЯ

(гр. *anatomē* — розтин) — наука про форму та будову організмів.

АНАТОМУВАТИ

(див. *анатомія*) — розтинати, препарувати труп для наукових завдань.

АНАТОЦІЗМ

(гр. *anatokismos*) — стягання відсотків з відстків, що нарастають на основну суму.

АНАФАЗА

(гр. *ana* — вгору, *phasis* — вияв) — та стадія непрямого поділу клітини (каріокінези), коли розділені хромосоми відходять до полюсів клітини (б і о л.).

АНАФІЛАКСІЯ

(гр. *anaphylaxis* — беззахисність) — підвищена сприйнятливість організму до токсинів, коли впроскування навіть неотруйних сироваток спричиняє тяжкий стан і навіть смерть (а н а ф і л а к т и ч н и й шок).

АНАФОРА

(гр. *anaphora* — вороття, підняття вгору) — 1. повторення слова або кількох слів на початку кількох рядків у вірші, напр.: „Б у л о к о л и с ь в Україні — ревілі гармати, б у л о к о л и с ь — запорожці виїли панувати” (Шевченко); 2. служба Бога або її канон.

АНАФОРЕЗА

(гр. *anaphoreō* — переносу) — переміщення змудлених у розчяні часток речовини на анод під дією гальванічного струму, що переходить крізь розчяні (ф і з.).

АНАФРОДИЗАЦІЯ

(гр. *ἄν* — зап., *aphrodisios* — любовний) — ослаблення або відсутність статевого порябу.

АНАХОРЕТ

(гр. *anachōrētēs*) — християнин-пустельник (давніх часів); 2. від-

людник, самітник.

АНАХРОНІЗМ

(гр. ana — назад, chronos — час) — 1. помилка в літочисленні (хронології); 2. застарілі погляди, звичаї, вчинки, залишки старовини, що не відповідають вимогам сучасності; 3. надання описуваній епосі невласливих їй прикмет давнішої епохи.

АНАЦИДОЗА

(гр. an — зап., лат. acidus — кислий) — відсутність соляної кислоти в шлунковім соку.

АНГАРІЯ

(гр. angareia) — 1. у стародавніх східних країнах (Асирія, Вавилон) повинність населення служити володарям та їх уповноваженим при перевозі державного вантажу, даючи тягло, а також особистою працею (цей вид повинності в дивовижних масштабах наклали на людину України большевицькі новітні рабовласники, зокрема за часів так званого воєнного комунізму; тепер цю повинність виконують колхозники.); 2. використання країною, що веде війну, торговельних суден нейтральної країни, якщо вони перебувають у порту країни, що веде війну.

АНГАРМОНІЙНИЙ

(гр.) — а-ні-ко-ли-ва-н-ня — коливання, при яких сила, що приводить коливне тіло до точки рівноваги, непропорційна до зміщення цього тіла від точки рівноваги (ф і з.).

АНГЕЛІЯНОЛ

(гр. angeles — посланець) — вістун, згідно з біблією, посланець від Бога, безтілесна духовна істота.

АНГЕЛЯЦІЯ

(лат.) — астма, утруднене дихання, ядуха.

АНГІДРЕМІЯ

(гр. an — зап., hydor — вода, haima — кров) — згущення крові в тілі людини в наслідок зменшення кількості води в ньому.

АНГІДРІД

(гр. anhydros — безводний) — хемічна сполука, добувана з кислот відбиранням з них молекул водою.

АНГІДРИТ

(гр. an — зап., hydor — вода) — безводний кальцій-сульфат, що в сполучі з водою утворює гіпс.

АНГІО...

(гр. angeion — судина) — у складених словах указує на належність слова до назов судинної системи рослин або тварин.

АНГІОЛІТ

(гр. angeion — судина, lithos — камінь) — твердий вапновий утвір у кровоносних судинах (венах).

АНГІОЛОГІЯ

(гр. angeion — судина, logos наука) — наука про кровоносні та лімфатичні судини в тварин.

АНГІОМА

(гр. angeion — судина, oma — пухлина) — незлоякісна пухлина (м е д.).

АНГІОНЕВРОЗА

(див. ангіо... + невроза) — судинна невроза, розлад діяльнос-

ти нервів, від яких залежить звукування та розширення кровоінних судин (м е д.).

АНГІОСПЕРМИ
(див. ангіо.. + сперма) — рослини, що в них насінневі бруньки бувають слювані в зав'язку, а насіння має навколо себе оплодень; до ангіосперм належать більшість квіткових рослин, що зуться ще покритонасінними б о т.).

АНГЛІЦЇЗМ
— слово або зворот, запозичений з англійської мови.

АНГЛОМАНІЯ
— захоплення всім, що походить з Англії.

АНГАЖЕМЕНТ
(фр. engagement) — 1. зобов'язання, домовленість артиста на певний термін праці в театрі; 2. позиція при фехтуванні. коли лезо потрапляє на лезо.

АНГАЖУВАТИ
(фр. engager) — запрошувати, домовляти, наймати, складати контракт з артистом чи трупю.

АНГАР
(фр. hangar — повітка) — приміщення для перестоя літаків.

АНГІНА
(лат. angina з angere — душити) — запалення слизової оболонки горла або мигдалика (м е д.); 2. серцева хвороба. грудна жаба.

АНГЛЄЗ
(фр.) — старовинний французький танок; 2. чоловічий чорний одяг з довгими полами.

АНГЛЕЗЇТ

(фр. anglaisite) — вітріоль олива (олив'яний купервас або оливосульфат), сіруватого або білого кольору мінерал, олив'яна руда.

АНГОФРАЗІЯ
(лат. angere — душити, гр. phrazō — говорю) — мовна вада, коли мовлянин уриває потік своєї мови голосними звуками (а-а, е-е).

АНГСТРЕМ
(швед. физик Angström) — одиниця довжини, що нею виміряють світлові хвилі (одна стомільйонна частка сантиметра).

АНДАЛЮЗЇТ
(есп. провінція Андалюз'я) — мінерал (Al_2SiO_5), силікат алюмінію.

АНДАНТЕ
(іт. andante) — помірно, трохи прискорено, швидше, ніж ададжо; 2. назва музичного твору в цім темпі.

АНДАНТІНО
(іт. andantino — помірно, швидше, ніж анданте (м у з.).

АНДЕЗЇТ
(тур.) — старовинна спідниця з вовняної тканини.

АНДАРÁК
(від назви гір „Анди”) — мінерал вулканічного походження (кислототривкий).

АНДРОГІН
(гр.) — див. гермафродит.

АНДРОГІНІЯ
(гр. androgynos — двостатевий) — двостатевість, наявність стате-

вих ознак самиці в самця і навпаки (гермафродизм).

АНДРОЛОГІЯ
(гр. anēr — чоловік, logos — наука) — наука про хвороби чоловічих статевих та сечових органів.

АНДРОМАНІЯ
(гр. anēr — чоловік, mania — пристрасть, безумство) — надмірна, хвороблива пристрасть до статевих зносин у жінок.

АНДРОМАХА
— дружина Гектора, героя троянської війни, описаної в Гомеровій „Іліаді”.

АНДРОМЕДА
(гр. Andromedē) — дочка етоського царя Церея, принесена в жертву морській потворі, що пустошила країну, але приковану до скелі її визволив Персей, убивши потвору (міт.); 2. мряковина в сузір'ї між Персеєм і Пегасом (астрон.); 3. андромеда — вічнозелена чагарникова рослина з родини вересових (бот.).

АНДРОФАГІ
(гр. anēr — чоловік, phagos — той, що пожирає) — людожери.

АНДРОФОБІЯ
(гр. anēr — чоловік, phobos — страх) — відраза в жінок до чоловіків.

АНДРОЦЕЯ
(гр. anēr — чоловік, oikia — дім) — сукупність тичинок квітки (бот.).

АНЕВРІЗМА
(гр. aneurysma — розширення)

— органічне розширення артерій або серця в наслідок змін або ушкодження їх стінок (мед.).

АНЕВРІЯ
(гр.) — нервова хвороба.

АНЕКДОТА
(гр. anekdotos — недруковане) — коротке оповідання (здебільшого усне) гумористичного або сатиричного характеру.

АНЕКДОТИЧНИЙ
(див. анекдота) — подібний до анекдоти, вигаданий, смішний.

АНЕКСІЯ
(лат. annexio — приєднання) — насильне приєднання чужої території, напр., насильне приєднання України, балтійських країн тощо до Росії.

АНЕКТУВАТИ
(див. анексія) — насильно приєднувати, загарбати (країну)

АНЕМІЧНИЙ
(див. анемія) — 1. недоокрівний, той, що страждає на недоокрів'я (мед.); 2* кволий, млявий.

АНЕМІЯ
(гр. an — зап., haima — кров) недоокрів'я, хвороба, що виявляється в зменшенні кількості гемоглобіну та еритроцитів у крові (мед.).

АНЕМО...
(гр. anemos — вітер) — у складених словах указує на зв'язок поняття з вітром, напр., анемограф.

АНЕМОГРАФ
(гр. anemos — вітер, graphō — пишу) — прилад записувати напрям вітру (автоматичний ане-

мометр).

АНЕМОМЕТР

(гр. anemos — вітер, metreō — міряю) — вітромір, прилад виміряти силу й швидкість вітру або газів у вентиляційних спорудах.

АНЕМОМЕТРІЯ

(див. анемометр) — 1. гн-мірвання сили вітру; 2. відділ метеорології, що вимірює всі величини, зв'язані з вітром.

АНЕМОНА

(гр. anemōnē) — квіткова рослина з родини жовтцевих (отруйна).

АНЕМОСКОП

(гр. anemos — вітер, skopeō — дивлюсь) — прилад для показу сили вітру (анемометр).

АНЕМОФІЛІЯ

(гр. anemos — вітер, phileō — люблю) — обпилковування квіткових рослин з допомогою вітру.

АНЕМОФОБІЯ

(гр. anemos — вітер, phobos — боязнь) — нервова хвороба, коли хворий почуває страх перед вітром.

АНЕМОХОРД

(гр. anemos — вітер, chordē — струна) — музичний інструмент, що його струни грають на вітрі (Еолова арфа).

АНЕМОХОРІЯ

(гр. anemos — вітер, choreō — розповсюджую) — розповсюдження рослин з допомогою вітру, що розносять насіння.

АНЕРГІЯ

(гр. an — зап., ergon — діло) — 1. утрата енергії, активно-

сти в діях; 2. нечутливість до подразнень (фізіолог.).

АНЕРОЇД

(гр. an — зап., nerōs — вологість, eidos — вид) — металевий барометр, що складається з порожнинної металеві коробки, яка деформується залежно від зміни тиску повітря і цим показує зміни атмосферного тиску.

АНЕСТЕЗІЯ

(гр. an — зап., aisthēsis — відчуження) — 1. знеболювання; 2. утрата чутливості організму або його частини до болю (мед.).

АНЕСТЕЗУВАТИ

(див. анестезія) — знеболювати організм або частину його штучними засобами, затамувати чутливість до болю (мед.).

АНЕСТЕТИКИ

(див. анестезія) — знеболювальні засоби (хлороформ, етер).

АНІГІЛЯТОР

(лат.) — ручний вогнегасник.

АНИЗОКОРІЯ

(гр. an — зап., isos — рівний, korē — зіниця) — неоднакова ширина зіниць в очах.

АНИЗОЛЬ

(фр. anisol) — один із продуктів обробітку кам'яновугільної смоли (течиво).

АНИЗОМЕТРОПІЯ

(гр. anisos — нерівний, metron — міра, ops — око) — властивість очей, коли сила заломлення світла в одному оці відрізняється від сили заломлення його в другому.

А Н І З О Т Р О П І Я

(гр. anisot — нерівний, tropos — властивість) — 1. різна спрямованість окремих органів рослини в наслідок діяння одного зовнішнього чинника, напр., листя спрямоване поземо до світла, стебла — хрестопадно; 2. різні фізичні властивості тіла (напр., різна теплопровідність, електропровідність, світлопровідність) залежно від напрямку в ньому.

А Н І Л І Н А

(порт. anil — індиго з ар-ан-пін із санск. nila — темносиній) — амінобензол: $C_6H_5NH_2$). Добувана з вугільного дьогтю отруйна речовина (течиво), уживана у виробництві анілінових фарб, ліків тощо.

А Н І Л І Н О В І барвники

— штучні органічні барвники, добувані з аніліну, нафталіну, антрацену тощо.

А Н І М А Л І З А Ц І Я

(лат. animal — тварина) — надання рослинним волокнам властивостей тваринної вовни.

А Н І М А Л І С Т

(фр. animaliste з лат. animal — звір, тварина) — маляр, що малює переважно картини з зображеннями тварин, птахів.

А Н І М А Л Ь Н И Й

(лат. animal — тварина) — тваринний.

А Н І М А Т О

(іт. animato — жваво, з душею) — жваве виконання музичного чи

вокального твору.

А Н І М І З М

(лат. anima — душа) — віра в існування душі в предметах; світогляд, що вбачає в явищах природи діяння душі.

А Н І М О З І Я

(лат.) — ворожість, затятість, затягута упередженість.

А Н І О Н

(гр. ana — вгору, іон — той, що йде) — від'ємно наснажений атом або група атомів (йон), що осідає на аноді при процесі електролізу (ф і з.).

А Н І С

(лат. з гр. anison) — ганус, рослина з родини парасольових, що її насіння вживається як приправа до тіста, а також у медицині.

А Н К Е Р

(нім. Anker з лат. anchora) — 1. деталь у годиннику, що перешляє обертання трибка, надаючи цим рівномірності ходові механізму; 2. залізний стягувач протилежних стін (б у д.); 3. міра течив у Швеції та в Данії.

А Н К Е Р Н И Й

(див. а н к е р) — а-ий п р о-г о н и ч — прогонич, що ним прикріплюють машину до фундаменту; а-на п л и т а — чавунна плита, що її закладають в основу фундаменту або під машину (т е х.).

А Н К Е Т А

(фр. enquête) — опитувальний аркуш для виявлення статистичних або особистих даних.

А Н К І Л Ь О З А

(гр. ankylos — кривий) — цілковита нерухомість у суглобі, зростання суглобів (м е д.).

АНКОЛІЗА, див. **анкілоза**.

АННОНА

— богиня родючости в стародавніх римлян.

АНÓДА

(гр. anodos — шлях угору) — позитивний полюс гальванічного елемента (ф і з.).

АНОДІНА

(гр.) — засіб вичулювання (мед.).

АНÓДНИЙ

(див. а н о д а) — а-ні про м е н і — позитивна струмина йонів, що витікають з аноди виснажної рурки в тому випадку, коли в рурці є водень або пара із галоїдів.

АНОМАЛІСТ ÷ ЧНИЙ

(див. а н о м а л і я) — а-ній р і к — проміжок часу, за який Земля, перейшовши найближчу до Сонця точку на своїй орбіті, знов повернеться до цієї ж точки (365,26 доби); а-ній м і с я ц ь — проміжок часу, за який Місяць, перейшовши найближчу точку до Землі на своїй орбіті, повернеться знов до цієї точки (27,5 доби).

АНОМАЛІЯ

(гр. an — зап., ómalis — рівний) — 1. відхилення від норми, від правила; 2. кут між радіусом-вектором супутника небесного тіла та великою віссю його орбіти (а с т р о н.); м а г н е т н а а-ія — по-

більшений вплив земного магнетизму в наслідок великих скупчень у даній місцевості магнетних руд, наприклад, криворізька аномалія (ф і з.);

4. г р а в і т а ц і й н а а-ія — відхилення від середнього розподілу напружених сил тяжіння в наслідок залягання в землі на даній місцевості важчих або легших мас, ніж ті, що є навколо в цьому середовищі (ф і з.); 5.* непрямокутність, хи́мерність, дивацтво, виняток.

АНОМАЛЬНИЙ

(див. а н о м а л і я) — неправильний, ненормальний, винятковий, дивацький.

АНÓНА

(лат. annona з annus — рік) — річний урожай збіжжя в стародавніх римлян.

АНОНІМ

(гр. anonymos — безіменний) — автор листа чи твору, що приховав своє ім'я, також невідомий лист або твір.

АНОНІМНИЙ

(гр. anonymos — безіменний) — безіменний, невідомий (твір або лист чи інший документ без підпису автора); а-не т о в а р и с т в о — акційне товариство з безіменними акціями.

АНÓНС

(фр. annonce) — оповіщення, оголошення про майбутню виставу, концерт або що.

АНОНСУВАТИ

(фр. annoncer) — давати анонс, заздалегідь оголошувати

про майбутню театральну виставу, кінофільм абощо.

А Н О П С І Я

(гр. an — зап., opsis — вір) — сліпота.

А Н О Р Г А Н І Ч Н И Й

(див. а... + о р г а н і ч н и й) — неорганічний, неживий, мертвий.

А Н О Р М А Л Ь Н И Й

(гр а — зап., лат. normalis) — ненормальний, незвичайний, відмінний від норми.

А Н О Р Т Ї Т

(гр. an — зап., orthos — простий) — вапнистий скалинець (м і н.).

А Н О С М І Я

(гр. an — зап., osme — запах) — утрата відчуття нюху (м е д.).

А Н О Т А Ц І Я

(лат. annotatio — примітка, опис) — 1. додаткові завваги до основного твору, опису; 2. короткий опис зовнішнього вигляду книги з заввагами про якість видання.

А Н О Ф Е Л Е С

(гр. anophelēs — шкідливий) — малярійний комар.

А Н С А М Б Л Ь

(фр. ensemble — разом, укупі) — 1. узгодженість, стрункість цілого; 2. невеликий хор, оркестра; 3. група акторів, виконавців ролей у п'єсі, в опері; 4. сукупність будівель, що разом утворюють певну архітектурну композицію (а р х і т.).

А Н Т..., А Н Т И...

(гр. ant(i) — проти, замість) — приrostок, що відповідає українському „проти”, напр., а н т и б о л ь ш е в и ц ь к и й, а н т и к о м у н і с т и ч н и й.

А Н Т А Б К А

(нім. Handhabe) — кільце на цівці рушниці для зачіпання за нього ременем, щоб нести рушницю.

А Н Т А Г О Н І З М

(гр. antagōnizmai — борюєся проти) — 1. боротьба протилежностей; 2. ворожість, протидія, непримирненість, непримирнені крайнощі, напр., комуністична тиранія і демократична свобода.

А Н Т А Г О Н І С Т

(гр. antagōnistēs) — 1. супротивник, суперник; 2. мускул, що діє в протилежному напрямі, наприклад, розгинальний супроти згинального (а н а т.).

А Н Т А Г О Н І С Т І Ч Н И Й

(див. а н т а г о н і з м) — непримирнений, супротивно - ворожий.

А Н Т А Н Т А

(фр. entente — згода) — союзу Англії, Франції й Росії (не оформлений угодою) перед першою світовою війною; м а л а А н т а н т а — угода між Чехо-Словаччиною, Румунією, Югославією; б а л к а н с ь к а А н т а н т а — угода між Туреччиною, Грецією, Югославією та Румунією.

А Н Т А Р К Т І Д А

(гр. anti — проти, arktos — Ведмедця, eidos — вид) — суходіл навколо південного бігуна.

АНТАРКТИКА

(див. а н т... + Арктика) — суходіл навколо південного бігуна разом з навколишніми островами.

АНТЕ...

(лат. ante...) — приросток, що означає „до”, „перед”, напр., антеверсія, антенатальний.

АНТЕВЕРСІЯ

(лат. ante — перед, спереду, verso — повертаю) — перехилення уразу вперед (м е д.).

АНТЕЙ

(гр. Antaios) — син Посейдона і Геї (землі) у грецькій мітології, що набирался сили від доторку до землі — своєї матері, і через це був непереможний (переміг його Геракл, піднявши від землі й так задушивши).

АНТЕНА

(лат. antenna — щогла) — електрично або магнетно сполучений з радіоприймачем або з радіовисильнею і виведений у повітря дріт для випромінювання (пересильна а-на) або вловлювання (приймальна а-на) електромагнетних хвиль (р а д і о).

АНТЕНАТАЛЬНИЙ

(лат. ante — до, natalis той, що має народитись) — а-ий п е р і о д — період до народин; а-на о х о р о н а н е м о в л я т — догляд за немовлям до народин.

АНТЕРІДІЙ

(гр. anteros — квітучий) — чоловічі статеві органи в спорових рослин (мохів, папороті, водоростей, грибів тощо).

АНТЕФЛЕКСІЯ

(лат. ante — перед, спереду, flexio — згинання, поверт) — перегин уразу наперед (м е д.).

АНТЕФІКСИ

(лат. antefixa) — камінні або керамічні прикраси на гзимсах в античній архітектурі.

АНТИ...

— див. а н т...

АНТИ

— слов'янське плем'я на півдні України IV-VII ст.

АНТИАПЕКС

(гр. anti — проти лат. apex — верхівка) — протилежна до апексу точка на небесному склепінні (а с т р о н.).

АНТИГЕН

(гр. anti — проти, genos рід) — чужорідні для організму речовини, що викликають у крові або в лімфі чи в тканнях організму появу речовин (антитіл), що їх (чужорідні речовини) неутралізують.

АНТИГІЄНІЧНИЙ

(див. а н т и + г і г і е н а) — невідповідний щодо вимог гігієни.

АНТИДАКТИЛЬ

(див. а н т и... + д а к т и л ь) — див. а н а п е с т.

АНТИДЕТОНАТОР

(див. а н т и... + д е т о н а т о р) — розчинована в пально-

му матеріалі речовина, що убезпечує проти вибухів у циліндрах середопальних рушіїв (т е х.).

АНТИДОТ

(гр. antidoton) — протизасіб, протиотрута.

АНТИІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ

(див. а н т и... + і н т е л е к с о ф і ї, що заперечує можливість пізнання світу з допомогою розуму, протиставлячи цьому пізнання з допомогою інтуїції та містики.

АНТІК

(фр. antique з лат. antiquus — старий, давній) — рештки культурних пам'яток античного світу; пам'ятки стародавнього мистецтва, переважно — скульптури.

АНТИКАТОДА

(див. а н т и... + к а т о д а) — уміщений проти катода в рентгєнівській рурці електрод з металевою платівкою на кінці, на яку потрапляють електрони, що йдуть із катода й викликають випромінювання з цієї платівки рентгєнівських променів (ф і з.).

АНТІКВА

(лат. antiquus — старовинний) — шрифти латинського типу абатки (х р у к.).

АНТИКВАР

(лат. antiquarius) — 1. дослідник античної культури, знавець її. 2. торговець старими книгами, також предметами старовинного мистецтва.

АНТИКВАРІЙ

див. а н т и к в а р.

АНТИКВАРІЯТ
(див. а н т и к в а р) — торгівля старовинними речами, зокрема книгами.

АНТИКЛЕРИКАЛІЗМ

(гр. а н т и... + клерикал) — рух проти клерикалізму, проти влади церкви в громадському житті, але не проти релігії.

АНТИКЛІНАЛЯ
(гр. anti — проти, klino — вигинаю) — вигнута вгору згортка земної кори (г е о л.).

АНТИЛЕГОМЕНА
(гр.) — вступні пояснення до св. письма; святе письмо, що його апостольське походження визнає за спірне.

АНТИЛОГАРИТМ
(див. а н т и... + л о г а р и т м) — число, що йому відповідає даний логаритм (м а т.).

АНТИЛОПА

(фр. antilope з с.-лат.) — дика жуйна парнокопита тварина з родини бичачих (існує понад 100 видів антилоп).

АНТИМІЛІТАРИЗМ

(див. а н т и... + м і л і т а р и з м) — вороже ставлення до мілітаризму; рух боротьби проти озброєнь, проти війни.

АНТИМІНС

(гр. mensa — стіл) — замість престольник, кусок шовкової тканини з зашитими в ньому частками св. мощів, що без нього в церкві не можна відправляти літургію.

АНТИМОН

(с.-лат. antimonium) — хем. елемент (Sb); крихий метал, що зветься ще стійбій; атом. вага — 121,76.

АНТИМОРАЛІСТ
— ворог моралі.

АНТИМОРАЛЬНИЙ

(див. а н т и... + мораль) — протиморальний, неморальний; розпусний.

АНТИНОМІЯ

(гр. anti — проти, nomos закон) — протиріччя між двома твердженнями, що з них кожне визнане за правильне (ф і л.).

АНТИПАПА

(гр.) — протипапа, невизнаний у католицькій церкві папа римський за часів боротьби кількох кандидатів на папський престол.

АНТИПАСАТИ

(гр. anti — проти, н і м. Passat) — горішні течії повітря, що йдуть у напрямі проти п а с а т і в і над ними (5-10 км.).

АНТИПАТІЧНИЙ

(див. а н т и п а т і я) — нелюбий, немилий, відразливий, осоружний.

АНТИПАТІЯ

(гр. anti — проти, pathos пристрасть) — відраза, огида, неприязнь, нехить, несимпатія.

АНТИПАТРІОТ

(див. а н т и... + п а т р і о т) — ворог своєї батьківщини, свого народу.

АНТИПЕРИСТАЛЬТИКА

(див. а н т и... + п е р и с т а л ь т и к а) — блювотні рухи стравоходу (стінок шлунку й кишок).

АНТИПІРІТИКИ

(гр. anti — проти, pyretos — пропасниця) — ліки проти гарячки (м е д.);

АНТИПІРІНА

(гр. anti — проти, pyretos — пропасниця) — лік проти бо-лів, пропасниці та гарячки (м е д.).

АНТИПОДИ

(гр. antipodes із anti — проти, pus — нога) — проти-лежні; мешканці протилежних то-чок земної кулі; 2. люди, цілком протилежні будь-якими рисами, поглядами тощо.

АНТИРАБІЧНЕ ШЕПЛЕННЯ

(гр. anti — проти, лат. rabies — скаженина) — пастерівське шеплення проти скаженини (м е д.).

АНТИСАНИТАРНИЙ

(див. а н т и... + с а н і т а р н и й) — невідповідний щодо вимог санітарії.

АНТИСЕМІТ

— ворог семітів, зокрема жидів (ю д о ф о б).)

АНТИСЕМІТИЗМ

(ю д о ф о б с т в о) — ненависть до жидів, що переходить часом у репресії, переслідування й винищування їх.

АНТИСЕПТИКА

(гр. anti — проти, septikos гниття) — засоби проти гниття ран, способи боротьби проти зараження ран (м е д.).

АНТИСЕПТИКИ

(гр. *anti* — проти, *sēpsis* — гнильний) — протигнильні хемічні засоби, що вбивають мікробів і цим убезпечують від гниття ран тощо (м е д.).

АНТИСЕПТИЧНИЙ

(див. а н т и с е п т и к и) — протизаразний, протигниттьовий, незаражувальний.

АНТИСОЦІАЛЬНИЙ

(див. а н т и... + с о ц і а л ь н и й) — протисуспільний, протигромадський.

АНТИСПАСТ

(гр. *anti* — проти, *spasis* — тягнення) — ямботрохеї, віршова стопа на чотири склади, що з них крайні неаголосені, середні аголосені (п о е т.).

АНТИСТРОФА

(гр. *antistrophē* — вороття назад) — відповідь на строфу (у грецьких драматичних хорах — текст, що йде за строфою).

АНТИТЕЗА

(фр. *antithèse* з гр. *antithesis* — протиставлення) — 1. зіставлення протилежностей у поезії, промові абощо для підсилення вражіння, напр., „на нашій не своїй землі” (Шевченко); 2. другий член тріади: т е з а, а н т и т е з а, с и н т е з а — у Гегелівій філософії, що полягає в запереченні вихідної позиції в процесі розвитку.

АНТИТОКСИНИ

(гр. *anti* — проти, *toxikon*

— отрута) — протитрути, речовини, що виробляються в організмі під діянням токсинів (отрут) і знищують отрути.

АНТИТОКСИЧНІ СИРОВАТКИ

— добувані штучно сироватки, що мають у собі а н т и т о к с и н и.

АНТИФЕБРІН

(гр. *anti* — проти, лат. *febris* пропасниця) — лік проти пропасниці.

АНТИФЕРМЕНТИ

(див. а н т и... + ф е р м е н т) — речовини, що неутралізують дію ферментів.

АНТИФЛОГІСТІЧНИЙ

(гр. *anti* — проти, *phlogistos* — спалюваний) — погляд у хемії, що заперечує існування в тілах особливої пальної речовини (флогістову), від якої немов би залежить процес горіння.

АНТИФОНІ

(гр. *antiphōnos*) — псалми, співані в церкві навперемін двома хорами.

АНТИФОРМІН

(див. а н т и... + ф о р м а л і н) — уживаний для дезинфекції та виявлення бациль туберкульози або сибірки лужний розчин.

АНТИФРИКЦІЙНИЙ

(гр. *anti* — проти, лат. *frictio* — тертя) — протитертьовий; а-ні с т о п и — стопи металів, уживані для виробу машинних деталей, що підпадають тертю, напр., вкладні валниці (до та-

му матеріалі речовина, що убезпечує проти вибухів у циліндрах середопальних рушіїв (т е х.).

АНТИДОТ

(гр. antidoton) — протизасіб, протиотрута.

АНТИІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ

(див. а н т и... + і н т е л е к т у а л і з м) — напрям у філософії, що заперечує можливість пізнання світу з допомогою розуму, протиставлячи цьому пізнання з допомогою інтуїції та містики.

АНТІК

(фр. antique з лат. antiquus — старий, давній) — рештки культурних пам'яток античного світу; пам'ятки стародавнього мистецтва, переважно — скульптури.

АНТИКАТОДА

(див. а н т и... + к а т о д а) — уміщений проти катода в рентгєнівській рурці електрод з металеву платівкою на кінці, на яку потрапляють електрони, що йдуть із катода й викликають випромінювання з цієї платівки рентгєнівських променів (ф і з.).

АНТІКВА

(лат. antiquus — старовинний) — шрифти латинського типу абатки (х р у к.).

АНТИКВАР

(лат. antiquarius) — 1. дослідник античної культури, звавель її 2. торговець старими книгами, також предметами старовинного мистецтва.

АНТИКВАРІЙ

див. а н т и к в а р.

АНТИКВАРІЯТ
(див. а н т и к в а р) — торгівля старовинними речами, зокрема книгами.

АНТИКЛЕРИКАЛІЗМ

(гр. а н т и... + клерикал) — рух проти клерикалізму, проти влади церкви в громадському житті, але не проти релігії.

АНТИКЛІНÁЛЯ
(гр. anti — проти, klino — вигинаю) — вигнута вгору згортка земної кори (г е о л.).

АНТИЛЕГОМÉНА
(гр.) — вступні пояснення до св. письма; святе письмо, що його апостольське походження визнане за спірне.

АНТИЛОГАРІТМ
(див. а н т и... + л о г а р и т м) — число, що йому відповідає даний логаритм (м а т.).

АНТИЛОПА

(фр. antilope з с.-лат.) — дика жуйна парнокопита тварина з родини бичачих (існує понад 100 видів антилоп).

АНТИМІЛІТАРИЗМ

(див. а н т и... + м і л і т а р и з м) — вороже ставлення до мілітаризму; рух боротьби проти озброєнь, проти війни.

АНТИМІНС

(гр. mensa — стіл) — замість престольник, кусок шовкової тканини з зашитими в ньому частками св. мощів, що без нього в церкві не можна відправляти літургію.

АНТРАКТ

(фр. entracte) — 1. музична п'єса, виконувана в старовиннім театрі між діями опери, балету, драми; 2. перерва між діями в сучасних театральних видовищах.

АНТРАХІНОН

(гр. anthrax — вугіль, перуан. kina — кора) — продукт оксидації антрацену (жовті кристали), уживаний у виробництві алізаринових фарб (х е м.).

АНТРАЦЕН

(гр. anthrax — вугіль) — вугледень, добуваний з антраценової олії, що її добувають із кам'яновугільної смоли, і вживаний у виробництві барвників.

АНТРАЦІТ

(гр. anthrax — вугіль) — один із видів кам'яного вугілля, що містить у собі до 93% вуглецю і горить майже без диму.

АНТРАША́ або АНТРЕША́

(фр. entrechat з іт. intrecciato) — мистецький стрибок у балеті.

АНТРЕКО́Т

(фр. entrecôte) — 1. шматок яловичини з міжребер'я; 2. печеня з яловичини.

АНТРЕПРЕНЕ́Р

(фр. entrepreneur) — підприємець, що наймає акторську групу й утримує театр.

АНТРЕПРÈ́ЗА

(фр. entreprise — підприємство) — 1. підприємство публічних мистецьких видовищ; 2. пов'язана з організацією й утриман-

ням театру, цирку або іншого цієї галузі підприємства діяльність.

АНТРЕСО́ЛЬ

(фр. entresol) — поверх у будинку; також надбудова у вигляді балкону в залі, магазині, кофторі.

АНТРЕША́

див. а н т р а ш а.

АНТРОПО...

(гр. anthrōpos — людина) — у складених словах заміняє слово „людина”, напр., а н т р о п о м е т р і я.

АНТРОПОГЕ́Н

(гр. anthrōpos — людина, genos — народження) — сучасний період в геологічній історії Землі, що зветься четвертинним.

АНТРОПОГЕ́НІЯ

(гр. anthrōpos — людина, genos — походження) — історія розвитку людського роду (відділ антропології).

АНТРОПОГЕНЕ́ЗА

(гр.), див. а т р о п о г е н і я

АНТРОПОГЕОГРА́ФІЯ

(гр. anthrōpos — людина, gēo — земля, graphō — пишу) — наука про Землю як місце існування людини.

АНТРОПОГНО́ЗІЯ

(гр. anthrōpos — людина, gnōsis — знання) — наука про людину, див. а н т р о п о л о г і я.

АНТРОПОГРА́ФІЯ

(гр. anthrōpos — людина, graphō — пишу) — 1. опис людини з графічним зображенням форми тіла й

кісток; 2. опис народів, людських рас.

АНТРОПОЇД

(гр. anthrōpos — людина, eidos — вид) — людинувата мавпа.

АНТРОПОЛАТРИЯ

(гр.) — шанування людини.

АНТРОПОЛОГ

(див. антропологія) — знавець фізичної й духової природи людини, її звичаїв, історії тощо; дослідник людської природи, фахівець в антропології.

АНТРОПОЛОГІЗМ

(див. антропологія) — пояснення явищ суспільного життя на підставі властивостей і потреб людини як біологічної істоти, що його додержувався німецький філософ Фюєрбах.

АНТРОПОЛОГІЯ

(гр. anthrōpos — людина, logos — наука) — наука про біологічну природу людини, про її походження, місце серед інших живих істот, про стародавні й теперішні морфологічні типи людини, про її фізіологічні, статеві й морфологічні особливості (допоміжні науки: палеонтологія, археологія, історія й ін.).

АНТРОПОМЕТР

(див. антропометрія) — прилад для антропологічних вимірів людського тіла.

АНТРОПОМЕТРИЯ

(гр. anthrōpos — людина, metreō — міряю) — методи вимірів частин людського тіла для антропологічних дослідів.

АНТРОПОМОРФІЗМ

(гр. anthrōpos — людина morphē — форма) — 1. уподібнення до людини; 2. пояснення фізичних явищ за аналогіями до людських дій; 3. приписування тваринам і рослинам властивостей людської психіки; 4. уявлення Бога в образі людини.

АНТРОПОМОРФНИЙ

(див. антропоморфізм) — людинуватий, людиноподібний (з о о л.).

АНТРОПОНОМІЯ

(гр. anthrōpos — людина, nomos — закон) — наука про закони людського тіла та душевного життя.

АНТРОПІТЕК

(гр. anthrōpos — людина, pithēkos — мавпа) — гіпотетична проміжна між людиною й людинуватою мавпою істота, що немов би колись існувала.

АНТРОПОСОМАТОЛОГІЯ

(гр. anthrōpos — людина, soma — тіло) — наука про людське тіло.

АНТРОПОСОФІЯ

(гр. anthrōpos — людина, sophia — мудрість) — метода пізнання, що через розгортання закладених у людині вищих пізнавальних можливостей намагається проникнути до спостережень надчуттєвого світу (основоположник антропософії — німецький містик

Рудольф Штайнер, 1861-1925).

АНТРОПОТЕОЛОГІЯ

(див. а н т р о п о... + т е о л о г і я) — визнання Бога в наслідок пізнавання людської природи.

АНТРОПОТОМІЯ

(див. а н т р о п о... + а н а т о м і я) — наука про анатомію людського тіла.

АНТРОПОФАГ

(гр. anthrōphagos із anthrōpos людина, phagein — пожирати) — людод, к а н і б а л.

АНТРОПОФАГІЯ

(гр. anthrōpos — людина, phagein — їсти) — людожерство, канібалізм.

АНТРОПОФІТІЯ

(гр.) — наука про статеве життя людини.

АНТРОПОФОБ

(див. а н т р о п о ф о б і я) — людина, що боїться людей.

АНТРОПОФОБІЯ

(гр. anthrōpos — людина, phobos — страх) — любобоязнь нервова хвороба, при якій хворий боїться людей.

АНТРОПОХЕМІЯ

(див. а н т р о п о... + х е м і я) — наука про хемічні речовини людського тіла.

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ

(гр. anthrōpos — людина, keatron — центр) — світогляд, що визнає людину за центр усього світу (людина — цар природи) та

за найвищу мету світотворення (світ створений заради людини).

АНТУРАЖ

(фр. entourage) — оточення, супровід, товариство, близькі друзі.

АНУЛЮВАННЯ

(див. а н у л ю в а т и) — скасування (закону, боргу абощо).

АНУЛЮБАТИ

(лат. annulare — знижувати) — скасувати (закон, угоду, постанову, борг тощо).

АНУЛЯЦІЯ

— див. а н у л ю в а н н я.

АНУРІЯ

(гр. an — зап., uron — сеча) — припинення виділення сечі з нирок (м е д.).

АНФАС

(фр. en face — в лице) — 1. позиція об'єкта лицем до глядача; 2. зображення лицевого боку предмета.

АНФІЛЯДА

(фр. enfilade) — 1. довгий наскрізний ряд кімнат або колон; 2. стрілянина вздовж фронту, флянгова стрілянина.

АНФІЛЯДНИЙ ВОГОНЬ

— див. а н ф і л я д а.

АНФЛЕРАЖ

(фр. enfleurage) — 1. додавання запаху квітів у виробництві парфумів; 2. спосіб виробу помади з квітів, а з неї видобування з допомогою спирту етерних олій (запахних речовин).

АНХІЗ

— батько легендарного Енея, головного героя Вергілієвої „Енеїди”.

АНЦ Ї ХРИСТ

— див. а н т и х р и с т.

АНХІТЄРІЙ

(гр. anchi — поблизу, thērion — звір) — викопна непарнокопита тварина, один із вимерлих видів коня.

АНЧАР

(малаясь.) — дерево з родини шовковиць, що виділяє з себе гостро отруйний сік.

АНЧОУС

(англ. anchovies з есп. anchoa) дрібна риба, один із видів сардинок.

АНШЛЯГ

(нім. Anschlag) — 1. удар по клавішах (м у з.); 2. оголошення адміністрації театру про те, що квитки розпродані (звідси: „вистава пройшла з аншлягом” — повний збір, розпродані всі квитки).

АНШПУГ

(голл.) — 1. дерев'яний важіль, що ним підіймають або перевертають тягарі на судах; 2. дерев'яний паклі, що ним підтримують палі, забиваючи їх у землю (тех.).

АНЬФУ

(кит.) — назва клубу й політичної партії в Китаї.

АОНІДИ

(гр. Aonides) — див. м у з н.

АОРІСТ

(гр. aoristos) — форма дієслів нетривалого виду в старогре-

цькій, старослов'янській та інших мовах (г р а м.).

АОРТА

(гр. aortē) — головна артерія (жила) великого кола кровообігу, що виходить із лівого шлуночка серця (а н а т.).

АОРТІТ

(гр.) — запалення аорти (м е д.).

АПАГОГІЧНИЙ ДОВІД

(гр. apagōgō — висновок) — непрямий довід, коли непомилність даного твердження доводиться спростуванням протилежного твердження (л о г.).

АПАРАТ

(лат. apparatus — споруда) — 1. прилад, орган, знаряддя, пристрій, устаткування; 2. орган керування на підприємстві, в організації, господарстві, установі; 3. співробітники установи, організації тощо; 4. сукупність органів тіла людини, тварини чи рослини, що мають одне призначення (дихальний, артикуляційний а-т.).

АПАРАТУРА

(див. а п а р а т) — комплект апаратів певного призначення, наприклад, усе устаткування лабораторії абощо.

АПАРТАМЕНТ

(фр. appartement — мешкання, квартира) — гарне мешкання, розкішно обставлена кімната.

АПАСІОНАТА

(іт. appassionato — пристрасно) — назва однієї з сонат Бетговена.

А П А С І О Н А Т О

(іт. appassionato — пристрасно) — пристрасно, з почуттям (у музиці).

А П А Т ù Т

(гр. apatō — помилка) — мінерал, суміш кальцій-фосфату, фтору, хлору та інших речовин, що з нього виробляють суперфосфат (добриво; назва пішла з того, що цей мінерал дуже важко відрізнити від інших).

А П А Т ù Ч Н И Й

(див. а п а т і я) — млявий, байдужий.

А П А Т І Я

(гр. apatheia — нечутливість) — байдужість, відсутність болю й радості, невразливість до явищ у середовищі, відсутність цікавості.

А П А Т Р ù Д И

(фр. з гр. а — зап., — patris батьківщина) — безпіддані люди, бездержавні, що втратили право громадянства на батьківщині й не стали громадянами іншої країни.

А П А Ш

(фр. arache від назви індіян. племені) — 1. хуліган, бандит; 2. чоловіча сорочка з широко відкритим коміром.

А П Е К С

(лат. apex — вершок) — 1. точка в космічному просторі, до якої в даний момент рухається по своїй орбіті Земля; 2. точка в космічному просторі, до якої рухається вся сонцева система (а с т р о н.).

А П Е Л Л Е С

(гр.) — найвидатніший маляр у стародавній Греції, улюбленець Олександра Македонського (IV ст. до Хр.).

А П Е Л Ю В А Т И

(лат. appellare — закликати) — 1. подавати апеляцію, скаргу для повторного перегляду судової справи; 2. звертатись до авторитету, посылатись на когось, шукати підтримки в громадській думки, шукати чийсь вирішальної думки.

А П Е Л Я Н Т

(див. а п е л я ц і я) — особа, що подає апеляцію.

А П Е Л Я Ц І Я

(лат. appellatio — скарга) — оскарження судової або адміністративної ухвали з проханням переглянути справу.

А П Е Л Ь

(фр. appel — виклик на двобій) — сигнал до збору на лінію розгорнутої лави після розімкнutoї атаки або сигнал до виклику кінної розвідки (у кінноті деяких армій); 2. подвійне тупання правою ногою об землю як сигнал до початку бою (в фехтуванні).

А П Е Н Д И К С

(лат. appendix — придаток) — відросток сліпої кишки (анат.).

А П Е Н Д И Ц ù Т

(лат. appendix — придаток) — запалення відростку (апендиксу) сліпої кишки (м е д.).

А П Е П С І Я

(гр. а — зап., perpsis — травлення) — ослаблення процесу травлення в травних органах дю-

дини (м е д.).

А П Е П Т Í Ч Н И Й
(див. а п е п с і я) — 1. нестравний; 2. хворий на а п е п с і ю.

А П Е Р И Т Í В И
(фр. *apéritives*) — спиртові напої, що збуджують апетит.

А П Е Р К Á Т
(англ. *upper cut*) — удар, що його завдають супротивникові в боксі знизу в живіт або в щелепу (с п о р т.).

А П Е Р Т О М É Т Р
(лат. *apertus* — відкритий, гр. *metreō* — міряю) — прилад виміряти числову а п е р т у р у оптичної системи (ф і з.).

А П Е Р Т Ё Р А
(лат. *apertus* — відкритий) — 1. кут між оптичною віссю і однією з твірних світлового конуса, що падає в оптичний прилад, тобто ще незатінена частина оптичної лінзи, що від її величини залежить яскравість і найтонше відображення (ф і з.); 2. добуток показника заломлювальної сили середовища (числова а п е р т у р а), що відокремлює об'єкт від передньої лінзи мікроскопа, на синус апертурного кута.

А П Е Р Ц Ё П Ц І Я
(лат. *ap=ad* — до, *perceptio* — сприйняття) — 1. вплив попереднього досвіду людини на сприймання нового об'єкта (п с и х.); 2. свідоме (відмінно від несвідомого) сприйняття об'єкта (у Ляйбніца, що вигадав цей термін); 3. первісна єдність досвіду і сталість

свідомості суб'єкта, яка обумовлює єдність досвіду й можливість наукового знання (у Кантовій філософії).

А П Е Т Á Л Ь Н И Й
(гр. а — зап., *petalon* пелюстка) — безпелюстковий (б о т.).

А П Е Т Í Т
(лат. *appetitus* — стремління) — відчуття охоти до їжі.

А П І К Á Л Ь Н И Й
(лат. *apex* — вершок) — 1. обернений догори (а н а т.); 2. а-ий з в у к — звук, утворюваний з допомогою кінчика язика (лінг.).

А П І С
— бог в образі священного бика в стародавніх єгиптян.

А П Л І К Á Т А
(лат. *applicata* — тісно-прилегле) — одно із трьох чисел, що визначають місце точки в просторі відносно прямокутної системи координат.

А П Л І К А Т Ё Р А
(іт. з лат. *applicatus* — прилеглий) — 1. пристосування пальців до гри на музичному інструменті; 2. числа над нотами, що показують порядок розташування пальців виконавця музичної вправи.

А П Л І К А Ц І Я
(лат. *applicatio* — прикладання) — 1. орнамент або візерунок з накладених на тканину чи на папір різноколірових шматків паперу або тканини; 2. спосіб виробу таких орнаментів чи візерунків.

А П Л І К Е́

(фр. appliqué) — посріблені металеві вироби.

А П Л Я Н А́ Т

(гр. arlanēs — нерухомий) — оптичний об'єктив, в якому немає сферичної аберації, уживаний у фотографії, але недосконалий у наслідок явищ астигматизму.

А П Л Я Н А́ Т ù З М

(гр. arlanēs — нерухомий) — відсутність сферичної аберації.

А П Л Я Ц Е Н Т А́ Р Н І

(гр. а — зап., лат. placenta коржик, таблетка) — ссавці, що їх зародки розвиваються без плаценти (див. п л я ц е н т а).

А П Л Ь О Д И С М Е́ Н Т И

(фр. applaudissement з лат. applaudere — схвалювати) — схвальні оплески.

А П Л Ь О Д У В А́ Т И

(див. а п л ь о д и с м е н т и) — оплескувати, схвалювати оплесками.

А П Л Ь О́ М Б

(фр. aplomb — сторчова постава, зрівноваженість) — 1. уміння зберігати рівновагу в стрибках при танці (балеті); 2. упевненість, самопевність.

А П Н О́ Е

(гр. а — зап., рное — дихання) — бездиханність, відсутність дихальних рухів.

А П О Г А́ М І Я

(гр. apo — від, gameō — беру пляб) — утрата статевого способу розмноження в деяких рослин.

А П О Г Е́ Й

(гр. apogeion — віддалений від Землі) — 1. найдалша від центра Землі точка на орбіті Місяця (а с т р о н.); 2.* найвище піднесення, розквіт слави, могутності.

А П О́ Г Р А Ф

(гр. apographēn — відписувати, копіювати) — відпис, копія.

А П О Д Ж І Я́ Т ù Р А

(іт. appoggiato) — додаткова нота перед основною, ф о р ш л я г (м у з.).

А П О Д И К Т ù Ч Н И Й

(гр. apodeiktikos — довідний) — певний, очевидний, беззаперечний, заснований на логічній кінечності, неспростовний, незбивний, невідпорний; а-ий п р и с у д — те, що й а к с і о м а (проти а с е р т о р и ч н и й).

А П О З ù Ц І Я

(гр. appositio — прикладка) — іменник, узгоджений з іменником, напр., „З криком сів на груди ворон, чорний в о р о н — п л а х (Тичина).

А П О К А́ Л І П С И С І**А П О К А́ Л І П С А**

(гр. apokalypsis) — „Об'явлення [вана Богослова, твір, зачищений церквою до нового заповіту (містить пророцтво про кінець світу).

А П О К А́ Л І П Т ù Ч Н И Й

(див. а п о к а л і п с и с) — загадковий, таємничий, туманний, жакний.

А П О К Р І Н Н И Й

(гр. apokrinō — відділяю) — а-ні з а л о з и — залози, що від них разом із речовинами секретії відділяється частина їхньої протоплазми (б і о л.).

А П О К Р И Ф И

(гр. apokryphos — таємний, прихований) — 1. релігійні твори на теми біблійних подій та осіб, не визнані за святе письмо в наслідок того, що їх зміст не відповідає визнаному від церкви святому письму; 2. підроблені твори, фальсифікати.

А П О К Р И Ф І Ч Н И Й

(див. а п о к р и ф и) — несправжній, невірогідний, той, що належить до а п о к р и ф і в.

А П О К С І О М Е Н

(гр.) — бронзова статуя спортивного змагуна в стародавніх греків.

А П О Л І Т І З М

— див. а п о л і т и ч н і с т ь.

А П О Л І Т І Ч Н И Й

(див. а п о л і т и ч н і с т ь) — байдужий до політики, до політичної діяльності.

А П О Л І Т І Ч Н І С Т ь

(гр. а — зап., politikē — гміння керувати державою) — байдужість щодо політики, ухиляння від участі в політичному житті, від висловлювання політичних поглядів (у Советському Союзі жорстко переслідується як імовірний засіб приховувати антикомуністичні настрої).

А П О Л Л О Н

(гр. Apollon) — 1. син Зевса

и Латои, бог сонця, краси, мистецтва, світла в стародавній грецькій релігії (також Феб); Аполлон Бельведерський — антична статуя бога Аполлона, що переходується в Ватикані в музеї „Бельведер”; 2.* красень.

А П О Л О Г

(гр. apologos — оповідь) — алегоричні оповідання з життя тварин або рослин, часом морально-повчального змісту.

А П О Л О Г Е Т

(гр. apologētēs) — 1. християнський письменник, що пропагує й боронить християнство; 2.* оборонець певної ідеї, поглядів, науки.

А П О Л О Г Е Т И К А

(гр. apologētikos — той, що обороняє) — 1. наукові доводи про божественність християнства; (частина теології, що розглядає питання релігії); 2.* упереджене й необґрунтоване вихваляння когось або чогось.

А П О Л О Г І Я

(гр. apologia — оборона, виправдання) — 1. оборона обвинуваченого, ідеї, поглядів, науки; 2. оборонна промова; 3. вихваляння, хвальний тон (промови, статті).

А П О М І К С И С

(гр. apo — здалека, mixis — змішування) — морфологічне чергування статевого й позастатевого покоління, також позастатево розмноження (б і о л.).

А П О Н Е В Р О З А

(гр. apo — від, neuron — жила, м'ясець) — сухожилок, що

ним м'яси прикріплені до кісток (а н а т.).

А П О П Л Е К С І Я

(гр. apoplēssō — вражаю) — дрець, параліч тіла чи його частини у наслідок крововиливу в мозок або засмічення мозкових судин (м е д.).

А П О Р І Я

(гр. aporia) — необорна суперечність у розв'язуванні проблеми, напр., у філософії Зенона (5 ст. до Хр.).

А П О С І О П Е З А

(гр.) — змовчання, стримання розмови (г р а м.).

А П О С П О Р І Я

(гр. apo — від, sporos — плід, насіння) — розвиток статевих поколінь рослин із клітин мезостатевих поколінь.

А П О С Т А С І Я

(гр.) — відступництво від християнської віри.

А П О С Т А Т

(гр.) — відступник (від християнства).

А П О С Т Е Р І О Р І

(лат. a posteriori — із наступного) — пізнання (висновки) з досвіду (проти. а п р і о р і).

А П О С Т Е Р І О Р Н И Й

(лат. a posteriori — з наступного) — заснований на фактах, на досвіді (проти. а п р і о р н и й).

А П О С Т О Л

(гр. apostolos — посланець) 1. поширювач і проповідник Христової науки (учель Ісуса Христа);

2. Богослужбна книга.

А П О С Т Р О Ф

(гр. apostrophos — обернений назад) — 1. знак скорочення в слові в деяких мовах, напр., „Жана д'Арк“, „д'Аннунціо“; 2. знак ствердіння приголосної перед йотованою голосною в українській мові, напр, п' я н и й, б' ю.

А П О С Т Р О Ф А

(гр. apostrophē — відхилення) — звертання до неprisутнього, немов би він був присутній (стилістичний засіб).

А П О Т Е Г М А

(гр. apothēgma) — влучний дощеп, приповідка, сентенція, афоризм.

А П О Т Е М А

(гр. apothēma — відкладене) — довжина сторча (перпендикуляра), опущеного з центра правильного багатокутника на його бік; також висота бічної стінки піраміди (ж а т.).

А П О Т Е О З А

(гр. apotheōsis — обоження) — 1. славлення видатної особи або події; 2. жива картина (здебільшого символічна) в кінці театральної вистави; 3. урочисте завершення події.

А П О Ф І З А

(гр. apophysis — відросток) — 1. відросток кістки (а н а т.); 2. паростки біля коробочок у мохів (б о т.); 3. відгалуження від жиля у земній корі, від вулканічних жас, що проникли в інші породи земної кори (г е о л.).

А П О Х Р О М А Т

(гр. apo — від, геть, chrōma — колір, барва) — об'єктив у мікроскопі, що усуває хроматичну аберацію, даючи правильне зображення.

А П Р А К С І Я

(гр. apraxia — бездіяльність) — утрата здатності пізнавати предмети, правильно користатися з них, робити звичні рухи (м е д.)

А П Р Е Т

(фр. apprêt) — речовина, що нею обробляють тканини або пряжу для надання їм еластичності, блиску, цупкості тощо (крохмаль, мило, сить, целюльоза, етери тощо).

А П Р Е Т У В А Т И

(нім. з фр. apprêter) — надавати тканині або шкірі певних властивостей (блиску, еластичності, цупкості) з допомогою особливих речовин.

А П Р Е Т У Р А

(нім. Appretur із фр. apprêter — обробляти) — 1. надання готовим текстильним виробам блиску, еластичності тощо, остаточний обробіток; 2. остаточний обробіток тканини, шкіри, хутра, паперу особливими речовинами; 3. особливий лак для шкіри.

А П Р І О Р ù З М

(див. а п р і о р і) — 1. визнання часу, простору й причиновості за одвічно притаманні людській свідомості незалежні від досвіду форми (у Кантовій філософії); 2. складання висновків на підставі

самих міркувань, незалежно від досвіду.

А П Р І О Р І

(лат. a priori — одвічно, первісно) — 1. незалежно від досвіду, незалежне від досвіду твердження (проти. а п о с т е р і о р і); 2. незалежне від досвіду поняття з теорії пізнання в Канта, Ляйбніца.

А П Р І О Р Н И Й

(лат. a priori) — переддосвідний, незалежний від досвіду, внесений у досвід свідомістю.

А П Р О Б А Т А

— див. а п р о б а ц і я.

А П Р О Б А Ц І Я

(лат. approbatio) — схвалення, ствердження (після перевірки), оцінка вартості.

А П Р О Б У В А Т И

(див. а п р о б а ц і я) — схвалювати, затверджувати.

А П Р О К С И М А - Т ù В Н О

(лат. approximare — наближатись) — наближено, приблизно, більш-менш.

А П Р О К С И М А Ц І Я

(лат. approximare — наближатись) — наближений вираз математичних величин через інші відомі вже величини.

А П Р О К С И М У - В А Н Н Я

— див. а п р о к с и м а ц і я.

А П Р О П О

— див. а p r o p o s.

А П Р О П Р І Я Ц І Я

(фр. appropriation з лат.

appropriatio) — привласнення.

А П Р О Ш І

(фр. aproche — зближення)
— 1. підкопи під фортецю, звивисті рівчаки для прихованого зближення до фортеці; 2. проміжки між літерами або словами в друкованому тексті (д р у к.).

А П С ù Д А і А Б- С ù Д А

(лат. absida з гр. apsis — склепіння) — 1. півкулясте склепіння у східній частині церкви (вівтар); 2. поворотний пункт у русі планети; точка найдальшої (афелій) і найближчої (перигелій) на орбіті віддалі Землі від Сонця (а с т р о н.).

А П Т Ё К А

(гр. apotheke — склад, комора)
— установа, що готує й видає ліки на рецепти.

А П Т Ё К А Р

(див. а п т е к а) — власник або працівник аптеки.

А П Т Ё Р И К С

(гр. а — зап., pteros — крило) — птах із групи плоскогрудих, що має нерозвинені крила й тому не літає (Нова Зеландія).

А П Т Ё Р І І

(гр. pterux — безкрилий) — 1. комахи, що в першому періоді свого існування бувають безкрилими; 2. безпері місця на тілі в птахів.

А Р

(фр. are в лат. aera — площа) — міра поверхні — 1 кв. декаметр = 100 кв. метрів.

А Р А Б Ё С К И

(фр. arabesque в есп. arabesco — арабський) — 1. геометрично-рослинний орнамент у малярстві, різьбі, архітектурі на взір арабських форм; 2. невеликий музичний твір легкого вигадливого характеру; 3. назва пози в балетному мистецтві.

А Р А Б І З М

— запозичений з арабської мови або побудований на взірць арабської мови вислів, також окреме слово.

А Р А Б І С

(лат. arabis) — гусимець, трависта рослина з родини хрестоцвітних; деякі її види використовуються для живої огорожі в парках.

А Р А Б С Ь К І цифри

— загальноживані в багатьох народів знаки для чисел: 1, 2, 3 ... і інші.

А Р А В К А Р І Я

(від назви провінції в Чиле) — південно-американська та австралійська ялина (хатне й садове декоративне дерево).

А Р А Г О Н І Т

(вд.) — гороховик, жерелинець, вапняк, мінерал того самого хемічного складу, що скалинець, але з домішкою деяких металів.

А Р А К

(ар.) — добувана з рижу та пальмового соку (кокосового або фіцікового) горілка.

А Р А Н Е О Л О Г І Я

(лат. aranea — павук) — див.

а р а х н о л о г і я .

АРАНЖУВАННЯ
(див. а р а н ж у в а т и) —
перебудова музичного твору на ін-
ший склад голосів чи інструмен-
тів.

АРАНЖУВАТИ
(фр. *arranger*) — перебудову-
вати музичний твір з оркестри чи
співу на інші інструменти чи го-
лоси.

АРАТ

(монг.) — пастух, скотар у Мон-
голії.

АРАХІС

(гр. *arachis*) — земляний горіх,
трав'яста рослина з родини мете-
ликкових з їстівними плодами, що
ростуть на підземній частині рос-
лини.

АРАХНІДИ

(гр. *arachnē* — павук, *eidos*
— вид) — павукоподібні тварини.

АРАХНОЗА

(гр. *arachnē* — павук,) — за-
раження організму павукоподіб-
ними паразитами, що викликає
сверблячку в тварин.

АРАХНОЛОГІЯ

(гр. *arachnē* — павук, *logos*
— наука) — наука про павуків
та павукоподібних істот.

АРБА

(тат.) — двоколісний віз.

АРБАЛЕТ

(фр. *arbalète* з лат.
arcuballista) — удосконалений
лук, уживаний як бойова зброя до
винаходу вогнепальної зброї.

АРБІТР

фр. *arbitre* з лат. *arbiter*)

— суддя-посередник.

АРБІТРАЖ

(фр. *arbitrage* з лат. *arbiter*)

— 1. посередництво в спірних
справах; 2. вид комерцій-
ної діяльності з метою добування
прибутків з різб'юности п'н на
різних ринках; міжб'ржове, посе-
редництво; м і ж н а р о д н і й
а р б і т р а ж — спосіб мирного
полагодження суперечностей між
державами.

АРГАМАК

(тюрк.) — румак, назва верхових
коней східного походження.

АРГО

(гр. *Argō*) — корабель арго-
навтів.

АРГОНАВТИ

(гр. *Argō* — назва корабля,
nautēs — мореплавець) — 1
мандрівники на кораблі „Арго“,
мітичні герої стародавнього грець-
кого легендарного походу до Кол-
хіди (Кавказу); 2.* сміливі море-
плавці, шукачі пригод на морі.

АРГАТ

(тур.) — робітник при запорозь-
кому рибальстві; волоцюга.

АРГЕНТИТ

(лат. *argentum* — срібло) —
срібляний блиск, срібна руда.

АРГО

(фр. *argot* — жаргон) — 1.
мова певної суспільної групи, що
має таємні, незрозумілі для зага-
лу слова (я і н і.); 2. проста мо-
ва мешканців Парижу.

АРГОН

(гр. argos — недіяльний) — хемічний елемент (Ar). інертний газ без кольору й запаху, атом. вага 39,944; у повітрі аргону 1%.

А Р Г У М Е Н Т

(лат. argumentum) — 1. довід; 2. незалежна змінна величина, що від її зміни залежить зміна іншої величини, функції (м а т.).

А Р Г У М Е Н Т А Ц І Я

(лат. argumentatio) — сукупність аргументів, доводів, обґрунтування, наведення аргументів.

А Р Г У М Е Н Т У В А Т И

(лат. argumentari) — доводити твердження, наводити аргументи.

А Р Г У С

(лат. Argus із гр. Argos) — 1. багатookий велетень — стерж у стародавній грецькій мітології; 2* а р г у с (зв.) — символ нездрімної пильності; 3. птах із родини фазанів з окоподібними цятками на перах.

А Р Г У С О В І очі

(див. Argus) — пильні, сторожкі, нездрімні очі.

А Р Д Е Н И

(вл.) — бельгійська порода робочих коней.

А Р Д О М Е Т Р

(лат. ardor — жар, гр. metreō — міряю) — жаромір, електричний прилад вимірювати високі температури в технічно-промислових печах.

А Р Е А Л

(лат. arealis від area —

площа) обшир природного розповсюдження певних рослин або тварин.

А Р Е Н А

(лат. arena — пісок) — 1. посипана піском центральна частина староримського амфітеатру, де виступали глядіатори; 2. місце дійства в цирку; 3.* боевище; 4.* місце розвитку дії, історичної події; 5.* обсяг діяльності.

А Р Е Н О Ї Д І Я

(гр. arrhēn — чоловічий, eidos — вид) — поява самцевих ознак у самиці (б і о л.).

А Р Е О Г Р А Ф І Я

(гр. Arēs — Марс, graphō — пишу) — опис поверхні планети Марс.

А Р Е О Л Я

(лат. areola — невеличкий обшир) — червоний кружок навколо грудної пупки або навколо виразки.

А Р Е О М Е Т Р

(гр. araios — течний, metreō — міряю) — густомір, прилад визначати густину або концентрацію течив, також визначати питому вагу тіл (має вигляд скляного поплавця з скалею, щоб визначати відсоток розчиненої в течиві речовини).

А Р Е О П А Г

(гр. Areios pagos — Аресів пагорок) — 1. судово-політичний трибунал у стародавніх Атенах; 2.* зібрання поважних осіб для розв'язання справи.

А Р Е С

(гр. *Arēs*) — бог війни у стародавній грецькій мітології (у римлян *Mars*).

АРЕТ ù Р

(нім. *Arretier* із фр. *arrêter* — спиняти) — пристрій, щоб гальмувати чутливий прилад, напр. прецесійні терези для зберігання від зношування в неробочий час.

АРÉШТ

(нім. *Arrest* із лат. *arrestum* або з гр. *arestos*) — затрим, ув'язнення.

АРЕШТАНТ

— в'язень.

АР'ЄРГÁРД

(фр. *arrière* — позаду, *garde* — охорона) — задня охорона війська в поході.

АР'ЄРСЦÉНА

(фр. *arrière* — позаду, лат. *scena*) — частина приміщення в театрі позаду сцени.

АР ù К

(тюрк.) — зрошувальний каналу Туркестані.

АРИСТОКРА́Т

(гр. *aristos*) — видатна з походження, багата людина, вельможний пан.

АРИСТОКРАТ ù ЧНИЙ

(див. аристократія) — вельможний, великопанський.

АРИСТОКРА́ТІЯ

(гр. *aristokratia* з *aristos* — кращий) — 1. форма державного ладу, де влада належить найвидатнішим управи́йованим людям (у стародавній Спарті); 2.

багаті й родовиті нащадки колишніх видатних людей; 3. найвидатніші представники розуму, талантів; 4. висококваліфіковані й забезпечені матеріально групи суспільства, вельможне панство.

АРИСТÓН

(гр. *aristos* — кращий) — музичний інструмент, що грає, коли повертати відповідну корбу (катеринка).

АРИТМÉТИКА

(гр. *arithmētikē* з *arithmos* — число) — наука про числа та дії з ними (основна частина математики).

АРИТМЕТ ù ЧНИЙ

(див. арифметика) — належний до арифметики; а-не до повнення — різниця між даним числом і одиницею вищого розряду, напр., 3 буде а-не до повнення числа 7 до 10; а-не в ідношення — різниця між даними числами; а-не середнє (пересічне) — частка від поділу суми на число її доданків.

АРИТМíЯ

(гр. *a* — зап., *rhythmos* — ритм, розмір) — 1. розлад ритму; 2. розлад ритму в діяльності серця (м е д.).

АРИТМÓГРÁФ

(гр. *arithmos* — число, *graphō* — пишу) — прилад для механічного обчислення арифметичних дій.

АРИТМОМА́ХІЯ

(гр.) — змагання в числах (улю-

блена розвага за середньовіччя.

А Р И Т М О М Е Т Р

(гр. arithmos — число, metroō міряю) — рахівнича машина для механічного числення (виконання арифметичних дій з числами).

А Р І Є Р Г А Р Д

— див. а р' е р г а р д.

А Р І е Т А

(іт. ariette) — невелика арія.

А Р І Є Ц Ь

(індусь.) 1. член вищої касты в стародавній Індії; 2. людина арійської раси.

А Р І М А Н

(персь.) бог зла, темряви, смерті, неправди в стародавній перській релігії Зороастра (проти. Ормузд).

А Р І О З О

(іт. agioso) — невелика арія в опері, поєднана з речитативом.

А Р І Я

(іт. aria — пісня) — одноголосий спів у супроводі оркестри (здебільшого в опері).

А Р І Я Д Н А

(гр. Ariadnē) — донька критського царя Міноса, що допомогла Тезеві вбити страшну потвору й по нитці вийти з лабіринту (міт.); звідси: „нитка Аріядни” — вихід із скрутного становища.

А Р І Я Н Е Ц Ь

— послідовник науки Арія олександрійського, що не визнавав Христа за Бога.

А Р К ...

(іт. arcus — дуга) — приросток, що додається до тригоно-

метричних назв, надаючи їм оберненого значіння, напр., с и н у с — функція кута, а р к с и н у с — дуга, що відповідає даному значінню синуса.

А Р К А

(іт. arco з лат. arcus — дуга) — будівельний масив з криволінійним обрисом над вікнами, дверима, брамами, в проміжках між підпорами тощо (а р х і т.).

А Р К А Д А

(фр. arcade) — ряд арок, аркове склепіння (б у д.).

А Р К А Д І Я

(гр. Arkadia) — 1. край у стародавній Греції, населений пастухами та мисливцями; 2.* в ідилічній поезії — країна щасливих сумирних пастухів, щаслива країна.

А Р К А Н

(тат.) — 1. довгий мотуз з петлею, ловити диких коней; 2. гуцульський танок.

А Р К А Н З А С

(від назви штату в ЗДА) — білий дрібнозернистий камінь.

А Р К А Т у Р А

(нім. Arkatur) — архітектурна оздоба на стіні у вигляді невеликих арок.

А Р К Б У Т А Н

(фр. arc-boutant) — у готичній архітектурі — зовнішня арка, що своєю основою впирається в підпори зовні будівлі, а горішнім кінцем упирається в підпору склепіння.

А Р К В О Л

(англ. arch wall — дукастий

вибій) — зарубна машина з обертовою різальною частиною, що може обертатись навколо сторчової осі на 180 ступнів, роблячи дугастий вибій.

АРКЕБУЗА

— див. гаркебуза.

АРКТИЧНИЙ

(див. Арктика) — північний, полярний.

АРКТИКА

(лат. arcticus із гр. arktikos — північний) — обшир навколо північного бігуна.

АРКУШ

(лат.) — формат паперу на 2,4, 8, 16, 24, 32 або 64 сторінки.

АРЛЕКІН

(фр. arlequin з іт. arlecchino) 1. персонаж з італійської комедії масок, безтурботний творець поезії, музики, жестів, акробатики, що виступав у різнобарвному шовковому убранні, пошитім із трикутників, та в чорній машкарі; 2. характер із суміші невігластва, наївності, тупости; 3.* блазень, клоун, штукар, комедіант.

АРЛЕКІНАДА

(іт. arlecchinata) — 1. маленька пантоміма з арлекіном як головною дієвою особою та іншими персонажами з комедії масок; 2. комедія ярмаркового театру у Франції XVIII ст.; 3.* блазенство, штукарство, базікання, балаґандра, сміховина, комедія.

АРМАДА

(есп. armada — велика флотія) — назва еспанської військо-

вої флотії Філіппа II-го, висланої проти Англії та Голляндії і знищеної (1588 р.).

АРМАДІЛЬ

(есп. armadillo — панцерник) — тварина в Південній Америці, що її тіло покрите зроговілими платівками (панцирем).

АРМАТУРА

(лат. armatura — зброя, муниція) — 1. додаткове технічне устаткування до машин, також у будівництві; 2. сукупність приладів, потрібних для закріплення електричної лампки, розподілу світла, захисту лампки від пошкоджень; 3. орнаментальне зображення зброї, обладунку, воєнних трофеїв в архітектурі класицизму та ампіру; 4. устаткування на кораблях.

АРМІЛЯРНА сфера

(фр. armillare з лат. armilla — браслет) — складений із кругів, що зображували круги небесної сфери, кутомірний прилад у стародавніх народів (а с т р о н.).

АРМІЯ

(фр. armée з армер — озброювати) — 1. усі військові сили держави; 2. найбільша військова одиниця на фронті; 3. сукупність людей, об'єднаних певною спільною ознакою, напр., армія рабської праці в ССРСР в особі мільйонів в'язнів концентраційних таборів.

АРНАУТКА

(тип.) — один із гатунків культивованої на Україні ярої пшениці.

А Р О В Р У Т

(англ. arrowroot) — крохмаль із корінняків деяких тропічних рослин, уживаний як харч для дітей і хворих.

А Р О Г А Н Т Н И Й

(лат.) — зарозумілий, бундючний, пихатий, зухвалий.

А Р О Г А Н Ц І Я

(лат.) — пиха, зарозумілість, бундючність.

А Р О З І Я

(лат. agrosus — об'їдений) — роз'їдання якогонебудь органа, покривання виразками, напр., стінок кровоїної судини (м е д.).

А Р О М А Т

(гр. arōma — запашна речовина) — пахощі.

А Р О М А Т И З А Ц І Я

(див. а р о м а т) — добування з нафти або з кам'яного вугілля так званих ароматичних вуглеводнів: нафталіну, бензолу, фенолу тощо.

А Р О М А Т І Ч Н И Й
ряд

(див. а р о м а т) — органічні сполуки, що походять із бензолою (х е м.).

А Р П Е Д Ж О

(ит. arpeggio — „мов на арфі”) — виконання акордів голосом або на інструменті, починаючи з нижнього тону, вроздріб (м у з.).

А Р С Е Н

(гр. arsēn — чоловічий, дужий) — хемічний елемент (As), атом. вага 74,91, металоїд.

А Р С Е Н А Л

(фр. arsenal з іт. *arsena*, з ар. *arszana*) — 1. склад зброї; підприємство, що виробляє й ремонтує зброю, військове спорядження; 2.* запас певних засобів, напр., арсенал комуністичної брехні.

А Р С Е Н И К

(див. а р с е н) — арсен - III оксид, гостра отрута.

А Р С Е Н О П І Р Ì Т

(див. арсен + пірит) — арсенова руда з домішкою золота (м і н)

А Р Т А Л І Н

(гр. artos — пшеничний хліб) — білок пшеничного зерна.

А Р Т Е З І Й С Ь К И Й,
А Р Т Е З І Я Н С Ь К И Й

(від фр. графства Artois) — а-ська к р и н н и ц я — свердлюва криниця для добування підгрунтової води.

А Р Т Е М І Д А

(гр. Artemis) — богиня врожайности, мисливства, скотарства, богиня Місяця, сестра Аполлона у греків (у римлян Д і я н а).

А Р Т Е Р І О С К Л Е
Р О З А

(див. а р т е р і я + с к л е р о з а) — переродження стінок артерій у наслідок відкладання в них вапна та ситі з утратою їх еластичности та зменшенням отвору каналу), звапніння стінок артерій (м е д.).

А Р Т Е Р І О Т О М І Я

(гр.) — перерізання жил (х і р.).

А Р Т Е Р І Я

(гр. *arteria*) — 1. жила, що подає кров від серця до органів; 2.* важливий шлях сполучення.

АРТЕРІАЛЬНИЙ
(див. *а р т е р і я*) — а-ий т и с к — тиск крові в артеріях.

АРТІЗМ
(лат.) — майстерність, лист, вправність (у мистецтві).

АРТІКУЛ
(лат. *articulus*) — розділ, пункт — розділ у збірці законів, у статуті абощо.

АРТИКУЛЯЦІЙНИЙ

(див. *а р т и к у л я ц і я*) — а-ні о р г а н и — органи, що з їх допомогою людина вимовляє звуки й слова (язик, губи, піднебіння, голосові платівки, носова порожнина).

АРТИКУЛЯЦІЯ
(лат. *articulatio*) — членоподібна вимова) — рухи мовних органів (губ, язика, піднебіння, голосових платівок тощо) при виголошуванні мовних звуків (*л і н г.*).

АРТІКЛЬ
(фр. *article* ; лат. *articulus*) — родівник, слово, що в деяких мовах додається до іменників та прикметників, визначаючи їх рід, число, відмінок, означеність або неозначеність (*г р а м.*).

АРТИЛЕРИСТ
(див. *а р т и л е р і я*) — гармаш, воєк при гарматах.

АРТИЛЕРІЯ
(фр. *artillerie* з лат. *arcus* — лук, *telum* — стріла) —

1. гарматне військо; 2. гарматна зброя; 3. наука про будову, властивості, службу та бойове застосування предметів гарматної зброї.

АРТІСТ
(фр. *artiste* — мистець із лат. *ars* — мистецтво) — 1. виконавець ролей у театральних виставах; 2. видатна в мистецтві чи в будь-якому вмінні людина.

АРТИСТІЧНИЙ
(див. *а р т и с т*) — мистецький, майстерний, гарно виконаний.

АРТІЛЬ
(іт. *artieri*) — виробничя спілка, товариство.

АРТІЛЬНИК
— член артілі.

АРТОС
(гр.) — богослужбний хліб, що символізує вічне життя, тіло Христове і вживається в причасті.

АРТРАЛГІЯ
(гр. *arthron* — суглоб, *algos* — біль) — болі в суглобах, запалення суглобів, суглобовий ревматизм (*м е д.*).

АРТРОТ
(гр. *arthros* — суглоб) — гостець, запалення суглобів (ревматизм).

АРТРИТИЗМ
(гр. *arthron* — суглоб) — 1. запалення суглобів; 2. особлива спадкова конституція організму, що має схильність до розладу вміни речовин, до запалення суглобів тощо.

АРТРО...

(гр. arthron — суглоб) — у складених словах означає суглоб, суглобовий, напр., а р т р о л о г і я.

А Р Т Р О Д Е З И С

(гр. arthron — суглоб, dein — зв'язувати) — операція для збільшення цупкості суглоба.

А Р Т О Д І Н І Я

(гр. arthron — суглоб, odyne — біль) — летючий біль у суглобах.

А Р Т Р О Л О Г І Я

(гр. arthron — суглоб, logos — наука) — опис будови суглобів (відділ анатомії).

А Р Т Р О П Л Я С Т И К А

(гр. arthron — суглоб, plassein — утворювати) — операція для відновлення рухливості суглоба.

А Р Т Р О Т О М І Я

(гр. arthron — суглоб, tome — розтин) — оперативний розтин суглоба (м е д.).

А Р Ф А І Г А Р П А

(герм. harpa із гр.) — багатострунний щипковий музичний інструмент, що входить до симфонічного оркестру.

А Р Х А І З А Ц І Я

(гр. archaios — стародавній) — наслідування стародавніх форм у мистецтві, стилізація мови мистецьких творів під мову описуваної давноминулої доби.

А Р Х А І З М

(гр. archaios — стародавній) — 1. застарілі слова або вислови, що вийшли з мовного вжитку; 2.

застаріле явище, залишок старовини.

А Р Х А І С Т И К А

(гр. archaios — стародавній) — наслідування стародавніх манер, стародавніх мистецьких форм.

А Р Х А І Ч Н И Й

(гр. archaios — давній) — давній, застарілий.

А Р Х Е ..., А Р Х Е О ...

(гр. archē — початок, archaios — давній) — приросток, що означає „давній”, „застарілий”, „первісний”.

А Р Х Е Г О Н І І

(гр. archē — початок, gonē — народження) — жіночі органи розмноження в мохів, папороті, голонасінних тощо (б о т.).

А Р Х Е Й С Ь К А доба

(гр. archaios — стародавній) — найдавніша доба в геологічній історії Землі (також а з о й с ь к а).

А Р Х Е О Г Р А Ф

(див. а р х е о г р а ф і я) — знавець археографії, стародавніх пам'яток.

А Р Х Е О Г Р А Ф І Я

(гр. archaios — давній, graphō — пишу) — галузь історії, що збирає й видає друком історичні пам'ятки.

А Р Х Е О З А В Р И

(гр.) — вимерлі земноводні тварини.

А Р Х Е О Л О Г

(див. а р х е о л о г і я) — фахівець в а р х е о л о г і ї.

А Р Х Е О Л О Г І Я

ментами тіла живого організму (б і о л.).

АРХІТЕКТОНІЧНИЙ

— відповідний до правил побудови.

АРХІТЕКТУРА

(лат. architectura з гр. architekton — майстер, будівник) — 1. мистецтво, що організує простір, надаючи йому об'єктові форми; мистецтво будувати й оздоблювати споруди.; 2. витвір цього мистецтва; 3. мистецький стиль будівлі.

АРХІТИС

(гр.) — запалення кишок.

...АРХІЯ

(гр. archē — початок, основа, влада) на кінці в складених словах означає зв'язок даного поняття з владою, напр., м о н а р х і я, а н а р х і я.

АРХОНТИ

(гр. archōn — начальник) — найвищі представники влади в стародавніх Атонах.

АРШІН

(тур.) — колишня міра довжини (лікоть), що дорівнює приблизно 66,6 см.

АС

(лат.) — 1. туа. найстарша карта з одним значком посередній; 2. стародавня римська монета, а також, одиниця ваги.

АСАМБЛЕЯ

(фр. assemblée — збори) — 1. ділові збори водночас із забавою, що їх завів був у побуті російського дворянства Петро 1-ий; 2.

загальні збори делегатів Організації Націй.

АСАНАЦІЯ

(лат.) — знищення умов, що сприяють поширенню пошести, у здоровлення.

АСАФЕТ

(перс. asa — смола, лат. foetida — смердюча) — лік для опритомнювання та проти гістерії, що його добувають із соку парасольової рослини асафетиди.

АСЕЙСМІЧНИЙ обшир

— частина земного обширу, де не буває землетрусів.

АСЕКСУАЛЬ- НІСТЬ

(гр. a — зап., sexualis — статевий) — вроджена відсутність або недорозвиненість статевих органів, а також статевого побуду.

АСЕКУРАЦІЯ

(лат.) — ubezpieчення.

АСЕНІЗАЦІЯ

(фр. assainissement — уздоровлення) — 1. уздоровлення умов життя населення; 2. система заходів санітарної техніки щодо очищення селищ від нечистот.

АСЕПТИКА

(гр. a — зап., septikos — гнильний) — незаражувальні заходи в хірургії; незаражування фізичними методами всіх предметів, що мають дотик до рани.

АСЕПТИЧНИЙ

(див. а с е п т и к а) — незаражувальний, незаражений.

АСЕСОР

(лат. *assessor* — засідатель)
— член суду, судово-адміністративна посада.

АСИГНАТА

(фр. *assignat* з лат.) — 1. посвідка на одержання грошей; 2. паперові гроші, що їх уперше випустили установчі збори за часів французької революції (1789).

АСИГНАЦІЯ

(фр. *assignat* з лат.) — паперові гроші в Росії до 1843 року.

АСИГНУВАТИ

(лат. *assignare* — призначати) — давати дозвіл на одержання грошей, приділяти кошти на певну мету.

АСИМЕТРИЧНИЙ

(див. асиметрія) — неспівмірний.

АСИМЕТРІЯ

(гр. *asymmetria*) — неспіврозмірність, відсутність симетрії.

АСИМІЛЮВАТИ

(лат. *assimilare*) — уподібнювати, засвоювати; знищувати самобутність народу, випародовлювати.

АСИМІЛЯТОРСЬКА політика

(див. асиміляція) — шовіністична політика в національному питанні, що намагається вищити національні особливості пригнічуваного народу, примусово нав'язуючи йому чужу мову,

релігію, школу панівної нації, наприклад, русифікація українців, білорусів, що її насильно провадить російський комунізм.

АСИМІЛЯЦІЯ

(лат. *assimilatio*) — 1. уподібнення, напр., звуків у мові (грам.); 2. злиття народу з іншим народом при втраті національних ознак; 3. процес перетворення харчу в претоплазмі тіла (біох.); 4. процес приспання елементів досвіду до сприймання нових об'єктів (псих.).

АСИМПТОТА

(гр. *asymptōtos* — непростий) — проста лінія, що зближається до кривої, але ніколи з нею не зіллється (геом.).

АСИНДЕТ

(гр. *asyndeton* — нез'язане) — стилістичний засіб поживлення мови з допомогою опускання в реченні сполучників, напр., „Зійде сонце, — утру сльози, ніхто не побачить” (Шевченко).

АСИНЕРГІЯ

(гр. *a* — зап., *synergia* — співучасть) — втрата здатності координувати прості рухи в складний руховий акт (наслідок захоплення мозочка).

АСИНХРОННИЙ

(гр. *a* — зап., *synchronos* — одночасний) — неодноточасний, неритмований; а-ий мотор — електромотор, що йому надає руху обертовий струм, при чому число обертів мотора не парне до частоти коливань змінного струму

і змінюється відповідно до зміш завантаги.

АСИРОЛОГІЯ

(Асирия + гр. *logos* — наука) — наука про стародавні асирійські пам'ятки та про клинопис.

АСИСТЕНТ

(лат. *assistens* — присутній) — помічник при професорі, при лікарі, в лабораторії, що виконує доручення відповідальної особи.

АСИСТЕНЦІЯ

(лат. *assistere* — бути присутнім) — присутність, співдіяння, супровід; по́чет.

АСИСТОЛІЯ

(гр. *a* — зап., *systolē* — скорочення) — гостре ослаблення скорочень серця (м е д.).

АСИСТУВАТИ

(лат. *assistere* — бути присутнім, допомагати) — виконувати обов'язки асистента, співдіяти у виконанні обов'язків.

АСКАР Æ ДИ

(гр. *askarides*) — черви, що паразитують у травних органах тварин і людини.

АСКАРИДОЗИ

(див. а с к а р и д и) — спричинювані глистами захворювання в людей і тварин.

АСКËЗА

(гр. *askēsis* — вправа) — тіловправа, вправи в чеснотах, заходи стриманості, щоб стати ідеальним християнином (див. а с к е т и з м).

АСКËТ

(гр. *askētēs* — той, що вправ-

ляється) — 1. чернець-самітник, що обмежує до мінімуму потреби свого тіла; 2.* маловимоглива щодо задоволення своїх потреб людина.

АСКЕТ Æ ЗМ

(див. а с к е з а) — 1. релігійна наука первісного християнства про боротьбу з почуттєвими повабами тіла для досягнення моральної досконалості; 2. вплив на душевні здібності людини через обмеження фізичних потреб; 3. зречення фізичних благ; 4. спосіб життя й думання аскета.

АСКËТИКА

(див. а с к е з а) — наука про чесноти та додержання їх засобами обмеження тілесних потреб.

АСКЕТ Æ ЧНИЙ

— побожний, стриманий щодо тілесних потреб.

АСКОМІЦËТИ

(гр. *askos* — мішок, *mykēs* — гриб) — класа спорових грибів, що їх спори розвиваються в особливих клітинах (торбочках).

АСМОДËЙ

(жид.) — злий дух, демон, сатана (в талмуді).

АСОНАНС

(фр. *assonance* — співзвуччя) — співзвуччя голосних у римованому складі при різних приголосних, напр., „з-під ко-ло-ди бро-ви” (Шевченко).

АСОРТИМЕНТ

(фр. *assortiment* — добір) — 1. добір однорідних, але різнога-тункових предметів; 2. добір різ-

них видів і гатунків товарів у торгівлі.

А С О Ц І Ю В А Т И
(лат. *associare* — поєднувати) — подумки об'єднувати. зближати уявлення (п с и х.).

А С О Ц І Я Л Ь Н И Й
(гр. а — зап., лат. *socialis* — товариський, спілковий) — протисусільний.

А С О Ц І Я Т Ї В Н И Й
(лат. *associare* — асоціювати) — належний до асоціацій, сполучний; а-ий з а к о н — незмінність суми або добутку при заміні деяких доданків їх сумою або деяких множників їх добутком, напр., $10 + 5 + 3 = 10 + 8$; $4.3.5 = 12.5$ (м а т.).

А С О Ц І Я Ц І О Н І З М
(лат.) — психологічна теорія, що в основу всіх психічних процесів кладе принцип „асоціації уялень.”

А С О Ц І Я Ц І Я
(лат. *associatio* — поєднання, зв'язок) — 1. зв'язок між окремими нервовопсихічними процесами організму, між окремими уявленнями, що мимовільно викликають одне одного; 2. сполучення однакових молекул речовини в асоційовані, тобто подвосні, потроєні тощо молекулі; 3. природний гуртожит рослин (б о т.).

А С П А Р А Г Ї Н А
(гр. *asparagos* — спарта) — органічна азотова речовина, що виробляється з розщеплених білків у деяких рослинах, зокрема в

паростках спарти.

А С П Е К Т
(лат. *aspectus* — вид) — 1. погляд, з якого сприймаємо предмет або поняття; 2. перспектива, в якій виступає дане явище; 3. певне розташування Сонця, Місяця й планет. бачене з Землі.

А С П Е Р М А Т Ї З М
— див. а с п е р м і я.

А С П Е Р М І Я
(гр. а — зап., *sperma* — насіння, сім'я) — безсіменність, безнасінність, брак у статевім сім'ї сперматозоїдів.

А С П І Р А Н Т
(фр. *aspirant* з лат. *aspirans* — той, що домагається чогось) — 1. кандидат на посаду; 2. особа, що готується до наукової праці.

А С П І Р А Н Т Ў Р А
(див. а с п і р а н т) — наукова діяльність а с п і р а н т а.

А С П І Р А Т И
(лат. *aspiratio* — придихання) — придихові звуки в мові, тобто приголосні, що їх вимовляємо з придихом, напр., *ch* в німецькій мові.

А С П І Р А Т О Р
(лат. *aspirare* — вдмухувати, вдихати) — 1. прилад визначати електропровідність повітря; 2. прилад для очищення від пороку та вологи повітря; 3. прилад для висисання гною з хворого місця на тілі (м е д.).

А С П І Р А Ц І Я
(лат. *aspiratio* — вдмухування, вдихання) — 1. відсисання

аспірином гною з хворого місця на тілі; 2. придих (г р а м.).

АСПІРІНА

(лат. aspirare — вдихати) — лік проти гарячки (ацетилсаліцилова кислота).

АСТАЗІЯ

(гр. а — зап., stasis — стояння) — втрата здатності стояти на ногах (наслідок захворювання нервів).

АСТАРТА

(гр.) — 1. богиня родючости й любови у фінікійців та сирійців; 2. назва планети Венери.

АСТАТІЧНИЙ

(гр. astatos) — рухливий, нестійкий, несталлий; а-на с т р і л-ка — магнетний прилад із двох стрілок, розміщених одна до одної протилежними бігунами, в наслідок чого на них не впливає земний магнетизм.

АСТЕНІК

(див. а с т е н і я) — конституційний тип людини, що відзначається кволістю будови організму (астенічний тип).

АСТЕНІЧНИЙ

(див. а с т е н і я) — кволий, млявий, слабосилий; а-ий т и п — особливої будови тіла людина, а саме: високого росту з вузьким довгим огруддям і слабкою мускулатурою.

АСТЕНІЯ

(гр. а — зап., sthenos — сила) — загальна кволість організму. (фізична або психічна), безси-лість (м е д.).

АСТЕНОПІЯ

(гр. asthenēs — слабкий, ops — око) — слабкозорість, тимчасове ослаблення зору при роботі (м е д.).

АСТЕРІЯ

(гр. astēr — зірка) — „морська зірка“, тварина типу голкошкірих.

АСТЕРОЇДИ

(гр. astēr — зірка, eidos — вид) 1. малі планети, що обертаються навколо Сонця між орбітами Марса та Юпітера (астрон); 2. морські тварини типу голкошкірих (з о о л.).

АСТИГМАТИЗМ

(гр. а — зап., stigmē — точка) — розлад зору в наслідок недостатнього розвитку рогівки, або зіниці (через це промені заломлюються в різних перекроях світлового пучка різно, а тому й не збігаються в одному фокусі зіниці, даючи розпливчасте зображення баченого предмета).

АСТМА

(гр. asthma) — дихавиця, задуха, ядуха, періодичні напади задихання (м е д.).

АСТМАТИК

(див. а с т м а) — хворий на астму.

АСТРАГАЛ

(гр. astragalos — хребець) — 1. нап'яtkова кістка (а н а т.); 2. рослина з родини метеликових (б о т.); 3. архітектурна оздоба на шийці колон, що має

форму валка, стилізованого під разок намиста.

АСТРАЛЬНЕ тіло
(лат. astralis — зірковий) — етеричне тіло, що може відокремитись від справжнього тіла (окультизм).

АСТРАЛЬНИЙ
(лат. astralis — зірковий) — зірковий.

АСТРО...
(гр. astron — сузір'я) — на початку складених слів означає „зірковий”, напр., астрологія (зорезнавство).

АСТРОГНОЗІЯ
(гр. astron — зірка, gnōsis пізнання) — розпізнавання зірок та сузір'їв на небі.

АСТРОГРАФ
(гр. astron — зірка, graphō — пишу) — прилад фотографувати зірки та сузір'я на небі.

АСТРОІДА
(гр. astron — зірка, eidos — вид) — описувана точкою кола, що котиться на внутрішньому боці другого кола, крива лінія, що має форму чотирикутної зірки.

АСТРОЛАТРИЯ
(гр. astron — зірка, latreia — служіння) — обожнення небесних світил у стародавній Асирії та Вавилоні.

АСТРОЛОГ
(див. астрологія) — зорезнавець, ворожій на зорях.

АСТРОЛОГІЯ
(гр. astron — зірка, logos — наука) — зорезнавство, воро-

жіння на зорях, угадування за розташуванням зірок на небі людської долі.

АСТРОЛЯБІЯ
(гр. astron — зірка, labē — скоплення) 1. кутомірний прилад визначати розташування небесних світил (до 18 ст.); 2. геодезичний прилад виміряти висоту об'єктів.

АСТРОМЕТР
(див. астрометрія) — звіздомір, прилад виміряти віддаль до зірок.

АСТРОМЕТРИЯ
(гр. astron — зірка, metreō міряю) — відділ астрономії, що вивчає просторове розташування небесних тіл та їх обертання в небесній сфері.

АСТРОНАВІГАЦІЯ
(гр. astron — зірка, лат. navigatio — мореплавство) — наука про визначення за небесними світилами місця корабля в морі або літака в просторі.

АСТРОНОМ
(див. астрономія) — дослідник небесних світил.

АСТРОНОМІЧНИЙ
(див. астрономія) — а-ний рік — час обігу Землі навколо Сонця; а-ні числа — числа, що ними визначають космічні віддалі, напр., — між небесними світилами; великі багаточислові числа.

АСТРОНОМІЯ

(гр. astron — зірка, *nomos* — закон) — наука про небесні світила, про їх природу, будову, хемічний склад, фізичний стан, походження, еволюцію, рух та рвташування в космосі.

АСТРОСКОП

(гр. astron — зірка, *skopeō* — дивлюсь) — прилад вишукувати зорі.

АСТРОСПЕКТРОСКОПІЯ

(гр. astron — зірка, див. спектроскопія) — дослідження спектрів космічних тіл.

АСТРОФІЗИКА

(гр. astron — зірка, *physis* — природа) — наука про будову, хемічні та фізичні властивості космічних тіл, що їх вона досліджує з допомогою аналізу спектрів.

АСТРОФІЧНИЙ

(гр. *a* — зап., *strophē* — оберт) — а-ий в і р ш — неподілений на строфи вірш.

АСТРОФОТОГРАФІЯ

(див. астро + фотогр. афія) — фотографування космічних тіл.

АСТРОФОТОМЕТР

(див. астрофотометрія) — прилад вимірювати яскравість блиску космічних тіл.

АСТРОФОТОМЕТРІЯ

(гр. astron — зірка, *phos* — світло, *metreō* — міряю) — наука (відділ з астрономії),

що вивчає яскравість свічення космічних тіл.

АСФАЛЬТ

(гр. *asphaltos* — земляна смола) — смолисті мінерал, уживаний для заливання вулиць, виробництва лаків тощо (великі родовища його в Мертвому морі, в Албанії, Тринідаді).

АСФАЛЬТУВАТИ

— покривати асфальтом (вулиці).

АСФІКСІЯ І АСФІКЦІЯ

(гр. *asphyxia*) — знепритомнення через брак кисню, задушення, позирна смерть.

АСФОДЕЛЬ

(гр. *asphodelos*) — квіткова рослина з родини лілійних, поширена в середземноморських країнах, на Кавказі, в Криму.

АСЦІДІЯ

(гр. *askidion* — мішечок) — 1. сидяча, нерухомо прикріплена морська тварина з порожниним тілом без твердого скелету, покритим двома оболонками (з о о л.); 2. листя деяких рослин, що має форму торбинки (б о т.).

АСЦІТ

(гр. *askites* від *askos* — міх на течиво) — черевна водянка (м е д.).

АТАВІЗМ

(лат. *atavus* — прабатько) — 1. поява на тілі в людини, тварини або рослини давніх предківських ознак, невластивих даному видові істот; 2.*дикунські риси ха-

рактеру або світогляду в цивілізованій людині.

АТАІР

(ар.) — зірка в сузір'ї Орла.

АТАКА

(фр. attaque) — рішучий напад, наступ на супротивника.

АТАКСІЯ

(гр. а — зап., taxis — порядок) — розлад координації довірних рухів тіла в наслідок захворювання спинного або головного мозку (м е д.).

АТАКУВАТИ

(фр. attaquer) — нападати, кидатись на супротивника, йти в рішучий наступ.

АТАНАСІЯ

(гр.) — безсмертність.

АТАРАКСІЯ

(гр. а — зап., tarasso — хвилюю) — незрушність, душевний спокій, рівновага, до якої мусить змагати людина, зв наукою ст о і к і в.

АТАШЕ

(фр. attaché) — консультант посольства в певній галузі діяльності, спеціальний співробітник дипломатичного представництва, місії.

АТЕІЗМ

(фр. athéisme із гр. а — зап., theos — Бог) — безбожництво, заперечення існування Бога та вчення релігії.

АТЕІСТ

(гр. а — зап., theos — Бог) — безвірник, безбожник, недовірок.

АТЕЛЯНИ

(лат. attellanae) — стародавні римські народні вистави, за назвою міста Аттелла в Італії, де вони вперше появились, ставши попередниками пізнішої італійської комедії масок.

АТЕЛЬЕ

(фр. atelier) — майстерня мистця (малюра, різьбара, фотографа); а-льє м о д — майстерня модного одягу.

АТЕМПО

(іт. a tempo) — попереднім темпом, тобто перейти до попереднього темпу після порушення його у виконанні музичного твору.

АТЕНА

(гр. Athēna) — богиня-діва, богиня мудрости й військової справи, Зевсова донька в стародавній грецькій мітології.

АТЕНЕИ

— 1. храм Атепи в місті Атепах; 2. народня вища школа в греків.

АТЕНТАТ

(фр. attentat з лат.) — замах на честь життя (на політичному ґрунті, напр., убивство Симона Петлюри, що його вчинив російський агент Шварцбад у Парижі).

АТЕНЦІЯ

(фр.) — чемність, уважливність.

АТЕРИСАЖ

(фр. atterrir) — приземлення літака.

АТЕРОСКЛЕРОЗ

(гр. athērē — каша, sklēros

— сухий, цупкий, твердий) — гостра зміна стінок артерій у наслідок скупчення на їх поверхні ситі (м е д.).

А Т Е С Т А Т

(лат. attestari — свідчити) — письмне свідцтво про службу, поведінку, про закінчення навчальної установи.

А Т Е С Т А Ц І Я

(лат. attestatio — свідцтво) — визначення професійних або особистих якостей людини.

А Т Е С Т У В А Т И

(див. а т е с т а ц і я) — давати атестацію, свідцтво.

А Т Е Т О З А

(гр. athetos — позбавлений нерухомости) — хворобливе дрижання пальців на ґрунті нервових захворювань.

А Т Ї П І Я

(гр. а — зап., τυρος — образ, відбиток) — відхи від типу, брак типових прикмет.

А Т Л А Н Т

(гр. Atlas) — велетень, що з наказу Зевса тримав на своїх плечах небесне склепіння (м і т.); а т л а н т (див. А т л а н т) — перший шийний хребець, з'єднаний з черепом (а н а т.).

А Т Л А Н Т И

(див. А т л а н т) — людські фігури, що підпирають ізписи та балкони в будівлях (а р х і т.).

„А Т Л А Н Т Ї Ч Н А К А Р Т А“

— основні закони, що їх підписали: президент ЗДА Рузвельт та

прем'єрміністер Англії Черчил року 1941 в справі політики, яка мала бути після другої світової війни.

„А Т Л А Н Т Ї Ч Н И Й П А К Т“

— угода в справі оборони Європи та ЗДА, що її підписали 1949 року 4-го квітня у Вашингтоні Данія, Бельгія, Франція, Ісландія, Канада, Англія, Люксембург, Голляндія, Норвегія, Португалія, ЗДА.

А Т Л А Н Т І Д А

(гр.) — назва гіпотетичного сучодолу в стародавніх греків, що немов би існував там, де тепер Атлантичний океан.

А Т Л А Н Т О З А В Р И

(гр.) — вимерлі велетенські рептилії мезозойської ери.

А Т Л А С

(див. А т л а н т) — 1. збірник географічних, астрономічних або історичних мап; 2. збірник малюнків тварин і рослин з педагогічною метою.

А Т Л Е Т

(гр. athlētēs — борець) — 1. фаховий борець, спортсмен, виконавець атлетичних вправ; 2. міцно збудована людина, силач.

А Т Л Е Т И К А

(гр. athlētis — боротьба, вправи) — мистецтво фізичних вправ та відповідних змагань; л е г к а а-ка — біг, стрибки, акробатика, метання диска тощо; в а ж к а а-ка — підймання тягарів. бокс. боротьба.

А Т М О ...

(гр. *atmos* — повітря, дим, пара) — на початку складених слів показує зв'язок поняття з повітрям, паром, напр., *атмосфера*, *атометр*.

А Т М О Л І З А

(гр. *atmos* — повітря, *lysis* — розклад) — розклад газової речовини (суміші) на складники.

А Т М О М Е Т Р

(див. *атмометрія*) — прилад виміряти швидкість випаровування течив.

А Т М О М Е Т Р І Я

(гр. *atmos* — повітря, *vapor*, *metreō* — міряю) — виміри швидкості випаровування течив.

А Т М О С Ф Е Р А

(гр. *atmos* — повітря, *sphaira* — куля) 1. газувата оболонка навколо земної кулі, що складається з 79% азоту, 20,99 відсотків кисню та незначних кількостей вуглець-IV оксиду, аргону, неону, гелію, криптону, ксенону, деяких органічних і неорганічних домішок та води у всіх трьох станах; 2. одиниця тиску повітря або газів (тиск 1 кг. ваги на 1 кв. см. площі, або тиск стовпа живого срібла 760 мм заввишки на 1 кв. см. площі); 3.* настрої в оточенні, наприклад, „ворожа атмосфера,” „товариська атмосфера.”

А Т М О С Ф Е Р Н І опади

— дощ, роса, сніг, град, іній.

А Т О К С І Л

(гр.) — мононатрійна сіль, арсеновий препарат.

А Т О Л

(англ. *atoll* з мал. *atolu*) — кораловий острів кільцевої форми, що оточує мілководний обшир, з'єднаний з океаном вузькою протокою.

А Т О М

(гр. *atomos* — неподільний) — найдрібніша частка хемічного поділу елементів, що складається з наснаженого позитивно ядра та розташованих навколо нього електронів; ядро також складається з протонів і нейтронів.

А Т О М І З М

(гр. *atomos* — неподільний) — теорія, що вважає всі фізичні тіла за сукупність найдрібніших неподільних часток матерії, які перебувають у безперервному русі (основоположники атомістичного розуміння матерії: Левкіп, Демокрит — грецькі філософи; Епікур, Люкрецій — римські).

А Т О М І С Т И К А

— див. *атомізм*.

А Т О М Н І С Т Ь

— див. *валентність*.

А Т О М О В И Й

(гр. *atomos* — неподільний) — властивий для атома, належний до атома; *а-ва* *вага* — вага атома будь-якого хемічного елемента, виражена в одиницях ваги (за одиницю атомової ваги вживають 1/16 частину ваги атома кисню); *а-ва енергія* — енергія, що постає в наслідок взаємодії складників атомового ядра; *а-ве ядро* — основна маса атома, що

складається з протонів і нейтронів; число протонів визначає насагу ядра, а число нейтронів і протонів разом — його масу.

А Т О Н А Л Ь Н А м у з и к а

(гр. *a* — зап., *tonos* — напруга) — музика, в якій не додержано сталого співвідношення між тонами (*a*-на музика появилася в ХХ ст. як реакція проти романтики. Основоположник її — Шенберг, послідовники: Барток, Стравінський, Гіндеміт).

А Т О Н І Ч Н И Й

(гр. *a* — зап., *tonos* — напруга) — млявий, кволий, слабий, див. а т о н і я.

А Т О Н І Я

(гр. *a* — зап., *tonos* — напруга) — млявість, розслабленість (тону су м'яснів, нервів).

А Т О Р Н Е Й

(англ. *attorney*) — 1. генеральний *a*-ей в Англії — головний державний юрисконсулт, що виконує прокурорські функції нагляду; 2. головний юрисконсулт федерального уряду та його представник у найвищим суді в ЗДА.

А Т Р А К Ц І О Н

(фр. *attraction* з лат. *attrahō*) — ефективні, здебільшого гімнастичні, вправи в лярках.

А Т Р А К Ц І Я

(лат. *attractio* — притягання) — відхилення виска в геодезичних приладах під впливом притягання певних мас у земній корі.

А Т Р А М Е Н Т

(лат. *ater* — чорний) — чорнило.

А Т Р А М Е Н Т О В И Й

(див. а т р а м е н т) — чорнильний; *a*-вий к а м і н ь — вітриль або залізо-сульфат (сирчане залізо).

А Т Р Е З І Я

(гр. *atretos* — безотвірний) — закриття природних отворів в організмі (м е д.).

А Т Р Е Й

— мітичний грецький король, дядько Тантала, батько Атрідів: Агамемнона, Менелая.

А Т Р Е П С І Я

(гр. *a* — зап., *trepsis* — живлення) — важка форма розладу живлення організму (м е д.).

А Т Р И Б У Т

(лат. *attribuo* — приписую) — 1. невід'ємна властивість субстанції (ф і л.); 2. прикметниковий додаток, член речення (грам); 3.* суттєва прикмета речі.

А Т Р И Б У Т І В Н И Й

(див. а т р и б у т) — прикметний, означальний, уживаний як а т р и б у т.

А Т Р И Б У Ц І Я

(лат.) — приписування анонімого твору певному авторові; надання права, уповноваження.

А Т Р І Д И

(гр.) — сини Атрея (міт з „Гіяди”).

А Т Р І Й і А Т Р І Ю М

(лат. *atrium*) — вітальня в домах стародавніх римлян, перед-

покій; мале крите подір'я в староримських містах.

А Т Р О П І Н

(гр. atropos) — алькалоїд з белядони, отрута, що викликає розширення зіниць очей, розлад психіки; також лік, що затамовує біль.

А Т Р О Ф І Я

(гр. atropheō — марню) — 1. зменшення в обсязі або відмирання тканини м'яшків чи органів у наслідок порушення живлення або першої хвороби; 2.* пригасання або заникання якогобудь почуття, властивості.

А Т Р О Ф У В А Т И С Ь

(див. а т р о ф і я) — відмерти. утратити здатність функціонувати, утратити життєздатність, змарніти.

А Т Т І С

(гр.) — фрігійський бог природи.

А Т Т І Ц Ї З М

(гр. attikismos) — витонченість та образність мови, що її плекали в стародавній Аттіці. головно в місті Аteni.

А Ф А З І Я

(гр. а — зап., phasis — мова) — розлад мови в наслідок захворювання відповідного обширу в мозку.

А Ф А К І Я

(гр. а — зап., phakos — кршталік) — відсутність кристалика в оці.

А Ф Е Д Р О Н

(гр.) — кльоака, отвір заднього проходу.

А Ф Е К Т

(лат. affectus — хвилювання, пристрасть) — 1. бурхливий вияв емоцій з утратою волевого контролю; стан западу й подразливості; 2. процеси поведінки в людини, що характеризуються короткочасними, але гострими змінами в діяльності організму.

А Ф Е К Т А Ц І Я

(фр. affectation — робленість) — удавана піднесеність у настрої, в поведінці; манірність, неприродність, рисування в поведінці, в розмові.

А Ф Е Л І Й

(гр. arhēlios від аро — в дальні від, hēlios — сонце) — найдалша від центра Сонця точка на орбіті планети (протилеж. п е р и г е л і й).

А Ф Е Р А

(фр. affaire — діло) — справа, нечиста справа, неясна справа, шахрайство.

А Ф Е Р Ї С Т

(див. а ф е р а) — людина, що вдається до а ф е р, до нечистих справ; шахрай, пройдисвіт.

А Ф І Д А В І Т

(лат. affidare — убезпечити) 1. письмова заява про майнові взаємини або про державну приналежність людини, зобов'язання прийняти й певний час утримувати імігранта (в Канаді).

А Ф І К С

(лат. affixus — прикріплений) — 1. формальна частина слова, що додається до кореня й змі-

нює його значіння (а і в г.); 2. точка на площині, що її визначають комплексним числом (м а т.).

А Ф І Н А Ж
(фр. *affinage* — очищення)
— очищення металів від домішок.

А Ф І Н А Ц І Я
(фр. *affiner* — очищати) — очищення піщового цукру перед його рафінуванням.

А Ф І Н Н И Й
(лат. *affinis*) — сумежний, сусідній; 1. а-нні перетворення — перетвори просторів або площин, при яких точки кривої лінії однієї площини переходять в точки кривої іншої площини, також прості лінії однієї площини переходять у прості іншої площини, зберігаючи рівнобіжність їх, напр., перетвори подібності; 2. а-нна геометрія — наука про величини та геометричні об'єкти, що справджують афінні перетворення, відповідаючи умовам здійснення цих перетворень.

А Ф І Р М А Т Ї В Н И Й
(див. афірмація) — стверджувальний.

А Ф І Р М А Ц І Я
(лат. *affirmatio*) — ствердження, заповнення.

А Ф І Ш А
(фр. *affiche*) — плякатне оголошення про виставу, концерт абощо.

А Ф І Ш У В А Т И
(фр. *afficher*) — висувляти на показ, приваблювати увагу зовнішніми засобами.

А Ф О Н І Я
(гр. *aphōnia* — німівність) — беззвучність, утрата здатності говорити вголос у наслідок хвороби мозку.

А Ф О Р І З М
(гр. *aphorismos*) — стислий вислів категоричних тверджень, узагальнень, думок („В своїй хаті своя правда і сила і воля.” Шевченко).

А Ф О Р И Т Ї Ч Н И Й
(див. афоризм) — стислий, влучний, властивий афоризмові.

А Ф Р И К А Н Д Е Р
— народжений в Африці голянець (син європейця й готтентотки), 6 у р.

А Ф Р И К А Т А
(лат. *affricata* — притерта) — приголосний звук, складений з проривного (напр., Т) і фрикативного, утворюваного тим самим артикуляційним органом і в тому самому місці (напр., С), отже: Т + С = Ц.

А Ф Р І Д И
— незалежне воєвничче плем'я в Афганістані.

А Ф Р О Д І Т А
(гр. *Aphrodite*) — 1. богиня краси й любови в стародавніх греків (у римлян Венера); а ф р о д і т а — один із видів кільчасних червей (а о о л.).

А Ф Р О Н Т
(фр. *affront*) — образа, гостра відсіч, зневага.

А Х Е Й Ц І

— грецьке плем'я стародавніх часів.

АХЕМЕНІДИ

— династія в стародавній Персії.

АХЕРОН

(гр. achos — жалоба, rheō — течу) — ріка потойбічного світу в грецькій мітології.

АХІЛІЯ

(гр. achylos — безсокий) — утрата певним органом властивості виділяти відповідну речовину, напр., шлунковий сік (м е д.).

АХІЛЛІ АХІЛЛЭС

(гр. Achilleus лат. Achilles) — герої троянської війни, описаної в „Іліаді“, син Пелея та морської богині, що його можна було поранити лише в п'яту (див. Ахіллово п'ята).

АХІЛЛОВА П'ЯТА

— смертельне місце в супротивника, вразливе місце в справі, в теорії (від грецького мітичного героя Ахілла, що його тіло було невразливе, крім п'яти, де можна було його смертельно поранити).

АХОЛІЯ

(гр. а — зап., chole — жовч) — припинення виділення жовчі та допливу її до кишок.

АХРОМАЗІЯ

(гр. а — зап., chrōma — колір) — нездатність розрізнати кольори.

АХРОМАТ

(гр. achrōmatos — безбарвність) — об'єктив мікроскопа або фотоапарата чи іншого оптичного прилада з безбарвними лінзами,

що дають незабарвлене зображення.

АХРОМАТИЗМ

(гр. achrōmatos — безбарвність) — безбарвність, відсутність в оптичних системах аберації кольорів у наслідок того, що промені, заломлюючись крізь оптичні лінзи, не розкладаються.

АХРОМАТИН

(гр.) — речовина клітинного ядра, що їй не властиве забарвлення (протилеж. хроматин).

АХРОМАТИЧНИЙ

(див. ахромат) — безбарвний; а-ні лінзи — система оптичних лінз, що не розкладають світлове проміння.

АХРОМАТОПСІЯ

(гр. achrōmatos — безбарвний, orpsis — зір) — нездатність зору розрізнати кольори.

АХРОМІЯ

(гр. а — зап., chrōma — барва) — утрата забарвлення шкіри при деяких хворобах.

АХТЕРШТЄВЕН

(англ. з гол. achtersteven) — підводна частина корабля, вишита або склепана з металу чи побудована з дерева.

АЦЕТ...

(лат. acetum — оцет) — у назвах хемічних сполук або приладів указує на наявність оцтової кислоти, напр., ацетат.

АЦЕТАЛІ

(н.-лат.) — продукти взаємодії альдегідів з алькоголями.

А Ц Е Т А Т

(лат. acetum — оцет) — сіль оцтової кислоти (х е м.).

А Ц Е Т И Л Ё Н

(лат. acetum — оцет, гр. һу-їє — дерево) — газуватий вуглеводень (C₂H₂), палний газ з гострим запахом, утворюваний у наслідок дії водою на кальцій-карбід (х е м.).

А Ц Е Т Ё М Е Т Р

(лат. acetum — оцет, гр. metreō — міряю) — прилад вимірювати кількість оцтової кислоти в розчинах.

А Ц Е Т Ё Н

(лат. acetum — оцет) — безбарвна органічна речовина (течиво), що її добувають способом сухої дистиляції дерева й використовують у виробництві всіляких речовин: штучних фарб, йодоформу, бездимного пороху, хлороформу тощо.

А Ц И Д И М Ё Т Р І Я

(лат. acidus — кислий, гр. metreō — міряю) — метода визначати кількість кислот у розчинах засобами хемічної кількісної аналізи.

А Ц И Д О Б У Т И Р Ё - М Е Т Р

(лат. acidus — кислий, гр. butyron — масло, metreō —

міряю) — прилад визначати кількість масла в молоці способом обробітку його кислотою.

А Ц И Д Ё З А

(лат. acidus — кислий) — надмірна кількість кислот у тканинах організму або в його крові (м е д.).

А Ц И К Л І Ч Н И Й

(див. а + ц и к л і ч н и й) — а-ні с п о л у к и — органічні сполуки, що їх вуглецеві атоми з'єднуються не в формі замкненого кільця, а в формі розгорнутих ланцюжків (вуглеводани, сить, тощо).

А Ц Т Ё К И

— тубільне індійське плем'я в Мехіко, що до 1521 року мало свою державу з суворими законами; мало високу культуру й мистецтво, але в релігійному культі практикувало людські жертви.

А Ш Ё Г

(тюрк. з ар.) — народній поет-співець у тюркських народів.

А Я К С

— один із героїв троянського епосу.

А Я К С И

(гр. Aiantes) — 1. ім'я двох мітичних героїв стародавньої Греції, що діяли завжди вдвох; 2.* а я к с и — нерозлучні друзі.

Б

Б А Б А

(тур.) — почесний титул для духовних осіб і взагалі для старших віком у тюрських народів.

Б А Б А І З М

— див. б а б і з м.

Б А Б І З М

(ар.) — мохаммеданський сектанський рух в Ірані, що його започаткував у 19 ст. Мірза Алі Мохаммед, прозваний „баба”, тобто: „брама” (ар. мовою), що означало: посередник між Богом і людьми (рух провадив боротьбу за побутові реформи, за розкріпачення жінки тощо).

Б А Б І С Т И

(див. б а б і з м) — секта, що визнавала б а б і з м.

Б А Б І Т

(вл. від американського винахідника Babbitt) — стоп із цини, олова, міді та інших металів, що ним для зменшення тертя заливають вкладні валниці у турбінах, моторах, рушіях, вагонах тощо.

Б А Б У В І З М

(вл. фр.) — учення французького комуніста Бабефа, що подав ідею знищення приватної власності шляхом революції, яку мали здійснити сами революціонери - змовники.

Б А В Ї В Н А

(нім. Baumwolle) — волокниста речовина з рослини (бавовника), також пряжа з її волокон.

Б А Г А І З М

(персь. Ваха Allah — „блиск божий”) — пантеїстичний рух, що змагає до релігійно-соціального світового громадянства (засновником руху був Мірза Гуссан Алі Нура, що мав псевдонім Ваха Allah — „блиск божий”).

Б А Г Н Е Т

(фр. baïonette) — прикріплюване до цівки рушниць лезо для ручного бою.

Б А Г А Ж

(фр. bagage) — вантаж (здебільшого перевозиться разом із пасажиром).

Б А Г А Т Ё Л І Я

(іт. bagatelle) — дрібниця; малий інструментальний музичний твір.

Б А Г Е Р

(нім.) малий корабель із спорудою для чищення дна рік, пристаней.

Б А Г Е Т А

(фр. baguette) — позолочена або пофарбована планка, оздоблена зображенням листя, для прикраси на стіни, стелю, гімні або для виробу рамок на малюнки.

Б А З А

(фр. base із гр. basis — ступінь) — 1. основа, підвалини, фундамент; 2. комора, склад на товари; 3. територія обслуговування армії, експедиції, населення; 4. опірний воєнний пункт; 5.

у Марковій псевдонауці — економічна структура суспільства зветься „реальною базою”, що на ній немов би ростають політичні та правні (юридичні) надбудови і їй відповідають певні форми суспільної свідомості; 6. основна точно вимірена на місцевості лінія, що нею визначають величину інших ліній (г е о д.); 7. відстань між осями залізничних вагонів; 6-а е р о з і ї — найнижча точка в річковій системі, що від неї вгору вже починається розмивання (е р о з і я); 8. найнижчий тон у гармонії (м у з.).

БАЗАЛЬТ

(лат. *basaltēs*) — стовповик. мінерал вулканічного походження, уживаний як будівельний матеріал, зокрема для шосе, а також у керамічній промисловості тощо.

БАЗАР

(персь.) — ринок, місце торгу.

БАЗЕДОВА хвороба

(вж.) — хвороба, що супроводиться серцебиттям, вип'яленням очей у наслідок посиленого функціонування борлакової залози (вперше описав хворобу нім. лікар Базедов 1840 р.).

БАЗИДИОМІЦЕТИ

(гр. *basidion* — невелика основа, *mykes* — гриб) — кляса грибів, що в них спори розвиваються в особливих органах — базидіях.

БАЗИДІЯ

(гр. *basidion*) — невелика ос-

нова) — клітина в гриба (групи базидіоміцетів), що в ній розвиваються спори.

БАЗИЛІКА

(лат. *basilica* з гр. *basilikē* — царська зала) — 1. судова зала; крятий ринок (у стародавніх греків і римлян); 2. довгастий храм прямокутної форми, поділений на шість або на три нефі рядами колон (у християн).

БАЗИЛІКИ

(гр. *basilikē* — царська зала) — візантійська збірка законів.

БАЗОВИЙ

(див. *баз*) — основний, належний до основи; обернений до неї (протилож. *апикальний*).

БАЗУВАТИ (ся)

— засновувати, засновуватись (на чомусь).

БАЗОФІЛ

(гр. *basis* — основа, *phileō* — люблю) — білокрівець, що його зернятка забарвлюються основними барвами (напр., аніліновими).

БАЙ

(тюрк. „багатий”) — 1. пан, володар, особа царського походження; 2. землевласник у Туркестані; 3. націоналіст (у Середній Азії).

БАЙБАРА

(тур.) — довгий батіг (у пастухів південних степів України).

БАЙБАРІС

(тур.) — чагарникова рослина,

що її кислі довгасті ягоди вживаються у виробництві сиропів, конфітури тощо.

Б А Й К А

(фр.) — товсте, м'яке волохате сукно.

Б А Й П А С

(англ. by-pass) — 1. прилад на паротязі, що з'єднує передню порожнину циліндра з задньою і роз'єднує їх, коли регулятор відкритий; 2. допоміжний хлишак, що вирівнює тиск на паропроводі високого тиску.

Б А Й Р А М

(тур. bayram — урочистість) — релігійне свято в мохамеданів.

Б А Й Р О Н І З М

(вл.) — напрям у літературі, що позначався сумними мотивами безнадії (походить від англійського поета Байрона).

Б А Й Р О Н І Ч Н И Й

— сумний, безнадійний (настрій. поезія).

Б А К

(фр. з гол. bak — переріз. корито) — 1. залізна діжка; залізна посудина на течиво; 2. надбудова на кораблі, носова частина чардака.

Б А К А Л І Я

(тур. bac-ala — „дивись і бери” з ар. bakkāl — торговець при смаках) — харчові продукти в торгівлі: садовина, городина, дукор, олія, борошно тощо.

Б А К А Л Я В Р

(с.-лат. baccalaureus) — 1.

перший науковий ступінь в Англії та в ЗДА (колись у всіх європейських країнах); 2. учень, що закінчив середню школу (у Франції).

Б А К А Л Я Р

(лат.) — 1. школяр; 2. учитель; 3. дячок.

Б А К А В Т

(гол. rokhout) — тропічне дерево, що з його дуже твердої деревини роблять бльєки, шестерні тощо.

Б А К А Н

(тур.) — лакова фарба, що її використовують, сполучаючи кашонію або інші органічні барвники з мінеральними речовинами.

Б А К Б О Р Т

(англ. з гол.) — лівий борт судна.

Б А К Е Н Б А Р Д И

(нім. Backenbart) — волосся на щоках, що його лишать, голячи підборіддя.

Б А К Л А Н

(гр. pelean) — водний птах-хижак із ряду пеліканових.

Б А К Т Е Р І О З И

(див. б а к т е р і я) — заразні хвороби на рослинах, що їх спричиняють бактерії.

Б А К Т Е Р І О Л І З А

(гр. baktēria — паличка, lysis — розчинення) — розчинення бактерій в організмі під дією бактеріолізинів кров'яної сироватки.

Б А К Т Е Р І О Л І З У Н И

(гр. baktēria — паличка, lysis

— розчинення) — речовини, що утворюються в кров'яній сироватці організму під впливом імунізації його бактеріями і розчиняють цих бактерій.

БАКТЕРІОЛОГ

(див. бактеріологія) — фахівець у бактеріології.

БАКТЕРІОЛОГІЯ

(гр. *baktēria* — паличка, *logos* — наука) — наука про бактерії та взагалі про мікроби.

БАКТЕРІОСКОПІЯ

(гр. *baktēria* — паличка, *skopeō* — дивлюсь) — дослідження бактерій.

БАКТЕРІОФАГІ

(див. бактеріофагія) — істоти або речовини, що поживають або розчиняють бактерій.

БАКТЕРІОФАГІЯ

(гр. *baktēria* — паличка, *phagein* — пожирати) — поживання бактерій бактеріофагами.

БАКТЕРІУРІЯ

(гр. *baktēria* — паличка, *urōn* — сеча) — наявність бактерій у сечі.

БАКТЕРІЯ

(гр. *baktēria* — паличка) — мікроскопічний одноклітинний розлинний утвір, що складається з клітини без оформленого ядра (деякі бактерії — хороботворчі, наприклад, бактерії тифу, туберкульозу, чуми; деякі корисні).

БАКУН

(тур.) — гатунок міцного тютюну.

БАКХ

— див. Бахус.

БАКХАНАЛІЯ

(лат. *bacchanalia* з гр.) — 1. свята в стародавній Греції на пошану бога Діоніса — Вакха (бога вина й бенкетів); 2. римські жіночі свята на пошану бога Вакха; 3. бакханалія — бучні бенкети, гульва, ниятика, розпус-та, оргія; 4.* безладдя, бенкет.

БАКХАНКА

(див. Бахус) — 1. жриця бога Вакха; 2. учасниця бакханалій, розпусниця.

БАКХАНТ

(див. Бахус) — учасник бакханалій, розпусник.

БАКХІЧНИЙ

(див. Бахус) — розпусний, той, що супроводиться бакханаліями.

БАКШІШ

(персь.) — подарунок, табар, чайові (гоші).

БАКШТОВ

(гол.) — кінець кодоли, що його подають з корабля на спущений на воду човен.

БАЛ

(фр. *balle*) — 1. одиниця оцінки якості явищ кількісними величинами; 2. відмітка успішності учня в навчанні; 3. куля для голосування при таємних виборах.

БАЛАГАН

(тат. „повітка, намет, реміза”) — тимчасова будівля (перейзного те-

атру, також у торгівлі, ремеслі тощо).

БАЛАГУЛА
(жид.) — жидівський віз з будою.

БАЛАХОН
(персь.) — верхній полотняний одяг, халат.

БАЛДАХУН
(іт. baldacchino — намет, можливо від слова „багдаді”, назви багдадської парчі) — оздоблений парадний пересувний намет для царських, вельможних, культових осіб.

БАЛЕРИНА
(іт. ballerina) — балетна танцівниця.

БАЛЕТ
(фр. ballet з іт. ballare — танцювати) — мистецьке поєднання танцю з пантомімою в музичному супроводі.

БАЛЕТМАЙСТЕР
(фр. ballet + нім. Meister) — керівник або навчитель балетного мистецтва, режисер балетних вистав.

БАЛІК
(тур.) — в'ялена риба.

БАЛІСТИКА
(гр. ballō — кидати) — наука про закони руху гарматня в цівці гармати (внутрішня б-ка) та по вилеті його з цівки (зовнішня балістика).

БАЛІСТУТ
(гр. ballō — кидати) — желатинований нітрогліцеринною піроксилін (бездимний порох).

БАЛІСТУЧНА
крива
(див. балістика) — лінія лету гарматня або кулі, що в наслідок опору повітря відхиляється від форми параболи.

БАЛЮСТРАДА
(фр. balustrade з іт.) — невисока огорожа із стовпців на балконах, терасах, сходах; поруччя.

БАЛЯДА
(пров. ballada з лат. ballade — танцювати) — 1. лірична пісня на три строфи по вісім рядків та одну кінцеву строфу на чотири рядки з однаковими римами у всіх рядках (у романських народів за середньовіччя); 2. ліро-епічний вірш з описом незвичайних ситуацій, незвичайних людей, героїчних вчинків; 3. вокальний або інструментальний твір оповідного характеру.

БАЛЯНС
(фр. balance — вага, терези)
1. зведена відомість у бухгалтерії, що показує сальдо прибутків і видатків, співвідношення, вирівнювання прибутків і витрат; 2. зіставлення прибутків і видатків, активу й пасиву, довозу й вивозу; **активний б-нс** — перевага вивозу над довозом; **пасивний б-нс** — перевага довозу над вивозом; **платіжний б-нс** — співвідношення прав на одержання та зобов'язань щодо сплати між країнами незалежно

від терміну; фізіологіч-
н и й б-нс — співвідношення
асиміляції й витрат поживних ре-
човин в організмі; т е п л о
в и й б-нс — розподіл теплової
енергії в машинах, печач, мото-
рах, паровиках.

БАЛЯНСИР

(нім. Balancierstange з фр.
balancier — коромисло) — 1.
регулятор у кишенькових годин-
никах, що виконує функцію вагад-
ла; 2. двораменний важіль у ма-
шинах, що надає деталям механіза-
мів зворотного руху.

БАЛЯНСУВАТИ

(фр. balanser) — зрівноважу-
вати, додержувати рівноваги, хо-
дити по натягнутій лямбі.

БАЛЯСИ

(фр.) — стовпи для прикраси.

БАЛЯСТ

(англ. ballast із кельт. bal
— пісок) — 1. спеціальний ван-
таж для стійкості судна на во-
ді; 2. шар піску або ріни, насипа-
ний поміж злежнями на залізниці
для укріплення насипу; 3.* зайві
речі, зайві в даному випадку лю-
ди.

БАЛЬ

(фр. balle) — забава з тан-
пами, бенкет.

БАЛЬЗАМ

(гр. balsamon з ар.) — 1.
запахна напівтечна живиця з
особливих дерев (або штучна),
уживана як засіб зберігати тіло
мерця від тління; 2. лік від бо-

лів, кашлю; 3.* засіб утіхи, по-
легшень.

БАЛЬЗАМНИК

(гр. balsaminē) — неруш-
ме, черевчички Божої Матері (тра-
виста рослина).

БАЛЬЗАМУВАТИ

(див. б а л ь з а м) — намащу-
ван труп особливими речовинами
для зберігання від гниття.

БАЛЬКОН

(фр.) — 1. навислий ганок пе-
ред фасадю будинка; 2. горіш-
ні місця в театрі проти сцени.

БАЛЬНЕОГРА- ФІЯ

(лат. balneum — купіль, гр.
graphō — пишу) — опис купе-
лів та їх лікувального впливу.

БАЛЬНЕОЛОГІЯ

(лат. balneum — купіль, гр.
logos — наука) — наука про
лікувальні купелі (мінеральні, мор-
ські) та методи лікування ними.

БАЛЬНЕОТЕРА- ПІЯ

(лат. balneum — купіль +
т е р а п і я) — лікування міне-
ральними водами.

БАЛЬОН

(фр. ballon — порожниста
куля) — 1. посудина на газ; 2.
оболонка а е р о с т а т а.

БАЛЬОНЕТ

(фр. ballonet) — 1. складова
частина аеростата.— резервуар на
повітря, що зберігає зовнішню
форму оболонки; 2. невеликий ба-
льон.

БАЛЬОТАЖ

(фр. ballottage) — голосування з допомогою білих і чорних кульок.

БАЛЬОТУВАННЯ
(див. б а л ь о т а ж) — голосування вкиданням до урни кульок.

БАЛЬОТУВАТИ
(фр. ballotter) — 1. голосувати з допомогою карток або кульок; 2. ставити справу на голосування.

БАМБУК
(фр. bambou з мал. bambu) — субтропічна рослина з родини колосківців, що її міцні колінчасті стебла вживаються на різні вироби (меблі, посуд тощо).

БАНАЛЬНИЙ
(фр. banal) — звичайний, усім відомий, утертий, заляжений, вульгарний, непристойний.

БАНАЛЬНІСТЬ
(фр. banalité) — утертий, заляжений вислів, всім відома думка, що підноситься за оригінальність.

БАНАН
(есп. banana) — тропічне овоцeve дерево, що дає їстівні плоди.

БАНДА
(іт. banda) — ватага, група злочинців (на Україні за часів наступу російського комунізму українське населення бандами називало загони так званої червоної гвардії, що грабували та вбивали мирних людей).

БАНДАЖ

(фр. bandage) — 1. металеве кільце для стягування технічного деталю; 2. хірургічна еластична пов'язка підтримувати певну частину тіла в нормальній поставі; 3. сталевий обід (шина) на колесі вагона.

БАНДЕРІЛЯ
(есп. basderilla) — палиця з прапорцем на ній для бою з биками (в Іспанії).

БАНДЕРИЛЬЄРО
(есп. banderillero) — мистець боїв з биками, озброєний бандерілею.

БАНДЕРОЛЯ
(фр. banderole) — 1. поштова кореспонденція за зменшену ціну; 2. широка паперова стрічка, в якій пересилають поштою друковані твори; 3. поштові пакунки в такій обгортці; 4. паперове налічко на товарі, що свідчать про сплату акцизного податку.

БАНДЖО
(англ. banjo з есп.) — щипковий струнний інструмент, використовуваний у джазі.

БАНДІТ
(іт.) — грабіжник, розбійник.

БАНДИТІЗМ
(див. б а н д а) — розбій.

БАНДУРА
(іт. pandora) — кобза, музичний багатострунний щипковий інструмент.

БАНДУРАСТ
(див. б а н д у р а) — кобзар.

БАНЗАЙ
(яп.) — хай живе! Браво!

БАНІТ, БАНІТА
(іт. з лат.) — вигнанець із свого краю.

БАНІТУВАТИ
(див. б а н і т а) — ганити, лаяти послідніми словами.

БАНК
(фр. *banque* з іт.) — 1. установка-посередник у грошовому обігу; 2. вид газардової гри в карти; 3. грошева ставка, що лежить на столі під час гри в банк.

БАНКАБРÓШ
(фр. *banc à broches*) — прядильна машина, що виготовляє з бавовни напівфабрикат, перероблюваний на інших машинах на пряжу.

БАНКÉТ
(фр. *banquet* від *banc* — лава) — урочисте прийняття, урочистий обід з участю наукових, політичних або громадських діячів.

БАНКІР
(нім. *Banquier* із фр. *banquier*) — 1. власник банку; 2. фахівець банкових операцій з грошима та цінними паперами; 3. банковий ділець, акціонер.

БАНКНОТА
(англ. *bank-note*) — банкове зобов'язання для сплати без відсотків; 2. паперові гроші, що їх випускають емісійні банки під забезпечення золотом, товарами, іншими цінностями.

БАНКО
(іт. *banco* — банк) — вартість цінних паперів, що її визнає банк при їх купівлі й продажі.

БАНКРÚТ
(нім. *Banquerott* з іт. *banco-rotto*) — розбитий банк, що його розбивали за неспроможність сплатити борги) 1. неспроможний сплачувати борги підприємець; 2.* той, хто зазнав поразки в своїх заходах (політичних або що), у підприємстві.

БАНКРÚТСТВО
(див. б а н к р у т) — 1. неспроможність боржника сплатити борги; 2. неспроможність особи здійснити взяте на себе завдання в політичній або іншій галузі діяльності.

БАНТ
(нім. *Band*) — пов'язана з метою прикраси або що стрічка

БАНТИНА
(нім.) — поперечка на кроквах.

БАНТУ
(мур. „люди”) — група муринських племен в Африці.

БАНЯ
(лат.) — склепіння, округлий дах.

БАОБАБ
(абес. „мавиаче дерево”) — тропічне дерево Африки та Азії з родини мальвових (сягає велетенських розмірів, плоди їстівні).

БАПТІСТИ
(гр. *baptizo* — перехрищенці) — християнська секта, що визнає хрищення лише дорослих.

БАР
(англ. *bar*) — ресторан з напоями, з музикою, місцем для танців.

Б А Р

(гр. *baros* — тягар) — одиниця атмосферного тиску, що дорівнює тисковій силі однієї діни на кв. см.

Б А Р А Ж

(фр. *barrage* — перепона, загорожа) — перепони в повітрі з аеростатів, з'єднаних ливами, щоб перешкодити рухові ворожої авіації; також перепони з мін та сіток під водою для перешкоди рухові військових суден.

Б А Р А Ж У В А Н Н Я

(див. б а р а ж) — охорона об'єкта протиповітряної оборони літаками, що патрулюють над об'єктом.

Б А Р А К

(фр. з есп.) — дерев'яна будівля тимчасового призначення.

Б А Р Б А Р

(гр. *barbaros*) — 1. усякий чужинець (у стародавніх греків та римлян); 2.* невіглас; жорстока, брутальна людина.

Б А Р Б А Р Í З М

(гр. *barbarismos*) — невластиве даній мові чужомовне слово, що без нього дана мова може обійтись.

Б А Р Г Ó В Т

(гол. *barghout*) — груба зовнішня обшивка дерев'яного судна.

Б А Р Д

(кельт. *bard* — співець) — 1. ліричний поет у кельтів Галлії та Британії; 2.* поет.

Б А Р Е Л Ь, Б А Р И Л Ь

(англ. *barrel* — барил) —

міра течив (36 галлонів або 163,56 літра).

Б А Р Е Л Ь е Ф

(фр. *bas-relief* — низький рельєф) — горорізьба, скульптурне зображення, що виступає над рівнем площини менше від половини своєї глибини (див. г о р е л ь е ф).

Б А Р Е Т

— див. б е р е т.

Б А Р ' е Р

(фр. *barrière*) — перепона, перешкода, загорожа.

Б А Р Ж А

(фр. *barge*) — буксирне судно з плоским дном.

Б А Р И ...

(гр. *barys* — важкий) — у складених словах указує на зв'язок даного слова з тягаром, наприклад, б а р и с ф е р а.

Б А Р И Г Л Ó С І Я

(гр. *barys* — важкий, *glōssa* — мова) — хоробливо утруднена мова.

Б А Р И К А Д А

(фр. *barricade*) — фортифікаційна перепона з різних матеріалів: мішків з піском, дерев'яних колод тощо (для вуличних боїв).

Б А Р И С Т Е Р

(англ. *barrister*) — адвокат, що має право виступати в найвищому суді (в Англії).

Б А Р И С Ф Е Р А

(гр. *barvs* — важкий, *sphai- ra* — куля) — центральне ядро Землі, що його маса має велику густину (г е о л.).

Б А Р í Т

(див. б а р í й) — барій-сульфат, широко вживаний у хемічній промисловості мінерал.

Б А Р И Т Ó Н

(гр. *barytonos* — низькоголосий) — 1. середньої висоти (між басом і тенором) чоловічий голос; 2. співак, що має такий голос; 3. музичний інструмент бляшаної оркестри.

Б А Р И Ц Ё Н Т

(див. б а р и + ц е н т р) геометричний центр тяжіння.

Б А Р И Ц Е Н Т Р í Ч Н И Й

(див. б а р и ц е н т р) — б-ні к о о р д и н а т и — так розміщені по верхках трикутника маси, що точка, якої місце на площині визначається з допомогою цих мас, є центр ваги цих мас.

Б А Р í Ч Н И Й

(гр. *barys* — важкий) — тисковий, той, що стосується, напр., атмосферного тиску.

Б А Р í Ш

(тат.) — чистий прибуток з перепродажу.

Б А Р í Ш Н И К

(див. б а р и ш) — посередник, лихвар.

Б А Р І Є Н К Е Ф А Л І Я

(гр. *barys* — важкий, *kephalē* — голова) — хвороблива важкість думання.

Б А Р І Й

(гр. *barys* — важкий) — хемічний елемент (Ba) метал, атом. вага 137,36.

Б А Р К А

(гол. *bark* з лат.) — велике вітрильне судно, що має одну щоглу з косими вітрилами і декілька — з прямими.

Б А Р К А Р Ó Л Я

(іт. *barcarola* — човен) — пісня італійських г о н д о л ь е р і в (гребців на човнах), також інструментальні музичні твори форми баркаролі.

Б А Р К А С

(гол. *barkes*) — 1. човен при військовому кораблі; 2. невелике моторове судно для обслуговування порту; 3. річкова баржа.

Б А Р Н А К

(рум.) — загнутий кінець гірляги.

Б А Р О ...

(гр. *baros* — тягар) — у складених словах указує на тягар або тиск, напр., б а р о г р а м а.

Б А Р О Г Р А М А

(гр. *baros* — тягар, *gramma* запис) — запис барографічних показників атмосферного тиску.

Б А Р Ó Г Р А Ф

(гр. *baros* — тягар, *graphō* — пишу) — барометр з механізмом для автоматичного запису коливань атмосферного тиску.

Б А Р О К А М Е Р А

(гр. *baros* — тягар, лат. *camera* — кімната) — приміщення, де можна довільно змінювати густину атмосфери для випробування різних приладів в умовах різного атмосферного тиску, а

також призвичаювати літунів або норців до різних атмосферних умов.

Б А Р О К К О

(ит. *barocco* — примхливий, вигадливий з порт. *barroco* — знеправлений) — знеправлений, відхилений від правильної форми, чудернацький мистецький стиль (XVII-XVIII ст.), що являє собою мішанину різних елементів відхилення від відомих стилів (мистецький принцип барокко — рухливість, вигадливість, пишнота, плагіатність форм, мажоршність. Найбільше виявився стиль барокко в архітектурі).

Б А Р О К К О В И Й

— належний до барокко, вигадливий, учуднений.

Б А Р О М Е Т Р

(гр. *baros* — тягар, *metreō* — міряю) — прилад виміряти атмосферний тиск, а з ним і визначати зміни погоди, а також виміряти висоти місцевостей над рівнем моря.

Б А Р О Н

(фр. *baron* з герм. *baro* — вільний) — нижчий від графа старовинний титул (безпосередній васаль короля за середньовіччя).

Б А Р О Н Ё С А

(див. б а р о н) — баронова жінка або донька.

Б А Р О Н Ё Т

(англ. *baronet*) — найнижчий шляхетський титул в Англії, що його можна було здобути за гроші.

Б А Р О С К О П

(гр. *baros* — тягар, *skoreō* — дивлюсь) — 1. прилад виміряти вологість або зміни тиску повітря; 2. прилад для унаочнювання Архімедового закону: „Всяке тіло, занурене в течиво, втрачає стільки своєї ваги, скільки важить витиснене ним течиво.”

Б А Р О С Т А Т

(гр. *baros* — тягар, *statos* — стоячий) — автоматичний прилад підтримувати сталу низьку температуру в невеликих охолоджувачах.

Б А Р О Т Е Р М О М Е Т Р

(див. б а р о м е т р + т е р м о м е т р) — прилад виміряти висоти гір.

Б А Р Х А Н

(ар.) — рівнороса шовкова або бавовняна тканина.

Б А С

(ит. *basso* з лат. *bassus* — низький) — 1. найнижчий чоловічий голос; 2. співак, що має такий голос; 3. найнижчого тону струнний або бляшаний музичний інструмент.

Б А С А М А Н

(тур.) — 1. смугаста хустка; 2. галун, брузумент; 3. шрам (на тілі від удару).

Б А С А М А Н И Т И

(див. б а с а м а н) — робити шрами на тілі ударами.

Б А С Ё Й Н

(фр. *bassin*) — 1. водозбір ріки, тобто обшир, з якого в дану ріку стікають підземні й поверхневі води; 2. штучна водойма; 3.

обшир, де залягають певні геологічні копалини (кам'яне вугілля, руда).

БАСЕТГОРН

(нім. Bassethorn з іт. corno di bassetto) — альтовий влярнет.

БАСКАК

(тат.) — ханський урядовець, збирач данини за татарської неволі.

БАСКЕТБОЛ

(англ. basket — кошик, ball — м'яч) — кошиківка, спортова гра, в якій дві команди змагаються у вкиданні руками м'яча в поцелені на стовпах кошики.

БАСКИ

— первісні тубільці західніх Піреней, тепер малочисельний народ в Іспанії.

БАСМА

(тюрк.) — ханська печатка з зображенням на ній ханового обличчя, уживана за татарщини на Україні.

БАСМАЧ

(тюрк.) — учасник авчикоуністичної визвольної боротьби проти російського поневолення тюркських народів Середньої Азії.

БАСТА

(іт. basta) — годі! Кінець! Досить!

БАСТАРД

(нім. Bastard з іт.) — 1. метис, мішанець; 2. нешлюбна дитина. байстрюк.

БАСТІЛІЯ

(фр. Bastille) — 1. фортеця й тюрма в Парижі (зруйнована

1789 р.); 2.* загальна назва для політичних в'язниць; 3.* символ влади тиранії.

БАСТІОН

(фр. bastion) — наріжок фортеці, що виступає у формі п'ятикутника з оборонного валу; берегове укріплення.

БАСТУВАТИ

(іт. basta — годі) — кинути роботу, страйкувати.

БАСУРМАН

— див. бусурмен.

БАТАЛІСТ

(див. баталія) — маляр, що малює картини на воєнні сюжети.

БАТАЛІЯ

(фр. bataille) — битва, бій.

БАТАЛЬЙОН

(фр. bataillon) — тактична одиниця піхоти, кіш (3-4 сотні).

БАТАРІЗМ

(лат.) — бистре говорення в гарячці, при божевіллі.

БАТАТА

(есп. batata) — субтропічна рослина з родини березкових, що дає їстівні борошністі бульби.

БАТЕРІЯ

(фр. batterie) — 1. найменша тактична одиниця в артилерії (3-6 гармат); 2. позиція, де стоять наготові гармати, кулемети, міномети тощо; 3. послідовно злучені гальванічні акумулятори.

БАТЕРФЛЯЙ

(англ. butterfly — метелик) — спосіб плавати на воді, лежачи

на грудях і викидаючи руки на поверхню води (метеликом).

БАТИМЕТРІЯ

(гр. bathys — глибокий, met-geō — міряю) — виміри глибин води.

БАТЇСТ

(фр. з фляндр.) — тонке лянне полотно.

БАТИСФЕРА

(гр. bathys — глибокий, sphaira — куля) — 1. морська глибинь; 2. знаряддя для дослідження морських глибин.

БАТІЯЛЬНИЙ

(гр. bathys — глибокий) — б-на з о н а — глибоководна зона в морі (200-1000 м.), де рух води дуже повільний, температура майже незмінна, куди не проникає світло.

БАТМАН

(фр. battement — ляскання, биття) — 1. особливе па в балеті; 2. короткий удар по лезі зброї супротивника в фехтуванні.

БАТОЛІТ

(гр. bathos — глибина, lithos — камінь) — застигли в глибині землі гранітні масиви (г е о л.).

БАТОМЕТР

(гр. bathos — глибина, met-geō — міряю) — прилад брати воду з глибин для дослідження її хемічного складу та температури.

БАТОН

(фр.) — хлібина у вигляді бруска.

БАТОПОРТ

(фр. bateau — судно, porte — двері) — плавуча водонепро-

никна скриня, що нею зачиняють сухий док.

БАТРАХОМІО-МАХІЯ

(гр. mys — миша, mache — бій) — війна мишей із жабами (грецька епічна пародія на Гомерів епос. Українською мовою переклав Думитрашков).

БАТЇТА

(іт.) — 1. такт (м у в.); 2. дригентська паличка.

БАТЯР

(угор.) — голодранець, вуличник, босяк.

БАХУР

(жид. „студент, що вивчає талмуд”) — нечемна дитина, лобур.

БАХУС

(лат. Bacchus, гр. Bakchos) — бог винарства й пияцтва в римлян (у греків Діоніс).

БАЦІЛЯ

(лат. bacillum — паличка) — заразливий мікроорганізм (б а к т е р і я), що має форму палички.

БАША

(тур.) — паша, вельможа.

БАШИБУЗҮКИ

(тюрк.) — 1. нерегулярне військо; 2. турецька кінна поліція; 3.* зворохоблені голови.

БАШКІРИ

(тат.) — тюркський народ надволзьких степів.

БАШТА

(лат.) — оборонна вежа в фортецях, б а с т і о н.

БАШТАН

(персь. bostan — город) —

засіяна кавунами та динями пива.

БАЯДЕРКА

(порт. bailaderia — танцівниця) — танцівниця й співачка в індуському релігійному культі (европейська назва).

БЕАТИФІКАЦІЯ

(лат.) — зачислення до святих, що його проголошує папа римський, див. капонізація.

БЕАТРИЧЕ

(іт. „та, що вщасливає”) — у „Божественій комедії” Данте — кохана дівчина, що супроводила автора по раю; * обраниця, ідеал кохання.

БЕГАЇЗМ

— див. багаїзм.

БЕГЕМОТ

(конт. з жид. behema — худоба) — „річковий кінь”, гіпопотам, парноконита тварина, ссавець, що живе в річках та озерах в Африці.

БЕГОНІЯ

(вл.) — квіткова тропічна рослина.

БЕДЕКЕР

(від нім. видавця Bedecker'a що друкував провідники для подорожувальців) — супутник, довідник для мандрівників.

БЕДЛАМ

(англ. bedlam) — 1. лікарня для божевільних у Лондоні; 2.* хаос, гамір, замятня, божевілля.

БЕДУЇН

(ар. badawi — мешканець пустель) — арабське кочове племя.

БЕЗАПЕЛЯЦІЙНИЙ

(див. а п е л я ц і я) — остаточної, невідкличний.

БЕЗКОНФЕСІЙНИЙ

(лат.) — той, що не належить ні до якого віросповідання.

БЕЗМІН

(тат.) — безтягарові терези.

БЕЗПАРДОННИЙ

(фр. pardon — вибачення) — нахабний, брутальний, безцеремонний.

БЕЙ

(тур. bey — князь) — пан, володар, титул для військових і цивільних службовців у Туреччині.

БЕЙДЕВІНД

(гол. bijde wind) — напрям корабля, коли кут між напрямом вітру і носом корабля менший від 90 ступнів.

БЕЙЗБОЛ

(англ. base ball) — американська спортова гра з м'ячем у гилки (дві команди по 9 учасників).

БЕИРАМ

— див. байрам.

БЕК

(тюрк.) — 1. феодал, землевласник у тюркських народів; 2. складова частина особових імен у тюрків.

БЕК

(англ. back — задній) — оборонець біля своєї брами в футболі грі.

БЕКАР

(фр. bécarre) — касівник, знак скасування хроматичних знаків (дізів та бемолів) у нотах (муз.).

Б Е К А С

(фр.) — валюшень, лісовий та луговий птах.

Б Ё К Г Е Н Д

(англ. back hande) — удар по м'ячеві ракеткою при грі в теніс так, що рука з ракеткою обернена долонею назад.

Б Е К Ё Т

— див. пікетта.

Б Ё К О Н

(англ. bacon) — спеціально виготовлена солонина свинина.

Б Е Л Е М Н І Т

(гр. belemon — стріла) — скам'янілі рештки вимерлих морських скоруп'яків; громовниця, чортів палець (м і н.).

Б Е Л Е Т Р Ё С Т

(див. белетристика) — письменник-прозаїк.

Б Е Л Е Т Р Ё С Т И К А

(фр. belleslettres) — красне письменство (романи, повісті, оповідання тощо).

Б Е Л Я Д Ё Н А

(іт. belladonna — прекрасна дама) — блекота, вовча ягода, отруйна рослина з родини пасльонових, уживана в медицині як лік проти болів та протитрута при отруєнні морфієм або грибами.

Б Е Л Ь В Е Д Ё Р

(іт. belvedere — чудовий краєвид) — 1. вежа на будинку, з якої видно гарні краєвиди; альтанка на високому місці; 2. па-

лац цісаревича у Відні; 3. музей пам'яток античної скульптури в Римі.

Б Е Л Ь Е Т А Ж

(фр. bel etage — гарний, — поверх) 1. місця в театрі над б е н у а р о м; 2. ложі на другому поверсі в театрі; 3. другий поверх у будинках.

Б Е Л Ь В Ю

(фр. bellevue) — 1. чудовий краєвид; 2. див. бельведер.

Б Ё Л Ь Т И

— морські протоки між данськими островами.

Б Е Л Ь Т Ї Р И

— тюркське плем'я в Єнісейській області.

Б Ё Л Ь Ф Е Р

(жид.) — помішник учителя в жидів.

Б Е М Ё Л Ь

(фр. bémol з іт. bemolle) — потний знак обниження голосу на пів тону (м у в.).

Б Ё Н Г А Л О

(англ. bungalow з індусь.) — заміський будинок легкої будови з верандами (літній).

Б Е Н Г А Л Ь С Ь К І В О Г Н І

— індійські кольорові вогні (Ферверки), суміш сірки, салітри та сірчаного антимону.

Б Е Н Е В О Л Ё Н Ц І Я

(лат.) — ласка, прихильність, добрість.

Б Е Н Е Д И К Т Ё Н Ц І

(вл.) — ченці ордену Бенедикта

Нурсійського (заснованого в VI ст. по Хр.).

БЕНЕДІКЦІЯ
(лат.) — благословення.

БЕНЕФІС
(фр. *bénéfice*) — користь, зиск, вистава на користь актора.

БЕНЕФІСІЯНТ
(див. бенефіс) — актор, що на його користь відбувається дана вистава.

БЕНЕФІЦІЯ
(лат. *beneficium* — добродійність) — 1. церковні масткі; 2. правна добродійність; 3. землеволодіння без права успадкування (за середньовіччя).

БЕНЕФІЦІАНТ
— див. бенефісіянт.

БЕНЗІЛ
— хемічний радикал (C₆H₅.CH₂).

БЕНЗІНА
(іт. *benzina* з с.-лат. *benzoe*) — дестилат нафти або кам'яного вугілля (технічна пальна речовина).

БЕНЗОЛЬ
(с.-лат. *benzoe*) — вуглеводень ароматичного ряду (C₆H₆), добуваний із кам'яного дьогтю, з нафти.

БЕНКЕТ
(фр.) — вечеря або обід, врочисте прийняття, див. банкет.

БЕНТАЛЬ
(гр. *benthos* — глибина) — дно та найнижчий шар води у водоймищі.

БЕНТОС
(гр. *benthos* — глибина) — рос-

лини й тварини морського дна.

БЕНУАР
(фр. *bainoire*) — ложка в театральній партері.

БЕРБЕРИ
— арабські племена лібійської раси (Африка).

БЕРАЙТЕР
(нім. *Bereiter* — вершник) — вершник, що об'їжджає верхових коней.

БЕРГАМОТА
(іт. *bergamotto* від міста Bergamo) — гатунок груш.

БЕРДАНКА
(вл.) — гвинтівка, уживана в російській армії 1869-1891 р.

БЕРДИШ
(лат.) — широка сокира з довгим держакком.

БЕРДО
(нім.) — деталь ткацького верстату (гребінь).

БЕРЕТ
(фр.) — округла шапка (жіноча або чоловіча).

БЕРЗЕС
(фр. *berseuse* — колицкова пісня) — невелика музична п'еса.

БЕРІЛ
(гр. *bērylos*) — 1. зелений напівкоштовний камінь із смарагдів, алюмініосилікат, руда для добування металу цієї ж назви; 2. хемічний елемент (Be), твердий легкий метал сірватого кольору, атом. вага 9,02.

БЕРІЛІЙ
— див. берил.

БЕРІБЕРІ

(індусь. *berī* — вівця) — авітаміноза, тропічна хвороба крові й запалення нервів, спричинювана харчуванням самим шеретованим рижем (хода в людини при цій хворобі схожа на овечу).

БЕРКЛІЯНСТВО (від Berkeley) — напрям у філософії, що його започаткував англійський єпископ і філософ Берклі (1684-1753), заперечуючи в своїй філософії існування об'єктивного світу та обстоюючи погляд, що речі і явища — це лише сукупність відчуттів, що вони (речі) об'єктивно не існують, а існують лише в нашому сприйманні (беркліянство стало основою для філософії Маха та Авенаріуса в XIX ст.).

Б Ї Р К Ў Т

(турк.) — один із видів орлів, що живе в південносхідній Європі, західній Азії, північній Африці.

БЕРКШІР

(англ. графство Berkshire) — порода свиней, виведена в графстві Беркшір в Англії.

БЕРНШТАЙНІЯНСТВО

— див. р е в і з і о н і з м.

БЕРСАЛЬЄР

(іт. bersagliere) — воляк добірної піхоти в італійській армії.

Б Ї Р Т А

(вл.) — назва великої німецької гармати (42 см.), що появилася за першої світової війни.

БЕРТОЛЛЕТОВА

СІЛЬ

(вл.) — хлоруватокислий калій, уживаний у медицині та у виробництві сірників і вибухових речовин.

БЕСАГИ

(рум.) — сакви, наплечник або мішок для перевішування через спину коневі.

БЕСКЕТЬОЛ

— див. б а с к е т б о л.

БЕССЕМЕРУВАННЯ

(вл.) — спосіб добувати чисту сталь із течного чавуну випалюванням з нього вуглецю, мангану, силіцію, сірки тощо, вдмухуючи повітря (винайшов цей спосіб англійський хемік Бессемер).

Б Ї С Т І Я

(н.-лат. *bestia* — дика тварина) — 1. тварина; 2.* некультурна людина, людина з тваринячими нахилами.

БЕСТІЯЛІЗМ

(див. б е с т і я) — здичавіння.

БЕСТІЯЛНІСТЬ

— див. б е с т і я л і з м.

БЕСТІЯРІЙ

(с.-лат. *bestiarium* з лат. *bestiarius* — звірчий) — 1. борці зі звірами в стародавньому Римі; 2. літературні описи тварин з алегоричним змістом (за середньовіччя).

Б Ї Т А

(гр. *bēta*) — друга літера грецької абетки.

Б Ї Т А-З А Л І З О

— залізо при температурі 768-906 ступнів Ц., коли воно не має магнетних властивостей і не розчиняє вуглецю.

Б Е Т А - П Р О М Е Н І

(гр. *bēta*) — промені радіоактивних речовин, тобто потік електронів цих речовин.

Б Е Т Е Л Ь

(порт. *betel*) — рослина Ост-Індії (листя вживається для жування).

Б Е Т Ї Л И

(жид. *bethel*) — священні камені в семіті.

Б Е Т О Н

(фр. *béton* з лат. *bitumen*) — сумішка цементу, піску, води, вапна тощо, уживана в будівництві доріг, мостів, фундаментів, будинків.

Б Е Х Е В І О Р Ї З М

— див. бігевіоризм.

Б Е Ч У А Н И

— південно-африканський народ.

Б Е Ш М Е Т

(тюрк.) — верхній одяг у тюрків.

Б ' Є Ф

(фр. *bief*) — діляниця на річці або на каналі між двома греблями.

Б И Н Т

(нім.) — перев'язка, стяжка.

Б І ...

(лат. *bi...* — дво... з *bis* — двічі) — у складених словах означає подвійність предметів чи ознак, наприклад, біквадратова й.

Б І А Т О М І Ч Н И Й

(див. бі... + а т о м) — подвійноатомовий.

Б І Б І О Н И

— мухо-комарі, проміжний між мухами й комарями вид комах.

Б І Б Л І О ...

(гр. *biblion* — книга) — на початку складених слів означає „книжковий”, напр., бібліотека, бібліографія.

Б І Б Л І О Г Р А Ф

(див. бібліографія) — книгознавець, особа, що описує книги.

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я

(гр. *biblion* — книга, *graphō* — пишу) — 1. описання книг (змісту та зовнішнього оформлення); 2. показник книг і статей, присвячених певній галузі знання; 3. розділ у періодичній пресі, де містять короткий огляд нових книг.

Б І Б Л І О Л І Т И

(гр. *biblion* — книга, *lithos* — камінь) — відтиски листя на камені.

Б І Б Л І О Л О Г

(див. бібліологія) —

Б І Б Л І О Л О Г І Я

(гр. *biblion* — книга, *logos* — наука) — книгознавство.

Б І Б Л І О М А Н

(див. бібліоманія) — хворобливо пристрасний збирач книжок.

Б І Б Л І О М А Н І Я

(гр. *biblion* — книга, *mania* — приюграсть) — хвороблива пристрасність збирати книжки.

БІБЛІОТАФ

(гр. *biblion* — книга, *taphos* — могила; „могиляник книжок”) — прозвисько для особи, що має бібліотеку, але нікому не дає книжок читати.

БІБЛІОТЕКА

(гр. *bibliothēkē*) — книгозбірня, місце зберігання й випозичання книжок.

БІБЛІОТЕКАР

(див. бібліотека) — працівник бібліотеки.

БІБЛІОФІЛ

(гр. *biblion* — книга, *philō* — люблю) — книголюб, людина, що збирає комплекти книг, любить книги.

БІБЛІОФОБІЯ

(гр. *biblion* — книга, *phobos* — страх, ненависть) — ненависть до книжок.

БІБЛІСТИКА

(див. біблія) — наука про біблію.

БІБЛІЯ

(гр. *biblia* — книги від *biblion* — книга) — збірник святого письма старого заповіту.

БІБ'ЮЛА

(лат.) — промокальний папір, що вбирає чортило.

БІВАК

(фр. *bivouac* — табір) — військовий табір під відкритим небом; нічна сторожа біля військового табору.

БІВУАК

— див. бівак.

БІГАМІЯ

(лат. *bi...* — дво, гр. *gamos* — шлюб) — двошлюбність.

БІГЕВІОРИЗМ

(англ. *behaviorism* з *behavior* — поведінка) — американський напрям у психології, що експериментально з допомогою подразнень вивчає поведінку людей і тварин, зводячи її до фізіологічних актів (годовний представник — Вотсон).

БІГОС

(поль.) — страва з кислій капуста, підсмаженої з м'ясом або з ковбасою; сікавина.

БІЖУТЕРІЯ

(фр.) — коштовності (з металів, перлів, коштовних каменів).

БІЗНЕС

(англ. *business*) — діло, комерція, промисел.

БІЗНЕСМЕН

(англ. *businessman*) — підприємець, ділок, комерсант.

БІЗОН

(лат. *bison*) — американський дикий бик.

БІКАРБОНАТ

(лат. *bi...* — дво, *carbo* — вугіль) — двокарбонат, двовуглецева сіль (х е м.).

БІКВАДРАТ

(лат. *bi...* — дво, *quadratus* — чотирикутний) — 1. квадрат квадрата, або четвертий степінь числа; один із видів рівнянь четвертого степеня (бікватратне рівняння).

БІКФОРДІВ ШНУР

(вл.) — шнур, що повільно горить, уживаний для підпалювання

динаміту чи піроксилінових набобів при висадних роботах.

БІЛ

(англ. bill) — законопроект, що ставиться на затвердження в законодавчих органах Англії або ЗДА.

БІЛБРОКЕР

(англ. bill-broker) — вексельний маклер, посередник.

БІЛЕТ

(фр. billet) — квиток до театру, картка, посвідка.

БІЛЕТЕР

(фр.) — продавець квитків.

БІЛВЕРДІН

(лат. bilis — жовч, фр. verd — зелений) — зелений барвник жовчі.

БІЛІНГВІСТІЧНИЙ

(див. бі... + лінгвістика) — двомовний.

БІЛІНГ-СИСТЕМА

— копіювальна форма рахівництва.

БІЛІРУБІН

(лат. bilis — жовч, ruber — червоний) — барвник жовчі, що утворюється в печінці з гемоглобіну.

БІЛЯБІЯЛЬНИЙ

(лат. bi... — дво, labialis — губний) губно-губний (приголосний) звук, що утворюється при зближенні губів одна до другої, напр. П, М, В, Б).

БІЛЯТЕРАЛЬНИЙ

(лат. bi... — дво, lateralis

— бічний) — двобічний, симетричний.

БІЛЯТЕРАЛЬНІСТЬ

(лат. bi... — дво, latus — бік) — двобічність, симетричність; будова тваринного організму (також людського) з двох однакових половин (правої й лівої).

БІЛЬБОКЕ

(фр. bilboquet) — 1. гра з прив'язаною до палички кулькою, що її підкидають і долять на вістря палички або в чашку; 2. інструмент, що ним позолочують речі.

БІЛЬГАРЦІОЗИ

(вл. від Bilharz) — хвороба сечо-статевих шляхів, що її спричиняють паразитичні черви.

БІЛЬДАПАРАТ

(нім. Bildapparat) — апарат для пересилання зображень на віддаль телеграфом (фотоелектричним способом).

БІЛЬЙОН

(фр. billion з лат.) — мільйон мільйонів (трильйон) або тисяча мільйонів (мільярд), одиниця з дванадцятьма нулями.

БІЛЬОН

(фр. billon) — дрібні металеві гроші з неповноцінного металу.

БІЛЬЯРД

(фр. billard) — стіл для гри кулями, що їх загаяють киями в так звані люзи.

БІМЕТАЛІЗМ

(лат. bi... — дво, metallum — метал) — подвійна металева валюта; грошева система, що має

в обігу гроші з двох металів, наприклад, золоті й срібні.

БІМС

(англ. beams) — міжбортовий трям, що тримає чардак корабля.

БІНАРНИЙ

(лат. binarus — подвійний) — подвійний, складений з двох одиниць; б-не ч и с л е н н я — система числення, в якій усі числа утворюються з двох цифр; б-на м а ш и н а — парова машина, що працює з допомогою пари з двох течив.

БІНОКЛЬ

(фр. binocle з лат. bini — два, oculus — око) — дво-рурковий далековид; оптичний прилад, що дає можливість бачити предмети на недосяжній для неозброєного ока віддалі.

БІНОКУЛЯРНИЙ

(фр. binoculaire з лат. bini — два, oculus — око) — дво-окий; б-ий з і р — властивість бачити двома очима одне зображення предмета; б-ий м і к р о с к о п — мікроскоп з двома окулярами, що дає можливість розглядати предмет разом двома очима.

БІНОМ

(лат. bi... — дво, гр. potos частина, член) — 1. двочлен; 2. Н ь ю т о н і в б-м — формула розкладу степенованого двочлена (м а т.).

БІНОМІНАЛЬНИЙ коефіцієнт

— коефіцієнт (сучинник) одного

із членів розкладеного Ньютонового біному; б і н о м і н а л ь н а т е о р е м а — теорема про розклад біному на ряд.

БІНОРМАЛЯ

(лат. bi... — дво, normalis — простолінійний) — нормалія кривої лінії, простопадна до її головної нормалі (м а т.).

БІО...

(гр. bios — життя) — складова частина слів, що зв'язані з словом „життя“, з життєвими процесами, напр., б і о г р а ф і я, б і о х е м і я.

БІОБЛАСТИ

(гр. bios — життя, blaste — росток) — елементарні життєві одиниці.

БІОГЕНЕЗА

(гр. bios — життя, genesis — народження) — походження організмів від інших організмів того самого роду.

БІОГЕНЕТИЧНИЙ закон

— біологічний закон про те, що всякий складний організм за час свого розвитку від зародка до завершені форми переходить усі форми організмів його біологічних предків (зформулювали закон: Мюллер та Геккель).

БІОГЕОГРАФІЯ

(гр. біо + географія) — наука про поширення організмів на землі залежно від природних умов та геологічної історії Землі (охоплює з о о г е о г р а ф і ю та ф і т о г е о г р а

(ф і ю).

БІОГРАФ

(див. біографія) — 1. автор життєпису; 2. фотокіноапарат для фотографування на фільмовій стрічці.

БІОГРАФІЯ

(гр. bios — життя, graphō — пишу) — життєпис.

БІОДИНАМІКА

(див. біо... + динаміка) — наука про сили, що дають життя та керують ним (фізіологія).

БІОЕНЕРГЕТИКА

(див. біо... + енергетика) — наука про переміщення сил (енергії) в природі.

...БІОЗА

(гр. biōsis від bios — життя) — у кінці складених слів означає зв'язок даного поняття з життям чи життявими процесами, напр., симбіоза, анабіоза.

БІОКСИД

(лат. bi... — дво, гр. oxud) — двооксид (оксид з двома атомами кисню).

БІОЛІТИ

(гр. bios — життя, lithos — камінь) — утворені в наслідок діяльності організмів мінерали, наприклад, вапняки, фосфорити, нафта, вугіль.

БІОЛОГ

(див. біологія) — фахівець у біології.

БІОЛОГІЯ

(гр. bios — життя, logos —

наука) — наука про життя, про живі організми, про їх розвиток, про процеси в них (термін запровадив у науці вперше французький учений Лямарк).

БІОМАГНЕТІЗМ

(див. біо... + магнетизм) — магнетні явища в живих організмах.

БІОМЕТРИКА

— див. біометрія.

БІОМЕТРІЯ

(гр. bios — життя, metreō — міряю) — пояснення життявих (біологічних) явищ з допомогою математичних засобів (напр., статистики смертності, тривалості життя тощо).

БІОМЕХАНІКА

(див. біо... + механіка) 1. наука про руховий апарат організмів; 2. система акторської гри, коли актора полонять відчуження позаестетичного порядку.

БІОНОМІЯ

(гр. bios — життя, nomos — закон, відділ) — наука про закони життя.

БІОНТ

(гр. bios — життя, on — те, що існує) — самостійна життєва одиниця.

БІОНТОЛОГІЯ

(гр. bios — життя, on — те, що існує, logos — наука) — наука про розвиток окремої істоти (омітогенеза).

БІОПРЕПАРАТИ

(див. біо... + препарат) — біологічні (рослинні або тва-

ринні) препарати для щеплень проти заразних хвороб.

БІОПСІЯ

(гр. *bios* — життя, *opsis* — розгляд) — вирізання тканини з живого організму для дослідів.

БІОРИЗАЦІЯ

(гр. *bios* — життя, *orizo* віднімаю) — стерилізація молока без кип'ятіння його.

БІОСКОП

(гр. *bios* — життя, *skopeō* — дивлюсь) — вид проєкційного апарата.

БІОСКОПІЯ

(див. біоскоп) — дослідження життєздатності організмів.

БІОСОФІЯ

(гр. *bios* — життя, *sophia* — мудрість) — мудрість життя.

БІОСПЕЛЕОЛОГІЯ

(гр.) — наука про умови життя в печерах.

БІОСТАНЦІЯ

(див. біо... + станція) — біологічна станція, установа, що має на меті вивчення тварин і рослин даної місцевості або сприяння викладам природознавства (музей живої природи).

БІОСТАТИКА

(див. біо... + статика) — 1. наука про пересічну тривалість життя; 2. обчислення пересічної густоти населення.

БІОСТАТИСТИКА

(див. біо... + статисти-

ка) — огляд умов смертності.

БІОСФЕРА

(гр. *bios* — життя, *sphaira* — куля) — світ живих істот; обшари на земній кулі, де є органічне життя (земна кора, водні простори, атмосфера).

БІОТЕХНІКА

(див. біо... + техніка) — наука, що шукає в природі законів для техніки.

БІОТІП

(див. біо... + тип) — 1. сукупність одиниць того самого спадкового початку; 2. найнижча одиниця в біологічній систематиці.

БІОТІТ

(фр. *biotite* від вл.) — мінерал із групи лосняків (залізисто-магнєзійний лосняк).

БІОТОМІЯ

(гр.) — наука про внутрішню будову організмів тварин.

БІОТОП

(гр. *bios* — життя, *topos* — місцевість) — обшир на земній кулі, заселений певним комплексом організмів, або однорідне середовище природи, напр., шпилькові ліси, степи, пустельні піски, морське водоймище.

БІОФІЗИКА

(див. біо... + фізика) — наука про дію фізичних законів у явищах, що відбуваються в організмах.

БІОФОРИ

(гр. *bios* — життя, *phoros* — носій) — найдрібніші організми, що мають життєві властивості.

БІОХЕМІЯ

(див. біо... + хемія) — хемія процесів у живих організмах.

БІОЦЕНОЗА

(гр. *bios* — життя, *koinos* — спільний) — асоціація тварин або рослин певного видового складу, що населяють певне середовище природи (біотип), напр., тваринний або рослинний світ берегової смуги, пустелі, степу.

БІОЦИТІНА

(гр.) — поживна речовина з молочного цукру та казеїну.

БІПІНАРІЯ

— личинка морської зірки.

БІПІРАМІДА

(див. бі... + піраміда) — двопірамідна форма кристалів.

БІПЛЯН

(фр. *biplan* з лат. *bi...* — дво..., *planum* — площа) — літак з подвійними крилами (нижніми й горішніми).

БІПОЛЯРНИЙ

(див. бі... + полярний) — двобігунний, двополосовий; б-ні координати — числа, що визначають місце точки на площині відносно двох довільних точок, прийнятих за полюси (бігуни); б-ні клітини — нервові клітини з двома паростками (а н а т о м.).

БІПÓЛЬ

(див. бі... + полюс) — система з двох протилежно насажених електричних полюсів.

БІРАРИ

— загальна назва тунгуських родів.

БІРЖА

(нім. *Börse* з гр. *byrsa* — гаманець, торбинка) — 1. грошевий або товарний ринок, де купують і продають цінні папери (акції), а також складають угоди на всякі товари; 2. установа, що веде облік безробітних (біржа праці) і служить посередником у шуканні роботи для них (у ССРСР, де ліквідована приватна власність, і людина без роботи не може проіснувати жодного дня; де заведено рабську залежність людини від найманої праці в державних підприємствах, біржі праці зліквідовані); 3. місце перестоя візників (візницька біржа).

БІС

(лат. *bis* — двічі) — 1. ще раз! Повторити! (вигуки в театрі на ознаку вимоги повторити вподобане мистецьке дійство); 2. знак новаторства в музичних творах.

БІСЕКСУАЛІЗМ

— див. бісексуальність.

БІСЕКСУАЛЬНІСТЬ

(лат. *bis* — двічі, *seccualis* — статевий) — двостатевість, гермафродитизм, наявність у людини або тварини статевої ознаки протилежної статі.

БІСЕКТРИСА

(фр. *bissectrice* з лат. *bis* — двічі, *secare* — розтінати) — проста лінія, що виходить із

вершка кута й ділить кут надвое (г е о м.).

Б І С Е Р

(гр.) — дрібне скляне або металеве намисто; металеві прикраси; перли.

Б І С К В І Т

(фр. *biscuit*) — 1. солодке печиво з борошна, яєць, цукру; 2. несклиньована порцеляна.

Б І С К У П

(гр.) — католицький єпископ.

Б І С М У Т

(нім. *Bismut* з лат. *bismutum*) — хемічний елемент (Bi), легкотонкий метал, атом. вага 209.

Б І С М У Т ì Т

(нім. *Bismutit*) — сірчистий бісмут (м і в.).

Б І С У Л Ь Ф А Т

(див. бі... + с у л ь ф а т) — кислота сірчано-натрійна сіль (NaHSO_4)

Б І С У Л Ь Ф І Т

(див. бі... + с у л ь ф і т) — сірчаноокислий натрій (бісульфіт натрію), що його добувають, перепускаючи сірчистий газ крізь розчин їдкого натрію.

Б І Т Е Н Г

(нім. з гол. *betting*) — короткий стояк, до якого прив'язують кітвищу кододу або ланцюг, коли судно стоїть.

Б І Т С И

(англ.) — стояки для вітрильних спасей на кораблі.

Б І Т ù М Е Н

(лат. *bitumen*) — пальна речовина, що складається з вуглецю й

водню; природний б-н — асфальт, нафта, гудрон; штучний б-н — перероблені покидьки з дистиляції нафти.

Б І Т У М І Н Ó З Н И Й

(лат. *bituminosus*) — б-ні лупакки — лупакки, що мають у собі домішку органічних палих речовин (смоли, різні олії тощо).

Б І Ф І Л Я Р

(лат. бі... + *filum* — нитка) — двониткова почіпка (т е х.).

Б І Ф І Л Я Р Н И Й

(див. б і ф і л я р) — двонитковий, складений з подвоєного дроту.

Б І Ф С Т É К С

(англ. *beefsteak*) — печеня з яловичини (без приправи).

Б І Ф У Р К А Ц І Я

(лат. *bifurcatio*) — 1. поділ на розгалуження (гір, рік, долин), коли ці розгалуження входить до різних систем; 2. розгалуження руркового органу на дві галузі, напр., дихального горла на бронхи (а н а т.).

Б І Х Е В І О Р ì З М

— див. б і г е в і о р ì з м.

Б І Х Р О М А Т

(лат. *bis* — подвійний, гр. *chroma*) — хром-двооксид (хемічна сіль).

Б І Ц Е П С

(лат. *biceps* із *bis* — подвійний, *caput* — голова) — двоголовий м'ясець на передпліччі (а н а т.).

Б І Ц ì К Л

(англ. *bicycle*) — самокатка,
в е л ь о с и п е д.

БІАНДРІЯ

(лат. *bis* — подвійний, гр.
anēr — чоловік) — шлюб жінки
з двома чоловіками.

БЛАСТОМА

(гр. *blastē* — паросток) —
— 1. здатна до відростання час-
тина живої тканини; 2. пухлина
(м е д.).

БЛАСТОМЕРИ

(гр. *blastē* — паросток, *me-
ros* — частка) — утворені в
наслідок поділу заплідненого яйця
клітини (б і о л.).

БЛАСТОМІКОЗА

(гр. *blastē* — паросток, *my-
kēs* — гриб) — спричинювана
бластоміцетами заразлива хворо-
ба.

БЛАСТОМІЦЕТИ

(гр. *blastē* — паросток, *my-
kēs* — гриб) — дріждєві грибки.

БЛАСТОСПОРА

(гр. *blastē* — паросток, *spo-
ra* — насіння) — первинний от-
вір у зародкові.

БЛАСТУЛА

(гр. *blastē* — паросток) —кін-
цева стадія поділу яйцевої кліти-
ни в розвитку зародка багатоклі-
тинних організмів (б і о л.).

БЛАСФЕМІЯ

(гр.) — богозневага, блюзнірство.

БЛАХМАН

(нім.) — омана, обман.

БЛЕЙВАС

(нім. *Bleiweiss*) — олив'яне бі-
лило.

БЛЕКБОТОМ

(англ.) — танок американсько-
муринського походження.

БЛЕНДА

(нім. *blende*) — 1. діафрагма в
кінематографії, що захищає апа-
рат від простонадного проміння; 2.
кільце навколо об'єктива в фото-
апараті; 3. ліхтар для освітлення
в копальнях.

БЛЕНОРЕЯ

(гр. *blennos* — слиз, *rheō* —
течу) — гнійне запалення повік
або слизової оболонки очей (мед.)

БЛЕФ

(англ. *bluff* — залякування)
— облуда, омана, ошуканство (в
англійській грі в карти залякуван-
ня партнерів удаванням, немов би
хтось із гравців має добрі карти,
тоді як насправді навпаки); 2.*
залякування нахабством, силою,
якої насправді немає.

БЛЕФАРИТ

(гр. *blepharon* — повіки) —
запалення повік (м е д.).

БЛЕФАРОПЛАСТ

(гр.) — зернятко в основі вій.

БЛЕФАРОПЛАСТИКА

(гр.) — штучне перещеплення по-
вік.

БЛЕФАРОСПАЗ- МА

(гр.) — судомне здригання по-
вік (м е д.).

БЛІНДАЖ

(фр. *blindage*) — укріплення
над окопом, що захищає стріль-
ців від стрілкопадного стріляння.

Б Л І Н Д О В А Н И Й
(див. б л і н д у в а т и) — 6-ий п о ї з д — панцирний поїзд.

Б Л І Н Д У В А Т И
(фр. *blinder* — покривати панцирем) — 1. будувати бліндажі; 2. захищати панцирем.

Б Л Ю З
(англ. *blues* — сум, меланхолія) — лірична муринська мелодія, покладена в основу джазової музики.

Б Л ю З А
(фр. *blouse*) — 1. чоловіча верхня сорочка з грубого матеріалу; 2. верхній жіночий одяг, що одягається в комбінації з спідницею.

Б Л ю М І Н Г
(англ. *blooming*) — найбільший обтискний вальцевий варстат для вальцювання важких виливків, що звуться блюмами.

Б Л Я М А Ж
(фр. *blamage*) — осоромлення, скандал.

Б Л Я М А Н Ж Е
(фр. *blanc-manger*) — білі драглі з вершків, цукру, мигдалю.

Б Л Я М У В А Т И С Ь
(див. б л я м а ж) — осоромитись.

Б Л Я Н К
(фр. *blanc* — білий) — чистий аркуш паперу з надрукованими заголовками, друкована форма для заповнення статистичними даними абощо.

Б Л Я Н К і З М
(фр. прізвище *Blanqui*) — змов-

ницька тактика державного перевороту, що пішла від французького революціонера Блянкі (1805-1881 р.); блянкізм заперечував потребу класової боротьби пролетаріату, пропонуючи для повалення капіталізму змову революціонерів і путч.

Б Л Я Н К і С Т
— прихильник блянкізму.

Б Л я Н К О
(іт. *blanco*) — чистий, невиконаний вексель з підписом того, хто його видає.

Б Л я Н К О В И Й
(див. б л я н к) — б-ий н а п и с — напис на зворотному боці векселя, що ним особа, якій належить вексель, уповноважує подати одержати означену суму від того, хто видав цей вексель; б-ий в е к с е л ь — вексель, що його векседавець підписав, не представивши більше ніяких даних (суми, терміну сплати тощо); б-ий к р е д и т — позика на підставі особистого довір'я без матеріального забезпечення.

Б Л Ь О К
(фр. *bloc*) — політична угода (держав, партій, організацій) з метою спільних дій.

***Б Л Ь О К**
(англ. *block*) — найпростіша система підойм у вигляді крутня з жолобком на ободі для ливни або ланцюга; 2. перший елемент складених слів у залізничній термінології, напр., б л ь о к-п о с т, б л ь о к-а п а р а т.

Б Л Ъ О К А Д А

(англ. *blockade*) — 1. ізолювання країни від інших країн (збройне, політичне, економічне оточення); 2. вилучення функцій певного органа в тілі (ф і з і о л.).

Б Л О К - А П А Р А Т

(див. б л ь о к + а п а р а т) — напівавтоматичний апарат на залізниці, що перешкоджає семафорові без потреби підійматись.

Б Л Ъ О К Г А В З

(нім. *Blockhaus*) — окрема фортифікаційна споруда з земляними насипами, бійницями тощо, розрахована на оборону з усіх боків (в і й с ь к.).

Б Л Ъ О К - Д І Я Г Р А - М А

(див. б л ь о к + д і я г р а м а) — перспективне зображення ділянки земної кори, що показує геологічну будову (розтин) місцевості та будову її поверхні (г е о л.).

Б Л Ъ О К Н О Т

(фр. *bloc-notes*) — зшиток із відірваними аркушами чистого паперу для нотаток.

Б Л Ъ О К У В А Н Н Я

(див. б л ь о к у в а т и) — 1. система пристроїв і споруд (семафори, світлофори тощо) регулювати рух поїздів одного за одним; 2. закриття телефонної лінії, зайнятої в даний момент.

Б Л Ъ О К У В А Т И

(англ. *to block*) — 1. закрити з допомогою сигнальних пристроїв та споруд залізничу колію

між станціями, коли вона зайнята; 2. здійснювати блокаду.

Б Л Ъ О Н Д И

(фр. *blondes*) — особливе шоккове мереживо.

Б Л Ъ О Н Д Ì Н (К А)

(фр. *blond*) — русавий, русавка, білявий, білявка (про людей).

Б О А

(фр. *le boa* з лат. *boa* — змія) — 1. вовняна підкладка в одязі; 2. хутряний дамський комір у вигляді змії; 3. неотруйна велетенська гадюка (Півд. Америка).

Б О А - К О Н С Т Р І К - Т О Р

(лат.) — змії-давун, див. б о а.

Б О Б І

(англ. *bobbi*) — прозвисько для поліцаїв в Англії.

Б О Б І Н А

(фр. *bobine* — коточок) — 1. тонка цівка, що на неї навивають наперові стрічки (телеграфні, касові тощо); 2. паперові патрони, що на них навивають пряжу на фабриках; 3. цівка на дві обвитки: п е р в и н н у з небагатьох звоїв грубого дроту й в т о р и н н у з багатьох звоїв тонкого дроту, уживана для перетворення струму низької напруги на струм високої напруги (е л е к т р о т.); 4. коробка кіноапарата (проекційного), що в неї вкладають рольку з кінофільмом.

Б О Б С Л Е Й

(англ. *bobsleigh*) — спортові са-

ни з кермом, що на них спускаються з гори.

БОГАРА

(тюрк.) — посіви на неполивних грунтах у районах поливного рільництва в Середній Азії.

БОГДОХАН (не богдихан)

— титул колишнього китайського царя.

БОГЕМА

(фр. *bohême* — „циганщина“) — студенти, мистиці, що ведуть вільне пригодницьке легковажне життя.

БОГХЕД

(англ. *boghead*) — вугілля, утворено з плянктону водоростей (використовується для добування світлого газу, машинного масла).

БОДЕГА

(есп. *bodega*) — портовий шинок.

БОДМЕРЕЯ

(нім. *Bodmeri* з гол. *bodeme-rei* — дно, трюм) — грошева повика під заклад судна або вантажу.

БОІ

(*boi*) — кельтське плем'я в Ломбардії (за давніх часів).

БОЙКОТ

(англ. *boycott* від вл. *Boycott*) — 1. припинення взаємин з окремою особою, організацією, підприємством, країною (вперше цей засіб боротьби застосували орендарі до землевласника Бойкота в Англії); 2. відмова брати участь у

виборах державних органів влади (в ССРС карається ув'язненням або рабською працею в таборах).

БОЙКОТУВАТИ (див. *б о й к о т*) — припиняти взаємини (з особою, організацією, підприємством, державою).

БОЙЛЕР

(англ. *boiler*) — паровик, що не має свого ogrівання, але живиться паром з іншого паровика.

БОЙСКАВТ

(англ. *boy scout* — розвідувач) — член дитячої організації в Англії, ЗДА; пластуни (укр.).

БОЙСКАВТ Æ ЗМ

(див. *б о й с к а в т*) — дитячий рух в Англії (пласт в українців).

БОКАЛ

(іт.) — чарка, келих.

БОКС

(англ. *boxing* — удар кулаком) — спортовий бій навулачки за певними правилами.

БОКСЕР

(англ. *boxer*) — 1. мистець битись навулачки; 2. учасник боксерського повстання в Китаї (1900 р.).

БОКСЕРСЬКЕ ПОВСТАННЯ

— повстання селян і міської людности в Китаї (1900 р.) проти чужинців (очолювала його таємна організація „І-хе-туань“ — великий кулак).

БОКС Æ Т

(фр. *beauxite* від місцевости *Beaux* у Франції) — алюмінійна

руда, глинозем (алюміній-гідро-ксивд).

БОЛÉРÓ

(есп. *bolero*) — 1. еспанський танок з каставьстами; 2. жіночий капелюх з піднятим з одного боку крайком.

БОЛÉТА

(іт.) — митна посвідка, квиток.

БОЛІВÁР

(вл.) — 1. грошева одиниця в Венесуелі (100 центимів); 2. ширококрилий капелюх, що був модним у ХІХ ст.

БОЛÍД

(гр. *bolis* — сніг для метання) — яскрава падуча зірка, метеорит.

БОЛÓМЕТР

(гр. *bolē* — промінь, *metreō* — міряю) — променемір, прилад виміряти променисту енергію з допомогою електричного струму; точний термометр.

БОЛТРАП

(англ. *balltrap*) — прилад, що викидає тарілки для стріляння в них на мисливських вправах.

БОЛЮС

(гр. *bōlos* — брила) — печатна глина, алюмінійний силікат, мінерал.

БОЛЬВЕРК

(нім.) — подвійна дерев'яна стіна. укріплення берега мурованням.

БОЛЬÓНКА

(іт.) — порода лахматих левопедібих собак.

БОМБА

(фр. *bombe* з гр.) — залізна ку-

ля, начинена вибуховою речовиною; в у л ь к а н і ч н а б-ба — брила вулканічної лави (до 1 м. у перекрої), що вилітає під час вибуху вулкану.

БОМБÁРДА

(фр. *bombarde*) — 1. двоцоглове судно (в Середземному морі); 2. басовий голосник в органі.

БОМБАРДÍР

(нім. *Bombardier* з фр. *bombardier*) — старший гармаш, артилерист (чотар в артилерії).

БОМБАРДУВÁННЯ

— див. б о м б у в а н н я.

БОМБАРДУВАТИ і БОМБУВАТИ

(фр.) — обстрілювати з гармат, кидати бомби з літаків.

БОМБÁСТИКА

(англ.) — пишномовність, надутість, порожня балаканина, претенсійна писанина в поезії.

БОМБУВÁННЯ

(див. б о м б а р д и р) — обстрілювання гарматними або бомбами.

БОМÓНД

(фр. *beau monde* — гарний, *monde* — світ) — „вищий світ” (суспільства); назва аристократичних кіл суспільства.

БОН

(фр. *le bon* — квиток) — 1. квиток на одержання нормованих товарів; на користання з комунальних вигід; 2. тимчасовий замітник грошей.

БОНАПАРТИЗМ

(вж.) — 1. політична течія у Франції за відновлення династії Бонапартів; 2. назва уряду у Франції, якщо він провадить по-запартійну політику рівноваги між станами, класами, партіями; 3. захоплення державної влади формально законним, а в сутності протинароднім шляхом.

БОНАПАРТИСТИ

— партія прихильників династії Бонапартів у Франції.

БОНБОНЬЄРКА

(фр. *bonbonnière*) — майстерно зроблена коробка на цукерки або парфуми.

БОНВІВАН

(фр. *bon vivant*) — гульвіса, веселун, особа, що любить весело жити.

БОНГО

— муринське плем'я в східному Судані.

БОНЗА

фр. *bonze* з яп. *bonso* — благочестивий) 1. буддійський священослужитель; 2,* зневажлива назва для партійних та профспілкових бюрократів.

БОНІСТИКА

(фр. *bonistique* з лат.) — наука про паперові гроші та їх замітники як історичні документи.

БОНІТАЦІЯ

(фр. з лат. *bonitas* — доброякісність) — оцінка рентабельності ґрунту, лісових насаджень; оцінка овець з погляду бажаних якостей.

БОНІТЁТ

(лат. *bonitas* — доброякісність) — певний стан ґрунту або лісу з погляду рентабельності.

БОНІФІКАЦІЯ

(фр. *bonification* з лат. *bonus* — добрий) — 1. зменшення ціни на товар у випадку нижчої його якості проти зазначеної в угоді або підвищення ціни, коли якість товару краща від зазначеної в угоді; 2. зворот акцизів; 3. відшкодування за втрати.

БОНМО

(фр. *bonmot*) — влучне, вишукане, дотепне слово.

БОННА

(фр. *bonne* — служниця) — хатня виховниця дітей, гувернантка.

БОНТОН

(фр. *bon ton* — добрий тон) гарний тон, правила доброї поведінки в товаристві, уміння чемно, вишукано поводитись у товаристві.

БОНУС

(лат. *bonus* — добрий) — винагорода, премія.

БОР

(с.-лат. *borax* з ар. *būraq* — салітра) — хемічний елемент (В), що є в природі і вживається у вигляді борної кислоти, атом. вага 10,82.

БОРАКС

(персь. з ар.) — салітра (хем.); лікова сіль (дезинфекційний засіб).

БОРАЦІТ

(див. б о р) — подвійна сіль хлористого або борнокислого магнію (м і в.).

БОРґ

(нім.) — позика, ще її треба сплатити.

Б Ó Р Г Е С

(іт. *borgnese*) — дрібний друкарський шриффт, більший за петит, але дрібніший за корнус (9 пунктів).

БОРДЕР Ó

(фр. *bordereau*) — 1. супровідний лист до цінних паперів, документів абооще, що їх пересилають; 2. відомості про банкові операції; 3. переубезпечення; 4. підсумки окремих сум за рискою рахунку.

БОРД Ó

(фр. *bordeaux*) — 1. гатунок вина; 2. вишнево-червона барва.

БОРДЮРА

(фр. *bordure*) — 1. обшивка, облямівка (на одязі); 2. друкарські оздоби навколо тексту; 3. низька огорожа в садах і парках.

БОР É Й

(гр. *Boreas*) — крилатий бог північного вітру в стародавніх греків; б о р е й — борвій, буревій, буря, нівнічний вітер.

БОРМАШ ù НА

(нім. *Bormaschine*) — свердлувальна машина для лікування зубів.

БОРНЕ Ó Л

(від острова Борнео) — спирт терпентинного ряду (C₁₀H₁₈O), що його добувають із камфорних

дерев і вживають у медицині та парфумерії.

БОРН í Т

— мідна руда (Cu₃FeS₃)

БОРТ

(нім. *Bord*) — 1. бічна стінка судна; 2. край пальта, піджака; 3. горішний край більярдного стола; 4. край шахівниці.

БОРТМЕХАН í К

(див. б о р т + м е х а н í к) механік, що наглядає за устаткуванням та апаратурою на літаку.

БОС

(англ. *boss*) — госидар, керівник на підприємстві, в установі, керівник у партійній або профспілковій організації в ЗДА.

БОСТ Ó Н

(від міста в ЗДА) — 1. гра цілою колодею карт на 3-4 особи; 2. вовняна груба тканина; 3. один із видів вальсу (танок).

БОТ

(фр. *botte* з лат.) — глибокий черевик (часом гумовий) з халлявою.

***БОТ**

(голл. *boot*) — невелике веслове, вітрильне або моторове судно спеціального призначення.

БОТАН í К

(див. б о т а н í к а) — рослинознавець, фахівець у б о т а н í ц í.

БОТАН í КА

(гр. *botanikē* з *botanē* — зілля, трава) — наука про рослини.

БОТАН í ЧН í Й САД

— сад, насаджений для навчаль-

ної, наукової або дослідницької мети.

Б О Т Д Е К

(англ. *boat deck*) — горішня частина чардака на кораблі, призначена для розміщення рятівних човнів.

Б О Т О К Ї Д И

(порт. *bot* — тупоголовий, туподумний) — тубільці східної Бразилії (індіяни).

Б О Т Р І О М І К Ї З А

(гр. *botrys* — гроно, *mykēs* — гриб) — хвороба сполучної тканини, що її спричиняє, проникаючи крізь подряпини в шкірі, грибок ботріоміцет.

Б О Т У Л І З М

(лат. *botulus* — ковбаса) — отруєння ковбасою, м'ясом, зараженням ботулінусом.

Б О Т Ф О Р Т И

(фр. *bottes fortes*) — довготалеві чоботи для їзди верхи.

Б О Ц М А Н

(англ. з гол. *bootman*) — найстарший серед підстаршин у фльоті, помічник старшого вахтового начальника для керування загальнокорабельними роботами.

Б О Ш І

(фр. *boche*) — зневажлива назва для німців у французів.

Б Р А

(фр. *bras* — рука) — 1. висячий ставник для свічок; 2. апаратура на кілька електричних лампок.

Б Р А Б А Н С Ї Н

(фр. вл.) — 1. бельгійська рево-

люційна пісня (як марсельеза у французів); 2. порода сильних коней (взовивків).

Б Р А В А Д А

(фр. *bravade*) — молодецтво, зухвала хоробрість, хвалькуватість.

Б Р А В І С С И М О

(іт. *bravissimo* — найвідмінніше) — прекрасно! Чудово!

Б Р А В Н І Н Г

(англ. винахідник *Browning*) — автоматичний пістоль.

Б Р А В Н І Т

— манганова руда (Mn₂O₃)

Б Р А В О

(іт. *bravo*) — добре, славно, чудово!

Б Р А В У В А Т И

(фр. *braver*) — нехтувати небезпекою, легковажити, хизуватися сміливістю.

Б Р А В Ї Р А

(фр.) — сміливість, легковаження небезпеки, запал у виконанні музичного твору.

Б Р А В Ї Р Н И Й

(фр. *bravoure*) — блискучо виконаний (м у з.), піднесений, бадьорий (марш); галасливий.

Б Р А Г М А

(санс. *Brahma* — „душа світу”) — бог—творець (в індуській релігії), найвище божество трійці: Брагма, Вішну, Шіва.

Б Р А Г М А Н, (а не брамін)

(індусь.) — 1. член касты брагманістів; 2. священник, жрець.

Б Р А Г М А Н І З М

(санс.) — індуська релігія (інду-

ізм), що виникла в IX ст. до Хр., змінивши давнішу релігію — ведизм, релігійно-філософську систему стародавньої Індії.

БРАДИКАРДІЯ (гр. *bradys* — повільний, *cardia* — серце) — сповільнена діяльність серця.

БРАМЗЕЛЬ (гол. *bramzeil*) — простовисне вітрило.

БРАКОНЬЄР (фр. *braconnier*) — порушник мисливського права, що полює на забороненій місцевості або в чужих володіннях.

БРАКОНЬЄРСТВО

(див. браконьєр) — порушення мисливського права, полювання в забороненій смузі або в чужих володіннях.

БРАМРЕЯ (нім. *Bramrahen* з гол. *bramraad*) — поперечний брусок на щоглі (брамстєпъзі).

БРАМСТЄНЬГА (гол. *bramstena*) — третє коліно складаної щогли.

БРАНДВАХТА (гол. *brandwacht*) — 1. вартовий корабель у порту; 2. безмоторова баржа з приміщенням для робітників землечерпальних робіт на річках.

БРАНДЕР (нім. *Brand* — пожежа) — корабель з пальними та вибуховими речовинами для підпалу ворожих кораблів та мостів.

БРАНДМАЙОР (нім. *Brandmajor*) — начальник усіх пожежних команд міста.

БРАНДМАЙСТЕР (нім. *Brandmeister*) — начальник пожежної охорони.

БРАНДМАУЕР (нім. *Brandmauer*) — масивний вогнетривкий мур між двома будинками.

БРАНДСПÓЙТ (гол. *brandspruit*) — 1. металева кінцівка пожежного рукава для спрямування водної струмнини; 2. пересувна помпа на пароплаві.

БРАНЗОЛÉТА (фр.) — див. браслет.

БРАС (фр. *brasse*) — спосіб плавати на грудях або на спині, не викидаючи руками на поверхню води (спорт.).

БРАСИ (нім. *Brassen* з гол. *bras*) — снасті, щоб повертати реї в поземому напрямі (мор.).

БРАСЛÉТ (фр.) — обручка, металевий наручник для прикраси.

БРАХІГРАФІЯ (гр. *brachys* — короткий, *graphō* — пишу) — всяка система скороченого письма (напр., стенографія).

БРАХІКЕФАЛ — див. брахіцефал.

БРАХІКЕФАЛІЯ — див. брахіцефалія.

БРАХІЛÓГІЯ (гр. *brachys* — короткий, *logos*

— наука) — стислість і влучність вислову.

БРАХІОЗАВР

(гр. *brachion* — рука, *sauros* — ящірка) — вимерлий велетенський плазун із групи динозаврів.

БРАХІОМОРФНИЙ

(гр. *brachys* — короткий, *morphē* — форма) — короткотілий; тип короткотілої людини (здебільшого пікнічний).

БРАХІОПÓДИ

(гр. *brachion* — рука, *pous* — нога) — особлива класа морських тварин, що мають двополу черепашку й живуть, прикріплені на однім місці (зооі.).

БРАХІСКÉЛІЯ

(гр. *brachys* — короткий) — довжина людського тіла (без ніг), що становить менше 0,53 повного зросту.

БРАХІСТАФІЛІЯ

(гр.) — широкопіднебінність.

БРАХІСТОХРОНА

(гр. *brachyistos* — найкоротший, *chronos* — час) — крива найкоротшого шляху руху тіла від точки до точки по колу (мат.).

БРАХІЦЕФАЛ

(гр. *brachys* — короткий, *kephalē* — голова) — короткоголова або круглоголова людина (ширина голови становить більше від 0,8 її довжини).

БРАХІЦЕФАЛІЯ

(див. брахіцефал) — ко-

роткоголовість або круглоголовість.

БРАХІЦЕФАЛЬНИЙ

(див. брахіцефал) — короткоголовий або круглоголовий.

БРÉВЕ

(лат. *brevis* — короткий) — коротке офіційне папське послання (булла).

БРÉВІЙ

(лат. *brevis* — короткий) — радіоактивний елемент.

БРÉВІМА́НУ

(лат. *brevis manu*) — коротко, без формальностей.

БРЕГÉТ

(фр. годинникар *Bréguet*) — назва кишенькових годинників, що їх виробляв французький майстер, які показували числа місяця й відбивали години й хвилини.

БРЕЗÉНТ

(гол. *presenning*) — непромокальне полотно, просочене особливими речовинами.

БРÉИДВИМПЕЛЬ

(гол. *breed-wimpel*) — вивішуваний на кораблі під час перебування на ньому вищого начальника особливої форми прапор.

БРЕКВÁТЕР

(англ. *break* — ламати, *water* — вода) — хвилеріз, кам'яна перепона, що захищає гавань від морських хвиль.

БРÉКЧІЯ

(іт. *breccia*) — 1. скеля з гострого гранчастого каменю; 2. аццемцтована гідроцементними про-

песами з різних мінералів гірського періода.

БРЕЛЬОК

(фр. *breloque*) — металева прикраса на ланцюжку годинника.

БРÉMСБЕРГ

(нім.) — споруда для спуску вагошток на залізній лінії по похилій площині.

БРЕНДІ

(англ. *brandy*) — горілка, коньяк.

БРЕТЁР

(фр. *bretteur*) — 1. задрака, особа, що чіпляється до всякого приводу, щоб викликати когонебудь на дуель; 2. довга шпага.

БРЕТНАЛЬ

(нім. *Brettnagel*) — даховий цвях.

БРЕТОНЦІ

— нащадки кельтів у Франції.

БРЕШ

(фр. *brèche*) — яли́м у мурі фортеці, в стіні судна абоще.

БРИГ

(англ. *brig*) — двошоглове вітрильне судно.

БРИГАДА

(фр. *brigade* з лат.) — 1. військова частина з двох полків або з декількох дивізіонів; 2. обслуга в поїзді; 3. з'єднання з кількох кораблів під одним флігманом.

БРИГАДЬОР

(нім. *Brigadier* з фр. *brigadier*) — керівник бригади.

БРИГАНТИНА

(фр. *brigantine* з іт.) — 1. вітрильне судно на дві щогли; 2. роз-

бійницьке судно.

БРИДЖ

(англ. *bridge*) — назва гри з карти.

БРИЗ

(фр. *brises*) — лагідний морський вітрець, що віє вдень з моря на берег, а вночі з берега на море.

БРИЗАНТИЙ

(фр. *brisant*) — вибуховий, висадний; 6-ий гарматень гарматень (або граната) з дистанційною руркою (розривається в повітрі, вражаючи мету скалками).

БРИКЕТ

(фр. *brquette*) — плитка спресованого поршкுவатого вугілля, торфу або іншого матеріалу.

БРИКЕТУВАННЯ

(див. брикет) — спресовування в плитку споршкுவаного матеріалу (вугілля, торфу, руди).

БРИЛЯНТ

(фр. *brillant* — блискучий) — шліфований прозорий діамант або інший коштовний камінь.

БРИЛЯНТИН

(фр. *brillantine*) — 1. вовняна тканина; 2. масть для волосся; 3. крохмалевий реагент для шкіри.

БРИТВАЛЬ

(нім.) — чавуна посудина, в якій розтоплюють метали.

БРІОЛОГІЯ

(гр. *bryon* — мох, *logos* — слово, наука) — наука про мохи (відділ ботаніки).

БРІОНІЯ

(лат.) — лікова рослина (в гомеопатії) з родини гарбузових.

БРОДВЕЙ

(англ. *Broadway* — широкий шлях) — центральна вулиця старої частини Нью-Йорку.

БРОКАТ

(нім. *Brokat* з іт. *broccato*) — важка шовкова тканина з гатованими сріблом або золотом узорами.

БРОКДАВН

(англ.) — запалення сухожиликів на ногах у коней.

БРОКЕР

(англ. *broker* — маклер) — маклер, посередник між покупцем і продавцем, між убезпечуваням і убезпечальником абоцо.

БРОМ

(гр. *brōmos* — сморід) — хемічний елемент (Br) із групи галоїдів, атом. вага 79,916, уживаний у вигляді солей (калій-бромат, натрій-бромат) у лікуванні та в фотографії.

БРОМАЦЕТОН

(див. б р о м + а ц е т о н) — отруйна речовина з групи слизозотечних.

БРОМІДИ

(гр. *brōmos* — сморід, *eidōs* — вид) — бромисті метали.

БРОНДЗА і**БРОНЗА**

(фр. *bronze* з іт.) — 1. стоп міді з оливою, цинком, циною чи іншими металами; 2. металеві вироби з таких стопів (див. м о с я ж).

БРОНДЗОВА доба

— доба після кам'яного віку, коли замість каменю люди вживали на виробі бронзи; б-ва х в о р о б а — туберкульозне захворювання надпиркових залоз, наслідком чого шкіра хворого набуває бронзового забарвлення.

БРОНТОЗАВР

(гр. *brontē* — грім, *sauros* — ящірка) — вимерлі хребцеві велетні з родини динозаврів.

БРОНХИ

(гр. *bronchos* — горло) — дихальні розгалуження горла в легенях.

БРОНХІОЛІ

(див. б р о н х и) — тонкі розгалуження бронхів у легенях.

БРОНХІТ

(див. б р о н х и) — запалення слизової оболонки бронхів (мед.).

БРОНХОАДЕНІТ

(гр. *bronchos* — горло, *adēn* — залоза) — запалення бронхіальних залоз.

БРОНХОГРАФІЯ

(гр. *bronchos* — горло, *graphō* — пишу) — спосіб рентгенівського фотографування бронхів з допомогою непрозорих для рентгенівських променів речовин, що їх вводять у бронхи (м е д.).

БРОНХОЕКТАЗІЯ

(гр. *bronchos* — горло, *ektasis*) — хоробливе розширення бронхів (м е д.).

БРОНХОПНЕВ-**МОНІЯ**

(гр. *bronchos* — горло, *pneu-*

глід — легені) — запалення дрібних бронхів у легенях (м е д.).

БРОНХОСКОПІЯ
(гр. *bronchos* — горло, *skopeō* — дивлюсь) — метода огляду дихальних шляхів з допомогою спеціальної рурки з електричною лампою та люстерком, вводячи рурку в дихальне горло.

БРОНХОСТЕНОЗА

(гр. *bronchos* — горло, *stenos* — вузький, тісний) — звуження бронхів (м е д.).

БРОНХОТОМІЯ
(гр. *bronchos* — горло, *tomē* — розтин) — вставляння штучної дихавки в горло.

БРОНХОФОНІЯ
(гр. *bronchos* — горло, *phōnē* шум, звук) — діагностична ознака ствердіння легеневої тканини (м е д.).

БРОШКА
(фр. *broche*) — шпилька з прикрасою.

БРОШУРА
(фр. *brochure*) — невеличка книжечка без твердої оправы.

БРОШУРУВАННЯ
(див. б р о ш у р у в а т и) — зшивання надрукованих сторінок книги.

БРОШУРОВАТИ
(фр. *brocher*) — зшивати надруковані сторінки книги або чисті аркуші паперу.

БРЮДЕРГАВЗ
(англ. *brood* — висиджувати курчат, *house* — хата) — при-

міщення для вирощування виведених в інкубаторі курчат.

БРЮДЕРШАФТ
(нім. *Bruderschaft* — братерство) — побратимство; п и т и на б р у д е р ш а ф т — пити вино з кимнебудь удвох, піднявши руки з чарками й зачепившись рука за руку, на ознаку близького приятелювання, побратимства.

БРУК
(нім.) — мостинець, вимощена каменем вулиця.

БРУЛЬЙОН
(фр. *brouillon*) — чернетка, зшиток для чорнового писання.

БРУНГІЛЬДА
(герм.) — королева Ісландії, героїня поеми „Нібелюнгі”, що спричинилась до загибелі Зігфріда.

БРУСІТ
— мінерал ($MgOH_2O$)

БРЮСТВЕР
(нім. *Brustwehr* — захист грудей) — 1. насип над шанцями для захисту стрільців від куль і шрапнелів; 2. панцирна стіна на панцирних кораблях для захисту везтощо.

БРУТАЛЬНИЙ
(нім. з лат. *brutus*) — нечемний, насильницький, жорсткий, дикий.

БРЮТТО
(іт. *brutto* — грубий) — 1. вага товару разом із пакуванням; 2. загальний прибуток без відчислення витрат.

БРЮМЕР
(фр. *brumaire* з *brume* —

туман) — другий місяць французького республіканського календаря (22. X. - 21. XI.); дата встановлення диктатури Наполеона (18. брюмера).

БРЮНЕТ

(фр. *brunet*) — чорнявий.

БЮГЕЛЬ

(нім. *Bügel*) — 1. кільцеві окуви на щоглах; 2. металевий стрижень, що ковзає по дротах, створюючи контакт між електричним струмом і мотором (наприклад, на трамваї).

БУДДА

(санс. „мудрий”) — засновник індуської релігії (б у д д и з м у).

БУДДІЗМ

(від Будда) — індуська релігія, поширена також у Китаї, Монголії, Японії тощо, що проповідує „зречення життя”, покору супроти зла; заснована в VI ст. до Хр.

БУДДІСТ

— послідовник б у д д и з м у.

БУДУАР

(фр. *boudoir*) — 1. жіноча елегантна кімната; 2. меблі для такої кімнати.

БУЗА

(тат. з персь.) — гострий напій з проса чи ячменю в кавказців, татар тощо.

БУЙ

(гол. *boei*) — дерев'яний або залізний поплавець на воді, що показує місце, де закинена кітва, або вказує небезпечні місця (мілини, підводні камені тощо); сучасні буї на морях мають автома-

тичні світлові та звукові сигнали.

БЮБІЛ

(гр. *bubalos*) — жуїна тварина з роду биків (буває дика й свійська).

БУКЕТ

(фр. *bouquet*) — пучок квітів.

БУКЕФАЛ

— див. б у ц е ф а л.

БУКІНІСТ

(фр. *bouquiniste* від *bouquin* стара книга) — торговець старими або старовинними книгами.

БУКМАКЕР

(англ. *bookmaker* — той, хто робить книгу) — записувач закладів на кінських перегонах.

БУКОЛІКА

(гр. *bukolos* — чередник, пастух) — поетичний твір на тему з життя пастухів (в античній поезії).

БУКОЛІЧНА поезія

(гр. *bukolikos* — пастуший) — поезія на теми з життя пастухів (антична).

БЮКСА

(нім. *Büchse*) — чашунна або стальна коробка для валяць на осях вагонів та паротягів.

БУКСИР

(гол. *boegseeren* — буксувати) — 1. тягач, судно, що тягне за собою безмоторове судно; 2. лінва, що нею буксирує судно заціпає безмоторове судно.

БУКСУВАННЯ

(нім. *Büchse*) — ковзання на місці коліс при обертвовому їх ру-

сі, але без просування вперед (на сльизькій дорозі обоцо).

Б У Л А В А

(лат. *bulla* — металева кулька) — палиця з кулькою на кіпці, уживана на Україні як ознака гетьманської влади.

Б У Л А Т

(персь. *pulād* — сталь з індусь. *pulat*) — 1. перська шабля з особливої високоякісної сталі; 2. полірована сталь; 3.* шабля, меч.

Б У Л Д О Г

(англ. *bulldog*) — 1. порода собак; 2. короткоцйквовий пістоль.

Б у Л Л А

— див. б у л я.

Б у Л Я

(лат. *bulla* — металева кулька) — папське послання з відповідною печаткою, що також зветься булею; 2. папська печатка.

Б У Л Ь В А Р

(фр. *boulevard* — міський вал з ним. *Bollwerk*) — широка обсаджена з боків деревами вулиця (спочатку такі вулиці були впорядковані на місці фортечних валів).

Б У Л Ь В А Р Н А література

— часописи, що надають перевагу сенсаціям, розрахованим на невибагливого читача (див. також б у л ь в а р н и й роман).

Б У Л Ь В А Р Н И Й роман

— низької місцецької якості роман з пригодами злочинців та ли-

бовними авантюрами, розрахований на зіпсовані смаки невибагливого масового читача.

Б У Л Ь Й О Н

(фр. *bouillon*) — юшка з вивареного в воді м'яса.

Б У М

(англ. *boom*) — галас, шумиха, сенсація, спекулятивне пожвавлення (прикладом буму може бути кожна політична чи господарська кампанія, що її проводить з наказу московського політбюра комуністична партія в ССРСР чи в іншій країні з метою штучного піднесення настроїв серед народу та торгового ошукання народніх мас).

Б У М Е Р А Н Г

(англ. *boomerang* з австрал.) — вигнута у вигляді серпа палиця, уживана як мисливська зброя серед тубільців Австралії, Америки, Індії (властивість бумеранга в разі непопадання в мету вертатись до вихідної точки стала певним символом).

Б у Н Г А Л О

— див. б е н г а л о.

Б У Н Д

(жид.) — загальна жидівська ребітнична спілка в Росії (1897 — 1923 р.).

Б у Н Д Е С Р А Т

(нім. *Bundesrat* — союзна рада) — 1. державна рада всіх німецьких країн (1871-1918); 2. орган виконавчої влади з сімох депутатів у Швайцарії; 3. палата з представників ландтагів в Австрії (1920-1934 р.).

Б у Н К Е Р

(анг. bunker) — 1. приміщення на вугілля на пароплаві; 2. захисна споруда в землі проти бомбування; 3. кіш на руду, кокс тощо в домнах; 4. зерноприймач у комбайні.

Б У Н Т

(нім.) — розрухи, повстання, заворушення проти влади абощо.

Б У Н Ч у К

(тюрк.) — 1. палиця з почепленим на ній жмутом волосся з кінського хвоста, що правила в запорожців за полковий стяг у кінноті; 2. ударний музичний інструмент в оркестрах кінноти, прикрашуваний, за традицією, жмутом волосся з кінського хвоста.

Б У Р А Т І Н О

(іт. вл.) — лялька, маріонетка (герой оповідання з життя ляльок)

Б У Р Б О Н

(вл., див. Б у р б о н и) — консервативна людина, що не сприймає нічого нового; невіглас.

Б У Р Б О Н И

— королівська династія у Франції (до 1848 р.), в Іспанії (до 1931 р.), в Сіцилії (до 1860 р.), в Пармі (до 1859 р.).

Б У Р Г О М і С Т Р

(нім. Bürgermeister) — голова міста в Німеччині (також на Україні за часів німецької окупації 1941-44 р.).

Б У Р Г у Н Д И

(фр. bourgogne) — споріднене з вандалами германське плем'я.

Б у Р Г Ф Р І Д Е Н

(нім. Burgfrieden) — спілка німецьких політичних партій і професійних спілок для оборони Баварії за першої світової війни.

Б У Р Д Е Л ь

див. б у р д е я.

Б У Р Д Е Я

(іт. з лат. burdellum — мала хижка) — дім розпустя.

Б У Р Д ю К

(тюрк.) — мішок із цілої шкури кози або коня для зберігання речовинних матеріалів (води, вина) у східних народів.

Б У Р Ж У А

(фр. bourgeois) — 1. міщанин, громадянин; 2. представник стану власників.

Б У Р Ж У А З І Я

(фр. bourgeoisie) — суспільний стан, що живе з капіталу, з прибутків, із приватної власності, з торгівлі тощо.

Б у Р И

(гол. boers, англ. boors — селянин) — південно-африканські колоністи з голландських, німецьких та французьких гугенотів.

Б У Р И М Е

(фр. bouts-rimés — римовані кінці) — вірші на заздалегідь дані або несподівані рими, не зв'язані змістом (здебільшого в забавах).

Б У Р Л Е С К

(фр. burlesque з іт. burla, — жарт) — невибгливий веселий літературний твір, пародійний твір

Б У Р Л Е Т А

(іт. burletta — жарт) — комічна опера, фарс.

Б У Р М І С Т Е Р

див. б у р г о м і с т р .

Б у Р Н у С

(ар. burnus) — білий вовняний безрукавий плащ з відлогою.

Б у Р С А

(с.-лат. bursa — скарбниця, гаманець) — 1. студентський гуртожиток за середньовіччя; 2. гуртожиток для студентів на Україні за давніх часів; 3. назва самих мешканців гуртожитку; назва духовної школи на Україні до часів скасування російським царством української освітньої системи й запровадження російської.

Б У Р Т А С И

— зниклий народ, що жив між хозарською й болгарською землями.

Б У Р У Н Д у К

(тюрк.) — сибірська ласиця (зоол.).

Б У Р Х А Н

(монг.) — зображення буддійських богів у монголів.

Б У Р Ш

(нім. Bursche — парубок з лат. bursa) — студент старших курсів університету в Німеччині.

Б У Р Ш Т і Н

(нім. Bernstein) — скам'яніла живиця шпилькових дерев давніх геологічних періодів.

Б У С О Л Я

(фр. boussole а іт. bussola — коробочка) — 1. геодезичний прилад виміряти азимут, магнетні румби, також є окремо прилад виміряти електричну напругу; 2. артилерійський при-

лад, що складається з компаса, кутомірного круга та оптичного приладу.

Б У С У Р М Е Н І Б У - С У Р М А Н

(ар.) — недовірок, поганець.

Б У Т А Н(гр. butyron — олія, сить) — газуватий вуглеводень ситевого ряду (C₄H₁₀), що являє собою складовину сирової нафти.**Б У Т А Ф О Р І Я**

(іт. buttar + fuori) 1. імітовані для сцени речі (крім декорацій); 2. імітовані предмети для реклами; 3.* облудність, показова розкіш.

Б У Т А Ф О Р Н И Й

(див. б у т а ф о р і я) — штучний, показовий, облудний.

Б У Т Е Р Б Р О Д

(нім. Butterbrot — хліб з маслом) — скибка хліба, покрита маслом або сиром чи шинкою.

Б У Т И Л Е Н(гр.) — газуватий вуглеводень (C₄A₂), що буває складовою частиною світільного газу.**Б У Т И Р О М Е Т Р**

(гр. butyron — сить, масло. metreō — міряю) — масломір. прилад визначати кількість масла в молоці.

Б У Т О Н

(фр. bouton) — квіткова брунька на дереві, на квіткових рослинах.

Б У Т О Н Ь е Р К А

(фр. boutonnière — петлиця) — 1. вузенька посудина на квітку,

що її приколюють до одягу; 2. приколотий до одягу пучок квітів.

Б У Ф

(фр. bouffe з іт. buffa) — 1. комічна опера; 2. актор-шуткар.

Б у Ф Е Р

(англ. buffer) — 1. відпружник, стрижень з пружиною й металевою тарілкою на кінці, щоб послаблювати силу ударів між вагонами; 2. гумова передіжка між ресорою й рамою автомобіля для послаблення поштовхів при їзді.

Б у Ф Е Р Н И Й

(див. б у ф е р) — проміжний, той, що послаблює удар; б-на д е р ж а в а — південна держава між територіями держав-супротивників.

Б У Ф Е Т

(фр. buffet) — 1. шахва зберігати напої, страви; 2. рундук або крамничка з вапоями й перекускою.

Б у Ф И

(фр. buffer — пиндючитись) — пишні згортки на рукавах жіночого одягу.

Б У Ф О Н

(фр. bouffon з іт.) — комічний персонаж в італійській комедії 18 ст.

Б У Ф О Н А Д А

(іт. buffonata) — 1. комічна шаржована вистава; 2. блазнетво, шуткарство.

Б У Х А Р А

— узбецька держава в Середній

Азії, що її загарбала комуністична Росія 1924 року.

Б У Х Г А Л Ь Т Е Р

(нім. Buchhalter) — книговедець рахункових справ.

Б У Х Г А Л Ь Т Е Р І Я

(нім.) — рахівництво, ведення рахункових книг, наука про це.

Б у Х Т А

(нім. Bucht) — невелика морська затока.

Б У Ц Е Ф А Л

(лат. з гр. Bukēphalos) — легендарний з волячою головою дикий кінь, що його немов би приручив Олександр Македонський.

Б у Ц И

(англ. boots) — спеціальні футбольні черевики з чопами на підошвах та твердими носками.

Б у Ш Е Л Ь

(англ. bushel) — міра обсягу в Англії (36,36 літра) в ЗДА (35,24 літра).

Б У Ш Л А Т

— короткий верхній одяг по в'язницях та таборах рабської праці в комуністичній Росії.

Б У Ш М Е Н И

(гол. boesjesman, boeschimán) — південно-африканський народ.

Б У Ш П Р и Т

(гол. boegspriet) — похила щогла в передній частині корабля, на яку чіпляють маневрові вітрила.

Б Ю В А Р

(фр. buvard) — тека з аркушів промокального паперу, в яку складають писальний папір, листи, конверти тощо.

Б Ю В Е Т А

(фр. *buvette*) — споруда над мінеральним джерелом, де беруть мінеральну воду для вжитку.

Б Ю Д Ж Е Т

(фр. *budget* з англ. *budget* — шкіряний мішок, торба) — передбачені на певний термін прибутки й витрати держави, установи, господарства.

Б Ю Л Е Т Е Н Ь

(фр. *bulletin* з іт. *bullo* — б у л я) — 1. короткий звіт про подію, воснні операції, стан здоров'я видатної особи тощо; 2. назва періодичних і неперіодичних видань; 3. виборчий аркуш з призвищами кандидатів на вибори; 4. лікарський аркуш (на хворого).

Б ю Р Г Е Р

(нім. *Bürger*) — міщанин, громадянин.

Б Ю Р Е Т А

(фр. *burette*) — 1. поділкова на скляна рурка для мірничо-хемічної аналізи течив і газів; 2. ручна маслянка на машинове масло.

Б ю Р о

(фр. *bureau*) — 1. особливий письмовий стіл; 2. установа, урядова кімната; 3. група людей, обраних для виконання певних завдань, напр., кремлівське політбюро, що привласнило собі диктаторські права над народами.

Б Ю Р О К Р А Т

(фр. *bureoucrate* від *bureau* + гр. *kratos* — сила) — 1. урядовець, що формально додержує принципів; 2. канцелярист; 3. прихильник бюрократії.

Б Ю Р О К А Т ì З М

(див. бюрократ) — 1. система керування державою бюрократами, що віддано, але формально захищають інтереси влади супроти народу (найяскравіший приклад бюрократизму маємо в особі комуністичних органів влади — парткомів та виконкомів, що здійснюють диктатуру комунізму над народами, неухильно додержуючись наказів Московського політбюро); 2. канцелярщина, тяганина, формалістика, відірваність від життя, від інтересів суспільства.

Б Ю Р О К Р А Т і Я

(фр. *bureocratie*) — 1. влада урядовців; 2. канцелярські методи урядування; 3. класа урядовців, партійних бонз (напр., в Союзському Союзі).

Б ю С Т

(фр. *buste* з іт. *busto*) — погруддя, скульптурне зображення тіла від голови до пояса; 2. жіноче огруддя.

Б Ю С Т Г А Л ь Т Е Р

(нім.) — керсетка, підгрудник (жіночий одяг).

В

ВААЛ

(жид. „сильний” із сир. baal — пан, володар) — бог неба, сонця, родючости в стародавніх семітських племен: фінікійців, філістимлян, що приносили йому людські жертви; с л у ж і н н я В а а л л о в і — гонитва за наживою.

ВАБАНК

(фр. va banque) — гра на все (в картярській грі); остання ставка в ділі, ризик усім, що є (або пан або пропав).

ВАБСИ

(ест.) — націоналістична організація в Естонії.

ВАВЕЛІТ

— мінерал (водний фосфат).

ВАВЕЛЬ

(поль.) — старовинний замок колипніх польських королів у місті Кракові, де зберігаються реліквії династії та гробівці польських королів і видатних людей польського народу (в замковім костелі є українська каплиця).

ВАВИЛОН

(сир.) — 1. стародавня держава в Малій Азії (доба розквіту — XX-VI ст. до Хр.); 2. столиця цієї держави; 3. рівнина між Тигром і Ефратом; в а в и л о н с ь

к а в е ж а — вежа, що її люди, згідно з біблійним переказом, хотіли побудувати до неба, але за цю зухвалість були покарані від Бога тим, що стали говорити різними незрозумілими одне одному мовами; 2.* безладдя; оточення, де розмовляють багатьма різними мовами; в а в и л о н с ь к и й п о л о н — масовий бран жидівської людности в неволю до Вавилону за доби завоювання Палестини Вавилоном (722 до 539 р. перед Хр.).

ВАГАБІТИ

(ар. засновник секти Wahhāb) — мохаммеданська секта чистої науки корану в Арабії, пов'язана з національним рухом арабських племен (XVIII ст.).

ВАГАНДА

— муринське плем'я.

ВАГАБґНДА

(лат. vagus — непостійний, певний) — волоцюга.

ВАГАНТИ

(лат. vagans із vagare — мандрувати) — середньовічні мандрівні студенти, актори, також українські бурсаки, що, мандруючи, заробляли опівами, віршами та виставами.

ВАГІНА

(лат. *vagina*) — піхва жіночого статевого органу.

ВАГІНАЛЬНИЙ

(див. в а г і н а) — піхвовий.

ВАГІНІЗМ

(див. в а г і н а) — корчі піхви (хвор.).

ВАГІНІТ

(лат. *vaginitis*) — запалення піхви (хвор.).

ВАГРÁНКА

(вл.) — шахтова піч, де випалюють залізну руду, вапняк, а також витоплюють метали.

ВÁГУС

(лат.) — блудний нерв (а н а т.).

ВАДЕМÉКУМ

(п.-лат. *vade mecum* — іди зо мною) — 1. супутник, дороговказ, річ, що її завжди мають при собі; 2. кишенькова довідкова книжка.

ВÁДІ

(ар. *wādī*) — безводні долини в пустелях Арабії.

ВÁДІЮМ

(лат. *vadium*) — заклад, грошева записка для додержання умови.

ВАДÓЗНИЙ

(лат. *vadosus* — мілкий) — поверхневий, мілкий; в-ні д ж е р е л а — джерела, утворювані з атмосферних опадів.

ВÁЗА

(фр. *vase* з лат.) — 1. посудина на вино в стародавніх греків; 2. мистецька посудина на квіти, овочі, для прикраси.

ВАЗЕЛІНА

(фр. *vase* — грязь, гр. *elai-on* — нафта) — масть для зм'якшування шкіри на руках, обличчі тощо, що її виробляють із нафтової ропи.

ВАЗОГÉН

(*vaselinum oxydatum*) — окисдована газеліна.

ВАЗОМОТÓРНИЙ

(лат.) — судинно-рухальний; в-ий м у с к у л — мускул, що звукує й розширяє жили.

ВАЗОМОТÓРИ

(лат. *vas* — посудина, *motor* — рушій) — нерви, що скорочують гладеньку мускулатуру в стінках артерій, звужуючи їх або розширюючи (а н а т.).

ВАЗÓН

(див. в а з а) — посудина на квіти.

ВАЙДЕЛЬÓТ

(лит.) — жрець поганського культу в стародавніх литовців.

ВАЙКúНТА

(індусь.) — рай бога Вішну.

ВАЙСÉШИКА

— санскритська назва індуської атомістичної філософії.

ВАЙСМАНІЗМ

(вл.) — напрям у біології (започаткований від німецького зоолога Вайсмана), що ділить організми на автономну спадкову безсмертну речовину та тіло, що живить цю речовину.

ВÁЙШІ і ВÁЙШЯ

(санс. *vaicua*) — третя (з основних чотирьох) каста в індусів (купці, хлібороби, скотарі).

ВАКАНСІЯ

(фр. vacance з лат. vacans. — вільний) — вільне місце, посада (в установі абощо).

ВАКАНТНИЙ

(див. в а к а н с і я) — вільний, незайнятий.

ВАКАР

(рум.) — пастух.

ВАКАЦІЯ

(лат. vacatio — звільнення) — відпустка.

ВАКСА

(нім.) — масть для взуття.

ВАКУВАТИ

(див. в а к у у м) — бути незайнятим (місце, посада).

ВАКУОЛІЗАЦІЯ

(див. в а к у о л я) — патологічне переродження клітини організму, що характеризується появою в її протоплазмі або в ядрі пухирців-вакуоль, заповнених рідиною (м е д.).

ВАКУОЛЯ

(лат. vacuus — вільний, порожній) — сферичні порожнини в клітинах організмів.

ВАКУОМЕТР

(лат. vacuum — порожнина, гр. metreō — міряю) — прилад виміряти тиск розріджених газів. (ф і з.).

ВАКУУМ

(лат. vacuum — порожнина) — порожнява, безповітряний простір

ВАКУУМ-АПАРАТ

— 1. прилад випаровувати розчини при зниженім тиску; 2. апарат для автоматичного подавання па-

льної речовини до карбуратора, коли він міститься вище від посудини з паливом.

ВАКХ

— див. Б а к х.

ВАКУУМ-МАНОМЕТР

— див. в а к у о м е т р.

ВАКХАНАЛІЯ

— див. б а к х а н а л і я.

ВАКХАНКА

— див. б а к х а н к а.

ВАКХІЧНИЙ

— див. б а к х і ч н и й.

ВАКЦІНА

(фр. з лат. vacca — корова) — рідина з убитими або послабленими мікробами чи продуктами їх діяльності для щеплення проти заразлих хвороб.

ВАКЦИНАЦІЯ

(див. в а к ц и н а) — щеплення вакцини проти зараження.

ВАЛЕНТНІСТЬ

(лат. valentia — сила від valere) — вартісність; число атомів водню або їх еквівалентів, що може сполучитися з атомом даного елемента.

ВАЛЕР

(фр. valeur) — сила кольорового тону в малярському творі.

ВАЛЕРІЯНА

(лат.) — лікова рослина з родини валеріанових.

ВАЛЕТ

(фр. valet — слуга, хлопець, з лат.) — хвилька (назва фігури в картах).

ВАЛІ

(ар. wālī — володар) — титул турецьких намісників.

ВАЛІЗА

(фр. valise) — 1. ручна дорожня скринька; чемодан; 2. запечатаний поштовий мішок дипломатичного кур'єра, що не підлягає контролі на державних кордонах.

ВАЛІСНЕРІЯ

(вл.) — підводна рослина з родини жабурникових (плекається в акваріях).

ВАЛТАСАР

(вл.) — 1. ім'я останнього вавилонського царя; 2. вавилонське ім'я пророка Даниїла; в а л т а с а р і в б е н к е т — оргія при царі Валтасарі, під час якої до Вавилону вдерлися перси й убили Валтасара.

ВАЛЮАЦІЯ

(фр. з лат.) — оцінка вартості речей, монет.

ВАЛЮТА

(іт. valuta — вартість, ціна) — 1. грошеве господарство держави; 2. грошева система; 3. грошева одиниця (карбованець, доляр); 4. відношення обігової вартості грошевої одиниці до номінальної; 5. чужоземні гроші; 6. сума сплати, показана на векселі.

ВАЛЮТНИЙ

(див. в а л ю т а) — в-ий м е т а л — метал, що з нього робляться основні гроші грошевої системи країни (золото, срібло); в-ий д е м п і н г — посилений вивіз товарів при валютній інфляції в країні (як приклад в. демпінгу

може бути вивіз з наказу Москви з України хліба та інших харчових продуктів. 1933 року під гаслом „лишки з України”, тоді як мільйони українських селян гинули з голоду).

ВАЛЮТУВАННЯ

(див. в а л ю т а) — визначення терміну для початку обчислення відсотків на позичені гроші.

ВАЛЬВАЦІЯ

— в а л ю а ц і я.

ВАЛЬГАЛЛЯ

(сканд. „заля побитих”) — 1. у стародавніх скандинавських сагах — палац (рай), де боги війни й перемоги Один приймає полаглих у бої героїв; 2. величний палац біля міста Регенсбургу в Німеччині, присвячений славі германської історії.

ВАЛЬДЕНСИ

— члени середньовічної антикатолицької секти у Франції, що її заснував Вальдо (Вальдус); він вимагав свободи для науки й думки (12 стол.).

ВАЛЬДШНЕП

(нім.) — валушень, слуква (птах).

ВАЛЬКІР

(також ванькир) — див. а л ь к и р.

ВАЛЬКІРІІ

(нім. Walküre з стар. ісланд.) — воєнничі дочки бога Одіна, що помагали героям у б'ях і відносили душі загиблих у бої героїв до Вальгаллі (м і т.).

ВАЛЬОНИ або **ВАЛІЙЦІ**

— мешканці північної Бельгії (кельтського походження, 4 мільйони).

ВАЛЬОР

(фр. *valeur* з лат.) — цінність, цінний папір.

ВАЛЬОРИЗАЦІЯ

(фр. *valeur* — вартість з лат.) — устійнення вартости; заходи щодо підвищення вартости цінних паперів, товарів.

ВАЛЬП'ЮРГІЄВА
НІЧ

(нім.) — 1. в німецькій демонології — ніч проти св. Вальпургії, коли на горі Брокен відбуваються відьомські оргії; 2.* бенкет, оргія.

ВАЛЬС

(фр. *valse* з нім. *Walzer*) — танок з розміром на $\frac{3}{4}$.

ВАЛЬТОРНЯ

(нім. *Waldhorn* — лісовий ріжок) — бляшаний музичний інструмент, що має форму скрученого рога.

ВАЛЬЦІ

(нім. *Walze* — вал, циліндер, коток) — 1. варстат для надання металевим виливкам відповідної форми; 2. циліндрові вали у млинах розмелювати зерно.

ВАЛЬЦЮВАТИ

(нім.) перепускати залізо через вальці з метою надання йому відповідної форми.

ВАМПІР

(фр. *vampire* з іт.) — 1. казковий мрець, що ніби виходить із мо-

гили і ссе кров із живих людей; перевертень, вовкулака; 2.* кровопивця, людоджер, визискувач.

ВАМПІРІЗМ

(лат.) — прояви садизму в жінок.

ВАНАДІЙ

— хем. елемент (V); сріблясто-білий метал, твердіший за кварц і сталь.

ВАНДАЛИ

(нім. *Vandalen*) — східньо-готське плем'я, що визначилось диким нищенням культурних пам'яток (вандали зруйнували Рим у 445 р по Хр.); *вандал — невіглас, барбар, руйник культури; (вандалами сучасности стали російські комуністи, що винищують найцінніші твори людської культури, якщо вони будь-як суперечать їхній меті чи ідеології).

ВАНДАЛІЗМ

(див. в а н д а л и) — 1. дикунство; злісне руйнування культурних пам'яток; 2.*невміла й незгідна з духом часу реставрація мистецьких пам'яток.

ВАНДЕМ'ЄР

(фр. *vendémiaire* з лат. *vendemia* — збір винограду) — перший місяць у французькому календарі, що його встановив за часів революції (1793 р.) конвент (22 вересня до 21 жовтня).

ВАНД'ЕЯ

(фр. *Vendée*) — 1. провінція у Франції, що боролася проти руйництва революції; 2.* назва провінцій, що виступають проти нищівних дій революції, напр., Укра-

їну звать Вандеєю супроти російської революції.

В А Н И

— мудрі божества в стародавній германській мітології.

В А Н І Л І Н

(див. в а н і л я) — запашна речовина з ванілі (корінці).

В А Н І Л Я

(фр. *vanille* з есп.) — тропічна рослина з родини орхідних; плоди дають запашну приправу.

В А Н Н А

(нім.) — посудина або водоймище для купелю.

В А Н Т Ъ З

(фр. *ventôse* з лат. *vent* — вітер) — шостий місяць (19 лютого до 20 березня) французького календаря часів революції, що його встановив конвент (1793 р.).

В А Н Т Ъ З

(фр. *ventouse*) — прилад, що автоматично випускає повітря з водогінних рур (т е х.).

В А Н Т И

(нім. *Warten* з гол.) — снасті на вітрильних суднах для прикріплювання вітрил до бортів.

В А Н Ь К Ї Р

— див. в а л ь к и р.

В А П О Р

(лат. *varor* — пара, випаровання) — мастило для машин циліндрів парових машин.

В А П О Р И З А Ц І Я

(див. в а п о р) — 1. випаровування, перетворення течива в пару; 2. приікання ран гарячою

парою, щоб припинити кровотечу (м е д.).

В А П О М Ё Т Р

(лат. *varor* — пара, гр. *metreo* — міряю) — прилад виміряти пружність пари течив при різних температурах.

В А Р А Н Т

(англ. *warrant*) — свідоцтво від комори на одержані до сло-ву товари.

В А Р В А Р

(гр. *barbaros* — чужинець) — дика, жорстока людина; невіглас.

В А Р В А Р Ї З М

(гр. *barbarismos*) — 1. жорстока або дикунська поведінка; 2. чуже слово в мові.

В А Р В А Р С Т В О

(гр.) — 1. другий щабель розвитку людського суспільства (з трьох — дикунство, варварство, цивілізація); 2. брутальність, жорстокість, нелюдність (за наших часів носієм варварства став комунізм, що насаджує звирячий російський шовінізм і так звану класову ненависть та непримиренність до людей іншого світогляду, іншого думання).

В А Р'ЄТЁ

(фр. *variété* — всячина з лат. *varietas* — різноманітність; *Théâtre des Variétés*) — театр легкого жанру з різноманітних елементів сценічного мистецтва: спів, музики, танцю, акробатики.

ВАРІОЛЯЦІЯ

— щеплення віспи.

ВАРІОМЕТР

(лат. varius — різноманітний, гр. metroō — міряю) — 1. радіотехнічний прилад, що складається з двох шпупу самоіндукції і служить для поступової зміни самоіндукції; 2. прилад виміряти зміни фізичних величин, напр., коливання повітряного тиску, зміни земного магнетизму, зміни поля тяжіння (гравітаційний в-тр); 3. прилад виміряти швидкість сторчового лету літака.

ВАРІЮВАТИ

(лат. variare) — 1. змінювати; змінюватись; 2. коливатися в певних межах.

ВАРІЯНТ

(лат. varians мінливий) — 1. відміна (речі, явища, твору); 2. інший вид. форма явища, процесу, формулювання, твердження теми твору, технічної конструкції абошо.

ВАРІЯНТА

(див. в а р і я н т) — кожен член ряду чисел (у статистиці).

ВАРІАЦІЙНИЙ

(див. в а р і я ц і я) — змінний; в-не ч и с л е н н я — галузь математики, що досліджує, який вигляд повинна мати певна функція Y , залежна від X , щоб інша залежна від Y або від її похідних функція мала найменше або найбільше значіння; в-на с т а т и с т и к а — застосування математичної аналізи при досліджуванні явищ природи й суспільст-

ва (див. б і о м е т р и к а).

ВАРІАЦІЯ

(лат. variatio — зміна, змінливість) — відміна, ухил від основного типу (характеру теми, мелодії, ритміки, гармонії музичного твору; біологічного виду).

ВАРОЛІЇВ міст

(pons Varolii) — частина головного мозку, видна з боку його основи.

ВАРСТАТ

(нім. Werkstatt — майстерня) — знаряддя праці.

ВЕРСТАТ

— див. в а р с т а т.

ВАРТА

(нім. Warte — сторожівня) — 1. сторожа, стійка, охорона; 2. поліція за урядування гетьмана Павла Скоропадського на Україні.

ВАРТОЛОМІЇВСЬКА ніч

— різанина (вночі проти св. Вартоломія 24 серпня 1572 р.), коли з наказу короля Франції замордували в Парижі кілька тисяч гугенотів.

ВАРУНА

(санс.) — бог ведійської релігії.

ВАРЯГИ

— норманське плем'я, що жило над Балтійським морем і вступилося воєвничими походами й стало легендарним засновником княжих династій у різних країнах (Русь, Британія).

ВАСАЛЬ

(с.-лат. vassalus із кельт. „хатний слуга”) — вільний володар

(землевласник) на службі в більшого володаря (сюзерена) за часів середньовіччя; * підлегла, залежна особа, країна.

ВАСАЛЬНИЙ

(див. в а с а л ь) — залежний; в-на д е р ж а в а — залежна від дужчої держави країна; в-на в а л е ж н і с т ь — залежність васала від сюзерена.

ВАСИЛІСК

(гр. basiliskos) — 1. мітична пествора з півнячим тілом, гадючим хвостом, з короною на голові, що вбивала людину самим поглядом (п о г л я д в а с и л і с к а — смертельний погляд); 2. вид ащірок з родини ігуанів.

ВАТ

(англ. прізвище Watt) — одиниця електричної потужності (1 ват = 0,2386 малих калорій за 1 секунду; 1 кіловат = 1,36 механічних сил; кіловат-година = 859734 малих калорій).

ВАТА

(гол. watte) — очищена бавовна.

ВАТЕРКЛЮЗЕТ

(англ. water-closet) — відхожок з промиванням водою.

ВАТЕРЛІНІЯ

(англ. water-line) — лінія, до якої корабель занурюється в воду (нормально).

ВАТЕРЛЬО

— село в Бельгії (біля Брюсселю), де відбувся останній бій з Наносеном (18 червня 1815 р.

ВАТЕРПАС

(гол. waterpas) — ґрунтага; прилад визначати доземну й поземну поставу предмета на площині (складається з дерев'яного трикутника з почепленим на шнурку важком)

ВАТЕРПОЛЬО

(англ. water-polo) — гра з м'яча на воді.

ВАТЕРПРУФ

(англ. waterproof) — непромокальний плащ, дощовик.

ВАТИКАН

(іт. Vaticano з лат. Vaticanus) — назва горба на правім березі ріки Тибру) — 1. палац папи римського в Римі; 2. папська урвава, влада папи (голови римо-католицької церкви).

ВАТІН

(див. в а т а) — один із гатунків вати.

ВАТМАНСЬКИЙ

папір

— англійський папір для рисунка.

ВАТМЕТР

(див. в а т + м е т р) — прилад вимірати працю електричного струму.

ВАТ-СЕКУНДА

— одиниця виміру електричної енергії, або енергія, що її дає 1 ват струму за 1 секунду.

ВАТГОДІНА

— одиниця виміру електричної енергії, що дорівнює 3600 ват-секундам.

ВАФД

(ар.) — національна партія в Єгипті.

В А Ф Л Я

(нім. Waffeln) — тонке сухе печиво.

В А Х Л Я Р

(нім.) — віяло (обвівати обличчя, коли душно).

В А Х М І С Т Е Р

(нім. Wachtmeister) — найстарша ранга серед підстаршин у кінноті.

В А Х Т А

(нім. з гол. wacht) — 1. варта на кораблі, чати, стійка, сторожа; 2. зміна стійкових.

В А Х Т П А Р А Д А

(нім.) — урочиста зміна військової варти.

В А Ш Г Е Р Д

(нім. Waschherd) — шлюза для промивання золотовмісного піску.

В Ё Г А

(ар.) — зірка в сузір'ї Ліри.

В Е Г Е Т А Р І Я Н Е Ц Ь

(с.-лат. *vegetarius*) — особа, що живиться тільки рослинною їжею.

В Е Г Е Т А Р І Я Н С Т - В О

(див. в е г е т а р і я н е ц ь) — харчування виключно рослинною їжею.

В Е Г Е Т А Т Ї В Н И Й

(с.-лат. *vegetativus*) — 1. рослинний; такий, що належить до фізіологічного життя організму; 2. в-ний о р г а н — орган живлення й росту, напр., у рослин — корінь, стебло, листя; 3. в-не р о з м н о ж е н н я — позастатеве

розмноження; 4. в-на н е р в о в а с и с т е м а — галузь нервової системи, що керує діяльністю гладеньких та деяких поперечно-смугастих м'ясищ, також діяльністю серця й залоз; 5. в-на н е в р о з а — захорунання вегетативної нервової системи.

В Е Г Е Т А Ц І Й Н И Й

(див. в е г е т а ц і я) — в-ний п е р і о д — період року, коли в рослинах відбуваються життєві процеси (ріст, цвітіння, розмноження).

В Е Г Е Т А Ц І Я

(с.-лат. *vegetatio*) — життя рослини; її ріст.

В Ё Д Д А

— тубільне плем'я Цейлону.

В Е Д А Ї З М

— див. в е д и з м

В Е Д А Н Т А

(санс. *vēdānta* — кінець вед) — релігійно-філософська наука в індусів про єдність людської душі з „світовою душею” (з Брагмою).

В Ё Д И

(санс. *veda* — знання) — релігійні книги в індусів (2500-500 р. до Хр.), що в них містяться релігійні гімни, обрядові приписи, опис діяльності богів, заклинання тощо.

В Е Д Ї З М

(див. в е д и) — стародавня релігійна система Індії, що її основи викладені в ведах (пізніше розвинулася в брагманізмі).

В Е З Ї Р

(ар. від *wasara* — нести) —

найвищий урядовець у мусульманських володарів; великий в е - а н р — найвища урядова ранга в старій Туреччині.

ВЕЗУВІЙ

(іт. Vesuvio) — діювий вулкан на березі Неаполітанської затоки.

В Е К С Е Л Ь

(нім. Wechsel) — певної форми письмове зобов'язання на сплату боргу в певний термін (к о м.).

В Е К С Е Л Ь Н И Й курс

— ціна чужоземного векселя в розрахунку на місцеву валюту.

В Е К Т О Р

(лат. vector — несний) — 1. величина з визначеною абсолютною вартістю й напрямком її дії (швидкість, сила); 2. простолінійний відтнок, означений довжиною, напрямком і стороною спрямованості; 3. зорієнтована в просторі площина з визначеним напрямком обводу її обрису; 4. проста лінія, що сполучає нерухому точку з рухомою (м а т.).

В Е Л Б О Т

(англ. whaleboat) — китоловний човен.

В Е Л В Е Т

(англ. velvet — оксамит) — бавовляний оксамит.

В Е Л Е Н

(фр. velin) — високоякісний пергамен із телячої шкіри.

ВЕЛЛІНГТОНІЯ

(вл.) — велетенська сосна, мамутове дерево в Каліфорнії (150 м. заввишки, 15 м. у перекрої).

В Е Л Ю Р

(фр. velours) — кращі гатунки оксамиту, плюшу, драпу.

ВЕЛЯРИЗАЦІЯ

(ла velaris — задньопіднебішний) — ствердіння звуків при підйманні задньої стінки язика до задньої частини піднебіння.

ВЕЛЯРНИЙ

(лат. velaris) — задньопіднебішний; в-ний з в у к — виголошуваний твердо, з відтягненим до заднього піднебіння язиком звук (К, Г, Х).

ВЕЛЬВІЧІЯ

(Welwitschia mirabilis, tumboa mirabilis) неозначена щодо будови й систематичної приналежності рослина пустель південнозахідної Африки.

ВЕЛЬЗЕВУЛ

(жид. „князь злих духів”) — біблійна назва одного з поганських божків.

ВЕЛЬО...

(лат. velox — бистрий, хуткий, швидкий) — у складених словах має значення „вельосипедний”, напр., в е л ь о д р о м.

ВЕЛЬОДРОМ

(лат. вельо..., гр. dromos — біг, місце для бігу) — еліпсоїд форми доріжка для перегонів на самокатах.

ВЕЛЬОН

(лат.) — серпанкове заппнало на обличчя в жінок (напр., під час жалоби); в у а л ь.

ВЕЛЬОСИПЕД

(фр. vélocipède з лат. velox

бистро, *pes (pedis)* — стопа, нога) — самокатка, ровер, колесо.

В Е Н А

(лат. *vena*) — жила, що нею кров іде в напрямі до серця (а н а т.)

В Е Н Д Е Т Т А

(іт. *vendetta*) — родова кривава помста в італійців (корсіканців).

В Е Н Е П Ї Н К Ц І Я

(див. в е н а + п у н к ц і я) — проколювання вени (м е д.).

В Е Н Е Р А

(лат. *Venus*) — 1. богиня гесни, любови, краси в стародавніх римлян; 2. друга планета сонцевої системи, що її видно як яскраву зірку вранці або ввечері.

В Е Н Е Р Ї Ч Н І хвороби

— заразливі хвороби, що передаються через статеві зносини: гонорей, сифіліс тощо.

В Е Н Е Р О Л О Г І Я

— наука про венеричні хвороби та про їх лікування.

В Е Н Е Р О Л О Г

— лікар венеричних хвороб, фахівець у галузі венерології.

В Е Н Е С Е К Ц І Я

(лат. *vena + sectio* — розтин) — розтин вени для кровопускання.

В Е Н Е Ц І Я Н С Ь К Е вікно

— широке поділене простопадно на три пілки вікно.

В Е Н З Е Л ь

(поль. „вузол“) —

узор із початкових літер власних імен.

В Е Н З Л Ь О В И Й

— оздоблений вензлем; той, що має форму вензля.

В Е Н І, В І Д І, В І Ц І

(лат. *veni, vidi, vici*) — прийшов, побачив переміг (повідомлення від Цезаря про його перемогу над царем Понту; 47 р. до Хр.).

В Е Н І Я Д О Ц Е Н Д І

(лат.) — дозвіл навчати в школах. (див. *venia docendi*).

В Е Н І Я Л Е Г Е Н Д І

(лат. *venia legendi*) — дозвіл викладати в університеті.

В Е Н О З Н И Й

(див. в е н а) — той, що належить до вен (кров абощо).

В Е Н Т А

(есп. *venta*) — корчма (в Еспанії).

* В Е Н Т А

(іт. *verdita*) — назва осередків італійських к а р б о н а р і в.

В Е Н Т И Л Ю В А Т И

(нім. *ventilieren* з іт. *ventilare*) — провітрювати, відсвіжувати повітря.

В Е Н Т И Л Я Т О Р

(лат. *ventilator* — вітрогін) вітрогін, механічний прилад для зміни та відсвіжування повітря в закритому приміщенні, в шахтах тощо.

В Е Н Т И Л Я Ц І Я

(лат. *ventilatio*) — 1. провітрювання, заміна несвіжого повітря

свіжим; 2. система вентиляторів чи інших зладод для відсвіжування повітря.

ВЕНТІЛЬ

(нім. Ventil з лат. ventus) — хлипак (м е х.); пристрій для вмикання й вимикання руху течив, пари, газів у технічних зладодах.

ВЕНТРАЛЬНИЙ

(лат. ventralis в. venter — живіт) — колочеревний, розміщений на передній черевній поверхні тіла (протил. д о р с а л ь н и й).

ВЕРАДИГЕН

— екстракт із листя наперсника (лік).

ВЕРАНДА

(англ. veranda з інд.) — відкритий або закнений ганок при домі.

ВЕРАСКОП

(лат. verus — справжній, гр. skopeō — дивлюсь) — один із видів стереоскопічного фотоапарата.

ВЕРБАЛІЗМ

(див. в е р б а л ь н и й) — навчання способом вичування пам'ять: балаканяна.

ВЕРБАЛЬНИЙ

(лат. verbalis — словесний, усний) — в-на н о т а — письмове повідомлення (нота), що його надсилає дипломатичний агент у формі третьої особи без підпису, що дорівнюється до усної заяви.

ВЕРБЕНА

(лат.) — рослина американсько-

го походження, уживана на ліки (деякі гатунки декоративні); ц и т р и н о в а в е р б е н а — чагарникова рослина Південної Америки; з її листя добувають вербенову олію, уживану у виробництві парфумів.

ВЕРБУВАТИ

(нім. werben — залучати, набирати до війська) — залучати людей до будь-якої організації, до праці.

ВЕРГІЛІЙ

(лат. Virgilius) — староримський поет, автор „Енеїди” (70-19 р. до Хр.).

ВЕРДІКТ

(англ. з лат. vere dictum — правдиво сказане) — присуд, вирок (присяжних суддів).

ВЕРЖЕ

(фр. papier vergé) — папір з особливими водяними знаками.

ВЕРІЗМ

(фр. vérisme з іт. verismo в лат. verus — справжній) — натуралістичний напрям 19. ст. в літературі, кіні, музиці (Леонкавалльо, Пуччіні тощо).

ВЕРИФІКАЦІЯ

(фр. vérification в лат. verus — справжній, facere — робить) — перевірка, завірення, засвідчення автентичности.

ВЕРЛІБР

(фр. vers libre — вільний вірш) — французький вірш, побудований на інтонаційно-синтаксичній (замість силабічної) основі.

ВЕРМІЧЕЛІ

(іт. vermicelli) — тонка довга локшина.

ВЕРНІСАЖ

(фр. vernissage) — 1. лакування картин; 2. день відкриття малярської виставки.

ВЕРНЬЕР

(фр. вл.) — кутомір; подіюваний пристрій на масштабі виміряти десяти частки масштабу; див. н о н і ю с.

ВЕРОНАЛІЗМ

— отруєння вероналем.

ВЕРОНАЛЬ

(вл.) — спотворний засіб.

ВЕРОНІКА

(з гр. Pherenike — та, що приносить перемогу) — легендарне ім'я святої, що подала Христові, коли він ніс хрест, хустку, щоб витерти піт, на якій лишився образ Христа; вероніка — бур'янувата декоративна рослина.

ВЕРОФОН

(фр.-гр.) — музичний прилад із скляних чарок.

ВЕРСАЛІКИ

(лат.) — великі початкові літери в друкарському шрифті.

**ВЕРСАЛЬСЬКА
угода**

— угода, підписана у Версалі між Німеччиною та двадцятьма шістьма супротивними їй державами 28 червня 1919 р.; зформулювали її чотири міністри Антанти: Клемансо (Фр.), Ллой Джордж (Англ.), Вілсон (США) та Орліано (Іт.).

ВЕРСАЛЬЦІ

— прибічники французького уряду, що втекли були з Парижу до Версаля від озвірилих комунарів 1871 року під час так званої паризької комуні.

ВЕРСИФІКАТОР

(лат. versificator) — особа, що легко й чепурно складає вірші, але без справжньої в них поезії; віршороб.

ВЕРСИФІКАЦІЯ

(лат. versificatio) — віршування; наука віршування.

ВЕРСІЯ

(фр. version з лат. versare — змінювати) — відміна в оповіді, варіант пояснення або викладу якогось факту, події.

ВЕРТИКАЛЯ

(лат. verticalis — вершинний) — сторчова, простопадна лінія (м а т.).

ВЕРТИКАЛЬНИЙ

(лат. verticalis — вершинний) — сторчковий, доземний; простопадний, простовисний (м а т.).

ВЕРФ

(гол. werf) — корабельно-будівельні та корабельно-ремонтні споруди.

ВЕРЦАДЛО

(поль.) — люстро, дзеркало.

ВЕСТ

(нім. West) — 1. захід; 2. західній вітер.

ВЕСТА

(лат.) — богиня хатнього вогнища, родинного щастя в римляни (у греків Гестія); планета в сузір'ї Астероїдів.

ВЕСТАЛКА

(лат.) — дівчина-жриця вічного вогню богині Вести.

ВЕСТГОТИ

(нім.) — західні готи, старогерманське плем'я.

ВЕСТИБЮЛЬ

(фр. vestibule з лат. vestibulum) — передпокій, передсінок за парадним входом (у великих будинках).

ВЕСТИЯРІЙ

(лат.) — роздягальня в католицькій церкві; ризниця.

ВЕТЕРАН

(лат. veteranus —старий вояк) — 1. старий вояк; 2.* старий заслужений діяч.

ВЕТЕРИНАР

(фр. з лат.) — лікар тваринячих хвороб.

ВЕТЕРИНАРІЯ

(лат. veterinaria) — сукупність наук про тварин (анатомія тварин, фізіологія), їх хвороби та лікування, а також про запобіжні методи проти хвороб у тварин.

ВЕТО

(лат. veto — забороняю) — право юридичної одиниці касувати ухвали загалу; а б с о л ю т н е в. — вето, що після нього ухвала чи закон не набувають ніякої сили; с у с п е н з и в н е в. — вето, що після нього ухвала чи закон можуть набутти сили при певних умовах.

ВЕЦЦОЗО

(іт. vezzoso) — весело, мило (ж у в.).

ВІМПЕЛЬ

(гол. wimpel — вузький довгий прапорець, що його підіймають на щоглі військового корабля.

ВІТЯЗЬ

(сканд.) — звитязець, хоробрий вояк, лицар, переможець.

ВІБРАТО

(іт. vibrato) — коливання звуків; для виразності тону на струнних інструментах вібрато досягається дрижанням пальців на струнах.

ВІБРАТОР

(лат. vibrare — дрижати) — 1. коливний вібрувальний предмет, прилад; 2. джерело механічних, електромагнетних, звукових чи інших коливних рухів (ф і з.).

ВІБРАЦІЯ

(лат. vibratio) — дрижання, коливання, тремтіння (звуку, голосу, струни, пружного тіла).

ВІБРІОН

(фр. vibron) — бактерія, що має форму зігнутої палички або коми (напр., збудник холери).

ВІБРО...

(лат. vibrare — дрижати) — у складених словах указує на зв'язок із коливними рухами, напр., в і б р о м е т р.

ВІБРОГРАФ

(в і б р о... + гр. graphō — пишу) — механічний прилад записувати вібрації тіл при поземних або доземних зсувах).

ВІБРОМЕТР

(в і б р о... + гр. metreō

міряю) — прилад виміряти механічні коливання.

ВІБРОСКÓП

(в і б р о... + гр. *skopeō* — дивлюсь) — прилад спостерігати коливні рухи тіл (ф і з.).

ВІБРОФÓН

(в і б р о... + гр. *phōnē* звук) — ударний джазовий інструмент, що видає вібрувальні звуки.

ВІБРУВА́ТИ

(лат. *vibrare* — дрижати) — дрижати, тремтіти.

ВІВА́РІЙ

(лат. *vivarium*) — приміщення для плекання тварин у неволі (зоосад, клітка).

ВІВА́Т

(лат. *vivat* — хай живе!) — Хай живе! Слава!

ВІВА́ЧЕ

(іт. *vivace*) — дуже швидко (м у з.).

ВІВÉР

(фр.) — людина веселого способу життя.

ВІВІПА́РІЯ

(лат. *vivus* — живий, *parere* — народжувати) — живонародження, народження дітей живими, наприклад, у ссавців.

ВІВІСÉКЦІЯ

(лат. *vivus* — живий, *sectio* — розтин) — живорозтин; операції на живих тваринах з метою вивчення функцій певних органів абощо.

ВІВÉРА

(лат. *viverra*) — африканський тхір.

ВІГВА́М

(індіан.) — шатро з буйволової шкіри в північно-американських індіанів.

ВІГІ

(англ. *whigs*) — політична партія в Англії (17 ст.), пізніше — ліберали.

ВІГІ́ЛІЯ

(лат.) — 1. староримська військова нічна варта; 2. перша чверть ночі 3. всещична служба Бога перед великим святом.

ВІГІ́ЛЬНІСТЬ

(лат. *vigil* — пильний) — пильність; здатність хутко зосереджувати увагу на нових вражіннях (п с и х.).

ВІГÓНЯ

(фр. *vigogne* з есп.) — 1. жуйна тварина з родини лям (Південна Америка); 2. вовна з вігоні.

ВІ́ДІЯ

(нім. *wie Dia(mant)* „як діамант”) — надзвичайно твердий стоп із зернят вольфрам карбіду, зцементованих кобальтом, уживаний на різці технічних інструментів.

ВІ́ЗА

(фр. з лат. *visa* мн. від *visum* — переглянуте) — 1. помітка (урядова на документі), що свідчить про показ документа чи певного папера урядовій особі; 2. позначений на паспорті дозвіл чужоземного уряду на в'їзд, виїзд чи переїзд через дану країну.

ВІЗАВІ

(фр. vis-à-vis) — віч-на-віч, одне проти одного.

ВІЗАНТІЗМ

(гр.) — обожування державної влади; система імператорської влади над державою й церквою.

ВІЗАНТІЯ

(гр.) — давня назва Царгорода (Константинополя) й грецької держави.

ВІЗЕРЮНОК

(нім. з лат.) — прикраса, малюнок.

ВІЗИГОТИ

— див. в е с т і г о т и.

ВІЗІР

(нім. Visier із фр.) — 1. приціл, мушка на рушниці; 2. пристрій при фотоапараті для визначення засягу охоплення простору фотознятком; 3. прилад, що показує відхилення літака від потрібного напрямку під дією вітру; 4. геодезичний пристрій для візування (див. в і з у в а т и).

ВІЗІТА

(фр. visite з лат.) — відвідини.

ВІЗИТАТОР

(лат.) — одвідувач, інспектор.

ВІЗИТАЦІЯ

(лат. visitatio) — 1. одвідинч. перевірка діяльності установи; 2. лікарський обхід хворих у лікарні; 3. перевірка документів з метою боротьби з контрабандою або порушенням нейтралітету з боку країн, що не беруть участі в війні.

ВІЗИТЕР

(фр. visiteur) — одвідувач, особа, що приходить з візитом.

ВІЗІТКА

— картка з надрукованим на ній ім'ям і прізвищем та адресою (часом і званням чи титулом) особи.

ВІЗІОНЕР

(фр.) — духовидець, мрійник; людина, що бачить в уяві надприродні явища.

ВІЗІОНІЗМ

(фр. vision — видіння) — видіння, бачення привидів (галюцинації), зорові ілюзії в релігійній або мистецькій екстазі.

ВІЗІЯ

(лат.) — видіння, привид, зорові ілюзії в екстазі або гіпнозі.

ВІЗУАЛЬНИЙ

(лат. visualis — зоровий) — в-ні сп о с т е р е ж е н н я — астрономічні спостереження незброєним оком або в телескоп (без фотографування).

ВІЗУВАТИ

(фр. viser з лат.) — 1. потверджувати, давати візу; 2. наводити оптичний прилад або кутимірний інструмент на певну мету.

ВІКАРІЯ

(лат. vicarius) — 1. заступник єпископа (ц е р к.); 2. заступник священника в католиків.

ВІКАРІЯТ

(див. в і к а р і я) — посада вікарія.

ВІКІНГІ

(сканд. vikingr — воїн) — скандинавські герої; морські розбійни-

ки (за середньовіччя), див. н о р-
м а н и.

ВІКОНТ

(фр. vicomte) — намісник графа (шляхетське звання у Франції).

ВІКОНТÉСА

(фр. vicomtesse) — віконтова дружина (див. в і к о н т).

ВІКТОР ÌНА

(від лат. victoria — перемога) — гра на розгадування змісту слів.

ВІКТОРІЯ

(лат. Victoria) — богиня перемоги в римлян (у греків — Ніке).

ВІКТОРІЯ РЕГІЯ

(лат. Victoria regia) — екваторіяльна рослина з родини лататевих (листя сягає двох метрів у перетині; в Європі росте в оранжеріях).

ВІКТУАЛИ

(лат.) — харчі.

ВІЛЯЕТ

(тюрк. з ар. wīlayat) — адміністративна одиниця в Туреччині, що діляться на санджаки.

ВІЛЛА

(лат. villa — маєток) — заміський маєток; розкішне позаміське житло з вигодами й архітектурними прикрасами на будівлі

ВІЛЯН

(с.-лат. villanus) — особисто вільний селянин за феодалізму у Франції, що одержував землю від сеньйора на умовах довічної оренди: в Англії — кріпак.

ВІЛЯНÉЛЯ

(іт. willanella) — італійська

вулична хорова пісня XVI ст.

ВІМПЕРГ

(нім.) — декоративний трикутний фронтон над порталами й вікнами готичних церков.

ВІНДА

(нім.) — підйома в будинку; див. х і ф т.

ВІНДЗЕЙЛЬ

(голл. wind — вітер, zeil — вітрило) — довгий вітрильний рукав, напнутий на обручах і почеплений над зардаком для вентиляції внутрішнього приміщення на кораблі.

ВІНДЗОР

див. В і н з е р.

ВІНДИКАЦІЯ

(лат. vindicatio) — повернення речі судовим порядком законному власникові (ю р.).

ВІНДРОТОР

(англ. wind — вітер, лат. rotare обертати) — вітряний рушій з колесом, що складається з двох порожнистих півциліндрів.

ВІНЕГРЕТА

(фр. vinaigrette з vinaigre — оцет) — 1. мішана страва з усякої городини з оцтом та олією; 2. сумішка різних повяць; усяка всячина.

ВІНЗЕР

(англ. Windsor) — місто на захід від Лондону з королівським замком, парком та гробівцями померлих королів.

ВІНКЕЛЬ

(нім. Winkel — кут) — ко-
синець (столярське справилля).

ВІНЧЕ́СТЕР

(ам. вл.) система американських гвинтівок.

ВІНЬЕ́ТА

(фр. vignette — малюнок виноградної гілки) — 1. окраса із зображення винограду; 2. малюнок у книзі при заголовку, на початку чи в кінці тексту, на обкладинці.

ВІОЛІ́НА

(іт.) — скрипка.

ВІО́ЛЯ

(іт. viola) — старовинна скрипка більшого від звичайного розміру.

ВІОЛЬО́НЧЕ́ЛЯ

(іт. violoncello) — чотирьохструнний смичковий інструмент басово-тенорового регістру.

ВІРА́Ж

(фр. virage) — 1. закріплення фотосвітлин солями для надання зображенню бажаного відтінку (ф о т.); 2. літ літака по кривій лінії; 3. поворот по кривій лінії авта, самокатки, ковзаняра.

ВІРА́Ж-ФІКСА́Ж

(фр. virage + fixation — закріплення) — розчин солей, що змінює відтінок відбитка й закріплює його.

ВІРГА́ЦІЯ

(нім. Virgation з лат. virga — галузь) — розгалуження гірського пасма.

ВІРЕЛÉ

(фр. verselai) — віршова форма у французькій поезії середньовіччя.

ВІРЕМÉНТ

(фр. virement — поверт) — перенесення певної суми в банкових операціях з рахунку однієї особи на рахунок іншої.

ВІРИ́ДА́РІЙ

(н.-лат.) — розкішний сад біля житла.

ВІРИЛІ́ЗМ

(лат. virilis — чоловічий) — поява вторинних статевих чоловічих ознак у жінки.

ВІРИЛІ́СТ

(лат.) — посол парламенту на підставі особистого права, а не з виборів — (єпископ, ректор університету абощо).

ВІРІ́Я Л

(лат.) — функція, що характеризує відношення сили до різних точок у просторі.

ВІРСА́ВІЯ

— жінка царя Давида.

ВІРТУА́ЛЬНИЙ

(лат. virtus — сила) — 1. можливий (але не дійсний), прихований); 2. здатний до дії; 3. в-на до в ж и н а з а л і з н и ц і — умовна довжина поземної простолінійної дороги, що на її перебіг витрачається стільки ж палива, роботи й часу, як і на справжній дорозі з усіма її нерівностями.

ВІРТУО́З

(фр. virtuose з іт. virtuoso) — мистець найвищої досконалости в своєму ділі (особливо в музиці).

ВІРТУО́ЗНИЙ

(див. в і р т у о в) — досконалий, майстерний (у мистецтві).

ВІРТУОЗНІСТЬ

(див. в і р т у о з) — найвища вправність, майстерність (особливо в музиці).

ВІРУЛЕНТНИЙ

(лат. virulentus) — отруйний, заразливий, хвороботвірний (про мікроби).

ВІРУЛЕНЦІЯ

(лат. virus) — отрута) — здатність бактерій розмножуватись і спричиняти хвороби в організмі.

ВІРУС

(лат. virus — отрута) — збудник заразливої хвороби.

ВІСКІ

(англ. whisky з кельт. uisge — вода) — горілка з ячменю або рижу.

ВІСКОЗА

(англ. з лат. viscosus — клейкий) — I. клейке течиво з целюлози, уживане для виготовлення штучного шовку, штучної вовни, нлівок тощо.

ВІСКОЗИМЕТР

(лат. viscosus — клейкий, гр. metreō — міряю) — прилад виміряти в'язкість течив.

ВІСКОЗНИЙ

(див. в і с к о з а) — виготовлений з в і с к о з и.

ВІСМУТ

— див. б і с м у т.

ВІСОН

(гр. bystos — тонкий лон) — тонке лянне полотно, уживане в стародавній Греції та в Римі.

ВІСТ

(англ. whist — тихо! цить!)

— 1. гра в карти на 4 особи, що вимагає пильності, тому відбувається в тиші, звідси назва; 2. оголошення в грі в преферанса, що ним грач заявляє про свою тотальність грати, а не пасувати.

ВІСЦЕРАЛЬНИЙ

(лат. viscera — нутрощі) — нутрянний (м е д.).

ВІТАЇЗМ

(лат. vita — життя) — див. р о м а н т и к а вітаїзму.

ВІТАЛІЗМ

(лат. vitalis — життєвий) — напрям у біології, що пояснює всі життєві процеси наявністю в організмі дещільної, незалежної від механічного руху, ні від душі окремої нематеріальної „життєвої сили”.

ВІТАЛІСТ

(див. в і т а л і з м) — прихильник в і т а л і з м у.

ВІТАЛЬНИЙ

(лат. vitalis — життєвий) — життєвий.

ВІТАЛЬНІСТЬ

(лат. vitalis — життєвий) — життєвість організму; стійкість, витривалість у житті.

ВІТАМІНИ

(лат. vita — життя, гр. am- (miak) — особливі органічні речовини, що сприяють нормальному розвитку й діяльності організму (позначаються вітаміни літерами: А, В, С, Д і т. ін. Деякі з них можна виготовити синтетично).

В І Т А св. танець (танець св. Віта)

— нервова хвороба (здрогання голови, м'яси́в на лиці тощо).

В І Т Е Л І Н

(лат. vitellus — жовток) — білкова речовина яєчного жовтка, що містить у собі фосфор.

В І Т И К У Л Ь Т Ў Р А

(лат. vitis — лоза, cultura — обробіток) — виногради́тво.

В І Т И Л І Г О

(лат.) — заникання барвника шкіри; білі плями на шкірі (мед.).

В І Т Р А Ж

(фр. vitrage) — кольорові орнаменти на шибках вікон або намальовані на вікнах образи святих.

В І Т Р ù Н А

(фр. vitrine) — вистака вітрів товарів на вікні в крамниці.

В І Т Р І О Л Ь

(фр. з лат.) — розчинна в воді сіль сірчаної, мідної або цинкової кислоти; купервас (х е м.).

В І Т Р О Т ù П І Я

(фр. vitre — скло, гр. tyros — відбиток) — відбиток зображення на склі.

В І Ц Е ...

(лат. vice — замість) — префікс, що означає разом із словом назву заступника урядової особи, напр., в і ц е г у б е р н а - т о р, в і ц е к о р о л ь.

В І Ц Е Г У Б Е Р Н А - Т О Р

— заступник губернатора.

В І Ц Е К О Р О Л Ь

— королівський представник, намісник.

В І Ц Е П Р Е З И Д Е Н Т

— заступник президента.

В І Ц Л І П ù Ц Л І

(індіян. „несений на пір'ї лівої ніжки колібри") — бог війни в а ц т е к і в.

В І Ц М У Н Д ù Р

(лат. vice — замість + мундир) — подібне до військового мундиру убрання в цивільних урядовців дореволюційної Росії.

В І Ш Н У

(санс.) — бог сонця, один із богів трійци (Браhma — тверець, Вішну — охоронець, Шіва — рунник) в індусів.

В І Я Д ù К

(фр. viaduc з лат. via — дорога, ducō — веду) — шляхопрехід; міст або гребля над проваля́м, яром абощо.

В О Г ù Л И

— фінське плем'я в Росії.

В О Д А Н або**В О Т А Н**

(герм.) — бог війни, бурі й неба в стародавніх германців (також Одів).

В О Д Е В І Л Ь

(фр. vaudeville) — 1. французька народня сатирична пісня (16 ст.); 2. одноактова жартівлива або сатирична п'єса; 3. фінал театральної вистави, коли всі актори виконують по одному куплету.

В О К А Б У Л И

(лат. vocabulum — ймення,

назва) — окремі чужомовні слова з перекладом рідною мовою для вивчення; 2. заголовні слова в словнику.

В О К А Б У Л Я Р а б о В О К А Б У Л Я Р І Й

(с.-лат. vocabularium — словник) — словник до книги або до окремих розділів підручника.

В О К А Л І З А

(фр. vocalise з лат. vocalis — голосовий) — вправа для співу без тексту.

В О К А Л І З А Ц І Я

(див. в о к а л і з а) — 1. вправи голосу на голосівках; 2. перетворення приголосних на голосві звуки мови; 3. графічна метода зображення голосових через зміну форми приголосних (у стенографії).

В О К А Л І З М

(лат. vocalis — голосовий) — теорія голосівок; система голосівок у мові; збір їх в однім слові (проти л. к о н с о н а н т и з м).

В О К А Л І С Т

(лат. vocalis — голосовий) — співак.

В О К А Л Ь Н И Й

(фр. vocal з лат. vocalis — голосовий) — голосовий, виконуваний голосом (спів).

В О К А Т Ё В

(лат.) — 5-ий відмінок у латинській мові (кличний).

В О К З А Л

(англ. vauxhall) — узбережна частина Лондону — залізнична станція для пасажирів.

В О Л Е Й Б О Л

(англ. volley — удар, ball — м'яч) — відбиванка, спортивна гра, що полягає в перебиванні м'яча через сітку руками з участю двох команд по шість гравців.

В О Л Ю М О М Ё Т Р

(фр. volume — обсяг, гр. metreō — міряю) — прилад виміряти обсяг порошкових речовин.

В О Л Ю Н Т А Р Ё З М

(лат. voluntas — воля) 1. визнання волі за основу всього буття (Шопенгауер, Гартман, Фіхте, Ніцше), а світу — за її втілення (ф і л.); 2. визнання волі за правоза основу проявів психічного життя й поведінки людини (п с и х.; голівні представники: Вундт, Мюнстерберг).

В О Л Ю Т А

(лат. voluta — звій) — спіральні оздоби на капітелях (а р х і т.).

В О Л Я Н

(фр. volant — летючий) — 1. обшивка на сукнях; 2. корок з уткнутими пір'їнами, щоб перекидати через сітку чи мотуз (гра).

В О Л Я П Ю К

(англ. volapük із world — світ, speech — промова) — штучна міжнародня мова, що її створив Шлеєр (1880 р.); 2.* беззмістовність, мішанина, порожнеча (у висловах, викладі).

В О Л Ь В О К С

— зелена водорість річкових вод.

В О Л Ь Е Р А

(фр. voliere) — обгороджений

простір для шлекання диких тварин, птахів (напр., у зоологічних парках).

ВОЛЬКАМЕРІЯ
(вл.) — тропічна рослина з родини вербенових з зацвілими квітками.

ВОЛЬОМІТ
(нім. Volomit) — сполука вуглецьованих металів (карбідів): вольфрам (70-95 %), нікю, хрому, заліза та кобальту, уживаний для обточування твердих металів.

ВОЛЬОНТЕР
(фр. volontaire з лат. voluntarius — доброволець) — воїн, що добровільно вступив до армії.

ВОЛЬТ
(фр. volte) — поперт — крутий поперт конем при манежних вправах у кінноті; 2. підтасовування в газардовій грі в карта, перешмикування карт.

ВОЛЬТ
(іт. лат. Volta) — одиниця електричної напруги (різниці потенціалів), що дорівнює напрузі на кінцях провідника з опором на 1 ом при величині струму на 1 ампер.

ВОЛЬТА
(іт. volta) — знаки для повторення та закінчення в нотах.

ВОЛЬТАЖ
(фр. voltage) — електрична напруга мережі (різниця потенціалів), вимірювана вольтами.

ВОЛЬТАМЕТР
(дів. в о л ь т + м е т р) —

електролітична посудина для вимірів величини електричного струму з допомогою вимірів кількості виділюваного металу в наслідок перепусканя цього струму.

ВОЛЬТАМПЕР
(дів. в о л ь т + а м п е р) — ват, одиниця потужности електричного струму (вольти помножені на ампері).

ВОЛЬТЕРІЯНЕЦЬ
— 1. послідовник французького мислителя Вольтера; 2. вільнодумець.

ВОЛЬТЕРІЯНСТВО
— ідейно-політичні течії 18-19 ст. послідовників Вольтера.

ВОЛЬТИЖЕР
(фр. voltigeur з voltiger — пурхати, танцювати на лнві) — мистець еквилібристики на коні.

ВОЛТИЖУВАННЯ
(дів. в о л ь т и ж е р) — еквилібрстичні вправи під час їзди верхи на коні (вискакування на коня та віскакування з нього під час бігу).

ВОЛЬТІВ ЛУК
(дів. * в о л ь т) — електрична виснага у газовому проміжку між електродами.

ВОЛЬТІВ СТОВП
(дів. * в о л ь т) — батарея з послідовно сполучених гальванічних елементів Вольти.

ВОЛЬТМЕТР
(дів. в о л ь т + гр. metreō) —

— міряю) — прилад виміряти різницю потенціалів двох точок електричного кола.

ВОЛЬТФАС

(фр. *volte face* — поверт обличчя) — раптовий поверт обличчям до супротивника, що переслідує.

ВОЛЬФРАМ

(нім. *W.*) — хемічний елемент (W) важкий, важкотопкий, твердий, блискучий метал.

ВОЛЬФРАМІТ

— мінерал, вольфрамова руда.

ВОМБАТ

(англ.) тварина з родини ссавців-торбунів.

ВОТАНТ

(фр. з лат.) — учасник голосування.

ВОТУВАТИ

(фр. *voter* з лат. *vo-tum* бажання) — схвалювати більшістю голосів (в парламенті, на зборах).

ВОТУМ

(лат. *vo-tum* — бажання) — ухваля більшістю голосів; наслідки голосування; в-м до в і р' я — схвалення більшістю голосів діяльності уряду чи урядовця (міністра абошо).

ВОХРА

(гр. *ōchros* — жовтавий) — сумішка глини з оксидами або гідратами оксидів заліза (мінеральна фарба червоного або жовтого кольору).

ВОЯЖ

(фр. *voyage*) — подорожуван-

ня, дідова подорож комівояжера.

ВОЯЖЕР

(фр. *voyageur*) — мандрівник, подорожанин, роз'їзний комерційний торговельний агент.

ВУАЛЮВАТИ

(див. в у а л ь) — затуманювати, робити щось неясним, мов би закривати вуалем.

ВУАЛЬ

(фр. *le voile* з лат. *velum*) — 1. серпанкове запинало на обличчя в жінок; 2. взагалі легка прозора тканина.

ВУЛКАН

(лат.) — 1. бог вогню, син Юпітера та Юнони у стародавніх римлян; 2. в у л к а н — утворена дією підземних сил гора (г е о л.).

ВУЛКАНІЗАТОР

(лат. *vulcanus* — вогонь) — апарат для ремонту гумових виробів (автомобільних камер, шин).

ВУЛКАНІЗАЦІЯ

(лат. *vulcanus* — вогонь) — перетворення каучуку в нерозчинний еластичний матеріал способом нагрівання в водяній парі та сполучення з сіркою; 2. механічний обробіток паперу для виготовлення з нього вулканізованої фібри; 3. обробіток деревини нагріванням її при високому тискові з метою зберігання від гниття.

ВУЛКАНІЗМ

(див. в у л к а н) — 1. сукупність явищ переміщення вулканічної магми; 2. геологічна теорія про горотворення.

ВУЛЬВА

(лат. *vulva*) — зовнішні частини жіночих статевих органів.

В У Л Ь Г А Р И З А Ц І Я

(див. в у л ь г а р н и й) — обниження стилю, спрощення теорії, наукової думки абощо.

В У Л Ь Г А Р Ї З М

(див. в у л ь г а р н и й) — 1. слово або вислів низького стилю.

В У Л Ь Г А Р Н И Й

(лат. *vulgaris* — звичайний, простий) — плаский, низького стилю, брутальний (вислів, виклад думок); в у л ь г а р н а л а т и н а — латинська мова, що нею розмовляли європейські народи, створивши романські мови.

В У Л Ь Г А Т А

(лат.) — латинський переклад біблії.

В У Л Ь Ф Е Н І Т

(нім. *Wulfenit*) — молибденова олів'яна руда (м і н.).

В У Л Ь Ф І Л А

— вестготський єпископ, укладач готської абетки й перекладач біблії готською мовою (311-313 р.).

В Ў Н Д Е Р К І Н Д

(нім. *Wunderkind* — чудо-дитина) — вийняtkово талановита дитина.

В Ў Р Д А

(рум.) — сік з маку або з конопляного сім'я; маса з розтертого конопляного сім'я, уживана як начинка на вареники.

В ' Ю К

(тур.) — вантаж на спині тварини.

Г

Г А Б А

(ар.) — біле сукно; плахта.

Г А Б А Н Ь Е Р А

(есп.) — еспанський танок.

Г А Б І

— дикий індійський бик.

Г А Б І Л І Т А Ц І Я

(лат. *habilitatio*) — іспит на право викладати в університеті.

Г А Б І Л І Т У В А Т И

(див. г а б і л і т а ц і я) — скласти іспит на доцента.

Г А Б І Т

(фр.) — чернеча ряса.

Г А Б І Т У С

(лат. *habitus*) — 1. зовнішній вигляд; 2. ознака конституції організму (м е д.); 3. зовнішній вигляд дерева.

Г А Б С Б У Р Г И

(нім. сл. *Habsburg*) — династія австрійських царів (1556-1918).

Г А В А Н А

(від назви міста) — назва сигар.

Г А В А Н Ь

(нім.) — морська пристань.

Г А В Б И Ц Я

(нім. *Haubitze* з чеськ. *haufnice*) — гармата для стрілкоподорого стрільня фугасними стрільнями.

Г А В П Т В А Х Т А

(нім. *Haupwache* — головна варта, вартівля) — 1. моріско

— приміщення для варти з майданчиком для виводу варти; 2. військова в'язниця з приміщенням при ній для варти.

Г А В С

(нім.) — одиниця магнетної індукції — 0,99955.10⁻⁸ вольт-секунд на квадратний см.; 2. одиниця напружености магнетного поля — 0,79577 амперів на см.

Г А Г А В З И

— народ тюркського походження (на півдні Басарабії).

Г А Г А Т

(гр. *gagatēs* — чорний буршти) — гаунок кам'яного вугілля, придатного на вріб прикрас (на міста), радіодеталів тощо.

Г А Г І О Г Р А Ф

(гр.) — описувач життя святих.

Г А Г І О Г Р А Ф І Я

(гр.) — описання життя святих.

Г А Г І О Л О Г І Я

(гр.) — наука про священні предмети та про життєписи святих.

Г А Г А Д А

(жид.) — частина талмуду з наукою моралі.

Г А Д Е С

(гр. *Haidēs* з *aides* — невидний) — бог підземного царства в стародавній грецькій мітології; г а д е с (зв.) — підземне

царство, пекло (в стародавній гр. мітології).

Г А Д Ж

(ар.) — див. х а д ж. —

Г А Д Ж А Р

(ар. „чорний камінь”) — священний камінь мусульманського релігійного культу в мечеті в Мецці.

Г А Д Ж І

(ар.) — див. х а д ж і й.

Г А Д Р А М А В Т

— див. Х а д р а м а в т.

Г А Є Р

(гр.) — блазень яткового театру.

Г А З

(фр. gaz можливо, з гр. „хаос”) — безкольорова речовина, що рівномірно виповняє весь даний для неї простір, не змінюючи своїх властивостей (назву запровадив до вжитку голляндець фан Гельмонт).

Г А З А В А Т

(ар. ghazāwa(t) — „війна на шляху божому”) — поширення ісламу силою зброї, священна війна; обов'язкова, згідно з Кораном, для мусульманів війна за поширення ісламу серед „невірних”; 2. гасло боротьби кавказьких народів проти Росії в 19 ст. та проти комуністичної Росії після 1917 р.

Г А З А Р Д

(фр. hasard — випадок, ризик) — збудженість при грі; нерозважна гра; очайдушна справа; відвага; захоплення; гарячковість, запал.

Г А З Ё Л Я

(фр. gazelle з ар. ghazāl)

— арабська дика коза з групи антилоп.

Г А З Ё Л Ь

(ар. ghazāl) — ліричний вірш з дворядковою строфою і з постійною римою на кінці кожної строфи (від арабів поширився на всі літератури).

Г А З Ё Т А

(фр.) — часопис; один із видів періодичної преси.

Г А З И Ф Ё Р

(фр. gazifère) — прилад добувати газу.

Г А З Н Е В І Д И

(афг.) — перша мусульманська династія в Індії.

Г А З О А Н А Л І З А - Т О Р

— прилад визначати склад газових речовин (напр., диму).

Г А З О Г Ё Н

(див. г а з + гр. genos — рід, походження) — сировина для добування паливних газів.

Г А З О Г Е Н Е Р А - Т О Р

— споруда, що видобуває генераторний газ, перетворюючи тверде паливо на газове.

Г А З О Л І Н

(фр. gaz + англ. oil — мастило, олія) — нафтовий етер, один із гатунків бензини, що його добувають при дистиляції нафти.

Г А З О М Ё Т Р

(фр. gaz + гр. metreō — міряю) — посудина зберігати та вимірювати обсяг газів.

ГАЗОМОТОР

(див. газ + мотор) — рушій, що йому надають руху вибухи суміші газу з повітрям у циліндрі.

ГАЙДАМАКА

(тур. haydamak — чинити напади) — 1. учасник селянських та козацьких рухів на Україні в 18 ст., спрямованих проти Польщі; 2. воєк українських гайдамацьких полків за часів визвольної боротьби українського народу за самостійну державу (1917-1920 р.).

ГАЙДУК

(тур.) — 1. утікач із турецької неволі; 2. угорський піший воєк (16 ст.); 3. уніформований слуга; 4. сербський козак; 5. слуга при дворі польських шляхтичів; 6. гуцульський танок.

ГАЙЛЕНД-ПАРК

(англ. Highland Park) — фабричне передмістя Детройту (США)

ГАЙ-ЛЯЙФ

(англ. high-life) — аристократія.

ГАЙМОРОЇТ

(англ. анатом Highmore) — запалення слизової оболонки гайморової дуплини носа (м е д.).

ГАКБЛОК

(гол. haakblok) — блок з гаком.

ГАКБОРД

(гол. hakkebord) — горішній край керма корабля.

ГАКНЕ

(англ. hackney) — порода коней.

ГАЛАКТИКА

(гр. galaktikos — молочний) — Чумацький шлях (а с т р о н.); уся зоряна система, а також мряковина, що перебуває поза нашою зоряною системою.

ГАЛАКТІЧНИЙ

(гр.) — той, що належить до Галактики, до Чумацького шляху (а с т р о н.).

ГАЛАКТÓЗА

(гр. gala — молоко) — складник молочного цукру.

ГАЛАКТОЛОГІЯ

(гр.) — наука про молоко.

ГАЛАКТÓМЕТР

(гр. gala — молоко, metro — міряю) — молокомір (прилад визначати питому вагу молока або кількість води в молоці).

ГАЛАКТОРÉЯ

(гр.) — надмір молока в грудях.

ГАЛАКТОСКÓП

— див. галактометр

ГАЛАКТОТЕРАПІЯ

(гр. gala молоко. therapeia) — лікування молоком.

ГАЛАЛІТ

(гр. gala — молоко. lithos — камінь) — пластмаса; імітація рогового матеріалу з казеїну (матеріал на гудзики, електроізоляцію тощо).

ГАЛАТÉЯ

(гр.) — морська німфа (м і т.).

ГАЛАХА

(жид.) — догматична та юридична частина талмуду.

ГАЛÉРА і ГАЛÉ - РА

(гр. galera) — 1. старовинний весловий корабель; 2. каторга на кораблі в давній Туреччині, де веслярів (здебільшого невольників чи полонених) приковували.

ГАЛЛÓ

— агóв! гей! (оклик у радіо, при телефоні абощо).

ГАЛÓ...

(гр. hals — сіль) — у складених словах означає наявність хемічних солей, напр., г а л о і д и.

ГАЛОГÉНИ

(гр. hals — сіль, genes — рід) — речовини, що в сполуці з металами утворюють солі (бром, хлор, йод, фтор).

ГАЛОГРÁФІЯ

(гр. hals — сіль, graphō — пишу) — опис солей.

ГАЛÓІДИ

(гр.) — солі г а л о г е н і в; мінерали, що містять у собі фтор, бром, хлор або йод.

ГАЛÓІДНИЙ

(див. г а л о і д и) — г а л о г е н н і кислоти — утворювані в наслідок сполуки водню з галоїдами кислоти, напр., соляна кислота (сполука хлору з воднем).

ГАЛÓМЕТР

(гр. hals — сіль, metreō — міряю) — прилад виміряти густину кухенної соли в розчині.

ГАЛÓП

(фр. galopp з гот. gahlaupan) — 1. біг на коні скочки; 2. швид-

кого ритму стрибкуватий танок.

ГАЛОСКÓП

(гр. hals — сіль, skopeō — дивлюсь) — див. г а л о м е т р.

ГАЛОТÉРМИ

(гр. hals — сіль, therme — тепло) — гарячі джерела з розчищеною кухенною сіллю в їх воді.

ГАЛОФÍТИ

(гр. hals — сіль, phyton — рослина) — солонцеві та солоневоді рослини.

ГАЛОХÉМІЯ

(гр. див. г а л о ... + х е м і я) — хемія солей.

ГАЛÓША і ГА - ЛЬÓША

(фр. galochе в лат. Gallica) — гумове взуття, що його намагають поверх шкіряного для убезпечення від промокання.

ГАЛС

(гол. hals — 1. курс судна відповідно до вітру, напр., л і в н и й г а л с — значить вітер дме в лівий борт судна; 2. снасть, що напинає нижній підвітровий кут на всіх вітрилах.

ГАЛЮЦИНАЦІЯ

(лат. hallucinatio — марення) — бачення привидів; омана почуттів, видиво, що виникає в наслідок розладу діяльності мозку.

ГАЛЯБÁРДА

(фр. hallebarde) — спис із гострокінчастою сокирою й гаком (стародавня зброя).

ГÁЛЬСТУХ

(нім.) — краватка, пов'язка на шию до чоловічої сорочки.

Г А М А

(гр. gamma — третя літера в грецькій абетці) — 1. послідовний ряд звуків з певним співвідношенням між ними (м у а.); 2. умовний ряд кольорів (барв), починаючи від червоного й кінчаючи чорним.

Г А М А́ Д А

(ар.) — кам'яністі безводні обшири в пустелях.

Г А М А Д Р ù Л

— мавпа з родини павіяннів, сирій павіян (Абесінія, Нубія).

Г А М А́ З А

(ар.) — збірник арабських пісень.

Г А М А - З А Л í З О

— залізо при температурі понад 906 ступнів, коли воно не має магнетних властивостей і з вуглецем дає твердий розчин.

Г А М А́ К

(фр. hamac) — плетена сітка. завішувана між деревами чи стовпами для лежання на ній.

Г А́ М А Н

(жид.) — жидівське свято, коли печуть гаманові вуха.

Г А М А - П Р О́ М Е Н І

— промені радіоактивних речовин (як і рентгенівські, але з коротшими хвилями).

Г А М А́ Р Н Я

(п.м.) — фабрика сталних та залізних виробів; кузня.

Г А М А Р Т Ó М А

(гр.) — ненормальне розростання тканини (гузка абошо).

Г А М É Т И

(гр. gametēs — чоловік. gametē — жінка) — статеві клітини обох статей, що сполучаючись утворюють зародок.

Г А М Е Т О Ф Í Т

(гр. gametēs — чоловік. phytos — рослина) — статеве покоління в рослин, що чергується з нестатевим.

Г А М Е Т О Ц ù Т И

(гр. gametēs — чоловік. kytos — посудина) — клітини, де утворюються гамети.

Г А М І Л Ь К А́ Р

— картагенський полководець, батько Ганнібала (завоював Іспанію 236-229 р. до Хр.

Г А М І Я...

(гр. gamos — шлюб) — на кінці складених слів означає „...шлюбний“, „шлюбність“, напр., п о л і г а м н и й.

Г А́ М Л Е Т

(Hamlet) — легендарний данський принц; герой трагедії Шекспіра „Гамлет“.

Г А́ Н Г Л І Й

(гр. ganglion — підшкірна пухлина) — 1. нервовий вузол із нервових клітин (а н а т.); 2. тверда пухлина на суглобі (м е д.).

Г А Н Г Р É Н А

(гр. gangraina) — місцеве замирання частини тіла, органа, тканини в живому організмі (ще н е к р о з а).

Г А Н Г Р Е Н Ó З Н И Й

(див. г а н г р е н а) 1. вражеский гангреню; 2. той, що має харткер гангреню.

ГАНДБОЛ
(англ. handball) — аналогічна до футболу гра з м'ячем руками.

ГАНДЕЛЬ
(нім. der Handel) — торг; продаж, купівля.

ГАНДЖАР
(тур.) — широкий кинджал.

ГАНДИКАП
(англ. handicap) — 1. перевага слабшому в змаганні для зрівноваження шансів; 2. кінські перегони з участю коней різних спроможностей.

ГАНДІЗМ
(від Ганді) — індуська національна течія, що заперечує революційну й класову боротьбу, проповідує пасивний спротив, бойкот англійських товарів та обстоює вороття до патріархального життя (провідником був Ганді).

ГАНДШПУГ
(гол.) — дерев'яний або залізний важіль на пароплаві для пересування та підймання тягарів.

ГАНІМЕД
1. прекрасний юнак, що його викрав Зевс (м і т.); 2. супутник Юпітера (планета).

ГАНІБАЛЬ
картагенський полководець (246-183 р. до Хр.).

ГАНСВУРСТ
(нім. Hanswurst — „Іван — ковбаса”) — 1. популярна комічна постать німецького лялькового театру; 2. блазень у народному німецькому театрі 17-18 ст.

ГАНТЄЛІ

(нім. Hantel) — гімнастичний прилад із двох залізних куль на короткім стрижні для підймання руками.

ГАОЛЯН
(кит.) — китайське просо, що його стебло досягає 4 метрів заввишки.

ГАПЛІДНИЙ
(гр.) — складений з одиниць окремих різних хромосом (б і о л.)

ГАПТІЧНІ реакції
(гр. hapto — хопати) — хопальні реакції в цемовляти.

ГАПТОТРОПІЗМ
(гр. hapto — схоплювати, tropos — поверт) — реакція рослин на дотик з твердим тілом (згинання у відповідному напрямку).

ГАРАКІРІ
(яп.) — 1. смертна кара, коли засудженого змушують самому собі розпороти живіт; 2. лицарське самогубство в Японії через розпорювання живота самому собі на доказ неповинности, чесности.

ГАРВЕЮВАННЯ
(англ.) — гартування (цементация) поверхні сталевих-ніклевих панцерних плит.

ГАРЄМ
(ар. „харім” — заборонене) — 1. помешкання для жінок у мусульманів, куди має право заходити тільки чоловік цих жінок та найближчі родичі; 2. загал жінок у могохаммеданина.

ГАРКЕБУЗА

(нім.) — гаківниця; старовинна рушниця без багнета.

Г А Р М О Н І З А Ц І Я

— добирання супровідних тонів до основної мелодії.

Г А Р М О Н І З У В А - Т И

— добирати відповідні тони для супроводу основної мелодії.

Г А Р М О Н І Й Н И Й

(гр. harmonikos) — милозвучний; багатоголосий; співзвучний;

г-на а н а л і з а — математична наука про розклад функції на

тригонометричні ряди; г-ний р я д — нескінченний ряд чисел, обер-

нених до натурального ряду: $1 + 1/2 + 1/3 + \dots 1/n + \dots$;

г-не р о з т а ш у в а н н я —

таке розташування чотирьох точок на простій лінії, коли дві точки ділять відтинки, що є між дру-

гими двома точками, в однаково-му відношенні зовні і внутрішньо;

г-ні к о л и в а н н я — такі періодичні коливання тіла, коли

сила, що повертає коливець тіло до стану рівноваги, зростає пропор-

ційно до переміщення тіла від точки рівноваги, напр., коливання ва-

гадла в годиннику.

Г А Р М О Н І Я

(гр.) — дочка Ареса й Афродіти (м і т.).

* Г А Р М О Н І Я

(гр. harmonia — співзвучність, узгодженість) — 1. співзвучність; милозвучність; 2. наука про мис-

тецтво побудови акордів, мистецтво музичної творчості; 3. одно-

часне звучання кількох тонів; 4. струнка погодженість цілого; 5. згода, однодушність; 6. музичний інструмент з пневматичними голосниками.

Г А Р П А

— див. а р ф а.

Г А Р П І Я

(гр. Harpyia — викрадачка)

— 1. крилата богиня смерт. вітру, хуртовини у стародавній грец кій мітології; 2. один із видів орлів у Півд. Америці; 3. один із видів кажанів в Австралії.

Г А Р П О К Р А Т

(гр.) — бог зимового сонця, бог мовчання в старод. римлян (міт.).

Г А Р П Ї Н А

(гол. harpoen) — залізний спис із гаками, щоб бити китів, моржів, велику рибу.

Г А Р У С

(нім.) — волічка; різнокольорові вовняні нитки для вишивання.

Г А С Д Р У Б А Л Ь

— картагенський полководець (3. ст. до Хр.).

Г А С К А Л А

(старо-жид.) — жидівський ідеологічний рух 18-19 ст. в Росії проти національно-релігійної окремішності.

Г А С П И Д

(гр. aspis) — дідько, чорт.

Г А С Т А Т И

(лат.) — піхота першої лінії в стародавніх римлян.

Г А С Т Р... Г А С Т Р О...

(гр. gastēr — шлунок) — у складених словах означає хоробу

чи явище, що стосується шлунка.

Г А С Т Р А Л Г І Я

(гр. *gastēr* — шлунок, *algos* — біль) — напади болів у шлунку (від виразки, пухлин, спинних сухот тощо).

Г А С Т Р Ї Т

(гр. *gastēr* — шлунок) — запалення, або катар шлунка.

Г А С Т Р О Е Н Т Е - Р Ї Т

(гр. *gastēr* — шлунок, *entéron* — нутрощі) — запалення слизової оболонки шлунка й кишок

Г А С Т Р О Л О Г І Я

(гр.) — наука про шлунок.

Г А С Т Р О Н О М

(фр. *gastronomie* з гр. *gastēr* — шлунок, *νόμος* — закон) — знавець випуканих страв.

Г А С Т Р О Н О М І Я

(див. *гастроном*) — 1. куховарство, куховарське мистецтво; 2. торгівля готовими харчами.

Г А С Т Р О П Т О З А

(гр. *gastēr* — шлунок, *ptosis* — падіння) — ненормальне опадання шлунка та інших черевних органів.

Г А С Т Р О С К О П

(гр. *gastēr* — шлунок, *σκοπεῖν* — дивлюсь) — прилад для огляду шлунка.

Г А С Т Р О С К О П І Я

(див. *гастроскоп*) — огляд внутрішньої поверхні шлунка.

Г А С Т Р О Т О М І Я

(гр.) розтин шлунка.

Г А С Т Р Ї Л А

(гр. *gastēr* — опуклість, черво) — третій ступінь ембріонального розвитку зародка багатоклітинних істот.

Г А Ф Н І Й

— хемічний елемент (Hf).

Г А Ц І Е Н Д А

(есп.) — скотарське господарство в Півд. Америці.

Г А Ш Ї Ш

(ар.) — наркотична речовина з індійських конопель, що заступає в мохаммеданів алкоголь (курять гашиш у люльках; уживання його, мабуть, дуже давнє, якщо зважити на те, що вже Геродот казав, що скити вдихали дух конопель).

Г А Я В А Т А

— 1. назва поеми Лонгфелло та ім'я героя цієї поеми.

Г А Я Л

— дикий бик (Індія).

Г Е Б А

(гр.) — богиня вічної молодости в стародавніх греків.

Г Е Б А Н

(гр.) — вид дерева (темного забарвлення).

Г Е Б Е Л Ї

— див. *гебель*.

Г Е Б Е Ф Р Е Н І Я

(гр.) — вид шизофренії юнацького віку (м е д.).

Г Е Б Р А Ї З М

(гр. *hebraios* — жид, гебрей) — властиве стародавній жидівській мові слово або вислів.

Г Е Б Р А І К А

(див. *гебраїзм*) — наука

про гебрійську (жидівську) мову.

Г Е Б Р А Ї С Т

(фр. з гр) — знавець гебрійської (жидівської) мови та літератури.

Г Е Г Е М О Н

(гр. hēgemōn — провідар) — провідник; володар, зверхник.

Г Е Г Е М О Н І Я

(гр. hēgemonia — панування) — провід, зверхність, панування, економічна чи політична перевага; (гегемонія — це перший шабель диктатури, але не диктатура).

Г Е Г Е С І Я

— філософ гедонічної школи (4-3 ст. до Хр.).

Г Е Г Е Л І Я Н С Т В О

— наслідування філософії Гегеля, а також сама філософія Гегеля; філософські течії, названі гегеліянством, виникли в 30-40 р.р. 19. ст. на основі філософії Гегеля; в Німеччині гегеліянство поділялось на праве (старогегеліянці: Гешель, Габлер тощо), що зрікалося Гегелевої діалектики, ототожнюючи філософію Гегеля з християнською теологією, та ліве (молодогегеліянці: Штраус, Бруно Бауер, Штірнер), що критикувало релігію, але визнавало діалектику Гегеля; з лівих гегеліянців вийшли матеріялісти: Фюрбах, Маркс, Енгельс.

Г Е Д Ж Р А

(ар. hidžra(t) — утеча) — утеча Мохаммеда з Мекки до Медини 622 року по Хр., що стала початком мохаммеданської ери.

Г Е Д О Н А Л

(гр. hēdonē — приємне само-

почуття) — снотворний наркотичний засіб.

Г Е Д О Н І З М

(гр. hēdonē — насолода) — напрям у стародавній грецькій філософії, що вважав приємність і насолоду за основу й мету життя (основоположник Арістип, 400 р. до Хр.).

Г Е Д О Н І С Т

(див. г е д о н і з м) — послідовник гедоїзму.

Г Е Д О Н І Я

(див. г е д о н і з м) — відчуття задоволення, приємне самопочування.

Г Е Е З

— мертва семітична мова, уживана в церквах Абесинії.

Г Е Е Н А

(гр. з жид. hinnom) — пекло.

Г Е З

— назва індіян східньої Бразилії (також ботокуди).

Г Е Й Т О Н О Г А М І Я

(гр.) — взаємообплікування між квітками однієї рослини.

Г Е К А Т А

(гр.) — богиня місяця, суду, спокути й чаклунства в стародавніх греків.

Г Е К А Т О М Б И

(гр. hekatombē з hekaton — сто, bou: — віл) — 1. у стародавніх греків жертва 100 волів богам; 2. масова різанина; вбивства великої кількості людей, напр., розстріл російським енкавде десяти тисяч українців у Вінниці.

Г Е К Л І Н Г - М А - Ш І Н А

(англ. to huckle — чесати) —
— чесальна машина (текст.).

Г Е К С А...

(гр. hex — шість) — у складених словах означає „шести”...,
напр., гекса метр.

Г Е К С А Г О Н

(гр. hex — шість, gōnía — кут) — шестикутник (геом.).

Г Е К С А Г О Н А Л Ь - Н И Й

(див. гексагон) — шестикутний; гексагональна система — кристалографічна система однієї осі симетрії 6-го або 3-го порядку (в цій системі кристалізуються майже 200 мінералів).

Г Е К С А Е Д Р

(гр. hex — шість, hedra — основа, поверхня) — шестистінник; правильний шестистінник — куб.

Г Е К С А К І С О К - Т А Е Д Р

(гр.) — сорокавосьмистінник (кристалографія).

Г Е К С А К І С Т Е Т - Р А Е Д Р

(гр.) — загальна проста форма однієї з клас правильної кристалографічної системи.

Г Е К С А М Е Р О Н

(гр.) — твір шести днів; світотворення.

Г Е К С А М Е Т Р

(гр. hex — шість, metron — міра) — шестистоповий роз-

мір вірша, що ним написані Гомерові „Іліяда” та „Одіссея”.

Г Е К С А Н

(гр.) — вуглеводан ситового ряду.

Г Е К С А Х О Р Д

(гр. hexachordos — шести-струнний) — звуковий ряд із шістьох тонів (муз.).

Г Е К С О Д

(гр. hex — шість, електр(од) — електронна лампка на шість електродів (радіо).

Г Е К С О З И

(гр. hex — шість) — прості природні вуглеводани з групи моносахаридів, що становлять один із важливих складників харчування, напр., крохмаль, виноградний цукор, клітковина.

Г Е К С О К Т А Е Д Р

— див. гексакісоктаедр.

Г Е К Т А Р

(фр. hectare з гр. hektar — сто) — сто арів (10000 кв. м., прибл. 11/12 десятини).

Г Е К Т О...

(гр. hektar — сто) — частка, що додається в назвах мір і означає „сто”, напр., гектограм = 100 грамів.

Г Е К Т О В А Т

(див. гекто... + ват) — 100 ватів, одиниця електричної потужності.

Г Е К Т О Г Р А М

(гр.) — сто грамів, метрична одиниця ваги.

Г Е К Т О Г Р А Ф

(гр. hekton — сто, graphō

— пишу) — прилад для розмноження копій рукопису (до ста копій); складається із скриньки з застиглою в ній сумішшю гліцерину, желатини й води.)

Г Е К Т О Л І Т Р

— сто літрів, метрична міра течиз та синких речовин.

Г Е К Т О М Е Т Р

— 100 метрів, метрична міра довжини.

Г Е К Т О Р

— 1. герой „Іліади”, 2. назва однієї невеликої планети (а с т р.).

Г Е К Ы Б А

— жінка троянського царя Пріама (м і т.).

Г Е Л А

— скандинавська богиня пекла.

Г Е Л І Й

(гр. *helios* — сонце) — хемічний елемент (He) нулевої групи; шляхетний неспальний газ, відкритий у спектрі сонця; найлегша після водню речовина; використовується в повітроплавстві (ним шповняють дирижаблі).

Г Е Л І К О Ї Д

(гр. *helix* — зігнутий, скручений, *eidōs* — вид) — гвинтоподібна поверхня; поверхня гвинтового руху кривої лінії, що обертається довкола перухої осі з однаковою кутовою швидкістю й одночасно пересувається вздовж тієї ж осі з однаковою швидкістю (мат.).

Г Е Л І К О Н

(гр. *Helikōn*) — гора в Греції, де проживали, згідно з грецькою мітологією, музи та Аполлон.

* Г Е Л І К О Н

(гр. *helix* — зігнутий, звинений) — басовий бляшаний музичний інструмент.

Г Е Л І К О П Л Я Н

(гр. *helix* — кручений, лат. *planum* — площина) — літак з елементами аероплана й гелікоптера.

Г Е Л І К О П Т Е Р

(гр. *helix* — гвинт, *pteron* — крило) — літак, що здимається з місця сторч угору з допомогою пропелера на сторчовій осі.

Г Е Л І О...

(гр. *hēlios* — сонце) — у складених словах означає сонцевий, соняшний, напр., геліостат, геліотерапія.

Г Е Л І О Г Р А Ф

(гр. *hēlios* — сонце, *graphō* пишу) астрономічний прилад для фотографування сонця; 2. оптичний телеграф, що ним сигналізують з допомогою сонячного проміння у війську; 3. прилад записувати яскравість сонячного світла.

Г Е Л І О Г Р А Ф І Я

(див. геліограф) — 1. наука про сонце; 2. фотографічний спосіб виробу друкарських клішів.

Г Е Л І О Г Р А В Ю Р А

(див. геліо... + гравиора) — 1. ритування з допомогою щавлення фотосвітлин на мідній платівці; 2. виготовлений таким способом відбиток.

Г Е Л І О М Е Т Р

(гр. *hēlios* — сонце, *metrō* — міряю) — прилад виміряти ді-

яметр сонця та планет, с також — малі кути між небесними тлa-ми.

Г Е Л І О С

(гр. *Hēlios* — сонце) — бог сонця в стародавніх греків.

Г Е Л І О С К Ó П

((гр. *hēlios* — сонце, *skopēō* — дивлюсь) — астрономічний пристрій на далековиді, що послаблює силу сонячного світла.

Г Е Л І С Т Á Т

(гр. *hēlios* — сонце, *statos* — стоячий) — оптичний прилад з годинниковим механізмом та двома дзеркалами, що відбивають соняшні промені в одному напрямі.

Г Е Л І О Т Á К С А

(гр. *hēlios* — сонце, *taxis* — розташування) — пересування організмів у напрямі сприятливих умов сонячного освітлення.

Г Е Л І О Т Е Р А П Í Я

(див. геліо... + терапія) — лікування соняшним світлом.

Г Е Л І О Т Е Р М Ó - М Е Т Р

(див. геліо... + термометр) — термометр для вимірювання соняшного тепла.

Г Е Л І О Т Е Х Н Í К А

(див. геліо... + техніка) — техніка використання соняшної енергії в промислі.

Г Е Л І О Т Р Ó П

(гр. *hēliotropion* — той, що повертається разом із сонцем) — 1. прилад для далеkobачення з допомогою відбивання світла; 2. мінерал, відміна халцедону; 3. декора-

тивна рослина з запашиними квітками з родини огірочникових.

Г Е Л І О Т Р О П Í З М

(гр. *hēlios* — сонце, *tropos* — поверт) — повертання або згинання рослини у напрямі до соняшних променів (позитивний г-м) або в напрямі від соняшних променів (негативний г-м).

Г Е Л І О Ф Í З И К А

(див. геліо... + фізика) — наука про явища, що відбуваються на поверхні Сонця (відділ астрофізики).

Г Е Л І О Ф Í Л Ь Н И Й

(гр. *hēlios* — сонце, *phileō* — люблю) — світлолюбний, сонцелюбний (рослина).

Г Е Л І О Ф Ó Б Н И Й

(гр. *hēlios* — сонце, *phobos* — страх) — той, що боїться сонця, тінелюбний (рослина).

Г Е Л І О Х Р Ó М Í Я

(гр. *hēlios* — сонце, *chrōma* — колір) — фотографування в природних кольорах; кольорова фотографія.

Г Е Л І О Ц Е Н Т Р Í Ч - Н И Й

(гр. *hēlios* — сонце, лат. *centrum* з гр. *kentron* — вістря, осередок) — той, що має за свій центр сонце; геліоцентрична система — наука, що визнає Сонце за осередок космосу (Копернік), відмінно від попередньої Птолемеєвої системи геоцентричної.

Г Е Л Í Я Н Д

(*Heliland* — спаситель) — старо-

давня саксонська віршована епопея.

Г Е Л Л А Д А

(гр.) — давня назва Греції.

Г Е Л Е Н

(гр.) — грек (давня назва), див. *ε λ λ ι ν*.

Г Е Л Л Е Н І З М

(гр.) — характеристична риса мови або культури грецької, занесена в іншу мову чи культуру; 2. грецька культура доби від Олександра Македонського до завойовання Греції Римом (323 р. до Хр.)

Г Е Л Л Е Н І З У В А Т И

— обертати на грецьк., гречити.

Г Е Л Л Е С П О Н Т

(гр. *pontos* — море) — Дарданелли (протока).

Г Е Л О П Л Я Н К Т О Н

(гр.) — ставковий *π λ α ν κ τ ο ν*.

Г Е Л О Т И

(гр. *heilōs*) — 1. державні хлібороби в стародавній Спарті; 2.* безправні люди.

Г Е Л О Т Ї З М

(гр.) — симбіоза в деяких рослин (обрісники) та тварин (мурашки).

Г Е Л О Ф І Т И

(гр. *helos* — болото, *phyton* — рослина) — болотяні рослини.

Г Е Л Ь В Е Т И

— кельтське плем'я південно-західної Швейцарії.

Г Е Л Ь В Е Ц І Я

(лат.) — стара назва Швейцарії.

Г Е Л Ь М І Н Т И

(гр. *helmins* — черви) — кишкові черви.

Г Е Л Ь М І Н Т О З А

(гр. *helmins* — черв) — захворювання, що його спричиняють черви гелмінти, проникаючи в організм.

Г Е Л Ь М І Н Т О Л О Г І Я

(гр. *helmins* — черви, *logos* — наука) — наука про паразитичні черви та про захворювання від них.

Г Е М А ..., Г Е М А Т ..., Г Е М О ...

(гр. *haima* — кров) — у складених словах означає кров, крово..., напр., *г е м о г л о б і н*.

Г Е М А Т И Д Р О З А, Г Е М І Д Р О З А

(гр.) — кривавий піт у гістериків і невротиків.

Г Е М А Т Ї Н

(гр. *haima* — кров) — барвний складник крові, продукт розпаду гемоглобіну.

Г Е М А Т Ї Т

(гр. *haima* — кров) — оксид заліза (залізна руда).

Г Е М А Т О Г Е Н

(гр. *haima* — кров, *genos* — рід) — лік проти неокрів'я (з крові, гліцерини й вина).

Г Е М А Т О З А

(гр. *haima* — кров) творення крові.

Г Е М А Т О З О Ї

(гр. *haima* — кров, *zōon* — тварина) — див. *г е м о п а - р а з и т и*.

Г Е М А Т О К О К

(гр.) — вид одноклітинних водоростей.

Г Е М А Т О Л О Г І Я

(гр. haima — кров, logos — наука) — наука про властивості та складники крові.

Г Е М А Т О М А

(гр. haima — кров) — кров'яна пухлина, крововилив із кровоносних судин (м е д.).

Г Е М А Т О М Е Т Р

(гр. haima — кров. metreō — міряю) — прилад обчислювати білокрівці та червонокрівці в крові.

Г Е М А Т О М І Є Л І Я

(гр. haima — кров, myelos — кістковий мозок) — крововилив у спинний мозок.

Г Е М А Т О Р А К С

(гр. haima — кров. thōrax — груди) — скупчення крові в плеврі.

Г Е М А Т О Х Р О М

(гр. haima — кров. chrōma — колір) — червоний барвник водоростей.

Г Е М А Т О Ц Е Л Е

(гр.) — крововилив в обширі житочних розильних органів.

Г Е М А Т У Р І Я

(гр. haima — кров. uron — сеча) — криваве сечовипускання (червонокрівці в сечі).

Г Е М Б Е Л Ь

(нім. Nobel) — струг, рубанок.

Г Е М Е Р А Л О П І Я

(гр. hemera — день, alaos

— сплий, opsis — зір) розлад зору.

Г Е М І ..

(гр. hēmi — напів, пів) — у складених словах означає пів, половина, напів, напр., г е м і с ф е р а — півкуля.

Г Е М І А Н Е С Т Е З І Я

(гр. hēmi — пів, див. а н е с т е з і я) — утрата почуття дотику, а також болю в половині тіла.

Г Е М І А Т Р О Ф І Я

(див. г е м і .. + а т р о ф і я) — відмирання половини органу або тіла.

Г Е М І К Р А Н І Я

(гр. hēmi — половина. kranion — череп. див. м і г р е н я.

Г Е М І К Р И П Т О - Ф І Т И

(гр. hēmi — половина, kryptos — прихований, phyton — рослина) — рослини, що їх надземні частини взимку або в період посухи відмирають, відростаючи потім із бруньок, що зберігаються на рівні ґрунту.

Г Е М І Н

(гр. haima — кров) — мікроскопічні кристали з гемоглобіну крові, що липаються як ознака крові на покривалених предметах і використовуються в судовій медицині.

Г Е М І О П І Я

(гр.) — розлад половини поля зору в кожному оці.

Г Е М І П Л Е Г І Я

(гр. hēmi — половина, plēgē — удар) — параліч м'яснів половини тіла.

Г Е М І С Ф Е Р А

(гр. hēmi — половина, sphai-
ra — куля) — земля або небесна півкуля; 2. півкуля головного мозку.

Г Е М І Ц Ї К Л

(гр. hēmi — пів, kyklos — коло) — півколо.

Г Е М О Г Р А М А

(гр. haima — кров, gramma — запис) 1. мікрофотограма досліджених препаратів крові; 2. малюнок крові при різних хворобах.

Г Е М О Г Л Ь О Б І Н

(гр. haima — кров, лат. globus — куля) — барвник червонокривців крові, що постачає клітинам організму кисень.

**Г Е М О Д И Н А М О -
М Е Т Р**

(гр. haima — кров, + динамометр) — прилад визначати тиск крові в людині.

Г Е М О Л І З А

(гр. haima — кров, lysis — розчин) — розчинювання червонокривців (еритроцитів), випадання гемоглобіну з червонокривців у середовище.

Г Е М О Л І Т Ї Ч Н И Й

(див. гемоліза) — той, що спричиняє гемолізу.

Г Е М О М Е Т Р

(гр. haima — кров, metreo

— міряю) — прилад виміряти кількість гемоглобіну в крові.

**Г Е М О П А Р А З Ї -
Т И**

(гр. haima — кров) — мікроорганізми, що живуть у крові тварин і людей, напр., мікроби малярії.

Г Е М О Р А Г І Ч Н И Й

(див. геморагія) — кровотечний, крововиливний; г-на діятеза — захворювання, що їх супроводить крововилив, кровотеча.

Г Е М О Р А Г І Я

(гр. haima — кров, rhagē — прорив) — кровотеча, крововилив із кровоігнних органів у середовище.

Г Е М О Р О Ї Д И

(гр.) — розширення вен у кінці кутньої кишки (мед.).

Г Е М О Р О Ї

(гр. haimorrhoeos — кровотеча), див. гемороїди.

Г Е М О С Т А З І Я

(гр. haima — кров, stasis — стоячий) — наука про затамування крові в кровоігнних органах.

Г Е М О С Т А Т И К А

(гр. haima — кров, statos — нерухомість) — заснічення крові в будь-якому органі тіла.

Г Е М О Т Е Р А П І Я

(гр. haima — кров, + терапия) — лікування переливаннями крові.

Г Е М О Ф І Л І Я

(гр. haima — кров, phileo — люблю) — невідання крові при

пораненнях (спадкова хвороба); кривавість.

Г Е М О Ф Т А Л Ь М
(гр. haima — кров, ophthalmos — око) — крововилив у передню камеру ока.

Г Е М О Ц Ї Т
(гр. haima — кров, kytos — клітина) — загальна назва для кров'яних тілець.

Г Е Н
(гр. genos — походження) — згідно з Вайсмановою генетикою, — носій спадкових явищ організму (б і о л.).

...Г Е Н
(гр. genos — рід, походження) — у кінці складених слів означає „рід“, „походження“, напр., н і т р о г е н.

Г Е Н Д Е Р
— яванський ударний музичний інструмент з тонких металевих платівок.

**Г Е Н Е А Л О Г І Ч -
Н И Й**
(див. г е н е а л о г і я) — родовідний; г-не д е р е в о — родовідне дерево, тобто зображений у вигляді дерева родовід; г-н а к л я с и ф і к а ц і я — схематичне у вигляді стовбура з гілками зображення споріднених мов, що немов би походять з однієї прамови.

Г Е Н Е А Л О Г І Я
(гр. genealogia — родовід) — 1. відділ історії, що вивчає історію родів; 2. родовід, історія роду, відомості про походження ро-

ду; 3. вивід явища з самого початку.

Г Е Н Е З А
(гр. genesis — походження, джерело) — походження, початок, зародження; дослід явища в його розвитку; процес виникнення, розвитку.

Г Е Н Е О Н О М І Я
(гр. genos — рід, nomos — закон) — наука про розвиток форм шлюбу та родини (галузь соціології).

Г Е Н Е Р А Л
(лат. generalis — головний, загальний) — найвища військова ранга в арміях.

**Г Е Н Е Р А Л - А Д Ь Ю -
Т А Н Т**
(лат.) — князівський генерал.

**Г Е Н Е Р А Л - Г У -
Б Е Р Н А Т О Р**
(див. г е н е р а л, г у б е р н а т о р) — 1. адміністратор краю або кількох губернь у колишній Росії; 2. представник королівської влади в британських домінійонах; 3. правитель у французьких колоніях.

Г Е Н Е Р А Л І З А Ц І Я
(лат. generalis — загальний) — узагальнення, зведення часткового, окремого до загального; підпорядкування окремих явищ загальному принципіві.

**Г Е Н Е Р А Л І З У В А -
Т И**
(див. г е н е р а л і з а ц і я) — узагальнювати, підносити окреме до значення загального,

підпорядковувати окреме під загальне.

ГЕНЕРАЛІСИМУС

(лат. *generalissimus* — головний) — головний командувач усіх видів війська; найвища військова ранга.

ГЕНЕРАЛІТЄТ

(нім. *Generalität* з лат. *generalis* — загальний, головний) — загал генералів армії, всі вищі командувачі армії.

ГЕНЕРАЛІЦІЯ

(лат.) — найвищі начальники; генерали армії (також — генералітет).

ГЕНЕРАЛІЯ

(лат. *generalis* — загальний) — об'єктивні дані про особу.

ГЕНЕРАЛ-ЛЯЙТЕНАНТ

— одна з генеральських ранг.

ГЕНЕРАЛ-ФЕЛЬДМАРШАЛ

— друга ранга після генералісимума.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ

(лат. *generalis* — загальний, головний) — загальний, головний, провідний; г-ий штаб — орган найвищого керування, що опрацює питання воєнних дій в наступній обороні.

ГЕНЕРАТІВНИЙ

(лат. *generare* — народжувати) — твірний; той, що творить; г-ні клітини — статеві клітини (б і о л.).

ГЕНЕРАТОР

(лат. *generare* — народжувати) — 1. перетворювач або втворювач енергії (динамомашина, альтернатор, паровик); 2. гр л и м о в и й — апарат, що втворює з допомогою електронної лампки непогасні коливання (радіо).

ГЕНЕРАТОРНИЙ

(див. генератор) — г-ий газ — газує паливо для середопальних рушіїв або металургійних печей, добуване з твердого палива в газогенераторах.

ГЕНЕРАЦІЯ

(лат. *generatio*) — 1. покоління; 2. походження.

ГЕНЕРУВАТИ

(лат. *generare* — народжувати) — збуджувати, напр., електромагнетні коливання.

ГЕНЕТИКА

(гр. *genētikos*) — наука про закони розвитку та спадковости організмів.

ГЕНЕТИЧНИЙ

(див. генеза) — 1. належний до генетики; 2. г-на мінералогія — наука про походження мінералів.

ГЕНІЙ

(лат. *genius*) — 1. дух-опікун людини в стародавніх римлян; 2. людина вищого обдарованости; вищого талента; 3.* добрий або злий дух.

ГЕНІТАЛІЇ

(лат.) — статеві частини тіла.

ГЕНІЯЛЬНІСТЬ

(див. г е н і ї) — незвичайні творчі здібності.

Г Е Н О В А Р І Я Ц І Ї
(гр. genos — рід, лат. varia-
tio — зміна) — спадкові змі-
ни (б і о л.).

Г Е Н О Т Е І З М
(гр. hen — одно, theos —
бог) — визнання головного бога
з-поміж інших богів (одна із форм
п о л і т е ї з м у).

Г Е Н О Т Ї П
(гр. genos — рід, typos
відбиток) — сукупність спадкових
ознак організму.

Г Е Н О Ф О Н Д
(гр. gens — рід, фр. fond)
— сукупність генів.

Г Е Н Р І
(від ам. фізика Henry) — оди-
ниця самоіндукції, або самоіндук-
ція такого електричного кола, в
якому при зміні струму на один
ампер на секунду виникла елек-
трорушійна сила самоіндукції в
один вольт.

Г Е Н Р О
(яп.) — позаконституційна рада
при японському імператорі з рад-
ників, що їх призначав сам імпе-
ратор (існувала до 1940 р.).

Г Е О...
(гр. gē — земля) — у скла-
дених словах означає „земле“...
напр., г е о г р а ф і я — зем-
леописання.

Г Е О Б О Т А І К А
(див. г е о... + б о т а н і -

к а) — наука (галузь ботаніки)
про розповсюдження рослин за-
лежно від ґрунту, клімату та ін-
ших природних умов.

Г Е О Г Е Н І Я або
Г Е О Г О Н І Я
(див. г е о... + г е н...) —
наука про походження Землі.

Г Е О Г Н О З І Я
(див. г е о... + гр gnōsis —
знання) — стар. назва геології.

Г Е О Г Р А Ф
(гр. geōgraphos) — фахівець у
г е о г р а ф і ї.

Г Е О Г Р А Ф І Я
(гр. geōgraphia — землемисан-
ня) — землемисавство; наука про
Землю, її поверхню, розподіл на
ній живої природи та про розви-
ток людської діяльності; (г-ія фі-
зична, економічна,
математична, або ас-
трономічна, вій-
ськoвa, політич-
на, лінгвістична).

Г Е О Д Е З І С Т
(див. г е о д е з і я) — фахівець
у геодезії.

Г Е О Д Е З І Ч Н И Й
(див. г е о д е з і я) — г-на
л і н і я — найкоротша лінія між
двома точками на поверхні кулі.

Г Е О Д Е З І Я
(гр. gē — земля, diaōma —
ділю) — наука про форму та
виміри поверхні Землі загалом
(вища геодезія) та окремих її не-
великих частин (нижча геодезія,

або топографія).

ГЕОДИНАМІКА

(див. геоло... + динаміка) — наука про фізичні та хімічні процеси земної кори.

ГЕОІЗОТЕРМА

(див. геоло... + ізотерма) — лінія, що сполучає місця однакової температури на землі.

ГЕОЇД

(гр. *gē* — земля, *eidos* — вид) — справжня форма земної кулі з усіма її нерівностями.

ГЕОКОРОНІЙ

газ горішніх шарів атмосфери Землі і Сонця.

ГЕОЛОГ

(див. геологія) — знавець складових речовин землі та їх історії, фахівець у геології.

ГЕОЛОГІЧНИЙ

(див. геологія) — г-ий період — проміжок часу в історії Землі з характеристичним для нього розташуванням суходолу й моря, також — кліматом, тваринами й рослинами.

ГЕОЛОГІЯ

(гр. *gē* — земля, *logos* — наука) — наука про будову й історію Землі, склад її, природні процеси, явища на поверхні і в глибині земної кори та про зміни фізично-географічних утворів і органічного світу на протязі всієї історії Землі.

ГЕОМАГНЕТІЗМ

(див. геоло... + магнетизм)

— земний магнетизм.

ГЕОМЕТР

(гр. *geōmetrēs*) — фахівець у геометрії.

ГЕОМЕТРИДИ

(*geometridae*) — п'ядак (родина метеликів, гусінь).

ГЕОМЕТРИЧНИЙ

(див. геометрія) — г-на прогресія — ряд чисел, що з них кожне наступне більше або менше від попереднього в певне число раз; г-на пропорція — рівність двох кратних відношень; г-не середнє (пересічне) двох чисел — квадратний корінь із добутка цих чисел; г-не місце точок — сукупність точок, що відповідає певним умовам, напр.. коло — це геометричне місце точок на площині, однаково віддалених від даної точки (центру).

ГЕОМЕТРІЯ

(гр. *geōmetría* — землемірство) — наука про просторові форми тіл; г-ія елементарна — вивчає властивості простих фігур на площині (планіметрія), а також просторові тіла (стереометрія); г-ія нарисна — вивчає способи графічного зображення просторових фігур і тіл на площині; г-ія аналітична — вивчає властивості геометричних об'єктів з допомогою алгебри та аналізу, застосовуючи координати.

и а т и; г-ія д и ф е р е н ц і -
л ь н а — вивчає геометричні
об'єкти з допомогою диференціаль-
ного числення; г-ія н е е в к л і -
д о в а — геометрія, в якій ев-
клідові постулати про оівнобіжні про-
сті лінії замінено на обернений
(Ріман, Гавс, Лобачевський); г-н і
ф у н к ц і ї — тригонометричні
функції уявного аргументу.

ГЕОМОРФОЛОГІЯ
(див. ге о... + м о р ф о л о -
л о г і я) — наук.: про форми по-
верхні Землі та про закономір-
ності їх змін.

ГЕОПОЛІТИКА
(див. ге о... + п о л і т и к а)
— наука про географічну обумов-
леність політичних явищ; в основі
її лежить твердження, що соціаль-
но-економічні взаємини і розвиток
держави визначаються виключно
географічними, фізичними, равови-
ми тошо умовами.

ГЕОПСИХОЛОГІЯ
(див. ге о... + п с и х о л о -
г і я) — наука про вплив геогра-
фічних умов на духові прояви лю-
дини.

ГЕОРГІКИ
(гр. γεοργικος — хліборобський)
— описово-дидактичні поеми про
хліборобське життя в римлян
(„Труди і дні” в Гесіода).

ГЕОСИНКЛІНАЛЯ
(див. ге о... + с и н к л і -
н а л я) — морська западина, що
новолі загинається й може утвори-

ти гори (такого походження Альпи,
Гімалаї, Анди, Кавказькі, Ураль-
ські та деякі інші гори).

ГЕОСФЕРА
(див. ге о... + с ф е р а) —
зони, з яких складається земна ку-
ля: центральне ядро (б а р и с ф е -
р а), земна кора (л і т о с ф е -
р а), вода (г і д р о с ф е -
р а), повітря (а т м о с ф е р а).

ГЕОТЕКТОНІКА
— наука про будову земної кори,
див. т е к т о н і к а.

ГЕОТЕРМІКА
(гр. γῆ — земля, θερμῆ — жар)
— наука про температуру Землі.

ГЕОТЕРМІЧНИЙ
ступінь
(див. ге о т е р м і к а) —
середня глибина, на яку треба опу-
ститися в землю, щоб температура
підвищилась на 1 ступінь С (34
метри).

ГЕОТЕРМОМЕТР
(див. ге о... + т е р м о м е т р)
— прилад виміряти температури
в земних глибинах.

ГЕОТРОПІЗМ
(гр. γῆ — земля, tropos — на-
прям) — властивість органів рос-
лин займати певний напрям супро-
ти сили притягання Землі (корін-
ня вниз, стебло вгору).

ГЕОФАГИ
(гр. γῆ — земля, phagos — той,
що поживає) — дикі люди, що
їдять глину.

ГЕОФАГІЯ

(див. ге о ф а г и) — сложивання землі в дикунів; також при деяких хворобах.

ГЕОФІЗИКА

(див. ге о., + фі з и к а) — наука про фізичні особливості Землі (твердої, течної й газової сфери).

ГЕОФІТИ

(гр. gē — земля, phytōn — рослина) — травясті рослини, що розвивають у землі органи вегетативного відновлення (цибуля, картопля, буряк тощо).

ГЕОФОН

(гр. gē — земля, rhōnē — звук) — прилад випукувати засипаних під землею шахтарів.

ГЕОХЕМІЯ

(див. ге о... + х е м і я) — наука про хемічний склад і хемічні явища земної кори.

геоцентризм (гр. gē — земля, kētron — центр) — уявлення в стародавніх народів, немов би Земля — це нерухомий центр всесвіту, і навколо неї обігають усі небесні сівтила.

ГЕОЦЕНТРИЧНИЙ

(див. ге о ц е н т р и з м) — 1. зв'язаний із пен ром Землі, наприклад, г-ні ко о р д и н а т и — небесні координати, що починаються від центра Землі; 2. ге о ц е н т р и ч н а с и с т е -

м а с в і т у, див. ге о ц е н т р и з м.

ГЕПАТАЛГІЯ

(гр.) — біль у животі.

ГЕПАТІТ

(гр. hēpar — печінка) — запалення печінки.

ГЕПТА...

(гр. hepta — сім) — у складених словах означає „семи”, напр., ге п т а х о р д.

ГЕПТАГОН

(гр. hepta — сім, gōnia — кут) — семикутник.

ГЕПТАЕДР

(гр. hepta — сім, hedra — основа, бік, поверхня) — семигранник.

ГЕПТАМЕТР

(гр. heptametros) — семискладовий вірш.

гептархія (гр. hepta — сім, archia — влада) — влада сімох осіб.

гептахорд (гр. hepta — сім, chordē — струна) 1. семиструнна ліра; 2. семиступневий звуковий ряд.

гептози (гр.) — цукристі речовини, моносахариди.

Гѐра (гр. Hēra) — мати богів, богиня неба, подружжя й народчи в грецькій мітології; Зевсова жінка.

Георкл (гр. Hērakles) — мітичний герой стародавньої грецької мітології, що мав незвичайну фізичну силу (також Г е р к у л е с).

Геракліди—нащадки Г е р а к л а (м і т.).

Геракліт — грецький філософ (535-475 до Хр.), основоположник діалектичного розуміння природи, що казав про вічне настання й мінучість усіх речей (його вислів: „panta rei” — все тече).

геральдика (нім. з лат. heraldus — герой) — гербознавство; наука про герби, про складання й товмачення їх символіки.

геранія (гр. geranos — журавель) — декоративна квіткова рослина.

герб (поль. herb з нім. Erbe — спадщина) — розпізнавальний знак держави, міста абощо, що зображується на прапорах, монетах, печатках тощо (герб України — тризуб).

гербаризація (лат.) — збирання й препарування рослин з науковою метою та для колекцій.

гербарій (лат. herbarius — трав'яний) — колекція препаратів рослин.

гербата (лат.) — чай.

гербовий (див. г е р б) — г-ий п а п і р — папір для складання офіційних актів і документів; г-ва м а р к а — марка для сплати офіційних актів, документів; г-ий з б і р — податковий збір з документів та актів, що їх

складють установи або окремі особи (здебільшого в майнових стосунках).

гередитарний (лат. hereditas — спадщина) — спадковий (б і о л.).

Геркулес (лат. Hercules) — 1. латинське ім'я грецького мітичного героя Геракла, сина Зевса та Алкмени; 2. * атлет; 3.* ідеал сили й чистоти; 4. назва одного із сузір'їв північної півкулі (а с т р.).

Геркулесові стовпи (гр.) — дві гори коло Гібральтарської протоки на африканським і європейським берегах (за античним переказом, г-ві стовпи стояли „край світу“).

герма (див. Г е р м е с) — стовп, на якому ставили погруддя якогонебудь бога в стародавніх греків.

германізм — особливість німецької мови, перенесена в іншу мову.

германій — хемічний елемент (Ge), крихкий метал, властивостями близький до олова.

германіст — науковець, фахівець у німецькій культурі.

германістика — наука про германські мови та літератури.

германофіл — прихильник усього германського.

гермафродіт. (гр. Hermaphroditos — син Гермеса й Афродіти) — двостатева істота або організм, що має статеві органи обох статей.

гермафродитизм (дав. гермафродит) — двостатевість: наявність в індивіда статевих прикмет обох статей.

герменевтика (гр. hermēueia пояснення) — теорія щодо пояснювання текстів святого писма, символів, стародавніх рукописів.

Гермес (гр.) — посередник між богами й людьми, провідник душ померлих на той світ, опікун черод, доріг, мистецтв у грецькій мітології (у римлян Меркурій).

герметичний (гр.) — щільно закритий, непроникний для повітря.

гермундური — стародавнє германське плем'я з групи свевів.

гергунтери (від міста Гергунт) — протестантська секта в Німеччині.

Геродот (гр.) славетний грецький історик (5 ст. до Хр.).

героїзм (гр.) — сміливі вчинки, що приносять даній особі славу.

герой (гр.) — 1. сміливець, ввітяжець; 2. головний персонаж літературного твору.

герольд (нім. Herold із старо-

фр. herault) — урядовець-вістун, що оголошував вістку про війну, про мир, про початок свята, урочистості (за середньовіччя).

Герон — грецький математик і фізик (120 р. до Хр.).

геронова криниця — криниця з якої б'є вгору вода під тиском повітря.

геронт (гр. gerōn — старий) — сенатор у Спарті, член герусії.

геронтократія (див. геронт) — правління ради старшин.

Герострат (Hērostratos) — 1. грек що спалив 356-го року до Хр. храм Артеміди в Ефесі, щоб хоч цим вчинком увічнити своє ім'я; 2.* синонім шанобля, що заради слави йде на недоцільне руйнування; геростратова слава — ганябна слава.

гернетологія (гр. herpeton — плазун, logos — наука) — наука про плазунів та земноводних.

Гєрта (ст.-герм.) — богиня Землі в стародавніх германців.

герулі — староднє германське плем'я.

герусія (гр. gerusia) — рада старшин у стародавній Греції (с е н а т).

герц (нім. вл.) — одиниця виміру частоти коливань фізичних тіл (один період за секунду).

герцог (нім. Herzog із tot.) — 1. воївода в стародавніх германських племен, що

не мали постійного короля; 2. становий титул у Німеччині (князь).

Гесіод (гр.) — грецький поет (УІІ ст. до Хр.).

гесоніт — мінерал, вогнисто-глиноземний гранат.

гесперіди (гр.) — доньки ночі; дівчата в саду, де ростуть золоті яблука, що їх стеріг страшний змії (м і т.)

Гесперія (гр. „західня земля”) назва Італії у греків, Іспанії в Римлян.

гетера (гр. hetaira — подруга, коханка) — жінка легкої поведінки в стародавній Греції, що приваблювала чоловіків артизмом та блиском освіченості.

гетерізм (гр.) — первісна стадія в розвитку шлюбу й родини (відсутність обмежень у статевих взаєминах).

гетерії (гр. hetairia — товариство) — таємні товариства в Греції в 19 ст., що мали на меті визволення Греції з-під турецького панування.

гетеро... (гр. heteros — інший) — у складених словах означає „чужий”, „інший”, часом уживається в значінні „різний”, напр., гетероморфізм.

гетеродіомі (див. гетеро... + атом) — атом гетероциклічних сполук (за винятком атома вуглецю).

гетерогамія (гр. heteros — ін-

ший, різний, gamos — шлюб) — різночасове дозрівання чоловічих і жіночих елементів квітки.

гетерогенеза (див. гетеро... + генеза) — 1. раптова поява різко відмінних від свого роду нащадків (б і о л.); 2. походження тканини з іншого джерела, що не бере участі в її творенні (напр., кістки з хряща).

гетерогенія (гр. heteros — інший, genos — рід) — іншорідність, окремішність (б і о л.).

гетерогенний (гр. heteros — інший, genos — рід) — іншорідний, неподібний, складений з різних своїм складом частин (б і о л.); г-нна с и с т е м а — речовина, що складається з різнорідних речовин або з однієї речовини, але різного стану, напр., насичена пара. (ф і з.).

гетерогонія (гр. heteros — інший, gonē — народина) — 1. чергування поколінь, різних своїм виглядом і будовою, а також формами розмноження (статевого й партеногенези); 2. розподіл волосся на тілі в жінки, як у чоловіка (на грудях тощо).

гетеродоксія (див. гетеро... + doxia — вірність) — неправовірність.

гетеродонтізм (гр.) наявність зубів різних типів у диференційованій зубній системі.

гетерокарпія (гр. heteros — інший, karpoc — плід) — наяв-

ність різних плодів на одного виду рослинах.

гетероморфізм (гр. heteros — інший, morphē — форма, образ) — двостатевість, різноформність.

гетероморфоза (гр. heteros — інший, morphē — форма) — регенерація втраченого органу в інший орган з іншими функціями.

гетерономія (гр. heteros — інший, nomos — закон) — несамостійність особи, організму, людського розуму; у Кантовій філософії — зумовленість волі зовнішніми причинами та почуттєвими стимулами.

гетерополярні молекули (див. гетеро... + полярний) — побудовані з йонів молекули.

гетеросексуалізм (гр. heteros — інший, sexualis — статевий) — 1. ненормальне статеве почуття; 2. поява статевих ознак іншої статі.

гетероспорія (гр.) — різноспоровість

гетеростілія (гр.) — нерівноцірне дозрівання пелючків і зав'язків у квітві.

гетероталізм (гр. heteros — інший, thallos — гілка) — різностатевість у нижчих рослин, що виявляється лише в статевому процесі при відсутності зовнішніх статевих прикмет.

гетеротопія (гр.) — утворення тканини або органа на незвичном

місці.

гетеротрофний (гр. heteros — інший, trophē — харч, пожива) г-ші е р г а ш і з м и — організми, що живляться органічними речовинами (людина, тварини, гриби, бактерії).

гетерофазія. (гр. heteros — інший, phasis — мова, вислів) — розлад мови, коли слова або звуки вживаються не на своєму місці.

гетерофілія (гр.) — різнолітність; наявність різнотипового листя на одній рослині.

гетерофонія (гр.) — іншоголосість; унісонний спів з розходженням голосів і інструментів в окремих місцях.

гетероциклічні сполуки (див. гетеро... + циклічний) — органічні сполуки циклічної (кільцевої) будови, що до їх складу входять, крім атомів вуглецю, також атоми інших елементів, як азот, сірка, кисень тощо.

гетулі — предки сучасних туарегів.

Гетьман (з нім. Hauptman) — командувач військ. в колишній Польщі; голова держави в колишній Україні, а також 1918 року.

Гефест (гр. Hēphaistos) — бог вогню в грецькій мітології, чоловік Афродіти (в римлян Вулкан).

Гейя (гр.) — богиня землі в стародавніх греків.

гібрид (гр. hybrid — кровозмі-

шавня) — мішанець двох порід (б і о л.); істота тваринного або рослинного світу, що походить від схрещування пари істот різних видів, кетунків чи рас.

гібридизація (гр. *hybris* — кровозмішання) — змішування порід рослин або тварин; виведення нащадків нового типу від індивідів різних видів, гатунків, рас.

гібридологія (див. г і б р и д + гр. *logos* — наука) — наука про гібриди.

гігант (гр. *gigas*) 1. велетень, людина велетенського росту; 2.* велетенська споруда, тварина або що.

гігантізм (див. г і г а н т) — надмірний, патологічний ріст організму або окремих органів людини чи тварини.

гігантичний (див. г і г а н т) — велетенський, величезний.

гігантозавр (гр. *gigas* — велетень, *sauros* — ящірка) — велетенський (35 м. завдовжки) вимерлий плазун із групи динозаврів.

гігантомáхія (гр.) — боротьба велетнів з олімпійськими богами (м і т.).

Гігія (гр.) — богиня здоров'я в стародавній грецькій мітології.

гігієна (гр. *hygienos* — цілющий) — наука про здоров'я, про запобіжні заходи проти захворювань; 2. заходи, що забезпечують збереження здоров'я.

гігієнічний (див. г і г і є н а)

— уздоровний, згідний з гігієною.
гігро... (гр. *hygros* — вологий) — на початку складених слів означає поняття вологости.

гігрограф (гр. *hygros* — вологий, *graphō* — пишу) — прилад записувати вологість повітря.

гірологія (гр. *hygros* — вологий, *logos* — наука) — наука про вологість повітря.

гігрома (гр.) — скучення випоту при хронічних запаленнях.

гігрометр (гр. *hygros* — волога, *metreō* — міряю) — вологомір; прилад визначати основні елементи, що характеризують вологість повітря.

гігрометрія (див. г і г р о м е т р) — наука про вологість повітря.

гігроскоп (гр. *hygros* — вологість, *skopeō* — дивлюсь) — вологомір; прилад, що показує вологість повітря.

гігроскопічний (див. г і г р о с к о п) — вологолюбний; г-п л в а т а — очищена від озії вата для медичних потреб.

гігроскопічність (див. г і г р о с к о п) — властивість вбирати водяну пару.

гігрофільний (гр. *hygros* — вологий, *phileō* — люблю) — вололюбний.

гігрофіти (гр. *hygros* — вологий, *phyton* — рослина) — рослини, пристосовані до життя у вологих місцях.

гідальго (есп. hidalgo — шляхетний з лат. filius de aliquo) — шляхетний титул нижчої ранги в Іспанії.

гідр..., **гідро...** (гр. hydōr — вода, волога) — у складених складених словах означає належність до води, наявність її, зв'язок з нею, напр., г і д р о г р а ф і я.

гідра (гр. hydra — водяний змія від hydōr — вода) — 1. водяєм змія з сімома головами, що її вбив Геракл (м і т.); 2.* ворожа сила, напр., „гідра революції”; 3. назва одного із сузір'їв; 4. водна тварина з родини кишковопорожнинних.

гідрáвліка (гр. hydraulikos — водяний) — наука про закони рівноваги та руху течив, а також про використання їх у техніці.

гідравлічний (див. г і д р а в л і к а) той, що діє тиском або рухом води.

гідрагіліт (гр.) водний оксид алюмінію.

гідразін (гр. hydōr — вода) — безбарвна отруйна речовина, що йде на продукування фарб.

гідрамін (гр.) — окисдований дериват амоніаку.

гідрáнт (гр. hydōr — вода) — крант водогінної мережі (на вулиці чи на подвір'ї).

гідрáртрос (гр.) — хоробливе нагромадження течива в суглобі (м е х.).

гідрáт (гр. hydōr — вода) —

продукт сполуки хемічної речовини з воднем (напр., гашене в.пно).

гідремія (гр. hydōr — вода, haima — кров) — збільшення лодди в крові при хворобах (м е х.).

гідріди (гр. hydōr — вода, eidos — вид) — сполуки водню з металами (натрієм, калієм тощо).

гідро..., див. г і д р ...

гідровіація (див. г і д р о + а в і а ц і я) — водна авіація, літаки, забезпечені знаряддями для плавання, сидання нр. воду й злітання в повітря з води.

гідроаеродрóm (див. г і д р о + а е р о д р о м) — кстовище для гідропланів у морській затоці, на річці абощо.

гідроаероплян, див. г і д р о п л я н.

гідробіолóгія (див. г і д р о + бі о л о г і я) — наука про життя водних організмів.

гідрогáстер (гр.) — водянка шлунка.

гідрогén (гр. hydōr — вода, genos — рід) — водень (х е м.).

гідрогенізація (див. г і д р о г е н) — хемічна сполука речовини з воднем при наявності каталізатора.

гідрогеолóгія (див. г і д р о + г е о л о г і я) — наука про підземні води (походження, рух, фізико-хемічні властивості).

гідрогно́мія (гр.) — відшукування водних джерел.

гідрóграф (див. г і д р о г р а

ф і я) — фахівець у гідрографії.
гідрографічний (див. г і д - р о г р а ф і я) — г-на м а п а — мапа морів або внутрішніх водоймищ; г-не с у д н о — судно для дослідження морських шляхів.

гідрографія (гр. hydōr — вода, graphō — пишу) — водоописання, наука про водні об'єкти на земній поверхні.

гідрогенератор (див. г і д - р о + г е н е р а т о р) — електричний генератор, що перетворює енергію руху води в турбіні на електричну енергію.

гідродинаміка (див. г і д р о + д и н а м і к а) — наука про рух течив під дією сили (частина гідромеханіки).

гідродинамічний тиск — тиск рухомого течива.

гідроелектричний (див. г і д - р о + е л е к т р и к а) — г-на с т а н ц і я — споруда, що використовує енергію води, втворюючи електрику.

гідріди (гр. hydōr — вода, eidos — вид) класу подібних до гідри кишковопорожнинних тварин.

гідрокінематика (див. г і д - р о + к і н е м а т и к а) — наука про можливі рухи течив.

гідроксія (гр. hydōr — вода oxys — кислий) — одновалентний радикал (OH).

гідроліза (гр. hydōr — вода, lysis — розв'язування, розклад) —

реакція подвійного розкладу солей з участю води.

гідроліт (гр.) — тіло, що сполучається з водою.

Гідролог (див. г і д р о л о г і я) — фахівець у гідрології, знавець на мінеральних водах.

гідрологія (гр. hydōr — вода, logos — наука) — наука про водну оболонку на Землі та про кругобіг води на ній (відділ геофізики).

гідроманія (див. г і д р о... + м а н і я) — хоробливий нахил топнитись у воді.

гідромантія (гр. hydōr — вода, manteia — ворожіння) — ворожіння на воді.

гідрометалюргія (див. г і д р о... + м е т а л ю р г і я) — спосіб добувати з руд метали розчинами кислот та інших речовин у воді.

гідрометеори ((гр. hydōr — вода, meteoros — той, що перебуває в повітрі) — всі стани води в атмосфері (хмари, туман, дощ, іній, град, сніг тощо).

гідрометеорологія (див. г і д р о... + м е т е о р о л о г і я) — наука про кругобіг води в атмосфері.

гідрометр (див. г і д р о м е т р і я) — прилад виміряти вагу, густину та силу течив.

гідрометрія (гр. hydōr — вода, metreō — міряю) — наука про способи обчислення швидкості

водної течії, витрат води, глибини її тощо.

гідромеханіка (див. г і д р о .. + м е х а н і к а) — механіка течив, що вивчає закони рівноваги (гідростатика) та руху (гідродинаміка) течив.

гідромодуль (див. г і д р о .. + м о д у л ь) — 1. показник кількості води, що її відводять при висушувальні або напускають при зрошуванні місцевості, на одиницю площі.

гідронефрoза (гр. *hydōr* — вода, *nephros* — нирка) — захворювання сечі в нирках (мед.).

гідропат (гр. *hydōr* — вода, *pathos* — страждання) — лікар, що лікує водою.

гідропатія (див. г і д р о .. п а т) — водолікування.

гідроплян (див. г і д р о .. + а е р о п л я н) — повітроплав. літак, що може сідати на воду, пльовати й злітати з води в повітря.

гідропсія (гр.) — водяна пухлина.

гідропульт (гр. *hydōr* — вода, лат. *(cata)pulta* — кидальна машина) — посудина з ручною помпою (гасити пожежі, поливати вулиці, обризувати дерева тощо).

гідроскопія (гр. *hydōr* — вода, *skopeō* — дивлюсь) — розгляд складових частин води.

гідростатика (див. г і д р о .. + с т а т и к а) — наука про рівновагу течив (і газів), а також

про рівновагу занурених у течинах тіл (частина г і д р о м е х а н і к и).

гідросульфит (див. г і д р о .. + с у л ь ф і т) — сіль гідросірчистої кислоти.

гідросфера (гр. *hydōr* — вода, *sphaira* — куля) — подана оболонка земної кулі (океани, моря, ріки, озера).

гідротакса (гр. *hydōr* — вода, *taxis* — розташування) — мимовільний рух живих організмів у напрямі до більшої (позитивна) або до меншої (негативна) вологості.

гідротерапія (див. г і д р о .. + т е р а п і я) — водолікування звичайною водою (вмивання, обтирання тощо).

гідротермальний (гр. *hydōr* — вода, *thermos* — теплий) — г-ні родовища — родовища металевих руд, утворені в наслідок проникання гарячої води із земних глибин (див. мезотермальний, гіпотермальний, епітермальний).

гідротехніка (див. г і д р о .. + т е х н і к а) — система технічних засобів щодо використання водних ресурсів; 2. наука про будівництво водних споруд (каналів, шлюз, гребель, гідроелектровень, водогонів, зрошувальних споруд, портових споруд тощо).

гідроторакс (гр. *hydōr* — вода, *thorax* — груди) — захворювання

дження рідини в порожнині плеври (м е д.).

гідротропізм (гр. *hydōr* — вода, *trōpos* — поверт, напрям) — згинання органів рослин в напрямі більшої (позитивний) або меншої (негативний) вологости в середовищі.

гідрофілія (гр. *hydōr* — вода, *phileō* — люблю) — 1. обпиккування росли з допомогою води (б о т.); 2. властивість тканин організмів затримувати в собі воду (б і о л.).

гідрофільний (див. г і д р о ф і л і я) — водолюбний.

гідрофіти (гр. *hydōr* — вода, *phuton* — рослина) — водні рослини.

гідрохемія (див. г і д р о... + х е м і я) — хемічне дослідження води.

гідрофон (гр. *hydōr* — вода, *phōnē* — звук) прилад для звукової сигналізації під водою (виявляти підводні човни тощо).

гідрофобія (гр. *hydōr* — вода, *phobos* — страх) — водобоязнь; сказ. сказення.

гідронцефілія (гр. *hydōr* вода, *kerphalē* — голов.) водянка голви.

гієна (гр. *hyaīna* від *hys* — свиня) — хижа тварина (савель), що живиться виключно падлом (Індія, Кавказ, Туркестан, Африка).

гієрархія. див. і е р а р х і я.

гієратичний (гр. *hieratikos* —

жрецький) — 1. священний, архаїстичний; 2. той, що виник із гієрогліфів (релігійні тексти в єгиптян писали шрифтом, що виник із гієрогліфів).

гієрогліфи (гр. *hieroglyphoi* — священне висічене на камені письмо) — 1. єгипетське священне письмо (письмо знаками цілих понять); 2.* загадкове письмо; 3. теорія гієрогліфів — агностична теорія пізнання, що вважає людські відчуття та уявлення за умовні знаки (символи, гієрогліфи) непізнавальних речей (ф і л.).

гієрократія (гр.) влада духівництва.

гієромантія (гр.) — ворожіння на жертвах богам.

гієрофант (гр.) — старший жрець.

гікси — завойовники стародавнього Єгипту (17 ст. до Хр.).

гілізм (гр. *hylē* — речовина) — філософський напрям, що визнавав лише матерію, не визнаючи духа (протилежне — г і л о з о і з м).

гілогенетика (гр. *hylē* — речовина, *genesis* — походження) — наука про речовинні основи спадковости. (б і о л.).

гілозоїзм (гр. *hylē* — речовина, *zōē* — життя) — філософський світогляд у стародавніх греків, що визнавав наявність душі в усіх видах матерії.

Гільгамеш — герой стародавнього вавилонського епосу (2006 р. до Хр.).

Гільза (нім. Hülse) — цатрон, об'їмниця, металева рурка, начинена вибуховою речовиною, що виштовхує гарматний або кулю при стрільні; 2. паперова рурка для набивання її тютюном (папіросна або цигарьова г і л ь з а).

Гімалаї („снігові міста") — найвищі в світі гори (в Азії).

Гімен (гр. hymen шкірка) перетинка в зовнішній частині дівочого статевого органу.

Гіменей (гр. Hymenaios) — 1. бог шлюбу в стародавніх греків; 2. хорова дїрка в стародавніх греків (весільн. пісня); * Г і м е н з е в і п у т а — шлюб, подружжя.

Гімн (гр. hymnos — хвальна пісня на пошану богів і героїв у стародавніх греків) — урочиста пісня на пошану Бога, святого, героя, національної ідеї, держави історичної події; символ національної єдності (державний гімн України: „Ще не вмерла України...").

Гімназія (гр. gymnasion — школа фізичного виховання в стародавніх греків, пізніше — місце, де збирались філософи) — середня школа загальної освіти в багатьох сучасних країнах.

Гімнастика (гр. gymnastikē) — система тіло-виховних фізич-

них вправ з метою впливу на удоровлення організму.

Гінаноморфізм (гр. gynē — жінка, aner — чоловік, morphē — форма, вид) — одна із форм гермафродитизму, коли особа має деякі прикмети чоловічої і деякі жіночої статі.

Гінгівіт (гр. gingiva — ясна) — запалення ясен.

Гіндуїзм (індусь.) — індуське віросповідання, що склалося з брагманізму, будизму та інших вірувань.

Гінекеї (гр. ginaikeion від gynē — жінка) — жіноча частина доми в стародавніх греків.

Гінекократія (гр. gynē — жінка, kratos — влада) — влада жінок у суспільстві.

Гінеколог (див. гінекологія) — лікар хвороб жіночої статевої сфери; фахівець у гінекології.

Гінекологія (гр. gynē — жінка, logos — наука) — наука про хвороби жіночої статевої сфери.

Гінекоманія (гр. gynē — жінка, mania — пристрасть, понаб) — ненормально побільшений понаб у жінок. (п а т.).

Гінекомістія (гр.) — тип жіночих грудей у чоловіка.

Гінецей (гр. gynikeios — жіночий) — сукупність жіночих органів квітки (маточка, плодики).

гіп..., гіпо... (гр. hypo) — при-

росток, що в складених словах означає зниження проти норми (проти...жне до г і п е р...).

гіпер ... (гр. *hyper* — над) — приросток, що надає слову значіння наднормової прикмети (проти...жне до г і н о ...).

гіперальгезія (гр.) — надмірна вразливість до болю.

гіперастенія (див. г і п е р... + а с т е н і я) — повне знесилена, охлялість.

гіпербатон (гр. *hyperbaton*) — стилістичний засіб переставляння слів на незвичне місце в реченні (і н в е р с і я), напр., „Розбивши, вітер, чорні хмари, ліг біля моря відпочить” (Шевченко).

гіперболізм (див. г і п е р... б о л я) — перебільшення

гіперболічний (див. г і п е р... б о л я) — надто перебільшений; г-на г е о м е т р і я — так звана неевклідова геометрія, в якій евклідова аксіома про рівнобіжні прості лінії замінена на обернену; г-ні ф у н к ц і ї — тригонометричні функції уявного аргументу.

гіперболі́д (гр.) — крива поверхня, утворена обертанням гіперболі навколо однієї з її осей.

гіпéрболя (гр. *hyperbolē* — перебільшення) — 1. перебільшення. поетичний засіб, що полягає в перебільшенні ознак за межі дійсного для підсилення вражіння, наприклад: „Рідко яка птиця доле-

тить до середини Діспра...” (Гоголь); 2. незамкнута крива лінія, що постає з претику конуса площиною, рівнобіжною до двох його твірних (м а т.).

гіперборейі (гр. *hyperboreos* — житель Півночі) — мешканці Півночі (підбігунових обшарів); * легендарний народ Півночі, „варвари” (в стародавніх греків).

гіперборейський (див. г і п е р б о р е ї) — північний.

Гіперборія (гр.) — грецька легендарна назва полярної країни

гіперглікемія (гр.) — збільшення або зменшення цукру в крові.

гіпердактилічна рима (див. г і п е р... + д а к т и л ь) — рима, в якій наголошується четвертий або й ще дальший склад перед кінцем рядка.

гіпердактилія (гр.) — багатопалість.

гіперемія (гр. *hyper* — над, *haima* — кров) — надмірний наплив крові в органі або тканині.

гіперестезія (гр. *hyper* — над, *aisthēsia* — відчуття) — надмірна вразливість нервів шкіри.

гіперидроза (гр.) — надмірна пітніння.

Гіперіон (гр.) — супутник Сатурна (с т р.).

гіперкінеза (гр. *hyper* — над, *kinēsis* — рух) — мимовільні рухи внаслідок захорунання основного мозку (смугастого тіла).

гіперкомплексові ч и с л а (гр. hyper — над, лат. complexus — зв'язок) — числа, що являють собою лінійні комбінації з понад двох одиниць.

гіперма́стія (гр. hyper — над, mastos — груди) — багатогрудість (п а т.).

гіпермне́зія (гр.) — надзвичайна пам'ять.

гіперплазія (гр. hyper — над, plasis — утвор) — надмірне новотворення клітин у тканині.

гіперсекре́ція (див. г і п е р... + с е к р е ц і я) — надмірне продукування соку в якихбудь залозах.

гіпертермія (гр.) — гарячка

гіпертонія (гр. hyper — над, tonos — напруга) 1. надмірний тиск крові в артеріях (при а р т е р і о с к л е р о з і); 2. надмірна напруга м'яси́в.

гіпертрофія (гр. hyper — над, trophē — живлення) — надмірне збільшення органів або клітин, що спричиняється посиленою діяльністю, надмірним живленням або хормональними процесами; 2.* збільшення будь-чого до ненормальних розмірів.

гіпно́за (фр. hypnose з гр. hypnos — сон) — штучне присиплення способом нав'яння та підпорядкування волі об'єкта волі гіпнотизера.

гіпнотизе́р (фр. hypnotiseur із гр.) — той, що може гіпнотизувати,

виконавець гіпнотичного акту.

гіпнотизм (фр. hypnotisme з гр.) — наука про гіпно́зу; сукушність явищ, викликаних гіпно́зою.

гіпнотизува́ти (фр. hypnotiseur з гр.) — впливати засобами гіпно́зи.

гіпо... (гр. hypo — під, вниз) — частка, що надає слову зменшеної прикмети; див. г і п...

***гіпо...** (гр. hypos — кінь) — у складених словах означає поняття, що мають зв'язок із кіньми, наприклад, г і п о д р о м.

гіпогри́ф (гр.) — крилатий кінь (ж і т.).

гіподро́м (гр. hyppodromos із hypos — кінь, dromos — біг) — arena для кіньських перегонів.

гіпоке́нтавр (гр. hypos — кінь, Kentauros) — півкінь-півлюдина (ж і т.).

гіпокрéн (лат. Hippocrene з гр. hippi krenē — кіньське джерело) — джерело муз на Геліконі, що його немов би вибив ударом копита́ Пегас (ж і т.).

гіпокрі́т (гр.) — лицедій, святенник.

гіполо́гія (гр. hippos — кінь, logos — наука) — наука про коней.

гіпоплазія (гр. hypo під, plasis — утвор) — недостатній розвиток органу, тканини, організму.

гіпопо́там (гр. hipopotamos — річковий кінь) — парастоккоп-

тий нежуйний ссавець; див. б е - г е м о т .

гіпоско́п — прилад для стріляння із скоростріла з закритих позицій.

гіпостáза (гр. hypostasis — осад) — застій крові в капілярах (напр., у легенях хворого, що довго лежить у ліжку).

гіпостасува́ти (гр. hypostasis — існування) — визна́вати за абстрактними поняттями самостійність буття (ф і л.).

гіпостáсь (гр. hypostasis — основа, існування) — 1. окрема особовість (т е о л.); 2. субстанція як онтологічна дійсність (ф і л.).

гіпостéнія (гр.) — безсилля.

гіпосульфíт (див. г і п о... + с у л ь ф і т) — натрій-сульфіт.

гіпотáкса (гр. hypotaxis) підрядність ремень (г р а м.).

гіпóтеза (гр. hypothesis - припущення) — припущення, здогад: науковий погляд, заснований на імовірності.

гіпотéка (гр.) — забезпечення грошової прстенсії нерухомим майном.

гіпотéнсія (гр. hypotensio — натяг), див. г і п о т о н і я .

гіпотену́за (гр. hypoteinusa — ча, що йде під чимсь) — бік простокутника, що лежить проти простого кута; протипрямка. (м а т)

гіпотерма́льні р о д о в и щ а (гр. hypotermos — теплий) — рудні родовища, утворені на великій глибині в наслідок пропикан

ня розчинів гарячої води (див. г і д р о т е р м а л ь н і р о д о в и щ а).

гіпотетичний (гр. hypothetikos) — здогадний, припущений, імовірний, заснований на г і л о т е з і .

гіпотéчний (див. г і п о т е к а) — взятий із гіпотечної книги, належний до гіпотеки.

гіпотонія (гр. hypotonia — під, tonos — напруга) — зменшення тиску крові (м е д.).

гіпотрофі́я (гр. hypotrophē — живлення) — похудіння в наслідок розладу живлення. втрата на вазі тіла.

гіпотрохо́їда (гр. hypotrochē — під, trochos — біг, eidos — вид) — замкнена крива лінія, описана точкою, що лежить у середині або зовні кола, яке котиться в середині іншого кола, не ковзаючи по ньому (м а т.).

гіпофі́за (гр. hypophysis — утвір, виникнення) — мозковий додаток — залоза внутрішньої секреції (а н а т.).

гіпохóндрик (див. г і п о х о н д р і я) — хворий на гіпохондрію.

гіпохóндрія (гр. hypochondria) — хвороба нервів, коли людина надто багато думає про свою недугу, дійсну або уявну, боїться захворювань; надмірна помисливість особи щодо захворювань; пригніченість настрою, почуття безнадії.

гіпоце́нтр (див. г і п о... +

ц ь н т р) — обшир землетрусу. місце в глибині земної кори, де сталися переміщення і звідки йдуть підземні удари під час землетрусу.

гіпоциклоїда (див. г і п о... + ц и к л о ї д а) — замкнена крива лінія, описана точкою кола, що котиться в середині іншого кола, не доторкуючись до нього (м а т.).

Гіппарх — славетний астроном стародавньої Греції (160-125 р. до Хр.).

Гіпнократ (гр. вл.) основоположник медицини (460-377 р. до Хр.).

гіпс (гр. gypsos) мінерал, здебільшого білого кольору; випалений і розмелений гіпс уживається в фарфоровім та склянім виробництві, в хірургії (гіпсові обкладання) в скульптурі.

гіпсометр (див. г і п с о м е т р і я) — висотомір (г е о д.), див. г і п с о т е р м о м е т р.

гіпсометрія (гр. hypsos — висота, metreō — міряю) — частина геодезії, наука про виміри висот місцевості.

гіпсотермометр (гр. hypsos — висота + т е р м о м е т р) — термометр вимірювати висоту гір за точкою кипіння води, що спадає відповідно до збільшення висоти.

гірагана — японське звукове письмо.

гіроскоп (гр. gyros — коло, skopeō — дивлюсь) — дзиґа (гіроскопи великих роз-

мірів застосовуються на кораблях для надання кораблям стійкості).

гіростат, див. г і р о с к о п.
гіротроп (гр.) — прилад, що ним змінюють напрям електричного струму.

гісоп (гр. hyssopos із жид. ezobh) — чагарникова рослина, уживана в жидів у ритуалі очищення.

гістереза (гр. hysterēsis — припізнення) — припізнення наслідків супроти причин; тривала дія після зникнення її збудника; г-за м а г н е т н а — залишковий магнетизм, тобто тривалість явища магнетизму в залізі після зникнення магнетного поля.

гістерика (гр. hysterikos — уразовий) — нервовий напад, що виявляється в чергуванні плачу й сміху.

гістерія (гр. hystera — ураз) — нервова хвороба, що супроводиться розладом психіки, чутливості, рухової сфери (назва пішла з того, що медицина спочатку вбачала причину гістерії в захорунанні уразу, гадаючи, що гістерія — суто жіноча хвороба).

гістерологія (гр.) — стилістичний засіб, побудований на логічній похибці, коли пізніше явище ставлять перед хронологічно

переднім.

гісто... (гр. *histos* — тканина) — у складених словах (медичних термінах) означає зв'язок поняття з тканинами тіла, напр., гістогенеза.

гістогенéза (гр. *histos* — тканина, *genesis* — походження) — наука про розвиток тканин організму.

гістогéнія (гр. *histos* — тканина, *genos* — рід) — походження, творення й розвиток органічних тканин.

гістогéнний (гр. *histos* — тканина, *genos* — рід) — тканинний (анат.).

гістоліза (гр. *histos* — тканина, *lysis* — розчинення) — руйнування тканин організму в наслідок розчинювання їх елементів.

гістолóгія (гр. *histos* — тканина, *logos* — слово, наука) — наука про тканини організмів; частина анатомії, що вивчає мікроскопічну будову організмів.

гістопатолóгія (див. гістологія) — відділ патологічної анатомії, що вивчає процеси, які відбуваються в тканинах організму під час хвороби.

гістріон (лат. *histrio*) — актор у стародавніх римлян (також в Європі за середньовіччя), що володів різ-

ними видами театрального мистецтва: співак, шоукар, музикант, акробат тощо.

гітара (есп. *guitarra* з гр. *kitara*) — струнний щипковий інструмент.

гіялогрфія (гр.) — щавлення літер і малюнків на склі розчином флюорводню.

гіяцінт (від імені грецького мітичного юнака *Hyakintos*, оберненого в квітку) — 1. квіткова рослина з лілейних; 2. коштовний камінь (мін.).

главкóма (гр. *glaukōma* з *glaukos* — яснозелений) — катаракта, завмирання очного нерва (хвор.).

главконіт (гр. *glaukos* — яснозелений) — водний силікат глинозему й заліза з домішкою калію; мінерал зеленого кольору.

глікогén (гр. *glykys* — солодкий, *genos* — рід) — тваринний крохмаль; речовина на печінки, м'яснів, легень, що виробляється з цукру крові і в сполучі з кислотами утворює виноградний цукор. (хем.).

глікокол (гр. *glykys* — солодкий, *kolla* — клей) — амінооцтова кислота, що утворюється в наслідок розкладу клейових і білкових речовин і відіграє певну роль в процесі виміни

речовин в організмах ссавців. (х е м.).

гліко́ли (гр. glykys — солодкий) — двовалентні спирти (х е м.).

гліколі́за (гр. glykys — солодкий, lysis — розчинення) — розпад вуглеводнів з утворенням молочної кислоти (х е м.).

гліо́ма (гр.) — пухлина в тканині центральної нервової системи (х в о р.).

гліптогра́фія (гр. glyphō — вирізую, graphō — пишу) — наука про різьбу на камені.

гліптоте́ка (гр. glyptos — вирізаний, thēkē — скринька) — збірка різьблених каменів, творів різьбарства, скульптури.

гліфогра́фія (див. г л і п т о г р а ф і я) — наслідування дереворитів гальванічним способом.

гліце́риди (гр. glykeros — солодкий, eidos — вид) — головна складова частина тваринної ситі та рослинних олій — етери й гліцерини з ситевими кислотами (х е м.).

гліце́рина (гр. glykeros — солодкий) — найпростіший триатомовий алькоголь — органічна сполука, що її добувають, обмилюючи сить. (х е м.).

гліце́рофосфа́ти (див. глі-

церина + фосфати) — солі гліцеринофосфорної кислоти, уживані в медицині як лік для зміцнення нервів.

гліці́нія (гр. glykys — солодкий) — витка декоративна рослина з родини метеликових.

глобус (див. г л ь о б).

гло́са (гр. glōssa — застаріле слово) — нотатка на берегах рукопису (стародавнього) або вставка в текст для вияснення незрозумілого слова, що її додає читач або переписувач.

глюса́рій (лат. glossarium із гр.) — збірник незрозумілих слів (г л о с); словник до якогонебудь старовинного твору.

глюсола́лія (гр. glōssa незрозуміле слово, lalein — говорити) — 1. виголошування в екстазі „віщих“ слів (обряд у деяких релігійних сект); 2. беззмістовні звукосполуки в деяких фольклорних замовах, у ворожінні.

глюсола́гія (гр. glōssa — незрозуміле слово, logos — слово, наука) — наука про мови, л і н г в і с т и к а.

глютога́нія (гр. glōtta — мова) — див. г л о с о л о г і я.

глютола́гія (див. г л о с о л о г і я).

глюко́за (гр. *glykys* — солодкий) — виноградний цукор рослинних і тваринних організмів (х е м.).

глюкози́ди (див. г л ю к о з а) — рослинні речовини, що під впливом ферментів можуть розпадатись на один із видів цукру (г л ю к о з у) та певну органічну сполуку.

глюци́н (гр. *glykys* - солодкий) — у 100-300 разів солодша від цукру речовина, уживана при д і я б е т і.

...г н ó з і я (гр. *gnōsis* — знання) — у закінченнях сладених слів означає „наука“, „знання“.

гносеологі́чний (див. г н о с е о л о г і я) — пізнавальний.

гносеоло́гія (гр. *gnōsis* — знання, *logos* — наука слово) — теорія пізнання світу; частина філософії про джерела, можливості, засоби та межі пізнання світу

гно́стики (гр. *gnōstis* — пізнання) — філософи перших віків християнства, що хотіли поєднати християнство з юдейством та поганством.

гностици́зм (див. г н о с т и к и) — релігійно-філософський синкретизм, поєднання ідей платонізму з наукою апостола Павла та з космологією вавилонських культів.

гобо́й (фр. *hautbois*) — музичний інструмент середнього між флейтою й кларнетом тону.

Гогенцолле́рни (вл.) — остання царська династія в Німеччині.

Гог і Магог (жид.) — 1. біблійні вороги Ізраїля, що мали знищити Палестину; 2. два народи (в середньовічних легендах), що мають знищити людство, як прийде кінець світу; 3.* символ ворогів християнської церкви.

годеге́тика (гр.) — дороговказ до методичних студій науки.

годóграф (гр. *hodos* - шлях, *graphō* — пишу) — геометричне місце (крива лінія), де закінчуються в е к т о р и, що виходять з однієї довільної точки і дорівнюють, кожен, певним розмірам того вектора, що являє собою ф у н к ц і ю часу (м а т.).

гоке́й (анг. *hockey*) - гаківка (гра в свинки на льоду). Див. також х о к е й.

гола́рктика (гр. *holos* — увесь, + а р к т и к а) — увесь суходіл північної півкулі (з погляду з о о г е о г р а ф і ї) .

голго́фа або **голго́та** (арамейське *gulgultā* — череп)

— 1. місце біля Єрусалиму, де страчували злочинців і де був розп'ятий Христос;
2.* місце страждань; страждання.

Голяф, див. Г о л і я т.

Голлівуд (Hollywood) — місто кінофільмової промисловости в ЗДА (Каліфорнія).

голоедричний (див. г о л о е д р і я) — розташований симетрично щодо осі (кристали).

голоедрія (гр. holos - увесь, hedra — основа, бік, поверхня) — повностінність (у кристалографії).

голоцєн (гр. holos — увесь, kainos — новий) — третя доба четвертинного періоду в історії Землі, що охоплює неолітичний, бродзовий і залізний віки.

гольмії — хемічний елемент (Ho) з підгрупи ербію (з рідких земель).

гомеопат (див. г о м е о п а т і я) — лікар, що лікує розрідженими речовинами, які в здоровім організмі могли б викликати подібні до даної хвороби симптоми.

гомеопатія (гр. homoios — подібний, pathos — страждання) — лікування міні-

мальними дозами таких ліків, які великими дозами викликали б симптоми даної хвороби; гасло гомеопатії: „подібне лікувати подібним;” (основоположник гомеопатії — лікар Ганеман, 18 стол.).

Гомєр — найдавніший грецький поет, автор „Іліади” та „Одіссеї” (9. століт. до Хр.).

гомерічний — незвичайний, перебільшений, нестримний (сміх абощо); безпосередній (віслів походить від описаного в Гомеровій поемі „Іліади” реготу богів).

гомїєтика (гр.) — наука духовного проповідництва.

гомїлія (гр.) — церковна казань, проста, без мистецької форми.

гомїлярій (гр.) — назва збірок давніх проповідей.

гоміндан (кит.) — назва китайської партії націоналістів (заснував Сун-Ятсен, 1912 р.).

гомо... (гр. homos — однаковий) — як приросток разом з іншими словами заміняє слово один, наприклад, г о м о г е н н и й — однорідний.

ГОМОГЕННИЙ (гр. homogenēs

— однорідний) — однорідний (будова).

гомограф (гр.) — прилад для перспективних рисунків.

гомологічний (див. г о м о л о г і я) — однозначний, рівновартий; г-ні р я д и — органічні сполуки, що їх члени відрізняються один від одного групою CN_2 , наприклад, CH_3OH (метиловий спирт) і $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{OH}$ (етилловий спирт); г-ні о р г а н и — аналогічні, подібні органи, напр., передні ноги в чотириногих тварин і крила в птахів (б і о л.).

гомологія (гр. *homologia* — згода) — 1. рівнозначність, рівновартість, аналогічність органів у різних організмах (див. г о м о л о г і ч н і органи); 2. однозначність життя з його природою (у стоїків і в науці Сквороди); 3. окремих вид перетворення точок площини, коли існує лише одна незмінна точка (центр г о м о л о г і ї) та одна незмінна проста, або вісь г о м о л о г і ї (г е о м.).

гомолографічні проєкції (гр. *homos* — однаковий, *holos* — увесь, *graphō* — пишу) — проєкції, що правильно зображують спів-

відношення площин.

гомóніми (гр. *homos* — однаковий, *onoma* — ім'я) — слова, що мають зовсім різні значення при однаковім звуковім складі, наприклад, коса (у жінки) і коса (знаряддя, що ним косять).

гомопластика (гр. *homos* — однаковий + *plastika*) — перенесення тканини або органів з одного індивіда іншому, але того самого виду (м е д.).

Гомóрра — біблійне місто, що провалилось за гріхи його мешканців (на його місці утворилося Мертве море).

гомосейста (гр. *homos* — однаковий, *seistos* - зрушений) — лінія одночасних здригань земної кори під час землетрусу.

гомосексуалізм (гр. *homos* — однаковий, лат. *sexualis* статеий — „одностатевість“) — статеий поваб до однойменної статі (п а т о л.).

гомoфóнія (гр. *homophōnia* — співзвуччя) — 1. одноголосість, спів на один голос, у н і с о н; 2. музичний стиль, що характеризується перевагою одного голосу над іншими, супровідними.

гомохрónний (гр. *homos* —

однаковий, рівний, *chronos* — час) — той, що виникає в цілому ряді поколінь в тому самому віці чи періоді (б і о л.).

гомоцентричний пучок (див. г о м о + ц е н т р)

— пучок світлових променів, що з них кожен проходить крізь ту саму точку.

гѳмрул (анг. home rule — самоврядування) — уряд із тубільців; член партії в Ірландії, що домагалася уряду з ірландців (для Ірландії); 2. національний рух в Ірландії, що виник у 70. році минулого століття й домагався незалежного ірландського парламенту та національного уряду (домагання здійснені з утворенням 1922 р. незалежної Ірландії).

гѳмстед (анг. homstead — фарма) — земельна ділянка, що її надає держава на пільгових умовах поселенцям.

гомѳнкулюс (с-лат. *homunculus* — чоловічок) — штучна людина, що її намагалися алхіміки створити хемічними засобами в лабораторіях.

гонѳди (гр. *gonē* — насіння) — статеві залози (залози, що виробляють статеві клітини).

гонвѳди (угор. *honved* — о-

боронець батьківщини) — 1. краєва оборонна мадьярська армія за революції 1848-49 р.; 2. суходільне військо в Угорщині.

Гонгкѳнг — британська колонія в Китаї.

гоніѳметр (гр. *gōnia* кут, *metrō* — міряю) — прилад виміряти кути нахилу стінок кристалів.

гоніѳметрія (гр. *gōnia* — кут, *metrō* — міряю) — наука (вступ до тригонометрії) про виміри кутів, означення тригонометричних функцій .

гоніт (пр. *gonu* — коліно) — запалення колінного суглоба.

...гонія (гр. *gonē* — рід, походження) — у закінченнях складених слів указує на зв'язок даного поняття з „походженням“, „народженням“ тощо, напр., к о с м о г о н і я.

гонококі гр. *gonos* — насіння, *kokkos* — зернятко) бактерії, що викликають г о н о р е ю.

Гонолюлю — головне місто на Гавайських островах.

гѳнор (лат. *honor* — честь) — 1. честь, добре ім'я; 2. перебільшене почуття своєї гідності, зарозумілість, пиha.

гонорѳнт (лат.) — ручитель на векселі.

гонорар (лат. honorarius munus — почесний дарунок) - винагорода за інтелектуальну працю людини вільної професії (письменникам, літератам).

гонорєя (гр. gonos — насіння, rheo — течу) — заразлива хвороба, що її спричиняють гонokokки.

гопліт (гр. hoplitēs) — важко озброєний піхотинець у давній Греції.

Гор — бог сонця в стародавнім Єгипті.

Гораций — римський поет (65-8 р. до Хр.).

Горгони (гр. Gorgōn) — у стародавній грецькій мітології — три крилаті жіночі постаті страховища (Стено, Евріяла, Медуза) з звірячими вухами, тупими носами, вишкіреними зубами, з гадюками, замість волосся, на голові (побачивши їх, людина каменіла).

Гордів вузол (вл.) — надзвичайно заплутаний вузол, що ним, згідно з переказом, цар Фрігії Гордій прив'язав до воза ярмо, а оракул віщував, що той, хто розв'яже вузол, стане володарем Азії; Олександр Македонський, замість розплутувати вузол, розсік мечем; 2.* заплутана справа, що її розв'язу-

ють рішучими заходами.

горельєф (фр. haut-relief — „високий рельєф“) — скульптура, що виступає на більшу половину своєї гребини (протил. б а р е л ь є ф).

Гори (вл.) — богині часу й погоди в римській релігії.

горібўн — австралійський ведмідь-торбун (з о о л.).

горизонт (гр. horizōn — межовий) — обрій, виднокруг, овид; 1. позірна лінія дотику земної поверхні й небесного склепіння; небосхил (позірний г-нт); 2. площина, що йде через око спостережника перпендикулярно до сторчової лінії в даному місці (справжній горизонт); 3. г-нт в о д и — рівень води в ріках і озерах; 4. група покладів, що характеризуються однаковими копалинами (г е о л.); 5.* кругогляд (знаннів); перспективи; вигляд на майбутнє.

горизонталія (див. г о р и з о н т) — 1. проста лінія, рівнобіжна до площини горизонту; 2. г о р и з о н т а л і — лінії на мапі між точками однакових висот на місцевості (г е о д.).

горизонтальний (див. г о р и з о н т) — поземий, рівнобіжний з обрієм, з по-

верхню землі; г-на лінія (або площина) — дотична в даній точці до земної кулі лінія, що йде під простим кутом до простопадної.

горизонтація (див. г о р и з о н т) — визначення геологічних рівнів.

гормони (гр. hormon — збудник) — речовини, що їх виділяють залози внутрішньої секреції в кров і що мають властивість збуджувати або гамувати різні функції організму (ф і з і о л.).

гороскоп (пр. hōroskopos — той, що спостерігає за часом) — 1. ворожіння за розташуванням зірок; 2. таблиця розташування світил на небі в момент народження людини (на думку астрологів, немов би визначає долю людини).

гортенсія (лат. hortensia — „подруга саду“) — декоративна квіткова рослина з родини ломикаменевих (або родини с а к с а ф р а г)

гортологія (лат. hortus — сад, гр. logos — наука) — наука про плекання садів.

госпітант (лат.) — вільний слухач (студент) вищої школи.

готель (фр. hôtel) — дім де винаймають кімнати на короткий час.

готтентоти (нім. Hottentot; з гол.) — тубільці південної Африки.

гоф... (нім. Hof — двір) — у запозичених з німецької мови словах означає назву посади при царському дворі, напр., г о ф м а й с т е р.

гофмайстер (нім. Hofmeister) — двірський урядовець, почесний двірцевий титул у царській Росії.

гофмаклер (нім. Hofmakler) — головний біржовий посередник (маклер) на біржах дореволюційної Росії.

гофмаршал (нім. Hofmarschal) — управитель царського двору.

гофрат (нім.) — радник при царському дворі.

гохштаплер (нім.) — особа, що живе понад рівень своїх засобів або удає з себе важну персону; ошукаканець.

грам (фр. gramme із гр. gramma — дрібна міра ваги) — міра ваги в метричній системі (важить 1 куб. см. води при 4 ступнях Ц.).

...грама (гр. gramma — запис) — у закінченні складених слів означає зв'язок даного поняття з чимсь записаним, напр., м о н о г р а м а, т е л е г р а м а.

граматика (гр. gramma: ikē)

— наука про будову мови, життя її, закони (морфологія, синтаксис тощо).

граматка (гр.) — 1. буквар; 2. поминальна книжечка, куди вписують імена небіжчиків для відправи по них панахиди.

грамітом (гр.) — кількість грамів речовини, що становлять її атомову вагу.

грамеквівалент (гр. - лат.) — кількість елемента, радикалу або речовини, що може замінити, сполучити або виділити 8 грамів кисню або еквівалентну цьому кількість іншого елемента, радикалу чи речовини, тобто — обчислена на грами кількість речовини, еквівалентної хемічними властивостями одному грамамові водню.

граммаса — одиниця маси, що важить одну тисячну частку кілограма.

граммолекуля (див. грама + молекуля) — кількість грамів речовини, що становлять атомову вагу елемента або молекулярну вагу хемічної сполуки.

грамота (гр.) — урядовий лист.

графоф́он (гр. gramma — запис, phōnē звук) — апарат, що відтворює звуки музики або людського голосу.

грані́т, див. г р а н і т.

граф (нім. Graf) — за середньовіччя у Франції й Англії - королівський урядовець; пізніше — спадковий шляхетський титул.

...граф (гр. graphō — пишу) — у закінченнях складених слів означає писальний апарат, напр., гектограф.

графà (гр. graphē — нарискування) — колонка або рубрика в бухгалтерській книзі, у статистичних таблицях абощо.

графі́к (гр. graphikos — нарисний) — схема, розпис, рисунок, що унаочнює кількісну залежність різних явищ та зв'язаних із ними процесів; г-фік ф у н к ц і ї — крива лінія, що показує залежність функції від незалежної змінної величини, коли абсциси точок функції дорівнюють значінням незалежної змінної, а ординати — відповідним значінням функції (м а т.).

графі́ка (гр. graphikē — живопис) — 1. мистецтво письма, рисування без фарб з метою друкування; 2. наука про зображення звуків знаками (лі н гв.); 3. метода змальовувати залежність між абстрактними поняттями з допомогою геометричних фігур; е три ви-

ди графіки: мистецький рисунок, ритовання всіх видів та декоративні форми рисунка й гравюри, наприклад, книжкова ілюстрація.

графіт (пр. graphō — пишу) — кристалева відміна вуглецю (м і н.), уживана у виробництві олівців, вогнетривких горшків, бритвалів, графітових фарб тощо.

графічний (гр. graphikos) — нарисний, зображений рисунком, графіком тощо; г-ні мистецтва — різні способи друку рисунків, картин, мап тощо: друкування, літографія, цинкографія, фототрафія тощо; г-на метода — спосіб унаочнення, дослідження або обчислення величин з допомогою рисунків, а також спосіб записувати різні явища самописними апаратами.

...графія (гр. graphō — пишу) — у закінченнях складених слів означає „писання, письмо, запис“, наприклад, фототрафія — „світлописання“.

графо... (гр. graphō — пишу) — у складених словах указує на зв'язок даного поняття з письмом, рисунням, напр., графоманія.

графологія (гр. graphō — пишу, logos — наука) — пізнання характеру людини з її письма.

графоман (див. графоманія) — опанований манією письменства нездарий письменник.

графоманія (пр. graphō — пишу, mania — безумство) — нестримне хоробливе прагнення писати твори без усвідомлення їх безвартісности.

графометр (гр. graphō — пишу, me' reō — міряю) — прилад виміряти поверхню землі й переносити виміри на папір.

графоспазм (гр. graphō — пишу, spasmus — корчі, судоми) — розлад координації рухів руки при письмі (нарвова хвороба).

графостатика (гр. graphō — пишу, statos — стоячий) — сукупність геометричних засобів розв'язувати завдання статички з допомогою графічної методи.

графство (див. граф) — графські володіння за часів феодалізму; 2. основна одиниця місцевого самоврядування в Англії, Ірландії та деяких британських володіннях; 3. поділ штатів у ЗДА.

Григоріанський календар, див. календар.
губернатор (лат. gubernator

ор — правитель, стерничий) — цивільний начальник губернії, призначуваний безпосередньо від царя (існує в колоніях Великобританії, Франції тощо) 2. виборна адміністраційна посада в ЗДА.

губєрня (фр. з лат.) — адміністративна одиниця в колишній Росії.

гугеноти (фр. huguenots від швайц. ignos або Eidnos = нім. Eidgenossen — присяжні товариші) — французькі протестанти (кальвіністи), що боролися за релігійну свободу (16-18 ст.).

гуманізм (лат. humanus — людський) — людність, любов до людини; 1. рух у Зах. Європі проти середньовіччя (14-16 ст.), за свободу особистості й за точні знання та проти схоластики; 2. система освіти, заснована на дослідженні клясичної старовини; 3. філософський напрям, що за основу пізнання вважає людські потреби.

гуманіст (див. гуманізм) — прихильник гуманізму.

гуманітарізм (лат.) — 1. любов і співчуття до людей; 2. напрям у педагогіці („любов до людини — мета виховання“); 3. комуністичний напрям у Фран-

ції в XIX ст.

гуманітарний (лат. humanitas — людство, людяність) — 1. людський, добродійний; 2. суспільно-ідеологічний (науки); 3. гуманітарні науки — науки, що вивчають різні галузі культури і розумової діяльності людини — філософія, історія, філологія тощо.

гуманний (див. гуманізм) — прихильний до людей, людський.

гуманність (див. гуманізм) — людяність, любов до людей, шанування людської гідності.

гуміфікація (лат. humus — ґрунт, facere — робити) — утворення гумусу (перегною) в наслідок розкладу тваринних та рослинних організмів.

гумор (анг. humor з лат. humor — волога) — сміх крізь сльози, дотеп; незлобливе висміювання людських хиб, подій у комічному зображенні словом або іншими мистецькими засобами; 2. добрий настрій.

гуморальний (див. гумор) — зв'язаний з кров'ю та лімфою організму; г-на патологія — наука, що за причину всіх хвороб вважає ненормальний склад крові або лімфи.

гумореска (див. г у м о р) — коротке веселе оповідання.

гуморіст (анг. humorist із лат.) — 1. автор гумористичних творів; 2. людина, що має гумористичні здібності.

гуморістика (див. г у м о р и с т) — 1. гумористичні твори; 2.* чудасія, дивоглядя.

гумористичний (див. г у м о р и с т) — веселий, дотепний, смішний, незлобливо-насмішкуватий.

гумус (лат. humus — земля, ґрунт) — перегній, органічний складник ґрунту, що походить із розкладених рослинних та тваринних організмів.

гуні (кит. „хунну“) — кочове тюрське плем'я, що знищило готську державу (375 р. по Хр.).

гураґан (фр. ouragan з есп. huracan із караїбсь.) — ве-

лика буря з сильною руйнівницькою дією.

Гурія (персь. hūri з ар. hūr — чорнооці) — вічно молодода дівчина в раї Мохаммеда.

гусар (угор. husz — двадцять, + ar — подати = „один від двадцяти дворів“) — вояк легкої кінноти в арміях 17 ст.; вперше гусари появилися в Угорщині в ХУ ст.

гусити (від вл.) — прибічники й послідовники Яна Гуса (1369-1415), провідника чеського церковнонаціонального руху, обвинуваченого в ересі й спаленого на вогні; гусити боролися за чеську національну церкву.

гута (нім. Hütte) — фабрика скла.

Гюґо Капет (фр. Hugues Capet) — засновник династії Капетинґів, король Франції (987-996).

- габара** (фр.) — вантажний корабель (з залізними бочками й дерев'яним дном).
- габардин** (фр. gabardine з есп.) — вовняна матерія, уживана на дощовики тощо.
- габарит** (фр. gabarit — модель, шаблон) — 1. граничні обриси залізничних вагонів (з вантажем) та надзалізничних будівель; 2. модель, що дає обриси й розміри натуральної величини предмета.
- габаритна брама** (див. г а б а р и т) — брама при залізничній станції для перевірки г а б а р и т у навантажених платформ (відкритих вагонів).
- габелок** (лат.) — шкура молодого тварини (лошати, теляти).
- габеля** (фр. gabelle з лат. gabelle) — посередній податок; податок на сіль.
- габйон** (фр. gabion з іт. gabione — велика клітка) — бетонові брили, що з них складають невисокі греблі та інші гідротехнічні споруди; г а б і о н и П а л ь в і с о в і — дротяні сітки, наповнені камінням або рілля для будови гребель.
- габлі** (нім. Gabel) — виделка.
- гавдеамус** (лат. gaudeamus — радіймо) — назва студентської пісні, що її співають латинською мовою.
- гавіал** (інд.) — один із видів крокодилів (в індуському культі священний).
- гавота** (фр. gavotte) — старинний французький танок помірною ритму.
- гавчо** (есп. gaucho) — мішанці еспанців та індіан; кінні напівдикі пастухи в степах Ля Пляти.
- гадолін** (вл.) — хемічний елемент (Gd) із так званих рідких земель.
- газ** (фр. gaze) — серпанок, прозора шовкова тканина.
- газгольдер** (анг. gasholder) — плавучий залізний дзвін для збирання під ним газу (т е х.); 2. сховище на газ (кисень, світильний газ або що).
- газон** (фр. gazon) — морижок над доріжкою в саду, парку, на бульварі, засіяний з декоративною метою травою, що її підстригають
- гайслерові рури** (нім. вл.) скляні рури, наповнені розрідженим газом, щоб досліджувати спектри газів з

допомогою вставлених у рури електродів (під діянням електричного струму кожен газ світиться, даючи свій особливий спектр).

гален (див. г а л е н і т).
галеніт (лат. *galena* — оливо) — мінерал, олив'яний блиск (Pb), олив'яна руда.
галенові препарати (від старод. - гр. лікаря Галена) — лікові препарати, що їх виготовляють механічним обробітком сировини (витискуванням, виварюванням).

галера (див. г а л е р а).
галерія (іт. *galeria*) — 1. довгий балькон з прикрасами; 2. довга вузька заля; 3. горішні місця в театрі; 4. приміщення для виставки мистецьких творів; 5. підземний хідник у копальнях або фортецях; 6. г-ія к а р т и н н а — приміщення, де вивішені малярські картини для огляду; 7. довгий ряд, низка предметів.

галета (фр. *galete* з іт.) — 1. просте печиво у вигляді коржиків (для армійців у поході абощо); 2. дешевий шовк.

галій (вл.) — хем. елемент (Ga), метал, уживаний замість живого срібла в техніці високих вакуумів.

галіматся (фр. *galimatias*) — нісенітниця; мішанина.

галіпót (фр. *galipote*) — жи-

виця; смола шпилькових дерев, уживана у виробництві лаків.

галіфé (фр. вл.) — особливий фасон військових штанів, вузьких від колін донизу і широких угорі (від прізвища фр. генерала, що переміг заколот так званої паризької комуни 1871 р.).

Галли, галліюці — стародавня назва кельтів, що жили в обширах сучасної Франції, Бельгії, північної Італії (назва збереглася лише за французами).

галліцізм (фр. з лат. *gallicus* — гальський) — запозичене з фр. мови мовне явище (слово, вислів).

Галлія — колишня країна галлів (теперішня Франція, Бельгія, північна Італія).

галломанія (див. г а л л и + м а н і я) — перебільшена любов до всього французького.

галянтерія (фр. *galanterie* — вишукана ввічливість, г а л я н т н і с т ь) — туалетні речі (стрічки, мереживо, гудзики, рукавички, краватки, комірці та інші оздоби).

галянтний (фр. *galant*) — 1. вибагливо чемний; вишукано одягнений; 2. вільний спосіб композиції в музиці (протилож. до к о н т р а п у н к т у).

Галярéта (нім. з лат.) — застигла маса з вивареного м'яса, риби або овочів.

Гальба́н (лат. з ар.) — гумова смола.

Гальваніза́ція (вл.) — 1. лікування електрикою; 2. гальванічне покриття металами.

Гальвані́зм — наука про електричність при зіткненні двох металів або металу з течивом.

Гальванізува́ти — діяти електричним струмом з метою лікування або покриття металом якихось виробів; 2.* відживлювати щось кволе.

Гальвані́чний е л е м е н т — прилад, що служить за джерело електричної енергії, утворюваної з хемічної енергії речовин елемента; г-на б а т е р і я — сполучка кількох гальванічних елементів.

Гальваноглі́фія (вл. + гр. *glyphē* — різьба) — гальванопластичний спосіб виробу рельєфних зображень.

Гальваногра́фія (вл. + гр. *graphō* — пишу) — гальванічний спосіб виробу друкарських кліше.

Гальванокáвстика (вл. + гр. *kaustikos* — їдкий) — 1. спосіб випалювати електрикою нарости на тілі; 2. гальванічна різьба на металах.

Гальванокáвтер (вл. + гр. *kautēterion* — залізо для випалювання тавра) — металеві прилади для припікання.

Гальваномéтр (вл. + гр. *metreō* — міряю) — прилад виміряти напругу електричного струму.

Гальванопла́стика (вл. + п л а с т и к а) — 1. виріб пластичних предметів з металу з допомогою е л е к т р о л і з и; 2. технічний спосіб покривати предмети тонким шаром металу з допомогою е л е к т р о л і з и.

Гальваноско́п (вл. + гр. *skopeō* — дивлюсь) — прилад виявляти наявність електричного струму в електричному колі та визначати напрям струму.

Гальваностéгія (вл. + гр. *stegē* — покриття) — покриття металів металами з допомогою е л е к т р о л і з и (позолота, ніклювання тощо).

Гальваностереоті́п (вл. + с т е р е о т и п) — друкарська форма, виготовлена Гальванопластичним способом (див. г а л ь в а н о п л а с т и к а, с т е р е о т и п).

Гальванотáкса (вл. + гр. *taxis* — постава) — реакція організмів на гальванічний струм середовища, на-

приклад, спрямованість ко ренів рослини до бігуна струму в воді.

Гальванотехніка (вл. + т е х н і к а) — техніка використання хемічної дії електричного струму (охоплює електролізу, гальванопластику у, гальваностецію).

Гальванотіпія (вл. + гр. τυρος — відбиток) — друкування з допомогою металевих клішів гальванічним способом.

Гальванотропізм (вл. + гр. τροπος — поверт, напрям) - див. гальванотакса.

Гальванохромія (вл. + гр. χρῶμα — колір) — фарбування металами з допомогою електролітичного осаду, пероксиду оліва, мангану абощо.

Гальбон (анг. gallon) — міра течив та сипких тіл в Англії й ЗДА; містить 4 квартали або 4,546 літра в Англії і 3,785 літра в ЗДА для течив, а для сипких речовин — 4,405 літра.

Гамбузія (есп. gambusia) — живорідна риба, що її розводять з метою боротьби з малярійними комарями, бо вона живиться лялечками цих комарів.

Гальбша — див. галоша.

Гальський (див. галли), Г-ський півень — національна емблема у французів.

Гамаша (фр.) — тепла панчоха на гудзиках.

Гамбіт (фр. gambit; з іт. dare il gambetto — підставити ногу) — жертва фігури в дебюті шахової гри з метою здобуття позиційної переваги.

Гангстер (анг. gangster) — бандит; (у ЗДА гангстери мають свої контори й синдикати, розвиваючи широкі масштаби діяльність: грабунки, вбивства, шантаж, підкупи, викрадання дітей у багатих батьків, з метою одержання викупу.

Див. також рекетири.

Гангстерство (див. гангстер) — бандитизм.

Ганок (нім. Gang — хід) — присінок, рундук.

Гараж (фр. garage) — приміщення для перестою автомобілів.

Гарант (фр. garant) — юридична особа (держава, організація чи окрема особа), що убезпечує здійснення певної справи.

Гарантійний (див. гарантія) — г-на угода — міжнародня угода, що нею країна бере на себе зобов'язання відповідати за виконання зобов'язань, по-

кладених на третю державу, або гарантує безпеку іншої країни.

гарантія (фр. *garantie*) — забезпечення, порука.

гарантувати (фр. *garantir*) — забезпечувати, ручитись.

Гаргантюа (вл.) — герой роману французького письменника Рабле.

Гардэ (фр. *gardez!* — стережіться!) — оголошення „шаха“ ферзеві в шаховій грі.

гардемарін (фр. *garde-marin*) — перехідне звання від вихованця морської школи до офіцера; 2. звання учня старшої кляси в кадетських корпусах (морських) у царській Росії.

гардероба (фр.) — шахова або інше сховище на одяг; 2. кімната в театрі, де передягаються актори.

гардіна (нім. *Gardine* з іт. *cortino* або фр. *courtine*) — запинало на двері або на вікна; завіса.

гармонд (фр.) — назва одного з друкарських шрифтів.

гарнізон (фр. *garnison*) — військова залога міста.

гарнір (фр. *garnir* — оздоблювати) — овочевий додаток до м'ясних або рибних страв.

гарнітура (нім. *Garnitur* з фр. *garniture*) — комплект

речей, що творять одну цілість при одязі, в хатній обстанові, в машині (меблі, шрифти, застібки до сорочки тощо).

Гарота (есп. *garrote* з кельтського) — залізний нашийник для смертної кари через задущення (в Іспанії за середньовіччя).

Гарпагон (фр.) — тип скупаря (за ім'ям персонажа з комедії „Скупий“ Мольєра).

Гарсон (фр. *garçon*) — хлопець-служник у готелі, ресторани абощо.

Гасконда (фр. *gasconnade* від північчії Гасконь, що її мешканці славились як хвастуни) — вихваляння, самовихваляння.

Гастролёр (див. г а с т р о л я) — 1. актор, що відбуває г а с т р о л я; 2.* одвідувач навчального закладу, що приходить на лекції нерегулярно.

Гастроля (нім. *Gast* — гість, *Rolle*) — вистава переїзнього театру.

Гатунок (нім. *Gattung*) — порода, рід, вид рослин, речей, виробів.

Гвалт (нім. *Gewalt*) — тривога, крик; насильство.

Гвार्дія (фр. *garde* — сторожа з старо-герм. *Wardian*)

1. добірне військо, охоро-

на державного правителя; партії чи організації, наприкл., національна г-ія (з військових учасників визвольної боротьби українського народу за свою державу).

гваюля (мех.) — багатолітня чагарникова рослина (Північна Америка), що з її кори та осердя добувають каучук.

гваякіль (есп. з індіан.) — метиловий етер пірокатехіну (лік проти легеневих хвороб).

Гвельфи (іт. guelfi з німець. Welfe) — 1. княжий рід у Німеччині, що його боротьбу за імперську владу підтримував папа римський (за середньовіччя); 2. партія в Італії, в 19 ст., що намагалася об'єднати Італію під цивільною владою папи римського.

Гевандгавз (нім. Gewandhaus) — назва славетної концертної залі в Ляйпцігу.

Гедізм (фр. вл.) — одна із течій марксизму, що її очолював Жюль Гед (у Франції 1845-1922 р.).

Гедісти (вл.) — послідовники Жюль Геда (1845-1922), що до першої світової війни був популяризатором марксизму у Франції, але за війни (1914 р.) зрікся марксизму й перей-

шов до так званих соціал-патріотів.

званих соціал-патріотів.

Гейзер (ісл.) — джерело гарячої води, що періодично вибухає фонтаном (в Ісландії, на Новій Зеландії, в Півн. Америці).

гейм (анг. game) — рахунок здобутих вічок у грі в лянн-теніс.

Гейша (яп.) професійна танцівниця в Японії; служниця й танцівниця в каварнях, шинках тощо.

генітив (лат. casus genitivus) — родовий відмінок (г р а м а т.).

Геноцидія (гр. genos — рід, лат. caedere вбивати) — народовбивство; винищування живої субстанції раси, народу, кляси, партії чи будь-якого угруповання релігійного, політичного тощо (новий юридичний термін на означення найбільшого злочину проти людства, проти субстанції народів. надто актуальний відтоді, як російський комунізм розпочав плянове винищування українського та інших поневолених народів, а гітлеризм винищив мільйони жидів, українців, поляків тощо). Через це Конвенція Організації Націй визнала за потрібне вести боротьбу проти ге-

- ноцидії у міжнародньому масштабі).
- гепард** (фр. *guopard*) — дикий кіт (Азія, Африка).
- геріля** (ісп. *guerrilla*) — еспанські партизани за війни з Наполеоном (1808-14).
- гермінатор** (лат. *germinare* — проростати) — апарат для пророщування насіння.
- герундів** (лат. *gerundivum*) — віддієслівний прикметник майбутнього часу в латинській мові (г р а м.).
- герундій** (лат. *gerundium*) — віддієслівний іменник в латинській та англійській мовах (г р а м.).
- гестапо** (нім. *Geheime Staatspolizei*) — таємна державна поліція в Німеччині за гітлеризму.
- гєсти** (гол. *geest* — безплідний) — піщані простори в північнозахід. Німеччині.
- гєтри** (фр. *guêtres*) — високі г а м а ш і з сукна або шкіри, що заміняють халяви, покриваючи ноги від ступні до колін.
- гєтто** (іт. *ghetto*) — призначена для мешкання жидам дільниця в місті; перші гетта появилися в Європі в XI ст.
- Гєфайст**, див. Г е ф е с т.
- гешєфт** (нім. *Geschäft*) — комерційна справа, умова, торгівля.
- гзимс** (нім. *Gesims*) — ви-
- ступ у мурі, крайок (а р х і т е к т у р а).
- гібеліни** (іт. *ghibellini* з нім. *Waiblingen*) — 1. середньовічна партія прихильників імператора в Італії (XII в.), супротивники партії папської (г в е л ь ф і в); 2. літературно - політична течія в Італії (XIX ст.).
- гібон** (англ. *gibbon*) — довгорука мавпа (Азія, Малайські острови).
- гід** (фр. *guide*) — провідник, супровідник (мандрівок, екскурсій); 2. довідкова книга для мандрівників, путівник, дороговказ.
- гілд-театр** (*Theatre-Guild*) — новий американський театр, що пропагує ідейну європейську літературу.
- гільдійський соціялізм** (див. г і л ь д і я) — один із видів робітничого руху в Англії, що проповідує об'єднання робітників з інтелігенцією в гільдії, що мають разом з державою керувати промисловістю (гостро заперечує потребу революції та диктатури пролетаріату).
- гільдія** (нім *Gilde* з дан.) — 1. союз купців за середньовіччя; 2. поділ на категорії купецтва в Росії (за розмірами обігу капіталу); 3. поділ ремісників у Німеччині.

- Гільйотина** (фр. guillotine) ковзаючи) — 1. пересування пальця по струні музичного інструмента без відриву; 2. перебіг пальцем по клявішах.
- Гільйотинувати** (див. Г і л ь й о т и н а) — стинати голову на Г і л ь й о т и н і.
- Гінея** (англ. guinea) — давня англійська золота монета (21 шілінг).
- Гіньоль** (фр. guignol) — популярний (головний) персонаж французького лялькового театру „Гіньоль”, започаткованого в Ліоні у 18 ст.
- Гіпюра** (фр.) — шовкове мереживо.
- Гірлянда** (фр. guirlande з іт. ghirlanda) — стрічкове плетиво з квітів або листя.
- Гледичія** (вл.) — дерево з родини метеликових (уживається як живопліт).
- Глечер** (нім. Gletscher) — льодовик гірських долин, що під дією власної ваги сповзає вниз.
- Глінтвайн** (нім. Glühender Wein, Glühwein) — гаряче вино, варене з приправами й цукром.
- Глісер** (фр. glisseur — ковзкий) — бистроплавний човен, що ковзає по поверхні води з швидкістю до 100 км. на годину.
- Гліссандо** (іт. glissando —
- Глісування** (фр. glisser — ковзати) — ковзання Г л і с е р о м по воді.
- Глябеля** (лат. glabellus) — міжбрів'я.
- Глявберіт** (вл.) — сполука натрій-сульфату з кальцій-сульфатом.
- Глявбєрова с і л ь** (нім. вл.) — десятиводний кристальний гідрат натрій-сульфату ($\text{Na}_2\text{SO}_4 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$), мінерал.
- Глядіолус** (лас. gladiolus — невеликий меч) — косарика, трависта рослина з родини півникових (б о т.).
- Глядіатор** (лат. gladius — меч) — учасник бою на видовиськах у стародавньому Римі (здебільшого з рабів або військовополонених).
- Глянда** (лат. glans — жолудь) — мигдалева залоза а н а т.).
- Глянс** (нім.) — блиск; мішанина з крохмалю, бораксу, арабської гуми й гліцерини.
- Глясе** (фр. glacé) — глянс, блиск; тонка блискуча тканина (шовк).
- Гляціологія** (лат. glacies — лід, гр. logos — слово, нау-

ка) — наука про льодовики та роллю їх як фізично-географічного фактора.

гльоб або **глобус** (лат. globus) — модель земної кулі з нарисованою на ній мапою в дрібному масштабі.

гльобуліна (лат. globulus — кулька) — білковина, що розпускається лише в розчині соли.

гльобулярний (фр. globulaire з лат. globulus — кулька) — кулястий, кулюватий.

гльорифікація (лат. gloria — слава) — звеличання, славлення, вихвалання.

Гміна (поль. gmina з нім. Gemeinde — громада) — нижча адміністративна одиниця в Польщі (район, вождь).

гнайс (нім.) — гірська порода, що складається, як і граніт, із кварцу, скалинцю та лосняку, але має лупакувату структуру.

гнип (нім.) — малий шведський ніжик.

гном (фр. gnome з гр.) — підземний дух, що береже скарби; стихійна сила землі (л і л і п у т).

гну (афр.) — африканська антилопа.

гоблен (фр. gobelin) — вишиваний мистецький килим з вовни та шовку.

гобель-мобель (нім.) — су-

міш рому, ячного жовтка й цукру.

гой (жид.) — невірний, не жид.

гол (англ. goal — мета) — виграш у футбольній грі в наслідок забивання м'яча в браму супротивника.

Голіят або **Голіяф** (жид.) — 1. біблійний велетень, що його забив цар Давид; 2.* велетень.

голкипер (англ. goal keeper) — воротар, брамкар у грі в футбол або хокей,

гольф (англ. golf) — один із видів гри в м'яча, що його гаяють по ямках через різні перепони. (с п о р т).

Гольфстрем (англ. gulfstream) — тепла течія в Атлантийському океані, що йде в напрямі з Мексиканської затоки на північ. схід і злагіднює підсоння всієї півн.-західньої Європи.

Гольфштром, Гольфшт-рем, Гольфстрім, див. **Г о л ь ф с т р е м.**

гонг (мал.) — бродзовий музичний інструмент в індусів і китайців (має форму тарілки; по ній б'ють дерев'яним калаталом).

гондоля (іт. gondola) — 1. одновесловий довгий плоскодонний човен; 2. приміщення для пасажирів у дирижаблі.

гондольєр (іт. gondoliere) — весляр на гондолі.

гонт (пол. з лат.) — спеціальні невеличкі дощинки для покрівлі будівель.

горжётка (фр. gorge — горло) — окремий від жіночого пальта хутрянйй комір.

горіля (англ. gorilla з афр.) — порода найбільших, що сягають двох метрів вишини, мавп (зах. Африка).

го́ти — одно із стародавніх германських племен.

го́тика, готичний с т и л ь (див. г о т и) — архітектурний стиль, що виник у Фрації (12 ст.), а в пізньому середньовіччі поширився на всю західню Європу (характеризується стрільчастими (гострими) арками, гострими вежами, кольоровими вікнами, багатою орнаментикою тощо).

готичний ш р и ф т — німецький кутастий шрифт (відмінний від округлого латинського).

гофре́ (фр. gaufre) — хвилясто брижувата спідниця, тканина, зачіска на голіві.

гофрува́ти (фр. gaufre) — робити брижі, згортки на сукнях, шкірі, волоссі.

гра́ве (іт. grave — важко) — важко, поважно; термін на означення повільного

темпу виконання музичного твору патетичного характеру.

Гра́вер (фр. graveur з лат.) — ритівник, різьбар, що вирізує мистецькі зображення на дереві, металах, камені й інших матеріялах.

Гравіме́трія (лат. gravis — важкий, гр. metreō — міряю) — відділ г е о д е з і ї, що вивчає силу тяжіння в різних місцях земної поверхні (напр., для розвідок родовищ корисних копалин).

Гравітаці́йний (див. г р а в і т а ц і я) — той, що стосується тяжіння, г р а в і т а ц і ї.

Гравіта́ція (лат. gravitas — тягар) — усесвітнє взаємотяжіння мас (ф і з.).

Гравюра (фр. gravure) — 1. ритовина, мистецький твір різьбарства; 2. відтиск із малюнка, вирізаного на металі, камені, дереві; 3. платівка, на якій вирізано або вищавлено зображення для виготовлення відтиску.

Града́ція (лат. gradatio — поступове підвищення) — ступенювання, ступеневість переходу від нижчого до вищого ступня.

Градієнт (лат. gradient — той, що ступає) — міра зростання або зменшування будь-якої фізичної ве-

личини в просторі при пересуванні на одиницю довжини (ф і з.); г е о т е р м і ч н и й г-т — підвищення температури Землі при заглиблюванні на одиницю довжини; б а р о м е т р и ч н и й г-т—зміна барометричного тиску на земній поверхні на відстані одного рівникового ступня.

гpадуc (лат. gradus — крок, ступінь) — ступінь; 1. одиниця виміру кутів та дуг, що дорівнює дев'ятдесятій частці простого кута або одній треста шістдесятій частці кола; г-с ділиться на 60 мінут ('), мінута на 60 секунд ("); 2. одиниця виміру температури. За скалею Цельсія градус становить одну соту частку скалі між точкою кипіння і точкою замерзання води при тискові на одну атмосферу; 3. одиниця виміру густини течив; 4. одиниця міцності алькогольних напоїв.

гpадуювaння (див. г p a д у c) — процес поділу скалі на частини та встановлення, якому значінню фізичної величини відповідає кожна поділлка скалі.

гpа́дшток (нім.) — старовинний прилад вимірювати висоти світил (а с т р о н о м.).

гpаль (фр. graal — миска із лат. graduale) — чаша, що в неї Йосип Ариматійський зібрав Христову кров; доторк до неї дає вічне життя (л е г.); легенда про гpаль оспівана в світовій літературі.

гpамкальо́рія (гр.-лат) — одиниця тепла, що підносить температуру одного грама води на 1 ступінь (1 тисячна частка великої калорії).

гpан (лат. granum — зернина) — міра аптекарської ваги = 0,06 г p a м a.

гpанaт (лат. granatum — зернястий плід) — 1. камінь з алюмінію, магнезії, вапна, заліза, берилію тощо; 2. темносиня фарба; 3. плід Гранатного дерева.

гpанaтa (нім. Granate з лат. granatus — зернястий) — 1. вибухова бомба для кидання рукою; 2. артилерійський гарматень, що діє силою газів (фугасна дія) або скалками (скалкова дія).

гpанд (есп. grande — вельможа) — шляхетсько-аристократичний титул в Еспанії.

гpандіо́зний (іт. grandioso) — величний, велетенський

гpанд-опера (фр. grand-opéra — велика опера) — жанр

опери, створений у Франції за Наполеона (з героїчною тематикаю, патосом, авантюризмом, динамікою, боротьбою пристрастей.

граніт (іт. granito з лат. granum — зернина) — камінь із кристалів кварцу, лосняку, ортоклязу; часто вживаний у будівництві.

гранітоль (лат.) — замітник шкіри з фарбованої целюльоїдної маси на бавовняній тканині (т е к с т.).

гранулема (лат. granulema — зернятко) — пухлина внаслідок запального розростання тканини (м е д.).

гранулі (лат. granulum зернятко) — зернясті утвори в плазмі клітини (б і о л.).

грануліт (див. г р а н у л і) — гірська порода, що складається з кварцу, скалинцю, граніту, лосняку й інших мінералів.

гранулювання див. г р а н у л і) — 1. перетворення течного металу або скла в зернясту масу під час його тужавіння (т е х.); 2. перетворення добрива (салітри тощо) в зернясту масу.

гранулювати (див. г р а н у л і) — роздрібнювати, перетворювати на зернятка (метал, скло).

гранулярна теорія (фр. granulaire з лат. granulum — зернятко) — теорія про де-

тальну будову протоплазми.

гранулярний (фр. granulaire з лат. granulum — зернятко) — зернястий.

грануляція (див. г р а н у л і) — 1. зтягування (гоїння) рани через утворення нової тканини (м е д.); 2. зернястий вигляд поверхні Сонця (а с т р.); 3. див. г р а н у л ю в а н н я.

гранульозний (лат. granulosis) — зернястий, зерноподібний.

грасіосо (есп. gracioso — вишуканий, люб'язний, жартівник) — блазень в еспанському театрі, комедійний персонаж в еспанській „комедії плаща і шпаги”.

грасування (фр. grasseyer) гаркава вимова звука **р** з вібрацією кінця заднього піднебіння, (увулярне **р**).

грасувати (див. г р а с у в а н н я) — гаркавити, вимовляти гаркаво звук **р** (паризькому).

гратис (лат. gratis) — дармово, безплатно.

гратифікація (лат. gratificatio) — нагорода.

гратуляція (лат.) — побажання, поздоровлення.

граційний, див. г р а ц і о з н и й.

граціозний (іт. grazioso) — стрункий, чарівний, вишуканий.

Грація (лат. gratia — врода, чарівність) — 1. богиня чару, принадлежи в стародавніх римлян; 2. краса, чарівність у постаті, позі, рухах.

Греїдер (англ. grader) — машина, що рие й вирівнює ґрунтові дороги.

Греїфрут (англ. grape-fruit) — субтропічне дерево з групи цитрусових, що дає подібні до помаранчів овочі, але гіркуваті.

Греїцар, див. к р а й ц а р.

Грем'яльно (лат.) — разом, укупі.

Грена (фр. graine) — яечка метелика-шовкопряда, з яких виводиться гусінь, що перетворюється на кокон.

Гренадіна (фр. grenadine) — легка напівшовкова матерія.

Гренадір (фр. grenadier) — озброєний гранатами вояк (16 ст.); вояк добірної військової частини в деяких арміях.

Гривуазний (фр. grivois) — грайливий, легковажний.

Гризетка (фр. grisette) — дівчина — приятелька артистів, студентів; у французькій літературі — тип міської дівчини - заробітчани (кравчині, продавчині тощо).

Грим (фр. grimer з іт. grimo — зморшка) — 1. косме-

тичні засоби підфарбовувати лице для характеристики обличчя актора (фарби, штучні вуса, борода, перуки тощо); 2. мистецтво типізувати обличчя актора з допомогою косметичних та перукарських засобів.

Гримаса (фр. grimace) — скривлення обличчя, кривляння.

Гримуватися (див. г р и м) — 1. надавати обличчю певного вигляду з допомогою г р и м у; 2.* маскуватись, підроблятись.

Гріпа (фр. la grippe) — заразлива хвороба, і н ф л ю е н ц а (запалення дихальних шляхів).

Грис (нім. Griss) — висівки, дерть.

Гриф (лат. grifhus із гр. gryps) — 1. мітична тварина з тілом лева, крилами, й головою та дзьобом орла; 2. хижий птах, що живиться падлом.

Гриф* фр. griffe — кіготь) — 1. в атлетиці — схоплення пальцями й затиск руки (зап'ястка) чи інших частин тіла під час боротьби; 2. штемплевий відтиск власноручного підпису урядової особи.

Гриф** (нім. Griff) — 1. ручка на шаблі; 2. наклеєна на музичному інструмен-

ті дощинка під струни; 3. сталевий стрижень атлетичної штанги, що на нього надівають кулі (тягарі).

гриф*** (фр. giffe) — орнаментальні листочки по кутках основи колони в середньовічній архітектурі.

гр'фель (нім. з гр. graphion) — лупакова паличка, якою пишуть на шкільних грифельних дошках.

грифон (фр. griffon) — зображення мітичного грифа в архітектурі, малярстві, скульптурі, орнаменті.

гріква — народ півд. Африки, що походить із змішування бурів з готтентотами.

Грініч (англ. Greenwich) — столична округа Лондону; місце славетної обсерваторії та першого рівника (меридіану).

гrog (англ. grog) — напій з рому, гарячої води, цукру.

гроден'пль (фр. Gros de Naples) — цупка гладенька шовкова тканина.

грос (нім. Gross) — дванадцять дванадцятків (одиниця лічби гальянтерії та олівців).

гросбух (нім. Grossbuch) — головна книга в бухгалтерії.

гросмайстер (нім. Grossmeister — „великий майстер”)

— 1. начальник лицарського ордену (за середньовіччя); 2. майстер шахової гри, ч е м п і о н.

гросфатер (нім. Grossvater — дід) — старовинний німецький танок.

грота (іт. grotta) — природна печера в скелі або штучна печера.

грота* (гол. groot — великий) — чотирикутне нижнє вітрило на гротщоглі корабля (середній або найвищій щоглі).

гротеск і гротеска (фр. grotesque — смішний, дивовижний з іт. grotta — печера) — 1. орнаментальний стиль у малярів ренесансу, створений на основі староримського стінопису, знайденого в печерах та руїнах стародавнього Риму; 2. дивоглядний, потворно - комічний, незвичний образ або стиль, зображення людей, предметів; 3. грубий шрифт для заголовків (поліграфі).

гротесковий (див. гротеск) — карикатурний, химерний, потворно - комічний, дивовижно - фантастичний.

гротщогла (гол. groot — ве-

ликий) — друга щогла на кораблі (середня найвища щогла).

гру́бер (англ. grubber) — культиватор для грубого розорювання ґрунту.

ґрунт (нім. Grund) — земля (верхній шар); 2.* основа, підстава.

ґрунь (рум.) — хребет гори (гребінь).

ґру́пéтто (іт. gruppetto) — нотний знак допоміжних тонів, що додається до основної ноти як окраса мелодії.

ґрюндерство (нім. Gründer — засновник) — посилена діяльність підприємців, що має на меті швидке збагачення.

ґуа́но (есп. з перуан.) — поклади сухого гною з посліду морських птахів на тихоокеанських берегах Півд. Америки (уживається як добриво для угноєння ґрунту).

ґуа́нчі або **ґуанхи** — найдавніші тубільці Канарських островів.

ґуа́ш (фр. gouache з іт. guazzo) — малярство особливими непрозорими акварельними фарбами.

ґуверна́нтка (фр. gouvernante) — виховниця або вчителька для дітей вдома.

ґуверне́р (фр. gouverneur) —

виховник, хатній учитель. **гу́гля** (рум. з лат.) — біла сукняна накидка без рукавів.

ґудро́н (фр. goudron) — дестиллят нафти та буровугільного дьогтю (розсипчасто чорна маса з покидьків дестилляції нафти тощо, уживана як ізоляційний матеріал для електричних каблів, а також у шляховому будівництві).

гуляш (мад.) — національна страва з яловичини в мадляр.

гу́льден (нім. Gulden) — золота монета в Голляндії, в калишній Австрії й Німеччині.

гу́ма (лат. gummi з гр. kommi — камедь) — застиглий сік деяких рослин.

ґуміара́біка (лат. gummi — камедь, arabicus — арабський) — смола сенегальської акації; клей.

ґумілясти́ка (див. г у м а + гр. elastikos — розтяжний) — пружиста смола (використовується у виробництві іграшок, канцелярських гумок тощо).

ґурма́н (фр. gourmand) — смакун (що любить добре поїсти й розуміється на стравах), ласун.

гутапе́рча (англ. з мал.) — молочний сік деяких дерев

Ост-Індії, уживаний на ізоляцію в електротехніці тощо.
гугуральний (лат.) — гортанний (звук), придиховий.

гявур (тур. gâvur з ар.) — поганин, невіра, невірний, немохаммеданин (назва в мохаммеданів для всіх людей не мохаммеданської віри).

Д

даба (кит.) — бавовняна синя тканина, полотно.

Давнінг-стріт (англ. Downing Street) — вулиця в Лондоні, де міститься міністерство закордонних справ (звідси в газетах назва цього міністерства „Давнінг-стріт“).

дагеротіпія (фр. вл. + гр. τυπος — відбиток) — первісний спосіб фотографування на металі.

дадаїзм (фр. dadaïsme від dada — звукове белькотання немовляти) — літературний і мистецький напрям у Франції (часів першої світової війни) з гаслом — мистецтву повну волю вислову без огляду на зрозумілість; безпредметне мистецтво (основоположники: Цара, Арп, Гюльзенбек та ін.).

дазиметр (гр. dasys — гус-

тий, metreō — міряю) — прилад перевіряти Архімедів закон для повітря.

дазиметричний (див. дазиметр) — той, що вимірює густість; д-чні мапи — мапи, що показують густість населення на землі.
дайна (лит.) — символічна литовська народня пісня.

да капо (іт. da capo) — спочатку (знак повторення в нотах).

дакриоаденіт (гр.) — запалення слъозової залози.

дактилічний в і р ш (див. дактиль) — вірш, що складається з трискладових стоп з наголошеним першим складом.

дактило... (гр. daktylos — палець) — у складених словах указує на зв'язок поняття з словом „палець“, напр., дактилологія.

дактилограма (гр. daktylos —

палець, грамма — запис) — відтиск пучки пальців на документі.

дактилографіка (див. д а к т и л о г р а ф і я) — різьблення на коштовних каменях.

дактилографія (гр. *daktylos* — палець, *graphō* — пишу) — техніка друку на звичайній друкарській машинці.

дактилологія (гр. *daktylos* — палець, *logos* — наука) — наука про розмову на пальцях (для глухонімих).

дактилоско́п (див. д а к т и л о с к о п і я) — прилад розшифровувати та клясифікувати відтиски пальців (к р и м.).

дактилоско́пія (гр. *daktylos* — палець, *skopeō* — дивлюсь) — спосіб розпізнавати людей за відтиском пальців (підставою до цього стало те, що кожна людина має лише її притаманні рисунки ліній на пучках пальців).

да́ктіль (гр. *daktylos* — палець) — трискладова стопа у вірші з наголошеним першим складом, наприкл.: зó-рі блу-ка-ють по-не́ бу... (С. Гординський).

далай-лама (монг.) — духовний і цивільний правитель Тибету, найвища духовна особа ламаїзму (з

1475 року перебуває в Лгасі).

Даліла — 1. філістимлянка, що згубила біблійного велетня Самсона; 2.* підступна жінка.

далтонізм (англ. вл.) — нездатність розрізняти кольори.

далтон-плян (від міста Далтон) — американська метода навчання в школі, що замість клясного навчання, запроваджує фахові робітні, де учні самостійно виконують тижневі або й місячні завдання з метою виховання самостійності.

да́ма (фр. *dame*) — жінка, пані; 2. в картах — фігура, що зветься ще вишник або краля, королева.

дамаська сталь — тверда й пружна мережчаста сталь, що її за давніх часів виробляли в місті Дамаск, використовуючи на шаблі й кинджали.

да́мба (гол. *dam*) — гребля або береговий вал з каменю чи бетону для зміцнення берега проти розмивання водою.

да́мки (фр.) — фігурки для гри на дамниці.

Дамо́клів меч — 1. меч, що його володар стародавнього міста Сіракузи Діо-

нісій звелів під час бенкету почепити на кінській волосини над своєю головою, посадивши потім на своє місце Дамокла, що заздрив щастю володаря, і цим показавши Дамоклові непевність щастя; 2.* символ повсякчасної небезпеки.

данайський дарунок — підступний дарунок (вислів походить від грецького дарунку троянцям у вигляді коня під час облоги Трої, в якому заховалися добірні грецькі вояки і таким способом проникли в місто й спричинили падіння Трої).

Данаїди (гр. Danaides) — п'ятдесят дочок арагоського царя Даная, що в шлюбну ніч повбивали своїх чоловіків, за виїняткм однієї, яка не вбила; за це вони мушили в пеклі носити воду діривою бочкою; звідси вислів „робота Данаїд” — марна робота (л е г.).

Даная — донька царя Акрізія, що їй пророкували народити сина, який мав убити Акрізія; замурована в мідяну вежу в підземеллі Даная народила сина Персея від Зевса, що проник до неї у вигляді золотого дощу (м і т.).

дантіст, див. д е н т и с т.

даосізм (кит. „дао” —

шлях) — релігійно-філософське вчення китайського філософа Ляо-цзи (6 ст. до Хр.); в основі його лежить багатозначне, водночас онтологічне, етичне й гносеологічне „дао” — „закон” або „шлях” виникнення й перебігу всього, що існує (також т а о с и з м).

дарвінізм (вл.) — теорія англійського природознавця Чарлза Дарвіна про розвиток живої природи, про походження видів рослин, тварин та людини в наслідок еволюції та пристосування до середовища.

дарвініст — послідовник або знавець д а р в і н і з м у.

дарсонвалізація (від фр. фізіолога д'Арсонваля) — лікування швидкомінливим струмом високої напруги.

дата (фр. date з лат. data — дані) — календане позначення часу (числа, місяця, року), коли сталася подія.

датовати (фр. dater) — позначати, ставити д а т у.

Дауесів план — проект розв'язання репараційної проблеми після першої світової війни, опрацьований під головуванням Дауеса.

Дафна (гр. Daphne — ім'я німфи) — 1. донька бога Пенея, що, рятуючи її від

- ональна героїня (бібл.).
- дебoш** (фр. *débauche*) — бешкет, бійка, скандал.
- дебoши'рити** (фр. *débaucher*) — бешкетувати.
- дебю'т** (фр. *début*) — 1. перший виступ (на сцені, в літературі тощо); 2. перші 9-12 ходів у шаховій грі.
- дебюта'нт** (фр. *débutant*) — новак, що вперше виступає в своїй професії, початківець.
- дебютува'ти** (фр. *débuter*) — вперше виступати в своїй професії, на сцені тощо.
- девалью'ція** (лат.) — див. **девальвація**.
- девальва'ція** (нім. *Devaluation* з лат.) — урядове зведення курсу паперових грошей, що впали в ціні, до вартости валютної основи, обмін знецінених грошей на повноцінні.
- деваста'ція** (лат.) — спустошення, руїна.
- девастува'ти** (див. **девальвація**) — нищити, нічевити, плюндрувати, грабувати.
- деві'за** (фр. *devise*) — первісно — напис на гербі; 1. клич, гасло, провідний принцип; 2. вексель на чужу країну; пересилання грошей за кордон; 3. платіжні засоби в чужоземній валюті.
- деві'зний, девізовий** (див. **девіза**) — д-на політика
- регулювання державою чи банком вексельного курсу через купівлю та продаж девіз.
- девіа'ція** (фр. з лат. *de* — від, *via* — дорога) — відхилення від нормального напрямку (стрілки компаса, гарматня, кулі).
- Девкаліо'н** (гр.) — син Прометея, предок людей після потопа (м і т.).
- дево'н** (англ. від графства Девон) — третя палеозойська формація в історії землі (г е о л.).
- девоціо'налії** (лат.) - предмети релігійного культу, що є в продажі (молитовники, ікони, медалики).
- дегаза'тор** (див. **де...**) — 1. апарат для дегезації, тобто для знезараження місцевости від отруйних речовин; 2. речовина, що неутралізує отруйні гази.
- дегаза'ція** (див. **де...**) — видалювання отруйних газів або знезараження місцевости засобами хемічної неутралізації отруйних речовин.
- дегідрата'ція** (див. **де...** + **гідратація**) — хемічне відщеплення води з речовини.
- дегідрогеніза'ція** (див. **де...** + **гідрогенізація**) — відщеплення атомів водню від органічної речовини (х е м.).

- любовних переслідувань Аполлона, обернув її в лавр (м і т.); 2. передмістя Антиохії з храмом Аполлона; 3. одна з плянетоїд.
- Дафніс** (гр.) син Гермеса й німфи; ідеальний образ пастуха й мисливця (м і т.).
- дашнак** — члени вірменської партії „дашнакцутюн”.
- дашнакцутюн** (вірм. „Союз дії”) — партія вірменських самостійників, заснована в ХІХ ст. з метою боротьби за самостійну Вірменію.
- даяю** (мал.) — тубільці острова Борнео.
- де...** (лат. de...) — приросток, що означає відокремлення, скасування, рух униз або спад, зниження, напр., **дегазація**, **деградація**.
- деаератор** (див. деаерація) — апарат, що видалює з води паровиківшкідливі гази (кисень, вуглець ІV-оксид тощо).
- деаерація** (див. деаератор) — видалювання з течива кисню або інших газів, що можуть шкодити машині (напр., паровикові).
- дебакляж** (фр. débâclage) — розвантаження суден, гавані; вивід суден із гавані.
- дебаркаде'р** (фр. débarcadère) — місце розвантаження кораблів, поїздів; перон, вантажне приміщення.
- дебаркація** (див. дебаркадер) — розвантаження корабля.
- дебати** (фр. débats) — дискусія, обговорення, обмін думками.
- дебатувати** (див. дебатити) — обговорювати, дискутувати, сперечатись.
- дебент** (лат. debere бути в боргу, бути винним) — боржник.
- дебет** (лат. debet — він винен) — 1. назва лівої графи рахунку (прибуткової) в бухгалтерії; 2. стан боргів, позик.
- дебетувати** (лат. debitum) — записати в рахунок боргу, на дебет.
- дебільність** (лат. debilis — слабкий) — перший ступінь розумової недорозвинуености.
- дебіто'р** (лат. debitor) — боржник.
- дебітувати** (див. дебітор) — записувати на дебет.
- деблюкувати** (фр. débloquer) — 1. припинити блокаду (міста, країни) або зліквідувати її.
- Дебо'ра** (жид.) — пророчиця, „мати Ізраїля”; наці-

дегенерат (лат. *degeneratus*) — звироднілий фізично або психічно індивід; виро- док.

дегенерати'вний див. д е - г е н е р а т) — звиродні- лий.

д е г е н е р а ц і я (лат. *de- generare* — перероджувати- ся) — 1. патологічні зміни в організмі тварин, рослин або людини (в людини та кож психічна недорозви- неність); 2. хоробливі змі- ни в структурі тканини ор- ганізму, наслідком чого в тканинах появляються шкі- дливі речовини (амілоїди тощо).

дегенерува'ти (див. д е г е - н е р а ц і я) — переводитись, звиродніти, перерод- жуватись.

деграда'ція (фр. *dégradation* з лат. *gradus* — ступінь) — 1. занепад, ступневе зни- ження якості; 2. усунення з духовного стану в католи- цтві.

деградува'ти (фр. *dégrader*) — занепадати, якісно по- гіршуватись.

дегрес'ія (лат. *degressus*) — спад, підупад; пропорцій- но знижуване відповідно до зменшення прибутків о- податкування.

дегуста'тор (лат. *degustare*) — оцінювач якості проду- ктів (вина, чаю) з допомо- гою спроби їх на смак.

дегуста'ція (лат. *degustare* — пробувати) — оцінка я- кости продуктів (вина, ча- ю) з допомогою спроби їх на смак, запах.

Деда'л (гр. *Daidalos* із *daidal-* 'б — майстерно щось зро- бити) — творець критсько- го лябіринту; батько Ікара м і т.).

дедикува'ти (див. д е д и - к а ц і я) — присвячувати (твір абощо).

дедика'ція (лат. *dedicatio*) — присвята твору певній осо- бі, зазначена на початку твору.

дедукти'вний (див. д е д у - к ц і я) — заснований на дедукції; д-на м е т о д а — метода робити окремі висновки із загальних твер- джень при дослідах або на- укових викладах.

дедукува'ти (див. д е д у - к ц і я) — робити окремий висновок із загальнішого твердження.

деду'кція (лат. *deductio* — висновок) — вивід вужчого твердження із загальнішо- го (логічна метода пізнан- ня); протилежне: і н д у - к ц і я.

лез... (фр. *dés* — від..., роз... зне...) — приросток, що о- значає знищення, усунення, напр., д е з о р г а н і з а - ц і я.

дезабільє' (фр. *déshabiller* —

- роздягати) 1. роздягнений; дробарка, машина, що роз-
в самім біллі, в спальному дрібнєє й вимішує сипкі
одязі; 2. хатній одяг, що йо- матеріяли (гіпс, вугілля);
го при сторонніх не носять. 2. споруда, що очищує га-
дезавува'ти (фр. désavouer) зи від пороху.
- не визнавати, заперечи- **дезодора'тор** (див. дез... +
ти, піддати сумніву (тверд- лат. odor — запах —) при-
ження особи, якій вірили), лад або речовина, що очи-
скасовувати повноваження, щує речовини або повітря
що були дані певній особі. від небажаного запаху.
- дезертир** (фр. déserteur з ла- **дезодора'ція** (див. дез... +
тин.) — утікач (з війська, з лат. odor — запах) — зни-
праці, від обов'язків). щення продуктів гниття,
дезерція (див. д е з е р - хемічне очищення речови-
т и р) — утеча (з війська). ни від небажаного запаху.
- дезидера'ти** (лат. desiderata **дезоксида'ція** (див. дез... +
— бажане) — 1. потрібні о к с и д а ц і я) — відби-
для повного комплекту ре- рання з речовини кисню.
- чі (книги абощо); 2. ба- **дезолюва'ти** (лат.) — ни-
жання, домагання, потреба. щити, руйнувати, псувати.
- дезиде'рія**, див. д е з и д е - **дезорганіза'тор** (див. д е -
р а т и. з о р г а н і з а ц і я) —
дезинсе'ція див. дез... + ла- порушник порядку, д и с -
тин. insectum — комаха) — ц и п л і н и.
- способи боротьби з кома- **дезорганіза'ція** (фр. desor-
хами-шкідниками. ganisation — розлад з лат.)
дезинфе'ктор (див. д е - — розлад, нелад, брак ор-
з и н ф е к ц і я) — той, що ганізованости, порушення
робить д е з и н ф е к ц і ю. порядку, дисципліни, роз-
дезинфе'кція (див. дез... + биття організації.
і н ф е к ц і я) — знезара-
ження, знищення збудників **дезоріента'ція** (фр. désorien-
зарази фізичними або хе- tation) — заблуканість (на
мічними засобами. місцевості), нерозуміння
дезинфікува'ти (див. д е - (справи), безпорадність,
з и н ф е к ц і я) — знеза- невміння добрати ладу.
- ражувати, робити д е з и н - **деїзм** (фр. déisme з лат. deus
ф е к ц і ю. — бог) — 1. визнання Бо-
дезінтегра'тор (див. дез... + га як первопринци всьо-
лат. integer — цілий) — 1. го, що існує, яка не втру-
чається в хід дальших по-

дій у світі, і заперечення Бога як особистости; 2. філософічна теорія про Бога; визнання Бога на підставі логічних доводів; 3. погляд, що заперечує божество Ісуса; 4. Кантова теорія (протилежне: т е ї з м) представники деїзму як релігійно-філософської течії ХVІІ ст.: Руссо, Вольтер (Локк).

деїст (лат.) — послідовник д е ї з м у, що визнає існування Бога-творця світу, але заперечує вплив Бога на керування світом.

деїфікація (див. д е ї з м) — обожування.

„Делі Гералд” („Daily Herald” — „щоденний вісник”) — англ. газета.

„Дейлі Кронікл” („Daily Chronicle” — щоденна хроніка”) — англ. газета.

„Дейлі Мейл” („Daily Mail” — „щоденна пошта”) — англ. газета.

„Дейлі Ньюз” („Daily News” — „щоденні новини”) — найстаріша англ. газета (з 1846 року).

„Дейлі Телеграф” („Daily Telegraph” — щоденний телеграф”) — англ. газета.

„Дейлі Воркер” („Daily Worker” — „робітничий щоденник”) — англ. комуністична газета.

„Дейлі Експрес” („Daily Express” — „щоденний експрес”) — англ. газета.

Деїмос — супутник Марса.

Деїнтрі (Deventry) — радіостанція в Англії.

дейте́рій (гр. deuterios — другий) — ізотоп водню, що в сполучі з киснем утворює „важку воду”, відмінну від звичайної води деякими фізичними властивостями.

дейтеро́н (див. д е ї т е р і й) — ядро атома д е ї т е р і ю, (складається з одного протона та одного нейтрона).

лейтеронопія (гр.) — нездатність бачити зелений і червоний кольори спектру.

дека... (гр. deka — десять) — десять одиниць (у метричних мірах).

де́ка (нім. Decke) — 1. деталь у соломотрясі кінної молотарки; 2. нижня й горішня дошки струнного музичного інструменту.

декаго́н (див. д е к а...+ го́н) — десятикутник (**г е о м.**).

декагра́м (див. дека...+фр. gramme з гр. gramma) — десять грамів.

дека́да (фр. décade — десятиденка з гр. dekas — деся-

ток) — десятиденка, десять днів.

декада'нс (фр. *décadence* з лат. *cadere* — падати) —

1. занепад (моралі абощо)
2. напрям в літературі і мистецтві, що вимагав нових тем і нових форм; крайній індивідуалізм у мистецтві 19 ст. (Верлен та ін.).

декаде'нт (фр. *décadent* — занепадник) — 1. занепадник, 2. прихильник **д е к а д а н с у**, мистець декадентського напрямку.

декаде'нтство (див. **д е к а д е н т**) — занепадництво, духовий розклад, крайній індивідуалізм у мистецтві й літературі останніх років XIX ст., що йому прикметні: індивідуалізм, містицизм, вишуканість форми

дека'едр (гр. *deka* — десять, *hedra* — основа, по-верхня) — десятистінник (Г е о м.).

декалі'тр (див. **д е к а... л і т р**) — десять літрів (міра для течив).

декало'г (гр. *deka* — десять, *logos* — слово, поняття) — десять Божих заповідей (бібл.).

декалькама'нія (фр. *décalcomanie*) — виготовляння „резнімальних малюнків”.

декалькува'ння (фр. *décalquer*) — перенесення рисунка на літографський ка-

мін'ю; копіювання зображень (малюнків) через прозорий папір або спеціальне полотно.

декальцина'ція (лат. *de, calx* — вапно) — процес виділення вапна з органічних тканин (м е д.).

декамеро'н (гр.) — сто новель іт. письменника Боккаччо, що їх десять персонажів розповідають десять днів.

декаме'тр (див. **д е к а... м е т р**) — 10 метрів (міра довжини).

дека'н (лат. *decanus* — десятник) — 1. в римському війську начальник над десятьма вояками, десятник; 2. настоятель над десятьма ченцями в середньовічних монастирях; 3. завідувач навчальної частини факультету в університеті; 4. провідник над кількома церквами парахвіяльної округи в католиків; 5. органічна сполука (C₁₀H₂₂) — вуглеводень ситового ряду.

декана'т (див. **д е к а н**) — канцелярія **д е к а н а**; адміністративна одиниця в керуванні факультетом університету.

декантува'ння фр. *décantier* — зціжувати) — зливання течива з осаду.

декантува'ти (див. **д е к а н к а т у в а н я**) — відокремлю-

- вати осад від течива способом устоювання.
- декапітація** (лат. *decapita* - *tio* — обезголовлювання) — розтин плоду при неможливості народин.
- декапо'ди** (гр. *deca* — десять, *pus* — нога) — 1. десятиногі раки (краб, річковий рак, омар та інші); 2. головоногі м'якуни (м о л ю с к и) з десятьма мацальцями (каракатиці, безлемніти тощо).
- декарбоксилування** (лат. *de, carbo* — вугіль, *oxys* — кислий) — відщеплення хемічної групи COOH від органічних кислот. (в процесах гниття, виміни речовин).
- декатировування** (франц. *décatur*) — пропарювання сукна в герметичних казанах для надання йому блиску.
- декатирований** (див. д е к а т и р у в а н н я) — відглянцований.
- декатировати** (див. д е к а т и р у в а н н я) — обробляти вовняну тканину водяною парою або гарячою водою з метою поліпшення її зовнішнього вигляду.
- декваліфікація** (див. д е... + к в а л і ф і к а ц і я) — утрата знаннів, досвіду, у
- міння в певній фаховій галузі.
- де'кель** (нім. *Deckel* — покришка) — 1. металева рама в ручнім друкарськимварстаті; 2. пружна переліжка з паперу, картону або тканини між друкарською формою й поверхнею, що притискує до форми папір.
- декліна'тор** (див. д е к л і н а ц і я) — прилад для визначення магнетного відхилення стрілки компасу.
- деклінація** (лат. *declinatio* — відхил) — 1. віддаль зорі від рівника неба, вимірювана луком деклінаційного кола (а с т р.); 2. магнетне відхилення компасної стрілки від географічного меридіяна; 3. відміна (г р а м.).
- деклінограф** або **деклінометр** (див.г р а ф + д е к л і н а ц і я) — прилад графічного визначення астрономічної д е к л і н а ц і ї.
- декляма'тор** (лат. *declamator* — той, що вправляється у виголошуванні промови) — 1. збірник творів для д е к л я м а ц і ї; 2. мистець д е к л я м у в а т и.
- деклямація** (лат. *declamatio* — вправи у виголошуванні промов) — 1. мистецтво виразно артистично чита-

ти; 2.* виголошування гарних слів без серйозного в них змісту; малозмістовна, але пишномовна промова.

деклямува'ти (див. **деклямація**) виразно артистично читати (з пам'яті) перед слухачами.

деклярати'вний (див. **деклярація**) — поясняльний, настановний, що має характер **деклярації**.

декляра'ція (лат. *declaratio* — пояснення) — 1. заява уряду до прилюдного відому; 2. повідомлення фінансових органів платників про суму його оподаткування; 3. оповістка на імпортні товари, що її подають митниці; 4. оголошення прав, законів, конституції, незалежності народу.

деклярува'ти (див. **деклярація**) — оголошувати **деклярацію**.

деклясо'ваний (фр. *déclassé*) — той, що втратив зв'язки з суспільністю, не додержує норм суспільного життя, напр., злочинці, повії.

деклясува'ти (див. **деклясований**) — перевести людину до нижчого суспільного стану; втратити ознаки приналежності до суспільної класи.

деко'кт (лат. *decoctus*) — вивар із лікувального зілля.

декольора'ція (лат. *decoloratio*) — знебарвлення, знищення кольору.

декольориза'ція, див. **декольорація**.

декольте' (фр. *décolleté*) — виріз у жіночій сукні, що відкриває шию й груди.

декольтува'ти (див. **декольте**) — робити **декольте** в сукні.

декомпенса'ція (див. **декомпенсація**) — розлад діяльності органа, організму.

декомпектува'ти (див. **декомплект**) — забирати частину з цілого, з **декомпекту**, порушувати комплект.

декомпози'ція (лат. *decompositio* — розклад) — хронічний розлад живлення в немовлят.

декомпре'сія (див. **декомпресія**) — зменшення тиску.

декомпре'ср (див. **декомпресія**) — механізм для зменшення тиску в циліндрі мотора (в автомобілі) й полегшення пуску мотора.

деко'нт (фр.) — зменшення суми рахунків у біржових операціях.

деко'р (фр. *décor*) — декоративні елементи в архітектурі.

декорати'вний (фр. *décora-*

tif) — 1. украшальний, оздобний; 2.*показовий, зовнішньо-ефектний.

декора'тор (фр. décorateur з лат.) маляр, що робить театральні декорації.

декора'ція (фр. décoration — оздоба з лат decorare — оздоблювати) — 1. прикраса, оздоба, лаштунки в театрі, тло для вистави; 2.*засоби надавати зовнішньої показності об'єктові при мізерній внутрішній його сутності.

декоро'ваний (див. д е к о р а ц і я) — прикрашений, оздоблений д е к о р а ц і є ю.

деко'рт (нім. Dekort) — зменшення рахунку за товари при дотерміновій їх сплаті, а також при виявленні невідповідної їх кількості або якості.

декортика'тор (лат. decorticare — очищати від кори) — машина обдирати лубок від стовбура рослини.

декортика'ція (лат. decorticiatio — очищення від кори) — здирання лубкових волокон із прядивних рослин з допомогою д е к о р т и к а т о р а.

декорува'ти (див. д е к о р а ц і я) — прикрашати, оздоблювати зовнішній вигляд об'єкта (залю, театр).

деко'рум (лат. decorum — належне, пристойне; як годиться) — 1. зовнішня пристойність; пристойна для даної особи обстановка; 2.*позірність; шикарництво.

декреме'нт (лат. decremen - tum — зменшення) — 1. погасання коливного процесу, величина, що показує міру погасання цього процесу (ф і з.); 2. д-нт л о - г а р и т м і ч н и й — логаритм відношення двох послідовних амплітуд погасання коливань.

декре'т (фр. décret з лат decretum — ухвала) — ухвала, розпорядження, наказ влади, уряду.

декрета'лії (лат. decretum — ухвала) — ухвали римських пап, що стали джерелом канонічних прав.

декрето'ваний (див. д е к р е т) — стверджений, установлений декретом.

декретува'ти (фр. décréter з лат.) — вирішувати, запроваджувати наказом, розпорядженням, законом.

декрипіта'ція (лат. de... + strere — тріскати) — тріскання мінералів при нагріванні.

декреше'ндо (іт. decrescendo) — поступово ослаблюючи(тон); знак поступового ослаблення тону (м у з.)

дексіографія (гр.) — пи-

сання від лівої руки до правої.	делікате'си (фр. <i>délicatesse</i>) — ласощі, добірні страви, напої.
декстри'на (лат. <i>dexter</i> — правий) — продукти гідролізи крохмалю ($C_6H_{10}O_5$), вуглеводан, що обертає площину поляризації світла праворуч.	деліка'тний (фр. <i>délicat</i>) — чутливий, лагідний, чемний, ніжний; крихкий, тендітний.
декстро'за (лат. <i>dexter</i> — правий) — виноградний цукор (г л ю к о з а).	деліка'тність (фр.) — чемність, лагідність, ніжність, витонченість.
декстрока'рд я (лат. <i>dexter</i> — правий, гр. <i>kardia</i> — серце) — вроджене місце серця в правій половині огруддя.	делі'кт (лат. <i>delictum</i>) — провина, гріх; правопорушення, що не вважається за кримінальне, але зобов'язує до відшкодування.
декуріо'я (лат.) — 1. десятник у римському війську; 2. радник в італійській громаді; 3. здібний учень в єзуїтській школі, що перевіряє знання своїх товаришів.	деліквент (лат. <i>delinquens</i>) — правопорушник (див. д е л і к т).
деку'рія (лат.) — одиниця військово-політичного поділу населення стародавнього Риму.	деліміта'ція (лат.) — відмежування, виправлення меж, кордонів.
делегат (лат. <i>delegatus</i> — посланець) — обраний представник.	делінеа'ція (лат) — нарис, накреслення.
делегат'ція (лат. <i>delegatio</i> — призначення) — представництво, обрані представники від загалу на з'їзд чи будь-які перемови.	делі'ріум (лат. <i>delirium</i>) — маячіння, шаління, біла гарячка.
делегува'ти (лат. <i>delegare</i> — надсилати) — надсилати представника.	Дело'с — острів мітичного культу Аполлона.
делібера'ція (лат.) — нарада, обмірковування.	делю'в'й (лат. <i>deluere</i> — змивати) — намул; д е л ю в і я л ь н і відклади — продукти звітріння, переміщені під дією сили ваги та дощовими водами з гір у долини (г е о л.).
деліба'ш (тюр.) — удатний вояк; сміливець.	делябіяліза'ція (див. д е... + л я б і я л і з а ц і я) — д и с и м і л я ц і я губного звука в негубний (л і н г.).

- делявари** — індіанське плем'я південної Америки.
- деля'тор** (лат.) — виказувач, донощик.
- деля'ція** (лат.) — виказування, доноси.
- делькре'дере** (іт. del credere — від віри (на доручення) — 1. зумовлена угодою за порука щодо виконання зобов'язань третьою особою. 2. винагорода за за поруку.
- дельта** (гр. delta) — 1. четверта літера грецької абетки. 2. обшир гирла ріки з усіма його рукавами.
- дельта-залізо** — структура заліза при температурі від 1401 до 1528 ступнів Ц.
- дельта-промені** — один із видів радіоактивного променювання.
- дельто'їд** (див. д е л ь т а + гр. eidos — вид) — чотирикутник із двох рівнобедрених трикутників.
- Дельфи** (гр.) — місто культу Аполлона й дельфійської вішунки Пітії в стародавній Греції.
- дельфі'н** (гр. delphis) — 1. морський ссавець, споріднений з китом. 2. колишня назва наступника королівського престолу Франції.
- демаго'г** (гр. demagogos) — привідця, верховода; 1. народний провідник у стародавніх греків. 2. діячі в
- Німеччині, що після наполеонівських воєн домагалися об'єднання Німеччини. 3. політикан, особа, що опановує маси негідними засобами.
- демагогі'чний** (див. д е м а г о г) — підбурювальний, ворохобницький (промова абощо), заколотницький; політиканський.
- демаго'гія** (див. д е м а г о г) — неперебірливі способи агітації, підбурювання народніх мас; способи обдурювання народніх мас привабливими, але брехливими обіцянками (основна метода російського комунізму).
- демаркаці'йна** лінія (див. д е м а р к а ц і я) — межа або смуга, кордон (між лініями фронтів або територіями супротивників).
- демарка'ція** (фр. démarcation з лат demarcatio — визначення межі) — позначення межі, кордону.
- дема'рш** (фр. démarche) — дипломатичний запит або заходи чи дії в особливій політичного значення випадку.
- демаско'ваний** (див. д е м а с к у в а т и) — ви'критий.
- демаскува'ти** (фр. démasquer) — скидати маску; ви-

кривати справжню сутність **лий** (одяг), осінній, весняно-особи або таємні заміри.

деме'нті (фр.) — спросто-вання неправдивих відомостей.

дементува'ти (див. д е м е н т і) — спростовувати, заперечувати.

деме'нція (лат. dementia — безумство) — ослаблення розуму.

Деме'тра (гр. Dēmētēr — мати-земля) — богиня землі й родючости в стародавній Греції (у римлян Церера).

демів'є'рж (фр. demi-vierge) — дівчина, що в своїх взаєминах з чоловіками дозволяє близькість (за виїзном статевиx зносин); цей тип і слово створив французький письменник Марсель Преву.

демiлітариза'ція (див. де... + м i л i т а р и з а ц i я) — розпуск армії й ліквідація виробництва зброї.

демімо'нд (фр. demimonde — напівсвіт) — суспільні кола, що намагаються наслідувати в побуті аристократію; світ кокоток.

демінути'в, див. д и м i н у т и в.

демісезо'н (фр. demisaison — півсезон) — див. д е м i с е з о н о в и й.

демісезо'новий (див. д е м i с е з о н) — напівтеп-

лий (одяг), осінній, весняний.

демію'рг (гр. dēmiurgos) — р. Бог — творець світу (у Платоновій філософії); 2.* творча сила, творець.

демобіліза'ція (фр. démobilisation) — звільнення від служби в армії; розпуск армії.

демобілізува'ти (фр. démobiliser) — перебудувати армію чи економіку з воєнного на мирний стан, розпустити армію.

демогеро'нти (гр.) — народні старшини; дорадники правителя в стародавній Греції.

демографі'чний (див. д е м о г р а ф і я) — народописний; що належить до демографії.

демогра'фія (гр. dēmos — народ, graphō — пишу) — наука про чисельність, склад, промисли та рух населення.

демокра'т (див. д е м о к р а т і я) — оборонець народоправства; член демократичної партії; прихильник демократії.

демократиза'ція — зміна ладу в напрямі до рівности всіх громадян; запровадження в державі чи організації принципів демократії.

демократиз'м — напрям,

що змагає до народоправства, до рівності всіх громадян.

демократизува'ти — запроваджувати принципи народоправства, д е м о к р а т і ї.

демокра'тія (гр. *dēmos* — народ, *kratos* — влада) — народоправність; 1. народоправство, рівність громадян у правах; 2. нижчі верстви суспільства; 3. державний лад, де всі громадяни мають рівні права і участь в обранні органів влади.

де'мон (гр. *daimōn* — божество) — 1. у стародавніх греків надприродна сила — посередник між богами й людьми; 2. злий дух, диявол, біс (у християнській релігії); 3.* підступна лиха людина; спокусник.

демонетиза'ція (фр. *démonétisation*) — вилучення монети з грошового обігу законодавством або адміністративним розпорядком.

демоні'зм — апотеоза сильної особистости (л і т.).

демоні'чний (гр.) — надприродний, пекельний, шалений.

демоноло'гія (гр. *daimōn* — дух, *logos* — наука) — наука про надприродні сили та взаємини їх з людьми.

демонстра'нт (лат.) — 1. у-

часник д е м о н с т р а ц і ї; 2. той, хто показує експерименти перед глядачами.

демонстра'твний (лат. *demonstrativus*) — показовий; наочний;* задирилий.

демонстра'ція (фр. з лат. *demonstratio* — показ) 1. показ; 2. масовий похід або мітинг для засвідчення якихось вимог, бажань або протесту; 3. показ кінофільму або певних фізичних чи хемічних явищ перед глядачами; 4. відповідні дії війська або дипломатії певної країни з метою відволікання уваги супротивника або погрози йому; 5.* задирилива поведінка.

демонструва'ти (лат. *demonstrare*) — показувати; виявляти громадські настрої прилюдними маніфестаціями, походами, мітингами.

демонта'ж (фр. *démontage*) — розбір фабричного устаткування, машин, споруд.

демонтува'ти (див. д е м о н т а ж) — розбирати машини, виробні, фабрики.

демораліза'ція (фр. *démoralisation* з лат.) — занепад моралі; утрата моральности; розклад, розпуста.

деморалізува'ти (фр. *démoraliser*) — псувати морально.

- де'мос** (гр. *dēmos* — народ) — народні маси.
- де'мпінг** (анг. *dumping*) — експорт товарів за нижчі від собівартости ціни з метою конкуренції при надмірно високих цінах на них у своїй країні (широко практикується в ССРСР, аж до того, що народні маси не можуть купувати найпотрібніших речей).
- демпуван'ня** приладів — гамування колівань деяких механізмів (т е х.).
- демультипл'ка'тор** (див. *де + м у л ь т и п л і к а - т о р*) — механізм, що зменшує число обертів деталів мотора, щоб цим побільшити тяглову силу.
- демуніципаліза'ція** (див. *де.. + м у н і ц и п а л і - з а ц і я*) — скасування муніципалізації; повернення власникам їх будівель; продаж муніципальних підприємств приватним власникам.
- дена'рій**, див. *д и н а р і й*.
- денатураліза'ція** — утрата набутих порядком натуралізації прав громадянства (протил. — *н а т у р а л і - з а ц і я*).
- денатуралізува'ти** — позбавити права громадянства.
- денатура'т** (лат. *denaturatus* — позбавлений природних
- прикмет) — змішаний з непридатними до пиття речовинами спирт.
- денатура'ція** (лат. *denatura-re* — позбавляти природних властивостей) — домішування до спирту речовин, що роблять його непридатним до пиття.
- денатуро'ваний** — знеприроднений, нечистий, змішаний з іншими речовинами (спирт).
- денаціоналіза'ція** (фр. *dé-nationalisation*) — 1. винародовлення, злиття з іншою нацією, утрата національних ознак (мови, звичаїв); 2. повернення націоналізованого майна власникові.
- денаціоналізува'ти** — 1. видлюднити, асимілювати; 2. вернути націоналізоване майно власникові.
- денди'зм** (див. *д е н д і*) — модництво, вишуканість в одязі.
- де'нді** (англ. *dandy*) — чепурун (що його убрання стає модою), модник, людина, що вишукано, модно одягається.
- дендри'ти** (гр. *dendron* — дерево) — 1. розгалуження нервових клітин (а н а - т о м); 2. суга мангану в щілинах скель; 3. кристали утвори мінералів, що своєю формою нагадують рослини.

- дендро...** (гр. dendron — дерево) — у складених словах показує на зв'язок даного поняття з деревом.
- дендрографія** (гр. dendron — дерево, graphō — пишу) — опис дерев.
- дендротидний** (гр. dendron — дерево, eidos — вид) — деревоподібний.
- дендроліт** (гр. dendron — дерево, lithos — камінь) — скам'яніле дерево.
- дендрологія** (гр. dendron — дерево, logos — наука) — наука про деревисті рослини (дерева, чагарі).
- дендрометр** (гр. dendron — дерево, metreō — міряю) — прилад виміряти висоту, а також промір незрубаного дерева.
- дендрометрія** (див. дендрометр) — способи визначати кількість деревної маси дерев.
- денервація** (лат.) — подразнення, розлад нервів.
- денервувати** (лат.) — драгувати, хвилювати.
- денітрація** (н-лат.) — обмілювання етерів нітратної кислоти.
- денітрифікація** — процеси відновлення нітратів у наслідок розпаду нітратних сполук.
- деномінація** (лат. denominatio — перейменування) — обмін знецінених паперо-
- вих грошей на інші з наближенням до металевої основи.
- денонсування** (фр. dénoncer) — повідомлення про розрив міжнародної угоди.
- денсиметр** або **денситометр** (лат. densus — густий, гр. metreō — міряю) — 1. густомір, прилад визначати густину важчих від води течив; 2. оптичний прилад визначати густину почорніння світлочутливої фотоплатівки.
- денситометрія** (лат. densus — густий, metreō — міряю) — вимір почорніння фотографічного негатива.
- дентальний** (лат. dentalis із dens — зуб) — зубний; д-ний з в у к — звук мови, утворюваний доторжом переднього кінця язика до горішніх зубів, напр.: д, т, з, с, ц.
- денти'н** (фр. з лат. dens — зуб) — основна речовина зуба, зубна кістка.
- денти'ст** (фр.) — зубний лікар.
- денти'стика** (див. ден-т и с т) — наука про хвороби та лікування зубів.
- денти'ція** (лат.) — розвиток зубів.
- денудація** (лат. denudatio — оголення) — знесення рухомого шару землі во-

дою, льодовиками, вітром; оголення нижніх шарів (г е о л.).

денунціянт (лат. *denuntiator* — повідомлювач) — виказувач, донощик.

денунтіяція (лат. *denuntiatio* — повідомлення) — виказування (органам влади на громадян абощо), донос (в нечуваних масштабах застосовується в ССРС з метою нещадного терору над людністю).

деонтологія (гр. *deon* на лежне, *logos* — наука) — наука, що вважає етику за найкращий засіб до поліпшення добробуту.

департамент (фр. *département*) — 1. адміністративна округа у Франції; 2. відділ у міністерстві; 3. назва міністерств у США.

депекорація (лат.) — теорія про зменшення на землі худоби відповідно до збільшення кількості людности.

депендент (лат) — заступник адвоката, нотаря; практикант у нього.

деперсоналізація (див. де.. + персона) — утрата відчуття себе самого (псих. хвороба).

депеша (фр. *dépêche*) — телеграма, спішний лист, повідомлення через спеціального посланця.

депігментація (лат. *de... + pigmentum* — барва) — утрататрата шкірою свого забарвлення (м е д.).

депіляція (лат. *depilare* — знищувати волосся) — видалення волосся щипцями, мастями або електролізою.

депо' (фр. *dépôt*) — 1. склад товарів; 2. майстерні для ремонту залізничних вагонів, паротягів; 3. приміщення для пожежних машин і знаряддів.

депозит (лат. *depositum* — відкладене) — 1. передавання на схов речей. грошей до вимоги; 2. вкладки в судові або адміністративні установи для забезпечення позви абощо.

депозитарій (лат.) — той, хто приймає депозит.

депозитний (див. депозит) — внесений в депозит.

депозитор або **депонент** (лат. *deponens* — той, що відкладає) — особа, що вносить гроші або цінності в депозит.

депозиція (лат.) — 1. відкладання на схов; 2. зізнання свідків; 3. вилучення особи з духовного стану.

деполяризатор (див. деполаризація) — хемічний засіб, що додається до гальванічного еле-

мента для зменшення поляризації.

деполяризація (див. де... + п о л я р и з а ц і я) — послаблення або знищення поляризації в гальванічних елементах.

депоне'нт (див. д е п о з и т о р).

депонува'ти (лат. deponere) — вносити на схов; відкласти гроші на чийсь рахунок.

депо'рт (фр. déport) — різниця між ціною біржових паперів у різний час; біржева угода або продовження її.

депортація (лат. deportatio) — заслання, примусове переселення (по-варварському проводиться в мільйонних масштабах російським комунізмом на Україні та інших поневолених Росією країнах).

депреси'вний (див. д е п р е с і я) — гнітючий, пригнічувальний.

депресія (лат. depressio) — стиснення, пригнічення, обниження) 1. від'ємна висота зорі, що перебуває нижче від горизонту (а с т р.); 2. обниження суходолу нижче від рівня води в океані (г е о г р.); 3. застій у торгівлі, промисловості (е к о н.); 4. низький стан барометричного тиску в нас-

лідок вологости (м е т.); 5. пригноблений настрій (п с и х.); 6. обниження рівня течива в капілярах супроти рівня його в посудині (ф і з.).

депресіяція (лат.) знецінення банкнот або паперових грошей.

депута'т (с.-лат. deputatus) — посланець) — 1. нату-ральна винагорода наймитам у сільському господарстві в гуцулів; 2. обраний представник до установи.

депутація (див. д е п у т а т) — представники від виборців до парламенту, організації, абощо.

дератизація (фр. dératization від rat — щур) — винищування щурів (пацюків) та інших шкідників.

де'рбі (англ. від вл.) — перегони на молодих трирічних конях (започаткував це лорд Дербі в Англії 1780 р.

де'рвіш (персь. dervîš — жебрак) — мохаммеданський чернець-пустельник.

дерива'т (лат. derivatus — відведений) — похідна органічна речовина, добувана з інших органічних сполук.

деривація (лат. derivatio) — 1. виведення одних слів з інших (г р а м.); 2. відхилення напрямку руху ку-

лі або гарматня залежно від різі в цівці рушниці або гармати.

дермати'н (гр. *derma* — шкіра) — церата, що виготовляється з бавовняної тканини, покритої спеціальною речовиною, що робить її непромокальною.

дермати'т (гр. *derma* — шкіра) — гостре запалення шкіри.

дермато... (гр. *derma* — шкіра) — у складених словах означає зв'язок даного поняття із шкірою, наприклад, **дерматологія**.

дермато'за (гр. *derma* — шкіра) — загальна назва на шкірних хвороб.

дермато'їд (гр. *derma* — шкіра, *eidos* — вид) — один із видів дерматитів.

дермато'лог (див. **дерматологія**) — лікар-фахівець у лікуванні на шкірних хвороб.

дерматоло'гія (гр. *derma* — шкіра, *logos* — наука) — наука про хвороби шкіри.

дермато'ль (див. **дерматологія**) — антисептичний засіб (мед.).

дермогра'фія (гр. *derma* — шкіра, *graphō* — пишу) — 1. рисування на шкірі людини обрисів внутрішніх органів; 2. червоніння шкіри в нервових людей

доторку до неї (показує ступінь збудливості кровогінної системи шкіри).

дермоскопі'я (гр. *derma* — шкіра, *skopeō* — дивлюсь) — загальна назва різних способів пізнання на шкірних хвороб.

деру'та (фр.) — 1. утеча, безладний відступ; 2. сильний спад курсу цінних паперів на біржі.

деса'нта (фр. *la descente* — спуск) — 1. вихід морського війська на суходіл; 2. приземлення війська, перекинутого авіацією в запілля супротивника; 3. військо, що діє в запіллі ворога, висадившись туди з моря або з повітря.

деса'нтний (див. **десанти**) — той, що належить до десанти.

десенсибіліза'ція (див. **десенсибілізація**) (+ лат. *sensibilis* — сприймальний для почуття) — 1. ослаблення чутливості фізіологічних прошарків; 2. зменшення чутливості організму до впливу на нього речовини в наслідок повторного діяння на нього цієї речовиною, починаючи з мінімальних доз.

десе'рт (фр. *dessert*) — солодощі або овочі, що їх уживають по обіді чи вечері.

десигна'ція (лат.) — озна-

чення, призначення, вказання.

десквамація (див. *де...* + лат. *squama* — луска) — 1. відпадання клітин з епітелію поверхневого шару організму (м е д.); 2. процес злушчування скель в наслідок змін температури.

дескриптивний (фр.) — описовий.

дескрипція (лат.) — опис, нарис.

десмологія (гр. *desmos* — зв'язок. *logos* — наука) — відділ анатомії, що вивчає суглоби та зчленовання організму.

десмургія (гр. *desmos* — зв'язок, стрічка, *ergon* — діло) — практична хірургія накладання перев'язок.

деспект (лат.) — зневага, образа, погорда.

деспера́т (лат.) — людина, що втратила надію; готова на все.

деспера́ція (лат.) — безнадія, розпач, зневіра.

деспот (гр. *despotēs* — великий) — жорстокий правитель; гнобитель. необмежений володар, що в своїх діях не зважає на закони чи суспільну думку, діє на свій розсуд (Сталін, Гітлер).

деспотизм (див. *д е с п о т і я*) — 1. система самовладного керування, обмежена влада, напр., влада

Сталіна в ССРСР; 2.* самовладність; сваволя у взаєминах з оточенням.

деспотичний — самовладний, гнобительський.

деспотія (гр. *despotēia* — самовлада) — 1. необмежена влада особи; 2. форма свавільної влади, що її сучасним взірцем стала рабовласницька держава комунізму в ССРСР з її обмеженням свавільством і цілковитою безправністю народу.

деспотство, див. *д е с п о т и з м*.

дестилюва́ти (лат. *destillare* — стікати краплями) — робити дестиляцію, очищати течиво від домішок з допомогою випаровування.

дестиля́т (лат. *destillatus* — скаплений) — продукт дестиляції, напр., в наслідок дестиляції нафти дістають дестиляти: бензину, гас, усякі машинні масла.

дестиля́тор (фр. *destillateur* з лат.) — споруда для дестиляції течив.

дестиля́ція (лат. *destillatio* — скраплювання) — перегін; 1. перетворення течива в пару й скраплювання її з метою очищення від домішок; 2. розклад органічної речовини на окремі складники (*д е с т и л я т и*) з допомогою нагрівання **без**

- допливу повітря (суха де-стиляція).
- дестина'тор** (лат.) 1. одержувач листа або товарів; 2. платник податку за законом давцеві.
- дестина'ція** (лат.) — призначення; ухвала.
- деструкти'вний** (фр. з лат.) — розкладовий, руйнаційний
- деструк'ція** (лат. destructio) — руйнування структури, порушення нормального перебігу громадської, організаційної чи політичної справи.
- десульфур'ація** (див. де... + лат. sulfur — сірка) — процес очищення залізних виробів від сірки.
- десценде'нт** (лат. descendens) — нащадок (протил. а сценде'нт).
- десценде'нція** (див. десценде'нт) — теорія розвитку складних організмів із простих; наука про походження організмів.
- деталізува'ти** (фр. détailler) — докладно щось описувати, оповідати або аналізувати справу.
- деталь** (фр. (le détail) — подробиця; д-ль машини — частина до машини: трибок, гвинт, мутра, вал, прогонич тощо.
- детальний** (фр. détaillé) — докладний.
- деташе'** (фр. détaché) — вільно; спосіб грати кожен тон окремим штрихом лучка по струнах (скрипки або бошо).
- детекти'в** (англ. detective з лат. detectio — викриття) — таємний агент слідчих органів; вивідувач.
- детекти'вний** (див. д е т е к т и в) — д-на літе-р а т у р а — пригодницька література (романи, повісті), що описує діяльність таємної поліції в її боротьбі за збереження правопорядку.
- дете'ктор** (лат. detector — виявник) — прилад, що приймає високочастотні і через це нечутні електричні хвилі з простору й перетворює їх на хвилі малої частоти, що їх можна чути з радіоапарату (випростувач високочастотних коливань); на детектор використовують кристали карборунду або катодні лампки.
- детеріора'ція** (лат. deterior — гірший) — погіршення фізичних і хемічних властивостей ґрунту.
- детерміна'нти** (лат. determinance — визначальний) — 1. частки білковини, що з них розвиваються певні властивості об'єкта (біолог.); 2. складені з коефіцієнтів при невідомих членах

- рівнянь першого ступня вираз (м а т.).
- детермінація** (лат.) — означення, зумовлення.
- детермінізм** (лат. *determinare*) — напрям у філософії, що визнає загальну об'єктивну закономірність і причинову зумовленість усіх явищ природи й суспільства, а звідси заперечує свободу людської волі й поведінки.
- детермініст** — прихильник детермінізму.
- детермінувати** (лат. *determinare*) — визначати (ф і л.).
- детонатор** (див. **детонація**) — 1. вибухова речовина, що спричиняє вибух іншого вибухового матеріалу; 2. особлива капсуля, наповнена сумішкою гримучої ртуті з бертолетовою сіллю, для висадних робіт та артилерійських гарматнів.
- детонація¹** (лат. *detonare* — прогріміти) — поширення вибуху, що перевищує швидкість поширення звуку.
- детонація²** фр. *détonner*) — зниження або підвищення тону; фальшивий спів.
- детонувати¹** (лат.) — вибухати.
- детонувати²** (фр. *détonner*) — підвищувати або знижувати нормальний тон у спі-
- ві або грі; фальшувати.
- детонометр** (лат. *detonare* — прогріміти, гр. *metroō* — міряю) — прилад, що показує явища детонації в авіаційнім моторі.
- детрит** (лат. *detritus* — стертий) — продукт розкладу мертвої тканини.
- детриція** (лат.) — знесення льодом звітрілих частин земної поверхні.
- детронізація** (лат.) — усунення володаря від влади (з трону).
- де факто** (лат. *de facto*) — справді, позаофіційно (визнати); фактично (протил. **де юре**).
- дефекація** (лат. *defaecatio* з *faex* — осад, гуща) — 1. спорожнювання (шлунка, кишок); 2. очищення сирого бурякового соку в цукровому виробництві від фосфорних кислот, органічних речовин з допомогою вапна й вуглець-IV оксиду.
- дефект** (лат. *defectus*) — хиба, вада, гандж.
- дефективний** (лат. *defectivus* — недосконалий) — ганджований, той, що має якісь вади, неповноцінний.
- дефектний** (див. **дефективний**).
- дефектологія** (лат. *defectus*, гр. *logos* — наука) — наука про організацію педагогіч-

- ного процесу з дефективними.
- дефектоскопія** (лат. defec-tus, гр. skopeō — дивлюсь) — методи виявлення невидних на просте око вад у металевих виробках.
- дефензи'ва** (поль. defenzywa з фр. défensive) — 1. оборонний стан; оборонна тактика; 2. таємна поліція в Польщі (до 1939 р.).
- дефе'нзор** (лат.) — оборонець (віри); заступник, опікун.
- дефе'рент** (лат. deferens) — в геоцентричній Птоломеевій системі — коло, що ним довкола Землі обігає центр епіциклу.
- дефе'ризація** (див. деф. + лат. ferrum — залізо) — очищення води від солей заліза.
- дефе'рува'ти** (лат.) — по-давати гадку, напоумлювати.
- дефети'зм** (фр.) — зневіра в перемозі.
- дефетист** (фр.) — песиміст, зневірена в успіхах людина.
- дефібре'р** (фр. défibreur з лат. fibra — волокно) — машина, що розтинає дерево на волокнину (в паперовім виробництві).
- дефібрува'ння** (див. д е ф і б р е р) — 1. очищення крові від фібрину; 2. пере-
- творення деревини на волокнисту масу (паперове та целюльозне виробництво).
- дефігура'ція** (н.-лат.) — спотворення, знеправлення форми.
- дефі'с** (лат. divisio розділ, поділ) — рисочка, знак певного частини слова із рядка в рядок на письмі; коротка риска, що сполучає два слова в одне складене слово, напр., червоно-російський (імперіялізм).
- дефіле'** (фр. défilé) — похід, марш вузькою колоною або один за одним; 2. ущелина в горах.
- дефілюва'ти** (фр. défiler) — урочисто маршувати вузькими колонами чи поодиноці перед спостережником.
- дефіля'да** (фр.) — урочистий похід, парада.
- дефініти'в** (лат. definitivus — остаточний, визначальний) — побудоване на копіювальній та картковій системі рахівництво.
- дефініти'вний** (лат. definitivus) — означувальний, вирішувальний, кінцевий, остаточний.
- дефіні'ція** (лат. definitio — означення) — логічне означення; систематизація суттєвих прикмет речі; визначення сутності поняття.

дефіцит (лат. deficit — не-тіо) — розтління; насильне вистачає, бракує) — брак, позбавлення дівочости; недобір грошей, товарів; гвалтування дівчини.

деформація (лат. deforma-тіо — зміна форми) — зміна суми, на яку витрати більші за прибутки.

дефіцитний див. д е ф і ц и т) — утратний, той, що його не вистачає, той, що дає збитки.

дефлегматор (див. д е ф л е г м а ц і я) — апарат для дефлегмації.

дефлегмація див. де... + гр. phlegma — запалення) — очищення алкоголю дестилляцією; розщеплення суміші течив на складники з допомогою д е с т и л я ц і ї.

дефлектор (лат. deflectere — відхилити) — 1. виснажені споруда (флюгер) на димарі, що автоматично встановлюється за вітром і подає силу витягання газів; 2. прилад виміряти відхилення магнетної стрілки.

дефляція (лат. deflagratio — згорання) — 1. згорання вибухових речовин без вибуху; 2. хемічне очищення нагріванням.

дефляція (лат. deflare — здмухування) — 1. вилучення з обігу паперових грошей (протил. і н ф л я ц і ї); 2. звійовання вітрами зруйнованих скель (г е о л.).

дефлорація (лат. deflora-тіо — зміна форми) — зміна структури під діянням зовнішніх сил.

деформува́ти (див. д е ф о р м а ц і я) — руйнувати форму, структуру твердого тіла.

дефрандація (нім. з лат.) — ухиляння від сплати податків (ю р.); розтрата урядових грошей.

дехлорація (див. де... + х л о р) — 1. очищення органічних речовин від хлору; 2. очищення питної води від хлору після хлорування її.

децемвіри (лат. decemviri — десять мужів) — в стародавньому Римі 10 виборних громадян для складання законів або виконання особливих завдань, напр., 451-го року до Хр. були обрані так звані закон 12-ох таблиць.

деце́ндіюм (лат.) — десятиденка.

деце́ніюм (лат.) — десятиліття.

децентралізація (див. де... + ц е н т р а л і з а ц і я) — 1. унезалежнення місцевих органів самоврядуван-

- ня від центральної влади; 2. скасування централізації.
- децеребрація** (див. де.. + лат. cerebrum — мозок) — операція видалення великого мозку (м е д.).
- децерне'ри** (нім. з лат.) — керівники або фахівці окремих частин підприємства, що самостійно опрацьовують питання, але не мають розпорядчої функції.
- деци...** (лат. decem — десять) — десята частка; (в метричній системі мір означає міру, вдесятеро меншу за основну, напр., дециметр — десята частина метра.
- децибел'ль** (фр. décibel) — практична міра акустичної потужності звуку, одна десята беля.
- дециграм** (див. деци... + грам) — десята частка грама.
- децидува'ти** (фр.) — вирішувати.
- децизія** (лат.) — рішення, постановка.
- децилі'тр** (див. деци... + літр) — десята частина літра.
- де'цима** (лат. decima — десятый „ступінь”) — 1. інтервал, що дорівнює сумі октави й терції (м у з.); 2. десятый ступінь діятологічній гамі; 3. строфа іспанської поезії (10 рядків чотиристопового трохея).
- децима'льний** (лат. decimālis) — десятковий, поділений на десяти частки; д-на система — метрична система мір; д-ні терези — десяткові терези, що на них важки (тягарці) вдесятеро легші від ваги звичуваних предметів.
- децима'ц'я** (лат. decimus — десятый) — десяткування; страта або інша покара по одному з кожного десятка за жеребками або почережно у випадку, коли невідомо, хто винен.
- деци'ме'тр** (див. деци... + метр) — одна десята метра.
- дешифрува'ти** (фр. déchiff-rer) — 1. товмачити таємне письмо або перекладати телеграфні знаки словами; 2. перекладати сучасною мовою стародавнє письмо, гієрогліфи, клинопис тощо.
- де ю'ре** (лат. de jure) — юридично, правно; офіційно (визнавати), згідно з законом, правом (проти-леж.: де факто).
- джавл** (вл. Joule) — одиниця праці (сантиметр-грам-секунда), дорівнює 10^7 ергам.
- джавр** (тур. gâvur з ар.) — див. г я в у р.
- джагерна'втова** колісниця

- (Джагернавт — зображення бога Вішну) — колісниця, що в ній індуїсти возять зображення бога Вішну в день шанування цього бога.
- джаз** (англ. jazz) — американська музика й танці, утворені під впливом мури-ринської народної музики; для джазової музики прикметні гостра синкопічність і ритміка.
- джазба'нд** (англ. jazz-band) — мури-ринський музичний ансамбль (також: д ж а з).
- джай'на** (санс.) — назва однієї секти індуїзму, що заснував, згідно з переказами, Джайна в 7-6 ст. до Хр.
- джайні'зм** (санс.) — сектантський індуїстський рух, що його започаткував Джайна (див. д ж а й н а).
- джа'мія** (ар.) — мечет у мусулманів.
- джа'ти** — тубільці Пенджабу.
- джембо'рі** (індіян. jamboree — велика рада старшин) — з'їзд пласту-нів, (б о й с к а в т і в).
- дже'мпер** (англ. jumper) — спортова вовняна, суцільно плетена блюза.
- дженоса'йд** (американська вимова слова геноцидія) — слід уживати г е н о ц и д і я
- дже'нтлме'н** (англ. gentle man) — добре вихована людина, що в поведінці додержує правил чемности, моралі.
- дже'нтрі** (англ. gentry) — дрібно-власницька шляхта в Англії.
- джерсе'й** і **джерсі** (англ. jersey) — верхній дамський трикотажний одяг.
- Джерсі Сіті** (англ. Jersey City) — фабричне передмістя Нью-Йорку.
- джигі'т** (тур.) — вершник-еквілібрист, відважний вершник у кавказців.
- джин¹** (англ. gin) — англійська горілка з ялівцем, ганусом, цинамоном тощо.
- джин²** (англ. gin з engine — машина) — машина, що збирає волокно з насіння бавовнику.
- джингої'зм** (англ. jingoism) — те, що й ш о в і н і з м (в Англії).
- джи'джер** (англ.) — шумкий напій з імбером і перцем.
- джи'ни** (ар. džinn) — злі духи в мусулманській демонології (в персів, арабів).
- джиха'д** (ар.) священна війна в мохаммеданів.
- джию-джи'цу** (яп. дзюудзицу — „мистецтво вправности”) — довільні способи фізичної боротьби у японців.

- джокей** (англ. jockey) — 1. льокай, що їде верхи за своїм паном ; 2. найманий вершник на кінських перегонах.
- джокер** (англ. joker — жартун) — додаткова карта в колоді для гри в покера.
- джонка** (кит.) — вітрильне судно в китайців.
- Джон-бул** (англ. John Bull) — „Іван-бик” (глузливе прозвисько упертої людини в англійців).
- джунглі** (англ. jungle з ін. дусь. jangal, з санс. djangel) — тропічні лісові хащі та болота в Індії.
- джут** (англ. jute) — однолітня рослина (Індія), що з її волокна виробляють шпагат, парусину, тканину на килими, на мішки тощо.
- дзані** (іт. zanni) — маска слуги (а р л е к і н) в італійській комедії масок.
- дибромід** (гр. di(s) — двічі, brōmos — сморід, eidos — вид) — дибромід; органічна сполука з двома атомами бром у молекулі.
- дивакци́на** (гр. di(s) — двічі + в а к ц и н а) двовакцина, тобто вакцина, що містить у собі збудників двох хвороб (м е д.).
- дива́н** (персь.) — державна рада в колишній Туреччині.
- диверге́нти** (лат. divergens
- той, що розходиться в різні боки) — варіанти одного мовного звука, що їх відмінність спричиняється різними позиціями в слові, напр., д в слові д у б і в слові д і л о (в першому вимовляється д, в другому дь).
- диверге́нція** (лат. divergere - виявляти розбіжності) — 1. розбіжність, розщеплення; відтінок; 2. відтінок у вимові фонемі (див. д и в е р г е н т и); 3. число, що характеризує зміну векторного потоку в кожній точці векторного поля (м а т.).
- диверса́нт** (див. д и в е р с і я) — учасник д и в е р с і ї.
- диве́рсія** (лат. diversio — відхил) — 1. дії війська в 'зав'язі супротивника; тактичні заходи з метою відвернути увагу супротивника від основних намірів; 2. підривна діяльність чужої земної агентури, напр., діяльність комуністів, що шкодять своїй батьківщині на користь російського комунізму.
- диверти́кул** (лат. diverticulum — бічна дорога) — випин стінки будь-якого порожнистого органу (а н а т о м.).

- дивертисме'нт** (фр. divertissement — розвага) — додаткова розвагова частина вистави: балет, співи, музика.
- дивіде'нд** (лат. dividendus — те, що має бути поділене) — частина прибутку, що припадає на акції, вклади, паї за звітний період акційного підприємства.
- дивізіо'н** (фр. division з лат. divisio — поділ) — артилерійська або кіннотна військова одиниця (менша від полку); також тактичне з'єднання кількох одних і тих самих військових суден.
- дивізіоні'зм** (фр.) неоімпресіонізм, пуантелізм — напрям у малярстві, що ставить завдання досягти найбільшої світло-кольорової сили незмішаними фарбами.
- диві'зія** (лат. divisio — поділ) — найменша військова одиниця, що складається з усіх родів війська під одним командуванням (в сучасних арміях є дивізії, що складаються з однорідної зброї, напр., кінні, танкові тощо).
- дивізо'р'їй** (лат. divisor — дільник) — див. т р а н с - ф о р м а т о р.
- дивіні'л** (гр. di(s) — двічі, лат. vinum — вино) — найганічна газувата речовина, що її добувають із спирту.
- дигале'н** — див. д и г і - т а л і с.
- дига'мія** (гр. di(s) — двічі, gamos — шлюб) — двошлюбність.
- диге'ста** (лат. digesta — розташований за порядком) — друга частина законів Юстиніана, систематизованих і тематично об'єднаних та опублікованих в 533 р. по Хр.
- диге'стія** (лат.) — травлення (іжі).
- дигіта'ліс** (лат. digitale — наперсток) — фармацевтична назва наперстянки; сильна отрута, уживана як лік.
- дигніта'р** (лат.) — високий урядовець.
- дигре'сія** (лат. digressio) — 1. ухилення від предмета (теми); 2. кут між вершковицею і північною половиною південника (астр.).
- дидакти'зм** (гр. didaktikos — повчальний) — повчальний тон у літературному творі; нахил повчати інших.
- дида'ктик** (див. д и д а к т и к а) — знавець або дослідник способів навчання.
- дида'ктика** (гр. didaktikos — повчальний) — наука про методи навчання в школі

- (галузь педагогіки). **дидактичний** (див. дидактика) — повчальний; д-на поезія — поезія, що повчає читача моральними або науковими твердженнями (напр., байка).
- дидаска'л** (гр.) — колись уживалося замість слова „режисер”.
- дидаскалії** (гр.) — хронологічні списки драматичних вистав, що їх склали грецькі граматики.
- диз..** — див. д и с...
- диза'жію** (іт. disagio — утруднення) — падіння ціни грошей, цінних паперів тощо нижче від номінальної їх вартости, також: різниця між номінальною і реальною вартістю грошей і цінних паперів.
- дизартрі'я** (див. диз...+ гр. arthron — член) — розлад мовного процесу, коли мовлянинові важко вимовляти деякі слова, склади, звуки.
- дизасоція'ція** (див. диз...+ асоціяція) — розпад асоціації на її складники (п с и х.).
- дизо'смія** (див. диз...+ гр. osmē — запах) — знеправлення почуття нюху.
- диз'юнктивний** (лат. disjunctivus — розподільчий) — д-не міркування —
- логічне міркування, що припускає кілька можливостей (А — це або Б, або В, або Г).
- дикато'пте'р** (гр.) — прилад з двома дзеркалами закрисовувати предмети.
- дікі'рій** (гр.) — двосвічник (уживаний при єпископській літургії та на великодній Богослужбі).
- дикотиледо'ни** (гр. di(s) — двічі, kotilēdon — западина, порожнина) — рослини, в яких зародок насінини складається з двох листочків (всі види вищих рослин).
- дикроті'я** (гр.) — поява додаткової хвилі живчика в наслідок ослаблення артеріальної мускулатури.
- дикт** (нім.) — тоненька дошка, склеена із трьох щетонших дощочок, укладених простопадно волокнами одна до одної.
- дикта'т** (нім. Diktat з лат.) — 1. дослівний запис проказуваного тексту; 2. вимушена міжнародня угода; 3. політика нав'язування угод від сильної держави слабким.
- дикта'тор** (лат. dictator) — 1. необмежений ні перед ким і не відповідальний володар країни; 2.* самовладна особа.

- дикта'торський** (див. д и к т а т о р) — владний, необмежений у своїй поведінці.
- диктату'ра** (лат. *dictatura*) — 1. республіканська установа в стародавньому Римі; 2. повна необмежена влада одиниці, групи, партії, заснована на насильстві, напр., диктатура комуністичної партії в ССРСР; 3. доба панування диктатора.
- ди'ктор** (лат. *dictor* — той, що говорить) — особа, що промовляє перед радіомікрофоном.
- диктофо'н** (лат. *dictare* — диктувати, гр. *phōne* — голос) — спрощений фонограф для запису усного мовлення та його репродукції.
- диктува'ти** (лат. *dictare*) — проказувати; наказувати, давати беззаперечні вказівки.
- дикту'ра**, див. д и к т а т'.
- ди'кція** (лат. *dictio* — вимова) — вимова слів, звуків в усній мові, в співі, деклямації.
- диле'ма** (гр. *di(s)* — двічі, *lēmma* — припущення) — дві можливості доведення істини; умовний довід, що передбачає подвійний вибір між двома можливостями.
- дилета'нт** (іт. *dilettante*) — аматор, непрофесіонал у даній галузі знань, мистецтва, вмінь, особа, що працює в науці або мистецтві без належної підготовки й ерудиції.
- дилетанти'зм** (фр. *dilettantisme*) — аматорство, нефахова діяльність у науці, мистецтві абощо.
- диліжа'нс** (фр. *diligence*) — поспішний поштовий кінний повіз.
- дило'гія** (гр. *di(s)* — двічі, *logos* — слово, наука) — 1. двотвір; два твори, пов'язані спільною ідеєю, сюжетом абощо; 2. двозначність вислову; 3. двоактова драма в стародавньому грецькому театрі.
- дилю'вій** (лат. *diluvium* — потопа) — намулена водою верства земної поверхні (г е о л.).
- дильювіа'льна** доба (див. д и л ю в і й) — льодова доба, п л е й с т о ц е н (застарілий термін).
- дильята'тори** (лат. *dilato* — розширюю) — м'язи-розширювачі якогось органу.
- дильята'ція** (лат. *dilatatio* — розширення (твердих тіл)).
- дильято'граф** (лат. *dilatare* — розширяти, гр. *graphō* — пишу) — прилад запису

вати зміни обсягу тіл.
делятоме'тр (лат. dilatare — розширяти, гр. metron — міра) — 1. прилад вимірювання коефіцієнти теплового розширення тіл; 2. прилад для дослідження металів на підставі зміни їх обсягу при нагріванні та охолодженні.

делятоме'трія (лат. dilatare — розширяти, гр. metreō — міряю) — дослідження речовин на підставі зміни їх обсягу при нагріванні та охолодженні.

диметиланілі'н (гр. di(ε) — двічі + метиланілін) — прозоре течиво. Щодо його добувають з аніліну й використовують у виробництві фарб та вибухових речовин.

димінуе'ндо (іт. diminuendo — зменшуючи) — поступове послаблення звуку в співі, музиці.

димі'сія (лат. dimissio) — відхід з посади, перехід з військового в цивільний стан.

димінути'в (лат.) — здрібніла форма слова, напр., коник (від кінь).

диморф'зм гр. di(s) — двічі, morphē — форма) — 1. властивість деяких тіл кристалізуватися в двох відмінних укладах; 2. д-зм **статевий** — наявність

двох різних форм одного виду тварин, напр., різна величина, масть, зовнішній вигляд самиць і самців; 3. д-зм **сезонний** — різна масть деяких тварин залежно від пори року; 4. наявність у рослини різних форм того самого органу, напр., коріння для живлення й коріння для прикріплення рослини до ґрунту (б о т.).

дина (гр. dynamis — сила) — одиниця сили (грам-сантиметр-секунда), тобто сила, що, діючи на 1 грам маси, надає їй прискорення 1см/сек².

динаме'тер (див. дина + metreō — міряю) — прилад вимірювати побільшувальну силу далековида.

динамі'зм (гр. dynamis — сила) — 1. літературний напрям у Франції, спрямований проти романтизму, сентиметалізму, пасеїзму; 2. зведення матерії до сили як незалежної від матерії основи (напряму філософії, що розглядає все буття як вияв незалежних від матерії сил.

динаміка (гр. dynamikos — силовий) — наука про рушійні сили та про залежний від них рух тіл і його закони (частина механіки); наука про силу то-

- ну в музиці; 2. стан руху, перебіг розвитку, зміна явищ під діянням сторонніх сил; 3. дія, рухливість.
- динаміт** (див. д и н а м і з м) — вибухова речовина, суміш нітрогліцери - ни з поруватими речовинами — коксом, інфузорною землею тощо.
- динамічний** (див. д и н а м і к а) — силовий, рухливий, енергійний; здатний до розвитку.
- динамо** (див. д и н а) — електрична машина, що перетворює механічну роботу в електричну енергію з допомогою індукції струмів.
- динамограф** (див. д и н а + graphō — пишу) — прилад для автоматичного запису вимірів силових величин.
- динамомашинна**, див. динамо.
- динамометр** (див. д и н а + metreō — міряю) — 1. прилад виміряти силу; 2. прилад виміряти роботу або потужність машини.
- динамо́н** (див. д и н а) — сильна вибухова речовина (розбивати скелі).
- динамоскоп** (див. д и н а + skopeō дивлюсь) — прилад для спостереження рухових реакцій людини.
- динарій** (лат.) — 1. старовинна золота монета в арабів, монголів; срібна монета в стародавніх римлян; 2. грошова одиниця в Югославії.
- дина́рська** раса — раса з прикметними їй високим ростом, темним волоссям, темними очима, смаглявою шкірою, рівним або горбастим носом, короткоголовістю й деякими особливими прикметами ментальности (хорвати, тірольці, кавказці, почасти українці).
- дина́стія** (гр. dynasteia) — родовід спадкових володарів країни (Габсбурги, Романови).
- ди́нго** (англ. dingo з австр.) дикий австралійський собака.
- дині́тpотолуо́ль** (гр. di(s) — двічі + н і т р о + т о л ю о л ь) — толуюль, в якому два атоми водню заступлені нітрогрупами (один із складників вибухових речовин).
- дині́тpобeнзoль** (гр. di(s) — двічі + н і т р о б e н з о л ь) — твердий кристаливий бензол, в якому два атоми водню заступлені нітрогрупами (уживається у виробництві вибухових речовин).
- дині́тpoxлopбeнзoль** (гр. di(s) — двічі + н і т р о... + x л o p) — отруйна кри-

- сталева речовина, уживана у виробництві фарб та вибухових речовин.
- диноза'ври** (гр. *deinos* — жахливий, *sauros* — ящірка) — вимерлі велетенські ящури тріаської та юрської доби.
- дино'рніс** (гр. *deinos* — жахливий, *ornis* — птах) — велетенські вимерлі птахи в Австралії.
- диноте'рій** (гр. *deinos* — жахливий, *thērion* — звір) — вимерлі велетенські слони (були й на Україні).
- диплоко'ки** (гр. *diploos* — подвійний, *kokkos* — зернина) — кулясті бактерії (гонококи — збудники гонореї; пневмококи — збудники крупозного запалення легень).
- дипло'м** (фр. *diplôme* з гр. *diplōma* — складений удвоє аркуш) — офіційний документ про закінчення вищої школи, що дає право, звання, науковий ступінь; свідцтво.
- диплома'т** (фр. *diplomate* з гр. *diplōma* — аркуш) — 1. уповноважений від уряду представник для державно-політичних справ у взаєминах з іншими країнами; 2.* обачна людина, що досягає своєї мети тактовною поведінкою.
- диплома'тика** (фр. *diplomatique* з гр. *diplōma* — аркуш) — допоміжна історична наука, присвячена формальній критиці історичних документів, установленню їх походження, автентичності, вірогідності.
- дипломати'чний** — належний до дипломатії; **д-ий агент** — уповноважена від уряду для взаємин з іншою країною особа; **дипломатичний корпус** — 1. дипломати певної держави; 2. збір послів різних держав, що перебувають у певній країні; **д-ний ку'р'єр** — службовець міністерства закордонних справ, що транспортує дипломатичну пошту.
- диплома'тія** (ф. *diplomatie*) — 1. діяльність уряду та його агентів у галузі зовнішньої та міжнародної політики; 2.* вправність у взаєминах з іншими, тактовність.
- диплоп'я** гр. *diploos* — подвійний, *ōps* — око) — двоення в очах (розлад зору), коли кожне око бачить предмети окремо.
- дипо'дія** (гр. *dipodia*) — поєднання двох стоп в античній поезії з більшим ритмічним наголосом на другій стопі.
- дипо'ль** (гр. *di(s)* — двічі, *polos* — полюс) — роз-

ташовані недалеко одна одної дві однакової величини, але з протилежними знаками електричні насаги.

дипсома'нія (гр. *dipsa* — спрага, *mania* — безумство, пристрасть) — алькоголізм, запій.

ди'птих (гр. *diptychos*) — 1. навоскована табличка, що на ній стародавні греки писали листи; 2. записник, куди вписують імена живих і мертвих для поминання в церкві 3.; двоплікова складана ікона.

директи'ва (лат. *directio* — простий напрям) — указівка, провідна засада, настанова для діяння від вищих органів нижчим.

дире'ктор (лат. *director* з *dirigere* — спрямовувати, випростувати) — управитель, начальник, керівник підприємства, установи.

директо'рія (фр. *directoire* з с.-лат. *directorium* — керування) — 1. колегія з кількох осіб, що має державну владу (напр., Директорія Української Народньої Республіки 1919-20 р.).

директри'са (фр. *directrice* з лат. *directrix* — напрямна) — 1. начальниця гімназії або іншої середньої школи; 2. така проста лінія, коли відношення віддалів будь-

якої точки кривої від неї і від даної точки (фокуса перетину) буває сталою величиною (г е о м); 3. нап'ям стріляння з гармат даної збройної одиниці.

директуа'р (фр. *directoire*) — жіноче убрання часів влади директорії у Франції.

дире'кція (лат. *directio*) — управа, адміністративний провід установи, підприємства.

дириге'нт (лат. *dirigere* — спрямовувати) — керівник хору, оркестри, балету, що надає мистецькому творові свого трактування, об'єднуючи виконання єдиним спільним ритмом.

диригува'ння (фр.) — керування; мистецтво керувати з допомогою системи рухів рук виконанням музичного чи вокального твору.

дирижа'бль (фр. *dirigeable* — керований) — повітроплав, що тримається в повітрі силою легшого від повітря газу (гелію, водню), але рухається авіаційним мотором.

дис... (перед голосними д и з..., гр. *dys*, лат. *dis*) — приросток, що надає слову негативного або протилежного змісту, напр., д и з о с м і я, д и с г а р м о н і я.

дисахариди (гр. di(s) — двічі, sakcharon — цукор) — вуглеводани (тростининовий та молочний цукор), що з них при інверсії з однієї молекули утворюється дві молекули моносахариду.

дисгармон'я (див. дис..., + гармонія) — 1. неспівзвучність, різноголосість; 2.* розлад, незгода.

дисгрегація (лат. disgregare — розділяти) — роз'єднування фізичної маси тіла на частки, напр., при випаровуванні.

дисекція (див. дис... + лат. sectio — розтин) — розчленовання; анатомування (трупа).

дисентери (англ. dissenter з лат. dissentire — бути незгідним) — одна із протестантських сект, що відокремилась від англійської церкви в 16 ст.

дисентерія (гр. dysenteria) — р'язка (катаральне запалення слизової оболонки кишок в наслідок зараження мікробами).

дисертація (лат. dissertatio — дослідження) — наукова праця на здобуття наукового ступня.

дисиде'нт (лат. dissidence — незгідний, суперечливий) — особа інших поглядів у релігії або політиці (назва

протестантів у давній Польщі); * відступник, розкольник.

дисиміляція (фр. з лат. dissimilatio — розподібнення) — 1. процес перетворення засвоєних (асимільованих) організмом речовин на простіші сполуки, в наслідок чого звільняється потрібна для життєвої діяльності енергія (біоло.); 2. зміна одного з двох тотожних у слові звуків на неподібний звук, наприкл., верблюду із вельблюду (лінг.).

дисимільований (див. дисиміляція) — розподібнений, змінений до неподібності.

дисине'ргія (гр.) — розлад координації рухів.

диск (гр. diskos) — 1. сочевиної форми круг для метання; 2. прилад, що розкладає зображення на окремі елементи та складає зображення з окремих елементів у телевізійних апаратах.

диска'нт (с.лат. discantus) — 1. високий дитячий голос; 2. співець, що має такий голос.

дискваліфікація (див. дис... + кваліфікація) — 1. позбавлення спортсмена права брати участь у змаганнях за пору-

шення спортових правил; 2. присуд поразки спортсмена в змаганнях в наслідок порушення з його боку правил гри; 3. оголошення про невідповідність даної особи до даної посади або до виконання певних завдань.

дискобо'л (гр. diskobolos) — спортовець-майстер кидати диск.

диско'нт (іт. sconto з лат. computare — рахувати) — 1. приймання термінових грошових рахунків з негайною сплатою та вирахуванням відсотків; 2. відсоток при сплаті векселів.

диско'нто, див. д и с к о н т.
дисконте'р (англ. discount з іт.) — 1. особа (установа), що продає банкові вексель; 2. особа (установа), що обчислює відсотки при сплаченні векселів.

дисконто'ваний (див. д и с к о н т) — переобчислений (рахунок).

диско'нтовий (див. д и с к о н т) — два по літ и к а — заходи, що ними центральний емісійний банк регулює дисконтні відсотки на короткотермінові позики, а також, змінюючи ці відсотки, впливає на вексельний курс, на ціни, грошовий обіг, на

прибутки підприємств тощо.

дисконтува'ти (див. д и с к о н т) — обчислювати відсотки з векселя.

ди'скос (гр.) — золота тарілка накрити чашу (церков.).

дискредита'ція (фр. discréditer з н.-лат.) — підрив довіри, престижу, компромітування авторитету.

дискредитува'ти (фр. discréditer) — підривати довіри, паплюжити добре ім'я, авторитет.

дискре'тний (лат. discretus) — обачний, розважний, такий, що не розголошує, чого не слід; тактовний.

дискре'тність (див. д и с к р е т н и й) — обачність у розмові, замовчування того, чого не слід розголошувати, тактовність.

дискримі'нант (лат. discriminans — той, що розрізняє) — складений з величин, що характеризують дану функцію, математичний вираз, що, будучи обернений в нуль, указує на відхил функції від норми.

дискримінація (лат. discriminatio — розрізнення) — 1. надання представникам будь-якої країни менших прав, ніж представникам інших країн; 2. дія на ціо'наль'на — безправ-

не становище поневолених народів, наприклад, поневолених російським комунизмом націй, що їх утискує російська нація, прикриваючись людоненавистницькою теорією клясової боротьби.

ди'ску'рс (фр. discours з лат. discursus — міркування) — перемови; ділова розмова.

дискурси'вний (лат. discursus — міркування) — розумовий; заснований на логічних міркуваннях, що з них кожне залежить від попереднього й обумовлює наступне.

диску'рсія (лат. discursus — міркування) — пізнання цілості через частини.

дискус'ійний (див. д и с к у с і я) — спірний, суперечливий, непевний.

диску'сія (лат. discussio — дослідження) — обмін думок, обмірковування певного питання в розмові, в пресі.

дискутува'ти (лат. discutere — досліджувати) — обмірковувати, сперечатись, вести дискусію.

дисльока'ція (фр. dislocation — переміщення) — 1. розташування (війська) в даній місцевості або на фронті; 2. зміщення шарів земної кори (г е о л.).

дисменоре'я (див. дис... +

гр. men — місяць, rheō — течу) — затрим менструацій з відчуттям корчієних болів у жінок (м е д.).

дисметрі'я (див. дис... +гр. metron — міра) — розлад рухів людського тіла в наслідок враження мозочка (м е д.).

дисона'нс (фр. dissonance з лат. dissonans — різнозвучний) 1. різноголосся; поєднання тонів, що не творять гармонії; 2.* незгода, невідповідність чиїхсь думок або поведінки до настрою чи переконань оточення.

дисонува'ти (лат. dissonare) — 1. різнити (голосами), звучати не в тон (м у з.); 2.* висловлювати незгідні з загально прийнятими думки, погляди; поводитись невідповідно до прийнятих правил поведінки в оточенні.

дисоція'ція (лат. dissociatio) — 1. розпад молекул на складники; розширення молекул на й о н и (ф і з.); 2. порушення зв'язку в психічних процесах (п с и х о л.).

диспансе'р (фр. dispensaire з dispenser — звільняти, роздавати) — установа для опіки та лікування хворих на заразливі хвороби.

диспепсі'я (гр. dyspepsia —

нестравність) — нестрав -
ність у шлунку, розлад тра -
влення (м е д.).

дисперм.'я (гр. di(s) — дві -
чі, sperma — насіння) —
хоробливе запліднення яй -
ця двома зародками.

диспе'рсія (лат. dispersus —
розсіяний, розсипаний) —
1. розщеплення світла на
кольори при переході крізь
тіла; 2. роздрібнення речо -
вини на малі частки (ф і з.)

диспе'рсність (див. д и с -
п е р с і я) — ступінь фі -
зичного або хемічного роз -
зібнення речовини на час -
тки. (що дрібніші частки,
то більша дисперсність).

диспе'чер (англ. dispatcher)
— особа, що регулює рух
поїздів на залізниці, розпо -
діляє електричну енергію
на електровні або з допо -
могою сигналізації та засо -
бів зв'язку керує всім пе -
ребігом праці механізова -
ного підприємства.

диспече'рська с и с т е м а
(див. д и с п е ч е р) цент -
ралізоване регулювання ру -
ху поїздів на залізниці або
роботи на механізованих
підприємствах.

диспно'е (гр.) — дихави -
ця, задуха, розлад дихання.

диспози'ція (лат. dispositio
— розташування) — 1. роз -
пис військові для бою або
для походу; 2. плян розта -

шування кораблів; 3. виз -
начення злочину в законі
(ю р.).

диспоне'нт (лат. disponens
— той, що розподіляє) —
— 1. уповноважений про -
вадити справи торговель -
ної фірми; 2. особа, що
має гроші на рахунку в ко -
місіонерів або в кореспон -
дентів банку.

диспону'ваний (див. д и с -
п о н у в а т и) — пригото -
влений; добре настроений.

диспонува'ти (лат. disponere
— розміщати) — наказува -
ти, давати розпорядження,
мати в своїм розпоряджен -
ні певні суми грошей на
рахунках.

диспро'зій (гр.) — хеміч .
ний елемент (Dy) з групи
рідких земель.

диспропо'рці'я (див. дис...
+ п р о п о р ц і я) — нес -
півмірність, нерівномірне
співвідношення частин.

ди'спут (лат. disputare —
розмірковувати, спереча -
тись) — 1. усна наукова
п о л е м і к а; 2. публічна
оборона наукової праці на
здобуття наукового ступ -
ня.

диспута'нт (лат.) — учас -
ник д и с п у т у.

диспутова'ти (див. д и с -
п у т) — сперечатися на
певну тему.

диста'нція (лат. distantia) —

віддаль; 1. залізнична дільниця; 2. віддаль між військовими колонами вглиб; 3. віддаль, на якій відбуваються спортивні змагання.

дистелеологія (гр.) — наука про недоцільні утвори в організмі.

дисте'н, або **к і я н і т** — мінерал (Al_2SiO_5)

дистилюва'ти, див. **д е с т и л ю в а т и**.

дистиляція, див. **д е с т и л я ц і я**.

ди'стих (гр. *distichon*) — сполука двох рядків вірша (гексаметра й пентаметра) в одну строфу.

дисто'ма (гр.) — двоустий черв.

дистомато'за (гр.) — хвороба, що її спричиняють **д и с т о м и**.

дисто'рсія (лат. *distorsio* — викривлення) — 1. розтягнення суглобів (м е д.); 2. викривлення зображень простих ліній лінзою (**ф о т о г р.**).

дистрибути'вний (лат. *distributus* — розподілений) — здатний до поділу на окремі частини; д-ий **з а к о н**: добуток альгебрійної суми на будь-яке число не зміниться, якщо його замінити на альгебрійну суму добутків окремих доданків на те саме число, наприкл.: $(a+b \cdot c) \cdot m = am + bm \cdot cm$

дистрибу'ція (лат.) — розподіл.

дистри'кт (с.-лат. *districtus*) — адміністративна одиниця (округа) в деяких країнах (напр., за гітлерівської окупації Польща була поділена на дистрикти: Варшавський, Краківський тощо).

дистрофі'я (див. **дис...** + гр. *trophē* — живлення) — розлад живлення (виміни речовин) у тканинах, органах або організмі (м е д.).

дисурі'я (див. **дис...** + гр. *uron* — сеч) — розлад сечовипускання (м е д.).

дисфа'гія (див. **дис...** + гр. *phagos* — той, що ковтає) — утруднення при ковтанні.

дисфа'зія (гр.) — утруднення мовного процесу.

дисфу'нкція (див. **дис...** + **ф у н к ц і я**) — розлад функції, напр., відчуття смаку абощо.

дисциплі'на (лат. *disciplina* — наука) — 1. вишкolenість, опанованість, воля діння собою; 2. обов'язкові правила поведінки; 3. безумовне виконання наказів; 4. окрема галузь науки.

дисципліна'рний (див. **дисципліна**) — 1. той, що стосується дисципліни; 2. поправний; д-ий **с т а т у т** — норми поведінки

та покари за порушення приписів у війську.

дисциплінований (див. дисципліна) — вишколений, самоопанований; точний у виконанні обов'язків.

дисциплінувати (див. дисципліна) — навчити бути дисциплінованим, привести до порядку.

дигирамб (гр. dithyrambos) — 1. у стародавніх греків і римлян — гимн на пошану бога Бакха; 2. перебільшене вихвалання; хвальна пісня або вірш.

дифамація (лат. diffamare знеславлювати, розголошувати погану славу) — знеславлення (публікація відомостей, що плямують честь або добре ім'я), обмова.

дифеніл (гр.) — вуглеводень ($C_{12}H_{10}$).

дифеніламі́н (див. дифеніл + амі́н) — добувана з аніліну кристалева речовина, що вживається у виробництві фарб та вибухових речовин.

диференційований (див. диференціяція) — порізнений, зрізничкований.

диференціювати (див. диференціяція) — 1. розкладати на частини (розкладати складне на прості

елементи), розчленовувати; 2. обчислювати диференціалі (мат.). **диференція́л** (лат. differentia — різниця) — 1. механізм, що дає можливість колесам автомобіля обертатися на закрутах з різною швидкістю при наданні їм однакових зусиль (мех.); 2. трибковий механізм, що ним надають обертового руху валові з двох різних рушійних джерел (тех.).

диференція́ля (лат. differentia — різниця) — безконечно мала частка; границя безконечно малої різниці між змінними величинами; відношення між невідомою функцією і її частками в формі рівняння (мат.).

диференціальний (див. диференціяція) — різницевий; заснований на протилежних рухах (мех.); нескінченно-малий (мат.); д-на психологія — дослідження індивідуальних особливостей психіки; д-на геометрія — частина геометрії, що досліджує об'єкти з допомогою диференціального числення; д-не числення — відділ математики, що обчислює й застосовує диференціалі; д-ні рівняння — рів-

няння, що зв'язують невідомих функцій з їх похідними та незалежними змінними; д-ні механізми — механізми, що в них результативний рух пропорційний з різницею або сумою складових рухів; д-ий тари́ф — різні норми оплати за транспортування вантажів залежно від віддалі (що більша віддаль, то менші норми).

диференція́ція (лат. *differe* — відмінність) — розчленування, розклад однорідного на різні частини; перехід від одноманітного до різноманітного.

дифіодонти́зм (гр. *di(s)* — двічі, *phyein* — творити, *odus* — зуб) — одноразова зміна зубної системи у ссавців (б і о л.).

дифосге́н (гр. *di(s)* — двічі, *phōs* — світло, *genos* — рід) — безкольорове отруйне течиво, що його добувають хлоруванням метилового етеру мурашиної кислоти.

дифра́кція (н.-лат. *diffra* — розломлений) — заломлення світлового променя перепорою, тобто об'їгання світлових хвиль навколо перепон, що трапляються на їх шляху.

дифтери́т (гр. *diphthera* —

шкіра) — гостро заразлива хвороба горла, зів та носової порожнини, що її спричиняють так звані лефлерівські бацили (м е д.). (народня назва: обклад).

дифтері́я (гр. див. д и ф т е р и т).

дифто́нг гр. *di(s)* — двічі, *phthongos* — голос, звук) — двозвук; сполука двох голосних звуків в одному складі.

дифу́зія (лат. *diffusio* — розлиття) — процес випівнювання концентрацій газів (пари), течив чи твердих тіл, обумовлений рухом молекул, в наслідок чого молекули речовини більшої концентрації проникають у речовину меншої концентрації.

дифу́зний (див. д и ф у з і я) — розсіяний, напр., світло (ф і з.).

дифу́зор (див. д и ф у з і я) — 1. апарат для вилучення цукру з буряків або екстрактів з інших речовин; 2. мембрана в звукових апаратах для підсилення звуку.

дихога́мія (гр. *dicha* — на дві частини, *gamos* — шлюб) — неодночасне дозрівання пиляків і зав'язку в квітках двостатевих рослин, що унеможливорює самопліднення (б о т.).

дихоте́рмія (гр. *dicha* — на дві частини, *thermē* — тепло) — розподіл різних температур на різних глибинах у морі.

дихото́мія (гр. *dicha* — на дві части, *tomē* — розтин) — 1. поділ обсягу поняття на дві частини; 2. розщеплення тіла вздовж його подовжньої осі; 3. фаза місяця, коли освітлена половина зверненої до нас його сторони.

дихрої́зм (гр. *di(s)* — дві чі, *chrōma* — колір) — двокольоровість кристалів, що світяться різними кольорами, залежно від напрямку, в якому крізь них дивитись.

дихрої́т (гр.) — водяний сапфір (м і н.).

дихромати́зм (гр. *di(s)* — двічі, *chrōma* — колір) — зміна забарвлення деяких розчинів, залежно від їх концентрації, напр., при слабкій концентрації розчин ціяніну синій, при більшій — червоний.

дихромати́чний (див. *дихроматизм*) — двокольоровий.

дия́вол (гр.) — злий дух, біс, дідько.

дия́кон (гр. „слуга”) — церковнослужитель, помішник священика (в православної церкви).

Дідо́на — богиня, засновниця Картагени (м і т.).

діе́др (гр. *di(s)* — двічі, *hedra* — основа, поверхня, бік) — двостінник (кристалографія).

діеле́ктрик (гр.) — непровідник, ізолятор; тіло, що зберігає в собі електричну насагу, не проводить електричного струму (напр., скло, порцеляна тощо).

діе́з (др. *diēse*) — знак підвищення голосу на пів тону (м у з.).

діе́та (гр. *diata* — спосіб життя) — згідне з приписами медицини харчування.

діете́за (гр.) — схильність до хвороби.

діете́тика (див. *дієта*) — наука про гігієнічне життя, про доцільне (дієтичне) харчування (зокрема при хворобах).

діетети́чний (див. *дієта*) — належний до дієтики, згідний з дієтетикою.

діети́чний (див. *дієта*) — згідний з приписаною дієтою.

дієтотерапі́я (див. *дієта + терапія*) — лікувальний режим харчування за приписаною дієтою.

дієце́зія (гр.) — церковна округа на чолі з єпископом.

дизель (мотор) (нім. вл.) — середопальний рушій, що працює на важкому паливі (нафта), системи нім. інженера Рудольфа Дізеля.

діо'д (гр. di(s) — двічі) — див. к е н о т р о н.

Діоні'с — 1. бог вина й пияцтва в стародавніх греків (у римлян Бакх).

діопси'д (гр.) — камінь із гатунку піроксенів ($MgCa - Si_2O_6$).

діопта'з — напівкоштовний камінь (H_2CuSiO_4).

діо'птер (гр. dia — крізь, optomai — дивлюсь) — прозір в оптичних приладах для усталення напрямку даної точки (при тригонометричних вимірах).

діо'птрика (гр. dioptrikē) — наука про заломлення світлових променів (геометрична оптика).

діоптри'чний (гр. dioptrikos) — прикметний для явищ у прозорих середовищах.

діоптрі'я (гр. dioptrē — той, що бачить наскрізь) — одиниця сили заломлення оптичного приладу або системи (заломлювальна сила лінзи, що її фокусна віддаль дорівнює 1 метрові).

діори'т (фр. diorite з гр. diorizō відділяю) — магматична маса, затверділа під земною корою; камінь зеле-

ного кольору (м і н.).

діорто'за (гр.) — направлення скалічених частин тіла (м е д.).

Діоску'ри (гр.) — сини Зевса й Леди, юнаки-лицарі, нерозлучні брати-близнюки Кастор і Поллукс.

діосмо'за (гр.) — просочування течив крізь порувані перепони.

діяба'з (гр. diabas — розщеплений) — магматична маса з лябрадору й авгіту (будівельний матеріал)

діябе'т (гр. diabētēs) — хвороба обміни речовин в організмі, що спричиняє збільшення сечі; д-б ц у к р о в и й, цукровиця — нагромадження цукру в крові й виділення його через сеч.

діябе'тик (див. д і я б е т) — хворий на діабет.

дія'больо (іт.) — дитяча гра в підкидання клубочка з допомогою шнурка, прив'язаного до двох паличок.

діягене'за (гр. dia — нарідно, genesis — народження, походження) — перетворення намулу на дні морів на кристалічні лупаки в наслідок тиску й високих температур (г е о л.).

діягно'за (гр. diagnōsis — означення, пізнання) — 1. визначення хвороби на під-

ставі її симптомів (м е д.).
2. характеристика та опис тварин або рослин за їх ознаками.

діягно'стика (гр. *diagnōsti - kos* — здатний пізнавати) — наука про визначення хвороб та про характеристики для кожної хвороби прикмети.

діягона'ля (лат. *diagonalis* із гр. *diagōnios* — той, що йде з кута в кут) — перекутня; проста лінія, що з'єднує несуміжні вешки багатокутника (г е о м.).

діягона'ль (див. ді я г о н а л я) — гатунок сукна із скісними пружками.

діягра'ма (гр. *diagramma* — рисунок) — рисунок, що показує статистичні дані або взагалі якісь величини.

діяде'ма (гр. *diadēma*) — 1. пов'язка на голову в стародавніх грецьких жерців, а також у царів за давніх та середніх віків; 2. жіноче убрання на голову у вигляді невеликої корони.

діядо'хи (гр. *diadochos* — спадкоємець) — воїводи Олександра Македонського, що поділили між собою його імперію після його смерті (323 р. до Хр.).

діязомета'н (гр.) — отруйний газ.

діякрити'чний (гр. *diakriti -*

kos — розпізнавальний) — підставовий для визначення чогось правильного (вимови звука абощо); д-ні з н а к и — значки при літерах, що вказують на іншу вимову позначеного цією літерою звука без цього значка (напр., у чеській мові: с - щ).

діяле'кт (гр. *dialektos*) — місцева говірка.

діялектизм (див. ді я л е к т) — говіркові елементи в літературній мові (слова, вислови).

діяле'ктик (гр. *dialektikos*) — 1. мистець у дискусії; 2. фахівець у застосуванні діялектичної методи, а також прихильник діалектики в філософії.

діяле'ктика (гр. *diagesthai* — вести розмову, полеміку) — 1. у стародавніх греків — мистецтво вести дискусію, розкривати суперечності в міркуваннях супротивника; 2. метода думання й пізнання, що доходить істини через розкриття суперечностей, ідучи від тези й антитези до розгорнутого з них вищого ступня — синтези (творці діалектики: Фіхте, Шеллінг, Гегель).

діялекти'чний (див. ді я л е к т и к а) — властивий

діалектиці, згідний з її законами.

діалектографія (гр. *dialek - tolos + graphō* — пишу) — опис говірок певної мови.

діалектолог (див *дія - лектологія*) — дослідник мовних говірок (*дія - лект і в*).

діалектологія (гр. *dialektos + logos* — наука) — наука про мовні говірки, *дія - лект и (лі н г в)*.

діяліза (гр. *dialysis* — відокремлення) — процес відокремлення розчинних домішок із колюїдних розчинів (*х е м*).

діялог (гр. *dialogos*) — 1. розмова двох осіб; 2. літературний твір, написаний у формі розмови двох осіб.

діямагнетизм (гр.) — властивість деяких тіл відштовхуватись від магнетних полюсів.

діямагнетичні тіла — тіла, що відштовхують від себе силові лінії магнетного поля (напр., *б і с м у т*).

діямант (фр. *diamant* з гр. *adamas*) — кристалічна відміна вуглецю; найтвердіший камінь.

діаметр (гр. *diametros* — поперечник) — промір, поперечник, проста лінія, що ділить коло на дві рівні частини, з'єднуючи дві точки

кола й переходячи через його центр (*г е о м*).

діаметральний (лат. *diame - tralis* із гр.) — той, що лежить на протилежнім кінці *дія метра*.

Діяна (лат. *Diana*) — богиня полювання, цнотливо сти й місяця; сестра Аполлона в стародавніх римлян (*у греків Артеміда*).

діяпазон (гр. *dia pasōn* — через усі струни) — 1. скаля голосу або звучання музичного інструмента; 2. засяг діяльності, здібностей або енергії певної особи.

діяпедеза (гр.) — проникання червонокрівців крізь стінки жил.

діяпозитив (гр. *dia* — через, лат. *positivus* — додатний) — фотографія на склі або целюлозі для демонстрування чарівним ліхтарем.

діярея (гр. *diarrheō* — витікати) — бігунка, розлад шлунка.

діярій, діяріом (лат.) — денник, запис подій, хроніка, спогади.

діярхія (гр. *di(s)* — двічі, *archē* — влада) — влада двох осіб.

діяспор (гр. — мінерал ($Al_2O_3 \cdot H_2O$)).

діяспора (гр.) — розсіяння, насильне розселення людности (напр., жидів за

римського панування за межами їх батьківщини).

діастаза (гр. *diastasis* — роз'єднання) — фермент травних органів, що перетворює крохмаль на цукор (м а л ь т о з у).

діастола (гр. *diastolē* — розтягання) 1. ритмічне розширення серця (ф і з і о л.) 2. наголошування ненаголошених складів у віршуванні.

діастрофізм (гр.) — сукупність тектонічних процесів у земній корі та спричинених ними дислокації.

діатеза (гр. *diathesis* — нахил) — спадкова схильність організму до захворювань.

діатермія (гр. *dia* — через, *thermē* — жар) — лікування теплом височастотного електричного струму.

діатермокоагуляція (див. діатермія + коагуляція) — лікування прип'яканням тканин струмом.

діатомеї (гр. *diatomē* — розтин надвое) — водорості, що їх оболонкові клітини складені з двох самостійних половинок.

діатоміти (гр. *diatomē* — розтин) — гірські породи, утворені з оболонок діатомеї.

діятоніка (гр. *diatonikos* — той, що переходить від тону до тону). — система тонів, що складається з дванадцятьох октав, а кожна октава складена з сімох тонів і двох півтонів.

діятонічна гама (див. діятоніка) — гама на сім ступнів в октаві з п'ятьма тонами й двома півтонами.

діяте́рми (фр. з гр. *diatērma* — отвір) — вулканічні канали, пробиті вибухами підземних газів (г е о л.).

діятриба (гр. *diatribē* — чвари; розтирання; знищення) — гостра промова або стаття образливого чи наклепницького характеру (див. п а с к в і л ь).

діятроза (гр.) — справжня суглоб (а н а т.).

діятропізм (гр. *dia* — нарізно + *тропізм*) — поперечний тропізм; рух рослини простопадно до напрямку подразнення.

діяфан (гр. *diaphanēs* — прозорий) — матова несклицьована порцеляна.

діяфанія (гр. *diaphaneia* — прозорість) — прозоре зображення на склі.

діяфанометр (гр. *diaphaneia* — прозорість, *metrēō* — міряю) — прилад виміряти прозорість атмосфери.

діяфаноскоп (гр. *diaphaneia*

— прозорість, skopeō — дивлюсь) — прилад для аналізу зерна на проростання та визначення його борошнистости; 2. прилад просвітлювати органи людського тіла (очі, шлунок тощо).

діяф'за (гр. diaphysis) — середня частина рурчастих кісток (а н а т.).

діяфо'н (гр. ζία — кризь, phōnē — звук) — апарат подавати звукові сигнали з маяків.

діяфоні'я (гр. diaphōnia — різноголосся) — багатоголосість, різноголосся (див. д и с о н а н с).

д'яфра'гма (гр. diaphragma — перетинка) — 1. грудночеревна перепона (а н а т.), що відокремлює грудну порожнину від черевної; 2. усяке обмеження пучка променів, що проходять через оптичну систему (ф і з.).

діяхроні'я (гр. dia — кризь, chronos — час) — історична послідовність у розвитку мовних явищ (л і н г в.).

до (іт. do) — назва першого тону в сучасній музичній абетці (по-німецькому — с).

до'berman-пінчер (вл.) — порода службових собак у Тюрингії, виведена схрещуванням вовчурів з пінчерами.

до'гма (гр. dogma) — 1.

твердження, що його приймають безкритично, на віру; 2. основні твердження християнського віровізнання, схвалені на вселенських соборах.

догмати'зм (див. д о г м а) — 1. некритичне візнання будь-яких тверджень (взірець догматизму маємо в сучасному російському комунізмі, що сліпо додержується тверджень Маркса-Енгельса-Леніна, забороняючи під страхом смертної кари будь-яку їх критику). 2. догматичне філософування без критичної теорії пізнання.

догма'тик (гр.) — 1. філософ позитивних тверджень 2. особа, що не припускає критики своїх тверджень.

догма'тика (гр.) — 1. наука про догми; 2. система догм християнської віри.

догмати'чний (гр. dogmatikos) — категоричний, той, що не припускає сумнівів чи заперечень; д-на м е т о д а — метода навчання, коли слухачі мусять приймати твердження безкритично, на віру (напр., вивчення марксизму - ленінізму в умовах сучасного комунізму).

дог (англ. dog — собака) — порода собак.

додекаго'н (гр. dōdeka —

дванадцять, gonia — кут) — правильний дванадцятикутник (г е о м.).

додека'едр гр. dōdeka дванадцять, hedra — основа, по-верхня) — 1. дванадцятистінник, тобто тіло, обмежене дванадцятьма площинами (м а т.); 2. кристалічне тіло, обмежене дванадцятьма правильними п'ятикутниками (к р и с т.).

додека'рх'я (гр. dōdeka — дванадцять + ...а р х і я) — влада дванадцятьох осіб.

дож (іт. doge з лат. dux — проводир, провідник).

титул володарів Венеції та Генуї за середньовіччя.

до'за (гр. dosis) — 1. певна кількість ліків, уживана за один раз; 2.* певна кількість (чогобудь).

дозиме'тр'я (див. д о з а + metreō — міряю) — визначення дози (кількості) речовини, що діє на організм (променевої або електричної енергії).

дозува'ти (див. д о з а) — ділити на дози (ліки або що).

до'йна (рум.) — одна з найхарактеристичніших пісень румунського фолкльору.

док (англ. dock або голян. dok) — 1. портові підйоми підіймати з води судна на

ремонт; 2. ремонтна корабельна майстерня.

до'кер (англ. docker) — робітник на доках.

доксо'графи (гр.) атичні письменники, що збирали або викладали думки філософів.

доксоло'гія (гр.) — молитва на звеличання Пресвятої Трійці.

до'ктор (лат. doctor із docere — вчити) — найвищий науковий ступінь, що надається при університетах за наукові праці.

доктора'льний (фр. doctoral з лат.) — самопевний, повчальний (тон), що не припускає заперечень.

доктора'нт (див. д о к т о р) — кандидат на докторський ступінь; науковець, що готує докторську дисертацію.

доктора'т (див. д о к т о р) — іспит на ступінь доктора; звання доктора.

доктри'на (лат. doctrina) — наукова теорія, система; д-на М о н р о е — принцип зовнішньої політики ЗДА, що його оголосив 1823 р. президент Монроє під гаслом „Америка для американців”, скерований проти втручання європейських країн в справи ЗДА, як і проти втручання ЗДА

в справі європейських країн.

доктрине'р (фр. *doctrinaire* з лат.) — особа, що сліпо, безкритично додержується відірваних від життя абстрактних принципів (схоласт).

доктрине'рство (див. доктринер) — додержування в міркуваннях та поведінці відірваних від життя принципів і правил.

докуме'нт (лат. *documentum* — повчальний приклад, спосіб доведення) — 1. складене згідно з законами свідомство, що стверджує дійсність події, факту, права; 2. писемний доказ; 3. офіційна посвідка, що стверджує об'єктивні дані про особу.

докуме'нтальний (див. документ) — стверджений доказами (документи), фактами.

доліхокефа'л (гр. *dolichos* — довгий, *kephalē* — голова) — антропологічний тип людини, що має вузьку й довгу форму голови.

доліхокефа'лія (див. доліхокефал) — довгоголовість; форма голови, коли поперечний її діаметр становить найбільше 75 відсотків подовжного.

доліхокра'нія (гр. *dolichos* — довгий, *kranion* — череп)

— див. доліхокефалія.

до'ляр (англ. *dollar* з нім. *Taler*) — грошева одиниця в США, Канаді, Мехіко, Абесінії.

дольме'ни (кельт-брет. *dol* — стіл, *men* — камінь) — найдавніші монументи з камінних брил (на Україні „багатирські хати”).

дольомі'т (фр. вл. *Dolomieu*) — мінерал ($\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$, суміш вуглекислих солей кальцію й магнію).

дольоро'зо (іт. *doloroso* — з болем, з смутком) — виконання мелодії з болем, скорботно (муз.).

до'льче (іт. *dolce*) — ніжно (муз.).

доме'н (фр. *domaine* — маєток, володіння, власність з лат. *dominica (terra)* — володарська земля) — 1. земельна власність феодала; 2. державні добра.

доместика'ція (лат. *domesticus* — хатній) — приручення диких тварин.

доміна'нта (лат. *dominans* — панівний) — 1. панівний образ, мотив, ідея, стилістичний засіб, панівна форма в творах письменника, літературного напрямку або що (літ.); 2. панівний рефлекс, що трансформує й спрямовує в даний момент працю рефлекторного

апарату (рефлексологія); 3. нестійке співзвуччя ладів, що визначається наявністю введеного тону (церковна музика); 4. п'ятий тон від початкового тону діятонічної гами (м у з.).

доміна'нтний (див. д о м і н а н т а) — панівний; д-на п р и к м е т а — предківська прикмета, що успадковується в першому поколінні гібридів (б і о л.).

домініка'нці (вл.) — католицький чернечий орден, що його заснував (13 ст.) для боротьби з ересями проповідник Домінік; свого часу домініканці, з доручення папи римського керували інквізицією.

доміно' (фр. domino з іт.) — 1. довгий маскарадний плац; 2. плац в католицьких ченців; 3. гра в кістки (28 штук з намальованими на них вічками).

домінува'ти (лат. dominare) — панувати, переважати.

домінійо'н, дом'нія (англ. dominion — володіння з лат.) — самоуправна одиниця в Британській імперії (Австралія, Канада, Південно-Африкаський Союз, Нова Зеландія, Цейлон (раніше)).

домкра'т (нім. Daumkraft) — споруда з механічною підмогою підіймати на не-

велику висоту для ремонту або авто, вагони, паротяги тощо (домкрати бувають гвинтові, гідравлічні, пневматичні, рейкові).

до'мра (лат.) — струнний музичний інструмент типу мандоліни.

дон (есп. don з лат. domus — пан) — пан; шляхетський титул в Іспанії.

дона'ця (лат.) — дарунок (землі, маєтків) від держави.

донжо'н (фр. donjon) — головна вежа замку часів середньовіччя (арх.).

Дон Жуа'н (есп. Don Juan), правильно: Дон Хуан) — 1. тип легковажного, гордого, злісного та безбожного облесника жінок; герой іспанської легенди та багатьох творів письменства 17-19 ст.; 2.* облесник, залютник, джигун.

Дон Кіхо'т — лицар-оборонець покривджених, мрійник, борець проти уявних ворогів, за вимріяні, але нежиттєві ідеали; герой роману „Дон Кіхот” Сервантеса; 2.* дон кіхот — фантаст, людина, що бореться за вимріяні, але нежиттєві або нездійсненні ідеали.

до'нна (іт. donna) — пані; жінка шляхтича.

до'нор (англ. donor — давач, з лат. donare дарувати)

— особа, що дає свою кров для переливання хворому (м е д.).

до'нья (есп. doña) — пані.

дорса'льний (лат. dorsum — спина) — хребтовий, спинний (а н а т.); д-ні п р и - г о л о с н і — приголосні звуки, що утворюються з участю спинки язика, на - прикл., звук т.

доруа'р (фр. dortoir) — спільна спальня в гуртожитках при навчальних установах.

дось'є (фр. dossier) — збірка актів до справи (в суді, в поліці).

дота'ція (фр. doter з лат. dotare — постачати) — допомога грошима, майном, що видається підприємству на відшкодування збитків; доплата.

доф'ін (фр. dauphin з лат.) титул французьких кронпринців, спадкоємців королівського престолу у Франції до кінця 18 стол.

доце'нт (лат. docens — навчитель) — викладавець у вищій школі, що не має професорського звання, а ле самостійно провадить певний курс.

доценту'ра (див. д о - ц е н т) — доцентська посада, звання. діяльність.

драб (нім.) — ледащо, голодранець.

драба'нти (поль. з іт.) — королівська гвардія за середньовіччя.

драві'ди — тубільці Індії (не арійської раси).

драгома'н (тур. з ар. tardžuman) — перекладач при посольствах та консулятах східних країн.

драгу'ни (фр. dragon) — важко озброєна кіннота, що може діяти і як піхота.

драге'т (фр.) — напіввовняна, напіввлянна тканина.

драдеда'м (фр.) — тонке дамське сукно.

драже' (фр. dragée) — дрібні округлі різнокольорові цукерки.

драйв (англ. drive) — удар у грі в теніс, що надає м'ячеві обертового руху в напрямі лету.

Драко'н, (гр.) — грецький законодавець, що видав суворі закони (620 р. до Хр.)
2. сузір'я між Великим Возом і Малим.

драко'н² (гр. drakōn — змія) — казковий крилатий змія з багатьма головами.

драко'нівські з а к о н и — надто жорстокі закони (від імени грецького законодавця Дракона).

дра'ма (гр. drama — дія) — 1. проміжний між комедією й трагедією сценічний твір, написаний у формі діялогу без авторської мови

- з певним, сповненим кон - філіктів сюжетом.
- драмати́зм** (див. д р а - м а) — 1. напруженість дії, переживань, боротьби в творі (л і т.); 2.* загостреність боротьби почуттів чи інтересів у наслідок збігу певних обставин.
- драматизува́ти** (див. д р а - м а) — 1. переробляти розповідний твір на діалог; 2. перебільшувати гострість події або переживань.
- драмати́чний** (гр. dramati - kos) — той, що має форму драми (твір); 2.* різкий.
- драмату́рг** (див. д р а м а - т у р г і я) — письменник, що пише п'єси.
- драмату́ргія** (гр. dramatur - gia) — 1. теорія драми як літературного твору; 2. творча діяльність драматурга.
- драп** (фр. drap — сукно) тепла вовняна тканина.
- драпрі́** (фр. draperie) — містечке убрання; 2. кімнатна оздоба з багатьох пофалдованих завіс; 3. мальовничі завіси в театрі.
- драпува́ння** (фр. draper) — декорування непрозорою пофалдовою тканиною.
- драпува́ти** (фр. draper) — оздоблювати пофалдованими завісами, одягати в пофалдований одяг.
- драсти́чний** (гр.) — гострий, драгливий, сильнодієвий.
- дра́хма** (гр. drachmē) — 1. грошова одиниця в Греції; 2. одиниця аптекарської ваги (3,732 грама).
- дредно́вт** (англ. dreadno - ught — безстрашний) — великий лінійний панцерний корабель.
- дрези́на** (вл.) — трибковий візок, що йому надають руху руками, для пересування по залізничних рейках; а в т о д р е з и н а — дрезина з середопальним рушієм.
- дрейф** (гол. drijven — плавати) 1. збочення судна від курсу під дією вітру або хвиль; 2. кут, утворюваний напрямком корабельного кіля та напрямком руху корабля під дією вітру або хвиль; 3. така спрямованість корабля, при якій він може стояти нерухомо незалежно від вітру й течії.
- дрейфува́ти** (англ.) збочувати від курсу, напрямку плавання (м о р.); 2. спрямовувати корабель так, щоб він стояв, не зважаючи на вітер.
- дрена́ж** (фр. drainage з англ. drain — висушувати) — 1. висушування місцевості з допомогою рур та рівчаків; 2. система рівчаків та

дірчастих рур для висушування ґрунтів.

дренува'ння (див. д р е н а ж) — 1. видалювання з порожнини будьякого органу тіла гнійного течива або крові з допомогою рурок (м е д.); 2. процес витікання нафти до свердловини.

дресува'ти (фр. dresser) — навчати тварин різних умовних дій.

дрія'ди (лат. dryas з гр. drēs — дуб) — у грецькій і римській мітології — богині опікунки лісів (німфи-русалки), що народжуються разом з деревами, живуть у їх листі й умирають разом з деревами.

дроге'рія (др.) — торгівля аптечними та хемічними товарами.

дрозо'метр (гр. drosos — роса, metreō — міряю) — див. д р о з о с к о п.

дрозоскоп (гр. drosos — роса, skopeō — дивлюсь) — росомір, прилад виміряти кількість роси.

дромда'р (фр. dromadaire з гр. dromos — швидкий (верблюд) — одногорбий верблюд.

дро'сель (нім. Drossel) — 1. цівка з м'яного дроту, що має великий індуктивний опір і використовується для зменшення змінного

струму (е л . т е х.); 2. д р о с е л ь н и й х л и п а к — хлипак, що регулює впуск води, пари, газів у відповідні технічні споруди або впуск пальної суміші в циліндри середопальних рушіїв (т е х.).

друї'ди (фр. druides із кельт.) — каста жерців у кельтів стародавньої Галлії, Ірляндії, Британії.

друїди'зм (фр. druidisme з кельт.) — релігія стародавніх кельтів, що шанували природу й приносили своїм богам жертви в лісах.

друшля'к (нім. Durchschlag) — кухенний цидилок.

дуа'ла — тубільці Камеру ну (з племені негрів Банту).

дуалі'зм (лат. duo — два) — 1. філософський світогляд (Декарт, Кант), що визнає дві незалежні субстанції явищ: матерію й свідомість, буття й думання, тіло й дух, добро і зло і т. ін.; 2. визнання двох основних елементів у будь-якій сфері буття; 3. влада одного монарха над двома державами; 4.* роздвоєність, двоїстість.

дуалі'ст (див. д у а л і з м) — послідовник д у а л і з м у.

дуалісти'чний (лат. dualis)

— властивий дуалізові, двоїстий.

дубельт'івка (нім. з лат.) — двоцілкова рушниця.

дубле'р (фр. doubleur) — двійник; другий актор на ту саму роль в театральній виставі.

дубле'т (фр. doublet із double — подвійний) — другий примірник тієї самої речі; двійник.

дубліка'т (лат. duplicatus — подвоєний) — другий примірник речі; копія документа, що має юридичну силу оригіналу.

дублюва'ти (фр. doubler) — робити два примірники тієї самої речі; подвоювати.

дубль-бека'р — касівник подвоєного музичного знака (м у з.).

дубль-бемо'ль — знак зниження голосу на цілий тон (м у з.).

дубль-дієз — знак підвищення голосу на цілий тон (м у з.).

дубль-корд (фр. double corde) — виконання паса-жу, акорду чи мелодії водночас на двох струнах.

дубльо'н (фр. doublon із double — подвійний) — колишня золота монета в Іспанії, тепер у Болівії, в Чиле, Колумбії, Перу.

дува'н (тюр.) — козацькі сходи для розподілу здо-

бичі.

дува'нити (тюр.) — діли-ти воєнну здобич.

дуелі'ст (фр. duelliste) — учасник д у е л і (двобою).

дуе'ль (фр. le duel з лат. duellum — війна) — двобій, поединок згідно з приписами в присутності свідків (секундантів).

дуе'нья (есп. dueña з лат.) — господиня, почесна дама, що заступає молодій дівчині матір, супроводячи її пильнуючи за її поведінкою.

дуе'т (іт. duetto) — спів на два голоси, музичний твір на два інструменти.

дука'т (іт. ducato з duca — герцог) — золота монета у Венеції 13 ст. (червінець) та потім по всій Європі (також цехін).

Дульціне'я (есп.) 1. поетичне ім'я, що його надав Дон Кіхот служниці Альдонсі, обравши її собі за „даму серця”; 2.* коханка (іронічно).

дум-ду'м (від міста цієї ж назви в Індії) — олив'яна куля, що при вдарі в ціль розплющується й цим завдає тяжкої рани.

думпка'р (англ. dumpcar) — перекидний залізничний вагон (на вугілля, руду тощо), що при розвантаженні перекидається.

ду'о... (лат. duo — два) — у складених словах означає подвоєність (напр., д у - е т).

дуодесима'льна с и с т е - м а (лат. duodecimalis — дванадцятковий) — система творення чисел, в якій кожна вища одиниця складається з дванадцятьох нижчих.

дур (іт. duro — твердий) — мажорний, або веселий лад у музиці (протилежне: м о л ь).

дура'ни — плем'я південнозах. Афганістану.

ду'ро (ар. durr — перлина) — один із гатунків сорга (проса), що його плекають в Азії й Африці як харчову рослину.

дуумв'рат (лат. duumviratus) — влада двох осіб (у старод. Римі).

духа'н (тюр. з ар.) — невелика харчівня, корчомка, крамничка в народів Кавказу та близького Сходу.

ду'че (іт. duce з лат. dux —

проводир) — титул колишнього італійського диктатора Муссоліні.

діого'нь (мал.) — морський ссавець Індійського океану.

дю'ни (нім. Düne) — піщані горби на берегах морів, що їх наносять і пересувають вітри.

дю'алюмі'ній (лат. durus — твердий + а л ю м і н і й) — спол. алюмінію з міддю та невеликою кількістю заліза, силіцію, мангану, магнію, що піддається гартові, набуваючи великої твердості.

дюро'метр (фр. dur — твердий, гр. metreō — міряю) — твердомір, прилад визначати твердість технічних матеріалів.

дюше'с (фр. duchesse — герцогиня) — гатунок груш.

дяк (гр.) — церковний співець, навчитель початкової письменності в давній Україні.

Е

Еа'к (гр.) — син Зевса й русалки Етіни (м і т.).

ебєрти'сти (вл.) — прибічники французького революціонера якобінця Ебера, що були здебільшого з ремісників і вимагали нещадного терору проти своїх супротивників (18 стол.).

ебоні'т — штучно виготовлена кислототривка речовина (гартована з домішкою 30 відсотків сірки гума), уживана у виробництві гребінців, медичного посуду, на електроізоляцію.

ебїон'ти (жид.) — жидівська секта, що визнавала євангелію св. Матвія.

ебуліоскоп (див. ебуліоскопія) — прилад визначати молекулярну вагу речовин (х е м.).

ебуліоскопія (лат. *ebullire* + гр. *skopeō* — дивлюсь) — метода визначати молекулярну вагу речовин засобом спостереження над підвищенням точки закипання розчину речовини.

евакуація (фр. *évacuation* з лат.) — 1. очищення; виведення з певної території війська, населення; 2. новий вивіз військового майна, всяких цінностей, поранених, хворих з обширів воєнних дій.

евакуюва'ти, евакува'ти (лат. *evacuare*) — вивозити

людей, майно, виводити військо з обширів воєнних дій.

евакуйо'ваний, евако'ваний (але не евакуований) — виведений чи вивезений з обширів воєнних дій.

евальвація (фр. *évaluation* з лат. *valere* — бути вартісним) — повернення вартості валюті.

евапора'тор (лат. *evaporatio* — випаровання) — прилад для випаровання течив; випарювач.

евапорація (лат. *evaporatio* з *varor* пара) — випаровування.

евапоро'метр, див. евапоратор.

евге'ніка (гр. *eugenēs* — породистий) — наука про поліпшення людської породи біологічним добром.

евдемо'н (гр. *eu* — гарний, *daimōn* — дух) — добрий дух.

евдемон'зм (гр. *eudaimonia* — раювання) — наука про щастя; філософський напрям в античному світі, що визнавав прагнення людини до щастя за джерело етики; визнання щастя за мету людської діяльності.

евдемоні'ст (гр. *eu-daimōn* — опанований добрим духом, щасливий) — прихильник науки евдемонізм -

му (визнає, що мета моральних прагнень людини — щастя на землі).

евдемоністичний — належний до науки е в д е м о н і з м у.

евдіо'метр (гр. eudios — чистий, metreō — міряю) — 1. прилад визначати кількість кисню в повітрі та аналізувати газуваті тіла; 2. прилад, що ним з допомогою електричного струму перевіряють синтезу води, тобто визначають кількість кисню й водню, спожитих на її утворення.

еве'кці'я (лат. evehere — підіймати) — одна з періодичних змін у рухові Місяця під впливом тяжіння до Сонця (а с т р о н.).

евентуа'льний (лат. eventus — випадок) — можливий при певних обставинах; принагідний.

евентуа'льн'сть (див. е в е н т у а л ь н и й) — можливість.

евентуа'льно (див. е в е н т у а л ь н и й) — можливо, принагідно, випадково.

евкалі'пт (гр. eu — гарно, kaluptos — покритий) — австралійське велетенське дерево з родини миртових (сягає 150 м. висоти).

евкла'з (гр. eu — гарно, klasis — розламування) — прозорий або темносиньо-

го кольору мінерал (відміна берилла).

Евксінський Понт (гр.) — стародавня грецька назва Чорного моря.

Евмен'ди (гр. Eumenides) — богині помсти в грецькій мітології (див. Е р і н н і ї).

е'вну'х (гр. eunuchos — наглядач лігва) — кастрат, кастрований наглядач у гаремі.

евнухо'їд (див. е в н у х) — звироднілий організм на ґрунті слабости внутрішньо-секреторної функції статевих залоз.

еволю'та (лат. evoluta — розгорнута) — плоска крива лінія, що розгортається в іншу плоску криву — е в о л ь в е н т у (м а т.).

еволюці'йний (див. е в о л ю ц і я) — той, що еволюціонує (розвивається, поступово змінюється); належний до еволюційного світогляду; е-на теорія — теорія ступневого розвитку організмів від найпростіших до складних, започаткована від Чарлза Дарвіна, тепер використовується комунізмом для антирелігійної пропаганди (засліплений деякими успіхами в справі активного перетворення органічної природи штучними методами

комунізм у своїй зарозумілості робить висновки, що світ постав і еволюціонує без участі вищої сили, що такої сили і не існує).

ЕВОЛЮЦІОНІЗМ (див. е в о л ю ц і я) — теорія ступневого розвитку світу з найпростіших утворів.

ЕВОЛЮЦІОНУВАТИ — закономірно розвиватись, ступнево змінюватись.

ЕВОЛЮЦІОНІСТ — послідовник е в о л ю ц і й н о ї теорії.

ЕВОЛЮЦІЯ (лат. evolutio — розгортання) — розвиток, поступове утворення чогось складного з нескладних зародків; безперервна зміна суспільних форм без раптових стрибків (без релюцій). В розумінні „Еволюції” існує дві концепції: а) розвиток як збільшення або зменшення, як повторність і б) розвиток як єдність протилежностей (роздвоєння одного на взаємовиключальні протилежності); 2.* маневри, маневрування війська, перешикування його.

ЕВОЛЬВЕНТА (лат. evolvens — розгортаний) — плоска крива лінія, одержувана через розгортання іншої плоскої кривої, що зветься е в о л ю т а (м а т.).

ЕВПАТРИДИ (гр. eupatrides із

eu — гарно, pater — батько) — аристократи в стародавній Аттиці (нащадки шляхетних предків).

ЕВРИКА (гр. heurēka) — „Я знайшов!” (вигук Архімеда при відкритті першого закону гідравліки); 2.* вигук радості при якомусь здогаді абощо.

ЕВРИСТИКА (гр. heuriskō — знаходжу) — метода навідних питань у навчанні; система логічних способів та правил теоретичного досліду.

ЕВРИСТИЧНА МЕТОДА — (гр. heuriskain знаходити) — спосіб навчання в школі з допомогою навідних питань.

ЕВРИТМІЯ (гр. eurhythmia — стрункість, милозвучність) — рівномірність ритму в музиці, танцях, у мові.

ЕВРІДІКА — жінка Орфея, що своєю музикою намагався спонукати богів підземелля вернути їй життя (м і т.).

ЕВРОПА (лат. з гр. Europe з семіт. éreb захід сонця) — 1. донька фінікійського короля, що її викрав Зевес, обернувшись для цього в бугая; 2. частина світу; 3. супутник Юпітера.

ЄВРОПІЙ (вл.) — хемічний елемент (Eu), метал із гру-

пи рідких земель, атом. вага 152.

Евстахієва рурка (від італ. анатома Евстахіо) — рурковий канал, що сполучає середнє вухо з носогорловою порожниною (анатом.).

Евте'рпа (гр. Euterpē — та, що звеселяє) — муза ліричної поезії й музики в стародавніх греків (міт.).

евфемі'зм (гр. euphēmismos з eu — гарно, rhēmi — мовлю) — злагіднення вислову („відійшов”, замість „умер”).

евфоні'чний (див. е в ф о н і я) — милозвучний, гармонійний.

евфо'ні'ка (гр.) — наука про якісну звукову сторону поетичної мови.

евфо'ні'я (гр. euphōnia з eu — гарно, phōnē — звук) — 1. милозвучність тонів в акорді; 2. милозвучність у поетичному вислові.

евфорі'я (гр. euphoria) — перебільшене або хороєливе почуття вдоволення, радости (у психічно хворих).

егі'да (гр. aigis) — 1. Зевсів охоронний щит; 2. символ гніву й опіки богів (під егідою — під опікою); 2.* охорона, опіка, захист.

егої'зм (фр. égoïsme з лат. ego — я) — себелюбство;

ставлення свого „я” за мету етичної дії, надавання переваги своїм інтересам супроти суспільних.

егоїст (фр. égoïste з лат.) — себелюб; особа, що кожну справу оцінює з погляду користи для себе, також дбає лише про себе.

еготеї'зм (лат. ego — я, гр. theos — бог) — самообожування.

еготизм (фр. égotisme з лат. ego — я) — 1. нахил завжди говорити про себе; 2. напрям в літературі (романи про самого автора); 3. перебільшена оцінка вартости своєї особи.

еготи'ст (фр. égotiste з лат. ego — я) — 1. автор роману про самого себе; 2. людина, що любить завжди говорити про себе; перебільшує вагу своєї особи.

егоцентри'зм (лат. ego — я, centrum — центр) — визнання свого „я” за центр усеє світу; крайній індивідуалізм (філ.); див. с о л і п с и з м.

егалітари'зм (фр. égalitarisme з égalité — рівність) — теорія майнової рівности в суспільстві на ґрунті індивідуальної власности.

егалітари'ст — прихильник е г а л і т а р и з м у.

егаліта'рний (фр. égalitaire з égalité — рівність) — рів-

ноправницький, заснова - ний на загальній рівності; зрівняльний.

едафон (гр. edaphos — грунт) — світ живих істот у ґрунті даної місцевості.

Е'дда (ісл.) — дві збірки скандинавських мітів і легенд 13 століття.

еде'м (жид.) — 1. біблій - ний рай на землі; 2.* роз - кішний закуток на землі.

еди'кт (лат. edictum) — 1. у стародавнім Римі — пові - домлення преторів про правові норми, що їх вони будуть додержуватися в судовому процесі; 2. особливо важливі розпорядження імператорів і королів.

еді'ли (лат.) — помішники трибунів у стародавньому Римі, що наглядали за громадськими будинками, до - рогами, храмами, ринками, громадським порядком то - що.

Едї'п — мітичний цар Теб, герой „тебського” циклу грецької мітології, що розгадав три загадки сфінкса, також убив свого батька й одружився з його жінкою.

еже'ктор (фр. éjecteur) — апарат підіймати течива з допомогою пари, також випомповувати повітря на кораблях, шахтах.

езо'півська мова (від іме - ни грецького байкаря Aisō - pos) — приповідкова мова,

спосіб прихованого сенсу у висловлюванні.

езотери'чний (гр. ěsōterikos — внутрішній) — таємний, відкритий для обраних; протилеж.: е к з о т е - р и ч н и й.

езофагоскоп'я (гр. oisopha - gos — стравохід, skopeō — дивлюсь) — метода огля - ду стравоходу з допомо - гою рурки на 60-80 см. зав - довжки (езофагоскоп) з електричною лампкою.

езофагото'м.я (гр. oisopha - gos, — стравохід, tomē — розтин) — операція стра - воходу (х і р.).

ейдетиз'м (гр. eidos — вид) — здатність надзвичайно виразно пригадувати або зберігати в пам'ягі образ предмета довгий час після його зникнення з поля зо - ру.

ейде'тик (див. е й д е - т и з м) — людина, що так яскраво пригадує раніш бачене, ніби спостерігає дійсність.

ейдоло'г'я (гр. eidos — вид, logos — наука) — 1. відділ поетики, що розглядає об - разність поетичних творів; 2. наука про різні характе - ри тілесно-душевної люд - ської одиниці.

ейкумена, див. е к у м е - н а.

ейсангелія (гр.) — судова

скарга в ареопаг у старод. Греції.

Ейфельова вежа (фр. *Eiffel*) — побудована в Парижі за проектом інженера Ейфеля вежа для міжнародної виставки 1889 року (300 м. заввишки).

ейфорія, див. *е ф о р і я*.
еква'тор (лат. *aequator* — вирівнювач) — 1. рівни'к (уявна лінія, що ділить земну кулю на південну й північну півкулі); 2. *н е б е с н и й* ек-р — велике коло небесної сфери, простопадне до осі всесвіту; ділить небо на південну й північну півкулі.

екваторі'ял (див. *е к в а т о р*) — прилад спостерігати зірки; див. *е к в а т о р і я л ь н и й* інструмент.
екваторі'яльний — рівниковий; ек-ний *о б ш и р* — простір понад *е к в а т о р о м*; ек-ні *к о о р д и н а т и* — координати, що мають за основну площину площину *е к в а т о р а*; ек-ний *і н с т р у м е н т* — телескоп, що дає змогу спостерігати зірки в їх рухові.

еквівале'нт (лат. *aequivalens*) — 1. рівновартник, рівноцінник; 2. рівноцінне відшкодування за втрати; 3. кількість хемічного елемента, що сполучається з однією часткою водню або

заступає її в сполуці; 4. *т о в а р*, яким виражено *в а р т і с т ь* іншого товару; 5. *з а г а л ь н и й* ек-т — *т о в а р*, що ним можна виразити вартість будь-якого іншого товару (таким еквівалентом є гроші); 6. *м е х а н і ч н и й* ек-т тепла — число одиниць роботи, рівнозначне з однією *к а л ь о р і є ю* (1 калорія еквівалентна 427 кілограмометрам роботи).

еквівале'нтний (див. *е к в і в і в а л е н т*) — рівновартісний, рівноцінний, рівнозначний.

еквілібри'ст (див. *е к в і л і б р и с т и к а*) — виконавець циркового мистецтва на приладах.

еквілібри'стика (*aequilibriumis* з *aequus* — рівний, *libra* — баянс) — 1. мистецтво рівноваги тіла; 2. циркове мистецтво їзди на конях та гімнастичних вправ на приладах; 3.* *н е с т ь і к і с т ь* у поглядах, викручування, крутість у висловлюванні думок.

еквілінеа'рність (лат. *aequus* — рівний, *linea* — рядок) — рівнорядковість; вимога додержання того самого числа рядків у перекладі вірша, що й в оригіналі.

еквіпотенц'яльна *п о в е р х н я* (лат. *aequus* — рів-

ний,) — поверхня, що її всі точки мають однаковий потенціал.

еквіритмі'я (лат. *aequus* — рівний, гр. *rhythmos* — ритм) — додержання ритмічних особливостей віршового оригіналу в перекладі.

екві'ти (лат. *aequites* їздці, вершники, лицарі) — патриціанська кіннота в стародавніх римлян; також — цієї ж назви соціальний стан.

е'кер (фр. *équerre* з лат.) — прилад для побудови кутів на місцевості (г е о д.).

екзальта'ція (лат. *exaltatio*) — перебільшене захоплення, піднесеність, збуджений стан; хороблива похвлявленість.

екзальто'ваний (див. е к з а л ь т а ц і я) — захоплений; надмірно збуджений.

екза'мен (лат. *examen* — іспит) — перевірка знань, умінь, вправності.

екзаменува'ти (лат. *examinare*) — перевіряти знання, уміння тощо.

екзаміна'тор (лат. *examinator*) — опитувач, той, що перевіряє знання, уміння або що.

екзара'ція (лат. *exaratio* — виорювання) — знесення поверхні ґрунту рухом льодовика (г е о л.).

екз'арх (гр. *exarchos*) — 1. в

стародавній Греції — голова жерців при храмі; 2. заступник візантійського імператора в його володіннях в Італії; 3. автономний єпископ, що має більшу владу за митрополита, але меншу, ніж патріарх

екзарха'т (див. е к з а р х) — 1. середньовічні візантійські володіння в Італії; 2. володіння екзарха.

екзеге'за (гр. *exēgēsis*) — 1. коментування біблії, святого письма; 2. філологічне товмачення літературних текстів.

екзегет (гр. *exēgētēs* — товмач) — 1. коментатор святого письма; 2. в старод. Греції — пояснювач оракула, законів, звичаїв; 3. філолог, що коментує літературні тексти.

едзеге'тика (гр. *exēgētikos* — поясняльний, товмачний) — наука про товмачення творів згідно з авторським розумінням їх змісту (к о м е н т а р і).

екзеквату'ра (лат. *exsequare* виконувати) — 1. посвідка, що її видає уряд чужоземному консулові, цим самим потверджуючи визнання його як консула; 2. виконання в даній країні судової постанови, схаленої в іншій країні.

екзекути'ва (лат. *exsecutio*

— виконання) — виконав -
ча влада.

екзекутор (див. е к з е к у -
ц і я) — виконавець поста -
нов, приписів влади.

екзекуція (лат. executio —
виконання присудів, на -
казів) — 1. фізична кара; 2.
продаж майна за борги; 3.
каральні заходи однієї дер -
жави проти іншої;

екзе'ма (гр. ekzeō — заки -
паю) — вогник, висипка, а -
бо хронічні пухирці чи
струпи на шкірі, що викли -
кають сверблячку.

екземпляр (exemplar — взі -
рець) — примірник, шту -
ка; один із багатьох одно -
рідних предметів, живих іс -
тот.

екзерци'с (фр. exerc'ice) —
вправа (м у з.).

екзисте'нція (лат. existētia
— існування) — існування,
буття, життя.

екзистенціалі'зм (див. е к з и с т е н ц і я) — філо -
софія буття, існування;
новітній напрям у філосо -
фії й літературі, що охоп -
лює питання реального іс -
нування людської одиниці
та її долі, оминаючи раціо -
налістичні теорії й догми
(основоположники: Гайде -
ггер, Сартр, Ясперс; попе -
редники: Кіркегор, Маркс,
Ніцше); екзистенціалізм
підносить потребу піклу

вання про людську одини -
цю й цим викликає шалену
лють і ненависть комуніа -
зму, що потоптав права о -
диниці заради абстрактно -
го колективізму та абст -
рактних догм на словах, а
на ділі заради егоїстичних
цілей незначної горстки ко -
муністичних проводирів.

екзо... (гр. exō — зовні) —
як приросток у складених
словах означає „зовніш -
ній”, напр., е к з о г а м -
н и й..

екзога'мія (гр. exō — зовні,
gamos — шлюб) — закон,
що забороняє шлюб між
чоловіком і жінкою одного
роду, племені абощо.

екзога'мний ш л ю б (див
е к з о г а м і я) — шлюб
між особами різних пле -
мен, народів абощо.

екзоге'нний (гр. exō — зов -
ні, genos — рід) — виник -
лий з зовнішніх причин; ек -
-нні п р о ц е с и — про -
цеси, що виникають на по -
верхні земної кори в наслі -
док дії моря, води, льодо -
виків, атмосфери (г е о л.).

екзоге'нна с и л а — зовні -
шня сила (Сонце для Зе -
млі абощо).

екзоде'рма (гр. exō — зов -
ні, derma — шкіра) — див.
е к т о д е р м а.

екзо'смос (гр. exō — зов -
ні, ōsmos — поштовх) — 1.

просочування густішого течива крізь перепону в рідше (ф і з.); 2. процес просочування течив і розчинів речовин із клітин у зовнішнє середовище (б і о л.).

екзотери'чний (гр. exoterikōs — зовнішній) — приступний для всіх, публічний; протил.: е з о т е р и ч н и й.

екзотермічний (гр. exō — зовні, thermos — теплий) — теплодайний; ек-ні р е а к ц і ї — хемічні реакції, що дають тепло.

екзо'ти (гр. exōtikos — чужий) — акліматизовані рослини.

екзо'тика (гр. exōtikos — чужий) 1. незвичайні предмети чужих країн; 2. сукупність характеристикних рис, властивих далеким країнам, переважно заморським, гарячим тощо; 3. усе, що здається незвичайним, химерним у чужій країні.

екзоти'чний (див. е к з о т и к а) — 1. чужинний, з під чужого підсоння; 2.* незвичайний, дивовижний.

екзотро'фний (гр. exō — зовні, trophē — живлення) — ознака для паразитичних, або сапрофітових організмів, що живуть на поверхні

організмів, які їх живлять (б і о л.).

екзофта'льма (гр. exō — зовні, ophthalmos — око) — банькатість, б а з е д о в а хвороба.

еківо'к (фр. équivoque з лат. aequivocus) — двозначний вислів, натяк, гра словами, киви-морги.

екіпа'ж (фр. équipage) — 1. повіз; 2. залога на кораблі, панцернику, літаку; 3. берегова частина, що поповнює команди фльоти.

екіпірува'ти (фр. équiper) — узброїти, забезпечити (одягом, зброєю, всім, що треба).

еклампсі'я (гр. eklampsis — спалах) — наглий напад корчів з утратою притомності у вагітних (м е д.); ек-ія д и т я ч а — корчі й запамороки в дітей на ґрунті розладу діяльності щитової залози.

еклекти'зм (гр. eklektikos — той, що вибирає з eklegō — вибираю) — методологічне поєднання різних систем філософії чи будь-якої іншої науки; 2. напрям у науці, філософії чи мистецтві, що не має цілості основних принципів; еклектизм намагається поєднати

в своїх поглядах основи різних учень, різних світоглядів, утворюючи з них суміш через злагіднення їх суперечностей.

екле'ктик (див. е к л е к т и з м) — 1. компілятор з чужих думок своєї системи (науки, філософії); 2. автор наукової праці, що не досліджує питання в його конкретнім історичнім розвитку, а складає свою теорію з різних інших теорій механічно

екле'ктика (див. е к л е к т и з м) — побудована на сполученні протилежних поглядів теорія.

еклекти'чний — компілятивний, складений з елементів різних систем, теорій абошо.

еклі'метр (гр. *ekklinō* — відхиляю, *metreō* — міряю) — прилад виміряти кути нахилу лінії місцевости до горизонту (г е о д.).

еклі'птика (гр. *ekleiptikē* з *ekleipsis* — затемнення) — позірна дорога, що її ніби описує сонце між зорями на небі за рік; 2. площина, в якій Земля обігає навколо Сонця.

екло'га (гр. *eklogē* — добір) — 1. пісня пастухів або вірш на тему з життя пастухів; 2. діалогічна п а -

с т о р а л я; 3. збірник вибраних віршів у стародавніх греків; 4. ідилія.

„Еко' де Парі” („*Echo de Paris*”) — націоналістична французька газета.

еколо'гія (гр. *oikos* — житло, *logos* — наука, слово) — біологічна наука про взаємини між організмами і середовищем, де вони живуть.

економ (гр. *oikonomos* — управитель дому) — господарник; особа, що завідує майном, завідувач майна.

економа'йзер (англ. *economizer*) — заощаджувач; підігрівач води для паровиків; вилловлювач тепла спрацьованих газів, що ними нагрівається вода для паровика.

еконо'м'ка (англ. *economic* з гр. *oikonomia* — керування господарством) — 1. наука, що охоплює політичну економію, історію господарства та економічних теорій і економічну політику; 2. господарський лад суспільства; 3. господарський бік будь-якої справи.

економі'зм (англ. з гр.) 1. наука про господарство як єдине джерело добробуту; 2. течія в російській соціал-демократії (1898 - 1903 р.р.), що її політична сутність зводилась до такого

поділу боротьби, щоб робітництво боролось за економічні права, а ліберали за політичні.

економіст — 1. прихильник фізико-кратичної науки про господарство як єдине джерело добробуту; 2. фахівець у науці про народне господарство.

економічний — 1. господарський, ощадний, вигідний з господарського погляду; 2. е-на політика — система господарських заходів держави; 3. е-ний матеріалізм — механічне розуміння історичного розвитку, що вбачає в економіці єдину силу суспільного розвитку і заперечує роль ідеології в цьому розвитку.

економія (англ. economy з гр. *oikonomia* — керування господарством) — 1. господарювання, наука про господарство; 2. великий господарський маєток; 3. ощадність у витратанні матеріальних засобів, енергії абощо; е-мія політична (політекономія) — наука про головні підстави суспільного господарювання та про економічні взаємини суспільних клас.

економічний — ощадний, господарний.

екосе'з (фр. *écossaise*) —

старовинний шотландський танок.

екоти'п — спадкова раса рослин, що постала в наслідок природного добору.

екрази'т (фр. *écraser* — розламувати) — вибухова речовина, уживана у виробництві гранат (п і к р и н о в а кислота).

екра'н (фр. *écran*) — 1. ширма (к і н о); 2. противага антенної споруди для екранування землі від антени (р а д.-т.); 3. металева оболонка, що нею обкладають внутрішню і зовнішню поверхні електричного прилада, щоб запобігти впливам зовнішнього поля на прилад.

екранува'ння (див. е к р а н) — захист приладів від дії сторонніх джерел: електричного чи магнетного поля, променів тощо.

екс... (лат. *ex...*) — 1. у складених словах заступає український приросток „ви”, напр., експорт = вивіз, екпозиція = виклад; 2. у словах, що означають звання, заступає українське „колишній”, напр., е к с п р е з и д е н т = колишній президент.

ексга'встер (англ. *exhauster* з *exhaust* — витягати) — машини типу відсисних

(втяжних) вентиляторів (т е х.).

ексгібіт (лат.) — доказ, документ до справи.

ексгібіціонізм (англ. to exhibit — показувати) — ставе збочення: задоволен - ня статеких бажань через показ статеких органів особі протилежної статі (п а т о л.).

ексгума'ція (див. екс... + лат. humus — земля) — відкопування трупа для судової експертизи або для похорону в іншому місці.

ексе'дра (гр. exedra) 1. архітектурно оформлена ніша з місцями для сидіння в стародавніх грецьких будівлях; 2. вітальня в будинках стародавніх римлян; 3. півколова частина будівлі, перекрита півсклепінням за середньовіччя. (також: а п с и д а).

ексика'тор (лат. exsiccare — висушувати) — висушувач; скляна посудина зберігати й сушити препарати в сухій атмосфері.

екскава'тор (англ. excavator з лат. excavare — видовбувати) — машина для земляних робіт: викопувати й переносити ґрунт, навантажувати на транспорт; використовується при будові доріг, каналів тощо.

екскава'ція (лат. excavatio —

видовбування) — 1. заглибина при вході зорового нерва в око (а н а т.); 2. процес вибирання ґрунту з допомогою висадних робіт або екскаваторів (т е х.).

ексклюзи'вний (фр. exclusif) — виключний, відокремлений, що поза собою нічого не визнає.

ексклю'зія (лат.) — виключення (із школи).

екскоммуніка'ція (лат.) — відлучення від церкви.

екскорія'ція (див. екс... + лат. corium — шкіра) — подряпина на шкірі, здертя епітелію (м е д.).

екскоро'ль (див. екс...) — колишній король.

екскременти (лат. excrementum) — послід; продукт спорожнення шлунку.

екскре'ти (лат. excretum — виділене) — продукти виділення з організму (сеча, піт, жовч). (ф і з і о л).

екскре'ція (лат. excretum — виділене) — виділення; робота залоз та інших органів, спрямована на видалявання з організму непотрібних продуктів виміни речовин.

екскурс (лат. excursus — відступ, ухил) — відступ, ухил від основної теми в науковій праці; дослідження якогось питання, що виникає поруч з основною темою.

екскурса'нт — учасник е к с к у р с і ї.

екску'рсія (лат. *excursio*) — наукова або розвагова подорож, одвідини пам'яток мистецтва; 2. група людей, що беруть участь у такій подорожі чи одвідинах.

екслі'брис (лат. *ex libris* — із книг) — знак власника на обкладинці його книжки (наличко, віньетка з прізвищем власника книжки).

ексо'д (гр. *exodos*) — кінцевий акт античної трагедії, а також урочистий вихід акторів із сцени.

експанси'вний (фр. *expansif* з лат. *expansio* — розширення) — схильний до настирливого вияву почуттів, бажань.

експа'нсія (лат. *expansio*) — розширення (кордонів сфери впливу), розширення сфери впливу економічно-го й політичного панування.

експатріяція див. екс... + лат. *patria* — батьківщина) вигнання громадянина за межі батьківщини.

експатріюва'ти (див. е к с п а т р і я ц і я) — виганяти за межі батьківщини.

експеди'тор (лат. *expedire* — відправляти) — перепроваджувач товарів, вантажу, періодичних видань, коре-

спонденції на замовлення.

експеди'ція (лат. *expeditio*)

1. висилання книг, часописів, товарів на замовлення; 2. виступ війська для виконання військового завдання; 3. виїзд наукової групи для вивчення місцевості, історичних пам'яток, копалин абощо; 4. філія пошти для сортування кореспонденції; 5. контора, що розсилає періодичні видання передплатникам; 6. відділи в деяких установах, що приймають і розсилають кореспонденцію, товари; 7. група людей, що бере участь в експедиції.

експедувати (лат. *expedire*) — розсилати товари, кореспонденцію, періодичні видання замовцям і передплатникам.

експериме'нт (лат. *experimentum* — спроба) — 1. дослід, спроба; 2. науковий дослід, спроба або спостереження досліджуваного явища в точно врахованих або й навмисне створених умовах, що дають можливість пильнувати за перебігом явища й відновлювати це явище при повторенні тих самих умов.

експеримента'льний — заснований на досліді, узятий для дослідження, добутий в наслідок досліді.

експеримента'тор — вико -
навець дослідів, е к с п е -
р и м е н т і в.

експериментува'ти — роби -
ти дослідницькі спроби,
е к с п е р и м е н т и.

експе'рт (фр. expert з лат.
expertus — досвідчений) —
знавець, оцінювач речі, зо -
крема в спірних справах.

експерти'за (фр. expertise з
лат. expertus — досвідче -
ний) — оцінка; звіт про на -
слідки оцінки; розв'язка
питання з допомогою фа -
хівців, напр., е-за лікарсь -
ка, судова, інженерна.

експе'ртний (див. е к с -
п е р т) — той, що підля -
гає оцінці, перевірці, е к с -
п е р т и з і.

експертува'ти — оцінюва -
ти вартість, якість.

експіра'тор (лат. expirare —
видихати) — прилад, що
полегшує видихання.

експірато'рний (лат. expirare
— видихати) — видихо -
вий, е-ий на г о л о с —
наголос, що супроводиться
підсиленням видиху в мо -
мент вимови звука, видихо -
вий наголос.

експіра'ція (лат. expiratio) —
видих, видихання.

експліка'ція (лат. explicatio
— розгортання) — пояс -
нення, напр., умовних зна -
ків на мапах (л е г е н д а).

експлуата'тор (див. е к с -

п л у а т а ц і я) — визи -
скувач чужої праці (у до -
теперішній політекономіч -
ній термінології до експлу -
ататорів зараховували ли -
ше приватних власників на
засоби виробництва тобто
капіталістів, торгівців та
землевласників; з появою
„комунізму” наука має
справу з визискувачами
державного масштабу, тоб -
то комуністичною партією,
що опанувала всі без вий -
нятку засоби продукції й
поставила робітні маси в
рабську залежність від се -
бе, нещадно визискуючи).

експлуатаці'йний — належ -
ний до експлуатації, напр.,
е-на м е т о д а.

експлуата'ція (фр. explcita -
tion) — використання, ви -
зиск чужої праці, засобів
продукції; 2. використання
природних багатств, спо -
руд, машин, транспортних
засобів тощо; 3. галузь за -
лізничого господарства,
що готує й організує пере -
віз пасажирів та вантажу
залізницею (усе прогрє -
сивне людство бореться за
злагіднення визиску лю -
дини людиною, ідучи в на -
прямі до цілковитого виз -
волення від неї.Останні де -
сятиліття принесли людст -
ву нечувану в історії екс -
плуатацію людини в умо -

вах комуністичного диктаторського режиму. Сучасний комунізм, пограбувавши приватну власність і присвоївши її своїй партії, цим способом перетворив увесь трудовий народ на експлуатованих рабів цієї партії).

експлуато'ваний (див. експлуатація) — використаний, використовуваний.

експлуатува'ти (фр. exploiter) — 1. використовувати наслідки найманої праці; 2. розробляти природні ресурси; 3. використовувати виробничі засоби.

експланта'ція (лат. explantare — виривати з коренем) — 1. живлення клітин поза матірнім організмом (біоло.); 2. пересаджування живих клітин.

експльодува'ти (див. експлозія) — вибухати.

експльози'ви (фр. explosifs — вибухові речовини).

експльози'вні приголосні (див. експлозіви) — проривні приголосні, напр.: **к, д, т, б, г** (лінг.).

експльо'зія (фр. explosion) — вибух.

експозе' (фр. exposé — виклад, звіт) — 1. письмовий виклад питань поточної політики, що його подає пре-

м'єр-міністер або міністер закордонних справ царля-ментові; 2. короткий виклад змісту твору, документа абощо.

експозиту'ра (нім. Expositur з лат.) — філія, представництво уряду, підприємства; а г е н т у р а, м а р і о н е т к а.

експози'ція (лат. expositio) — 1. вступ (літ.); 2. виставка предметів мистецтва; 3. частина літературного твору, в якій подається виклад подій, що правлять за відправний пункт дальшого розвитку дії; експозиція буває: а) безпосередня — тоді вона збігається з вступом до твору; б) затримана — подана в середині твору; в) обернена — подана в кінці твору; 4. виклад основної теми в музичному творі (переважно в сонатах).

експона'т (лат. exponatus — виставлений на показ) — предмет на виставці; речеві здобутки наукової експедиції.

експоненція'льна функція (лат. exponere — показувати) — показникова функція, тобто функція форми $U^x = a$, де x — незалежна змінна.

експоне'нт (лат. exponens — той, що виставляє на по-

каз) — 1. показник степе-
ня (м а т.); 2. особа, що
дає експонат на виставку.

експонувати (лат. exponere
— виставляти на показ) —

1. показувати річ на виста-
вці; 2. піддавати під вплив
світла фотографічну пла-
тівку; 3. ставити під удар
фігуру в шаховій грі.

е'кспорт (англ. export з лат.
exportare — вивозити) — 1.
вивіз товарів за кордон; 2.
кількість і вартість вивезе-
них за кордон товарів.

експорта'ція (див. е к с -
п о р т) — процес вивозу.

експорте'р (англ. exporter з
лат.) — особа, фірма, дер-
жава, що вивозить товари
за кордон.

е'кспортний, експорто'вий
— призначений на вивіз за
кордон; вивізний.

експорото'ваний — виве-
зений.

**експорто'вий, див. е к с -
п о р т н и й.**

експортувати (лат. exporta-
re) — вивозити за кордон
(товари).

експрем'є'р (див. екс... +
п р е м' є р) — колишній
прем'єр.

експре'с (англ. express з лат.
expressus — посиленій) —
1. поспішний поїзд чи ко-
рабель, що зупиняється ли-
ше на великих станціях;
поспішна пошта; 2. сверд -

лування з допомогою
швидкобійного варстату
(г і р н.).

експреси'вний (див. е к с -
п р е с і я) — виразний, під-
силеній.

експресіоні'зм (фр. expressi-
onnisme) — напрям у мисте-
цтві (малярстві, скульпту-
рі, літературі, музиці), що
змальовує тільки особисті
переживання під впливом
настрою, безпосередні ви-
бухи почуттів, нехтуючи
зображення деталей дійсно-
сти.

експре'сія (лат. expressio —
вираз) — ясність і вираз-
ність вислову, малюнка,
взагалі зображення.

експро'мт (фр. з лат. ex-
promptus — готовий) — ді-
яння без попередньої під-
готовки; імпровізація про-
мови, вірша з певної наго-
ди; е к с п р о м т о м, —
зненацька, раптом, без на-
думи, без підготовки.

експропріювати (див. екс-
п р о п р і я ц і я) — 1.
вивласнювати; 2. грабува-
ти.

експропріа'тор (фр. expro-
priateur з лат.) — учасник
експропріації, вивласню-
вач; грабіжник.

експропріа'ція (фр. expro-
priation з екс... + лат. pro-
prietas — власність) — при-
мусове вивласнення майна,

коштів; конфіскація; грабіж, напр., Сталін для своєї революційної діяльності за царського режиму пограбував був пошту, а ставши при владі, домогся пограбування всієї власності в селян, назвавши цю грабіжницьку акцію розкуркуленням та колективізацією.

екста'за (фр. extase із лат. extasis) — 1. піднесений настрій, коли душа (згідно з наукою містиків) еднається з Богом; 2. надмірно піднесене захоплення, стан хоробливого захоплення.

екстатичний (див. екстаза) — надмірно захоплений; що перебуває в стані екстази; пестямний, несамовитий.

екстемпора'ле (лат.) — письмова вправа в школі з чужих, головню, клясичних мов, також переклад у школі з чужої мови на проказ від учителя.

ексте'нзор (лат. extendere — розтягати) — мускул, що випростує будь-яку кінцівку тіла

екстенсивний (лат. extensus — розширяльний) — недосконалий спосіб господарювання, що розвивається коштом поширення використуваної площі, а не вдосконаленням обробітку землі.

екстенсивність (див. екстенсивний) — відстадість (способу господарювання).

екстер'ер (фр. exterieur з лат. exterior — зовнішній) — 1. зовнішній вигляд тварини; 2. наука про визначення якості тварини на підставі зовнішніх прикмет.

екстериторія'льний (див. екс... + територія) — той, що має право екстериторіяльності.

екстериторія'льність (див. екс... + лат. territorialis — той, що перебуває на території) — негідність чужинців законам та повинностям даної держави (таким правом користуються чужоземні дипломатичні представництва в будь-якій країні, також усі російські комуністи в сателітних країнах: Болгарії, Румунії, Чехії, Угорщині, Польщі).

екстерміна'ція (див. екс... + лат. terminus — кінець, межа) — викорінення, винищення.

ексте'рн (лат. externus — зовнішній) — вільний слухач школи, що приходить лише на іспити, не одвідуючи лекцій (самоук).

екстерна'т (див. екс-терн) — складання іспи-

тів без одвідування лекцій у школі.

ексти'нкція (лат.) — ослаблення світла в наслідок абсорбції або розсіяння його (ф і з.).

екстирпа'тор (лат. *exstirpare* — виривати з коренем) — полільник (кінний або ручний плужок прополювати бур'яни, або підпушувати ґрунт); к у л ь т и в а т о р.

екстирпа'ція (лат. *exstirpatio* — виривання з коренем) — хірургічне видалення з тіла будь-якого органу або частини його (м е д.).

екстра... (лат. *extra* — зовні) — приросток, що в складених словах відповідає українському „зовні”, „над”, „додатково”.

екстравага'нтний (фр. *extravagant*) — перебільшений, чудернацький; незвичайний; придуркуватий.

екстравага'нція (див. е к с т р а в а г а н т н и й) — дивацтво; вибрики.

екстраваза'т (екстра... + лат. *vas* — жила, судина) — кров, що вийшла з кровоїнних судин у середовище (м е д.).

екстрагува'ння (див. е к с т р а г у в а т и) — добування екстракту з сумішок з допомогою розчинників (спирту, бензолу тощо).

екстрагува'ти (лат. *extrahere*

— добувати) — добувати речовини з рослинних або тваринних тканин (х е м.).

екстради'ція (фр. *extradition* з лат.) — видача чужоземній державі особи, що порушила закони цієї держави.

екстра'кт (лат. *extractum* — видобуте) — 1. згущений сік; 2. ліки, одержувані в наслідок згущення виділень із рослинних або тваринних тканин речовин. 3. стислий виклад змісту твору, документа абощо.

екстракти'вний (лат. *extractus* — видобутий) — 1. добутий способом екстрагування; 2. той, що має властивості е к с т р а к т у; е-ні р е ч о в и н и — органічні речовини, що являють собою проміжні продукти виміни речовин в організмах тварин і рослин і бувають у такій малій кількості, що для вияву їх доводиться виготовляти з них екстракти.

екстра'ктор — апарат для процесу екстрагування.

екстра'кція (лат. *extrahere* — добувати) — виділення складника з речовини чи з суміші з допомогою води, спирту, етеру, бензини абощо.

екстраордина'рний лат. *ex-*

traordinarius із extra — зовні, ordo — ряд, порядок) — надзвичайний, рідкісний; е-ий професор — позаштатний професор у вищій школі.

екстраполяція (див. екстра... + і н т е р п о л я ц і я) — 1. поширення висновків з однієї частини явища на іншу; 2. обчислення за даними величинами математичного виразу інших його величин, що перебувають поза цим рядом (протил. і н т е р п о л я ц і я).

екстре'ма (фр. extrême) — крайнощі; максимум і мінімум величини (м а т.).

екстремі'зм (фр. extrémisme з лат. extremus — крайній) — крайнощі в поглядах чи заходах (переважно в політичних); м а к с и м а л і з м.

екстремі'ст (фр. extrémist з лат.) — прихильник крайнощів у поглядах, заходах (м а к с и м а л і с т).

екстре'мний — крайній, кінцівковий.

е'кстренний (лат.) — негайний, невідкладний; надзвичайний, терміновий, поспішний.

е'кстренно (див. е к с т р е н н и й) — негайно, невідкладно, терміново, поспішно.

екстроспекти'вний (проти- леж. і н т р о с п е к т и в н и й) — заснований на спостереженні об'єктів, а не самого себе (п с и х.).

ексуда'т (лат. exsudare — пітніти) — випіт, що виділяється з дрібних судин у тканині чи порожняві тіла під час запалення (м е д.).

ексудація (див. е к с у д а т) — процес утворення е к с у д а т у (м е д.).

ексфоліація (лат. exfoliare — обривати листя) — злущування змертвілих тка-нин (м е д.).

ексцедент (лат.) — люди на крайнощів, що переходить міру, робить публічний непорядок.

ексцеленція (лат. „досконалість”) — титул високих достойників, міністрів тощо.

ексцентри'зм (див. е к с ц е н т р и к) — дивацтво.

ексце'нтрик (фр. excentrique лат. ex із, зовні, centrum — центр) — 1. деталь машини — металевий диск, насаджений на обертовий вал так, що центр вала не збігається з центром диска, наслідком чого обертовий рух перетворюється на поступний; 2. цирковий або естрадний актор, що удає несподівані зовнішні ефекти.

ексц'ентрика (див. е к с - ц е н т р и к) — циркові ефекти.

ексцентриците'т (нім. Exzentriizität з лат.) — 1. відхил від центра; 2. стала додатна величина, що показує відхил кінчного (стіжко - вого) перетину (еліпси, параболі, гіперболі) від ко - ла і дорівнює відношенню віддалі між фокусами да - ного кінчного перетину (лінійний е-тет) до довжи - ни фокусної осі (м а т.); 3. віддал між центром вала і центром ексцентрика, наса - дженого на цей вал (т е х.).

ексцентричний (фр. excen - trique з лат. ex — ви, за, cen - trum — центр) 1. той, що не має спільного центра (г е о м.), відхилений від центра; 2. побудований на гострих звукових чи зоро - вих контрастах, дивовиж - них способах; 3. диваць - кий, дивовижний, що вихо - дить за межі звичайного.

ексцентричність (лат.) — відосередковість (м а т.); 2. дивацтво (п с и х.).

ексц'ес (лат. excessus — ви - хід, відхил) — 1. нестрима - ність; 2. порушення норм поведінки; прилюдний бешкет; порушення гро - мадського порядку.

ексци'зія (лат. excisio) — вирізання (м е д.).

ексцитати'вний (лат. excita - re — збуджувати) — при - вабливий, збудний.

екта'зія (гр. ektasis — роз - тяг) — розширення порож - нистих органів, напр., су - дин, бронхів, шлунка.

е'ктима (гр.) — глибока ін - фекційна гнійна виразка на шкірі (м е д.).

ектипогра'фія (гр. ektupos — опуклий, вирізаний, gra - phō — пишу) горбкуватий друк для сліпих.

екто... (гр. ektos — зовні, поза) — на початку скла - дених слів означає „зов - нішній”, напр., е к т о - д е р м а.

ектобла'ст (див. екто... + гр. blastos — паросток) — див. е к т о д е р м а.¹

ектогене'за (див. екто... + гр. genesis — походження) — напрям у біології, що пояснює еволюцію організ - мів впливом безпосеред - нього діяннн зовнішнього середовища (протил. а в - т о г е н е з а).

ектоде'рма (див. екто... + derma — шкіра) — 1. зов - нішній шар епітеліяль - них клітин зародка (а н а - т о м.); 2. зовнішній клітин - ний шар стінки тіла кишко - вопорожнинних.

ектопарази'ти (див. екто.. + п а р а з и т и) — пара -

зити, що живуть на поверхні тіла тварин або рослин.

екто'пія (гр. *ektos* — переміщений) — зміщення або випадання будь-якого органу, напр., нутрощів.

ектопла'зма (див. екто... + плазма) — зовнішній шар клітинної протоплазми.

ектотокси'на (див. екто... + токсина) — отрута бактеріального походження.

ектро'фний, див. ектофний.

ектропіо'н (гр.) — виворіт органа (патол.).

екуме'на (гр. *oikumenē* — заселена земля) — придатна до заселення частина Землі.

екумені'зм, див. екуменічний рух.

екумені'чний (с.-лат. *oecumenicus* — усесвітній з гр. *oikumenē* — заселена земля) — усесвітній, загальний; єдиний рух — сучасний рух різних, головнo, протестантських церков, що має на меті усесвітнє їх об'єднання.

екфоне'за (гр.) — урочище виголошування уривків св. Письма.

екю' (фр. *écu*) — колишня грошова одиниця у Франції (золота або срібна).

ел (англ. *ale*) — гатунок міцного англійського пива.

елеа'ти (від міста Елеї) — стародавні грецькі філософи (5 стол. до Хр.), що в своїй метафізичній науці визнавали справжнє буття за незмінне, а видиму його мінливу різноманітність за несправжню (представники: Парменід, Зенон).

елева'тор (лат. *elevare* — підіймати) — 1. споруда для підіймання вантажів; 2. зернохосовище з пристроєм для перевантажування зерна, механічного підіймання, сушіння, сортування його та провітрювання.

елева'ція (див. елеватор) — 1. піднесення, нахилиння, відхилиння осі гармати (військ.); 2. астрономічна висота (зірки) над поземом (астр.).

елевзінії (гр. *Eleusinia*) — релігійні обряди в храмах грецької богині Деметри, Персефони та бога Діоніса, що відбувалися щороку в місті Елевзінії біля Атен; див. містерії.

елевзі'нський культ, див. елевзінії.

елегі'йний (див. елегія) — сумовитий; притаманний елегії.

еле'гія (гр. *elegeia* від *elegos* — жалібна пісня) — 1. ліричний вірш на сумовиті мотиви, особисті пережи-

вання; 2. лірично-сумови - тий музичний твір.

елегант (фр. *élegant*) — чепурун, джигун.

елегантний (див. е л е г а н т) — витончений, вишуканий, прибраний.

еле'йці, див. е л е а т и.

електи'вний (лат. *electus* — обраний) — виборчий.

еле'ктор (лат. *elector*) — виборець (царя, президента, архієпископа).

електора'льний, див. е л е к т и в н и й.

Електра (гр. *Elektra* — промениста) — 1. дочка Агамемнона, месниця за вбивство батька, улюблений персонаж грецьких трагедій (м і т.); 2. зірка в сузір'ї Плеяд (а с т р.).

електриза'ція — 1. наснаження фізичного тіла електрикою; збудження електрики в ненаснаженім провіднику; 2. лікування електрикою.

еле'ктрика (гр. *ēlektron* — смола, бурштин) — вид енергії, що лежить в основі будови атомів, тобто частки матерії, наснажені позитивно (позитрони, протони) і негативно (електрони), а також інші частки (йони) та сукупність явищ, зумовлених їх взаємодією й рухом; до електрики належать також про-

цеси, що відбуваються в електричних і магнетних полях.

електрифіка'ція (гр. *ēlektron*, лат. *facere* — робити) — застосування електричної енергії в побуті й промислі.

електри'чний — властивий електриці, збуджуваний електрикою або такий, що збуджує електрику; е-на с т а н ц і я, див. електривня; е-на б а т е р і я — поєднання кількох гальванічних елементів, акумуляторів, конденсаторів або термoeлементів для добування електричного струму в колі великої напруги; е-ний с т р у м — рух електричних наснаг у тілах або в порожнєві; е-не п о л е — простір, де на електричну наснагу діють сили; е-на н а с н а г а — сукупність електричних часток (електронів, позитронів, протонів, йонів) у тілі або на його поверхні; е-на в и с н а г а — зменшення або зникнення електрики в наслідок переходу її в інше тіло або крізь гази (напр., блискавка, вольтів лук); е-ні к о л и в а н н я — періодичні зміни величини струму, напруги, електричної наснаги в колі, а також зміни елек-

тричного й магнетного поля в середовищі.

електричність (див. е л е к т р и к а) — особливий вид енергії, що витворюється в тілах з різних причин, див. е л е к т р и к а.

електрі'вня або електро'вня — центральна устава, що з допомогою генераторів добуває електричний струм, використовуючи на це сили природи, напр., енергію падання води (гідроелектривня), теплові рушії (теплоелектривня).

електро... — у складених словах указує на зв'язок даного поняття з електрикою.

електрогра'фія (див. електро... + ...графія) — виробництво цинкових клішів з допомогою електролізу; див. також е л е к т р о к а р д і о г р а ф я

електро'да (гр. ēlektron — бурштин, hodos — дорога) — 1. провідник, що ним електричний струм входить або виходить з течив і газів; 2. місце, де входить або виходить струм в електричних приладах, машинах (див. анод, катод); 3. кінці дільниці електричного кола.

електродина'міка (див. е л е к т р о ... + д и н а м і к а) — наука про рух електрич-

них наснаг, тобто про явища, зв'язані з електричними струмами та про взаємодію цих струмів.

електродинамо'метр (див. електро... + д и н а м о м е т р) — легка обертова шпуля, почеплена в нерухомій шпулі; під час перебігання ними електричного струму вона показує його величину.

електродіагно'стика (див. електро... + д і я г н о с т и к а) — діагноза хвороб м'язів і нервів з допомогою електрики (м е д.).

електроене'ргія (див. електро... + е н е р г і я) — енергія, що постає в наслідок діяння електричної наснаги (електричного струму, електричного поля).

електрокардіогра'ма (див. електро... + к а р д і о г р а м а) — крива лінія, що показує діяльність серця; див. е л е к т р о к а р д і о г р а ф і я.

електрокардіогра'фія (див. електро... + к а р д і о г р а ф і я) — визначення стану здоров'я серця з допомогою запису на електрокардіограмі електричних явищ, що виникають у серці при його збудженні (м е д.).

елетролі'за (див. електро... + гр. lysis — розчин) — роз-

клад хемічних сполук при перепусканні крізь них електричного струму.

електроліт (див. електро... + гр. *lytos* — розчинений) — розчин, в якому при перепусканні крізь нього електричного струму речовина розкладається, отже, молекулі розчиненої в електроліті речовини бувають розщеплені на йони.

електролітичний (див. електро... + гр. *lytos* — розчинений) — належний до електролізу чи електролізу; **е-накупіль** — посудина з розчином, в якому відбувається розклад речовини з допомогою електричного струму; **е-надисоціяція**, див. **дисоціяція**; **е-німетали** — метали, здобуті з допомогою електролізу.

електролюмінісценція (див. електро... + *люмінісценція*) — свічення тіл під впливом катодних рентгенівських променів з радіоактивних речовин.

електромагнет — намагнетований з допомогою електричного струму залізний або сталевий стрижень, уживаний в електричних машинах (моторах, генераторах), приладах (реле), телеграфних та телефон-

них апаратах тощо.

електромагнетизм — 1. наука про залежність між електрикою й магнетизмом; 2. сукупність магнетних явищ, що виникають під діями електричного струму.

електромагнетний — належний до електромагнетизму; **е-ніхвилі** — періодичні коливання електромагнетного поля, що поширюються в просторі з швидкістю 300,000 км. за секунду (світлові хвилі, радіохвилі тощо).

електрометалюргія — добування металів з руд електролітичним способом.

електрометр (див. електро... + гр. *metreo* — міряю) — лічильник; прилад виміряти напругу, кількість електричної енергії в тілі (**фіз.**); **е-тквадрантний** — розрізана на чотири частини циліндрична коробка (**квадрант**) з поцепленою на тонкій нитці рухомою стрілкою для виміру малих електричних насаг та малих різниць потенціалів.

електрометрія (див. електрометр) — 1. наука про способи вимірів різниці потенціалів; 2. один із способів геофізичної роз-

відки на підставі різниці в електропровідності різних руд і порід (електророзвідка).

електромікроскоп — мікроскоп, в якому замість світлових променів застосовують електрони й конденсатори.

електромобіль (див. електро... + фр. mobile — рухомий) — вантажний самохід з електричним мотором.

електромонте́р (див. електро... + монтёр) — механік електротехнічних приладів, споруд.

електромото́р (див. електро... + мотор) — машина, що дістає обертовий рух з допомогою електричного струму, перетворюючи електричну енергію на механічну.

електро́н (гр. ἤλεκτρον — бурштин) — найменша частка від'ємної електрики, що обертається навколо позитивно насаженого ядра в атомі (маса електрона в 1837,5 разів менша від маси атома водню); 2. легкий магнієвий сполук, уживаний у літакобудівництві.

електро́ніка — технічна наука про дію вільних електронів у середовищі газів та в порожняві.

електро́нний — той, що

належить до електроніки; е-нна теорія — теорія, що вважає електричні явища за наслідок сукупної дії електронів, пояснюючи електричні й магнетні властивості речовин законами руху електронів; електронні прилади — прилади, в яких електронний струм проходить крізь вакуум (катодні лампи, рентгенівські рурки, фотоелементи тощо); е-нна лампа — порожнинний прилад (металевий або скляний) з високим вакуумом і з розміщеними всередині електродами (застосовується як підсилювач, детектор, випроствувач); див. кенотрон.

електрооптика (див. електро... + оптика) — наука про вплив електричного поля на оптичні явища.

електроско́п (див. електро... + гр. skopeō — дивлюсь) — прилад виявляти наелектризованість тіла.

електроста́тика (див. електро... + статика) — наука про закони електрики, що перебуває в стані рівноваги, безрухості.

електроста́тична індукція — розподіл електричних насаг (додатних і від'ємних) у провіднику під дією електричного поля.

електростри'кція (див. е - лектро... + лат. strictio — стягування) — стискання обсягу тіла при його електризації (ф і з.).

електрота'кса (див. електро... + гр. taxis — постава) — переміщення організму або його частини під дією електричного струму.

електротерапі'я (див. електро... + т е р а п і я) — лікування електрикою.

електротермі'я (див. електро... + гр. thermē — тепло) — наука про перетворення електричної енергії в тепло.

електротехні'ка (див. електро... + т е х н і к а) — наука про засоби й способи практичного використання електрики (електромашинобудівництво, електричні мережі, освітлення, телефон, телеграф, радіо тощо)

електротипі'я (див. електро... + ...типія) — (гальванопластика) — спосіб виготовляти кліше з допомогою гальванопластики.

електрофізіоло'гія (див. електро... + ф і з і о л о г і я) — відділ фізіології, що вивчає вплив електрики на організми, а також електричні явища в організмах.

електрофі'льтр (див. елек -

тро... + ф і л ь т р) — апарат для очищення з допомогою електрики газів від завислих у них часток твердих речовин.

електрофо'н (див. електро... + ...фон) — музичний інструмент із хроматично настроєних електричних дзвоників.

електрофо'р (див. електро... + phoros — несний) — прилад для добування електричних статичних наслідків через індукцію (складається із смоляного або ебонітового кружка та з металевого кружка).

електрофоре'за (див. електро... + гр. phoros — несний) — перенесення колоїдних та суспензованих часток в електричному полі.

електрохе'мія (див. електро... + х е м і я) — наука про зв'язок між хемічними й електричними явищами; про хемічні процеси, що їх викликає дія електричного струму на речовини, та про електричні явища, що виникають у наслідок хемічних процесів.

електроцефалогра'ма (див. електро... + ...цефало + ...грама) — реєстрація електричного струму мозку для діагнозу його захоруння, напр., при епілепсії.

еле'кція (лат. electus — об -

раний) — вибір.

елеме'нт (лат. *elementum* — стихія, первісна речовина) — первень; 1. у стародавніх римлян — кожна з чотирьох стихій: вогонь, вода, земля, повітря; 2. хемічні елементи (первні) — речовини, що їх не можна розкласти хемічним способом на простіші речовини; хемічно сполучаючись, елементи утворюють усі складні речовини; 3. гальванічні елементи — прилади, що являють собою джерело електричної енергії, утворюваної з хемічної енергії речовин цих приладів; 4. фотоелемент — прилад, що може автоматично змінювати свій опір електричному струмові при зміні сили його освітлення (застосовується в телевізії); 5. складова частина будь-чого цілого; 6. елементи — початкові відомості з науки, мистецтва.

елемента'рний (лат. *elementarius*) — первісний, початковий, основний, найпростіший; е-на освіта — початкова освіта; е-на математика — обсяг математичних знань у межах початкової та середньої школи.

елеро'ни (фр. *aileron* — крилечко) — рухомі поверхні

на задніх частинах крил літака, що ними літун повертає літака праворуч і ліворуч.

елефанті'за (гр. *elephas* — слін) — згрубіння шкіри й підшкірної тканини на тілі („слоняча хвороба”).

Елізе'й фр. *Élysée* з гр.) — палац у Парижі; резиденція президента Франції.

Елізе'йські поля (гр. *elysion pedion*) — 1. „острови блаженства”, де жили по смерті герої; рай (у грецькій мітології); 2. парк у Парижі біля Елізею (*Champs Élysées*).

елі'зія (лат. *elisio* — виштовхування) — випадання голосного звука або злиття кінцевого звука з початковим наступного слова, напр., у французькій мові, замість *le élixir*, маємо *l'élixer* лінг в.).

елікси'р (фр. *élixir* з ар.) — 1. цілющий сік, що його намагалися добути альхіміки; 2. міцна настоянка на спиртї або кислотах, уживана в медицині, косметиці.

ел'міна'ція лат. *eliminare* — виганяти) —вилучення невідомих із системи рівнянь (м а т.).

елімува'ти (лат. *eliminare* — виганяти) —вилучати, видалювати, усувати.

е'лінг (гол. *helling*) — 1.

споруда з особливим похилим фундаментом, в якій будують корпус судна; 2. приміщення з причальною щоглою для перестою дирижаблів.

еліпса (гр. elleipsis — хиба, гандж) — 1. коло, в якому всі діаметри різні, а сума віддалень будь-якої точки від двох даних точок на діаметрі становить сталу величину (геом.); 2. поетичний засіб підсилювати емоційність вислову опусканням слів, обриванням фрази (лінгв.).

еліпсограф (див. еліпса + гр. graphō — пишу) — прилад вирисовувати еліпси.

еліпсоід (див. еліпса + гр. eidos — вид) — геометричне тіло, утворюване обертанням еліпси навколо її осі (мат.).

еліптичний (гр. elleiptikos) — 1. той, що має форму еліпси (геом.); 2. неповний (речення); е-на інтеграла, напр., при обчисленні еліпси; е-неречення — речення без деяких членів, неповне (див. еліпса).

еліта (фр. élite — кращий, добірний) — добірна частина суспільства, провід.

Еллада (гр. Hellas) — стародавня назва Греції; те-

пер офіційна назва грецької держави; див. Геллада.

еллін, див. геллен
еллінізм, див. гелленізм.

елодія (гр. helōdēs — болютний) — річкова та ставкова рослина з родини жабурникових.

Елої, Елої, ламі савахані (жид.) — Боже мій, Боже мій, навіщо Ти мене покинув?! (передсмертні слова Ісуса Христа), єв. св. Марка 15/34.

елювій (лат. eluere — мити) — звітрила порода, що лежить на місці звітріння (протил. алювій).

елябора́т (лат.) — письмовий твір, справа.

елясти́н (фр. з гр. elastikos) — речовина з групи альбуміноїдів, складник елястичної злучнотканини тварин.

елясти́чний (див. елястин) — пружний, гнучкий, розтяжний; * такий, що легко пристосовується.

елясти́чність (див. елястин) — гнучкість, пружність, розтяжність.

еляти́в (лат. elatio — винесення) — один із граматичних відмінків (вихідний).

еляте́рометр (гр.) — прилад вимірювати електричну насагу повітря, газів.

ельзевір (від гол. друкаря Elzevir, 17 ст.) — дрібний друкарський шрифт.

ельдора'до (есп. el dorado — золота країна) — 1. казкава країна золота й коштовних каменів, що її шукали в Америці перші еспанські завойовники; 2.* країна казкових багатств або чудес.

ельокве'нція (лат.) — красномовність.

ельокубра'ція (лат.) — нездарий твір; метикування.

ельонга'ція (лат. elongatio — продовження) — 1. відхил точки від стану рівноваги; 2. кутова віддаль світил (місяця, планети) від сонця (а с т р.).

ельфи (англ. elf) — духи пригоди в старогерманській мітології.

ема'ль (нім. der Email) — 1. поливо, склиця (на металевих чи глиняних виробках); 2. кислототривка речовина для виготовлення клішів (д р у к.); 3. тверда кісткова речовина на зовнішній поверхні зуба (а н а т.).

емана'ція (лат. emanatio — витікання) — 1. променистий газ, що виділяється з радіоактивних елементів; у періодичній системі належить до нульової групи й має властивість цілковитої інертності (ф і з.); 2. по-

гляд у філософії й деяких релігіях, що все живе походить із променювання творчої енергії Одного Єства (н е о п л а т о н і з м, г н о с т и ц и з м).

емано'метр (див. е м а н а ц і я + гр. metreō) — прилад виміряти вміст радію та його еманції у воді.

емансипа'нтка (див. е м а н с и п а ц і я) — учасниця (жінка) боротьби за рівноправність жінок з чоловіками.

емансипа'ція (лат. emancipatio) — визволення від залежності, підлеглості.

емансипува'ти (лат. emancipare) — звільнитись від залежності.

емба'рго (есп. embargo — заборона) — 1. арешт чужоземних суден у портах; 2. заборона довозу або вивозу товарів чи золотої валюти.

ембарка'ція (фр. embarcation) — всідання на корабель.

ембле'ма (лат. emblema з гр. emblēma — вставка, металева платівка з рельєфним зображенням як окраса) — предмет, що символізує ідею (хрест — емблема страждань).

емблемати'чний — символічний, умовний, приповідний.

емболія (гр. embol — за - тичка, клин) — заснічення кровогінних судин (м е д.).
ембріогене'за (див. е м б р і о н + г е н е з а) — процес ембріонального розвитку (б і о л.).

ембріо'лог (див. е м б р і о н + гр. logos — наука, слово) — фахівець з ембріології.

ембріологічний (див. е м б р і о л о г і я) — 1. зародковий, 2. належний до ембріології.

ембріоло'гія (гр. embryo — зародок, logos — наука) — наука про будову й розвиток зародків у тварин (і людини).

ембр'о'ма (див. е м б р і о н) — вроджена пухлина, що складається з різних елементів і нагадує цілий зародковий організм (б і о л.).

ембріо'н (гр. embryo) — 1. зародок періоду розвитку від поділу яйця до виходу з матірнього організму; 2. зародок квіткових рослин періоду перебування в насінні (б і о л.).

ембріона'льний (див. е м б р і о н) — зародковий, початковий; е-ий р о з в и т о к — розвиток зародка в оболонці яйця або в матірнім організмі.

ембріото'мія (гр. embryo

— зародок, tomē — розтин) — операція розтину й видалення плоду з уразу (х і р у р г.).

емерге'нці (лат. emergens) — наросні на поверхні рослин, напр., колючки на троянді, волосинки на хмелі тощо.

еме'рзія (лат.) — вихід одного світила з тіні іншого.

емери'т (лат. emeritus — заслужений) — пенсіонер, урядовець, що перейшов на пенсію за вислугу літ.

емериту'ра (див. е м е р и т) — вислуга, пенсія за службу належної кількості років.

емотро'пі'я (гр. emmetros — співмірний, ōps — око) — нормальна, з оптичного погляду, рефракція ока.

емігрант (лат. emigrans — той, що виселяється) — виселенець; особа, що покинула батьківщину й переселилась до іншої країни.

еміграці'йний — переселенський; що належить до еміграції.

емігра'ція (лат. emigrare — переселятись) — 1. добро - вільне або вимушене переселення до чужої країни; 2. переселені до чужої країни люди (Право на еміграцію — це одно з гуманних прав людства, що дає можливість людині в разі нестерпних економічних, полі-

тичних чи релігійних обставин покинути свою батьківщину. В Советському Союзі, де в наслідок комуністичної тиранії багато громадян прагнуть покинути свою країну, право на еміграцію скасоване, а тих, хто про це хоча б спом'янув у ромзові, влада жорстоко карає).

емігрува'ти (лат. *emigrare* — переселитись) — переселятись до чужої країни.

еміне'нція (лат. *eminentia* — вищість) — 1. кардинальський титул у католицькій гієрархії; 2. до 17 ст. та кож титул князів та гросмайстра в ордені іоанітів.

емі'р (ар. *amīr* — володар) воївода, князь у мусулманських незалежних племен, а також титул нащадків Мохаммеда; 2. титул колишніх володарів Афганістану та Бухари.

еміса'р (лат. *emissarius* — посланець) — посланець із таємним політичним дорученням.

емісі'йний (див. е м і с і я) — випущений порядком е м і с і ї (цінні папери); е-ний б а н к — банк, що має право випускати банкноти; е-ний п о д а т о к — частина майна й прибутків, що громадяни країни втрачають у наслідок

знецінення грошей під час інфляції (Дивовижних розмірів, аж до цілковитого ожебрачення громадян цей вид оподаткування досягає перманентно в Советському Союзі. Так р.р. 1921-1922 громадянин Сов. Союзу вранці міг продати корову за кілька мільйонів карбованців і купити за них кілограмів 100-150 збіжжя, але вже ввечері того ж дня в наслідок падіння курсу карбованця він міг за ці гроші купити лише половину тієї кількості. Такий стан коливання курсу карбованця повторюється в цій країні соціалізму перманентно: 1931, 32, 33, 40 р. р.).

емі'сія (лат. *emissio* — випуск) — 1. випуск в обіг акцій, банкнот, паперових грошей; 2. випуск державних чи приватних позик (В умовах комуністичної тиранії Советського Союзу емісія державних позик, що регулярно відбувається щороку, перетворилася на систематичне грабування трудящих, що зобов'язані передплачувати позику щороку мінімум на місячний заробіток, а сплативши, повинні „добровільно” подарувати облігації на оборону або ще на якісь ви-

гадки, що їх припише чез партійні організації влада); 3. витікання електронів з поверхні розжареного тіла.

емітент (лат. *emittens* — той, що випускає) — той, хто випускає в обіг цінні папери.

емітува'ти (лат. *emittere* — випускати) — випускати в обіг банкноти, цінні папери, паперові гроші (облігації, акції).

Еммануїл (жид. „З нами Бог”) — біблійне ім'я Месії.

емо'ці (фр. *émotion* з лат. *emovere* — збуджувати) — різні форми почуттєвого стану людини: любов, радість, страх, гнів, смуток...

емоці'йний (фр. з лат) — почуттєвий, збудливий, характеризований почуттєвістю; властивий емоціям.

емоці'оналі'зм (див. емоції) — визнання емоцій за найголовніший первень душевного життя (ф і л.).

емпіе'ма (гр. *empeima*) — нагромадження гною в порожнинах тіла (м е д.).

емпіреї (гр. *empyros* — охопленний полум'ям) — 1. горішне небо, де збирається вогонь, з якого утворився світ (з уявлень стародавніх греків); 2. місце перебування богів (з рел. ста-

род. греків); 3.* високості; витати в емпіреях — мріяти, фантазувати.

емпіри'зм (фр. *empirisme* із гр. *empeiria* — досвід) — визнання досвіду за єдиний засіб пізнання (ф і л.); звичайно протиставляється раціоналізмові (емпіристи: Берклі, Мах); емпіризм ігнорує вагу логічної аналізи та теоретичних узагальнень.

емпі'рик (див. емпіризм) — той, що будує свої знання на зовнішніх спостереженнях; послідовник емпіризму.

емпіри'чний (див. емпіризм) — взятий з досвіду; заснований на досвіді; е-ні ф о р м у л и — формули, виведені з масових спостережень та статистики, але без загального теоретичного пояснення.

емпіріокритици'зм (див. емпіризм + критицизм) — філософський напрям XIX ст., що його очолювали Мах та Авенаріюс; заперечує об'єктивне існування матеріального світу, розглядаючи речі як комплекси людських відчужань.

емпіріомоні'зм (див. емпіризм + монізм) — поєднання критицизму Маха й Авенаріюса з енерге-

тизмом Оствальда (філософія московського комуніста А. Богданова); емпіріомонізм вважає свідомість, уявлення, відчуття, тобто все психічне за первісне, безпосереднє, основне, а матерію за похідне від нього.

емпіріосимволізм (див. емпіризм + символізм) — філософський напрям, що вважає уявлення й поняття за символи людських відчуттів, а не за відбиток реальних речей у свідомості, як це твердить матеріалізм.

емпірія (гр. *empeiria* — досвід) — сприймання зовнішнього світу у звичайних обставинах людського існування без штучно створених умов (філ.).

емпо́рія (лат.) — ринок.

е́му (порт. *ema* — журавель, струсь) — австралійський лісовий птах, подібний до африканського струся.

емульга́тор — мило, що його додають до емульсії з метою перешкодити зворотньому сполученню в воді часток бітуму або дьогтю.

емульси́на (лат. *emulsus* — видоений) — білкова речовина, що є в гірких мигдалях.

емульсія (лат. *emulsus* — видоений) — 1. суміш течив, що взаємно не розпускаються, напр., молоко, суміш води з ситтю й лугом; 2. в'язкі речовини в малярських фарбах; 3. е-сія світлочутлива — препарат із желатинового розчину та зернят солей срібла в ньому, що дуже чутливі до фотохімічного проміння (фототех.).

емульсо́їди (лат. *emulsus* — видоений, гр. *eidos* — вид) — колоїдні розчини, що не добре коагулюють, даючи оборотні осади з поверхневим натягом і в'язкістю, різко відмінними від цих же властивостей розчинника. (хем.).

емульсир — машина виготовляти емульсії механічним розпорошенням бітуму або дьогтю в воді.

емфа́за (гр. *emphasis* — виразність) — напруженість мови, підсилення її емоційної виразності (пое т.); пишномовність (емфатичного характеру мові надають вигуки, риторичні запитання, анафоричні повторення та інші поетичні фігури).

емфати́чний (гр. *emphatikos*) — виголошуваний піднесеним тоном, виразний;

2.* бундючний, пишномовний.

емфізе'ма (гр. *emphusēma* — роздуття) — 1. розширення легень у наслідок зменшення їх пружності через відмирання еластичних елементів легеневої тканини; 2. скупчення повітря в підшкірній тканині.

енал'ди (ір. *enalios* той, що в воді) — підводні рослини (б о т.).

енгармоні'зм, **енгармонія** (гр. *en* — в, *при*, *harmonikos* — музичний) — отожнення в практиці різних у музичній теорії та акустиці звучань, напр., до діез і ре бемоль; тони, що їх можна відрізнити один від одного тільки теоретично, з допомогою обчислень.

енгармоні'чні тони (див. е н г а р м о н і я) — тони різної назви й графічного зображення, але однакової висоти в межах дванадцятиступневого рівномірно темперованого ладу, напр., фа діез і соль бемоль.

енде'ми (гр. *endēmos* — місцевий) — притаманні певній місцевості тварини й рослини.

ендемі'чний (див. е н д е м и) — місцевий, тубільний, властивий даній місцевості (г е о г.).

ендем'я (див. е н д е м и)

— постійно поширена в даній місцевості пошесна хвороба (м е д.).

ендо.. (гр. *endon* — всередині) — у складених словах означає „внутршній”, напр., е н д о г а м і я.

ендога'мія (гр. *endon* — всередині, *gamos* — шлюб) — обмеження шлюбу засягом однієї суспільної групи, одного племені.

ендоге'нний (гр. *endon* — всередині, *genos* — рід) — той, що виникає в наслідок внутрішніх причин (м е д.) е-нні п р о ц е с и — геологічні процеси, обумовлені внутрішнім теплом землі, що спричиняють вулканічні явища, землетруси, гортворення (протил. е к з о г е н н и й).

ендоде'рма (гр. *endon* — всередині, *derma* — шкіра) — шар клітин у стеблах і корінні рослин (б о т.).

ендокарди'т (див. е н д о к а р д і й) — запалення внутрішньої оболонки серця (м е д.).

ендока'рдій (див. е н д о... + гр. *kardia* — серце) — оболонка внутрішньої поверхні серця (а н а т.).

ендока'рпій (див. е н д о... + гр. *karpos* — плід) — внутрішній шар оплодня в рослини (б о т.).

ендокри́нні залози́ (див. е н д о... + krinō — відділяю) — залози, що виділяють свої продукти в середину організму, безпосередньо в кров (ф і з і о л.).

ендокриноло́гія (див. е н д о... + гр. krinō — відділяю + logos — наука) — наука про продукти виділення ендокринних залоз та про залози внутрішньої секреції.

ендокринопа́тія (див. е н д о... + гр. krinō — відділяю, + pathos — страждання) — якісне або кількісне порушення функції залози внутрішньої секреції (м е д.).

ендолі́мфа (див. е н д о... + л і м ф а) — рідина в лабіринті внутрішнього вуха (а н а т.).

ендометри́т (див. е н д о... + гр. mētra — ураз) — запалення слизової оболонки уразу (м е д.).

ендопла́зма (див. е н д о... + п л а з м а) — внутрішня рідина протоплазми (б і о л.); протил. е к т о п л а з м а.

ендоско́п (див. е н д о... + гр. skopeō — дивлюсь) — прилад для огляду порожнистих органів тіла (м е д.)

ендосмоме́тр (див. е н д о... + гр. ōsmos — поштовх, metreō — міряю) — прилад вимірювати осмотичний

тиск.

ендо́смос (див. е н д о... + ōsmos — поштовх) — проникання рідшого течива в густіше крізь перепону (ф і з.); процес просочування розчинених речовин із зовнішнього середовища в клітину (протил. е к з о с м о с).

ендоспе́рма (див. е н д о... + гр. sperma — насіння) — потрібні для зародка поживні (білкові) речовини в насінні (б о т.).

ендоспо́ри (див. е н д о... + гр. spora — насіння) — спори, що утворюються в середині клітини (б і о л.).

ендоте́лій (див. е н д о... + гр. telē — пипка) — шар плескатих клітин, що вистилають стінки кровоігих та лімфатичних судин, а також серця й інших оболонок (а н а т.).

ендотермі́чний (див. е н д о... + т е р м і ч н и й) — тепловбирний; е-ні р е а к ц і ї — реакції, що відбуваються в супроводі процесу вбирання тепла.

ендотокси́ни (див. е н д о... + т о к с и н и) — бактерійні отрути, що діють після загибелі бактерій.

ендотро́фний (див. е н д о... + гр. trophē — живлення) — назва грибів та паразитів, що живуть в середині ор-

ганізмів, якими живляться (б і о л.).

ендшпіль (нім. Endspiel) — третя (кінцева) фаза у шаховій грі.

Енеїда — поема римського го поета Вергілія, в якій він описав мандри й пригоди троянського героя Енея після знищення Трої.

Енеї — герой троянської війни, див. Енеїда.

енеоліт (лат. aeneus — мідний, гр. lithos — камінь) — доба переходу від кам'яно-зваряддя до металевого.

енергети́зм (гр. energētikos — діяльний) — теорія, що за основу світу й подій вважає фізичну енергію (течія серед дослідників прироби ХХ ст., що її заснував В. Оствальд, який уявляв рух без матерії і зводив усі явища природи до енергії).

енерге́тик — фахівець з енергетики.

енерге́тика (див. енергія) — наука про енергію, як основу світу, та її перетворення (філі); 2. запаси природної енергії та техніка їх використання.

енергети́чний — належний до використання енергії: тепла, електрики, вітру, руху води тощо.

енергі́да (гр. energos — діявий) — елементарна бі-

ологічна одиниця з ядра й навколишньої протоплазми клітини (біол.).

енергі́йний (див. енергія) — діяльний, невтомний, настирливий.

енергі́я (гр. energeia — діяльність, працездатність) — 1. здійснення всіх можливостей матерії (Арістотель); 2. сила волі, здатність до дії (псих.); 3. одна з основних властивостей матерії; 4. спроможність тіла виконувати працю. Головні види енергії: механічна, тепла, електрична, магнетна, промениста, хемічна, атомова.

ензи́м (гр. en — в, zymē — розчин) — речовина, що викликає хемічні зміни, не стаючи складовиною сполук (фермент).

ензоо́тія (гр. en — в, zōon — тварина) — заразлива хвороба серед худоби, поширена в певній місцевості.

енка́встика (гр. enkaustikē z enkaio — випікаю) — 1. випалювання рисунків на порцеляні; 2. малярська техніка з восковими фарбами.

енклі́тика (енклітичне слово з гр. enklitikē) — слово, що втратило свій наголос і стоїть після наголошеного, утворюючи з ним одне наголошене ціле, напр., ти́м

то; протилеж. п р о к л і - т и к а (л і н г в.).

енкля'ва (фр. *enclave* — несумежна частина держа- ви, що лежить у межах ге- риторії іншої держави; дер- жавна власність у чужій країні; 2. колонія певної на- родности в чужій країні.

-енком'енда (есп. *encomien- da* — доручення) — 1. опі- ка над індіанцями, що її ес- панська влада доручала ви- конувати колонізаторам в Америці; 2. місцевість, що її населення взяте під таку опіку.

енкрині'т (гр. *en* — все- ре- дині, *krinon* — лілея) — ви- копні рештки морських лі- лей; енкритітові вапняки — вапняки, утворені з решток морських лілей.

еносто'за (гр. *en* — в, *osteon* — кістка) — хоробливе розростання кісткової тка- нини (м е д.).

еноте'ра (гр. *oinothēras*) — рослина з родини знітових (Іван-чай), декоративна а- бо їстівна, що дає м'ясисте коріння (Півн. Америка).

енофта'льма (гр. *en* — усе- редині, *ophthalmos* — око) — ненормальне заглиблен- ня ока (м е д.).

енстатит'т (гр.) — мінерал ($MgSiO_3$)

ента'за (гр.) — опуклість колони.

ентеле'хія (гр. *entelecheia*) — 1. у філософії Арістотеля — поняття осягнення мети, що її здійснює нематері- яльний дійовий початок, визначаючи розвиток мате- рії або, як кажуть „ціль дійсности, що сама себе здійснює; 2. м о н а д а (у Ляйбніца); 3. жива сила організму (Дріш).

ентер'є'р, інтер'є'р (фр. *interieur*) — замкнутий простір в архі- тектурі та зображення пе- реважно внутрішнього ви- гляду оселі в малярстві.

ентери'т (гр. *enteron* — киш- ки) — запалення тонких ки- шок (м е д.).

ентероанастомо'за (гр. *en- teron* — кишки, *anastomōsis* — з'єднання) — хірургічна операція кишок.

ентерокина'за (гр. *enteron* — кишки) — фермент кишко- вого соку, що активізує трипсину.

ентероколі'т (гр. *enteron* — кишки, *kōlon* — товста киш- ка) — запалення (к а т а р) кишок (м е д.).

ентероло'гія (гр. *enteron* — кишки, *logos* — наука) — наука про нутрощі.

ентеропто'за (гр. *enteron* — кишки, *ptōsis* — падання) — опадання нутрощів ниж- че від нормального рівня (м е д.).

енто.. (гр. *entos* — всереди-

ні) — на початку складе -
них слів означає „внутріш-
ній”, напр., е н т о д е р -
ма.

ентобласт (див. енто... +
гр. blastos — паросток) —
див. е н т о д е р м а.

ентоде'рма (див. енто... +
гр. derma — шкіра) — вну-
трішній шар зародка бага-
токлітинних істот (а н а т.)

ентозо'ї (див. енто... + гр.
ζῷον — тварина) — пара-
зитичні істоти, що живуть
в організмах інших істот
(напр., шлункові хробаки).

ентомо'лог (див. е н т о -
м о л о г і я) — фахівець з
е н т о м о л о г і ї.

ентомоло'гія (гр. entomon
— комаха, logos — наука)
наука про комахи (з о о л.).

ентомофілія (гр. entomon
— комаха, phil'a — любов,
приязнь) — здатність квіт-
кових рослин до перехрес-
ного обпилковування з до-
помогою комах (б о т.).

ентомофільний (гр. ento-
mon — комаха, philos -- при-
ятель) — обпилковуваний
з допомогою комах (рос-
лина).

ентопарази'ти (див. енто...
+ п а р а з и т и) — пара-
зити, що живуть у внутрі-
шніх тканинах чи органах
інших організмів.

ентопла'зма див. е н д о -
п л а з м а.

ентопти'чний (див. енто...
+ о п т и ч н и й) — викли-
каний (зорове відчуття) не-
зовнішніми дрикметами, а
частинами самого ока під
діянням на них світла.

ентропі'я (гр. en — в, tropē
— перетвір) — 1. недіє-
вість енергії, розсіяння її в
наслідок перетворення всіх
її видів у тепло та рівно-
мірного розподілу тепла на
всі тіла космосу, що веде
до вирівнювання темпера-
тури, отже до неможливо-
сти дальшого перетворен-
ня теплової енергії в інші;
звідси висновок про „теп-
лову смерть” космосу; 2.
заворот повік усередину
(м е д.).

ентрохі'ти (гр.) — скам'я -
нілі рештки так званої мор-
ської звізди.

ентузія'зм (гр. enthusiasmos
— надхнення) — захоплен-
ня, порив, піднесення, над-
хненність.

ентуз'яст (гр. enthusiastēs) —
надхненник, запальний ді-
яч, запальний мрійник, га-
ряче віддана справі особа.

енуклеа'ція (лат. enucleo —
виймати кісточку) — опе-
рація виймання очної бань-
ки (м е д.).

енунція'ція (лат.) — заява
від урядового представни -
ка.

енхіле'ма (гр. en — в, chylos

— сік) — гіпотетична течна речовина протоплазми (б і о л.).

енцефаліт (гр. encephalos — мозок) — інфекційне запалення головного мозку.

енцефалографія (гр. enkephalos — мозок, graphō — пишу) — діагностична метода дослідження мозку рентгенівськими променями (м е д.).

енцефаломаліяція (гр. encephalos — мозок, malakos — м'який) — розм'якшення мозку (м е д.).

енцикліка (гр. enkyklios — коловий) — папське послання до всіх підлеглих йому єпископів (обіжник).

енциклопедизм (фр. з гр.) — всебічна освіченість, обізнаність у всіх галузях науки.

енциклопедист (фр. з гр.) — 1. обізнана у всіх галузях науки особа; 2. філософ-вільнодумець ХУІІІ ст.; 3. умовна назва групи передових мислителів, об'єднаних навколо „енциклопедії”, що її видавали 1751-1780 р.р. Дідро та Д'Аламбер.

енциклопедичний — науково всебічний; енциклопедичний слівник — стислий виклад наукових знань з усіх галузів науки та практики, роз-

міщених за абеткою.

енциклопедія (фр. encyclopedie з гр. enkyklospaideia — коло знань) — виклад відомостей з усіх галузів науки (загальна ен.) або з однієї галузі (спеціальна) в абетковому порядку слів або тем.

Енціляд — супутник Сатурна (а с т р.).

еоантроп (гр.) — викопна людина, знайдена в Англії (а р х е о л.).

еозин (гр. eōs — ранкова зоря) — 1. органічна сполука, уживана для забарвлення мікроскопічних препаратів; 2. назва деяких штучних органічних фарб (для шовку, вовни, паперу).

еозинофіли (див. еозин + гр. phileō — люблю) — білокрівці (левкоцити), в яких протоплазма заповнена зернятками, що добре забарвлюються еозином (ф і з і о л.).

еозинофілія (див. еозин о ф і л і я) — збільшення еозинофілів у крові (мед.).

еозинофільний — легко забарвлюваний еозином.

еозойська ера (гр. eōs — зоря, zōē — життя) — ера, коли почалося життя на землі, утворилася верхня частина докембрійських покладів з найдавнішими

рештками безхребцевих.

еозо'н (гр. *ēōs* — зоря, *zōōn* — тварина) — мінеральні утвори, що їх спочатку вважали за найдавніших тварин (г е о л.).

Ео'л (гр. *Aiolos*) — бог вітрів (у грецькій мітології); **Е о л о в а** арфа — 1. у грецькій мітології арфа бога Еола, що грала на сході сонця від подихів вітру; 2. рамка з натягнутими струнами, що від подиху вітру звучать.

еолі'йці — грецьке плем'я за стародавніх часів.

еолі'т (гр. *ēōs* — зоря, *lithos* — камінь) — 1. найдавіша епоха кам'яного віку, коли люди виробляли найпримітивніше кам'яне знаряддя — е о л і т и; 2. примітивне кам'яне знаряддя доби еоліту.

еол'овий (від Еол) — е о л о в і процеси — процеси, обумовлені діяльністю вітру; **е-ві ф о р м и** — форми рельєфу, утворені наслідком діяльності вітру (дюни, бархани, улоговини тощо).

еолоп'ля (гр.) — паровий прилад, що його винайшов Герон Олександрійський; прототип паровика (100 р. до Хр.).

Е'ос (гр. *ēōs* — ранкова зоря) — богиня ранкової зо-

рі в грецькій мітології (у римлян Аврора); 2. ранкова зоря (в поезії).

еофі'товий п і с к о в и к — пісковик з відбитками медуз (г е о л.).

еоце'н (гр. *ēōs* — зоря, *kainos* — новий, отже: „зоря нового життя”) — спідня частина відкладів третичної ери (г е о л.).

епа'кти (гр.) — різниця між сонцевим і місяцевим роками.

епатува'ти (фр. *épater*) — вражати, дивувати незвичайними вчинками, поведінкою; скандалізувати.

епейрогені'чні к о л и в а н н я (гр. *ēpeiros* — суходіл, *genos* — рід) — одвічні коливання суходолу, що спричиняються до змін берегових обрисів моря (г е о л.).

епекзеге'за (гр.) — пояснення конкретним образом загального поняття (п о е т.).

епе'ндима (гр. *ependyma* — верхній покрив) — покрив спинного мозку та мозкових шлуночків головного мозку (а н а т.).

епенте'за (гр.) — поява в слові звука або складу поза законами мовного розв'итку, напр., м'який — мнякий.

епентети'чний з в у к (див.

епентеза) — звук або склад у слові, що виник поза законами мовного розвитку.

епетиція (гр.) — вакаційні мандрі бурсаків Київської Академії з метою заробітку співами та виставами.

епібласт (гр. ері — на, blastos — зародок) — плівка в зародках колосківців.

епіблема — зовнішній шар клітин кореня (анат. рослини).

епігамія (гр. ері — на, gamos — шлюб) — шлюб між громадянами різних країн.

епігене́за (гр. ері — після, genesis — походження) — ембріологічна теорія розвитку зародка, яка визнає, що в стадії зародкового розвитку органи утворюються поступово з безструктурної маси зародка, а не з готових їх початків (див. преформізм (біол)).

епігенети́чний (гр. ері — опісля, genesis — походження) — утворений у наслідок вторинних процесів, напр., копаліни, утворені з гірських порід, утворених ще раніш (геол.).

епіго́н (гр. epigonoi — нащадки) — наслідувач або

пропагатор ідей чи напрямків у мистецтві, що не досягає досконалости попередників, яких наслідує.

епіго́нство (див. епігон) — невдале наслідування політичних, літературних чи інших мистецьких напрямків, стилів, ідей чи метод видатних попередників; див. епігон.

епігра́ма (гр. epigramma — напис) — короткий віршований сатиричний дотеп, скерований проти певної особи (у стародавніх греків напис на пам'ятнику, що пояснював значення даної особи).

епігра́мний — їдкий, дошкульний, сатиричний.

епігра́ф (див. епіграфіа) — цитата чи вислів, уміщений перед твором як указівка на головну ідею твору, характер теми та її розвиток.

епігра́фіка, див. епіграфіа.

епігра́фія (гр. epigraphē — напис) — наука про стародавні написи на каменях, металах.

епідеміо́лог (див. епідеміологія) — фахівець з епідеміології.

епідеміоло́гія (гр. epidēmia — пощесть, logos — наука) — наука про пощесні хво-

роби: причини їх виникання й розвитку та заходи щодо боротьби з ними.

епідемічний — пошесний.

епідемія (гр. *epidēmia* — пошесть) — пошесть, масова заразлива хвороба.

епідерма (гр. *epidermis*) — 1. роговий шар шкіри, що складається з багат шарового плоского епітелію (анат.); 2. зовнішня покривна тканина вищих рослин (бот.).

епідермофітія (гр. *epidermis* + *phyton* — рослина) — захворювання шкіри, спричинюване рослинним грибом епідермофітом (мед.).

епідидиміт (гр. *epi* — на, *didymos* — чоловіча статевая залоза) — запалення чоловічої статевої залози.

епідіаскоп (гр. *epi* — на, *diaskopeō* — дивлюся крізь) — оптичний прилад для демонстрування на екрані малюнків, прозорих і непрозорих предметів.

епідо́т (гр. *epidosis* — приріст) — різноколірний мінерал із групи силікатів (використовується на прикраси).

епізо́д (гр. *episodion*) — 1. окрема випадкова подія з цілості подій; 2. відносно самостійна частина твору (роману, повісти).

епізо́дичний (див. епі

зод) — випадковий, окремий, не зв'язаний з цілим; вставний.

епізоо́тія (гр. *epi* — на, *zōon* — тварина) — пошесть серед тварин.

епі́к (гр. *epikos*) — автор героїчних поетичних творів, прозаїк.

епі́ка, див. епічна поезія.

епікарди́т (гр. *epi* — на, *kardia* — серце) — запалення надсердя (зовнішньої оболонки серця).

епіка́рдій (див. епікардит) — зовнішня оболонка (покрив)серця (анат.)

епіка́рпій (гр. *epi* — коло, на, *karpos* — плід) — шар оплодня в рослин (бот.).

епікри́за (гр. *epikrisis* — висновок) — 1. висновки по закінченні хвороби (мед.) 2. патофізіологічні явища після кризи хвороби.

епікуре́ець — 1. послідовник філософії Епікура, епікуреїзму; 2.* людина, що над усе цінить особисту почуттєву насолоду та втіху.

епікуреї́зм — наука стародавнього грецького філософа Епікура, що виступав у ролі радикального мислителя, проповідуючи як основне завдання філософії визволення людства від страху перед богами. Епікуру учив, що людина по-

винна змагати до щастя, а щастя полягає в незалежності й спокої духа..

епілепсія (гр. epilepsia) — чорна хворість (м е д.) нервово захоруння, що виявляється в раптових нападах корчів та втраті притомности з появою на устах піни; напад проходить за кілька хвилин, але хворий нічого не знає про те, що з ним щойно трапилось.

епілептик (гр. epileptikos) — хворий на епілепсію.

епілептичний — 1. хворий на епілепсію; 2. властивий епілепсії.

епілог (гр. epilogos — післямова із епі після, logos — слово) — 1. кінцева частина літературного твору; повідомлення про події (із життя персонажів), що відбулися після описаних у творі подій (протил. пролог); 2. у стародавній грецькій драмі — кінцеве слово до глядачів, в якому з'ясовують намір автора та характер вистави.

епіляція (лат. ex — із, pilus — волосиця) — видалення волосини (м е д.).

епіорніс (гр. епі — біля, ornis — птах) — мадагаскарський струсь (до 3 м. заввишки), яйце епіорніса сягає 34 см. завдовжки).

епіскоп (гр. episkopos — ди-

влюсь на щось) — оптичний прилад проектувати на екрані зображення непрозорих малюнків або предметів з допомогою відбиваного від них світла (для ілюстрації лекцій абощо).

епістиль (гр. epistylon) — головний трям (б у д.).

епістоля (лат. epistola з гр. epistolē) — літературний твір у формі листа; послання, лист.

епістолярний (див. епістоль) — листовний (твір у формі листів).

епістольографія (гр. epistolē — лист, graphō — пишу) — наука про листування.

епістрофа (гр. epistrophē — повертання, вороття) — повторення строфи або слова, уживане як реторична фігура (п о е т.).

епіталама (гр. epithalamios — весільний) — весільний вірш, пісня.

епітафія (гр. epitaphios) — напис на склепу чи на хресті про померлого.

епітелій (гр. епі — над, thēlē — пипка) — шари клітин на поверхні тіла (анатом.).

епітермальні родовища (гр. епі — над, thermos — теплий) — поклади металевих руд на невеликій глибині, утворені в наслідок проникання з земних

глибин гарячих водних розчинів; див. також г і д р о т е р м а л ь н і.

епітет (гр. epitheton — прикладка) — поетичний прикметник, що підкреслює певну ознаку предмета і надає вислову мистецької виразности, напр.: „Та ще не найшли мої кроки до храму нехибний слід” (М. Орест).

епітимія' (гр.) — церковна кара, покута за гріх проти церковних приписів, канонів абощо.

епітрах'ль (гр.) — нагрудник, одяга священника, без якої він не може виконувати ніякої церковної служби.

епітрохо'їда (гр. ері — коло, при, trochoeidēs — коловий) — замкнена крива лінія, описувана точкою, що є поза або в середині кола, яке котиться по іншому колу (м а т.).

епіфеноме'н (гр. ері — при, коло, phainomenon те, що являється) — побічні явища, що супроводять інші явища, але не впливають на них; за таке явище (епіфеномен) біхевіоризм вважає людську свідомість.

епіфі'за (гр. epiphysis — приросток) — 1. верхній мозковий придаток; 2. кі-

нець довгої руркової кістки (а н а т.).

епіфі'ти (гр. ері — на, phyton — рослина) — рослини, що містяться на інших рослинах, але не живляться з них (не паразитують).

епі'фора (гр. ephora з ері — на, phoros — несний) — повторення слова або фрази в кінці рядків вірша, протил. а н а ф о р а (рима теж є епіфора).

епіце'нтр (гр. ері — на, при, centrum — осередок) — об'єкт на поверхні землі, що лежить над підземним вогнищем (г і п о ц е н т р о м) землетрусу (г е о л.).

епіци'кл (гр. ері — на, kyklos — коло) — коло, що його центр рівномірно рухається по іншому колу (г е о м.).

епіцикло'їда (гр. ері — на, kyklos — коло, eidos — вид) замкнена крива лінія, описувана точкою кола, що рухається по іншому колу (г е о м.).

епі'чний (гр. epikos) — героїчно-розповідний (вір), властивий епосові; 2. величноспокійний; безпристрасний. е-на п о е з і я — поетичні твори величноспокійного стилю про героїв, про важливі події.

епо'д (гр. epōdē — приспівок) — 1. поєднання строф

різної довжини й різного ритму в ліричному вірші; 2. кінцівка строфічної системи хору в античній трагедії (п о е т.).

еполети (фр. épaulette з épaule — плече) — нараменники, що захищали вояка від ударів по плечі (давніх часів); прикраса на плечах в уніформі старшин деяких армій.

епонім (гр. ἐπωνυμὸς з ὀνομα — ім'я) — 1. у стародавніх греків перший з дев'ятьох а р х о н т і в, що його ім'ям позначали рік; 2. взагалі той, чий ім'ям щось називають.

епопея (гр. ἐποποιία) 1. велика героїчна або побутова поема, напр., Гомерова „Одіссея”; 2. події, пов'язані з героїчними вчинками, напр., Зимовий похід Української Армії під командою генерала Омеляновича-Павленка проти російського большевизму.

епос (гр. ἐπος — слово, пісня, оповідь) — цикл історично існуючих або легендарних, романтичних, героїчних видів поем, пісень, напр., „Слово о полку Ігоревім”, „Одіссея”, „Калевала тощо; 2. взагалі повістярський жанр (повість, роман, оповідання).

епоха (гр. ἐποχή — зупин-

ка) — 1. період в історії країни, людства, в історії землі; 2. підподіл металевого й кам'яного періодів в археології; 3. момент відколи починається числення часу або момент певного положення світила (а с т р о н.).

епоха́льний — важливий, пам'ятний, величний, з погляду е п о х и

епсоміт (англ. epsomite від місцевости Epsom) — гірка сіль (мінерал магній-сульфат).

епуліс (гр. ἐπί — на, ὑλόν — ясна) — пухлина на яснах (м е д.).

єра (лат. aera з гр.) — початок числення часу від якоїсь події (напр., від Різдва Христового — початок християнської ери); 2. період в історії, відмінний від інших періодів подіями й розвитком історії; 3. великий проміжок часу в історії Землі (азойська, еозойська, мезозойська, кайнозойська е р и).

єра́рій (лат.) — сенатська скарбниця у стародавньому Римі.

єрати́чні с к е л і (лат. erratus — блудний) — нанесені скелі; великі камені, на-

несені льодовиками (г е - о л.).

Ера'то (гр. Epatō) — одна з дев'ятох муз, покрови-телька любовної поезії в старод. грецькій мітології.

е'рбій (від міста Ytterby в Швеції) — елемент із групи рідких земель (Er), атомова вага 167,64.

ерг (гр. ergon — діло, робота) — одиниця праці (1 година на шляху одного сантиметра).

ергасте'рія або **ерга'стул** (гр. ergastērion, лат. ergastulum — майстерня) — підземна в'язниця для рабів у стародавніх римлян, де заковані в кайдани раби виконували найтяжчі роботи (за наших часів це явище повторене в далеко тяжчих умовах у так званих советських поправно-трудо-вих таборах в ССРСР).

ергогра'ф або **ергометр** (гр. ergon — робота, graphō — пишу) — прилад досліджувати працездатність та характер праці м'язів.

ергоста'т (гр. ergon — робота, statos — стоячий) — прилад для вправи м'язів при лікуванні.

ергостери'на (гр.) — речовина, що при пересвічуванні її ультрафіолковими променями перетворюється на антирахі-тичну вітаміну Д.

ерготи'зм (фр. ergotisme з ergot — ріжки) — хронічне отруєння ріжками (здебільшого споживаними в хлібі).

ерготи'н (фр. ergotin з ergot — ріжки) — складова частина ріжків, що спричиняє корчі кровоїнних судин і вживається в порошках для тамування кровотеч (хем. склад: $C_{35}H_{39}N_5O_5$).

ергтокси'на (фр. ergot — ріжки + т о к с и н а) — один із складників ріжків.

е'ре (сканд. öre) — дрібна монета в скандинавських країнах (сота частина корони).

ере'б (гр. erebos) — підземне царство, пекло (в грецькій мітології).

ере'кція (лат.) — напруженість чоловічого статевого органа при статевому збудженні.

ерепси'на (гр.) — фермент слизової оболонки кишок, що розщеплює альбумози, казеїн тощо.

ерети'зм (гр. erethismos) — підвищена збудливість, подразливість (м е д.).

Ерехте'й (гр.) — прадавній король Атен, центральна фігура атенської мітології.

ерза'ц (нім. Ersatz — заміник) — заміник, сурогат.

ери'стика (гр. eristikos — дискутант) — мистецтво

дискутувати, полемізува - ти.

ерите'ма (гр. erythēma — червоність) — почервоніння тіла в наслідок допливу крові (м е д.).

еритра'зма (гр. erythros — червоний) — хвороба шкіри.

еритре'н (гр. erythros — червоний) — вуглеводневий газ, що добувається при дистиляції кам'яного вугілля; є також у дьогті та світільнім газі і може бути добутий штучно; використовується в продукції синтетичного каучуку (х е м.).

еритри'т (гр. erythros — червоний) — чотириатомовий спирт, що є в деяких обрісниках, мохах та водоростях (безколірна кристалева речовина, що легко розчиняється в воді; використовується замість гліцерину).

еритробла'сти (гр. erythros — червоний, blastos — па - росток) — молоді черво - нокрівці, що мають ядро (ф і з і о л), див. е р и т р о ц и т и.

еритроци'ти (гр. erythros — червоний, kytos — клітина) — червонокрівці; червоні тільця крові (ф і з і о л.).

Ері'да (гр.) — богиня не згоди в грецькій мітології.

Еріда'н (лат.) — сузір'я на

південь від Оріона (а с т - р о н.).

Ері'нії (гр. Erinnyes) — дочки Геї (землі), підземні сили; богині помсти, що переслідують злочинців і карають, але й сприяють та допомагають тим злочинцям, які каються; в цьому останньому випадку Ерінії звуться Евменідами (у римлян — Фурії).

ерл (англ. earl) — один із вищих шляхетських титулів в Англії.

е'рліфт (англ. air-lift) — висисна пневматична помпа для течив (т е х.).

ерміта'ж (фр. ermitage — „житло самітника”) — 1. археологічний та історичний музей у Петербурзі; 2. парковий павільйон для інтимних бенкетів.

еродува'ти (лат. erodere — роз'їдати) — розмивати, руйнувати земну кору діянням води та льодовиків (г е о л.).

еро'зія (лат. erodere — роз'їдати, вигризати) — 1. руйнування поверхні землі водою, вітром, льодовиками (г е о л.); 2. поверхневі виразки на слизовій оболонці (м е д.); 3. руйнування металів діянням механічних явищ, електрики тощо.

Е'рос або **Еро'т** (гр. Erōs) — 1. у грецькій мітології

— бог любовної пристрасти (у римлян Амор, Купідон); 2. у філософії Платона — містичний потяг до світу вічних ідей; 3. назва планети з групи Астероїдів, що найбільше зближається до Землі.

Еро'т, див Е р о с.

ероти'зм (гр. erōs — любов) — 1. статевий гін; 2. надмірний нахил до стевих зносин; 3. літературний напрям, що оспівує стеву любов.

еро'тик (див. е р о т и к а) — 1. поет, співець тілесної любови; 2. особа з надмірно підвищеною стевовою збудливістю.

еро'тика (гр. erōs — любов) — 1. лірика, що оспівує тілесну любов; 2. мистецтво кохання; 3. любовно-сексуальні елементи в літературному творі; 4. сексуальна почуттєвість.

ероти'чний (див. е р о т и к а) — любовний, перейнятий любовною почуттєвістю; притаманний еротичі.

еротома'н (див. е р о т о м а н і я) — особа з хоробливим нахилом до стевих взаємин.

еротома'нія (гр. erōs — любов, mania — безумство) — хоробливе підвищення стевих почуттів, прагнень.

ерса'ри — туркменське плем'я.

ерсте'д (вл.) — абсолютна одиниця виміру напруги магнетного поля (ф і з.).

еруди'т (лат. eruditus) — учена, начитана людина.

еруди'ція (літ. eruditio — ученість) — ученість, фахове знання, ґрунтовна обізнаність у літературі певної галузі, начитаність.

ерупти'вний (лат. eruptus — виломлений) — вибуховий, виниклий у наслідок вибуху (г е о л.).

еруп'ція (лат. eruptus — вибух у земній корі; в у л к а н і з м).

ерфуртська програма — схвалена в Ерфурті 20-го жовтня 1891 р. програма соц.-демократичної партії Німеччини, що стала взірцем для партій II. інтернаціоналу.

ерцге'рцог (нім. Erzherzog) — архикнязь, великий князь, (титул для принців в Австрії до 1918 р.).

есеї'ст (фр. essayiste) — автор есеїв.

есе'ї (фр. essai, англ. essay — спроба) — короткий нарис з елементами теоретичного розважання, оповіді й статті, також мистецька форма викладу наукових теми.

есе'нція (алт. *essentia* — сутність) — 1. леткі етерні олії, добувані з рослин способом дистиляції; 2. міцний сік (е к с т р а к т), напр., з оцту; 3.* суть, стислий зміст найголовніших думок твору.

еска'дра (фр. *escadre*) — 1. частина військової флотії під команду одного флагмана; 2. загін літаків, що виконує спільне тактичне завдання.

ескадри'ля (фр. *escadrille*) — 1. мала ескадра; невеликий загін літаків або з'єднання кількох загонів одного типу під однією командою; 2. невелика команда військових кораблів.

ескадро'н (фр. *escadron*) — тактична й адміністративна одиниця кінноти; сотня (в деяких арміях; 120-130 вершників).

ескаля'да (фр. *escalade* з лат. *scala* — драбина) — штурм фортеці з допомогою драбин та мостів (в і й с ь.).

ескаля'тор (англ. *escalator* із фр. *escalader* — видиратись з лат. *scala* — драбина) — рухомі східці, напр., у багатьох американських великих будинках.

ескамотува'ти (фр. *escamoter*) — непомітно, спритно

приховати щонебудь; обдурити когось, використати.

еска'рп (фр. *escarpe*) — 1. внутрішній схил зовнішнього рівчака укріплень; 2. протитанковий шанець.

есква'йр (англ. *esquire*) — нижчий почесний титул гербової шляхти в Англії (також д ж е н т р і) (за середньовіччя назва зброєносця, жури в Англії).

ескіз (фр. *esquisse*) — нарис, начерк, чернетка в мalarстві.

ескімо'си (інд. *eskimatsik* — той, що їсть сире м'ясо) — народ полярного краю Північн. Америки (сами себе називають іннуїти — тобто „люди“).

Ескоря'ль (есп.) — великий монастир і королівська палата коло Мадриду.

еско'рта (фр. *escorte*) — супровід, охорона, почет.

ескортува'ти (фр. *escorter*) — супроводити з охороною, сторожею, почтом.

еску'до (есп. *escudo*) — португальська паперова або золота грошева одиниця.

ескула'п (лат. *Aesculapius* із гр. *Asklēpios*) — глузливе назва лікаря (походить від імени грецького бога лікування).

еспа'да, див. м а т а д о р.

еспадо'н, див. е с п а д - р о н.

еспадро'н (фр. *espada* з есп. *espada* — шпага, меч) — поєднання в одній зброї шаблі з мечем, що дає можливість колоти й рубати (уживана в фехтуванні зброя).

еспаньйо'лка (фр. *espagnol* — еспанський) — 1. еспанський танок; 2. коротка клинцювата борода.

еспарце'т (фр. *esparcette*) — дівойник (багаторічна кормова трава з родини метеликових).

еспера'нто (есп. *esperanto* — той, що надіється) — штучно створена мова, що її вперше вигадав варшавський лікар Заменгоф в 19 стол. (відтоді міжнародніх штучних мов появилось вже кілька сотень).

еспляна'да (фр. *esplanade* з есп.) — 1. рівний майдан перед будівлею; 2. вільна від перепон смуга перед фортецею; 3. широка вулиця з алеями посередині.

еспрі' (фр. *esprit*) — розум, дотеп.

естака'да (фр. *estacade*) — поміст; 1. залізна або залізобетонна споруда, на якій прокладають рейки для залізничних вагонів або вагонеток; 2. поміст на палях, що йде від берега в море

до причалу суден, що не можуть підійти близько до берега з причин недостатньої глибини води; 3. підводні перепони, щоб перешкодити ворожим воєнним суднам підійти до берега.

еста'мп (фр. *estampe*) — усякий відбиток зображення з гравюри (д р у к.).

естафе'та або **штафета** (фр. *estafette* з іт. *staffetta* з *staffa* — стремено) — військова (кінна) пошта з кур'єрами, що з них кожний перебігає певну відстань, змінюючи один одного; 2. спортові змагання в бігові з передаванням спеціальної палички (ш т а ф е т и) від бігуна до бігуна; 3. дерев'яна паличка, що її кожен бігун, перебігши свою дистанцію, передає наступному бігунові, а останній приносить до фінішу; 4. перебіг дистанції групою бігунів, що один одного змінюють.

естезіоло'гія (гр. *aisthēsis* — почуття, *logos* — наука) — наука про будову органів почуттів.

естезіо'метр (гр. *aisthēsis* — відчуття, *metrō* — міряю) — прилад досліджувати вразливість шкіри на дотик або тиск.

есте'ри — складні е т е р и, утворювані сполукою кис-

лот з алкоголями, часом мають овочевий запах.

естет (гр. *aisthētēs* — той, що відчуває) — любитель краси, мистецтва.

естетизм (див. естет) — літературна течія, що віддає перевагу найтоншим виявам почуттєвих зворушень, настроїв, проклямує „чисте мистецтво” (л і т.).

естетик (див. естет) — знавець краси, науки про красу.

естетика (гр. *aisthēsis* — відчуття) — 1. наука про красу в мистецтві, про її закони й прояви в житті й мистецтві; 2. наука про зміслову наочність.

естетичний (див. естетика) — 1. відповідний до вимог краси, естетичний; 2. належний до естетики.

естокада (фр. *estoc* — довга шпага) — удар шпагою.

естопсихологія (див. естетика + психологія) — дослідження літературних творів з допомогою соціології, естетики й психології.

естрагон (фр. *estragon* — з порт.) — уживана для прянощів багатолітня рослина з родини складноквіткових.

естрада (фр. *estrade* з есп. *estrado*, з лат. *stratum* — по-

міст) — 1. поміст у концертних залах, парках для виступів співаків, акторів, музик, промовців; 2. малі форми музично-театрального мистецтва (концерти, деклямація, одноактівки).

естуар (фр. з лат. *aestuarium* — заплашний берег) — лійкувато розширене гирло ріки, розмите припливами, морськими течіями.

есхатологія (гр. *eschatos* — останній) — богословська наука про смерть, кінець світу, страшний суд, потойбічне життя.

етаж (фр. *étage*) — поверх у будинку.

етажерка (фр. *étagère*) — полицки на колонках для книжок.

етальон (фр. *étalon*) — точний взірець міри, що згідно з ним виготовляють міри для практичного вжитку, напр., у Парижі зберігається платиновий метр.

етан (гр. *aithēr* — етер, небо, повітря) — безколоворова пальна речовина, що є в нафтових газах та в свитильному газі (CH_3CH_3).

етап (фр. *étape*) — 1. місце перепочинку війська, в'язнів у поході; 2. перехід дистанції до місця призначення; 3. відтинок часу (в історії революції); 4. відтинок певного маршруту;

етати́зм (фр. *étatisme*) — підпорядкування державі всіх ділянок суспільного життя (в комуністичних країнах).

етезі́йське підсоння — підсоння, де взимку бувають дощі, а влітку посуха.

ете́н (фр. *étain* з лат. *stannum*) — цина (х е м.).

ете́р (гр. *aithēr* — небо, повітря) — 1. у стародавній грецькій філософії — дуже розріджений газ, що заповняє світові простори (звався п'ятим елементом, крім води, вогню, землі, повітря); 2. е-р к о с м і ч н и й — гипотетичний газ, що немов би заповняє світові простори, а також порожнюву в молекулах та атомах (дослідами не виявлений); 3. органічні сполуки (ангідриди алькоголів), що складаються з двох радикалів, зв'язаних атомом кисню (прості етери — два одноатомові вуглеводневі радикали, зв'язані одним атомом кисню; складні етери — кисневий атом, зв'язаний з одним залишком спирту та одним залишком кислоти; сірчаний етер, або етиловий — добувається з винного спирту та сірчаної кислоти; у -

живається як анестезійний засіб у медицині).

етерифіка́ція (див. етер) — процес творення складних етерів (х е м.).

ете́рний, етери́чний (див. етер) — легкий, леткий. духовий, небесний; е-ні о-л і ї — гостро запасні, безкольорові або жовтаві леткі олійні речовини, що їх добувають із квітів, плодів або з листя запашних рослин (уживаються у виробництві парфумів).

етерні́т (лат. *aeternus* — вічний) — плитки з азбесту й цементу на покриття дахів (елястичний, водонепроникний і вогнетривкий матеріал).

е́тика (лат. *ethica* з гр. *ēthos* — звичай, характер) — 1. філософська наука про правила поведінки, про добро та його здійснення; 2. норми моральної поведінки людини в громаді.

етике́та (фр. *la étiquette*) — 1. правила й форми поведінки в товаристві; 2. церемонії, що їх додержуються в середовищі дипломатії тощо.

етике́тка (фр. *étiquette*) — налічко, наліплений на товарі знак з позначенням назви товару, фірми, ціни.

ети́л (гр. *aither* — повітря, *hylē* — дерево) — одноа-

лентний радикал винного спирту, C_2H_5 ; е-л х л о р и с т и й — летка й легкозапальна рідина, що її добувають, нагріваючи спирт із соляною кислотою, і вживають у медицині як анестезійний засіб.

етиле'н (див. е т и л) — безкольоровий газ, що є в світильному газі й складається з вуглецю й водню (при горінні видає запах часнику).

ети'ловий а л ь к о г о л ь — винний спирт (х е м.).

етимо'ло'г (див. е т и м о л о г і я) — мовознавець-дослідник походження слів.

етимоло'гія (гр. *etymologia* з *etymon* — істина, сутність, *logos* наука) — 1. наука про походження слів; 2. походження слів; 3. колишня назва відділу шкільної граматики, що містить науку про звуки (ф о н е т и к у) та науку про частини мови й будову слів (м о р ф о л о г і ю).

ети'чний (див. е т и к а) — звичаєвий, згідний з мораллю й звичаями.

етіоло'гія (гр. *aitia* — причина, *logos* — наука) — наука про причини хвороб.

етні'чний (гр. *ethnikos*) — належний до народу; е-ий с к л а д н а с е л е н н я — склад населення за наці -

ональною приналежністю.

етногене'за (гр. *ethnos* — народ, *genesis* — народження) — походження народів.

етно'граф (див. е т н о г р а ф і я) — знавець етнографії.

етнографі'чний — належний до етнографії; е-ний с к л а д н а с е л е н н я — склад населення за народностями.

етнографія (гр. *ethnos* — плем'я, *graphō* — пишу) — народознавство; наука про побут, звичаї, обряди, духову творчість та походження народів.

етно'лог (див. е т н о л о г і я) — народознавець, знавець духовости, звичаїв, обрядів народу.

етноло'гія (гр. *ethnos* — народ, *logos* — наука) — народознавство; наука про взаємне споріднення народів та про розвиток вселюдської культури.

етокси'л — одновалентний залишок будови OC_2H_5 . (х е м.).

етоло'гія (гр. *ēthos* — звичай, *logos* — наука) — опис характеру людини, звичаїв тварин (ф і л. і б і о л.).

е'тос (гр. *ēthos* — звичай) — етична своєрідність людини, народу, держави.

етруски (лат. *etrusci*; сами

себе називали rusenai) — тубільці Італії доримського періоду.

етуаль (фр. étoile — зірка) — модна артистка.

етуї' (фр. étui) — футляр на коштовні речі.

етю'д (фр. étude з лат. studium — старання, пильність)

— 1. літературний, науковий або філософський нарис; 2. малюнок-чернетка; 3. музичний твір, що має на меті розвиток техніки гри або віртуозно показовий характер (вправа); 4. шахове завдання з декількома фігурами в певній позиції, що ставить мету закінчити гру за певне число ходів.

етю'дна кляса — кляса в малярській школі, де учні малюють етюди з натури.

ефармо'нія (гр.) — гармонія між будовою й властивостями організмів та середовищем (б і о л.).

ефе'би (гр. ephēbos) — юнаки (18-20 років), що навчалися військової справи й одвідували школи риторів, філософів тощо в стародавній Греції.

ефе'дра (гр. ephedra) — рослина помірної смуги Європи й Азії, що дає алькальоїд ефедрин, уживаний у медицині.

ефедри'н (див. е ф е д -

р а) — алькальоїд рослинного походження $C_{10}H_{15}OH$ (х е м.).

ефе'кт (лат. effectus — дія) — 1. дія якогось чинника; 2. сильне враження від когось або чогось; 3. наслідок діяння; 4. праця виконана за одиницю часу.

ефекти'вний (лат. effectivus — видайний) — той, що дає добрі наслідки, дієвий, сильнодійовий; е-на величина струму — величина простого електричного струму, що його теплова дія дорівнює дії змінного струму; е-на потужність — потужність змінного електричного струму, що дорівнює половині добутку амплітуд струму та напруги; е-на вальута — чужоземні гроші, що правлять на біржі за товар.

ефе'ктний (див. е ф е к т) — той, що дає ефект, справляє сильне враження.

ефеме'ри (гр. ephēmeros — одноденний, скороминувий) — рослини, що їх період розвитку від проростання до визрівання плодів триває кілька тижнів.

ефемери'ди (гр. ephēmeris) — 1. комахи-одноднівки (з о о л.); 2. координати розташування Сонця, Місяця, планет і комет, зазда-

легідь обчислені на кожний день (а с т р о н.); 3. офіційні бюлетені штабу Олександра Македонського.

ефеме́рний (гр. ephēmeros — одноденний) — одноденний, скороминувий, мимувий.

ефе́нді (тур. efendi з гр. authentēs — самовладець) — титул турецьких державних діячів, учених, принців, а також звертання, що відповідає українському „пане” чи „добродію”.

ефе́с (нім. Gefäss) — ручка для захисту пальців у шаблі, шпазі й інших видах холодної зброї.

ефлюоресце́нція (лат.) — на шкірній висипка (х в о р.)

ефо́р (гр. ephoros — наглядач) — вищий виборний урядовець у Спарті, що наглядав за діяльністю урядовців (щороку обирали 5 ефорів).

ефузи́вний (лат. effusio — розлиття, розтікання) — маса породі — застигли маси вулканічної лавіни (г е о л.).

ефу́зія (див. е ф у з и в-

н и й) — витікання магми з вулкана.

ехіні́т (лат з гр. echinos — їжак) — скам'янілий морський їжак.

ехіноко́к (гр. echinos — їжак, kokkos — зернина) — заразливий паразитичний черв, що буває в кишках у собак, котів, вовків; потрапивши до організму людини, спричиняє тяжкі, часом смертельні захворювання.

ешафо́т (фр. échafaud) — 1. поміст для страти на ньому засуджених

ешельо́н (фр. échelon — ступінь) — 1. залізнична валка вагонів (поїзд); 2. військо, що переїжджає поїздом; 3. частина військової колони в поході, що маршує на певній дистанції від іншої колони; 4. дифракційні ґратки.

ешельонува́ти — розташовувати військо по ешельонах.

еякуля́ція (лат. ejaculare — викидання) — випорскування сперми з чоловічого статевого органа (ф і з і о л.).

Є

Є'ва (жид. „мати життя”) — біблійне ім'я першої жінки.

Євангелія і Євангеліє (гр. „добра новина”) — Христова наука і чотири книги, що описують життя й науку Христову.

євхари'стія (гр.) — таїнство Тіла і Крови Христової в причасті; Свята Вечеря.

єгиптоло'гія — наука, що вивчає стародавній Єгипет та його культуру.

Єго'ва' і Ягве' (жид. „той, що є”) — ім'я Бог у жидів.

є'гер (нім. Jäger) — 1. стрілець особливої військової частини; 2. вояк гірського війська; 3. мисливець-фахівець у мисливському господарюванні.

єдва'б (ст.-гер.) — шовкова матерія.

Єзекі'ль і Іезекі'ль — ім'я біблійного пророка.

єзуї'ти (від лат. Jesus — Ісус) — 1. католицькі ченці, що мали на меті зміцнювати папську владу та поширювати католицизм; 2.* підступна людина, здатна на лицемірство й підлоту.

єкте'нія (гр. ekteinein —

розтягувати) — церковна молитва в супроводі співу „Господи, помилуй” або „подай, Господи”.

є'на — японська монета.

єпа'рхія (гр.) — церковно-адміністративна одиниця на чолі з єпископом.

єпи'скоп (гр. episkopos — наглядач) — третій ступінь церковної ієрархії, що видає територіальною одиницею церковного керування.

єра'рхія, див. ієрархія.

єре'й, — див. ієрей.

єремія'да (від пророка Єремії) — плач, жалі, нарікання (також Ієреміяда).

є'ресь (гр. hairesis — відокремлення) — відхилення від ортодоксального визнання; 2.* ухил від загальноприйнятих теорій, поглядів тощо.

єре'ти'к (гр. hairetikos) — християнин, що визнає деякі засади віри, незгідні з церковними.

єрети'цтво — визнання ересі.

єромона'х (гр.) — священник-чернець.

єфре'йтор (нім. Gefreiter з лат.) — ройовий (в і й. сь.) командир рою.

Ж

жабо' (фр. jabot) — 1. ме-режка на грудях або на комірі чоловічої сорочки або жіночої сукні (18 стол.); 2. широкий комір із стяжкою.

жаке'рія (фр. jacquerie від Jacques Bonhomme — „Жак-простак”) — селянські повстання проти феодалів 1358 р. у Франції (глузливе прозвисько для селян за середньовіччя у Франції).

жаке'т (фр. jacquette) — чоловічий або жіночий верхній одяг (піджак).

жакка'рдова машина (фр.) — машина для ткання складновірчастих тканин (т е х.).

жалюзі' (фр. jaloussie) — гратчасті віконниці, штори з дерев'яних або пластмасових чи алюмінійних пластівок регулювати доступ світла в житло.

жандарме'рія (фр. gendarmérie) — загони або корпуси ж а н д а р м і в.

жанда'рми (фр. gendarmes із gens d'armes — озброєні люди) — 1. загони важко озброєної кінноти у Франції за середньовіччя; 2. політична поліція в деяких країнах.

Жа'нна д'Арк (Jeanne d'Arc) — легендарна героїня столітньої війни у Франції (1412-1431).

жанр (фр. genre — рід, вид) — рід в літературі, мистецтві; е п і ч н и й жанр — роман, повість, оповідання; л і р и ч н и й жанр — віршована поезія, що зображує переживання й почуття людини; д р а м а т и ч н и й жанр — п'єси.

жанри'ст (див. ж а н р) — маляр побутових сцен; автор побутових оповідань на злободенні теми.

жа'нровий (див. ж а н р) — належний до певного ж а н р у; ж-ве. м а л я р-с т в о — малярство на побутові теми.

жанти'льний (фр. gentil гарненький) — манірний, кетливий, жеманний, „крийляка”.

жарго'н (фр. jargon) — мова-мішанина, що складається з різних чужих елементів, які не відповідають законам мови даного народу й руйнують структуру цієї мови (прикладом жаргону може бути до деякої міри мова старої української еміграції в Америці).

жардиньєрка (фр. *jardinié* - *re*) — мистецька підставка на квіти, мистецький кошук; е т а ж е к а.

желе' (фр. *gelée*) — драгли; драглиста страва з овочєвого соку, цукру та желати́ни.

желати́на (фр. *gelatine*) — білкова речовина (тваринний клей), що її добувають з волокон злучнотканини, шкіри, сухожилків, хрящів, кісток і живляють у виробництві лаку, пластичної маси, гектографів тощо.

жень-ше'нь (кит.) — рослина з родини аралійних, що її коріння китайці вживають як усецілющий лік.

жерміналь (фр. *germinal* з лат. *germinare* — прорости) — сьомий місяць року (21 березня по 16 квітня) у календарі французької революції, що його запровадив був Конвент 1793 р.

жест (фр. *geste*) — рух (рукою) як вислів думки або почуття.

жестикулюва'ти (нім. *gestikulieren*) — супроводити розмову ж е с т а м и.

жестикуля'ція (див. ж е с т) — супровід розмови рухами рук, пальців (ж е с т а м и).

жето'н (фр. *jeton*) — 1. бляшана відзнака якоїнебудь події; 2. значок якоїнебудь

організації, що його носять на ознаку приналежності до даної організації її члени.

жиле'т і жиле'тка (фр.) — камізьєлка (безрукавка).

жирандо'ля (фр. *girandole*) — 1. світляна китиця штучних вогнів; 2. висячий оздоблений фігурами ставник (свічник).

жирант (іт. *girante*) — особа, що переписує одержаний від дебітора вексель на іншого кредитора (на ж и р а т а).

жират (іт.) — особа, що на її ім'я переписується вексель.

жир'фа¹ (фр. *girafe* з ар. *se-rafa* або *surafa*) — жуйна африканська тварина (сєа-вєць) з помітно вищими передніми ногами, ніж задні.

жи'ро (іт. *giro* з лат. *gyrus* — кругобіг) 1. перепис векселя на іншого власника; 2. напис на векселі, що означає передачу векселя іншій особі.

жи'ро-банк (див. ж и р о) — банк, що провадить розрахункові операції між вкладниками, що мають у ньому свої біжучі рахунки.

Жиро'нда (фр. вл. *Gironde*) 1. один із департаментів у Франції; 2. політична партія часів французької ре-

волюції 18 ст. (назва від департаменту), що боролася проти феодалізму.

жіронди́ст — член партії республіканців (Ж і р о н д и) за часів французької революції.

жироско́п, див. г і р о с к о п.

жмудь (лит.) — литовське плем'я давніх часів.

жо́внір (пол. з фр. jalonneur) — підстаршина з напрямом прапорцем на багнеті) — вояк, солдат.

жоке́й, див. д ж о к е й.

жонгле́р (фр. jongleur з лат. jocolator) — 1. мандрівний музикант і співак за середньовіччя; 2. цирковий штуккар підкидати всякі предмети й ловити їх; 3.* вправний хитрун.

жонглювати (фр. jongler з лат. joculari — жартувати) 1. виробляти штуки руками, вправно підкидати й ловити предмети; 2.* вправно, але нечесно використовувати факти, чіплятись до слів у дискусії, грати словами.

жоржи́на (лат.) — квіткова рослина з родини нарцисів.

жуї́р (фр. jouer — насолоджуватись) — гуляка, гульвіса, особа, що прагне в житті лише насолоди.

жуї́рувати (див. ж у ї р)

— весело жити (любов, вино, карти).

жу́па'н¹ (лат.) — верхній чоловічий одяг.

жу́па'н² (серб.) — адміністративна посада в Югославії та Угорщині.

жу́пел (ст.-слов.) — 1. смола та сірка, що горять у пеклі для грішників (згідно з релігійними уявленнями); 2.* страховище, опудало, що наганяє страх.

жу́рнал (фр. journal — денник) — 1. періодичний орган преси; 2. денник для запису педагогічного процесу в школі.

жу́рнал'зм (фр.) — письменницька діяльність у пресі.

жу́рнали́ст (див. ж у р н а л) — професійний літературний працівник преси.

жу́рнали́стика (фр.) — періодична преса.

жу́рфі́кс (фр. jour — день, fixe — установлений, визначений) — постійний день прийняття гостей.

жюрі́ (фр. й англ. jury з лат. jurare — присягати) — 1. суд присяжних у Франції, Англії, США; 2. комісія знавців, конкурсова комісія, що визначає першість серед учасників конкурсу або змагань та призначає премії.

3

заангажува'ти (фр. engager зобов'язати, запросити) — запросити на працю актора, укласти з ним угоду.

задру'га (серб.) — родова громада.

за'мша (тур.) — вичинена шкіра із здертим перед тим епітелієм, уживана на рукавички, черевики, одяг.

за'нза (мур.) — щипковий платівковий музичний інструмент племені банту.

зафіксува'ти, див. **фіксувати**.

зашвартува'ти, див. **швартувати**.

здегенеро'ваний (лат.) — звироднілий (див. **дегенерат**).

здекляро'ваний (див. **деклярація**) — заявлений, явний.

здеклясо'ваний (фр. déclassé з лат.) — той, що втратив класові прикмети (див. **декласований**).

зе'бра (фр. zèbre) — подібна до коня, з осличим хвостом смугаста на масть тварина - ссавець (Африка).

зебро'їд (фр. zèbre + гр. eidos — **вид**) — гібрид від зебри й коня.

зе'бу (фр. zébu) — свійська худоба з горбом над передніми лопатками (Азія, Африка).

Зевс або **Зеве'с** (гр. Zeus) — головний бог у стародавніх греків (у римлян Юпітер).

зело'т (гр.) член жидівської партії непримиренних ворогів стародавнього Риму.

земінда'ри (персь. zamīn — земля, dara — той, хто володіє) — збирачі орендної платні за землю в імперії моголів в Індії.

Зенд-аве'ста (персь. „живе слово”) — збірка коментованих перекладів **Авест** (неправильна назва основного джерела давнього **маздеїзму**).

зензубель (нім. Simshobel) — столярський інструмент вистругувати гари (рівчачки в сторярських виробках).

зені'т (фр. zénith з есп., з ар. samit ur-ra's — шлях голови) — 1. точка найвищого перебування світила на небі; точка небесної сфери над головою спостережника, де уявна простовисна лінія перетинається з не :

бесною сферою; 2.* найвище піднесення (слави, розвитку), розквіт.

зенітний (див. з е н і т) — з е н і т н а г а р м а т а — гармата для обстрілювання літаків.

зеоліт (гр.) мінерал вулканічного походження.

зеро' (фр. zéro з ар. szifr — порожній) — нуль, ніщо.

зе'та (гр.) — шоста літера грецької абетки.

зефір (гр. zephyros) — західний вітер (у стародавніх греків); 2. лагідний вітерець, легіт; 3. тонка бавовняна матерія.

зигоморфний (гр. zeugos — пара, morphē — форма) — з-на к в і т к а — квітка, що її можна поділити на дві рівні половини, провівши через неї тільки одну площину симетрії.

зигоспора (гр. zeugos — пара, spora — насінина) — зародкова клітина в деяких грибів та водоростей, утворювана в наслідок статевого злиття (б о т.).

зигота (гр. zygōtē — з'єднаний упарі) — первісна запліднена жіноча клітина, утворена із сполуки зародка з яйцем.

зигзаг (фр. zigzag) — ламана під гострими кутами лінія.

зима'за (гр. zymē — дріжджі) — ферменти, що беруть участь у процесі анаеробного розпаду вуглеводнів на спирт та вуглець-ІУ оксид.

зимологія (гр. zymē — дріжджі, logos — слово, наука) — відділ хемії, що розглядає процеси мусування органічних речовин.

Зігфрід — герой германської поеми „Нібелюнги” та багатьох саг.

зілза'ри — македонські румуни, куцо-волохи, аромунни.

злотий (поль. złoty) — грошева одиниця в Польщі.

Зодія'к (гр. zōdiakos kyklos звіряче коло) — смуга небесної сфери вздовж екватора, що в її межах відбуваються рухи Місяця, Сонця, планет (Зодіак ділиться на 12 знаків Зодіяка, за числом зодіякальних сузір'їв; у кожному з знаків Зодіяка сонце перебуває приблизно 1 місяць).

зодіякальний (див. Зо д і я к) — той, що належить до Зодіяка; з-ні сузір'я: Баран, Телець, Близнюки, Рак, Лев, Діва, Терези, Скорпіон, Стрілець, Козоріг, Водолій, Риба; з-льне с в і т л о — пасмо світла на небі, що має форму піраміди і йде в напрямі Зо -

діяку (видне в жовтні перед сходом сонця і в лютому по заході сонця; припускають, що це кільце порошу навколо сонця).

зоїл* (від грецького софіста Зоїла, злісного критика Гомерових творів, 400 - 330 р. до Хр.) — злісний, несправедливий критик.

зо'на (гр. *zōnē* — обшир, пояс) — 1. смуга, обшир земної поверхні між двома рівнолежниками (г е о г.); 2. обшир на земній поверхні з певними характеристичними для нього прикметами (напр., кліматична зона, ґрунтова, рослинна, тваринна); 3. стінки кристалу, що перетинаються на рівнобіжних рубцях (к р и с т а л о г р а ф і я).

зона'льний (див. з о н а) — належний до певної зони.

зонд (фр. *la sonde* — щуп) 1. діагностичний інструмент досліджувати порожнини й канали тіла (м е д.); 2. свердло досліджувати наявність копалин у глибинах землі; 3. прилад, що автоматично записує дані метеорологічних явищ у високих шарах атмосфери.

зондува'ти (фр. *sonder*) — мірити глибину, досліджувати; * пробувати, намацувати, вивідувати.

зоо... (гр. *zōon* — тварина) — у складених словах указує, що назва стосується тваринного світу, наприклад, з о л о г і я.

зоогаме'ти (гр. *zōon* — тварина, *gamein* — брати шлюб) — рухомі статеві клітини.

зооге'нія (гр. *zōon* — тварина, *genos* — народження) — наука про походження тварин.

зоогеогра'фія (див. зоо... + г е о г р а ф і я) — наука про закони розселення на землі фауни.

зооігіе'на (див. зоо... + г і г і е н а) — наука про впливи середовища на здоров'я тварин.

зоогра'фія (див. зоо... + гр. *graphō* — пишу) — тваринознавство; опис зовнішньої та будови тварин (описова зоологія).

зоолі'т (гр.) — скам'яніла тварина.

зоо'лог (див. з о о л о г і я) — фахівець у зоології.

зоологі'чний (див. з о о л о г і я) — належний до зоології; 3-ий с а д — спеціально впорядкований сад, де тримають у відповідних умовах тварин з метою всебічного їх вивчення та показу глядачам; 3-ний музей — музей спеціально

виготовлених із тварин препаратів.

зоологія (гр. *zōon* — тварина, *logos* — наука) — наука про тварин.

зоолятрія (див. зоо... + *la-
treia* — шанування) — шанування (культ) тварин в релігіях стародавніх та відсталих народів.

зооморфізм (див. зоо... + (гр. *morphē* — форма) — релігійний культ, що уявляє богів у вигляді тварин.

зоонози (див. зоо... + гр. *nosos* — хвороба) — інфекційні хвороби в тварин, що ними може заразитись і людина (сказ, сип, сибірка, чума).

зоономія (див. зоо... + *nomos* — закон) — стара назва зоології.

зоопалеонтологія (див. зоо... + *paleontologia*) — наука про викопні тварини (також палеозоологія).

зоопатологія (див. зоо... + *patologia*) — наука про хвороби в тварин.

зоопсихологія (див. зоо... + *psychologia*) — наука про поведінку тварин.

зооспора (див. зоо... + гр. *spora* — посів, сім'я) — особливі клітини позастатевого розмноження у водоростей та деяких грибів.

зооспора́нній (див. зоо...

+ *спорангій*) — орган позастатевого розмноження, в якому утворюються зооспори в деяких водоростей та грибів.

зоотомія (див. зоо... + гр. *tomē* — розтин) — спеціальна анатомія тварин (наука про внутрішню будову тварин).

зоофіти (див. зоо... + гр. *phyton* — рослина) — „тваринорослини”, кишково-порожнинні тварини, що їх раніше вважали за проміжні між тваринами й рослинами організми (гідра, актинії, корали).

зоохлорелі (див. зоо... + *chloros* — зелений) — одноклітинні зелені водорості (бот.).

зоофагія (див. зоо... + гр. *phagos* — той, що пожирає) — живлення тварин м'ясом інших тварин.

зоофобія (див. зоо... + гр. *phobos* — страх) — хоробливий страх перед тваринами.

зоохемія (див. зоо... + *hemia*) — наука про хемічні процеси в тілі тварини.

зоохорія (див. зоо... + гр. *choreō* — розповсюджуюсь) — розповсюдження насіння рослин з допомогою тварин.

Зороа'стр або **Зарату'стра**

— основоположник іранської релігії м а з д е ї з м у (УІІ стол. до Хр.)

зуа'ви (фр. zouave з ар. zwā-wa — плем'я людоїдів) —

1. назва одного з африканських племен; 2. вояки

французької армії в Альжирі з тубільців або й з

французів, але в тубільному убранні.

зубр — жуйна тварина з

родини биків.

зулу'си — плем'я південноафриканських кафрів.

зу'мер (нім. Summer) — автоматичний перемикач струму в радіотехнічних та телефонних апаратах.

зурна' (персь.) — музичний інструмент (вид сопілки) в кавказьких народів.

зюд (гол. zuiden) — південь.

І

Іберія (лат. від *Hiberus* = Ебро) — 1. латинська назва Іспанії; 2. давня назва Піренейського півострова; 3. латинська назва сучасної Грузії.

ібіс (гр. *ibis* з егип.) — африканський птах із породи лелек, що його в стародавнім Єгипті вважали за священного.

ібн (ар. *ibn* — син) — в мовах арабського походження ставиться перед батьківським ім'ям, напр., Ібн Батута = син Батути.

ігумен (гр.) настоятель монастиря.

ігнора'нт (див. і г н о р у в а т и) — самопевна особа, що всіх і все нехтує.

ігноро'ваний (див. і г н о р у в а т и) — знехтуваний, упосліджений.

ігнорува'ння — нехтування; легковаження; упослідження.

ігнорува'ти (лат. *ignorare* — не визнавати) — легковажити, нехтувати, не визнавати, не зважати, упосліджувати.

ігре'к (фр. *у*, що означає *i grec* = грецьке *i*) — передостання літера в латинській

абетці, уживана в математиці на означення невідомої величини.

іда'льго, див. г і д а л ь г о.

ідеа'л (фр. *ideal* з гр. *idea* — поняття) — зразковість, найвища досконалість (що стає кінцевою метою людських прагнень).

ідеаліза'ція (фр. *idéalisation* з гр.) — піднесення чогось або когось в уявленні до і д е а л у (досконалости).

ідеалі'зм (фр. *idéalisme* з гр.) — 1. визнання звицаєвих, мистецьких і політичних вартостей, що не піддаються сприйманню почуттями, але існують в людинах чи в суспільстві як ідеї й формують життя й поведінку, за силу, яка визнає дійсність; 2. філософський світогляд, що визнає матерію за одну із форм (або функцій) існування духа); і-зм м е т а ф і з и ч н и й — визнання духового буття за основу реальности; і-зм г н о с е о л о г і ч н и й — визнання даности світу лише в свідомості, в суб'єкті; і-зм е т и ч н и й або п р а к т и ч н и й — переконання в силі ідеальних моментів в етичному світі; зречення користолубства; і-зм е с т е т и ч н и й — визнання мистецької форми за вияв

ідеального змісту; і-зм су - б'єктивний — визнання ідеї, свідомості, відчуття за єдину реальність (Платон, Ляйбніц, Кант, Фіхте, Берклі, Мах); і-змовоб'єктивний — визнання матерії за основу, що стає реальністю тільки через ідею (Арістотель, Гегель, Шеллінг, Шопенгауер).

ідеалізо'ваний — піднесений до ідеалу.

ідеалізува'ти (фр. idéaliser з гр.) — підносити до ідеалу (когось або щось), вважати за найвищу досконалість.

ідеалі'ст (фр. idéaliste з гр.) — 1. прихильник ідеалізму, послідовник ідеалістичного світогляду; 2. той, хто дивиться на світ крізь призму ідеального, ідей; 3. нематеріяліст; 4.* безкорислива людина; мрійник.

ідеалісти'чний (див. ідеалізм) — належний до ідеалізму.

ідеальний (фр. idéal з гр.) — 1. досконалий, взірцевий; 2. нереальний, що існує лише в ідеї, в уяві; і-ий газ — газовий стан речовини, коли розміри молекул найменші, а віддаль між ними найбільша, внаслідок чого взаємодія між молекулами мінімально

впливає на вияв відповідних фізичних законів.

ідеа'ція (англ. ideation, гр. idea — уявлення) — загальна здатність уявляти (психол.).

іде'йний (див. ідея) — чесний, шляхетний, керований ідеями.

іде'йність (див. ідея) — відданість ідеї, керування поведінки ідеєю.

ідентифіка'ція (с.-лат. identificare — уподібнювати) — уподібнення, ототожнення.

ідентифікува'ти (лат. idēn — те саме, facere — роби-ти) — уподібнювати, ототожнювати; вважати явища за однакові; визначати особу за її документами.

іденти'чний (с.-лат. identicus) — схожий, цілком подібний, тотожний.

іденти'чність (див. ідентичний) — подібність, схожість, тотожність.

ідеогра'ма (гр. idea — поняття, gramma — запис) — значок, літера, що означає не звук, а ціле поняття, наприклад, знак 1 означає не звуки о д и н, а поняття „один предмет”.

ідеографі'чний (див. ідеографія) — написаний ідеограмми, емблемами, гієрогліфічний.

ідеографія (гр. idea — по-

няття, graphō — пишу) — система письма знаками-поняттями, а не літерами (напр., китайське письмо, єгипетські гієрогліфи).

ідеократи́зм (гр. idea — поняття, kratos — сила, влада) — теорія підпорядкування життя не правовим взаєминам, а поняттям розуму, ідеям (ф і л о с.).

ідео'лог (див. і д е о л о г і я) — виразник певної ідеології.

ідеологі'чний (див. і д е о л о г і я) — той, що належить до ідеології або її виражає.

ідео'логія (гр. idea — поняття, logos — наука) — наука про ідеї; 1. сукупність форм суспільної свідомості, що виражають систему ідей, понять, уявлень; 2. світогляд.

іде'я (гр. idea — поняття, образ, вид) — 1. основна думка твору вчинку, винаходу; задум; 2. думка, загальне уявлення про предмет чи явище.

їди (лат. Idus) — 1. 15 число місяців: березня, травня, липня й жовтня в римському календарі та 13 число інших місяців року, що були святами на пошану Юпітера.

ідилі'ст (див. і д и л і я) — творець ідилій (у мисте-

цтві, в житті, в уяві).

ідилі'чний (див. і д и л і я) — лагідний, сумирний, належний до ідилії.

ідилі'я (гр. eidyllion — віршик, малюнок, пісенька) — 1. твір, що зображує лагідний, безтурботний побут простих людей; „хутірня поезія”; 2. милі взаємини, сумирний безтурботний побут.

ідіобла'сти (гр. idios — своєрідний, blastos — зародок) — 1. одиниці протоплазми й спадкової субстанції ядра (ф і з і о л.); 2. окремі клітини в тканинах рослин (а н а т. р о с л и н).

ідіокіне'за (гр. idios — своєрідний, kinēsis — рух) — процес зміни спадкових факторів (ф і з і о л.).

ідіо'ма (фр. idiome — мова, говірка з гр. idiōma — своєрідний вислів) — 1. властива певному народові говірка; 2. вислів, що його значіння відмінне від значіння слів, з яких він складається; 3. своєрідний вислів, що не має адекватних висловів в інших мовах.

ідіома'тика (див. і д і о м а) — 1. наука про ідіоми; 2. збірка ідіомів, фразеологія.

ідіопла'зма (гр.) — гіпотетична основа явищ розвит-

ку й спадковости живих істот (б і о л.).

ідіосинкразія (гр. *idios* — своєрідний, *synkrisis* — змішання) — 1. відраза до деяких тваринних або рослинних речовин, ліків, що супроводиться загальним недомаганням, висипкою на шкірі тощо (м е д.); 2. хроблива властивість почуттів, коли людина сприймає те, що всім приємне, як неприємне (запах, смак) і навпаки.

ідію'т (див. і д і о т і я) — недоумок, недоумкувата, недорозвинена людина.

ідіоти'зм (див. і д і о т і я) — 1. недоумкуватість, розумова недорозвиненість, придуркуватість; 2. слово, що його розуміє лише його автор.

ідіоті'я (гр. *idiōteia* — природна недоумкуватість, психічна недорозвиненість, обумовлена або недорозвиненістю мозку, або захорунанням, що вразило центральну нервову систему ще в дитинстві).

і'до (есп *ido* — нащадок) — штучна мова, один із варіантів е с п е р а н т о.

і'дол (гр. *eidolon* — мале зображення) — 1. зображення поганського бога; 2.*

любчик; об'єкт обожування.

Іелловсто'нський Національний парк (Yellowstone National Park) — парк-заповідник в США.

ієра'рх (див. і е р а р х і я) — голова (вища духовна особа).

ієра'рхія (гр. *hierarchia*) — „службова драбина”, ступенювання й залежність (від нижчих до вищих) церковних або урядових осіб.

ієрати'чне п и с ь м о, див. г і е р а т и ч н и й.

ієре'й (гр.) — священник.

ієремія'да (жид.) — плач пророка Єремії з приводу зруйнування Єрусалиму; 2. потужний плач, тужіння, скарги, жалі.

ієроглі'фи, див. г і е р о г л і ф и.

ієродия'кон (гр.) — диякон-чернець.

ієромона'х (гр.) — священник-чернець.

ізалоба'ри (гр. *isos* — однаковий, подібний, *allos* — інший, *baros* — тягар) — лінії на мапі, що проходять через місця, де тиск повітря змінився за певний час

на однакову величину.

ізалоте'рми (див. із(о)... + allos — інший, thermē — тепло) — лінії на мапі, що переходять через місця на земній поверхні, де температура повітря змінилася за певний час на однакову величину.

ізанемо'ни (див. із(о)... + гр. anemos — вітер) — лінії на мапі, що сполучають простори з однаковою пересічною силою вітру.

ізаномалія (див. із(о)... + гр. anōmalia — нерівність) — лінія на мапі що сполучає простори з неоднаковими відхиленнями температур, тиску абощо від нормальних пересічних величин, на прикл., відхилення пересічних температур певних пунктів від пересічної температури відповідної паралелі; 2. мапи з такими лініями. —

ізати'н — продукт окисації і н д и г о.

ізго'й (гр.) — князь-вигнанець.

Ізі'да — єгипетська богиня сил природи, неба, землі та пекла, Озірісова жінка.

ізмара'гд (лат. smaragdus із санс.) — мінерал, коштовний камінь зеленого кольору.

ізо... (гр. isos — рівний, однаковий, схожий) — у складених словах означає подібність.

ізоампліту'да (див. ізо... + (гр. а м п л і т у д а) — лінія на географічній мапі, що сполучають місцевості з однаковими коливаннями температури на протязі доби, місяця, року.

ізоанемо'ни, див. і з а н е м о н и.

ізоба'ри (див. ізо... + гр. baros — тягар, вага) — лінії на мапі, що переходять через простори з однаковими показниками барометра, зведеними до показників на рівні моря 45° геобатос — глибина) — лінії графічної широти.

ізоба'ти (див. ізо... + гр. — глибина) — лінії на мапі, що сполучають однакові глибини вод на земній поверхні.

ізобро'нти (див. ізо... + гр. brontē — грім) — лінії на географічній мапі, що переходять через простори, де удар грому був почутий одночасно (з допомогою цих ліній визначають на прям та швидкість пересування громовиці).

ізога'мія (див. ізо... + гр. gameō беру шлюб) — стате-

ве злиття зовнішньо однакових, але фізіологічно різних статевих елементів у нижчих рослин (ф і з і о л.).

ізогеоте́рми (див. ізо... + гр. gē — земля + thermē тепло) — шари в земній корі з однаковою температурою.

ізогіє́ти (див. ізо... + гр. hyetos дощ) — лінії на мапі, що переходять через простори з однаковою кількістю опадів на рік.

ізогі́пси (див. ізо... + гр. hupsos — висота) — лінії на географічній мапі, що переходять через простори з однаковою висотою їх над рівнем моря.

ізогло́си (див. ізо... + гр. glōssa — мова) — лінії на мапі, що переходять через місцевості з однаковими мовними особливостями населення (л і н г.).

ізогона́льний (гр. isogōnios) — рівнокутній (г е о м.).

ізого́ни (див. ізо... + гр. gōnia — кут) — лінії на мапі, що сполучають простори з однаковими магнетними відхиленнями.

ізогра́ф (див. і з о г р а ф і я) — маляр-іконописець у стародавній Україні.

ізогра́фія (див. ізо... + гр. graphō — пишу) — 1. іконописання; 2. передрук від

новлених хемічним способом стародруків.

ізодина́ми (див. ізо... + гр. dynamis — сила) — лінії на мапі, що сполучають місця однакової магнетної напруги.

ізодина́мія (див. і з о д и н а м и) — можливість заміни харчових речовин іншими, рівноцінними щодо наданої ними кінетичної енергії речовинами, напр., заміна ситі вуглеводами при відношенні 44:100.

ізоенерге́ти (див. ізо... + гр. energeia — діяльність) — лінії зображення процесу, що відбувається при незмінній енергії тіла. (ф і з.)

ізоклі́ни (див. ізо... + гр. klinō — нахилляю) — лінії на мапі, що переходять через місця з однаковим магнетним нахилом.

ізоко́лон (гр. isokōlon) — стилістична фігура, що в ній кілька уривків мають однакове розташування синтаксичних членів речення, напр.: „Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя, гаснуть очі, заснули думи, серце спить” (Шевченко).

ізокри́ми (див. ізо... + гр. krymos — мороз, холод) — лінії на мапі, що сполучають такі місця на морях, де найхолоднішого місяця бу-

ває однакова температура.

ізоляції (див. ізо...) — лінії на мапі, що сполучають місця з однаковими показниками (температури, тиску, опадів).

ізолювати (фр. isoler) — відокремити від контакту з середовищем.

ізолятор (фр. isolateur) — 1. непровідник (тепла, електрики); 2. тюрма з суворим режимом, з забороною в'язням будь-якого контакту з навколишнім світом; 3. окреме приміщення або окремі шпигуни для заразливих хворих.

ізоляційний (див. ізоляція) — придатний для ізоляції (матеріал).

ізоляційні мови — мови, що в них слова не мають граматичної форми (закінчень, числа, відмінків) і через це зв'язок слів позначається службовими словами або порядком слів у реченні (китайська мова).

ізоляціонізм (див. ізоляція) — політична течія в США, що домагається невтручання Америки в європейські справи.

ізоляція (фр. isolation) — 1. відокремлення людини від оточення; 2. відокремлення провідників електри-

ки, тепла абощо непровідниками.

ізолюваний (див. ізоляція) — відокремлений, вилучений.

ізомери (див. ізо... + гр. meros — частка) — речовини однакового хемічного складу, але з різними фізичними та хемічними властивостями в наслідок різного розташування атомів у молекулах.

ізомерія (див. ізо... + гр. meros — частка) — відмінність хемічних і фізичних властивостей у сполуках з однаковим відсотковим складом і однаковою молекулярною вагою.

ізоморфізм (див. ізо... + гр. morphē — форма) — 1. заступлення в хемічній сполуці мінералу одного первинного іншим без зміни кристалографічних властивостей; 2. однаковість структури сукупності певних елементів, що не залежить від природи цих елементів; якщо два розташування тієї самої сукупності ізоморфні, то така залежність зветься атоморфізмом (мат.).

ізоморфний (див. ізо... + гр. morphē — форма) — подібний формою.

ізонефи (див. ізо... + гр. nephos — хмара — лінії на

мапі, що сполучають місця з однаковою хмарністю.

ізопа'ги (див. ізо... + гр. pagos — крига) — лінії на мапі, що сполучають обшир з однаковою тривалістю на протязі року крижана покриву.

ізопе'ктики (див. ізо... + гр. pēktos — замерзлий) — лінії на географічній мапі, що сполучають обшири одночасного замерзання вод.

ізопериметри'чний (див. ізо... + п е р и м е т р) — і-не з а в д а н н я — завдання відшукати серед даних кривих певної кляси, що мають однаковий периметр, таку криву, яка охоплювала б найбільшу площу (м а т.).

ізосе'йсти (див. ізо... + гр. seistos — коливний) — лінії на мапі, що сполучають обшири одночасного вияву однакової сили поштовхів землетрусу.

ізосилабі'зм (див. ізо... + гр. syllabē — склад) — однакова кількість складів у кожному рядку вірша.

ізоастасія (див. ізо... + гр. stasis — стан) — теорія, що на підставі механічних та гравітаційних властивостей земної кори твердить, немов би суходили плавають у пластичній магмі, а звідси перерозподіл сили

ваги на поверхні землі в наслідок д е н у д а ц і ї та перевідкладання геологічних осадів спричиняє підняття й западання окремих обширів земної поверхні, що зберігає рівновагу (основоположник американський геолог Деттон).

ізота'хи (див. ізо... + гр. tachos — швидкість) — 1. лінії на мапі, що сполучають обшири одночасного скресання криги; 2. лінії на мапі, що позначають місця однакової течії на річці.

ізоте'ри (див. ізо... + гр. theros — літо) — лінії на географічній мапі, що сполучають обшири з однаковою температурою повітря влітку.

ізоте'рми (див. ізо... + гр. thermē — тепло) — лінії на мапі, що сполучають місця з однаковою пересічною температурою за певний період часу.

ізотермі'чний (див. і з о т е р м и) — той, що має однакову температуру, наприклад, і-ий процес — процес, що відбувається при незмінній температурі.

ізотоні'чний (див. і з о т о н і я) — однаково напружений, натягнутий, наприклад, струна; і-ні р о з ч и н и — розчини однакового осмотичного тиску.

ізотоні'я (див. ізо... + гр. tonos — напруга) — однаковість тиску, напруги (ф і з., х е м.).

ізото'пи (див. ізо... + гр. topes — місце) — атоми певного хемічного елемента, що мають різну атомову вагу, але майже однако-ві фізичні та хемічні вла- стивості.

ізотропі'я (див. ізо... + гр. tropos — спосіб життя, ха- рактер) — однаковість фі- зичних властивостей дея- ки тіл у всіх напрямках тіла (теплопровідність, е- лектропровідність тощо, напр., у воді).

ізотро'пний (див. і з о - т р о п і я) — однаково у- кладений, той, що має вла- стивість і з о т р о п і ї.

ізотро'пність, див. і з о - т р о п і я.

ізофо'на (гр.) — див. і з о - г л о с а.

ізохіме'ни (див. ізо... + гр. cheima — зима) — лінії, що сполучають на мапі місця однакової пересічної тем- ператури повітря взимку.

ізохо'ри (див. ізо... + гр. chōra — простір) — лінії графічного зображення процесів у газах при ста- лому їх обсязі (т е р м о - д и н а м і к а).

ізохори'чний (див. і з о - х о р и) — і-ий п р о ц е с

— процес, що відбувається при незміннім обсязі тіла (ф і з.).

ізохромати'чний (див. ізо.. + х р о м а т и ч н и й) — одноколірний (ф і з.).

ізохро'на (див. ізо... + гр. chronos — час) — лінія, що сполучає місця, однаково досяжні з вихідної точки при однаковій тривалості руху.

ізохроні'зм (див. ізо... + гр. chronos — час) — одно- часовість; поділ вірша на однакові щодо часу їх ви- голошування ритмічні ча- стини.

ізохро'нний (див. і з о - х р о н а) — одночасовий; і-нна к р и в а — така кри- ва, що проведені з неї про- екції шляхів, пройдених по ній твердим тілом за одна- кові проміжки часу, на про- стовисну пряму, рівні між собою (м а т.).

ізохро'нність (див. ізо... + гр. chronos — час) — одно- часовість, рівночасність, однакова тривалість.

ізоциклі'чний (див. ізо... + ц и к л і ч н и й) — рівно- коловий.

ізумру'д (персь.) — див. і з м а р а г д.

Іка'р (гр. Ikaros) — 1. син Дедала, що разом із бать- ком утік із полону на кри- лах, зроблених із пташи-

них пер, зліплених воском; одначе на близькій до сонця висоті віск розтопився, і Ікар упав у море (м і т.); 2.* ентузіяст-винахідник, що стає жертвою свого винахідництва.

ікарі'йці (див. І к а р) — засновники комуністичних колоній у США, що намагалися здійснити соціяльну теорію Кабе, яку він виклав у своїм творі „Мандрівка до Ікарії”.

Ікарія (див. І к а р) — вигадана комуністична країна, що її описав соціолог Кабе у своїм творі „Мандрівка до Ікарії”.

іко'на (гр. eikōn — образ) — святий образ.

іконографія (гр. eikōn — образ, graphō — пишу) — 1. мистецтво малювати ікони; 2. наука про ікони, статуї.

іконоста'с (гр.) — стіна з іконами, що відокремлює вівтар від храму вірних.

і'кос (гр.) — пісня в акафісті, що її співають у церкві по черезно з к о н д а к а м и.

ікоса'едр (гр. eikosi — два дцять, hedra — основа) — двадцятистінник, тіло, обмежене двадцятьма стінками, що з них кожна у правильному ікосаедрі являє

собою рівнобічний трикутник (м а т.).

ікс (літ.) — третя з кінця літера латинської абетки; в математиці означає невідому величину або незалежну змінну, а також одиницю довжини, що дорівнює 10⁻¹¹ см.

ікс-про'мені, див. р е н т г е н і в с ь к і промені.

ілегальний (н.-лат.) — не легальний, незаконний.

ілегіти'мний (лат.) — не правний, незаконний, нешлюбний.

Ілю'н або **Тро'я** — головне місто троянців.

Ілія'да — Гомерова поема про троянську війну.

іллрі'йці — стародавні тубільці Балканів (також колишня назва південних слов'ян).

Іллі'рія (лат.) — південнослов'янська країна понад східнім берегом Адриатичного моря за римських часів.

ілю'в'й — продукт вимивання при просочуванні води крізь ґрунти.

ілюзіоні'зм (фр. illusionisme з лат.) — 1. філософський напрямок, що вважає реальний світ за ілюзію (суб'єктивний ідеалізм); 2. малюнок, що викликає ілюзію реального простору й предметів (малярство).

іло'ти (гр. *helōs*) — державні хлібороби в стародавній Спарті.

ілюзіоні'ст (див. і л ю з і я) — 1. мрійник, той, що живе ілюзіями, мріями; 2. фокусник, що показує глядачам ілюзії.

ілю'зія (лат. *illusio* — ома на або *illudium* — привид) — 1. омана; сприймання речей за інші, ніж вони є; 2.* нездійсненна мрія.

ілюзо'рний (лат. *illusor'us*) — примарний, оманний, облудний; уявний, позірний, гаданий.

ілюмінати (лат. *illuminatus* — освітлений) — таємні релігійні товариства 18 століття в Європі, що боролися проти єзуїтів; собі приписували силу бачити злих духів.

ілюміна'тор (лат. *illum nator* — освітлювач) — 1. упорядник ілюмінації; 2. кругле вікно з грубого скла на кораблі.

ілюміна'ція (лат. *illuminare* — освітлювати) — урочисте освітлення міста, домів з допомогою кольорових вогнів та всяких світлових ефектів.

ілюміно'ваний (див. і л ю м і н а ц і я) — урочисто, святково освітлений.

ілюстра'тор (лат. *illustrator*

— зображувач) — маляр, що ілюструє книжки, журнали.

ілюстра'ція (лат. *illustratio* — зображення) — малюнок, предмет або наочний прилад, також приклади до теоретичних пояснень.

ілюструва'ти (лат. *illustrare* — пояснювати, зображувати) — розмальовувати, унаочнювати виклад думок.

Ільдіз-кію'ск — палац останніх султанів у Константинополі.

імагін'ація (лат.) — уява, фантазія; вигадка, привид.

іма'го (лат. *imago* — образ) — кінцева стадія розвитку (метаморфози) комах.

імажині'зм (фр. *image* — образ) — напрям у поезії на початку 20 стол., що вважав за непотрібний зв'язок між словом і змістом твору.

імажині'ст (фр. з лат.) — представник імажинізму в мистецтві.

іма'м (ар. *imām* — той, що стоїть спереду) — 1. духовна особа в мусулманів, що керує молитвою в мечеті; 2. духовний провідник у мусулманів (спочатку Мохамед, далі каліфи в арабів, султани в турків, нащадки Алі в персів).

іманентний (лат. immanes — той, що перебуває в чомусь) — притаманний для певного явища, властивий його природі; і-на ф і л о с о ф і я — напрям у філософії, що визнає буття за внутрішній зміст свідомості й заперечує існування об'єктивного світу поза свідомістю (Шуппе, Ремке).

іматрикуляція (лат. in — в, matricula — список) — запис на студії до вищої школи.

імбе'р (нім. Imber з гр. zingiberis із санс.) — підтропічна трависта рослина, що її коріння вживають як приправу; шафран.

імбецильність (лат. imbecillitas — слабкість) — недодумкуватість, о л і г о ф р е н і я.

імбібіція (лат. imbibere — просочувати) — просочування (м е д.).

імброльйо (іт. imbrogljo) — співзвуччя голосів у різних тактах (м у з.).

імерсійний (див. і м е р с і я) — і-ні о б'є к т и в и — об'єктиви в мікроскопі, що дають найбільшу яскравість досліджуваного предмета з допомогою впускання краплі кедрової олії між об'єктив мікроско-

па та об'єкт спостереження.

імерсія (лат. immersio) — 1. потрапляння Місяця в тінь Землі або зникання видно-сти зірки в світлі Сонця; 2. занурення; 3. впуск течива у простір між об'єктивом мікроскопа та досліджуванім предметом для посилення яскравості.

імігрант (лат. immigrans — вселятися) — переселе-нець, що прибув із чужої країни (протил. е м і г р а н т).

іміграція (лат. immigrare — вселятись) — переселення чужинців до будь-якої країни.

імігрувати (лат. immigrare — вселятись) — переселити-ся в іншу країну.

імітатор (лат. imitari — наслідувати) — наслідувач (у мистецтві).

імітаційний (див. і м і т а ц і я) — наслідувальний, відтворювальний.

імітація (лат. imitatio) — 1. наслідування, 2. підробляння.

імітований (див. і м і т а ц і я). — наслідуваний, відтворений (м и с т.).

імітувати (лат. imitari) — наслідувати (м и с т.); підробляти.

іmobilізація (лат. immobilis

— нерухоми́й) — унерухо-
млення; перетворення обі-
гового капіталу в нерухо-
ми́й.

іморалі́зм (лат. in — не,
moralis — моральний) — не-
моральність, заперечення
моралі, моральний скепти-
цизм, (також а м о р а -
л і з м).

іморальний (лат.) — немо-
ральний.

іморте́ль (фр. imortel — не-
вмирущий, безсмертний) —
безсмертка, трависта рос-
лина, що її суцвіття і вису-
шені зберігають колір і
форми живої рослини.

імпас (фр. impasse) — слі-
пий кут, зазубень.

імпас́то (іт. impastare) —
малювання густими фарба-
ми.

імпеданс (лат. impedans) —
позрний повний опір
складного електричного
кола змінного струму, що
складається з омичного, ін-
дуктивного та місткісного
опорів.

імперати́в (лат. imperativus
— наказовий) — 1. наказо-
вий спосіб дієслів (г р а м.)
2. наказ, вимога; 3. і-ив
к а т е г о р и ч н и й —
безумовне етичне веління,
одвічно притаманне розу-
мові, вічне й незмінне, що
лежить в основі моралі (в
Кантовій етиці).

імперати́вний (див. і м -

п е р а т и в) — наказовий.

імпера́тор (лат. imperator
— полководець) — 1. по-
чесне звання полководця в
стародавньому Римі; 2. са-
модержець, необмежений
володар держави.

імпе́рія (лат. imperium —
влада) — 1. держава з імпе-
ратором; 2. велика держава
з колоніями.

імперія́л (лат. imperial's —
імператорський) 1. великий
друкарський шрифт (150
пунктів); 2. великий фор-
мат паперу (57 × 78 см.);
3. давня російська золота
монета — 10, пізніше 15
карбованців; 4. порода о-
вець — мериноси; 5. гату-
нок сиру; 6. гатунок ячме-
ню; 7. другий поверх в ом-
нібусах.

імперіялі́зм (лат. imperium
— влада) — змагання дер-
жави за поширення своєї
території та свого пануван-
ня над народами (взірцем
сучасного імперіялізму ста-
ла сучасна Росія).

імперіялі́ст (див. і м п е -
р і я л і з м) — збірник
імперіялізму.

імперія́льний (див. і м п е -
р і я) — той, що стосує-
ться імперії.

імпе́рський (див. і м п е -
р і я) — той, що стосує-
ється імперії.

імпертине'нція (лат.) — нахабність, недоречність, образливе слово чи поведінка

імперфе'кт (лат. imperfectum — недоконаний) — минулий час, простий, у мовах, що мають кілька форм минулого часу дієслів (г р а м я т.).

і'мпет (лат.) — розмах, завзяття, бурхливість, нагаляльність, несамовитість.

імплю'вій (лат. pluerе — дощити) — басейн на дощову воду (у дворі).

імплантація (лат. in — в, plantare — саджати) — пересаджування й приживлення на новому місці тіла його ж клітин, тканин або органів.

імплъози'вні приг'олос'ні (шт. лат. implōsivus) — деякі проривні приголосні, що не утворюють прориву, напр.: м, н.

імпоза'нтний (фр. imposant з лат.) — показний (що звертає на себе увагу своїм виглядом), ставний, постановний.

імпснуба'ти (лат. imponere) — робити вражіння, викликати до себе повагу; бажати показати свою вагу; значіння; чванитись.

імпо'рт (англ. import з лат. importare — довозити) — 1. довіз закордонних това-

рів; 2. довезені з закордону товари.

імпортє'р (англ. importer з лат.) — той, хто привозить товари з закордону.

імпо'ртний — привізний, довізний (з закордону).

імпорт'ований (див. і м - п о р т) — привезений з-за кордону.

імпорт'овий (див. і м - п о р т) — привезений з-за кордону.

імпортува'ти (англ. import з лат. importare) — довозити з-за кордону (товари).

і'мпост (іт. imposta) — 1. гурт, що на нього спирається п'ята арки (архітект.); 2. кам'яна подушка між капітелом та п'ятою арки в візантійській архітектурі.

імпоте'нт (лат. impotens із potens — сильний) — нездатний до статевого акту; статево безсилий (м е д.).

імпоте'нція (лат. impotentia — безсильність) — недолугість; 1. ослаблення або відсутність статевої здібності в чоловіків і нездатність до запліднення; 2. нездатність до запліднення в жінок.

імпрегнація (с.-лат. impraegnatio — наповнення, насочування) — 1. просочування тканини твердою фазою речовини (т е к с т.); 2. за-

пліднення (б і о л.).

імпре'за (іт.) — задум практичного діла; вистава.

імпреса'ріо (іт. *impresario*) — підприємець театру, цирку, концертів; 2. автор-сценарист в італійських комедіях масок.

імпресіо'нізм (фр. *impressionisme* з *impression* — вражіння) — мистецький напрям; що надає особливої ваги **безпосередньому зображенню** особистих вражень, найтонших відтінків настрою, відчуттів, переживань.

імпресіо'ніст (фр. *impressioniste*) — представник імпресіонізму в будь-якій галузі мистецтва.

імпресі'я (лат. *impressio*) — вражіння.

імпровіза'тор (нім. з іт. *improvisatore*) — відтворювач, що промовляє або творить мистецьку річ без підготовки, зненацька.

імпровіза'ція (іт. *improvvisazione*) — 1. творення мистецьких речей або виголошування промови без попередньої підготовки; зненацька; 2. промова або мистецька річ, створена без підготовки, зненацька.

імпровізувати (іт. *improvvisare* з *improvviso* — непередбачений, раптовий) — відтворювати, промовляти або творити без поперед-

ньої підготовки, експромтом, мистецьку річ.
імпульс (лат. *impulsus* — удар, поштовх) 1. побуд, поштовх, спонука; причина дії; 2. добуток маси на швидкість (м е х.); і-с и-л и — добуток сили на час її дії; і-с е л е к т р о м а-г н е т н и й — раптове окреме електромагнетне збудження в наслідок зміни стану електромагнетного кола.

імпульсн'вий (лат.) — неврівноважений; той, що діє під впливом збудника.

імпу'тація (лат. *imputare* закидати комусь, приписувати провину) — обвинувачення, приписування провини (ю р.).

імпутува'ти (лат. *imputare* — приписувати, робити закид) — приписувати провину, обвинувачувати, робити закид (ю р.).

імуніза'ція (лат. *immunis* — вільний від чого) — вироблення і м у н і т е т у.

імунізува'ти (лат.) 1. звільнити від державних повинностей чужинця; 2. робити організм стійким проти зараження (м е д.).

імуніте'т (лат. *immunitas* — звільнення від чогось) — 1. звільнення (у феодалському праві) особи від влади королівських урядовців згідно з королівським при-

вілеєм; 2. право недоторканості членів парламенту під час сесії. 3. набута або природна відпірність організму проти зараження або отруєння (м е д.).

іму́нний (лат. immunis — вільний від чогось) — невразливий щодо зараження хворобою чи отруєння (м е д.).

Імхотеп — єгипетський лікар і архітект (2980-2900 р. до Хр.).

Інавгурація (лат.) — 1 урочисте відкриття (шкільного року, театральних вистав); наукова праця на одержання звання доктора з певної науки.

Інвагінація (н-лат. vagina) — спосіб утворення внутрішнього зародка листка (б і о л.).

Інвазія (лат. invasio — напад) — напад, вдертя війська в чужу країну.

Інвалід (лат. invalidus — немічний, слабкий) — непрацездатна в наслідок ушкоджень на війні, на праці, в наслідок хвороби людина.

Інваріанти (фр. invariant із лат. invariables — незмінний) — абьгебрійні вирази по сутніх незалежних від системи координат властивостей фігури (м а т.).

Інвекти́ва (лат. invectiva oratio — лайлива промова) —

гостро лайлива промова, лайка, зневага.

Інвента́р (лат. inventarium — опис) — реєстр рухомого майна; майно та робоча й продуктивна худоба; 2. матеріальні цінності; устаткування.

Інвентори́зація (лат. invenire — знаходити) — облік наявності матеріальних цінностей підприємства.

Інвента́рний (лат.) — той, що належить до інвентарю (книга, список).

Іне́вту́ра (лат.) — періодичний переоблік рухомого майна або товарів підприємства.

Іне́вція (лат. invenire — знайти) — вигадливість, винахідливість (м у з.).

Іне́рсія (лат. inversio — переставляння) — 1. стилістична зміна порядку слів у реченні (л і н г.); 2. обертання точок площини чи простору (м а т.); 3. підвищення температури повітря разом із підняттям угору, замість нормального її спадання (м е т е о р.); 4. розщеплення тростинового цукру під дією кислот та е н з і м і в.

Іне́рсор (нім. з лат.) 1. прилад для проведення хемічної і н в е р с і ї; 2. прилад для перетворення колового руху в простолінійний (г е о м.); 3. споруда для

перетворення простого електричного струму на змінний.

інверта'за, див. і н в е р т и н.

інверти'н (нім. з лат. *invertere* — обертати) — фермент, що розщеплює тростиновий цукор (х е м.).

інвеститу'ра (лат. *investire* — облачати, одягати) — 1. урочисте передавання землеволодіння васалеві; 2. надання особі єпископства разом із правом на церковні землі з їх населенням та правом судової влади над населенням; 3. урочисте надання посади духовній особі в протестантів.

інвести'ція (див. і н в е с т и т у р а) — вклад капіталу в нерухоме майно чи в довготривале підприємство.

інве'стор (англ. *investor* з лат.) — вкладник, особа, що вкладає капітал у підприємство.

інвестува'ти (нім. *investieren* з лат.) — вкладати капітал у підприємство.

інволю'ція лат. *involutio* закрут,) — 1. занепад органів тіла через старість або бездіяльність (б і о л.); 2. повернення органа до нормальної величини, наприклад, уразу після народин; 3. відповідність між елементами многости, що має вла-

стивість взаємності відносно кожних двох елементів (м а т.).

інгалья'тор (лат. *inhalare* — вдихати) — прилад для розпорошення течив при інгальяції.

інгалья'ція (див. і н г а л я т о р) — вдихування ліків (м е д.).

інгере'нція (лат.) — неодмінні супровідні явища (побічні властивості) при основному явищі; 2. втручання, контролю чужої діяльності.

інгібі'тор (лат. *inhibire* — затримувати) — речовина, що може сповільнювати хемічні реакції або й припиняти їх (смола з листяних дерев).

інгібі'ція (лат. *inhibire* — затримувати) — затрим судової справи.

інгума'ція (лат. *humus* — земля, ґрунт) — похорони.

інгред'єнт (лат. *ingrediens* — вхідний) — складова частина сполуки, домішка (х е м.).

інгредіє'нція (див. і н г р е д і є н т) — складник, додаток (до хемічної сполуки або сумішки).

інгре'сія (лат. *ingressio*) — затоплення морем суходолу.

і'ндекс (лат. *index* — титул, підпис, показник) — 1. показник, реєстр, список на -

зов, цін або що; 2. число - вий або літерний показник при символах математичного виразу, напр., A_3 , B_7 ; 3. числа, що показують зміни в економічному явищі; 4. див. також *index librorum prohibitorum*.

індекса'тор (див. і н д е к с) — укладач індексів.

індекса'ція (див. і н д е к с) процес позначання на картці каталогу класифікаційного символу.

індемніза'ція (лат. *indemnitas* — відшкодування збитків) — 1. сплата збитків, що виникли в наслідок скасування якогось права; 2. відшкодування збитків.

індепенде'нти (лат. *independentes* — незалежний) — представники протестантської церкви, що не визнає єпископів.

індетерм'нізм (див. д е т е р м і н і з м) — визнання незалежності волі від внутрішніх і зовнішніх причин (ф і л.).

індетермін'ст (див. і н д е т е р м і н і з м) — визнає незалежності волі, послідовник і н д е т е р м і н і з м у.

індиві'д, індиві'дуум (лат. *individuum* — особень) — особистість; явище, річ або істота, відокремлена в своєму бутті від інших.

індивідуаліза'ція — усіб-

лення; окреслення особи за її характеристичними властивостями.

індивідуалі'зм — 1. визнання за особою властивої їй самостійної вартости й неповторности; 2. релігійна й етична відповідальність лише перед самим собою та перед своїм сумлінням; 3. господарська діяльність особи в межах законности, але незалежно від суспільного (колективного) господарювання.

індивідуалізува'ти — уособлювати.

індивідуалі'ст (див. і н д и в і д) — прихильник або послідовник і н д и в і д у а л і з м у; особа, що керується власними інтересами, ставлячи їх над інтереси суспільства.

індивідуальний — особи-стий, прикметний одній особі; одноосібний.

індивідуальність — сукупність прикмет, що відрізняють одну особу від інших; 2. визначна особистість з тільки їй властивими прикметами.

інди'го (есп. *indigo* з лат. *indicus* — індійський) — 1. стручкова рослина, що з неї виготовляють фарбу; 2. фарба з цієї рослини.

індикати'в (лат. *indicativus*) — дійсний спосіб дієслів (г р а м.).

індика'тор (лат. *indicator* — показник) — показник; 1. речовина, що зміною барви показує на закінчення хемічної реакції; 2. прилад, що автоматично записує тиск пари, газу чи шлях електричних хвиль (т е х.); 3. показник наявності книги на своєму місці в бібліотеці.

індіка'торний (див. і н д и к а т о р) — і-на сила — одиниця виміру сили, що становить 75 кілограмометрів (інакше: механічний кінь, кінська сила); і-на д і я г р а м а — лінія, що її автоматично зарисовує індикатор, показуючи зміни тиску в циліндрі рушія.

індіка'ц'я (лат.) — вказівка (м е д.).

інди'кт (лат. *indictio*) — період 15 років, за який римляни тричі збирали данину з підкорених народів; 2. циклічне обчислення часу по 15 років, що його запровадив візантійський імператор Константин з 312 року по Хр., замість попередніх о л і м п і я д.

індиференти'зм (лат. *indiferens* — байдужий) — байдужість.

індифере'нтний (лат. *indiferens*) — байдужий; і-ні р е ч о в и н и — речовини, що нелегко вступають у реакцію з іншими речовинами (х е м.).

індій (лат. *indium*) — хемічний елемент (In.); білого кольору метал, що топиться при 155°, але не випаровується до 1450°.

індокси'л (лат. *indicus* — індійський, гр. *oxys* — кислий) — проміжний продукт при синтетичному виробництві і н д и г а.

індоле'нтний (лат.) — нечутливий, невразливий; нездарий.

індоле'нція (лат. *dolere* — почувати біль) — нечутливість, нездарість; лінівство.

індосаме'нт (англ. з іт. *in dosso*) — див. ж и р о (напис на звороті векселя при передаванні його іншому власникові).

індоса'нт (нім. *Indossant*) — особа, що виписує на векселі і н д о с а м е н т.

індоса'т (нім. *Indossat*) особа, що одержує вексель внаслідок і н д о с а м е н т у.

індофено'лі — речовини, що з них виготовляють складні барвники.

індуї'зм — відміна б р а г м а н і з м у (релігії в Індії).

індукти'вний (лат.) — виведений з досвіду й спостережень; і-на м е т о д а — спосіб дослідження або викладу, коли на підставі спостережень окремих фактів або явищ виводяться загальні правила, ви -

сновки, закони.

інду'ктор (лат. inductor — збудник) — 1. прилад, що витворює індукційний струм; 2. витворець в електромоторі чи динамомашині; 3. невелика електрична машина змінного струму в телефонії.

індукці'йний — утворений в наслідок індукції; і-на-ц і-в-ка — дві навинені послідовно на залізне осердя цівки (одна з невеликим числом звоїв з товстого дроту, друга з багатьма звоями з тонкого дроту), що дають можливість добувати індуктивним способом струм високої напруги (для рентгенівських променів).

інду'кція (лат. inductio — наведення, збудження) — 1. логічний спосіб роботи висновки з досліду окремих фактів (ф і л.); 2. постановня електричного струму в провіднику під впливом магнету або струму суміжного провідника; 3. математичні доводи та означення на підставі висновків від n до $n + 1$.

індульгенція (лат. indulgentia — милість, вибачливість) — 1. відпущення гріхів у католицькій церкві; 2. папська грамота на відпущення гріхів.

індура'ція (лат. indurare) — ствердіння тканини органа

в наслідок хвороби (м е д.) **інду'стрія** (лат. industria — діяльність) — промисловість, що виробляє засоби та знаряддя виробництва, а також предмети широкого вжитку.

індустріяліза'ція (див. і-н-д-у-с-т-р-і-я) — спрямована на розвиток промисловости економічна політика.

індустрія'льний (див. і-н-д-у-с-т-р-і-я) — промисловий.

інерва'ція (лат. in — в, nervus — нерв) — 1. наявність нервових волокон та клітин в органах тіла (а н а т) 2. вплив нервів на діяльність органів тіла (ф і з і о л.).

інервува'ти (н.-лат.) — впливати через нерви.

інертний (лат. iners — не рухомий, бездіяльний) — байдужий, недіяльний; і-ні-г а з и — гази, що з ними досі не добуто ніяких хемічних сполук (аргон, гелій, криптон, ксенон, неон, нітон).

інертність (див. і-н-е-р-ц і я) — байдужість, недіяльність, безрухкість.

іне'рція (лат. inertia — не рухомість, бездіяльність) 1. властивість тіла зберігати стан руху або спокою, доки не виведе його з цього стану зовнішня сила; м о м е н т і-ції — величина інерції тіла, яке перебуває

в обертовому русі; 2.* бездіяльність, байдужість, нерухомість, млявість.

інже'ктор (фр. *injecteur* з лат. *injicere* вкидати всередину) — парова помпа на помповувати воду в паровики або випомповувати з копалень, з пароплавів тощо.

інжене'р (фр. *ingnieur*) — фахівець з вищою технічною освітою.

інженю' (фр. *ingénu* — наївний) — роля акторки, що удає в театральних виставах наївних дівчат.

інжи'р (тат.) — фігове дерево, також сушені плоди з цього дерева (фіги).

інзера'т (лат.) — оголошення в часописах, об'ява.

ініція'ля (лат. *initialis* — початковий) — початкова літера імени, прізвища, заголовку друкованого тексту.

ініція'льний (див. ініціяля) — початковий (літера).

ініціяти'ва (фр. *initiative* з лат. *initiare* — починати) — 1. почин, спонука до дії, перші заходи; 2.* запопадливість, енергійність; при відництво, активність.

ініціяти'вний (див. ініціятивна) — побудний, діяльний, вигадливий, активний; попередливий, заповідливий, привідницький.

ініція'тор (лат. *initiator*) — привідця; той, хто дає почин у ділі.

інкарна'ція (н.-лат. *caro* — тіло) — втілення, прийняття Сином Божим людського образу.

інкаса'тор (див. інкасати) — збирач грошей по відповідних підприємствах, що здає їх до каси чи банку.

інкаса'ція — див. інкасо.

інка'со (іт. *incasso*) — збирання грошей з дебіторів.

інкасува'ти (іт. *incassare* — класти в скриньку) — збирати гроші з дебіторів.

інкварта'та (іт. *inquartata*) — уникання уколу від супротивника в фехтуванні з одночасним спрямуванням уколу проти нього.

інква'рто (лат. *in quarto*) — формат книги або іншого друку розміром на чверть паперового аркуша.

інквізи'тор (лат.) — 1. суддя над еретиками; член інквізиторського суду в католицькій церкві; 2.* жорстока людина, кат, мучитель.

інквізи'ція (лат. *inquisitio* — дослідження) — 1. суд католицької церкви проти еретиків (з 13 до 19 стол.); 2.* тортури, витончене знущання, жорстокість.

інки — тубільці Перу (індіяни).

інкліна'тор (лат. *inclinare* —

нахиляти) — прилад вимірювати магнетні відхилення (ф і з.).

інклінація (лат. inclinatio) — нахил; 1. взаємне нахилення двох площ або ліній до площі (м а т.); 2. кут, утворений шляхом плянети й Землі; 3. кут, утворений магнетною стрілкою й землею.

інкогніто (іт. incognitus — невідомий, непізнаний) — 1. потай, таємно, під чужим ім'ям; 2. людина, що лишається невідомою в оточенні.

інкорпоративні мови (див. інкорпорувати) — мови, що складаються з речень-слів (мови індіан); див. полісинтетичні мови.

інкоorporація (лат. incorporatio) — 1. прилучення державою іншої держави із скасуванням самостійності; 2. речення-слово (лінгвіст.).

інкорпорувати (лат. incorporare — прилучати) — прилучати країну, знищувати незалежність.

інкрет (див. інкретція) — продукт залоз внутрішньої секреції, гормони (біол.).

інкретія (лат. in — всередині, secretus — виділений) — див. секретія внутрішня.

інкримінація (лат.) — обвинувачення.

інкримінувати (лат. in — в, crimen — обвинувачення) обвинувачувати, ставити за провину.

інкрустація (лат. incrustatio) — вроблена в дошку, кам'яну чи іншу яку поверхню предмета прикраса з різноманітних матеріалів, що не виступає над поверхню предмета.

інкрустувати (лат. incrustare) — вирізувати на предметі візерунки й заповняти їх оздобами.

інкубатор (лат. incubare — висиджувати крашанки) — апарат штучно виводити зяєць пташенят.

інкубаційний (див. інкубатор) — і-ний період розвитку хвороби від моменту зараження організму до появи симптомів хвороби; 2. час тривалості розвитку зародка в яйці.

іновація (лат.) — нова думка або погляд.

ін октаво, див. in octavo.

інокуляція (лат. inoculatio) — щеплення; проникання заразного мікроба або речовини в організм.

інсектарій (лат. insectum — комаха) — приміщення для плекання комах з науковою метою.

інкубація (фр. з лат. incubatio) — 1. звичай класти спати хворих у храмах, щоб боги їх зцілили (у стародавніх греків і римлян); 2. виве-

дення пташенят в інкуба - торі.

інкуна'були (лат. *incunabu - lum, incunabula* — колиска, основа, початок) — най - давніші друки, перші кни - ги, друковані з особливих форм до винаходу друкар - ських шрифтів (до 1500 р.)

інсектоло'гя (лат. *insectum* — комаха, *logos* — наука) — комахознавство, наука про комах (е н т о м о л о г і я).

інси'гнії (лат. *signum* — знак) — емблема влади (булава, бунчук і ін.), див. к л е й н о д и.

інсинуа'ція (лат. *insinuatio*) — злісно-брехлива підо - зра, вмовляння, ніби хтось має нечисті заміри; наклеп, перекручення думки супро - тивника; підступне змішу - вання наклепу з правдою.

інсинуй'ований, (див. і н - с и н у а ц і я) — виклика - ний наклепом.

інсинуюва'ти (лат. *insinuare* — проникати всередину) — обмовляти натяками, ки - дати підозру на когоне - будь.

інсоля'ція (лат. *insolatio*) — освітлення Землі Сонцем, вимірюване особливими приладами (а к т и н о м е т р а м и, п і р о г е л і о м е т р а м и).

інсольве'нція (лат.) — не -

спроможність платити бор - ги.

інспе'ктор (лат. *inspector*) — наглядач; урядовець, що перевіряє діяльність підле - глих установ, підприємств чи окремих осіб.

інспектува'ти (лат. *inspectare* — наглядати) — переви - ряти діяльність, здійснюва - ти нагляд.

інспе'кція (лат. *inspectio* — нагляд) — нагляд; 1. систе - ма нагляду за діяльністю установ, підприємств, або окремих урядовців; 2. ор - гани нагляду.

інспіра'тор (лат. *inspirator*) — особа, що спонукає до чогось, намовляє; підмов - ник, підбурювач, підшеп - тувач.

інспіра'ція (лат. *inspiratio*) — 1. спонука, підбурюван - ня, викликання (думки), на - мовляння, підмова; 2. ско - рочення м'яснів огруддя.

інспіро'ваний (див. і н с п і - р а ц і я) — навмисне ви - кликаний, намовлений.

інспірува'ти (лат. *inspirare* — вдихати) — підбурюва - ти, викликати подію, про - вокувати, намовляти, під' - юджувати.

інсталя'ція (фр. *instalation* з лат.) — монтування і вста - вляння приладів, машин на підприємстві чи в установі.

інста'нція (лат. *instans* — на -

ступний) — один із щаблів ієрархії влади, адміністрації.

інстинкт (лат. *instinctus* — спонука) 1. збудна сила, що викликає в тварин і людей доцільні, але несвідомі дії (б і о л.); підсвідоме змагання до чогось

інстинкти'вний (див. і н с т и н к т) — мимовільний, підсвідомий, виконуваний у наслідок збудження інстинкту.

інститу'т (фр. з лат. *institutum* — встановлення) — 1. вища фахова школа; 2. дослідно-наукова установа; 3. навчально-виховна установа для дівчат у дореволюційній Росії; 4. назва п'ятьох академій у Франції.

інститу'ції (лат. *institutio*) — систематичні підручники цивільного права в стародавньому Римі.

інститу'ція (лат.) — установа.

інструкти'вний (лат.) — поясняльний.

інстру'ктор (лат.) — особа, що дає керівні вказівки в будь-якій галузі практичної діяльності.

інструктува'ти (див. і н с т р у к ц і я) — давати керівні вказівки в будь-якій галузі практичної діяльності.

інстру'кція (лат. *instructio* — настава) — правила або

вказівки щодо виконання будь-якої роботи, завдань.

інструме'нт (лат. *instrumentum* — знаряддя) — прилад чи деталь машини, що обробляє матеріал; музичний прилад: скрипка, рояль тощо.

інструменталі'зм — напрям у філософії (Дьюї), що розглядає ідеї й поняття як знаряддя для впорядкування суб'єктивного „досвіду”.

інструмента'ль (лат.) — орудийний відмінок (г р а м.).

інструмента'льний (лат. *instrumentalis*) — прикметник від слова „інструмент”.

інструмента'рій — справилля, комплект інструментів.

інструмента'ція — розпис музичного твору, написаного для одного інструмента, на багато інструментів (на оркестру, хор).

інсулі'н (лат. *insulinum*) — продукт підшлункової залози тварин, що регулює виміну вуглеводанів в організмі (лік проти цукрівниці).

інсу'льт (лат. *insultare* — стрибати, вдаряти) — раптова втрата свідомости; параліч, грець.

інсурген'т (лат. *insurgens* — повстанець) — учасник повстання, повстанець.

інсуре'кція (фр. з лат. *insu-*

rectus — повсталий) — народне збройне повстання.

інсуфляція (лат. insufflatio) — вдмухування порошків ліків (мед.).

інсценізатор (див. інсценізація) — автор інсценізації.

інсценізація (лат. in — в, scena — кін, поміст) — 1. драматизування розповідного твору; 2.* удавання, напр., сварки, воєнного нападу тощо.

інсценувати (див. інсценізація) — переробляти розповідний твір на п'єсу; 2.* удавати, напр., сварку, воєнний напад абощо.

інтарсія (іт. intarsio) — один із видів мозаїки, дерев'яна інкрустація з різнокольорових шматочків різного дерева.

інтеграл (лат. integer — цілий) — сума безлічі нескінченно малих часток (матем.).

інтегральний (лат.) — повний, цілий, суцільний; і-не-числення — обчислення нескінченно малих величин; і-ні-рівняння — рівняння, що в них невідома функція зв'язана з відомими з допомогою інтегралів.

інтегратор — прилад, що ним автоматично обчислюють інтеграл деяких да-

них графічно функцій.

інтеграл (див. інтеграл + graphō — пишу) — прилад рисувати автоматично інтегральні криві на дане диференціальне рівняння.

інтеграція (лат. integratio — відновлення, доповнення з integer — цілий) — об'єднання окремих елементів.

інтегрувати (лат. integrare — відновляти) — 1. об'єднувати частини в ціле; 2. відшукувати інтеграл даної функції (мат.).

інтелект (лат. intellectus) — здатність думати (філ.); розум.

інтелектуалізм (лат. intellectualis — розумовий) — філософські теорії, що приписують головну роль в пізнанні сутності речей розумові та думанню, а не волі та почуттям і не практичній діяльності; в психології інтелектуалізм вважає, що психічне життя походить із думання та уявлень, тоді як воля почуттів і волі другорядна; в етиці інтелектуалізм твердить, що на волю впливають переконання та міркування.

інтелектуаліст (див. інтелектуалізм) 1. прихильник інтелектуалізму; 2. людина ін-

телектуальної (розумової) праці.

інтелектуальний (див. і н т е л е к т у а л і з м) — розумовий.

інтелігент (лат. *intelligens* — розумний) — людина розумової праці; освічена й добре вихована, порядна, духово обдарована людина.

інтелігентний (лат.) — освічений, розумний, порядний, духово обдарований, вихований.

інтелігентність (лат.) — освіченість, порядність, духово обдарованість, вихованість, розумова розвиненість, що дає людині розуміння теоретичних питань.

інтелігенція (див. і н т е л і г е н т) — 1. освічена частина суспільства; 2.* освіченість і вихованість.

інтелігібельний (лат. *intelligibilis*) — надчуттєвий, надприродний, можливий для сприйняття тільки розумом, але не через почуття й не через досвід.

Інте'лідженс Се'рвіс (англ. *Intelligence Service*) — англійська служба розвідки.

інтендант (фр. *intendant* з лат.) — 1. військовий старшина, що відає постачанням та господарством в армії; 2. адміністратор провінції у Франції до 18 стол.

(йому підлягали також: фінансові справи, суд, поліція краю).

інтендантство (див. і н т е н д а н т) — військова установа, що відає постачанням та господарством в армії.

інтенданту'ра, див. і н т е н д а н т с т в о.

інтенси'вний (фр. *intensif* з лат. *intensio* — напруга) — напружений, посилений; продуктивний; і-не г о с п о д а р с т в о — господарство, в якому досягне но високої продуктивності праці, ефективного використання землі при мінімальній витраті людської енергії.

інтенси'вність (див. і н т е н с и в н и й) — напруженість, зміцнення, внутрішня міць, енергійність; видаїність, продуктивність.

інтенсифіка'ція (фр. *intensification* з лат.) — підвищення напруженості, видаїності праці, капіталу.

інте'нція (лат. *intentio*) — намір, бажання, активне спрямовання психічних актів на об'єкт.

інтервал (лат. *intervallum*) — 1. відстань між двома тонами в музиці: секунда, терція, кварта, квінта, секста, септима, октава, нона, децима, ундецима, дуодеци -

ма; 2. відстань між бійця - ми в лаві; 3. проміжок між предметами.

інтерваріати'вність — між-індивідуальна мінливість (п с и х.); статичний вираз закономірності відмін між індивідуумами групи.

інтерве'нт — учасник і н - т е р в е н ц і і.

інтервенція (лат. *interventus* — втручання) — втручання країни у внутрішні справи іншої країни; інтервенція може бути в о е н - н а, коли держава посилає свою армію до іншої країни, і замаскована, коли т а ч и т а країна фінансує й підтримує так звану п'яту колону в іншій країні з метою домогтися внутрішнього перевороту й зміни політичної влади в цій країні (типовий приклад замаскованої російської інтервенції маємо в особі комуністичних партій усіх країн, що організуються й діють за вказівками й підтримкою з Москви, дстаючи від неї накази й фінансові засоби; і-ція е к о - н о м і ч н а — насильницьке втручання держави в економіку іншої держави, напр., втручання Росії в економіку так званих країн-сателітів.

інтер'єр'ований (див. і н -

т е р в' ю) — той, що давав і н т е р в' ю.

інтервока'льний (лат. *inter-vocalis* — голосовий) — звук, що міститься між двома голосними звуками.

інтерв'ю' (англ. *interview* — побачення, зустріч) — розмова представника преси з певною особою з метою інформації про це в пресі.
інтерв'юва'ти (див. і н - т е в' ю) — мати і н т е р - в' ю.)

інтерв'ює'р (англ. *interviewer*) — той, хто одержує інтерв'ю (кореспондент).

інтерг'ляціяля (лат.) — тепла міжльодова доба на землі.

інтердик'т (лат. *intedictum* — заборона) — 1. наказ від претора в стародавньому Римі судовим позовникам або припинити певні дії або повернути майно чи якісь речі; 2. заборона виконувати Богослужбу та релігійні обряди, що її папа римський оголошував як покару якійбудь його церкві (за середньовіччя).
інтерес (лат.) — зацікавленість; діло, зиск, корисна справа, користь проми-слове підприємство.

інтереса'ит — зацікавлена особа.

інтересува'ти — цікавити.

інтер'єр (фр. *interieur* —

внутрішній) — 1. мистецьки оформлений внутрішній вигляд помешкання; 2. зображений на картині, барельєфі абощо внутрішній вигляд помешкання; 3. внутрішня будова тварини (протил. — е к с т е р' е р).

інтерим (лат. interim — тим часом) — 1. тимчасова угода або постанова, наприкл., за часів боротьби католицизму з протестантизмом релігійні інтерими мали завдання припинити суперечки; 2. тимчасова влада.

інтерлінія (лат. inter — між фр. ligne — рядок) — простір між рядками друкованого тексту (д р у к.).

інтерлюдія (лат. inter — між, ludus — гра) — 1. інструментальна гра між актами в опері, драмі; вставка в церковній музиці для органа; 2. невелика п'єса-фарс у середньовічному а також у старовинному українському театрі.

інтермедія (лат. inter mediae — межидія) — весела побутова сценка, що її показували в антрактах релігійної драми в старовинному українському театрі.

інтермецо (іт. intermezzo — перерва) — межидія; вставка; невелика музична п'єса, що її виконували в

антрактах між актами трагедії в італійському театрі 17 століття.

інтерна'т (лат. internus — внутрішній) — гуртожиток для учнів, бурса.

інтернаціона'л (лат. inter — між, natio — народ) — 1. міжнародня політична організація; першій іл 1864-1876 р.; другий іл — 1889... третій іл — 1919-1943 р.; 2. гимн комуністичної партії.

інтернаціоналі'зм (лат. inter — між natio — народ) — 1. світове громадянство; 2. заперечення потреби національного розвитку народів, що перетворюється в практиці на поборювання сильнішою нацією національних прагнень підкорення народів (наприклад, в СРСР, де панівний російський народ, визнавши в своїй конституції рівність народів, у практиці засобами найжорстокішого терору й російського шовінізму пригнічує всі підлеглі народи).

інтернаціоналі'ст (лат.) — 1. світовий громадянин, що не визнає ніякої національної приналежності; 2. прихильник псевдонаукового погляду щодо можливості створення інтернаціонального народу; фальси-

фікатор ідеї нації, що має на меті під гаслом „наднаціонального народу” поневолювати інші народи (наприклад, комуністична Росія).

інтернаціоналістський — той, що прикривається ідеєю інтернаціоналізму.

інтернаціональний (лат.) — міжнародний, міжнаціональний.

Інтернешел нікель Ко оф Канада лімітед (International Nickel Co of Canada Limited — компанія для видобування нікелю в Канаді).

Інтернешел телефон енд телеграф корпорейшен (International telephon and telegraph corporation) — назва фінансово-виробничого комбінату малих струмів в Америці.

інтернований (лат. internus — внутрішній) — обмежений щодо пересування по країні; утримуваний у таборі.

інтернувати (див. інтернаваній) — зосередити в означеному місці чужинців (у таборах).

інтернування (див. інтернаваній) — 1. роззброєння армії, що зайшла на територію нейтральної країни; 2. позбавлення волі й концентрація в спеціальних таборах громадян

ворожої країни під час війни.

інтерпелювати (лат. interpellare) — запитувати, вимагати пояснень, перешкоджати, втручатись, нагадувати, застерігати, вимагати сплати боргу (у взаєминах установ, органів влади тощо); вносити інтерпеляцію урядові.

інтерпелятор (див. інтерпеляція) — той, що вносить інтерпеляцію.

інтерпеляція (лат. interpellatio — перебивання мови) — запит депутата в парламенті до уряду; письмовий запит урядові в парламенті в будь-якій справі.

інтерполювати — робити інтерполяцію.

інтерполяція (лат. interpolatio з interpolare — підновляти) — 1. вставлення в текст слова або фрази, що не належить авторові; 2. обчислення за даними величинами математичного виразу його проміжних величин.

інтерпрета́тор (лат.) — коментатор; той, що вияснює питання, проблему; 2. творчий виконавець мистецького твору на підставі власного його тлумачення.

інтерпрета́ція (лат. interpretatio) — вияснення; тлумачення.

чення тексту; 2. спосіб виконання акторської ролі.

інтерпретува'ти (лат. *interpretari*) — коментувати, подавати виклад теорії, питання, теми; творити сценічний образ (в театрі).

інтерпу'нкція (лат. *interpunctio* — поділ крапками) — див. п у н к т у а ц і я.

інтерсе'кси (лат. *inter* — між, *sexus* — стать) — істоти певної статі, що мають деякі прикмети іншої статі.

інтерсексуа'льність (див. і н т е р с е к с и) — межистатев'сть; 1. стадія, коли зародок має ознаки обох статей (е м б р.); 2. наявність в істоти певної статі статевих прикмет іншої статі (б і о л.).

інтерфере'нція (лат. *inter* між, *ferens* — несний) — взаємодія перехрещування хвильових рухів світла, звуку, електрики, тепла, що підсилюють одні одно-го або послаблюють (ф і з и к а).

інтерфере'нстер (дів. і н т е р ф е р е н ц і я + гр. *metreō* — міряю) — прилад, що з допомогою явища інтерференції вимірює показники заломлення, довжину хвилі, а також використовується для перевірки плескато-рівнобіжних скле-

лець та вимірювання розмірів тіл.

інтерце'сія (лат. *intercessio* — втручання) — 1. юридичне втручання особи, що переймає на себе чужий борг або бере когось на поруки тощо; 2. право вищих урядовців (напр., на родних трибунів у стародавньому Римі) касувати ухвали нижчих урядових осіб.

інте'рм'кий (фр. *int'me* з лат. *int'mus* — внутрішній, найглибший) — щиросердий, дружній, близький, щирий; суто особистий.

інте'рм'н'сть (див. і н т и м н и й) — близькість, щира дружба, щиросердність.

інте'рна (лат. *intus* — всередині) — внутрішній шар оболонки в пилках насінних рослин (б о т.).

інтоксика'ція (лат. *in* — в, гр. *toxikon* — отрута) — отруєння організму.

інтолера'нтн'сть (лат.) — нетерпимість.

інтона'ція (лат. *intonare* — вимовляти голосно) — 1. чергування наголошуваних і ненаголошуваних слів у мові, тобто ритм мелодійні її прикмети (запитальна окличка, розп'єдна і інші інтонації) 2. основний елемент будови музичної мелодії, що залежить від

мелодійного руху та чергування висоти тонів.

інтонува́ти (див. і н т о н а ц і я) — давати тон; звучати.

інтраваріа́тнвність (лат. *intra* — всередині, *varians* — мінливий) — індивідуальна мінливість (п с и х.).

інтрамолекуля́рний (лат. *intra* — всередині, + м о л е к у л я) — і-не д и х а н н я — процес виділення вуглець-ІУ оксиду в рослин, що відбувається в наслідок розщеплення органічних речовин без доступу кисню.

інтрацелюля́рний (фр. з н.-лат.) — середклітинний (б і о л.).

інтри́га (фр. *intrigue* з лат.) — 1. підступи, хитрощі; 2. зав'язка в літературному творі (зокрема в драматичному), що виявляється в боротьбі персонажів та переплутаному сюжеті.

інтрига́н (фр. *intrigant* — лат.) — крючоктвор, каверзник, хитрун, особа, що творить підступи, і н т р и г и.

інтрига́нство (фр. з лат.) крючоктворство, підступи, хитрування.

інтригува́ти (фр. з лат.) — творити каверзи, підступи.

інтроверто́ваний (лат. *in*

trovertere — спрямовані всередину) — і-ий х а р а к т е р — заглиблений в особисті переживання характер (п с и х.).

інтроду́кція (лат. *introduc-tio* — вступ) — музичний вступ до опери, сюїти, танців, симфонії, сонати.

інтросе́кція (лат.) — заперечення погляду, що думання й свідомість являє собою продукт людського мозку; основний принцип емпіріокритицизму (ф і л.).

інтрол.га́тор (лат.) — папітурник, що опрацьовує книги.

інтроніза́ція (лат. *in* + *trōn*) — введення на трон володаря (царя, папи, патріярха).

інтроспекти́вний (див. і н т р о с п е к ц і я) — і-на метод а — дослідження психічних процесів на підставі власних спостережень за явищами своєї суб'єктивної свідомості (одна із метод психологічних дослідів).

інтроспе́кція (лат. *introspectare* — дивитись усередину) — самоспостереження; спостереження за своєю власною свідомістю.

інтру́з (лат. *intrusus*) — непроханий, влізливий.

інтрузі́я (лат. *intrusus* з *in* + *trudere* — впахати) — про-

никання магмі в осадові породи земної кори (г е о л.)

інтубація (н.-лат. in — в, tuba — труба) — 1. безкровна операція (м е д.); 2. у провадження в горло спеціальної рурки для дихання при звуженні горла в наслідок хвороби.

інтуїтивізм (див. і н т у і ц і я) — сучасний філософський напрям (Бергсон), що визнає „безпосереднє споглядання” — і н т у і ц і ю за основне знаряддя пізнання.

інтуїтивний (див. і н т у і ц і я) — почуттєвий, підсвідомий, відгадний.

інтуїціонізм (див. і н т у і ц і я) — 1. напрям у сучасній математичній філософії, що визнає існування тільки реалізованих людською свідомістю математичних об'єктів, заперечуючи існування математичних об'єктів поза „людською свідомістю”; 2. приписування різниці між добром і злом безпосередньому спогляданню (ф і л.).

інтуїція (лат. intueri — уважно, пильно дивитись) — 1. інстинктивне розуміння; 2. безпосереднє інстинктивне пізнання істини без допомоги логічного міркування й досвду (ф і л.).

інтулін (н.-лат. inula — назва одного роду рослин) — розчинений у клітинному соку рослини вуглеводан (х е м.).

інуліназа — фермент, що розщеплює при гідролізі інтулін.

інфаїттиг — спосіб у боєві, коли партнери зближаються впритул один до одного (с п о р т.).

інфа́мія (лат.) — кара позбавленням чести; неслава; підлота.

інфа́нт (есп. infante) — титул королівських дітей в Іспанії й Португалії, за винятком престолонаслідника.

інфанте́рія (фр. l'infanterie з іт. infanteria — „молодь”) — піхота.

інфантлі́зм (лат. infantilis — дитячий) — фізична й психічна недорозвиненість, коли в дорослого залишається дитяча будова тіла й дитячі риси характеру.

інфантільний (див. і н ф а н т і л і з м) — хворий на і н ф а н т і л і з м.

інфа́ркт (лат. infarcire — набивати) — 1. змертвіння тканини в наслідок припинення допливу крові до неї (м е д.); 2. просочування тканини невластивою їй речовиною (ф і з і о л.).

інфекційний (див. і н ф е к ц і я) — заразливий, спричинений і н ф е к ц і є ю.

інфе'кція (лат. infectio — зараження) — зараза, проникнення заразливих мікробів до організму.

інфі'кс (лат. infixus — вставлений) — вставка; введений у корінь слова а ф і к с, напр., спати · сп(л)ю, ви · сип(л)ятися (л і н г в.).

інфільтрат (див. і н ф і л ь т р а ц і я) — скупчені в тканинах організму змертвілі клітинні речовини, що виділяються в наслідок хвороби (м е д.).

інф.льтра'ція (лат. in — в, с.лат. filtratio — проціджування) — 1. просочування рідини крізь поруваті тіла; 2. просочування й скупчення в тканині організму сторонніх речовин (м е д.).

інфільтрува'ти (див. і н ф і л ь т р а ц і я) — просочуватись, проникати.

і'нфіма (лат.) — друга класа духовних семінарій в колишній Росії.

інфініти'в (лат. infinitivus) — неозначена форма дієслова, дійменник, наприклад, х о д и т и (г р а м.).

інфлюе'нція (іт. influenza) — грипа (х в о р.).

інфляма'ція (фр. з лат.) — запалення (м е д.).

інфля'ція (лат. inflatio) —

надмірна кількість паперових грошей в обігу, що перевищує потреби обігу й спричиняє падіння їх вартості.

інфо'ліо (лат. in folio — на цілий аркуш) — формат друкованого видання (книги, журналу) на пів паперового аркуша.

інформа'тор (лат.) — той, хто дає інформації; інформаційна (довідкова) книжка.

інформаці'йний (див. і н ф о р м у в а т и) — довідковий; звідомний.

інформа'ція (див. і н ф о р м у в а т и) — пояснення, повідомлення про справи, події, відомості про стан справи.

інформува'ти (лат. informare — зображувати) — повідомляти.

інфразву'к (лат. infra — під) — звук, що виникає з коливань, що їх частота не досягає 20 раз на секунду і тому їх не сприймає людське вухо.

інфрачерво'ні промені (лат. infra — під) — невидні промені, що викликають теплові явища і становлять частину спектру далі від видимої частини червоного його краю.

інфузія (лат. infusus — влитий) — вливання, впорску-

вання течива в організм.

інфузо́рія (лат. infusus — влитий) — найскладніша одноклітинна паразитарна істота.

інфу́ля (лат.) — убрання на голову в латинських єпископів, митра.

інце́ст (лат. incestum — кровозмішування) — схрещування кривно близьких осіб (б і о л.).

інциде́нт (лат. incidens — той, що трапляється) — випадок, несподівана пригода, посвара.

інци́зія (лат. incisio) — наріз, операція.

інч (англ. inch) — англійська міра довжини = 25,4 мм

інье́ктор (див. і н ь е к ц і я) — 1. прилад наповняти парові машини водою; 2. прилад впорскувати ліки під шкіру.

інье́кція (лат. injectio — вкидання) — 1. впорскування (м е д.); 2. проникання розтопленої в землі маси в горішні тверді шари (г е о л.).

інью́рія (лат.) — несправедливість, кривда, безправний вчинок.

іпако́й (гр.) — тропар (церковна пісня).

іподіа́кон (гр.) — молодший від диякона церковний чин.

іпокре́на див. г і п о к р е

н а.

іпоме́я (лат.) тропічна рослина з родини березкових, що її деякі види плекають як декоративні.

іпоста́сь, див. г і п о с т а с ь.

іпри́т (вл. фр. Ypres від флям. Jeper) — гірчичний газ, уживаний як стійка отрута на війні (вперше вжили німці в липні 1917 р. в битві під Іпром у Бельгії).

ірад'я́ція (лат. irradiare — сяяти) — свічення, променювання; 1. явище, коли ясні предмети на темному тлі видаються більшими, ніж такі самі завбільшки темні предмети на білому тлі (ф і з.); 2. поширення відчуття болю за межі враженого на тілі обширу (м е д.).

іраціоналі́зм (див. і р а ц і о н а л ь н и й) — напрям у філософії, що визнає іраціональну, незбагненну для розуму основу за дійсність, заперечуючи логічне пізнання.

ірацона́льний (лат. irrationalis) — 1. непізнавальний для розуму, невимовний у логічних поняттях (ф і л.); 2. неспільномірний, і-ні числа — неспільномірні ні з одиницею, ні з її частками числа. наприклад квадра

товий корінь одиниці.

іреальний (лат. *irreal's*) — нереальний.

ірегуля'рний (н. лат. *irregular's*) — нерегулярний, не впорядкований у часі; вільний (військо); і не г і й с ь к о — військо, що не має системи комплектування, навчання, муштри.

іреде'нт (див. і р е д е н т а) — невизволений; член заснованої в 1878 році італійської партії, що боролась за об'єднання всіх італійських земель (Трієст, півд. Тіроль, Далмація, тощо).

іреде'нта (іт. *irredenta* з лат. *redimere* — визволяти) — 1. партія Гарібальді в Італії; 2. рух національної меншости за відрив свого краю від поневолювача й приєднання його до метрополії.

ірига'тор (див. і р и г а ц і я) — прилад для прополіскування уразу (м е д.)

ірига'ця (лат. *irrigatio* — зрошування) — 1. штучне зрошування полів; 2. промивання рани, уразу (мед.)

ірид або **іри'дій** (гр. *ir's* — веселка) — елемент (Ir), важчий за плятину метал.

іриза'ція (гр.) — кольорова гра світла на предметах.

ірис¹ (гр. *ir's* — веселка) чоловічок (в оці); 2. квіт-

кова багатолітня рослина з родини півників.

іри'с² — гатунок цукерків.

ірита'ція (лат. *irritatio*) — роздратованість, подразненість, хвилювання, гнів.

Ірі'да (гр. *Iris* — веселка) — богиня веселки в стародавніх греків.

іромо'ї (гр.) — богослужевна церковна книга пісень (і р м о с і в) з нотами.

і'рмос (гр.) — перший тропар кожної пісні к а н о н у.

іроке'зи — півн.-американські індіани.

іронізува'ти (див. і р о н і я) — глузувати, тонко висміювати.

іроні'чний (див. і р о н і я) — глузливий, насмішкуватий.

іро'нія (гр. *eirōneia*) — 1. тонке глузування, ущипливе висміювання; 2. стилістичний засіб уживання слів з протилежним значінням, напр., „так оце то та богиня, лишенько з тобою”, де словом „богиня” Шевченко висміює потворність російської цариці, що являє собою протилежність до краси богині.

ісля'м (ар. *islām* — „поко-ра; віддання Богові”) — назва Мохаммедової релігії, викладеної в корані (7 сто-

ліття по Хр.); також м у - с, у л м а н с т в о; м о х а м м е д а н с т в о.

Ісме'на — донька царя Едіпа (м і т.).

історн'зм (див. і с т о р і я) — трактування подій з погляду їх історичної зумовленості, ігноруючи оцінку їх значення.

історичний (див. і с т о р і я) — і н и й м а т е р і я л і з м — світогляд, що твердить, нібито духовий і соціальний розвиток людини зумовлюється економічними обставинами (матеріальними), інакше кажучи: все історичне можна пізнати лише через економічний розвиток.

істор.огра'фія (див. і с т о р і я + ...графія) — 1. критичний огляд джерел і праць з історії народу; історична бібліографія; 2. збірка історичних праць взагалі.

істор'осо'фія (див. і с т о р і я + гр. sophia — мудрість) — філософія історії, наука про закони, що їм підлягають історичні події.

істор'ія (лат.) — 1. опис подій з минулого; 2. наука, що вивчає минуле народу; 3. науковий огляд розвитку науки, напр., „Історія педагогіки”.

Ісу'с (гебр.) — Спаситель.

ісхеми'я або **ішемія** (гр. ischō — затримую, haima — кров) — місцева недокрів'я тканини чи органу внаслідок заснічення артерії (м е д.).

ітера'ція (лат. iteratio — повторення) — повторне творення нової функції з даної функції (м а т.).

ітер'бій (вл.) — дуже рідкісний хем. елемент (Yb), метал, атом. вага 173,04.

і'тр'ій (вл.) — дуже рідкісний хем. елемент (Y), метал, атом. вага 88,92; металевий сірий порошок, що дуже легко оксидується в повітрі.

Іфіге'нія (гр.) — 1. легендарна дочка Агамемнона, призначена в жертву богині Артеміді, але врятована й відправлена в Тавриду; 2. героїня у драмах багатьох письменників.

іхтіо... (гр. ichthys — риба) — у складених словах указує на зв'язок значіння даного слова з рибою, напр., і х т і о л о г і я.

іхт'огра'фія (див. і х т і о... + гр. graphō — пишу) — опис риб.

іхтіо'за (гр. ichthys) — хвороблива лускуватість шкіри.

іхтіо'лог (див. і х т і о л о г і я) — фахівець з іхтіології (рибознавства)

іхтіологія (див. і х т і о + гр. *logos* — наука) — рибознавство, відділ зоології, що вивчає риб.

іхт'оль (див. і х т і о... + *oleum* — олія) — рідина, що її добувають з лупаків, які містять у собі рештки вимерлих риб та інших морських тварин; уживається в медицині.

іхтіосаври (див. і х т і о... + гр. *sauros* — ящірка) — вимерлі рибоподібні плазуни.

іхтіофаг (див. і х т і о... + гр. *phagos* — той, що пожирає) — рибоїд, людина, що живиться переважно рибою.

іша'к (тюрк.) — назва осли в кавказьких та деяких азійських народів.

ішемі'я (див. і с х е м і я).

ішіяс (гр. *ischias* з *ischion* — стегно) — запалення сидничного нерва.

йовіяльний (лат.) — веселий, жартівливий, гуморист.

йога (санс. *yoga* — зосередження думок, споглядання) — одна з ортодоксальних систем брагманзму.

йоги (див. й о г а) — послідовники індуської релігійної системи йога, що вірять у надприродну силу споглядання та самозаглиблення.

йогурт (нім. *Joghurt*) — особливим способом закислене з молочнокислими бактеріями молоко, уживане в харчуванні.

йод (гр. *iōdēs* фіялковий) — хемічний елемент (J), що його добувають здебільшого з морських водоростей.

йодиди (див. й о д) — сполуки йоду з металами.

йодлювання (нім.) — співання альпійських пісень з швидкою зміною грудних та фістульних тонів.

йодометрія (гр. *iōdēs* — фіялковий, *metrō* — міряю) — метода обсягової хемічної аналізи з допомогою реакцій з йодом.

йодоформ (фр. *iodoforme* з *iode* + *acide formique* — муравлина кислота) — органічна йодна сполука C.H.J₃ (дезинфекційний засіб).

йольо'фи див. у л ь о ф и.

йомені (англ. *yeomen*) — стан заможних селян в Англії за середньовіччя.

йоменрі (англ. *yeomanry*) — 1. королівська лйбгвардія в Англії; 2. добровільна кіннота в Англії.

йон (гр. *iōn* — той, що іде) — один або кілька насліджених атомів, що в них або бракує електронів до нормальної кількості або, навпаки, є їх більша від

нормальної кількості.

йонізація — розбиття молекули газу на йони.

йоній (гр.) — хемічний елемент (Jo), ізотоп торію, радіоактивний продукт розпаду урану.

йонійська філософія — філософський напрям у стародавній Греції (6 стол. до Хр.), що до нього належали: Фалес, Анаксимен, Анаксимандр, Геракліт.

йонійський стиль — архітектурний стиль йонійських племен у стародавній Греції, що визначався легкістю колон та красою оздоб.

йонійці — одно з племен стародавньої Греції, що виwandрувало до Малої Азії.

йонік — 1. антична віршова стопа з двох довгих і двох коротких складів; 2. орнаментальний мотив грецької й римської архітектури.

йоносфера — шари атмосфери на висоті 100-400 кілометрів, що внаслідок великої концентрації в них йонів мають велику електропровідність.

йоркш'р (англ.) — раса коней і свиней в Англії.

йота (гр. іота) — 1. грецька літера і; 2.* незначна величина, дрібнісінька частка.

йотація (див. йота) —

поява в мові звука „й” перед голосними (я н г о л / йангол / з а н г е л о с).

йотований звук — двозвук, що його першим складником стало „й”, наприклад, „я” = „йа”.

йох (нім. Joch) — старовинна одиниця міри площ в європейських країнах (в Німеччині — 56,03 ара, в Угорщині — 43,16, в Швайцарії — 36); морг.

Каа'ба (ар. ka'bah з ka'b — куб) — мечет у місті Мекка із священним каменем, до якого на прощу ходять мусулмани.

кабала' (фр.з ар.) — неволя, рабство; тяжкі договірні умови.

каба'ла (жид. gabbalah — переказ, традиція) — 1. містичне товмачення Мойсеєвої біблійної науки; 2.* ворожіння на картах.

кабаліст (див. каба'ла) — знавець кабали; ворожбит.

кабалістика (див. каба'ла) — 1. згідні з кабалою містичні обряди в гебреїв; 2.* псевдонаукове товмачення будь-яких тверджень на підставі випадкових прикмет або фактів.

кабалістичний (див. каба'ла) — таємничий, загадковий, незрозумілий (знак, число).

кабальє'ро (есп. caballero) — кавалер, пан, шляхтич.

кабаре' (фр. cabaret) — 1. корчма (у давній Франції), де сценічні програми виконували самі автори; 2. кафе або ресторан із сценою для вистав малих форм (співи, танці, музика).

ка'бель (гол. kabel із фр. câble — ливва з н.-лат. sarulum — кодола) — 1. ізольовані електричні, телеграфні або телефонні дроти, що йдуть попід водою або по під землею; 2. сталйна ливва.

ка'бельник (див. к а б е л ь) — пересланий з допомогою кабля; зроблений з кабля (т е х.).

ка'бельтов (гол. kabeltouw) — 1. морська міра довжини (185,2 м.); 2. товста прядив'яна кодола.

кабі'на (фр. cabine) — 1. будка при купальнях, 2. відділок на літаку, кімната на пароплаві, взагалі невелике приміщення на одну особу.

кабіне'т (фр.) — 1. кімната для розумової праці; 2. склад міністерської ради; 3. збірка наукових зразків або предметів для навчальної чи наукової праці (фізичний кабінет при школі).

кабальєра'да, див. к а б е л ь н и й.

каблє'гра'ма (фр. cablegramme) — передана через кабель телеграма (напр., через океан).

кабoтa'ж (фр. sabotage) 1. узбережне плавання; перевіз по морських суднах пасажирів і вантажу між портами однієї держави; 2. фльота для узбережного плавання.

кабoтe'нт (фр.) — актор, комедіант, що прибирає відповідну позу.

кабрoлe'т (фр. cabriolet) — високий, легкий однокінний візок на двох колесах.

ка'ва (ар. qahwa) — напій з кип'ячої води або молока, завареного з порошком із зернят кавового дерева.

кавалє'р, див. к а в а л і р.

квалє'р'га'рди (фр. cavalier — вершник, garde — охорона) — 1. почесна охорона при особах царської родини в царській Росії; 2. гінний гвардійський полк, що існував у Росії 1799-1917 років.

кавалєр'їст (див. к а в а л е р і я) — кіннотник, вершник кінного війська.

кавалє'рія (фр. cavalerie) — кіннота (в і й с ь.).

кавалі'р (іт.) — парубок, паніч, заліццальник; член лицарського ордену.

кавалє'ра'да (фр. cavalcade в іт. cavalcata) — кільца верш

ників або екіпажів, що ідуть разом.

кава'рня (див. к а в а) — крамничка, де продають каву-напій, перекуси, інші напої.

кавати'на (іт. cavatina) — невелика лірична арія в опері.

ка'верза (лат.) — підступна вигадка; примха.

каве'рна (лат. caverna — печера, дуплина) — 1. дуплина в органах тіла в наслідок розпаду тканини (в легенях при туберкульоз); 2. схованка від артилерії на фронті.

ка'вза (лат. causa — причина).

кавза'льний (лат. causalis) — причинний.

кавза'льність (див. к а в з а л ь н и й) — причинава зумовленість.

ка'впер (вл.) — обшита залізною бляхою цегляна споруда для підігрівання повітря, що його подають у домни (т е х.); /повітря підігрівається спалюваними доменними газами/.

ка'встика (гр. kaustikos — палючий) — 1. мистецтво випалювати візерунки на предметах; 2. колова лінія навколо місця, де сходяться промені, заломлені в лінзі або відбиті від дзеркала (ф і з.).

кавсти'чний (див. к а в с т и к а) — їдкий; к-на сода — уживаний у миловарстві та текстильній промисловості; їдкий натрій.

кавте'ля (лат.) — застереження в умові.

кавтскія'нство (від Кавтський) — заініційована від Кавтського течія в другому інтернаціоналі, що запечерує потребу пролетарської революції та диктатури пролетаріату.

ка'вц'я (нім. Kaution з лат.) — майнова запурука, закладені як убезпечення виконання угоди гроші.

кав'яр (тат.) — солоня ікра деяких риб (осятра, білуги).

кага'л (жид.) — 1. гебрейська віросповідна громада; 2.* безладна або корислива громада людей.

каго'р — гапунок вина.

кагуля'ри (фр. sagoule — плащ з відлогою й вирізами для очей і рота) — політична антикомуністична організація у Франції.

када'нс, див. к а д е н ц і я.

када'стер (фр. cadastre з гр. katastichos — аркуш, список) — 1. список оподаткованих осіб; 2. список об'єктів, для оподаткування; 3. збірка відомостей про ріки та дослідження їх.

каде'нція (іт. cadenza з cade-

ге — падати) — 1. наголошування складів у поезії; 2. гармонійний зворот, що закінчує або розмежує музичну фразу чи сольовий епізод в оркестровім творі; 3. час урядування суду, парламенту, виборних установ.

каде'т (фр. cadet) — 1. учень юнацької військової школи; 2. військова ранга між підстаршиною й старшиною; 3. член російської конституційно демократичної партії до революції 1917 року.

ка'ді (ар. qādī) — духовна особа в мохаммеданів, що виконує обов'язки судді.

ка'дмій (гр. kadmeia) — хемічний елемент (Cd), м'який метал, атом. вага 112,41.

ка'дри (фр. cadre з лат. quadrum) — 1. основний персональний склад установи, війська, певної галузі людської діяльності; 2. окремі сцени кінофільму.

кадри'ль і **кадри'ля** (фр. quadrille) — ходовий танок на 4 пари.

ка'дровий (див. к а д р и) к-ва а р м і я — скомплектована й вимуштрована в умовах мирного часу армія; к-ий о ф і ц е р — офіцер, що дістав нормальну

військову підготову мирного часу.

каза'рма (нім. з іт. caserna з лат. casa — оселя, хата, хижа) — приміщення для війська.

казеї'н (лат. caseus — сир) — складова частина молока, що виділяється як складник сиру з молока при скисанні.

казема'т (фр. casemate з іт. casamatta) — 1. мурований льох або фортеця з бійницями для оборони; 2. приміщення для гармат на кораблі; 3. мурований льох у в'язниці; 4.* тяжкі в'язничні умови.

казна' (тур.) — державна скарбниця, державні фінанси.

кази'но' (фр. casino, також іт. casino — хатинка) — каварня або клуб з рестораном та естрадою для газардових ігор.

казуа'льний (лат. casualis із casus — випадок) — випадковий, вийнятковий, що не підходить під узагальнення.

казуа'р (фр. casoar з мал. kasuvari) — птах із породи струсів (Австралія, Нова Зеландія).

казуї'ст (лат.) — спритний дискусант, крутий, жонглер на словах.

казуї'стика (лат.) — 1. до-

слідження окремих суло вих випадків з погляду їх нормально правового вирішення; 2. підпорядкування конкретних випадків під догматичні твердження в середньовічній правниці та в теології; 3. спритність у доводах сумнівних тверджень; 4. зведення клінічних спостережень з історії певної хвороби в кількох осіб (м е д.).

казуїсти́чний — 1. крутий, заплутаний; 2. рідкісний або своєрідний (випадок при хворобі).

ка'зус (лат. casus — випадок) — 1. випадок, окремий факт, подія, обставина; 2. злочин, що стався без провини особи, яка його вчинила, а тому не підлягає покарі (ю р.).

ка'зус бе'лі — див. casus belli.

ка'зусний (див. ка'зус) — заплутаний, складний, важкий для розв'язання.

каїні́т (гр. kainos — новий) — мінерал, що складається з калієвих солей та магнію-сульфату й використовується як добриво.

ка'йзер (нім. Kaiser з лат. вл. Caesar) — цар, імператор (у німцях),

кайло́ (нім. Keil — клин) — шахтарське знаряддя

для видобування вугля або руди.

кайма́к (тюр.) — вершки з пареного молока.

кайма́н (есп. caiman з караїб. akauaman) — див. а л і г а т о р.

кайнозо́йська ера (гр. kainos — новий, зōē — життя) — сучасна (четверта) ера в геологічній історії Землі; поділяється на два періоди: третинний, що охоплює палеоген і неоген, та четвертинний, що триває й тепер.

ка'йри — птахи з родини чистунів (живуть великими колоніями в Арктиці).

какаду́ (англ. cockatoo з малайсь. kakatoa) — порода австралійських короткохвостих чубатих папуг.

кака'о (есп. cacao з ацт. kakahuatl) — 1. порошок із зерен дерева какао; 2. напій із цього порошка.

какогра́фія (гр. kakos — поганий, graphō — пишу) — метода навчання, коли учневі дають виправляти текст з навмисними помилками.

какофо́ня (гр. kakophōnia — погане звучання) — немилозвучність, неприємне для слуху звучання.

ка'ктус (лат. cactus з гр. kaktos) — тропічна рослина, що її стебла покриті,

замість листя, пучками го-
стрих міцних колючок
(плекається також як де-
коративна кімнатна росли-
на).

калама'р (гр.) — чорни-
лиця.

Калева'ля — фінський на-
родній епос, що відбиває
стародавній побуг та сві-
тогляд фінського народу.

калейдоско'п (гр. kalos —
гарний, eidos — вид, skopeō
— дивлюсь) — 1. оптич-
ний прилад, що з допомо-
гою трьох поставлених під
певним кутом дзеркал ут-
ворює з кусочків скла при
його порушуванні різнома-
нітні симетричні зірчасті
взори, що змінюються при
кожному зрушенні прила-
ду; 2* безупинна мінливість
вражінь, образів, подій то-
що.

калейдофо'н (гр. kalos —
гарний, eidos — вид, rhōnē
— звук) — прилад для спо-
стерігання за звуковими
коливаннями (ф і з).

календа'р (лат. calendarium
із Calendae — назва першо-
го дня місяця) — 1. система
числення часу на підставі
змін періодів року, дня та
ночі, тобто тривалості обі-
гу Землі навколо Сонця та
обертання її навколо своєї
осі; ю д і я н с ь к и й к-р
(старий стиль) — літочн

лення, що почалося при
Юлії Цезарі (46 р. до Хри-
ста), згідно з яким три ро-
ки числили по 365 днів і че-
твертий 366, що зветься пе-
реступним (відставання
цього числення від сонце-
вого року становить 1 до-
бу за 128 років); г р и г о-
р і я н с ь к и й к-р (новий
стиль); його започаткував
папа Григорій XIII, пересу-
нувши числення на 10 днів
наперед, щоб вирівняти не-
точність юліянського ка-
лендаря, й запропонувавши
пересувати числення на од-
ну добу кожні сто років; 2.
щоденний показник (кни-
га, таблиця абощо) чисел
місяця та днів, релігійних
свят, видатних подій, істо-
ричних дат тощо.

календа'рний (див. к а-
л е н д а р) — згідний з ка-
лендарем, записаний у ка-
лендарі.

кале'нди (лат. Calendae) —
1-й день місяця в стародав.
римлян (звідси: „відклас-
ти до грецьких календ” —
означає відкласти на неви-
значений час, бо в греків
календ не було).

кали'м (тат.) — викуп за
наречену в східніх народів.
калі'бр (фр. calibre з ар.) —
1. промір цівки вогнепаль-
ної зброї; 2. поперечник ку-

лі або гарматня; 3* розмір, величина чоґобудь.

каліґраф (гр. kallos — кра-са, graphēin — писати) — 1. краснопісець, особа, що чітко й гарно пише; 2. учитель краснопісу.

каліґрафія (гр. kalligraphia — гарне письмо) — краснопіс; мистецтво гарно писати

калій (ар. (al)-qali — со-да) — метал (K) з групи лужних металів (в природі трапляється тільки в спо-луках).

каліф (ар. khalifa — спад-коємець) — титул арабсь-ких мусулманських волода-дарів, що поєднують релі-гійну й цивільну владу, вважаючи себе за наступ-ників Мохаммеда (спочат-ку каліфи були в арабських державах, потім каліфами стали єгипетські султани, пізніше турецькі, що їх по-збавили влади в 1924 році кемалісти).

каліфат (див. к а л і ф) — 1. намісництво; володіння каліфа; 2. назва арабських держав, що утворилися по смерті Мохаммеда.

Каліопа (гр. Kalliope) — муза красномовності та е-пічної поезії в старод. гре-цькій мітології.

каломель (гр. kalos — гар-ний, melas — чорний) — де-

зинфекційний і проносний засіб (порошок, що його добувають, нагріваючи су-мішку хлорної ртуті з ртут-тю-металом.

калязазр (інд.) — епідє-мічна хвороба тропічних країн, що її переносять че-рез укуси москіти.

калямбур (фр. calembour) — дотепна гра слів при їх звуковій подібності, але різному змісті.

калямбуріст (див. к а л я м б у р) автор калям-бурів; той, що вживає в своєї мові клямбурів.

калямбурний (див. к а л я м б у р) — кна рима — римування мало звяза-них змістом слів, напр.: „що росте у горах Крети, як їдять даяки й рети, який припис етикети на акулячі котлети, що пили апологе-ти.”

кальварія (лат.) — голго-фа.

калямін (с.лат. calamina з гр.) — мінерал, цинкова руда.

кальвінець — послідов-ник к а л ь в і н і з м у.

кальвінізм — Кальвінова релігійна наука, галузь протестантизму, що відко-ловся від католицтва.

калькувати (фр. calquer) — 1. копіювати рисунки з до-помогою кальки; 2. твори-

ти к а л ь к и з чужомовних слів або висловів.

калькулювати (л. т. calculare числити) — обчислювати (кошторис, собівартіст).

калькулятор (див. к а л ь к у л я ц і я) — обчислювач (собівартости продукції абощо).

калькуляція (лат. calculatio — обчислення (собівартости продукції абощо).

кальоресценція (н.-лат.) — розжарення з допомогою темних теплових променів.

кальоризатор (лат. calor — тепло) — запальник у середопальнім рушії, де завогнюється пальна речовина.

кальори́метр (лат. calor — тепло, metreo міряю) — прилад виміряти кількість тепла та визначати теплову спроможність палива.

кальориметрія (див. к а л ь о р и м е т р) — вимірювання з допомогою кальориметра кількості тепла, що його випромінює тіло або вбирає (ф і з.).

кальори́фери (фр. calorifère з лат. calor — тепло, ferre — несу) — система рур або каналів, що ними рухається гаряча вода, пара або нагріті гази з метою

огрівання приміщення.

кальо́рія (лат. calor — тепло) — одиниця тепла, потрібна на огрівання 1 грама води на 1°С (мала кальорія) або 1 кілограма води на 1°С (велика кальорія = 1000 малих).

кальофо́ня (гр.) див. к о л ь о ф о н і я.

кальсо́ни (фр. caleçon) — підштанці.

кальцинува́ти (с.-лат. calcinare з лат. calx — вапно) — вапнувати, просочувати вапном; видалювати з речовини течні складовини з допомогою прожарювання.

кальци́т (лат. calx — вапно) — вапняк, вапняковий скалинець; мінерал.

ка́льцій (лат. calx — вапно) — хемічний елемент (Ca). сріблясто-білий метал.

калья́н (перс. qaljan) — люлька, що складається з чашки, куди кладуть тютюн, рурки та посудини з водою, крізь яку проходить дим, що потім іде в рот курцеві.

камари́лья (есп. camarilla — впливові люди при монархові з самага — зала при царському дворі) — 1. група дорадників при королі

Фердинанді УІІ в Іспанії; 2.* група інтриганів при володарі, що впливають на державні справи в своїх інтересах.

ка'мбій (с-лат. cambium — виміна) — шар клітин між деревниною й лубом у дереві (б о т.).

камборджі'йці — народ, що виник на індонезійській етнічній основі з малаяців, індусів та китайців.

ка'мбрій, див. к е м б р і й с ь к а система.

камво'льний (нім. Kammwolle — чесана вовна) — вовняний (т е к с т.).

ка'мгарн, див. к а н г а р.

ка'медь (гр. kommidion) — густий клейкий сік деяких дерев, що швидко тужавіє й використовується у виробництві клейких речовин, а п р е т у р и тощо.

каме'лія (фр. camélia від імені аптекаря Камелюса) — вічнозелена хатня троянда (японська).

каме'ни (лат. cemenae) — віщі русалки в римській мітології, також богині наук і мистецтв (у греків музи).

ка'мера (лат. camera — склепіння, кімната з гр. camera — склепіння) — 1. приміщення судової установи; 2. закритий простір у технічних приладах, спорудах, машинах.

ка'мера Вілсонова — прилад спостерігати за слідами альфа та бета-променів, що бувають видні у вигляді ясних ниточок.

ка'мера-лю'цила (лат. camera lucida — ясна камера) — прилад для зарисовування предметів з природи.

ка'мера-обску'ра (лат. camera obscura — темна кімната) — темна камера, що на її внутрішній стіні з допомогою лінзи утворюється обернене зображення предмета (ф і з.).

камерге'р (нім. Kammerherr) — старший урядовець при царському дворі.

камерди'нер (Kammerdiener) кімнатний слуга (в шляхетському домі).

ка'мерний (див. к а м е р а) — к а м е р н а музика — 1. виконувана при царських палацах музика; 2. виконувана на кількох сольових інструментах музика або — кількома голосами спів (соната, квартет, тріо, квінтет, дует) для небагатьох слухачів.

камерто'н (нім. Kammerton) металевий прилад у формі виделки, що при ударі ним видає тон певної висоти (нормально 435 коливань на секунду).

камерфре'йліна (нім. Kammerfräulein) — звання для

дочок царських двірцевих урядовців у царській Росії. **камерфур'єр** (нім.) — урядовець 6. ранги при царському дворі, наглядач над слугами й „столом”.

камер'юнкер (нім. Kammerjunker) — молодий урядовець для безпосередніх доручень при царському дворі; найнижча ранга урядовців при царському дворі в Росії та в Німеччині.

каме'я (фр. camée з іт. cammeo) — рельєфно вирізьблений каштовний камінь (онікс, агат) як прикраса на перстені чи брошці.

камізе'лька (фр. з лат. camisia — сорочка) — безрукавка, що її чоловіки піддягають під піджак.

каміла'вка (гр.) — шапочка в православних духівників.

камі'н (нім. Kamin з гр. kamínos — вогнище) — ватран (піч із широким гирлом для ogrівання кімнати безпосередньо полум'ям).

камо'рра (іт. camorra) — таємна організація убивць і злочинців у давньому королівстві Неаполі (16-19 стол.).

кампа'нія (фр. campagne — з іт. campagna — поле) — 1. воєнна операція, похід, що відбувається на певній те-

риторії, в певний час, з певною стратегічною метою, напр., Зимовий похід Української Армії під командою генерала Омеляновича-Павленка проти російсько-більшовицької окупації України в 1920 році; 2. культурно-громадські заходи для здійснення політичного, громадського або фінансового чи господарського завдання.

камра'д (фр. camarade з есп. camarada з лат. camera — кімната) — приятель, товариш (первісно — люди, що жили в одній кімнаті, співмешканці).

камуфля'ж (фр. camouflage — маскування) — маскування, напр., на війні під обриси й кольори природного середовища.

камфора' (с.-лат. camphora з ар. kāfūr з санс.) — складовина етерних олій (C₁₀H₁₆O), що її добувають із камфорного дерева, а також синтетично із шпигінару (технічна й лікова речовина).

камфо'рна о л і я — розчин камфори в рослинній олії (лік).

кана'вус (персь.) — шовкове полотно.

кана'л (лат. canalis — рівчак, жолоб) — 1. штучне

річище для протічної води між двома водоймищами (морями, ріками, озерами); 2. вузька водна смуга між морями; 3. всяка вузька довга порожниста заглибина у виробках, напр., канал цівки гвинтівки.

каналізація (див. к а н а л) — система каналів; система для видалювання нечистот з міста з допомогою вивідних рур, рівчаків тощо.

канапа (фр. canapé з гр.) — вид м'яких меблів з м'яким піднятим узголів'ям.

качва (фр.) — сіткова тканина для вишивання й гаптування.

кангап (ар.-нім.) — матерія з вовни ангорських овець, див. також г а р у с.

канделябр (фр. candelabre з лат. candelabrum від candela свічка) — ставничок, розгалужений на кілька свічок або лямпок.

кандидат (нім. з лат. candidatus — одягнений у біле з candidus — білий, як сніг) — 1. претендент на державну посаду в стародавньому Римі, що на ознаку цього носив білу тогу; 2. особа, що має бути обрана або прийнята на якусь посаду, або вже обрана заступати на випадок вибуття члена виборної організації; 3. к-т н а у к — перший нау-

ковий ступінь у советській Україні.

кандидатура (див. к а ч д и д а т).

кандидува́ти (див. к а н д и д а т) — бути в списку кандидатів на вибори або на одержання посади.

канди́з (фр.) чистий скристалізований цукор.

канелю́ри (фр. cannelure з гр.) — простопадні жолобки на колонах (а р х.).

канеті́ля (фр. canetille) — золоті або срібні нитки.

канефа́с (фр. з іт.) див. к а н в а.

каніба́л (есп. canibal з індіан.) — 1. людоїд, людожер; 2.* жорстока, некультурна людина.

каніба́ли — індіанське плем'я на Караїбських островах, відоме з жорстокости й людоїдства.

каніба́лізм (фр. cannibalisme з есп.) — 1. людоїдство; 2.* жорстокість, нелюдність.

кан'ку́ли (лат. Canicula — сузір'я Пса) — 1. період часу (22 липня до 23 серпня) в стародавніх римлян, коли Сонце заходить у сузір'я Пса (гарячі дні).

канікуля́рний (див. к а н і к у л и) — відпустковий.

каніфо́ль, див. к о л ь о ф о н і я.

канка'н (фр. cancan) — ексцентричний, часом з непристойними рухами й жестами французький естрадний танок.

канкро'їд (лат. cancer — пістряк, гр. eidos — вид) — пістряк на шкірі (плоскоклітинний пістряк).

кано'е (англ. canoe з індіанського) — 1. видовбаний з дерева човен; 2. легкий спортовий човен на одно весло.

кано'н (гр. kanōn — правило, норма, список) — 1. ухвали церковних соборів; церковні закони; 2. збірка церковних пісень; 3. частина літургії з посвяченням дарів 4. музичний твір, що його виконують кілька голосів, повторюючи один за одним той самий мотив; 5. мистецькі правила, обов'язкові для твору, а також відповідні до правил мистецької вірці.

канона'да (нім. з фр. canonnade) — гарматна стрілянина.

каноніза'ц'я (с.-лат. canonizatio з гр. kanōn — узаконення) — 1. встановлення церковного культу святого; 2. узаконення.

канонізува'ти (див. к а н о н і з а ц і я) — узаконити, встановити канон, обов'яз-

кове правило.

кано'нік (с.-лат. canonicus з гр. kanōn) священик католицького собору, що підлягає певному статуту; 2. крилошанин, особливе звання, що його надає католицька церква деяким священикам.

каноні'р (нім. Kanonier із фр. cannonier) — пушкар; артилерист, вояк артилерії.

каноні'ст (див. к а н о н) — знавець церковних правил, к а н о н і в.

каноні'чний (гр. kanōnikos — згідний з правилом) — 1. згідний з канонами; 2.* прийнятий за обов'язкове правило, за вірець.

кано'пи (гр.) — чотири посудини з нутрощами забальзамованого мерця в гробівцях стародавніх египтян.

Кано'сса (вл.) — стародавній замок в Італії, оголошений національним пам'ятником (1878 р.); (року 1077 в січні місяці перед цим замком германський імператор Гайнріх ІУ просив прощення в папи Григорія сьомого за інвеституру; звідси тепер: „піти до Каносси” значить прикинутися каятись, перепрощувати, здаватися на лас-

ку супротивника.

кант (лат. *cantus* — спів, пісня) — 1. пісня церковного змісту; 2. вірші, що їх творили в 16-17 стол. з нагоди врочистостей.

кант² (нім.) — край, рубчик (в одязі абощо).

канталупа (від місцевости *Cantalupo* біля Риму) — га-тунок запашних скибчастих динь.

ка'нтар (тур. з ар. *qintār*) — пружинна вага, також міра ваги в Туреччині, Абесинії, Єгипті.

кантата (іт. *cantata* з лат. *cantare* — співати) — 1. урочистий музично співочий твір з інструментальним і вокальним виконанням, що складається з сольоспівів, гуртових і ансамблевих частин; 2. ліричний вірш піднесеноврочистого стилю.

кантиле'на (іт. з лат. *cantilena* — пісня, оповідання) — 1. старовинна ліро-епічна пісня у французів; 2. співуча мелодія (м у з.).

кантия'нець — послідовник філософії Канта.

кантиянство — Кантова філософія та філософія його послідовників.

канто'н (фр. *canton* — округа) — політично-адміністративна територіяльна одиниця в Швейцарії, та

кож адміністративні округи в Бельгії та Франції.

кантоні'ст (нім. *Kantonist* — новобранець) — вихованець військового закладу в Росії (19 стол.), здебільшого син солдата-кріпака.

ка'нтор (лат. *cantor* — співак) — 1. керівник хору і соліст у протестантських церквах, у синагогах; 2. учитель співу й музики в школах (Німеччини).

канцеля'рія (лат. — місце праці урядовців; урядовці установи.

ка'нцлер (нім. *Kanzler* з лат. *cancellarius*) — 1. начальник королівської канцелярії та архіву за середньовіччя; 2. вищий урядовець при володарях, що переховує печатку; 3. прем'єр-міністер у Німеччині; 4. найвища цивільна ранга в колишній Росії; 5. ректор у деяких університетах; 6. голова палати лордів в Англії; 7. секретар ради кантонів у Швейцарії.

канцо'на (іт. *canzona* — пісня) — 1. ліричний вірш у французькій та італійській поезії за середньовіччя; 2. лірична пісня (під народню) у Франції та Італії за часів пізнього середньовіччя; також у сучасній музиці (пісня без слів).

канцоне'тта (іт. *canzonetta*

— пісенька) — малий вірш або пісенька; див. к а н ц о н а.

ка'нцур (рум.) — дрантя, лахи.

канчу'к (тур.) — нагайка, плетений ремінний батіг.

каньйо'н (есп. cañon) — глибокий вузький із стрімкими берегами яр.

каолі'н (кит.) — біла глина (м і н.).

капе'ля (іт. cappella) — хор співаків; а к а п е л л я — хоролий спів без акомпаньяменту.

капель'н (с.лат. — capellanus) — 1. священник-помічник у католицькій церкві; 2. духівник для певного кола осіб в Англії; 3. дякон у лютеранів.

капельди'нер (нім. Kapelldiener) — театральний службовець, що контролює квитки та вказує глядачам місця.

капельма'йстер (нім. Kapellmeister) — керівник оркестри.

Капет'инги (фр. Capétiens) — королівська династія у Франції (987-1325 р.р.).

капіля'ри (лат. capillaris — волосковий) — 1. тонкі з поперечником, що дорівнює grubині волосинки, рурки; 2. шпари в дереві, в ґрунті; 3. тонкі кровогінні судини, що розгалужують-

ся по всіх клітинах організму, розносячи кров, і сполучають артерії з венами (а н а т.).

капіля'рний (див. к а п і л я р и) — надзвичайно тонкий, що має волосинковий перекий.

капіля'рність (див. к а п і л я р и) — властивість течив підійматись у дуже вузьких (капілярних) рурках (шпарах) у наслідок взаємодії між молекулами течива й стінками капілярів; к-сть ґ р у н т у — утворення в ґрунті простопадних шпарок (капілярів), що ними волога підіймається з глибини на поверхню.

капіта'л (фр. capital з лат. capitalis — головний) — 1. грошеві засоби; 2. засоби, призначені для продукції й зиску; 3. призначене для господарського обігу майно; 4. засоби, що дають прибуток з використанням найманої праці; 5. майно, що дає прибуток; відповідно до ролі в продукції можливі: постійний к а п і т а л — вартість засобів продукції (споруд, устаткування, машин, сировини); з м і н н и й — вартість пла-теризується розвитком фінансового та промислового капіталів, в якій продукцію визначають інтере-

тні робітникам; відповідно до обігу: о с н о в н и й капітал — споруди й устаткування; о б і г о в и й — сировина й робітні сили.

капіталізація (лат.) — 1. спосіб обчислення капіталу на підставі річного прибутку; 2. оборнення безприбуткових вартостей на обіговий капітал.

капіталізм (лат.) — система господарства, що характеризується розвитком фінансового та промислового капіталів, в якій продукцію визначають інтереси до грошевих прибутків, а спосіб, напрям і масштаби продукції залежать від осіб, що мають у своїм розпорядженні засоби продукції.

капіталіст (лат.) — людина, що має капітал, власник капіталу.

капітальний (лат. capitalis головний) — ґрунтовний; основний.

капіта́н (фр. capitaine з іт. capitano з лат. caput — голова) — 1. офіцерська ранга в багатьох арміях (сотник); 2. командувач корабля.

капіте́ль (лат. capitellum — голівка) — 1. горішня частина колони (а р х.); 2. друкарський шриффт, в якому літери мають форму заголовних, а розмір малих літер.

капіто́лій (лат. Capitolium) — 1. замок разом із замковою горою й храмом Юпітера, Юнони й Меркурія в стародавньому Римі (осередок політичного й релігійного життя в багатьох містах стародавньої римської держави); 2. пагорб у сучасному Римі, де розміщені палаци, музеї та інші славетні пам'ятки; 3. місце парламентських сесій у Вашингтоні.

капіту́л (лат. capitulum — розділ, стаття, пакт у законі) 1. рада єпископа з духівниками католицької церкви; 2. рада ігуменів монастирів.

капітулюва́ти (с.-лат. capitulare — домовлятися) — 1. припиняти спротив, здаватися на ласку супротивника; 2.* відступати, пасувати перед труднощами, також у дискусії або що.

капітуля́нт — людина, що легко піддається капітуляці́ї, нестійка людина.

капітуля́р'ї (лат. capitularia) — укази франкських королів.

капітуля́ція (с.-лат. capitulatio з лат. capitulare — домовлятися) — 1. припинення збройної боротьби й прийняття договірних умов, що їх продиктує переможець; 2. договір держави з напівколоніальною

країною, що надає громадянам цієї держави деяких привілеїв у залежній країні.

каплиця (іт. *cappella*) — 1. відділок з престолом у церкві, присвячений одному святому; 2. мала церковка або молитовний дімок чи кімната для Богослужінь.

капоні'р (фр. *caponnière* з іт.) — шанець для перехресного обстрілу або для стріляння вздовж лінії наступальних лав супротивника.

каво'та (фр. *capote*) — 1. довгий плащ з відлогою; 2. жіночий хатній халат.

капра'л (фр. *caporal* з іт.) — вістун; підстаршина в деяких арміях (чотар).

капри'з (фр.) — примхи, забаганки.

каприфо'лій (лат. *Caprifolium*) — деревник, козозлист (декоративна рослина з родини козозлисту).

капри'ччо (іт. *capriccio*) — музичний твір з химерними переливами, несподіваними музичними ефектами.

ка'псуля (лат. *capsula* — коробочка) — 1. одноразова доза ліків, препаратів в оболонці з желатини, крохмалю або паперу; 2. злучнотканинна оболонка деяких органів тіла (а н а т.);

3. металевий ковпачок з речовиною, що запалює ладунок гарматня або рушничного набою.

капта'ж (фр. *captage*) — 1. споруда подавати через рури джерельну воду до місця споживання (постачання питної води, мінеральної або води для зрошення місцевости); 2. устаткування над нафтовою або газовою свердловиною, щоб спрямовувати джерельний фонтан.

каптена'рмус (фр. *capitaine d'armes*) — підстаршина в армії, що відає амуніцією, харчами, одягом військової одиниці.

каптува'ти (фр. *capter* з лат. *captare* — хапати, ловити) — спрямовувати воду до водопостачальних рур або нафту, що виходить із свердловини.

капу'т (нім. *Kaputt*) — кінець, загибель, смерть.

капуци'н (нім. з іт. *capuccino*) — 1. католицький чернець жєбрущого ордену (галузь францісканців); назва пішла від гостроверхої відлоги, що носять ченці на голові; 2. маскарадний плащ з відлогою (капуцином); 3. американська широконоса мавпа; 4. красоля, настурція (декоративна рослина з родини красолевих).

капюшо'н (фр. capuchon з лат. сарра — головне убрання) — очіпок, висока відкидна відлога, приши-та до коміра плаша.

карабе'ля (ар.) — крива шабля з оздобленою ручкою.

карабі'н (фр. carabine) — коротка легка рушниця.

карабіне'ри (фр. carabinier) — 1. добірні стрільці в арміях Іспанії, Франції ХУ стол.; 2. прикордонне військо в Італії.

карава'н і каравана (перс. karvan) — 1. валка навантажених верблюдів, що переходять степами пустинями абощо; 2.* взагалі валка чи низка рухомих засобів транспорту.

карава'н-сарай (персь.) — заїжджий двір з коморами для товарів, де зупиняють-ся каравани.

караве'ля (фр. caravelle з есп. carabela з гр. carabos — корабель) — вітрильне судно з складною систе-мою вітрил за середньовіч-чя (на трьох каравелях пе-репливав Атлантійський о-кеан між Європою й Аме-рикою Колумб).

караї'м (жид. „карай” — читець) — жидівська сек-та, що не визнає талмуду.

карака'я (тюрк.) — окре-

мий вид рисі, що живе в пустинях Азії й Африки.

кара'куль (тюрк.) — вичи-нена шкірка з ягнят ембрі-онального періоду кара-кульської породи овець.

карамболі'на (див. к а р а м б о л ь) — 1. гра на більярді з п'ятьма кулями; 2. жовта більярдова куля.

карамбо'ль (фр. carambole) — 1. поцілення більярд-вою кулею кількох куль партнера; 2. гра на більяр-ді з трьома кулями; 3. чер-вона куля в більярдівій грі.

караме'ля (есп. caramelo) — цукерки з топленого цу-кру.

каранте'на (фр. quarantaine — сорок днів) — 1. сані-тарна станція, що вживає заходів проти поширення пошести; 2. санітарні захо-ди проти поширення зараз-ливих хвороб.

кара'т (нім. Karat з іт. carato) — 1. одиниця ваги для коштовних металів і каме-нів (0,2 грама);

карау'л (тур.) — військо-ва сторожа, почесна варта.

кара'фка (фр. carafe) з іт.) — опукла скляна посудина на воду, вино абощо.

ка'рго (есп. cargo) кора-бельний вантаж; 2. забезпе-чення транспортованих вантажів

карбіди (нім. з лат. *carbo*, — вугіль, гр. *eidos* — вид) — хемічні сполуки металів з вуглецем; **кальцій-карбід** — продукт від спалювання негашеного вапна й вуглецю в електричних печах; **силіцій-карбід** — див. **карборунд**.

карбо..., **карбон...** (лат. *carbo* — вугіль) — у складених словах показує на зв'язок даного слова з вуглецем.

карбоксил (лат. *carbo* — вугіль, гр. *oxys* — кислий) одноатомна група, що буває в складі органічних кислот, група COON .

карбо́лка (народ. карбо́лка) (лат. *carbo* — вугіль, *oleum* — олія) — отруйна дезинфекційна, що її добувають з кам'яновугільного дьогтю речовина $\text{C}_6\text{H}_5\text{OH}$. **карбо́н** (див. **карбон**) — кам'яновугільний період палеозойської ери (герол).

карбона́рій (іт. *carbonario*) — член таємного товариства в Італії (19 стол.), що боролось за об'єднання всіх провінцій Італії в одну самостійну державу.

карбона́ти (див. **карбон**) — 1. солі вугільної кислоти; 2. мінерали, що мають у собі як складник вуглекислоту (CO_2).

карбоніза́ція (див. **карбон**) — 1. звуглення, перетворення на вугіль; 2. суха дистиляція вугілля або дерева; 3. **кіямастила** — проціджування мастила крізь деревне вугілля з метою його очищення.

карбоні́т (див. **карбон**) — вибухова речовина (динаміт), що складається з целюлози, салітри, нітробензолу, житного борошна тощо.

карборунд (див. **карбон** + **корунд**) — сполука силіцію з вуглецем, що її добувають, стоплюючи глинку з вугіллям в електropечах (шліфувальний засіб).

карбу́нкул (лат. *carbunculus* — вуглинка) — 1. запалення коси (селезінки); 2. сибірка (злаякісний карбункул); 3. боляк, чиряк; 4. коштовний камінь (гранат, рубін).

карбюра́тор (фр. *carbureteur* з лат.) — випарний пристрій (у середопальних моторах, де пальна речовина перетворюється в пар і в суміші з повітрям надходить до циліндрів мотора).

карбюра́ція (фр. *carburation*) — 1. насичення повітря чи світільного газу паром вуглеводневих спо-

лук; 2. утворення суміші з пари пальної речовини та повітря в карбюраторі.

ка'рда (нім. з фр. *carde*) — стрічкова щітка чесальної машини із сталених голок для чесання вовни або іншого волокнистого матеріалу.

кардина'л (лат. *cardinalis* — головний) — член папської ради-колегії кардиналів, що має право обирати папу (найвищий після папи духовний чин у католицькій церкві).

кардина'льний лат. *cardinalis* — головний) — головний, основний, найважливіший.

кардіогра'ма (гр. *kardia* — серце, *gramma* запис) — крива лінія, що графічно зображує удари серця.

кардіогра'ф (гр. *kardia* — серце, *graphō* — пишу) — прилад записувати удари серця.

кардіогра'фія (див. к а р д і о г р а ф) — запис ударів серця спеціальним апаратом на папері.

кардіо'да (гр. *kardia* — серце, *eidos* — вид) — 1. лінія графічного зображення биття серця; 2. замкнена крива лінія, що своєю формою подібна до обрису серця.

ка'рдова м а ш и н а (фр.

carde) — машина для прочісування волокнистих матеріалів перед виготовленням із них пряжі.

каре' (фр. *carré*) — бойовий лад піхоти у формі чотирикутника (для відбиття кіннотної атаки).

кар'єр, (фр. *carrère* з іт. *carrera* — біг) — найбистріша їзда верхи, посилений галоп („з місця в кар'єр" — зопалу, стрімголов).

кар'єр² (фр. *carrère* з лат. *quadrare* — надавати квадратної форми) — відкрита неглибока вийма, де видобувають камінь, руду, каолін, пісок абощо.

кар'єра (фр. *carrère*) — поле діяльності; успіх на службі, в професії.

кар'єри'зм (див. к а р' є р а) — вислужництво, гонитва за успіхом у певній галузі діяльності з корисливою метою.

кар'єри'ст (див. к а р' є р а) — вискочень, людина, що всякими способами здобуває кар'єру.

карикату'ра (іт. *caricatura*) — графічне або словесне зображення особи, події чи предмета з навмисним знеправленням та підкресленням смішних рис з метою висміяти.

карильйон (фр. *carillon*) — комплект різного тону

дзвоників для виконання музичних п'єс.

ка'рієс (лат. caries — гниль) — косто́да, хвороба, що руйнує тканину зуба або кістки.

каріо... (гр. karyon — ядро, горіх) — у складених словах указує на зв'язок даного поняття з клітинним ядром.

каріо'зний (лат. cariosus) — підгнилий, роз'ідений карієсом (м е д.).

кар'окіне'за (гр. karyon — ядро, kinēsis — рух) — складні перетворення ядра при його непрямому поділі (б і о л.),

каріоло'гія (гр. karyon — ядро, logos — наука) — наука про клітинне ядро (б і о л.).

каріопла'зма (див. к а р і о ...+ гр. plasma — виліплене, створене) — протоплазма клітинного ядра.

кар'яти'да (гр. karyatides — карійські діви) — жіноча статуя, що підпирає гзимс будівлі (а р х і т.).

карка'с (фр. carcasse з іт.) — металевий або дерев'яний кістяк, основна частина споруди, будови корабля, літака, дому.

карма'зи'н (нім. Karmesin з ар. qermasi — яскравочервоний) — 1. темночервоне сукно; 2. одяг з такого сук-

на; 3. шляхтич старовинного роду.

карманьйо'ля (фр. carmagnole від т. міста) 1. весела революційна пісня, що появилася в зв'язку з падінням королівської влади у Франції; 2. танок до цієї пісні; 3. коротка робітничка блюза часів французької революції.

кармелі'ти (лат.) — ченці католицького аскетичного ордену, заснованого в Палестині на горі Кармель 1156 року під час хрестового походу.

кармі'н (фр. з іт. carminio з ар. qermasi яскравочервоний) червона фарба з комах кошенилі, уживана в малярстві, мікроскопічній техніці тощо.

карнава'л (фр. carnaval з іт. carnevale) — вулична маскарада, що супроводиться танцями, всілякими забавами.

карналі'т (н.-лат. carnalis) — одна з калійних сполук, мінерал.

карна'ція (лат.) — зображення кольору шкіри, тіла в малярстві.

карнео'ль (нім. з лат.) — відміна кременю, напівкоштовний камінь.

карне'т (фр.) — записник, прикрашений аркушиком, уживаний на баях. в якому

дами записують імена своїх партнерів у танцях.

Каролінги — друга династія франкських королів (VIII-X стол.).

кароти'н (нім. з лат. *carota* — морква) — жовтий пігмент із моркви (є він також у хлоропластах багатьох рослин).

карполо'гія (гр. *karpos* — плід, *logos* — наука) — наука про рослини плоди (відділ ботаніки).

картбля'нш (фр. *carte blanche*) — 1. чистий блянк (аркуш) з підписом особи, що дає право іншій особі заповнити його; 2.* необмежене повноваження, повне право.

картезіанство — філософія французького філософа Декарта (лат. *Cartesius*) та його послідовників.

картезіанці — послідовники філософії Декарта (Картезіуса).

картузіанці і **картезіанці** (лат. *Carthusia*) — ченці заснованого в 11 стол. католицького ордену в альпійській долині Шартрез у Франції.

картелюва'ти (див. **картель**) — об'єднувати підприємства в **картель**.

картель (фр. *cartel* з іт. *cartello*) — 1. порядок змагань на лицарських турні-

рах за середньовіччя, також письмовий виклик на двобій; 2. об'єднання підприємств однієї галузі промислу; 2. тимчасова угода між політичними партіями з метою здійснення певного політичного завдання; 3. міжнародна угода про обмін в'язнями або військовополоненими.

картер (англ. *carter*) — металева коробка, в якій міститься машинний механізм.

карте'ч і **карте'ча** (нім. *Kartatsche* з іт. *cartoccia*) — начинений кулями гарматень для вистрілювання на близьку мету (вийшов з ужитку)

карторга'ма (карта + гр. *gramma* — запис) — контурна мапа певної території з умовними статистичними знаками.

карто'граф (карта + гр. *graphō* — пишу) — фахівець рисувати мапи; знавець географічних мап.

картографія (див. **картограф**) — 1. наука про рисування географічних мап; 2. рисування географічних мап.

картоме'тр (карта + гр. *metreo* — міряю) — прилад виміряти довжини та обводи на мапах.

картоме'трія (див. **кар-**

т о м е т р) — вимірювання віддалень, висот та поверхень на географічних мапах.

карто'н (тр. carton) — грубий папір.

картона'ж (фр.) — виробы з картону.

картоте'ка (фр. carte і гр. thesaur — скринька) — 1. система облікових або довідкових карток; 2. скринька з обліковими картками.

карту'з (фр. з гол. kardoos) — чоловіче убрання на голову.

картуля'рії (лат. cartularium із charta — документ) збірники копій середньовічних (латинських) грамот та описів земельних володінь.

каруселя (фр. carousel) — крутлка; 1. первісно — перегони на конях, що заступали лицарські турніри, починаючи з ХУІ, ст.; 2. обертова споруда з сідалами у вигляді дерев'яних коней, запряжених в екіпажі, в які сідають кататись; 3. обертова споруда з формами, в які виливають із відповідних мечей розтопленій метал.

карусельний в арстат (див. каруселя) — токарський в арстат на створчовій осі для обточування

великих металевих деталей (трибків тощо).

ка'шцер (лат.) — арешт на короткий час (у війську, в школі абощо).

карново'ма (гр. karkinos) — злаякісна пухлина, пістрьяк.

ка'са (іт.) — 1. скарбниця; 2. скриня на гроші.

каса'рня, див. ка за р ма.
каса'ція (лат. cassatio з лат. cassare — знищувати) — оскарження й перегляд вироку, зміна його, що може зробити відповідна виша інстанція.

касе'та (фр. cassette з іт. cassetta) — 1. оздоба склепінь у вигляді розетки з обрамленням (а р х.); 2. непроникна для світла коробка при фотографічному апараті для фотографічних платівок.

касе'тка (див. касета) — скринька на гроші та коштовності.

касето'ни (іт.) — заглибини в стелі для архітектурних прикрас.

каси'но, див. ка з н о.
каситери'т (гр. cassitero-) — циновий камінь (SnO₂), цинова руда (мінерал).

ка'ска (фр. casque з есп. casco — череп, шолом) — шолом із шкіри або з металу у військовиків, пожежників, поліцаїв абощо.

каскада (фр. cascade з іт. *cascata* — ряд водоспадів, що йдуть один за одним східцями; 2. комплекс одноворідних електричних механізмів (електротехніки); 3. ланцюгове вмикання електронних лампок (радіотех.)).

каскет, див. кашкет.
Касандра (гр. бл.) — 1. донька царя Трояма, що її віщуванням ніхто не вірив, але вони збувались (стародавній грецький епос); 2.* провісниця нещастя.

Кассіопея (від імені мітичної цариці Етіопії, матері Андромеди) — сузір'я в північній півкулі неба.

каста (порт. *casta* — рід) — суспільна група, замкнена від інших груп, з релігійних або соціальних мотивів (в Індії та інших країнах Сходу).

кастаньєти (есп. *castañuelas*) — дерев'яні калатальця в формі двох половинок шкаралупи каштана, що ними калатають у ритм до танцю в Іспанії.

кастелян (с.-лат. *castellanus*) — той, що живе в замку — командант замку (за середньовіччя); 2. заступник воєводи в давній Польщі; 3. сторож при католицькій церкві

кастет (фр. *casse-tête* із *casser* — розбивати, *tête* — голова) — наручник з отворами на пальці, вживаний у бійці.

кастовий (див. каста) — відокремлений, замкнений у касті, поділений на касті.

кастовість (див. каста) — замкненість у касті, поділ на касті.

кастра́т (лат. *castratus*) — самець з хірургічно виділеними статевими залозами (валах, кінь, віл).

кастрація (лат. *castratio*) — видалення статевих залоз, зотроєкування (биків), чищення (кнурів), викладання (жеребців), валашання (баранів).

каструва́ти (див. кастрація) — операційно видалювати статеві залози; зотроєкувати (биків), чистити чи бичити (кнурів), викладати (жеребців) валашати (баранів).

касува́ти — (лат. *cassare* — уневажнювати ухвалу суду, закон, розпорядок абощо).

катаклі́зія (гр.) — 1. спивання ірмосів хорами по чергою; 2.* замішання, гармидер, метушня, безладдя.

катаклі́зм (гр. *kataklysmos* — повінь, потоп) — 1. періодична геологічна катастрофа, що знищує всі жи-

ві організми на землі, після чого життя починається спочатку (теорія Кюв'є; 1769-1832); 2.* стихійна катастрофа, велике стихійне лихо.

катако'мби (іт. catacomba з лат. catacumba — підземний гроб'вець із гр.) — 1. підземні приміщення, де зберігалися мумії; 2. підземні коди (вулиці) в Римі та інших містах, де первісні християни сходилися для молитви та хоронили мерців; 3.* печери, підземелля.

катале'кти (гр. katalektikos — рештки стародавніх літературних творів.

катале'ктика (див. каталекти) — наука про віршові склади, що йдуть за останнім наголошеним складом віршового рядка.

каталекти'чний вірш (див. каталектика) — вірш, в якому бракує одного складу в останній стопі.

катале'псія (гр. katalēpsis — напад) — задубіння тіла або окремого органа його з утратою довільних рухів (при гістерії, різних психічних захворюваннях).

катале'птик (див. катале'псія) — хворий на катале'псію.

каталі'за (гр. katalysis : припинення) — розклад

речовини через дотик з малою кількістю іншої речовини, також зміна темпу перебігу хемічної реакції в наслідок дії деяких речовин (к а т а л і з а т о р і в).

каталіза'тори (див. каталіза) — речовини, що, не змінюючись сами, прискорюють або загальшують перебіг хемічної реакції.

каталіти'чний (див. каталіза) — той, що має властивість каталізатора або каталізи); к-ні р е а к ц і ї хемічні реакції з каталізаторами.

ката'лог (гр. katalogos — список) — список, реєстр книг; картковий показник книг у книгозбірні, систематичний показник будь-яких предметів.

Катальо'нські поля — рівнина в півн. Франції біля міста Труа, де германоримські війська на чолі Аецієм рзобили орди Аттилі (451 р по Хр.).

катапла'зма (гр. kataplasma — масть, мастило) — припар, гарячі оклади з метою пом'якшення стверділого місця на тілі.

катапульта (лат. catapulte з гр. katapultēs) — бомбардувальна машина стародавніх армій, що метала каміня або стріли; 2. машина

для злітання літаків з ко-
рабля.

ката'р (гр. katarrhoos — те-
ча) — запалення слизових
оболонок органів (м е д.).

катара'кта (гр. katarratto —
мутніння) — потемніння
очного кристалика (м е д.).

ката'рзис (гр. katharsis —
очищення) — очищення
душі від пристрастей (в
Арістотелевій науці про
трагедію та вплив її на гля-
дача).

ката'ри (гр. katharcs — чи-
стий) — гностична секта
X-XV ст. у Франції та Іта-
лії, що проповідувала ас-
кетизм і не визнавала цер-
ковної гієрархії (ще а л ь б
і г о й ц і).

катастро'фа (гр. katastrophē
— переворот) — 1. несподі-
вана жахлива подія; 2.
переломовий момент у
драмі.

кататоні'я (гр.) — психіч-
на хвороба з чергуванням
безрухости з рухливістю.

катафа'льк (фр. catafalque з
іт. catafalco) — похоронні
мари; похоронна колісни-
ця.

катафоре'за (гр. kataphora
— спад, повалення) — пе-
реміщення змулених у роз-
чині часток у напрямі до
катодеу внаслідок впливу
електричного струму.

катахре'за (гр. katachresis)
одночасне вживання сло-
ва в прямому й переносно
му значінні (упав у крісло
й у розпач); вживання сло-
ва невідповідно до його е-
тимології (надрукований
на машинці рукопис).

категори'чни (гр. katēgori-
kos) — рішучий; к-не с у -
д ж е н н я — логічне мір-
кування, в якому залеж-
ність між суб'єктом і пре-
дикатом не обмежується
ніякими умовами (напр.,
„Київ — столиця Украї-
ни”, Москва — не столиця
України); к-ий і м п е р а т
и б, див. і м п е р а т и в.

катего'рія (гр. katēgoria —
судження, означення) 1.
найзагальніше поняття; ос-
новні можливі форми вис-
лову про буття (напр.: час,
простір, рух, матерія, дух);
2.* ступінь, група, вид.

катедер-соціялі'сти (нім.)
— професори німецьких
університетів, що пропо-
вували соціалізм (19 ст.).

кате'дра (гр. kathedra — крі-
сло) — 1. у стародавніх
греків — місце, з якого фі-
лософи чи оратори про-
мовляли; 2. стіл на помос-
ті для вчителя, промовця
абощо; 4. єпископська чи
митрополицька церква; 5. на-
уковий та науково-дослід-
ний відділ при університеті

з певної галузі науки.
катеноїд (лат. catena — ланцюг гр. eidos — вид) — поверхня, утворена обер-танням ланцюгової лінії навколо своєї директриси (м а т.).

ка'тер (англ. cutter з гол.) весловий або моторовий човен на одну шоглу.

ка'тет (гр. kathetos — висок) — прямка; бік протистокутнього трикутника, що утворює простий кут з другим боком (м а т.).

кате'тер (гр. kathetēr — шуп, зонд) — сечовивід: гумова або металева рурка відводити сеч із сечового міхура або промивати інші порожнисті органи тіла (м е д.).

катетоме'тр (гр. kathetos — висок, metreō — міряю) — прилад вимірювати протистопадну відстань між двома точками.

катехе'тика (гр.) — наука про те, як навчати релігії.
катехи'зис (гр. katēchēs — пізнання) — релігійна наука в формі запитань і відповідей.

катехи'зм (диф. к а т е х и з и с).

катехи'т (гр.) — учитель релігії.

кати'зма (гр.) — церковна псалма, що при її співі віряни стають на коліна.

катио'н гр. kata — вниз, іо̄н — той, що йде) — атом (йон) з позитивною насагою, що при електролізі пересувається до катоду (ф і з.).

като'д (гр. kathodos — спуск) — від'ємний бігун електричної устави або електрод у приладі. з еднаний з від'ємним бігуном електричного джерела (ф і з и к а).

като'дний (див. к а т о д), к-на л я м п к а — прилад, щоб добувати або підсилювати електромагнетні коливання (в радіотелеграфі); к-ні про мені — потік електронів у рурці з розрідженим газом під час виснаги.

като'ли'к (гр. katholikos — усесвітній) — християнин, що належить до католицької церкви.

католици'зм (див. к а т о л и к) — галузь християнського віровизнання, що виникла в наслідок поділу християнської церкви на грекс-православну та римо-католицьку, або католицьку, що визнає римського папу за „заступника” Христа на землі та за непогрішного в справах віри.

като'птрика (гр. katoptrikē) — наука про закони відбивання світла та будову оп-

тичних приладів на підставі цих законів (відділ оптики).

катоптричний (див. катоптрика), к-ний телескоп — відбивний телескоп (замість лінз, має металеві дзеркала).

ка'торга (гр.) — 1. веслове турецьке судно з прикутими до нього веслярами; 2. ув'язнення в умовах найтяжчої примусової праці.

катрен (фр. quatrain) — чотиривірш, віршова строфа на чотири рядки.

каучу'к (англ. caoutchouc з есп. caucho з перуан.) — стужавільний хемічно складний сік деяких тропічних дерев, що з нього виробляють гуму.

кафе' (фр. café з ар. qahwa — кава) — каварня, невеличкий ресторан, де просяють каву, чай, печиво, прохолодні напої.

кафе-шанта'н (фр. café chantant) — каварня з естрадою для вистав концертів, балету й інших розважових видовищ.

ка'фри (ар. kafir — недовірок, невірний) — назва південно-африканських муринів з племені банту: зулуси, бечуани тощо.

кахе'ксі'я (гр. kachexia) — загальна виснаженість організму, хирлявість.

ка'хлі (нім. Kachel) — тонкі склицьовані плитки з випаленої мергелевої глини (буд.).

ка'цик (есп. cacique з індіан.) — 1. ватажок в індійній Півд. Америки; 2. багатій у латинській Америці; 3*. самовладний урядовець; „царик”.

качу'ча есп. cachucha) — еспанський танок з кастаньетами.

кашаль'т (фр. cachalot з порт. cachalotte — голова та риба) — морський зубатий кит.

кашк'ет (фр. casquette) — шапка з дашком.

кашми'р (від назви країни в Індії) — тканина з вовни кашмирських кіз.

кашне' (фр. cache-nez із cachet — ховати. nez — ніс) — тепла пов'язка на шию.

каю'к (тур.) — 1. човен із суцільної колоди, також вузький човен, покритий помостом з отвором, щоб можна було сидіти; 2.* те, що й капут.

каю'та (швед. kajuta) — кімната на кораблі.

каю'т-компанія (швед. kajuta, фр. compagnie — товариство) — приміщення для обслужного персоналу на кораблі.

квадра'нс (лат. quadrans — чверть) — староримська

мідна монета; також міра ваги; чверть, чвертка, четверта частина, чверть години.

квадра'нт (див. к в а д р а н с) — 1. чверть кола з центральним кутом на 90° ; 2. кутомірний прилад виміряти висоту зірок; 3. прилад наводити гармати з закритих позицій; к-нт площини — одна з чотирьох частин площини, поділеної перетином двох взаємноперпендикулярних прямих ліній (м а т.).

квадра'т (лат. quadratus — чотирикутний) — 1. рівнобічний прямокутний чотирикутник (г е о м.); 2. добуток двох однакових величин (множників, напр., $5 \times 5 = 5^2$, або 25); 3. одиниця виміру в друкарській системі мір = 48 пунктам або 18 мм.

квадрато'вий (див. к в а д р а т) — к-ве р і в н я н н я — алгебрійне рівняння з невідомим другого ступня; к-вий к о р і н ь — корінь другого ступня з даного числа, напр., 5 — це квадратний корінь 25 (м а т.).

квадрату'ра (див. к в а д р а т) — 1. число квадратних одиниць у даній площі; 2. заміна фігур рівновели-

ким квадратом; 3. таке розташування Сонця, Землі і Місяця або якоїсь планети, коли лінія між центрами Землі і Сонця складає прямих кут з лінією між центрами Землі й Місяця або даної планети (а с т р.); к-ра к о л а — побудова такого квадрата, щоб його площа дорівнювала площі круга з таким самим радіусом (завдання в математиці не розв'язане).

квадри'га (лат. quadriga) — двосколісна колісниця з запрягом на четверо коней у стародавніх римлян.

квадрильйо'н (лат. quadrillion) — тисяча трильйонів (1.000.000.000.000)

ква'зі (лат. quasi) — „нібито” (частка, що надає слову відтінку негачії, напр., квазіестетичний = псевдоестетичний).

квазімо'до (від імені героя роману Гюґо „Собор паризької Богоматері”) — потвора, потворна людина.

ква'кери (англ. quaker — тремтливий) — протестантська секта, що заперечує святі таїнства, священство, присягу, також війну танці тощо (виникла в Англії в 17 ст.).

квалітативний (лат. qualis) — якісний.

кваліфікація (с.-лат. qualif-
catio з qualis — який) — 1.
оцінка на основі якості; 2.
рівень знань, умінь (в лю-
дини), придатності (речі).
кваліфікований (див. к в а л і
ф і к у в а т и) — той,
що має певні знання фах,
досвід, уміння (к в а л і -
ф і к а ц і ю).

кваліфікувати (с.-лат. qua-
lificare — визначати якість)
— визначати якісну кате-
горію.

квант (нім. Quantum — кі-
лькість з лат. quantum —
скільки) — частка (атом)
енергії; к-т с в і т л а —
частка преневої енергії.
квантитативний (лат.) —
кількісний.

квантовий (див. к в а н т)
— к-ва т е о р і я — тео-
рія про закони променю-
вання (основоположник
Плянк, 1900 р.), що твер-
дить, немов би то енергія
(світлова, тепла), як і
матерія, складається з дрі-
бних часток (к в а н т і в),
і тому випромінювання або
вбирання світла атомами
речовини відбувається не
безперервно, а окремими
настками енергії, — кван-
тами; к-ва м е х а н і к а
— наука про закони руху
атомів та атомових часток
— електронів, протонів то-
що; к-ва е л е к т р о д и-

н а м і к а — заснована на
квантовій теорії наука про
взаємдію електромагнет-
ного поля з речовиною, а
також про елементарні
процеси в електромагнет-
ному полі.

кварта (лат. quarta —
1. міра течив і сипких тіл
у деяких країнах; 2. четвер-
тий тон діятонічної гами;
3. інтервал між першим і
четвертим тоном діятоніч-
ної гами.

кварта'л (лет. quartus - чет-
вертий) — 1. чверть року;
2. дільниця в місті, обме-
жена перетином між чо-
тирма вулицями.

кварте'т (іт. quartetto з лат.
quartus — четвертий) — 1.
музичний твір на чотири
виконавці; 2. ансамбль із
чотирьох виконавців му-
зичного твору.

квартир'є'р (нім. Quartier -
herr) — військовик, що
підготовляє квартири або
місця для постою війська.
квартирма'йстер (нім.
Quartirmeister) — військова
особа, що відає розташу-
ванням війська під час по-
стою.

кватроченто (іт. quattrocen-
to) — назва доби раннього
ренесансу в італійській
культурі (XV стол.).

кве'стор (лат. questor) — 1.
завідувач державної скарб-

ниці в стародавньому Ри -
мі; 2. скарбник в універси -
теті; 3. завідувач адміні -
стративно - господарського
відділу в парламенті.

квестура (лат. *questura*) —
1. каса при університеті, в
державній раді; 2. посада й
обов'язки к в е с т о р а.
квіети́зм (лат. *quietus* —
спокійний) — 1. містично -
релігійний напрям, що пра -
гне спскою душі то еднан -
в'я з Богом; 2. байдужість,
пасивність до навколиш -
нього життя.

квінта (лат. *quinta* — п'я -
та) — 1. п'ятий тон у дія -
тонічній гамі; 2. інтервал
між першим і п'ятим тоном
діятонічної гами; 3. перша
(найвищого тону) струна
на скрипці.

квінта́ль (фр. *quintal* з ар.
quintar — вага ста оди -
ниць) — міра ваги у Фран -
ції (48 95 кг); 2. міра ваги
в метричній системі (100 кг
або ц е н т н е р).

квінте́рно (іт.) — виграш -
ні п'ять карт льото

квінтесе́нція (лат. *quinta*
essentia — п'ята сутність)
— 1. п'ятий елемент (крім
води, вогню, землі й по -
вітря), що його стародав -
ня грецька та середньовіч -
на **схоластична філософія**
визнавала за основну сут -
ність речей; 2. екстракт,

сутність речі, поняття.

квінте́т (іт. *quintetto* з лат.
quintus — п'ятий) — 1. му -
зичний твір на п'ять голо -
сів; 2. ансамбль із п'ятох
виконавців музичного тво -
ру.

квінтильйо́н (лат.), — мі -
льон у п'ятому степені а -
бо 10³⁰ тисяч квадриль -
йонів.

квінче́нто (іт. *cinquecento*)
назва доби пізнього ре -
несансу в історії італійсь -
кої культури (XVI стол.).

Квіріна́л (лат. *Quirinalis*) —
1. горб у Римі з королівсь -
кою палатою; 2.* королів -
сько влада в Італії як про -
тилежність до Ватикану).

квіри́ти (лат. *quirites*) —
назва повноправних гро -
мадян у стародавньому Ри -
мі.

кво́рум (лат. *quorum*) —
правомочне число присут -
ніх на зборах (згідно з ста -
тутом або законом).

кво́та (лат. *quota*) — пев -
на сума, частка, норма.

кеберне́тика (пр. *kebernos*
керівник) — наука про ав -
томатичне керування (еле -
ктронічне) виробничими
процесами.

кегельба́н (нім. *Kegelbahn*)
1. поміст. де ставлять ке -
гли; 2. приміщення, де гра -
ють у кеглі.

ке́гли (нім. *Kegel*) — 1.

спортивна гра; 2. дерев'я - лі фігури, що їх збивають, кидаючи важкі кулі.

Ке д'Орсей (фр. Quai d'Orsay) — набережна в Парижі.

кейф (тур. з ар.) — 1. пообідній відпочинок; 2.* со-
лодке нічогонероблення; дозвілля (за куривом або що).

кекво'к (англ. cake-walk) — непристойний муринський танок.

кекс (англ. cakes) — солодке печиво, що його печуть з родзинками у формі чотирикутньої хлібини.

келар (гр.) — ключник у монастирі.

келіх або **келех** (нім. Kelch) — велика чарка.

келія (гр.) — чернеца кімната в монастирі.

кельнер (нім. Kellner) — служник у ресторані.

кемалізм (вл. тур.) — визвольно-національний рух у Туреччині, що виник у 1919 році на чолі з Кемалем Ататюрком (1880-1938) — першим президентом Туреччини.

кембрійська система — шари земної кори, що утворилися за кембрійського періоду палеозойської ери.

кенаф (тюрк.) — прядивна рослина з родини маль-

вових (з волокнини виро-
бляють міцну грубу тканину).

кенгуру' (нім. Känguruh. з англ. kangaroo з авст.-л.) — австралійська тварина з родини торбунів, що має довгі задні ноги, на яких стрибає, і короткі передні; дітей виношує в торбині, що її має на животі.

кентар (тюрк.) — багалилля волокниста рослина з родини барвінкових (по берегах Дніпра).

кенотро'н (гр. kenos — порожній + е л е к т р о н) — електронна лампка з двома електродами, що перетворює змінний струм на простий (радіо).

кентавр (гр. Kentavros) — напівлюдина-напівкінь (у грецькій мітології).

кепі (ар.) — вояцька шапка з дашком.

кераміка (гр. keramikos — глиняний, ганчарський) — ганчарство, виробництво з глини (порцеляна, посуд тощо).

керамічний (див. к е р а м і к а) — ганчарський.
кесет (фр. corset) — шпурівка; жіночий станик, що стягує бюст для надання йому форми.

ке'сар (гр. kaisar з лат. Caesar) — цар (грецька назва римських імператорів).

ке'сарів розтин (sectio caesarea) — хірургічна операція з метою видалити плід з уразу при ненормальних пологах, що загрожують життю матері абощо (м е д).

кесо'н (фр. caisson) — споруда (відкрита знизу металева скриня), що її пускають на дно моря чи річки при виконанні підводних робіт.

кета' (кельт.) — назва риби з родини лососевих (Тихий океан).

кето'ни — органічні сполуки, що їхні молекули містять у собі двовалентну групу СО.

кефаломе'трія (гр. kephalē — голова, metreō — міряю) — антропологічні виміри голови.

кефа'ля (гр. kephalē — голова) — лобин (риба).

кефі'р (тат.) — квасний напій з молока; спеціально закисле молоко.

киво'т або **кіс'т** (гр.) — 1. скриня з Мойсеєвими заповідями; 2. скринька з св. тайнами на престолі.

кизи'л (тюрк.) — дерев, чагарникова рослина, що дає істинні ягоди (Крим, Кавказ).

кинджа'л (тур.) — дволезовий ніж.

кипарис (гр. cuparissos) — вічнозелене шпилькове де-

рево теплих країн (Крим, Кавказ тощо).

кишми'ш (тюрк.) — сушений дрібноягідний виноград без зернят; родзинки

Кібе'ла (гр. Kybela) — богиня родючости в Малій Азії стародавніх часів, шанована як мати богів.

кіберне'тика (див. к'е'б'е'р'н'е'т'и'к'а).

кі'вер (поль. kiwoor) з гр.) — військове шкіряне або сумняне убрання на голову.

кі'ві-кі'ві (авс-л.) — великий (з курку завбільшки) птах, покритий подібним до волосся пір'ям; має рудиментарні крила й не може літати (Нова Зеландія).

кіло... (фр. з гр. chilioi — тисяча) — у назвах метричних мір означає тисячу одиниць даної міри; наприклад, кілограм = 1.000 грамів.

кіловат (див. к і л о... + в а т) — одиниця електричного струму або 1.000 ватів.

кілово'льт — тисяча вольтів.

кілогерц (див. к і л о + г е р ц) — 1.000 герців.

кілогра'м (фр. з гр.) — тисяча грамів.

кілограмме'тр — одиниця роботи, що дорівнює роботі при підйманні 1 кілограма на висоту 1 метра.

кіломе́тр (фр. з гр.) — тисяча метрів.

кіль (гол. kiel) — основний трям, на якому будується кадовб судна.

кільва́тер (гол. kielwater — слід на воді що його лишає по собі корабель.

кільва́терний ла́д — порядок, коли кораблі йдуть один за одним кільватерним слідом.

кімба́ли (гр. kymbalon) — музичний інструмент у формі мідних тарілок.

кімо́граф (гр. kyma — хвиля, graphō — пишу) — прилад, що записує криву лінію звуків або фізіологічних процесів.

кімоно́ (яп.) — довга сукня, хелат (у японців).

кіне́ма (гр. kinēma — рух) — робота мовного органу при видобуванні звуків, наприклад, звук „Н” видобувається трьома кінемами: язиковою, гортанною й носовсю (лініг.).

кінема́тика (див. кінема) — наука, що вивчає й описує рух, незалежно від сили, що його спричиняє, і мети (відділ механіки).

кінемато́граф (див. кінема + граф) — апарат для фотографування й показу рухомих картин.

кіне́тика (гр. kinētikos — руховий) — наука про сили, що спричиняють або

змінюють рух тіл (відділ динаміки); хемічна к-ка — наука про механіку та темпи перебігу хемічних реакцій (відділ фізичної хемії).

кінетичний (див. кінетика) — рухвий, рушійний; к-на енергія — енергія руху, енергія рухомого тіла (протилежне — потенціальна енергія); к-на теорія газів — теорія, що пояснює всі явища в газах і всі закони про гази як наслідок безладного руху молекул, що зустрічаються й відштовхуються.

кіні́ки (від назви гр. міста Kinosarges) послідовники філософської школи Антистена (Сократового учня), що заперечували мораль, но-етичні норми проповідуючи „природну” пове́дінку людини, тобто ворття до первісности (4 ст. до Хр.), див також циніки.

кіноате́льє (див. кіно + ательє) — устатковане для фотографування кінофільмів ательє.

кіо́ск (тур.) — торговельна ятка (продаж часописів, прохолодних напоїв тощо).

кіо́т (див. кивот).

Кіпрі́да (гр. Kyprida) — богиня любови й краси; та -

кож **А ф р о д і т а**.
кіраси'р (нім. Kürassier з фр. cuirassier) — всяк важко озброєної кінноти з металевими латами на грудях і спині.

кірена'їки представники кіренської філософської школи (4 ст. до Хр.), що її заснував Сократів учень Арістін (основний принцип: визнання почуттєвої насолоди за найвище добро).

кірха (нім. Kirche) — німецька церква.

кісме'т (ар.) — віра в неминучу долю (в арабів).

кі'тель (нім. Kittel з ар.) — сфіцерський одяг (коротка куртка).

кішла'к (тюрк.) — село в Середній Азії.

клям (кельт.) — рід, родова громада в шотландців.

клевре'т (ст.-слов. з лат. collibetatus) — поплічник, полігач, прибічник, що не переобирає в засобах, щоб догодити своєму зверхнікові.

клеїно'ди (нім. Kleinodien — регалії, емблема влади.

кле'йстер (нім. Kloster) — див. **к л я й с т е р**.

кле'ма (нім. Klemme — лещата) — затискач (напр., прикріплювати електричні дроти).

клепси'дра (гр. klepsydra) 1. водяний годинник у стародавніх греків; 2. жалобна листівка (оповістка про смерть, похорони).

клептома'нія (гр. kleptō — краду, mania пристрасть) — манія привласнювати чужі речі, красти (на ґрунті психічних захорувань).

клерика'л (с.-лат. clerical — церковний) — 1. споборник політики впливу церкви на суспільне життя; 2. член клерикальної партії.

клерикалі'зм (див. **к л е р и к а л**) — політичний напрям, що змагає підпорядкувати державні й культурні справи духовництву.

клерика'льний (див. **к л е р и к а л**) — кні партії політичні партії, що змагаються за вплив духовництва на політику й культуру.

клерк (фр. clerc з лат. clericus — духовник) — 1. церковний служник (у католиків); 2. канцелярист, службовець (у США); 3. духовна особа (у Франції й Англії за середньовіччя).

кли'рос і **кри'лос** (гр. klēros) — підвищене місце в церкві для хору та дяків.

кліє'нт (лат. cliens — слухняний, патронований) — одвідувач адвоката, лікаря; постійний покупець,

замовець (у стародавньому Римі — залежна від патрона людина).

клієнте'ля (лат. *clientela*) — 1. загальний клієнтів; 2. обслуговування клієнтів.

клієнту'ра (див. клієнт'єля) — загальний клієнтів.

клі'ка (фр. *clique*) — група осіб, що провадять спільно нечисту справу, напр., російське політбюро, що фактично самочинно керує всіма справами держави під гаслом „власть советов“.

клімакте'рій (гр. *klimakteri-kos* — східчастий) — пригасання діяльності статевих залоз у жінок та припинення менструацій (45-55 років), що часто супроводиться тяжкими фізичними й психічними переживаннями.

клі'мат (гр. *klima*) — підсоння; загальний характер стану повітря та погоди під впливом метеорологічних чинників.

кліматогра'фія (див. клімат + ...графія) — наука про підсоння; кліматознавство.

кліматоло'гія (гр. *klima* — підсоння, *logos* — наука) див. кліматографія.

клі'нка (нім. з гр. *klinēōs* — постільний) — лікарня для хворих одного виду

хвороб, також для студентської практики або науково-дослідницької праці.

клі'нкер (англ. *clinker*) — особлива вогнетривка й кислототривка цегла.

Клі'о (гр. *Kleiō*) — муза — покровителька історії (в стародавній грецькій мітології).

клі'р (гр. *klēros*) — церковнослужитель, духівництво.

клі'ринг (англ. *clearing*) — розривунок чеками (без готівки).

клісти'р (гр. *klyster* — мити, виполіскувати) — випорскування в кишки води або поживних речовин (мед.).

клі'ф (англ.) — стрімке узбережжя.

кліше' (фр. *cliché*) — вишавлений, виритуваний або зроблений гальванопластичним способом малюнок на металевій плиті для друкування відбитків (ілюстрацій).

клубу'к (тур.) — чернеча шапка.

клуб (англ. *club*) — 1. за часів французької революції — назва політичних партій; 2. розвагова, відпочинкова або спортова установа (організація) 3. приміщення такої організації.

клю'мба (англ.) — симе - тричні грядки квітів, тра - ви; квітник.

клявеси'н (фр. clavesin) — музичний інструмент, по - передник рояля.

клявзу'ля (лат. clavusula) — 1. спеціальна примітка в угоді, що скасовує всю угоду, якщо її (клявзулі) не виконати; 2. кожний окре - мий пункт угоди.

клявзу'ра (лат.) — місце в монастирі, відгороджене від зносин із світом.

клявіко'рди (фр. clavicoorde) — клявішний музичний ін - струмент, подібний до кля - весину.

кля'ві'ш (лат. clavic — ключ) — присірій на фортеп'я - ні (платівка) для ударів по ньому пальцями, щоб ви добувати звуки.

клявіату'ра (нім. Klaviatur з лат. clavis — ключ) — сис - тема клявішів на фортеп'я - ні чи інших клявішних ме - ханізмах.

кля'йстер (див. к л е й - с т е р) — клей з крохмалю або з борошна.

кля'ка (фр. claque) — замо - влені або підкуплені гля - дачі, що голосними оплес - ками створюють позірний успіх акторів.

клякє'р (фр. claqueur) —

найманий або підмовле - ний глядач, що апльодує акторові для створення по - зірного успіху.

кля'мра (нім. Klammer) — валізна стяжка, зчіпка.

кля'па (нім.) — затичка.

клярне'т (фр. clarinette з it) — дерев'яний музичний ін - струмент на 18 звукових відтулин з хлипаками.

кля'са (лат. classis — роз - ряд) — 1. група предметів,

явищ, рослин або тварин, що мають спільні прикме - ти; 2. суспільний стан (вер - ства) людей одного спо - собу життя; 3. три суміж - ні розряди чисел, напри - клад: одиниці, десятки й сотні становлять першу клясу у десятковій системі числення; 4. група учнів од - ного року навчання в шко - лі; 5. шкільна кімната де відбувається навчання; 6. предмет навчання в деяких навчальних установах. на - приклад, кляса скрипки (є консерваторії).

кля'сик (лат. classicus) — 1. письменник старогрецької або римської доби; 2. пись - менник, що наслідує дав - ні („клясичні“) зразки; 3. письменник або маляр, що його твори вважаються за зразкові; 4. діяч науки, що його праці зберігають значення як взірцеві або

основні на протязі віків.
клясифіка'тор (див. к л я - с и ф і к у в а т и) — особа, що провадить клясифікацію.

клясифіка'ція (див. к л я - с и ф і к у в а т и) — поділ предметів, явищ, понять на групи (кляси) за певними спільними для них прикметами.

клясифікувати (лат. classis розряд, facere — робити) — розподіляти об'єкти за їх спільними прикметами на кляси.

клясици'зм (див. к л я - с и к) — 1. напрям у літературі й мистецтві, що наслідував стародавню грецьку та римську літературу й мистецтво (16-18 ст.); 2. освітня система, що приділяє основну увагу вивченню грецької та латинської мови, літератури, культури.
кляси'чний (див. к л я с и к) — належний до старод. грецького чи римського мистецтва, культури; 2. доксоналий, взрцевий, гідний наслідування; к-на ф і л о л о г і я — наука, що охоплює грецьку та латинську мови, літератури, культури; к-ні м о в и — стародавні грецька та латинська мови.

кляси'чність — античні

прикмети в мистецьких творах.

кля'совий (див. к л я с а) — належний до суспільної кляси; властивий певній суспільній клясі.

кля'штер (нім. Kloster) — монастир.

кльо'а'ка (фр. з лат cloaca) — 1. канал для нечистот в стародавньому Римі; 2. кінцевий задній отвір кишок у птахів; 3. забруднене місце; 4.* аморальне людське середовище.

кльовн (англ. clown) — блазень, імпровізатор літературних, акробатичних чи жонглерських і блазеньських сценок у цирку (в англійській драмі 16 стол. комічний персонаж).

кльовна'да (див. к ъ о в н) циркове блазенство, літературне імпровізаторство блазеньських сценок.

кльозе'т (англ.) — відходок.

кльо'ша (фр) жіноча спідниця в формі дзвона.

кні'ксен (нім. Knicksen) уклін з присіданням, що ним дівчата (учениці) віддають пошану старшим.

коагуля'ція (лат. coagulatio тужавіння) — перехід речовини із розчинного стану в нерозчинний.

коаліці'йний (див. ко а л і ц і я) — спілковий, уз-

ворений за принципом коаліції; к-ний уряд — утворений із кількох партій уряд.

коаліція (лат. *coalitus*) — спілка, союз, об'єднання (політичних партій, держав абощо).

кобальт (нім.) — хемічний елемент (Co), синясто-сірий метал.

кобра (порт. *cobra*) — дуже отруйна гадюка (Азія).

кобура (тюрк.) — шкіряний футляр для револьвера.

ковбої (англ. *cowboy*) — пастух-вершник у преріях Америки.

коверт і коверта (фр.) — паперова обкладинка на поштові листи.

когезія (лат.) — взаємопритягання молекул.

когерентність (лат. *coherentia* — зчеплення) — властивість світлових променів (хвиль) зберігати постійне співвідношення фаз (ф і з.).

когорта (лат. *cohor*) — 1. десята частина римського легіону (6 сотень); 2.* бойова (дружна) в певній діяльності група людей.

код (фр. *code*) — збірка умовних знаків, уживаних для таємного листування (у війську, в дипломатії тощо).

кода (іт. *coda* — хвіст) —

кінцева частина музичної п'єси; 2. додаткова строфа у віршовій формі, що має певну кількість рядків (наприкл., у сонеті).

кодак (вл.) — певної конструкції фотографічний апарат.

кодеїна (гр. *kōdia* — маківка) — лік (з опію) проти кашлю.

кодекс (лат. *codex* — книга) — збірник законів з певної галузі права.

кодифікатор (див. **кодифікація**) — урядник законів.

кодифікація (лат. *codificatio*) — систематизація законів країни в одну збірку.

кодифікувати (лат. *codificare*) — систематизувати кодекси законів в одну збірку.

кодициль (лат.) — останній заповіт без означення спадкоємця.

кодувати (див. **код**) — застосовувати код у практиці.

коедукація (лат.) — спільне виховання хлопців і дівчат у школі.

коерцитивна сила (лат. *coercitio* — удержування) — затримувальна сила, сила магнетної напруги, що може знищити залишковий магнетизм, розмагнетити залізо.

коефіцієнт (лат. *co(n)* — з,

efficiens — чинний) — су чинник; постійний чинник (множник) при змінній величині (м а т.); к-нт в и д а й н о с т и — величина (виражена відсотками), що показує, яка частина витраченої енергії перетворюється в корисну роботу.

коїтус (лат.) — акт статевих зносин; злягання.

ко'ка (есп. coca з перуан.) — чагарник, що з його листя добувають кокаїн.

кокаїн і **кокаїна** (есп. cocaína) — наркотична речовина з листя рослини **к о к а**.

кокаїнізм (див. **к о к а ї н**) — хронічне вживання **к о к аїни**.

кокарда (фр. cocarde) — бляшаний значок на офіційній формі головному убранні.

кокетерія (див. **к о к е т к а**) — залицяння, зальоти.

кокетка (фр. coquette) **к и в у х а**, **моргуха**; жінка, що **залицяється**, **ф л і р т у є**, **намагаючись** справляти **пращання** зовнішністю та манерами.

кокетство (фр. coquette від coq — півень) — **намагання** подобатись, **залицяння**, **к и в и - м о р г и**.

ко'клюш (фр. coqueluche) — **задушливий кашель** (за-

разлива дитяча хвороба). **ко'кон** (фр. cocolon) — **ля - л е ч к а ш о б к о п р я д а** в своїй павутині (також деяких інших комах).

коко'сова п а л ь м а (есп. cocolon) — тропічне дерево, що на ньому ростуть **кокосові горіхи**.

коко'тка (фр. cocotte) — **п о в і я**.

кокс (англ. coke) — **вуглецева маса**, що її **д о б у в а ю т ь**, **нагріваючи вугілля** або **торф** до 1000° у **б е з п о в і т р я н о м у** просторі.

кок-сагі'з (тюрк.) — **б а - т а т о л і т н я** трависта рослина з родини **к у л ь б а б**, що з неї **д о б у в а ю т ь** **к а у ч у к**.

коксувати (див. **к о к с**) — **п е р е т в о р ю в а т и** **вугілля** або інші **п а л ь н і** матеріали на **кокс**.

коктейл (англ. cocktail — півнячий хвіст) — **н а п і й** із суміші **в и н а**, **л і к е р і в**, **ц у к р у** й **з а п а ш н и х** **п р и п р а в**.

ко'лба (нім. Kolben) — **к у - л я с т а** **с к л я н а** з довгою шийкою посудина, **у ж и в а - н а** в **х е м і ч н и х** **л я б р а т о р і я х**.

коле'га (лат. collega) — **т о - в а р и ш** у професії, в будь-якій іншій справі.

коле'гія (лат. collegium) — **о ф і ц і я н а** група людей, що **в і д а ю т ь** **о д н і ю** **с п р а в о ю**.

колегіальний (див. **к о -**

л е г і я) — складений з групи осіб (к о л е г і ї); підпорядкований колегії; товариський.

колегіальність (див. к о л е г і я) — групове керівництво, групова відповідальність (напр., редактування часопису колегією редакторів).

колегіант (лат.) — член релігійної секти в Голляндії, що визнає лише приватні богослужбові збори.

ко'ледж (англ. college) — 1. назва вищих і середніх навчальних установ в Англії; 2. назва спеціальних вищих шкіл (факультетів при університетах) в ЗДА.

коле'ж (фр. collègue з лат.) — середня школа у Франції й Бельгії.

коле'кта (лат.) — збирання грошей у костюлі, та кож молитва, що її читає католицький священослужитель під час Богослужби.

колекти'в (лат. collectivus — збірний) — громада, товариство, гурток.

колективізація (див. к о л е к т и в) — усупільнення приватної власності; організація колхозів та артілей в СССР.

колективі'зм (див. к о л е к т и в) — 1. економічна теорія, що визнає можливість

колективного господарства, замість приватного, індивідуального; 2. спільне господарювання.

колективі'ст (див. к о л е к т и в) — прихильник колективізму.

колекти'вний (лат. collectivus із colligere — збирати) — гуртовий, товариський, громадський, усупільнений.

колективізува'ти — 1. організувати колектив, усупільнювати господарство, власність; 2. заганяти насильно селян у колхози (в СССР).

коле'ктор (лат. collector — збирач) — 1. збирач; 2. установа, що збирає книги й розподіляє по малих книгозбірнях; 3. деталь у динамомашині, що перетворює змінний струм на постійний; 4. продавець льотерійних квитків.

колекціоне'р (фр. collectionneur з лат.) — збирач колекцій.

колекціонува'ти (лат.) — збирати й упорядковувати колекцію.

коле'кція (лат. collectio — збирання) — збірка одиниць рідних предметів, напр. мінералів, марок, препаратів, рослин тощо.

коле́т (фр. *collet* — комір з лат. *collum* — шия) — хутряний приставний (до пальта) комір.

ко'ливо (н.-гр.) — кутя з медом.

колі'бри (есп. *colibri* з індіан.) — найменша з-поміж усіх пташок (завбільшки з джмеля) пташка (в Півд.-Америці).

колідува'ти (лат. *collisio*) — суперечити, бути в не-згоді з кимсь (у колізії).

Колізе'ї (іт. *Coliseo* з лат. *Coliseum* з *collosseus* — велетенський) — римський амфітеатр-цирк, побудований 80 року по Хр. (містив 70 тисяч глядачів).

колі'зія (лат. *colisio*) — суперечність, сутичка проти-лежних інтересів **сидь думок**.

ко'лір (лат. *color*) — барва, тон і густина забарвлення.

колі'т (лат. з гр. *kolon* — товста кишка) — запалення товстої кишки з кривавленням (м е д.).

ко'лон (лат. *colonus*) — 1. хлібороб-орендар у стародавньому Римі; 2. різні категорії селян-хліборобів в латинській Америці.

коло'на (фр. *colonne* з лат. *columna*) — 1. циліндрична підпора будівлі; 2. похідний лад війська, коли ча-

тини йдуть одна за одною на певній дистанції.

колона'да (фр. *colonnade*) — ряд колон (у залі, на фа-саді).

колоні'т (лат. *colonatus*) — форма земельної залежності хліборобів у стародавньому Римі (див. **колон**) **колоніза'тор** (лат.) — зайшлий володар країни, учасник колонізації.

колоніза'ція (фр. з лат. *colonia* — селище) — заселення безлюдного або чужонаціонального краю (напр., примусове заселення Сибіру українцями, а також заселення українських земель росіянами, що здійснював у великих масштабах російський царат і здійснює тепер російський комунізм).

колоні'ст (лат.) — поселе-нець із чужої країни.

коло'нія (лат. *colonia* — селище) — 1. політично й економічно залежна країна (напр., сучасна Україна, що юридично немов би самостійна, але фактично перебуває в колоніальній залежності від Росії); 2. селище за межами рідного краю, напр., українські селища на Далекому Сході, німецькі селища на Україні.

колоніа'льний (див. **колоніа**) — к-на полі-

т и к а — політика загарбання, визиску й національного гноблення імперіалістичною державою по неволених нею країн (наприклад, колоніяльна політика Росії щодо України); **к-ні товари** — товари, що їх привозить країна з своїх колоній.

коло'нний (див. **к о л о н а**) — оздоблений колонами (заля абощо).

колонтитул (нім. *Kolumnentitel*) — виділений особливим шрифтом заголовок книги або розділу в ній, також початкове слово в словнику.

коло'с (гр. *kolossos* — велетенська статуя бога сонця, поставлена в гавані на острові Родосі 280 року до Хр.) — велетень, велетенських розмірів предмет.

колоса'льний (фр. *colossal* з гр.) — велетенський.

Колх'іда — антична назва країни на південному березі Чорного моря (мета подорожі **а р г о н а в т і в**). **колхіци'н** (лат.) — алькалоїд, що його добувають із рослини пізноцвіту.

колю'зія (лат.) — намова свідків, усунання судових доказів.

колюмба'рій (лат. *columbarium*) — кімнати в крематорії, де стоять урни з попе-

лом спалених мерців.

колю'мна (лат. *columna*) — див. **к о л о н а**.

колю'ри (фр. *colure* з гр. *kolourgos*) — два кола, що перетинаються в небесній сфері в бігунах світу; **к о л ю р р і в н о д е н н я** — коло, що переходить через бігуни світу й точки рівнодення; **к-р с о н ц е с т о я н н я** — коло, що переходить через бігуни світу й точки сонцестояння

колябора'нт (див. **к о л я б о р а ц і я**) — зрадник; особа, що співпрацює з ворогом свого народу, наприклад, комуністи багатьох країн вільного світу, що співпрацюють з російським комунізмом.

колябора'ція (фр. *collaboration* — співдія, співпраця) — зрада, співпраця з ворогом народу, напр., співпраця комуністів країн вільного світу з російським комунізмом.

коля'пс (лат. *collapsus* — ослаблий) — нагале ослаблення життєвих сил (спад кровотиску).

коля'стра (рум. з лат.) — молозиво, молоко, видоне вперше, як отелиться корова.

колятера'льний (лат. *collateralis* — побічний) — побічний.

ко'льба (нім. Kollben) — приклад рушниці.

кольбертизм (вл. фр.) — див. меркантилізм (економічний погляд, що за основу багатства держави вважає кількість її запасів золота та срібла).

кольє' (фр. collier) — коштовний нашійник, коралі.

кольо'дій і кольо'діум (гр. kollōdēs — клейкий) —

клеїлка речовина з розчину бавовняного порошку в сірчанім етері з спиртом.

кольо'їда'льний (гр.) — той, що складається з кольо'їдів; див. кольо'їд.

кольо'їда'льність — кольо'їдальна властивість; див. кольо'їди.

кольо'їди (гр. kolla — клей, eidos — вид) — особливі речовини (крохмаль, клей, білок), що не кристалізуються й не проходять крізь перепони рослинного й тваринного походження.

кольо'квіум (лат. colloquium — співрозмова) — великий іспит знань, що його проводять навчитель у формі розмови з учнем.

кольо'квія'льний (див. кольо'квіюм) — розмовно-іспитовий.

Кольомбі'на (іт.) — метка й темпераментна героїня, коханка арлекіна (в італійській комедії).

кольорату'ра (іт. coloratura з лат. colorare — забарвлювати) — мінливий тембр звучання голосу співця.

кольориза'ція (лат. colorare — забарвлювати) — надання кольориту малюнкові (мал.), персонажам (письм.).

кольори'метр (лат. color — барва, гр. metreo) — прилад визначати особливо сті кольору або концентрації забарвлення, порівнюючи забарвлення даного предмета з кольором стандарту.

кольориме'трія (див. кольори'метр) — визначення кольорової інтенсивності об'єкта.

кольори'ст (фр. colorist) — маляр мистець надавати своїм творам кольористу.

кольори'т (іт. colorito) — 1. основний відтінок у багатокольоровім малярським творі; 2. мовно-стилістична особливість літературного твору, що відображує мову певної місцевості, доби абощо.

кольофо'нія (від гр. міста Kolophōnia) — дистилят деревної живиці (вживається в техніці для натирання лучка музичних інструментів).

кольпортаж (фр. colportage) — розповсюдження друкованих матеріалів.

кольпорте́р (див. ко́льпо́ртаж) — розповсюджувач друкованих матеріалів.

кольпортува́ти (див. ко́льпо́ртаж) — розповсюджувати друковані матеріали (книжки, часописи).

ко́ма¹ (гр. kōma — сонливість) — 1. стан непритомности, що буває в наслідок удару по черепу, отруєння, захорювання нервової системи (абощо (м е д)).

ко́ма² (гр. komma) — протинка, розділовий знак у правописі.

кома́нда (фр.) — 1. короткі накази, що їх виголошує старшина до війська з метою одnorазової дії всієї частини; 2. невеликий загін війська, поліції.

кома́ндант, див. ко́ме́нда́нт.

кома́нди́р (фр. commandeur) — військовий старшина.

кома́ндор (див. ко́ма́нди́р) — 1. командувач невеликої ескадри, групи; 2. голова яхтклубу; 3. начальник лицарського ордену.

комаса́ція (лат.) — приділення земельної площі в

одному місці, замість по-смужности.

комба́йн (англ. combine) — складна машина, що поєднує в собі жниварку з молотаркою.

комбіна́т (лат. combinare — поєднувати) — об'єднання кількох взаємодоповняльних підприємств.

комбіна́то́рика (лат. combinare — поєднувати) — відділ математики, що охоплює методи обчислення сполук (ко́мбіна́ці́й).

комбіна́ція (лат. combinatio) — 1. поєднання різних предметів, понять; 2. розрахунок; вигадка; задум; плян; 3. поєднання сорочки з панталонами (дитяча білизна); 4.* викрут, хитрощі, маневр.

комбінезо́н (фр. combinaison) — робітний одяг, що являє собою суцільне поєднання блузи (чи сорочки) з штаньми.

комбінува́ти (лат. combinare) — поєднувати; вигадувати; хитрувати.

коме́дія (лат. comoedia з гр. kōmōdia) — 1. релігійна вистава з пісень на пошану бога Діоніса в стародавній Герції; 2. драматичний твір, що висміює людські хиби; 3.* смішна подія; чудасія; 4.* нещирість, удання, прикидання.

коме'дія м а с о к (іт. *commedia dell'arte* — професій - **ва** комедія) — італійський театр 16-17 ст., що виставляв різні імпровізації (буфонати) з постійними чотирма дієвими особами (чотири маски: Пантальоне, доктор і два служники).

комедія'нт (іт. *commediante*) — 1. актор яткового театру; 2.* облудник, кривляка.

коменда'нт (фр. *commandant* з лат *commandare* — доручати) — 1. начальник охорони міста, фортеці; 2. управитель офіційного будинка (уряду абощо).

коменданту'ра (фр.) — приміщення, де урядує комендант та його служба; також ця установа.

коменда'ція (лат. *commendare* — доручати, рекомендувати) — акт (документ) на одержання землеволодіння, що його видавав васалеві феодал.

коментар (лат. *commentarium*) — пояснення до тексту чи наукового або мистецького твору.

коментатор (див. к о м е н т а р) — автор пояснень, пояснювач.

коментувати (лат. *commentare* — пояснювати) — пояснювати, тобмачити, скла-

дати коментар.

комерса'нт (фр. *commerçant*) — 1. купець; фахівець фінансових, торговельних абощо справ; 2.* спритна в прибуткових справах людина.

комерці'йний (див. к о м е р ц і я) — торговельний, купецький; к-на а р и т м е т и к а — найпростіші способи обчислень, потрібних у комерції; к-на к о р е с п о н д е н ц і я — листування в комерційних справах.

коме'рція (лат. *commercium*) — торгівля, торговельні та всякі інші прибуткові операції; гандель (і р о н.).

коме'та (гр. *komētēs* — той, що має довге волосся) — небесне світило неправильної форми, що складається з ядра і хвоста й обігає навколо сонця по орбіті, яка має форму видовженої еліпси (через це буває видна тільки при зближенні до сонця).

комі' (фр.) — помічник у торгівлі, гешефті.

комівояже'р (фр. *commissaire voyageur*) — торговельний агент, що розвозить і пропонує покупцям товари своєї фірми, маючи при собі їх взірці.

комі'зм (див. к о м і к) — сміховина, сміховинність

ко'мік (гр. *kōmikos*) — 1. актор веселих ролей; 2.* смішна своєю поведінкою або жартівлива людина.

комільфо' (фр. *comme il faut* — як треба, як слід) — зразково, як годиться (про поведінку), пристойно.

коміса'р (фр. *commissaire* з н.-лат. *commissarius* — уповноважений) — урядовець з певними повноваженнями.

комісіоне'р (фр. *commissio - naire* з лат. *commissio* — до-ручення) — торговельний посередник за певну винагороду з продажу (к о м і с і ю).

комісі'йний (див. к о м і с і я) — 1. відданий на продаж за певну винагороду з продажу продавцеві; к-ні о п е р а ц і ї — операції, що їх проводить посередник за певну винагороду; к-ні п і д п р и е м с т в а — посередницькі підприємства, що не купують товарів, а приймають їх на продаж за певну собі винагороду з продажу.

комі'сія (лат. *commissio* — доручення) — 1. група повноважних представників для певного завдання; 2. угода, що її складає уповноважена від третьої особи особа; 3. винагорода за ко-

місійний продаж (відсоток з продажу).

коміта'джі (болг.) — члени болгарського визвольного комітету боротьби проти турецького панування (заснований 1868 р.).

коміте'нт (лат. *commitens* — доручитель) — довірювач; той, що дає доручення.

коміте'т (фр. *comité* з лат. *committere*) — виконавчий орган (партії, організації, уряду).

комі'ції (лат. *comitia*) — збори вільних громадян у стародавньому Римі.

комо'да (фр. з лат.) — шафа з шухлядами на спідній одяг

ко'монер (англ. *commoner*) — депутат палати громад в англійському парламенті.

компактний (лат. *compactus*) — суцільний, густий, збитий.

компан'ія (фр. *compagnie*) — 1. товариство; 2. прес-мислове товариство підприємців.

компаньйо'н (фр. *compagnon* — спільник) — 1. спільник у підприємстві, в ділі, заходах, в акції; 2. співучасник.

компаративі'стика (лат. *comparativus* — порівняль-ний) — порівняльна методика дослідження мов (л і н г.).

компа'внд (англ. compound — складний) — двоциліндровий паровик.

ко'мпас (гол. kompas) — прилад визначати сторони світу (південь, північ тощо).

компатріо'т (фр. compatriote) земляк, співвітчизник

компе'ндій і **компе'ндіюм** (лат. comprehendium — скорочення) — 1. підручник з певної галузі науки; 2. стислий виклад досліду.

компенса'ція (фр. з лат. compensare — зрівножувати) — 1. бинагорода за втрати відшкодування; 2. зрівноваження хворобливих розладів в організмі коштом відповідних змін в органах, напр., при ваді серцевих хлипаків г і е р т р о ф і я серця (м е д.).

компете'нтний (лат. competens — належний) — відповідний, належний, правомочний (згідно з знаннями, здібностями, повноваженнями) розв'язувати певні справи.

компете'нтність (див. к о м п е т е н т н и й) — відповідність, правомочність, законність; обізнаність у ділі, що дає право висловлювати авторитетну думку в даній справі чи й виконувати цю справу.

компете'нція (лат. competenti-

tia — належність згідно з правом) — 1. обсяг знань, досвіду; 2. обсяг правомочної дії особи, установи.

компілюва'ти (лат. compilare — грабувати) — складати з різних частин ціле без творчого їх опрацювання.

компіляти'вний (лат.) — складений з різних запозичень (твір) без творчого цих частин опрацювання.

компіля'тор (лат.) — автор компілятивних праць. (книжок абощо).

компіляці'йний, див. к о м п і л я т и в н и й.

компіля'ція (лат. compilatio з compilare — грабувати) — наукова праця, складена на основі чужих праць.

компільо'ваний, див. к о м п і л я т и в н и й.

ко'мпле'кс (лат.) complexus — 1. цілість із кількох складників; 2. поєднані одним спільним почуттям уявлення.

компле'ксовий або **компле'ксний** (див. к о м п л е к с) — складний; к-ні ч и с л а — математичні вирази типу $a + ci$, де a і c — реальні числа, i — уявна одиниця, що її квадрат дорівнює -1 , тобто $i = \sqrt{-1}$.

компле'кт (лат. completus — повний) — 1. повна збірка предметів, частин ціло-

го; 2. гранична кількість осіб для певної мети.

комплектува'ння (див. **к о м п л е к т**) — 1. складання комплекту (наприклад, часописів за певний час); 2. набір учнів чи студентів до навчальної установи тощо.

комплектува'ти (див. **к о м п л е к т**) — складати комплект (книжок для бібліотеки, одягу для армії тощо); набирати учнів, студентів тощо.

компле'кція (лат. *complexio*) — будова, постава, загальний вигляд тіла.

компліка'ція (лат. *complicatio*) — ускладнення, заплутаність (справи або що).

компліме'нт (фр. з лат.) — піддесливо: або й щиро похвальне слово, вислів на чийсь адресу.

компльо'т (фр. *complot*) — змова.

компози'тор (фр. з лат. *compositor* — укладач) — автор музичних творів.

компози'ція (лат. *compositio* — укладання) — 1. музичний твір; музична творчість; теорія складання музичних творів; 2. будова мистецького твору, співвідношення його частин (або ще: поширена за межі періоду синтакса літературно-мистецького твору); 3.

сукупність певних складників, напр., стоп з різних металів.

компоне'нт (лат. *componens* — складник) — складова частина цілого.

компоні'ст (лат.) — укладач (**к о м п о з и т о р**).

компонува'ти (лат. *componere*) — складати, будувати, впорядковувати (твір), складати ціле із складників.

компо'ст (англ. *compost* з лат.) — гній з органічних і мінеральних речовин (з покидьків мінерального, рослинного й тваринного походження).

компосте'р (фр. *composteur*) — прилад або апарат проколювати квитки, чеки чи будь-які документи з метою контролю або продовження чинності (залізничого квитка абощо).

компостува'ти (див. **к о м п о с т е р**) — відзначати квитки, чеки, документи компостером.

компо'т (фр.) узвар із свіжих овочів.

компрадо'р (есп. *comprador* — покупець) — тубільний купець — посередник між місцевими споживачами й чужоземними посередниками (в Китаї й інших східних країнах).

компрачико'си (есп. *comprachicos* — покупець дітей)

— люди, що купували або й викрадали дітей з метою калічення їх і жебрання або й перепродажу для яткових театрів (за середньовіччя).

компрес (лат. compressus стискання) — охолодний або огрівний оклад.

компресія (лат. compressio) — стиск (напр., газу в циліндрі мотора).

компресор (лат. compressus — стиск) — нагнітна помпа (для стиску повітря, газу, пари абошо).

компроміс (лат. compromissum) — порозуміння, що його досягають в наслідок взаємних поступок.

компромітація (див к о м п р о м і т у в а т и) — осоромлення, знеславлення чи оганьблення доброго імені.

компромітувати (фр. compromettre з лат.) — обмовляти, заплутувати в нечистої справу, ставити в ніякове становище, знеславити, зганьбити добре ім'я.

компут (лат.) — книга реєстру кзацьких родів.

комуна (фр. commune — громада з лат. communia — спільний, загальний) — 1. міська громада, що дістала самоврядування в д сеньйора (за середньовіччя); 2. міське самоврядування в

Парижі за часів революції; 3. територіяльна одиниця, що має самоврядування (у Франції та інших романських країнах); 4. п а р и з ь к а к-на — уряд диктатури збунтованої вулиці в Парижі 1871 року; 5. с і л ь с ь к о г о с п о д а р с ь х а к-на — перша форма насильного згону селян до колективу в ССРСР, що не дозволяла власности не тільки на засоби виробництва, а й на засоби споживання; в наслідок масового спротиву селянства була зліквідована й замінена так званими колхозами.

комунальний (фр. communal з лат.) — громадський; **к-не господарство** — господарство міст і селищ в ССРСР, що існує на місцевім бюджеті, але належить державі (водогін, каналізація, лазні, сади і парки, перукарні, електричні, житлові будинки тощо).

комуна'р (фр. communiste) — член комуни.

комунізм (фр. communisme з лат. communis — спільний, загальний) — гаданий суспільний лад без приватної власности, з працею за спроможністю та споживанням за потребою; в о н н и й к-зм — система за-

ходів російської комуністичної влади перших років її існування (1917-1920 р.), що мала на меті прихилити до себе найрозгнуданіші маси гаслом „грабуї награбоване“, тобто скасування права на приватну власність, що її кожен міг „реквізувати“, зборною торгівлі, загальною трудовою повинністю тощо.

комуника'т (фр. *communiqué*) — офіційне урядове повідомлення про дипломатичні заходи, про угоду абощо.

комуникаці'йний (див. **комунікація**) — належний до зв'язку.

комуникація (лат. *communicatio*) — сполучення зв'язок, засоби зв'язку (пошта, телефон, телеграф, шляхи, транспорт).

комутати'вний (лат. *commutare* — міняти) — переміщальний; к-ий з **акон** — правило про незмінність суми або добутку від зміни місця доданків або множників (м а т.).

комута'тор (нім. з лат. *commutare* — міняти) — перетворювач змінного струму на простий (електроп); 2. перемикач електричного кола.

комфо'рт (англ. *comfort*) — вигідні побутові умови (переважно мешканеві).

комфорта'бельний (англ. *comfortable*) — вигідний, затишний (про мешкання). **комюніке'**, див. **комунікат**.

кона'к (тур. *konak*) — урядове помешкання в турків, сербів та деяких східних народів.

конва'ер (англ. *conveyor*) — бинда або ланцюг, що безперервним рухом пересуває вироби або матеріял від робітника до робітника в процесі виробництва або взагалі в межах фабричного приміщення.

конвекці'йний струм (див. **конвекція**) — струм, що складається з наснаги на поверхні рухомого тіла.

конве'кція (лат. *convectio* — принесення) — перенесення тепла або електричної наснаги рухомими середовищем.

конвенат'ис (фр.) — згода, порозуміння гармонія, уважність, співрозмірність, попередливість, погодженість, домовленість, договір.

конвент (лат. *conventus* — збори) — 1. збори французьких послів за французької революції (1792 р.) 2. законодавчий орган, що складає або змінює конституцію.

конвенці'йний (лат. *conventionalis*) — умовний, дого- бірний, згідний з традиція- ми.

конвенціоналізм (див. кон- ве н ц і я) — напрям у ма- тематичній філософії, що вважає аксіоми за умовні угоди (к о н в е н ц і ї).

конве'нція (лат. *conventio* — угода, договір) — 1. тим - часова угода між підпри - ємствами в справі предук- ції, збуту, розподілу сир- овини тощо; 2. міжнародня угода в спеціальній справі, напр., у справі користання з залізниць.

конверге'нти (лат. (*conver- gens* збіжний) — мовні зву- ки, що в процесі розвитку мови збіглися в один звук, напр., **ѣ та о, е** в закритому складі стало **і** (т'нь, пот'ь, пець стало т'нь, піг, піч).

конверге'нція (лат. *conver- gere* — збігатись, зближа - тись) — рух очима, коли зорові лінії перетинаються на даному предметі.

конверза'ція (лат.) — роз- мова.

конве'рт, див **к о в е р т**.
конве'ртер (нім. з лат. *convertere* — змінювати) — 1. одновитворцевий пере - творювач електричного струму (е л е к т р о т.); 2. бессемерівський апарат пе- ретворювати сирове залі-

зо на сталь (т е х.).

конве'ртор, див. **к о н - в е р т е р**.

конві'кт (лат.) — гуртожи- ток при школі.

конво'їр (фр. *convoyeur* — супровідник) — озброєний супровідник, вартовий, о - хорнець.

конво'ї (фр. *convoi* — су - провід, обоз) — збройний супровід (з метою варту - вання над полоненими або в'язнями, також для охо - рони видатної особи, кора- блів, літаків тощо).

конвоюва'ти (фр. *convoyer*) — супроводити арештова - них або полонених, також охороняти літаки, кораблі тощо.

конвульси'вний (лат. *con- vulsus*) — корчіний, су - домний.

конву'льсії (лат. *convulsio*) — корчі, судоми.

конгені'яльний (лат. *con — с, разом, genius — дух*) — духово споріднений, бли - зький способом думання, обдарованістю, талантом.

конгеніта'льний (лат.) — вроджений.

конге'стія (лат.) — наростання, скупчення, приплив крові.

конгломера'т (нім. з лат. *conglomeratus* — зібраний) — 1. мінерал, що складає- ться з механічно поєднаних

різномірних елементів (г е о л.); 2.* механічне поєднання різних частин або предметів.

конгрегація (лат. congregatio — з'єднання) — 1. католицькі монастирі, що не одержали від папи прав чернечого ордену; 2. кардинальські комісії при Ватикані; 3. релігійні товариства культу Пречистої Діви; 4. дорадчі академічні збори при англійських університетах.

конгрес (лат. congressus — збори, зустріч) — 1. з'їзд; 2. парламент ЗДА, а також в деяких інших країнах.

конгресмен (англ. congressman) — член конгресу.

конгруентний (лат. congruus — пристайний) — пристайний; к-ні ф і г у р и — рівновеликі й подібні геометричні фігури, що при накладанні збігаються.

конгруєнція (лат. congruentia) — 1. пристайність, відповідність; 2. сукупність ліній, що заповнюють певний простір, при чому через кожну точку простору проходить одна лінія.

кондак (гр.) — церковна пісня з нагоди певного свята.

конденса́т (лат. condensatum — згущене течиво з охолодженої пари).

конденса́тор (див. ко н

ден са т) 1. прилад для згущування пари в течиво; 2. прилад для нагромадження електрики (металеві платівки, перекладені шарами ізоляційного матеріалу).

конденсація (лат. condensatio) — 1. згущення, нагромадження; 2. перетворення пари в течиво.

конденсо́ваний (див. ко н ден су ва ти) — згущений, перетворений у стан більшої густини (пара в течиво).

конденсува́ти (лат. condensare — згущувати) — згущувати (пару в краплі тощо).

кондило́ми (гр. kondylōma — пухлина) — мокрі боляки на шкірі (при венеричних хворобах).

конди́тор (лат. condire — приправляти, присолоджувати) — пекар, виробник різних печив, цукерок, тістечок тощо.

конди́торська (див. ко н ди то р) — крамниця продажу пекарських виробів (тістечок, печива тощо).

кондиці́йний (див. ко н ди ц і я) — відповідний до угоди (к о н ди ц і і).

кондиціо́нальний, див. ко н ди ц і й н и й.

конди́ція (лат. conditio) — 1. умова, угода, договір; 2.

норма (щодо якості або стандарту) для товару (ви-робу), що її вимагає угода.

кондоле'нція (лат.) — ви-словлення співболу, співчуття.

кондоміна'т, див. **к о н - д о м і' н і я**.

кондомі'нія (лат. *com* — з, разом, *dominium* — володіння) — 1. спільне володіння; 2. влада двох держав на території третьої країни.

кондо'н або **кондо'м** (анг.) — гумовий запобіжник при статевих зносинах.

кондо'р (есп. *condor* з інді-ян. *kuncur*) — гірський птах з родини грифів (Амери-ка).

кондотьє'р (іт. *condotiere* — найманець з лат. *conductor* — провідник) — 1. провід-ник найманих вояків в Іта-лії 14-15 ст.; 2. партизан, що не визнає правил і ди-сциплни.

кондуї'та (фр. *la conduite* — поведінка) — книга для записів про поведінку уч-нів, армійців тощо.

конду'ктор (лат. *conductor* — супровідник) — 1. уря-довець на транспорті, що супроводить поїзд, трам-вай, автобус або що й пе-ревіряє квитки в пасажирів; 2. всякий провідник е-лектрики, також металева куля (в електричній маши-

ні), що нагромаджує елек-тричну насагу.

коні'чний (див. **к о н у с**) — стіжковий; **к-на п о - в е р х н я** — геометричне місце простих твірних, що переходять через дану точ-ку й перетинають дану кри-ву (напряму); **к-ні п е р е т и н и** — фігури, що утворюються перетином конуса площиною, напр., коло, еліпса, гіперболя, па-раболя; **к-на п е р с п е к т и в а** — проектування предмета на площині пуч-ком простих ліній, що ви-ходять з однієї точки.

конкістадо'р (есп. *conquista* — завоювання) — завойов-ник (від еспанських заво-йовників Америки в 15-16 стол.).

конкла'в (лат. *conclave* — замкнена кімната) — збо-ри кардиналів для обран-ня папи.

конклю'зія (лат.) — вис-новки, кінцеве слово.

конкорда'т (лат. *concordare* — бути згідним) — угода між державною й церков-ною католицькою владою в справі взаємин між ними.

конкю'рдія (лат. від імени богині згоди в римлян) — згода; **умсва між католи-ками грецького й латинсь-ського обряду в Галичині**.

конкретиза'ція (лат. *concre-*

тус густий, твердий) — унаочнення. заміна абстрактних понять предметами; точне визначення предмету розмови.

конкретизува́ти (див. **к о н к р е т н и й**) — унаочнювати, подавати до абстрактних понять предметів паралелі; точно визначати предмет розмови.

конкретний (лат. concretus — твердий) — предметний, наочний, протилежний до абстрактного.

конкубі́на (див. **к о н к у б і н а т**) — нешлюбна жінка.

конкубіна́т (лат. concubinitatus) — співжиття невінчаних (первісно співжиття з незаміжною жінкою, що його дозволяло стародавнє римське право).

конкуре́нт (лат. concurrere — бігти разом) — суперник.

конкуре́нція (див. **к о н к у р е н т**) — суперництво.

ко́нкурс (лат. concursus — сутичка) — 1. змагання за посаду, працю нагороду; 2. судове оголошення претенсій до боржника.

ко́нкурсний (див. **к о н к у р с**) — к-ий іспит — іспит для вступників до навчальної установи з метою прийняти найкраще підготовлених кандидатів; к-ва

к о м і с і я — комісія знавців для оцінки конкурсних показників.

конкурува́ти (див. **к о н к у р е н ц і я**) — змагатись.

консекве́нтний (лат. consequens) — послідовний.

консекве́нція (див. **к о н с е к в е н т н и й**) — логічні наслідки, висновки; послідовність.

консекра́ція (лат.) — висвячення (на священика).

консепти́зм (есп. conceptismo) — напрям в еспанській поезії 17 стол., що характеризується навмисним затемненням змісту алегоріями.

консервати́вний (лат. conservativus — охоронний) — гірний старовині, старим порядкам, традиціям, ворожий усяким новинам або революції.

консервати́зм (фр. conservatisme з лат. conservare — зберігати) — світогляд, скерований проти змін традицій, звичаїв, політичного устрою, проти революції, проти новин у мистецтві тощо.

консервати́ст (див. **к о н с е р в а т и в н и й**) — оборонець і прихильник старого ладу, звичаїв, традицій, напрямків у мистецтві тощо.

консерва́тор (лат. conservator

vator — охоронець) — прихильник і оборонець порядків, звичаїв, напрямків у мистецтві, політиці, які існують.

консервато'рія (іт. *conservatorio*) — вища музично-співоча школа.

консерва'ція (лат. *conservatio*) — збереження від псування; к-я підприємець м с т в а — припинення роботи підприємства на неозначений час.

консер'ви (фр. *conserves* з лат. *conservare* — зберігати) — забезпечені з допомогою висушування варіння чи видалювання повітря від псування харчові продукти.

консервувати (лат. *conservare* — зберігати) — виготовляти консерви; зупиняти підприємство на неозначений час.

консигна'нт (див. консигнація) — учасник зовнішньої торгівлі, що збуває свої товари через комісіонерів (консигнаторів).

консигна'тор (див. консигнація) — представник торговельної фірми за кордоном.

консигна'ція (лат. *consignatio* — документ) — проведення товарів за кордонному представни-

кові фірми (консигнантові) для продажу їх за кордоном.

конси'ліум (лат. *consilium*) — лікарська нарада в справі діагнозу хвороби та визначення способів лікування хворого.

консисте'нція (лат. *consistere* — складатись) — густина речовини, що залежить від в'язкості її часток (консистенція: течна, кашкувата, тістувата, тверда).
консистоме'тр (лат. *consistere* — складатись, гр. *metreo* — міряю) — густомір, прилад визначати густину течних та напівтечних речовин.

консисто'рія (лат. *consistorium* — місце зборів) — 1. параквіяльна управа, що підлягає архієпископові й відає церковно-адміністративними справами; 2. нарада кардиналів на чолі з папою римським.

конскри'пція (лат. *conscrip-tio*) — військова повинність з дозволенням законом викупом і заставою, коли рекрут має право за викуп поставити, замість себе, когось іншого.

консо'лі (англ. *consols* — скорочене *consolidated annuities* — консолідована рента) — облігації державної позики в Англії.

консолідація (лат. *consolidatio*) — поєднання, зміцнення взаємин між різними політичними партіями.

консоля (фр. *console*) — 1. мистецька підставка під квіти, лампу (т у м б о ч к а); 2. підпора під гзимсом, бальконом (а р х і т.).

консоме' (фр. *consommé*) — м'ясна юшка, б у л ь й о н.

консонанс (фр. *consonance* з лат. *consonans*) — 1. співзвучність, гармонійна згідність тонів; 2. віршова рима з однаковими приголосними, але різними голосними звуками.

консонант (лат. *consonans*) — приголосний звук.

консонантизм (див. к о н с о н а н т) — система приголосних звуків у мові.

консо'рціум (лат. *consortium* — участь) — спілка, угода між кількома підприємцями з метою здійснення певних фінансових завдань.

конспект (лат. *conspicere* — огляд) — стислий виклад змісту прочитаного або вислуханого матеріалу.

конспекти'вний (див. к о н с п е к т) — скорочено викладений (усно або письмово) літературний матеріал.

конспектува'ти (див. к о н с п е к т) — скорочено записувати, н о т у в а т и зміст читаного або вислуханого матеріалу.

конспіра'тивний (див. к о н с п і р а ц і я) — змовницький, таємний; прихований від загалу або від офіційних органів влади.

конспіра'тор (див. к о н с п і р а ц і я) — учасник конспірації.

конспіра'ція лат. *conspiratio* — згода, змова) — 1. таємна діяльність (здебільшого політична); 2.* зберігання таємниці.

конспіро'ваний (див. к о н с п і р а ц і я) — таємний. **конспірува'ти** (див. к о н с п і р а ц і я) — чинити змову, провадити таємну діяльність.

конста'нта (лат. *constans* — сталий) — незмінна, стала величина (м а т., ф і з.).

константа'н (лат. *constans* — сталий) — мідно-ніклевий сплав (58% міді, 41% нікелю, 1% мангану), що його питомий опір проти електропровідності не залежить від температури.

конста'нтний (лат. *constans* — сталий) — незмінний, сталий, постійний.

конста'нтність (див. к о н с т а н т н и й) — сталість, незмінність, постійність

констатува'ти (фр. *constater* з лат.) — стверджувати, факт, визнавати, зазнача-ти, свідчити.

ко'нсте'бл (англ. *constable* з фр. *connétable*, з лат. *comes stabuli* — ставний, началь-ник стаєнь) — 1. титул у давній Англії; 2. командант фортеці або палацу в Ан-глії; 3. поліційна ранга в Англії і ЗДА.

констеля'ція (лат. *constella-tion* — сузір'я) 1. взаємне розташування зірок у важ-ливу для астрологічних ві-щувань хвилину; 2. ситуа-ція в наслідок різних об-ставин, збіг обставин; 3. сукупність а с о ц і я т и в-н и х зв'язків.

констерна'ція (лат.) — збентеженість, пригноб-леність; переполох.

конституа'нта (фр. *constitu-ante*) — установчі збори, що приймають або зміню-ють конституцію (вперше у Франції 1789-1791 р.).

конститути'вний (лат. *con-stitutus* — означений, упо-рядкований) — основний, означальний.

конституці'йний (к о н-с т и т у ц і я) — відповід-ний до конституції, обу-мовлений конституцією; к-на м о н а р х і я — дер-жавний лад на чолі з мо-нархом (царем, королем), що його влада обмежена

виборним законодавчим органом (парламентом); к-но-д е м о к р а т и ч н я п а р т і я (скорочено к-д або кадети) — заснована в Росії 1905 р. партія, що боролась за конституційну монархію до 1917 р. і вела громадянську війну з боль-шевизмом до 1920 року.

конституціоналізм (н.-лат. *constitutio* — встанов-лення) — 1. обумовлений конституцією державний лад; 2. політичний напрям, що обстоює конституційну монархію.

конституціоналіст (див. к о н с т и т у ц і о н а-л і з м) — оборонець кон-ституціоналізму.

конституціона'льний (див. к о н с т и т у ц і я) — за-лежний від загальної бу-дови організму та його тканин; к-ні х в о р о б и — хвороби, що їх зумов-лює сама будова (к о н-с т и т у ц і я) організму.

конститу'ція (лат. *constitu-tio* — встановлення, будо-ва) — 1. основний право-порядок держави; 2. закон про державний лад, про принципи організації та ді-яльності державних ор-ганів, а також про права та повинності громадян; 3. сума вроджених якостей організму (б і о л.).

конструктивізм (лат. *con-*

struere — будувати) — на -
прям у мистецтві, що надає
переваги принципам по -
будови (конструкції) над
ідейним змістом твору (в
архітектурі, музиці літе -
ратурі тощо).

конструктивіст (див. к о н -
с т р у к т и в і з м.) — пред -
ставник конструктивізму в
мистецтві.

конструктивний (див. кон -
с т р у к ц і я) — залежний
від конструкції; будівни -
чий (проти. деструктив -
ний, руїницький); к-ий
с о ц і я л і з м — політич -
на течія серед англійсько -
го робітництва, що запе -
рчує соціальну револю -
цію й диктатуру пролета -
ріяту.

конструктор (див. к о н -
с т р у о в а т и) — особа,
що творить проекти ма -
шин, споруд тощо.

конструкція (лат. construc -
tio) — 1. будова, взаємо -
розташування частин спо -
руди, машини, мистецько -
го твору (т е х.); 2. розта -
шування синтаксично зв'я -
заних слів (г р а м.).

конструювати (лат. con -
struere) — будувати (в пля -
ні, рисунках, моделі), тво -
рити будову (машини, ми -
стецького твору абощо).

консул (лат. consul) — 1.
титул для двох найвищих

урядовців римської респу -
бліки; 2. міський урядовець
за середньовіччя; 3. титул
трьох членів директорії у
Франції за революції (1799
-1804); 4. представник від
держави в чужій країні як
оборонець інтересів своєї
країни за кордоном.

консулянт (лат. consulatus)
установа, де урядове кон -
сул.

консульство (див. к о н -
с у л) — 1. державне пред -
ставництво в чужій держа -
ві; 2. посада консула; 3.
влада консулів у стародав -
ньому Римі.

консульський (див. к о н -
с у л) — належний консу -
лові; к-ська ю р и с д и к -
ц і я — право непідсудно -
сти чужинців владі в дея -
ких напівколоніальних кра -
їнах.

консультант (лат. consul -
tans — дорадчий) — фахо -
вий дорадник (в юридич -
них, медичних і інших фа -
хових справах).

консультативний (лат. con -
sultare — радитись) — по -
радницький; к-ий п а к т
— міжнародня угода, що
зобов'язує її учасників ра -
дитися в деяких питаннях.

консультація (лат. consul -
tatio) — 1. фахова порада;
лікарська порада хворому;
2. нарада фахівців у певно -

му питанні; 3. установа, де дають поради (медичні, юридичні тощо) громадянам.

консультува'ти лат. *consul-tare* — радитись) — давати поради в спеціальних справах.

консьє'рж (фр. *concierge* з лат.) — 1. управитель до-му; 2. придверник, швайцар.

Консьєржері' (фр. *conciergerie*) — тюрма в Парижі.

конта'гій (лат. *contagium* — зараза) — 1. зараження че-рез дотик; 2. збудник за-разливої хвороби.

контаг'ійний (лат. *contagi-osus* — дотик) — заразли-вий.

конта'кт (лат. *contactus* — дотик) — 1. дотик; місце дотику; 2. взаємини, по-годженість у діях, зв'язок.

конта'ктний (див. **к о н - т а к т**) — дотиковий, зу-мовлений дотиком.

конта'ктор (див. **к о н - т а к т**) — апарат дистан-ційного керування.

контаміна'ція (лат. *conta-minatio* — підведення до до-тику, змішування) — 1. творення слів або висловів з допомогою злиття час-тин слів або висловів (лін-гвіст.); 2. змішування різ-них подій в оповіді, вкра-

плювання деталей однієї події або літературного твору в іншу подію чи лі-тературний твір.

конте'кст (лат. *contextus* — зв'язок) — зв'язна писана мова, уривок із тексту, в якому точно визначається зміст даного слова чи фра-зи.

контемпля'ція (лат.) — за-хоплення думками про Бо-га; споглядання; забуття про себе й середовище.

конте'нтний (лат.) — за-довільний; задоволений.

контентува'ти (фр. з лат.) — задовольняти, оплачу-вати.

континге'нт (лат. *contingens* — той, що припадає ко-мусь як частка) — 1. обо-в'язкова кількість продук-ту постачання; 2. певна су-ма податку; 3. встановлена кількість осіб для устано-ви, підприємства, армії.

континге'нтний (див. **к о н - т и н г е н т**) — належний до контингенту; к-на у-года — міждержавна у-года, що гарантує довіз а-бо вивіз певної кількості товарів.

контингенто'ваний (див. **к о н т и н г е н т**) — обмежений або визначений контингентом; к-ні п о -

д а т к и — податки на за-
здаєгідь визначену загаль-
ну суму, що розподіляеть-
ся по адміністративних о-
диницях та між окремими
платниками; **к-на е м і -**
с і я — зумовлений певни-
ми вимогами (напр., забез-
пекою відповідною кількі -
стю золота) випуск папе -
рових грошей
континент (лат. *continens*)
— суходіл, частина земної
поверхні (Європа, Амери -
ка, Азія, Африка, Австра -
лія, Антарктида).
континента'льний (див.
к о н т и н е н т) — сухо-
дільний; **к-ий к л і м а т**
— клімат, що характери -
зується малою кількістю
атмосферних опадів, гос -
трими змінами погоди та
температури, посухами; **к-**
на б л ь о к а д а — зовніш-
ня економічна політика
Наполеона І-го, що забо-
роняла союзним державам
провадити торгівлю з Анг-
лією (1806-1813 р.).
континуум (лат. *continuum*)
— безперервне, суцільне)
— безперервна сукупність
численної різноманітно -
сти, напр., сукупність усіх
точок простої лінії або її
відтинка; численність усіх
реальних чисел або чисел
у певних межах, як 0-10 а-
бощо. (м а т.).

ко'нто (іт. *conto*) — раху-
нок у банку.

контокорен'то (іт. *conto cor-
rente* — поточний рахунок)
— поточний рахунок вза-
ємкредитування.

конто'ра (фр.) ділова кан-
целярія.

контраб'нда (фр. *contre -
bande* з есп. або іт. *contra -
bando*) — 1. незаконне пе-
репровадження через кор-
дон товарів; 2. незаконно
перепроваджений через
кордон товар.

контрабанди'ст (есп. *contra-
bandista*) — особа, що про-
вадить контрабанду.

контр... (фр. *contre* з лат.
contra — проти) — у скла-
дених словах надає про -
тилежного до основного
слова змісту, напр., контр-
атака, контрреволюція.

контраба'с (іт. *contrabasso*)
— струнний інструмент найниж-
чих тонів.

контраві'зо (фр. *contre, іт.
aviso*) — відповідь на пові-
домлення про а ві з о.

контраге'нт (нім. *Kontrahent*
з лат. *contrahens*) — один
із учасників угоди, також
особа, що взяла на себе зо-
бов'язання згідно з уго -
дою.

контраге'нтство (див.
к о н т р а г е н т) — по-
середництво, представни -

цтво (для вкладення кон - тракту).

контрагенту'ра, див. к о н - т р а г е н т с т в о .

контради'кція (лат. contra — проти, dictio — висловлювання) — суперечливий вислів, міркування, в якому порушено закони формальної логіки.

контрадміра'л (лат. contra, ар. amir al bahr — володар світу) — одна з найвищих ранг у військово - морській флотії (нижча від адмірала).

контражу'р (фр. à contre-jour — проти світла) — силуетне фотографування при яскравому задньому фоні, коли об'єкт міститься між фотоапаратом і джерелом світла.

контра'кт (лат. contractus) — угода, договір на певний термін.

контракта'нт (див. к о н т р а к т) — особа, що бере на себе зобов'язання, згідно з контрактом.

контракта'ція (див. к о н т р а к т) — договірне зобов'язання; вкладання угоди.

контракува'ти (див. к о н т р а к т) — зобов'язувати контрактом.

контраку'ра (лат. contraho — стягаю) — вимушена поставка суглобів у наслі-

док хвороби м'язів або нервів (м е д.).

контра'кція (лат. contractio) — 1. протидія; 2. скорочення, стягнення (двох гомосівок в одну); 3. корчення земної кори (г е о л.); 4. стискання струмини течива при виході з отвору посудини.

контра'льто (іт. contr'alto) — найнижчий жіночий голос.

контрама'рка (фр. contremarque) — 1. квиток на вихід та вхід до театральної залі (в антракті); 2. квиток на безплатний вхід до театру.

контрапо'ст (іт.) — постава мистецької фігури, що спирається на одну ногу, а другою лише доторкається до землі.

контрапун'кт (нім. Kontrapunkt з лат.) — поєднання кількох самостійних мелодій в одну гармонійну цілість (форми контрапункту: канон, fuga).

контрасигна'ту'ра (лат.), див. к о н т р а с и г н а ц і я .

контрасигна'ція лат. contra — проти, signare — підписувати) — 1. засвідчення підписом чужого підпису; 2. підпис міністра на акті, що його видав голова держави (цар, прези -

дент); цим підписом міністер бере на себе правну та політичну відповідальність за даний акт.

контраст (фр. *contraste*) — яскрава протилежність.

контратака (фр. *contre-attaque*) — рішуча дія проти атаки.

контрати'п (лат. *contra* — проти, гр. *typos* — відбиток) — позитивна копія з дубль-негативу.

контрато'н (лат.) — нижчий від басового тон.

контрафаго'т (іт. *contrafagotto*) — дерев'яний музичний інструмент на октаву нижчого, ніж у фагота, регістру.

контрафа'кція (фр. *contre-façon* — фальшивка з лат. *contra* — проти, *facere* — робити) — фальшування твору; передрук твору без дозволу від автора.

контрбала'нс (фр. *contrebalancer* — зрівноважувати) — перевірка балансу застосуванням інших метод, ніж ті, за якими склали баланс.

контрда'нс (англ. з фр.) — старовинний танок, в якому пари виступають по черзі.

контрибу'ція (лат. *tributum* — данина) — данина; відшкодування за втрати на війні абощо.

контрмане'вр (фр. *contre-*

manoeuvre) — маневр з метою протидії ворожому маневрові.

контрма'рш (фр. *contremarche*) — наступ з метою знешкодити ворожий биступ.

контрмі'на (фр. *contre-mine*) — підземний хід до ворожих мін з метою їх знищення.

контрове'рсія (фр. *controverse* з лат. *controversia*) — диспута, суперечка, спірне питання.

контроле'р (фр. *contrôleur*) особа, що перевіряє чийсь діяльність, дію.

контролюва'ти (фр. *contrôler*) — перевіряти.

контро'ль (фр. *le contrôle*) — 1. перевірка, нагляд; 2. установа або орган, що здійснює нагляд.

контро'льний (див. **контр о л ь**) — наглядовий, той, що здійснює контроль.

контрреволюціоне'р (фр. *contre-revolutionnaire*) учасник контрреволюції.

контрреволю'ція (фр. *contre-revolution*) — боротьба проти революції, революція проти революції.

контрторпе'дівець (фр. *contre-torpilleur*) — проти, лат. *torpedo*) — бистрохідний корабель, оборонець проти торпед.

контрфо'рс (англ. *countersfort*) — підпора, соха; 2.

виступ стіни, що підсилює її стійкість (а р х і т.).

контузія (лат. contusio) — ушкодження організму без зовнішніх ран, напр., від вибуху бомби, гарматня а-бощо.

контумація (лат.) 1. непослух судовому наказові; 2. затримування людей в місцевості, де появилася пошесть, з метою обмежити її поширення.

контур (фр. contour) — лінійний обрис предмета, 2. графічний обрис усього або частини суходолу.

контус (лат. conus з гр. kōnos) — стіжок, геометричне тіло, що його форма утворюється в наслідок обертового руху простої лінії при нерухомості однієї її точки.

конфабуляція (лат. con — в, разом, fabula — оповідь) — вигадане оповідання, в яке автор вірить як у реальність.

конфедерат (див. конфедерація) — 1. член тимчасового політично-опозиційного шляхетського союзу в давній Польщі. 2. держава-учасник конфедерації.

конфедератка (польс. з латини) польська національна шапка (з чотирикутнім верхом).

конфедерація (лат. confe-

deratio) — спілка організацій або держав.

конфе'кція (лат. confectio виготовлення) — виробництво одягу та торгівля ним.

конферансье' (фр. conférencier — доповідач) — актор, що оголошує публіци в театрі програму вистави або концерту, а також розважає публіку в перервах між діями.

конфере'нт (див. конференція) — учасник конференції.

конфере'нція (лат. conférentia з conferre — збирати в одне місце) — збори, нарада.

конфесіона'л (див. конфесіональний) — сповідальниця в католицьких церквах.

конфесіоналізм (див. конфесіональний) — міцне додержування певного віровизнання.

конфесіональний (лат. confessio — визнання) — віросповідний, віровизнавчий.

конфе'сія (лат. confessio — визнання) — віровизнання, віросповідання.

конфе'тті (іт. confetti) — різнобарвні дрібні папірці, що ними обсыпають одне одного учасники забав, балів, маскарад.

конфігурація (лат. configuratio) — 1. зовнішній об-

рис; 2. взаєморозташування предметів; 3. розташування космічних тіл відносно Сонця (а с т р.); 4. система точок і простих ліній на площині, коли через кожную точку переходить однакове число точок (м а т.).

конфіде'нт (див. к о н ф і д е н ц і я) — довірена особа; таємний агент.

конфіде'нтний (див. к о н ф і д е н ц і я) — секретний, таємний, довірчий, що не підлягає розголошенню.

конфіде'нційний, див. к о н ф і д е н т н и й.

конфіде'нція (лат. *confidentia* — довір'я) — довір'я, таємність.

конфіденція'льний, див. к о н ф і д е н т н и й.

конфірма'ція (лат. *confirmatio* — ствердження) —

1. ствердження судового вироку вищою інстанцією; 2. прийняття молоді до евангельської громади (у протестантів); 3. обряд миропомазання дітей у католиків.

конфіска'та, див. к о н ф і с к а ц і я .

конфіска'ція (лат. *confiscatio*) — 1. примусове вивлання майна без відшкодовання; 2. вилучення з о-

бігу друкованих матеріялів (книжок, органів преси), що не відповідають вимогам цензури.

конфіскува'ти (див. к о н ф і с к а ц і я) — примусово вивлаштовати майно, друковані матеріяли абощо

конфіту'ри (фр. *confiture*) — варення з садівни.

конфлі'кт (лат. *conflictus*) — непорозуміння; зудар інтересів; суперечка.

конфока'льні криві (лат. *con* — з, *focus* — черпінь, осередок) — спільнофокусові криві (м а т.).

конформі'зм (нім. з лат.) — моральна засада соціальної солідарності на основі догми.

конфо'рмний (лат. *conformis*) — подібний, одноформний, відповідний у всіх деталях (м а т.); **к-ий в і д б и т о к** — відображення поверхні на іншій поверхні зі збереженням кутів між усіма напрямками.

конфронта'ція (лат.) — зіставлення (двох свідків абощо).

конфу'з (фр. з лат. *confusio*) — ніяковість, сором, соромлення, збентеженість.

конфу'зія, див. к о н ф у з .

конфуція'нство (від Кон -

фуцій) — одна з релігій Китаю, що її заснува Конфуцій (в основі її — твердження, що найбільша мудрість — бути побожним).
ко'нха (лат. з гр. *konchē* — черепашка) — напівопукле склепіння (архіт.).
конхіоло'гія (гр. *konchylion*, *konchē* — черепашка, *logos* — наука) — наука про черепашкові організми.
конхі'ти (див. **к о н х а**) — скам'янілі черепашки.
конхо'їда (гр. *konchoeidēs* — черепашкуваті) — крива лінія, що має форму по верхні черепашки (мат.).
конце'нтр (лат. *con* — вкупі, *centrum* — центр) — 1. коло, що має спільний центр з іншими колами різної величини; 2. певний обсяг знаннів, виділений із цілого.
концентра'т (лат.) — 1. згущена речовина; 2. по живний корм для худоби, напр., зерно, висівки, макуха.
концентраці'йний (див. **к о н ц е н т р а ц і я**) — к-ий табір — табір для ізоляції та примусової роботи засуджених громадян або військовополонених.
концентра'ція (лат. *con* — з вкупі, *centrum*) — скупчення (війська), згущення (речовини); к-я в и р о б н и ц т в а — об'єднання

підприємств у трести, компанії тощо.

концентри'чний (див. **к о н ц е н т р**) — спільно-центровий; к-ні кола — кола, що мають спільний центр, але різної довжини радіуси (також **к о н ц е н т р и**).

концентро'ваний (див. **к о н ц е н т р а ц і я**) — 1. зосереджений; 2. згущений; к-ий корм — багатий на поживні речовини корм для худоби (зерно, висівки, макуха тощо).

концентрува'ти (див. **к о н ц е н т р а ц і я**) — 1. зосереджувати, нагромаджувати; 2. згущувати (розчин).

конце'пт (лат. *conceptus* — думка, уявлення) — щаслива думка, ідея; поняття (ф і л.).

концептуалі'зм (див. **к о н ц е п т**) — напрям у середньовічній філософії (Абеляр), що визнавав існування загальних понять у людському розумі як особливих форм пізнання дійсності.

конце'пція (лат. *conceptio*) — 1. система поглядів на певні явища; 2. задум для мистецького або наукового твору.

конце'рн (англ. *concern*) — об'єднання підприємств, в якому кожне підприємство

зберігає деяку незалежність.

концерт (фр. concert з іт. concerto) — 1. сольове або групове виконання музичних творів; 2. музичний твір для певного інструменту (сольо) в супроводі оркестри.

концертант (див. концерт) — учасник концерту (співак, музика).

концертино (іт. concertino) 1. хроматична ручна гармонія; 2. музичний твір, сольо в симфонії для одного інструменту.

концертмайстер (нім. Konzertmeister) — 1. перший віолончеліст, скрипаль або що в оркестрі, що пильнує за точністю й одноманітністю штрихів на скрипках чи інших відповідних інструментах; 2. акомпаніатор, що провадить вправи з солістами.

концесіонер (див. концесія) — власник концесії.

концесія (фр. з лат. concessio) — 1. орендн; 2. чужоземне підприємство в будь-якій країні.

конципієнт (лат.) — заступник адвоката, практикант в адвоката.

коняги (еск. конягмют) — ескімоське плем'я.

коньектура (лат. conjectura)

— виправлення або відновлення тексту пам'яток на підставі здогадів.

коньюга'ти (див. коньюгація) — кляса солодководих водоростей.

коньюга'ція (лат. conjugatio) — 1. відміна дієслів (грамата.); 2. розмноження через злиття вегетативних клітин (бот.); 3. процес запліднення в інфузорій з допомогою тимчасового злиття двох екземплярів (біол.).

кон'юнкти'в (лат. modus conjunctivus) — умовний спосіб дієслів (грамата.).

кон'юнкти'ва (лат. conjunctivus) — злучнотканинна оболонка ока (аната.).

кон'юнктивіт (див. кон'юнктивита) — запалення злучнотканинної оболонки ока (кон'юнктивіт).

кон'юнкту'ра (лат. conjungere — сполучати) — збіг обставин; 2. сукупність ознак певного економічного, політичного або соціального стану.

конья'к (фр. від назви міста Cognac) — алкогольний напій.

кооперати'в і **кооперати'ва** (див. кооперація) — 1. товариство спільної праці; 2. товариське торговельне або промисло-

ве підприємство.

коопера'тор (див. к о о - п е р а ц і я) — діяч кооперації.

коопера'ція (лат. cooperatio — співпраця) — співпраця; торговельна або виробнича спілка на паях.

коопта'ція (лат. cooptatio — обрання довибори) — самодоповнення виборних органів через запрошення необраних осіб.

координати (лат. co — з, вкупі, ordinatus — упорядкований) — величини, що визначають розташування точок на площині або в просторі (м а т.); к-ти п о л я р н і — величини, що визначають місце точки на площині або віддаль цієї точки від іншої точки на даній лінії, а також кут між полярною віссю та прес-тою лінією, що йде між полюсом і відшукуваною точкою; к-ти п р о с т о ж у т н і — система, що в ній місце точки визначається віддалями її від двох простих ліній на площині або від трьох площин у просторі, що перетинаються під простим кутом.

координа'ція (лат. co(n) з, вкупі, ordinatio — розташування) — узгодження дій різних чинників орга-нів, організацій тощо.

координува'ти (див. к о о р д и н а ц і я) — узгоджувати.

ко'пер (нім.) — баба (технічна споруда забивати палі).

копіго'льдери (англ. copyholder — власник копії) — селяни-срендари в Англії в ХУІ ст., що беручи в оренду землю, одержували копію протоколу земельного суду.

копіюва'ти (див. к о п і я) — 1. робити копію, списувати текст без ніяких змін (документ абощо); 2. наслідувати (чиюсь поведінку абощо).

ко'пія (лат. copia — численність, запас) — відпис з оригіналу, точний відбиток оригіналу.

копляне'ти (лат. co(n) з, вкупі, planeta) — див. п л я н е т о ї д и.

ко'пти (ар. „кипт”, гр. αιγυπτια — єгиптяни) — нащадки стародавніх єгиптян.

копулюва'ння (лат. copulare — з'єднувати) — щеплення пагінців культивованих дерев на галузках диких дерев.

копуля'ція (лат. copulatio — злягання) — статевий процес в одноклітинних істот, що супроводиться по-

вним злиттям двох екземплярів. (б і о л.).

кора'зія (лат. corrasus — здертий, здряпнутий) — механічне руйнування вітром поверхні земної кори та вигладжування її пересуванням по ній піскових зерняток (г е о л.).

кораль (нім. Koralle з гр. korallion) — черепашкова істота, що живе нерухомо, причепившись до морських скель; із організмів деяких коралів утворюються так звані коральові острови.

Кора'н (ар. qur'ān — читання) — книга релігійних законів моральних приписів та об'явлень Мохаммеда.

ко'рба (нім. Kurbel з лат.) — ручка обертового пристрою.

корве'т і **корве'та** (фр. corvette) — 1. вітрильний військовий корабель для розвідок (до появи пароплавів); 2. судно для вишукування підводних човнів та боротьби з ними.

кордебале'т (фр. corps de ballet) — груповий балет („балетний хор”); всі учасники групового балету, що виконують ролі супроводу („хору”) при сольних балету.

кордега'рдія (фр. corps de garde) — взр'ятівня, примі-

щення для військової варти та для заарештованих.

кордельє'ри (фр. cordeliers із corde — мотуз) — 1. одна із галузей францісканського чернечого ордену; 2. члени політичного клубу часів французької революції, що збиралися в приміщенні монастиря ордену кордельєрів.

корєа'льний (лат. correatus — співучасник) — к-не з о б о в' я з а н н я — з о б о в'язання, що накладає відповідальність за його виконання на всіх учасників разом і на кожного зокрема.

корєйші'ти — тубільні мешканці Мекки та її околиць.

корє'кта (лат. correctio — поправка) — 1. виправлення друкарських помилок; 2. відбиток складеного в друкарні руками або на машині тексту для виправлення друкарських помилок.

корєкти'ва (фр. correctif з лат. correctio) — поправка, часткова поправка.

корє'ктний (лат. correctus — виправлений) — витриманий, чемний, пристойний. що проти його поведінки нічого не можна закинути.

корє'ктор (лат. corrector) — працівник, що виправляє друкарські помилки.

коректу́ра (лат. correctura — виправлення) — виправлення друкарських помилок, див. **к о р е к т а**.

кореля́ти (див. **к о р е л я т и в і з м**) — 1. об'єкти, що не мають сенсу один без другого, співвідносні поняття, напр., **раю** — пізно (ф і л.); 2. звуки, що чергуються в різних формах слова, напр., **з-ж**, **низ** - нижчий (л і н г.).

корелятиві́зм (див. **к о р е л я т и в н и й**) — один із поглядів у теорії пізнання, що вважає суб'єкт і об'єкт за кореляти, тобто за не-мисленні одне без друго-го.

кореляти́вний (лат. correlativus — співвідносний) — умовний; зв'язаний з іншим, відносний.

кореля́ція (с.лат. correlatio) — 1. взаємозалежність величин, предметів, понять; 2. зумовлений нервовою системою, судинною системою та внутрішньою секрецією зв'язок між функціями окремих органів тіла (м е д.); 3. поняття, що визначає зв'язок між явищами в математичній статистиці, коли одно з явищ належить до причин, що визначають інші явища, або коли всі дані явища мають спільні причини.

корепети́тор (лат. со(n) — з, спільно, repetitor — повторювач) — учитель, що допомагає уневі готувати шкільні завдання вдома.

кореспонде́нт (нім. Korrespondent з фр. correspondant з лат. cum — з, respondere відповідати) — 1. дописувач, що подає до преси опис подій на місцях; 2. службовець, що веде ділове листування установи чи підприємства; 3. науковець, що посилає свої наукові праці до наукової інституції (академії абощо), але не має всіх прав дійсного члена цієї інституції.

кореспонде́нція (нім. Korrespondenz з фр. correspondance з лат.) — 1. листування; 2. дописи з місць, що їх посилає спеціальний дописувач до преси; **к-я ко мер ц і й н а** — ділове листування торговельних або промислових підприємств.

корефере́нт (лат. со(n) — referens — повідомлювач) — співдоповідач, другий доповідач на ту саму тему.

кориба́нти (гр. korybantes) — жерці, що служили богині Кібелі, супроводячи службу співами й танцями.

коригува́ти (фр. corriger — виправляти з лат.) —

виправляти друкарські помилки.

коридор (іт.) — вузькі сіни; 2. вузька смуга землі, що сполучає континентальну державу з морем, напр., Данцігський к-р.

корифе'й (гр. κορυφαίος — провідник) — 1. керівник хору в стародавній грецькій трагедії; 2. славетний представник мистецтва, науки; 3. танцівник - соліст у кордебалеті.

ко'рнер (англ. corner — кут) — 1. короткотермінова угода між підприємцями з метою скуповування дефіцитних товарів; 2. удар футбольним м'ячем з різька грища в браму (як покара за те, що один з оборонців заб'є м'яч за ту межу поля, що йде повз браму).

корне'т¹ (фр. cornette) — перша офіцерська ранга в кінноті деяких армій.

корне'т² (фр. cornet — ріжок з іт.) — сопрановий бляшаний музичний інструмент (сурма).

корне'т-а-пісто'н (фр. cornet à piston) — бляшаний музичний інструмент з хлипаками.

корнішо'н (фр. cornichon) — гатушок огірків, також маринований молодий огірок.

коробо'рі (австр.) — релігійні бенкети в австралійців (тубільців Австралії). **коро'зія** лат. corrosio) — роз'їдання металів у наслідок хемічних або електричних процесів (т е х.); 2. перетворення твердих речовин зернової кори на пісок та глину під впливом повітря, змін температури та води (г е о л.); 3. руйнування тканини організму їдкими речовинами або внаслідок викликаних виразками процесів (м е д.). **ко'рок** (лат.) — затичка із так званого коркового дерева до пляшок.

коро'на (лат. corona — віннок) — 1. металеве убрання на голову в монархів та інших володарів як ознака царської влади; 2. назва монети в деяких країнах (Австрія); 3. верхів'я дерева; 4. вершок зуба; 5. електрична виснага, що її можна бачити у вигляді свічення на дротах високої напруги; 6. променієте сяйво навколо сонця під час повного сонячного затемнення (соняшна корона).

корона'ція (див. корона) — висвячення державного володаря на царство, що супроводиться покладенням на його голову корони.

короне'р (анг. coroner з латин.) — слідчий для випадків наглої смерті (в Англії та США) осіб, що вмирають у загадкових обставинах.

коро'ній (лат.) — гіпотетичний елемент соняшної корони.

коро'нний (див. к о р о н а) к-нні з е м л і — землі, що належать державі на підставі спадково-династичного права володаря; к-ий г е т ь м а н — призначуваний від короля командувач збройних сил у давній Польщі; к-нна р о л я — головна роля в репертуарі актора.

корпора'нт (нім. Korporant з с.-лат.) — член к о р п о р а ц і ї.

корпоративі'зм (див. к о р п о р а ц і я) — теорія відрідження нації при співпраці всіх суспільних клас.

корпорати'вний (див. к о р п о р а ц і я) — належний до корпорації, прикметний для корпорації.

корпора'ція (с.-лат. corporatio — товариство) — організація з осіб однієї професії; спілка, товариство.

корпуле'нтний (див. к о р п у л е н ц і я) — грубий, товстий, огрядний.

корпуле'нція (лат. corpus -

lentia) — огрядність, опастистість.

ко'рпус (лат. corpus — тіло) — 1. частина людського тіла від шиї до ніг; 2. особовий склад представників чужоземної держави, напр., д и п л о т и ч н и й к-с; 3. найбільша складова одиниця армії складаєна з усіх родів війська або з одного роду, напр., танковий к-с; 4. особливий друкарський шрифт, г а р м о н д; 5. окремих великий будинок.

корпу'скула (лат. corpusculum) — тільце, елементарна нескінченно-подільна частка матерії (див. к о р п у с к у л я р н а т е о р і я).

корпускуля'рна теорія (див. к о р п у с к у л а) — теорія, що вважає всі фізичні явища за наслідок дії корпускул (тілець), напр., світло — це немов би потік світлових корпускул (фотонів).

корса'ж (фр. corsage) — станик, частина сукні від коміра до пояса.

корса'р (іт. corsaro) — морський розбійник, п і р а т, капітан розбійницького корабля.

корсе'т, див. к е р с е т.

ко'рсо (іт. corso — біг, вулиця) — 1. головна вулиця

ця в містах Італії; 2. кар - навальські походи в деяких містах Італії і Франції.

корт (англ. court) — грище (майданчик) для гри в теніс.

кортеж (фр. cortège) — урочистий похід.

кортеси (есп. cortes) — законодавчі збори від усіх суспільних станів в Іспанії та Португалії (до 1911 р.).

корунд (Al_2O_3) — дуже твердий мінерал (оксид алюмінію); деякі види (на прикл., рубін) коштовні

корупція (лат. corruptio) — підкупництво моральна відсутність.

косеканс (лат. co — з, вкупі, secans — січний) — відношення протипрямки простокутнього трикутника до прямки, що лежить проти даного гострого кута (м а т е м.).

косинус (лат. co — з вкупі, sinus — лук) — синус гострого кута, що доповнює інший кут до прямого; також: відношення прямки, що прилягає до даного кута до протипрямки (м а т е м.).

косметика (гр. kosmētikē — мистецтво оздоблювати) — 1. засоби плекання шкіри, нігтів, волосся, обличчя заради краси; 2. виробництво цих засобів.

космічний (гр. kosmos — світовий) — всесвітний; кні промені — досліджувані сучасною наукою промені, що йдуть на Землю з світових просторів, являючи собою або потік електронів позитронів або похідні частки, утворюючи в атмосфері з протонів, що надходять із світових просторів.

космогонія (гр. kosmogonia — походження всесвіту) — наука про походження всесвіту, зокрема сонцевої системи.

космографія (гр. kosmos — усесвіт, graphō — пишу) — описання всесвіту

космологія (kosmos всесвіт, logos — наука) — наука про всесвіт, про будову, загальні властивості та еволюцію.

космонавтика (гр. kosmos — усесвіт, nautikē — мореплавання) — наука про переліт у міжпланетних просторах.

космополіт (нім. з гр. kosmopolitēs — світовий громадянин) — громадянин усесвіту; байдужий до своєї батьківщини, той, що визнає за свою батьківщину весь світ.

КОСМОПОЛІТИЗМ (kosmos — світ, politēs — громадянин) — поширення ідеї батьківщини на весь світ; заперечення патріотизму, любови до батьківщини.

КОСМОС (гр. kosmos — усе-світ) — всесвіт, всесвітній лад.

КОСТЮМ (фр. costume) — убрання.

КОСТЮМЕР (фр. costumier) — 1. кравець театрального одягу; 2. завідувач театрального одягу для вистав.

КОСТЬОЛ (польс. з лат.) — католицька церква.

КОТАНГЕНС (лат. co — з, разом, cingens — дотичний) тангенс гострого кута, що доповнює інший кут до простого; відношення прямики, що прилягає до даного кута, до протилежної прямики (м а т.).

КОТАГА (тап.) — завіса над дверима; п о р т ь е р а.

КОТЕДЖ (англ. cottage) — вілла; дім з усіма вигодами за містом.

КОТЕРІЯ (фр. coterie — гурток із таємними інтересами: кліка (загін найманих вояків зі середньовіччя).

КОТИЛОЗАВРИ (гр.) — група вимерлих р е п т и л і й палеозойської ери.

КОТИЛЬЙОН (фр. cotillon) груповий танок з різними супровідними несподіванками (масками, квіта-

ми, забавами, дарунками).

КОТИРУВАТИ (фр. coter) — оголошувати або визначати ціну біржових паперів, товарів. чужоземної валюти тощо.

КОТИРУВАТИСЯ (фр. se coter)

— 1. мати ціну на біржі, перебувати в обігові; 2. мати певну оцінку в оточенні. **КОТУРНИ** (лат. cothurnus із гр. kothornos) — взуття на високих підощвах у стародавніх грецьких акторів (взували з метою удати велетнів та взагалі величність сценічного персонажа); (звідси: „спинатися на котурни” — вдавати велич, вдавати високий стиль у літературному творі).

КОФЕЇН І КОФЕЇНА (гол. koffie з ар. qahwa) — алькалоїд, що є в каві, чаї тощо (засіб збуджувати нерви, діяльність серця).

КОФЕОМЕНТ (лат. co — з, квипі, fermentum — розчин) — активатор ферменту (див. ф е р м е н т)

КОХІНХІНИ (фр. Cochinchine) — порода курей з Індокитаю (великі на зріст з лахматими ногами).

КОЦИТ (гр. Kokytos) — назва ріки в підземному царстві, де перебували, згідно з стародавньою грецькою мітологією, душі померлих.

кошеніля (фр. cochenille) — комаха з групи попельців, що живе на кактусах в Америці, в Індії тощо (вживається у виробництві карміну).

коше'рний (жид.) — чистий, дозволений релігією до вжитку.

краб (фр. crabe) — морський рак.

крава'тка (фр. cravate) — пов'язка на комір сорочки.

кра'ги (гол. kraag — комір) — приставні шкіряні халяви до черевиків.

кра'йцар (нім. Kreuzer) — стара австрійська монета (одна п'ятдесята частка корони).

краков'я'к (від міста Краків) — польський танок жвавого темпу.

краль (готтент. kraal) — готтентотське селище, що має форму кола з майданом посередині, куди заганяють худобу.

кран (нім. Kran) — звід (машинова споруда підіймати та переносити тягарі).

краніографія (гр. kranion — череп, graphō — пишу) методи геометричного рисунка черепа.

краніолог (див. к р а н і о л о г і я) — фахівець у науці про череп (краніології).

краніологія (гр. kranion — череп, logos — наука) — наука про череп (відділ антропології та зоології).

краніометрія (гр. kranion — череп, metreo — міряю) — наука про виміри черепа.

краніоскопія (гр. kranion — череп, skopeō — дивлюсь) — огляд черепа.

краніотомія (гр. kranion — череп, tomē розтин) — розтин черепа мертвого примата плоду (м е д.).

краніофо'р (гр. kranion — череп, phoros — несний) — прилад тримати череп у певній поставі.

крант (гол. kraan) — чіп, закрутка; металевий пристрій випускати течива з посудини через рурку.

кра'тер (гр. kratēr — посудина, в якій змішують вино з водою) — лійкуватий форми отвір на верхів'ях вулканічних гір.

крах (нім. Krach) — банкрутство, поразка в заходах, підприємстві.

креатіянізм (лат.) — філософська наука про створення від Бога людську душу (Тома Аквінський), що втілюється по народженні тіла.

креату'ра (лат. creatura — створіння) — людина низької моральної вартості, що залежить від впли-

сти, що залежить від впли-

вової особи й діє згідно з її веліннями (нахлібник)

креація (лат. creare) — 1. витвір творчої думки, уяви; 2. сценічний образ, що його удає актор.

креде'нс (фр.) — шахва на посуд.

кредит (лат. creditum — позика з credere — вірити) — 1. позика; 2. зазначена в кошторисі сума, що в її межах можна робити витрати на певну мету, з* довір'я.

кредит (лат. credit — він вірить) — права сторінка в бухгалтерській книзі.

кредитовий (див. кредит) — к-ві папери безвідсткові банкові цінні папери, що замінюють гроші; векселі, облігації.

кредитор (лат. creditor) — позиксдавець, особа, що позичає гроші або дає в борг товари.

кредитува'ти — позичати, давати в борг гроші, товари.

кре'до (лат. credo) — „вірую”; символ переконання.

крез (від імени царя Лідії Креза, ушавленого своїм багатством; УІ ст. до Хр.) — володар незчисленних багатств.

крейсер (нім. з гол. kruiser) — кружляк, військовий корабель.

крейсува'ти (гол.) — плавати (на кораблі) з метою розвідки або охорони берегів.

крекінг (англ. cracking) — устава з дестилляційними кубами для очищення нафти.

крекінг-процес (англ. cracking від crack — розщепити) — процес дестилляції нафти у спеціальних технічних спорудах (крекінгах).

кре'ма (фр. la crème з it. crema) — 1. солодка страва з цукру й сметани; 2. масть на шкуру, на взуття.

крематорій (нім. з лат. cremare — спалювати) — будинок, де спалюють трупи.

кремація (фр. з лат. crematio — спалювання) — спалювання померлих у крематорії.

кремль (гр. krēmnos стрімкий схил) — середміський замок - фортеця князівських часів.

крен (англ. careen) — схилання судна, літака абощо набік уздовж подовжньої осі.

креодо'нти (гр. kreas — тіло, odus зуб) — вимерлі ссавці - хижакі третинного періоду (попередники сучасних китів).

креозоль (фр. créosote з гр.;

лат. oleum — олія) — органічна речовина (C_7H_8O), складник кам'яновугільної смоли, дьогтю (сировина для добування дезінфекційних засобів).

креозо'т фр. créosote з гр. — антисептична рідина — добуток сухої дистиляції дерева або кам'яновугільного дьогтю.

креозота'ль (гр.) — карбонат креозоту.

крео'ли (фр. créole з есп. criollo) — нащадки європейських колонізаторів Південної Америки (переважно еспанців та португальців), народжені в колоніях.

креолі'н (лат.) — антисептична рідина (мильний розчин креозолу).

кре'па (фр. crêpe) — легкий прозорчастий шовк.
крепдеши'н (фр. crêpe de Chine — китайська крепа) — легка матсва шовкова тканина.

крепіта'ція (нім. з лат. crepitus — тріск, хрускіт) — специфічний шум у легенях при деяких хворобах.

крети'н (фр. crétin) — недорозвинена розумово й потворна фізично людина, хвора на крети́нізм.
кретині'зм (гр. crétinisme з лат.) — фізична й психіч-

на недорозвиненість при порушенні пропорційно-сти тіла в наслідок особливої ендемічної хвороби.

крето'н (фр. cretonne) — цупка бавовняна тканина на меблі та драпрі.

креше'ндо (іт. crescendo — зростаючи) — поступове підсилення або послаблення звуку в співі або музиці.

кри'за (фр. crise з гр. crisis) — 1. перелім; небезпечний перехідний стан; 2. розлад господарства країни в наслідок перепродукції товарів та недостатнього збуту; 3. перелім у перебігові хвороби; к-за урядова — політична ситуація в країні, коли уряд не може нормально діяти і йде до димісії.

кри'ке'т (англ. cricket) — спортова гра з м'ячем, що його кожна партія намагається загнати в ворота супротивника.

криміна'л (лат. criminalis — злочинний) — 1. в'язниця; 2. арешт; 3. злочин.

криміналі'ст (див. криміна'л) — знавець карного права.

криміналі'стика (див. криміна'л) — наука про карне право та про методи дослідження злочинів.

кримінальний (див. к р и м і н а л) — злочинний.

кримінологія (лат. crimen злочин, гр. logos — наука) наука про злочини.

крин (гр. krinon — лілея) — тропічна квіткова рослина з родини амарилісових (подібна до лілеї квітами); плекається в кімнатах як декоративна.

кринолі'н (фр. crinoline) — широка спідниця на сталевих обручах (19 стол.).

крипта (гр. kryptē) — 1. вирубаний у скелях склепінчастий підземний хід у стародавніх греків та римлян; 2. підземні ходи та келії в первісних християн, де вони збиралися на Богослужби та ховали померлих; 3. підземна каплиця.

крипто... (гр. kryptos — таємний, прихований) — у складених словах означає „таємно”. напр., к р и п т о г р а ф і я.

криптога'мія (див. к р и п т о... + гр. gamos — шлюб) — безквітковість деяких рослин, прихованість їх органів запліднення.

криптогамні (рослини), — безквіткові рослини (див. к р и п т о г а м і я).

криптогра'ма (див. к р и п т о... + гр. gramma — запис) — письмо умовними знаками, зрозумілими ли-

ше для втаємничених.

криптогра'фія (див. к р и п т о... + ...г р а ф і я) — тайнопис, таємне письмо (умовними знаками).

криптокристалевий (див. к р и п т о... + к р и с т а л і ч н и й) — дрібнокристалевий.

крипто'н (див. крипто...) — хемічний елемент (Kr), газ із групи гелію.

криптоні'м (гр.) — авторський підпис самими ініціалами.

криптофі'ти (гр. kryptos — прихований, phyton — рослина) — багатолітні трависті рослини, що відмирають на зиму, зберігаючи зародкові бруньки для розвитку нових пагінків у підземній (г е о ф і т и) або в надземній (г і д р о ф і т и) частині свого організму.

криста'л і кристал (нім. з гр. krystalos) — форма молекули речовини при перетворенні її з речовини на твердий стан, що набуває вигляду правильного багатостітника з періодичним внутрішнім розташуванням атомів.

кристале'вий, див. к р и с т а л і ч н и й.

кристаліза'тор (див. к р и с т а л) — посудина для кристалізації речовин.

кристалізаційний (див. кристал) — к-на вода — вода, що від неї залежить внутрішня будова кристалів і що при її видаленні кристали руйнують ся; к-ий апарат — апарат для кристалізації речовин.

кристалізація (гр.) — творення кристалів з течива.

кристалічний (див. кристал) — складений із кристалів; к-ні ґратки — періодично повторюване розташування атомів у кристалах.

кристалографія (гр. *krystallos, graphō* — пишу) — наука про закони та характер симетрії кристалічних речовин (про внутрішню будову, форму, фізичні та хемічні властивості).

кристалоїди (гр. *krystallos, eidos* — вид) — речовини, що можуть кристалізуватись (протилеж.: колоїди).

кристалооптика (див. кристал + оптика) — оптика, що вивчає явища, які відбуваються, коли світлові промені проходять крізь кристали.

критерій (гр. *kritērion*) — міра теоретичних тверджень; к-ий істини — мірило істини, те, що ро-

бить істину очевидною.

критик гр. *kritikos*) — 1. оцінювач вартости творів; 2. оцінювач дії, поведінки, зовнішньої, характеру тощо будь-якої особи.

критика (нім. з гр. *kritikē*) — оцінка, мистецтво оцінювати (твір, характер, діяльність).

критицизм (нім. з гр.) — філософський напрям (філософія „критична”), що за неодмінну умову пізнавального процесу вважає попередній критичний досвід над спроможністю думання та меж пізнання і внаслідок цього критичного досліду приходить до заперечення пізнавальності об'єктивного світу, визнаючи всі форми й категорії пізнання за апіорні (Юм, Локк, Кант).

критичний (див. критик а) — 1. оцінювальний, заснований на доказах і досліді; 2. переходовий (момент, вік); 3. непевний (стан), небезпечний; к-ий стан речовини — такий її стан, коли зникає різниця між течним і газуватим її станом (ф і з.); к-на температура — така температура газу, що при її підвищенні газ не можна перетворити на течиво з

допомогою самого збільшення тиску (ф і з).

кріогідрат (гр. kryos — холод, крига, hydōr — вода) — механічна суміш кристалів криги та соли якої-будь речовини.

кріоліт (kryos — крига, lithos — камінь) — мінерал, що з нього виробляють галун, алюміній, соду.

кріоскопія (гр. kryos — холод, крига, skopeō — дивлюсь) — визначення молекулярної ваги розчинених речовин за зниженням ними точки замерзання розчинника.

кріофор (гр. kryos — холод, крига, phoros — несний) — прилад добувати лід випаровуванням води.

Крішна — індуський бог (бог любови), восьме перетілення бога Вішну.

кроїцар (нім. Kreuzer) — див. к р а й ц а р.

крокет (фр. croquet) — спортова гра, в якій кожний учасник змагає з допомогою дерев'яного мотка з довгим держакон прогнати свою дерев'яну кулю крізь кілька дротяних ворітьць.

крокі' (фр. croquis) — 1. окомірний плян місцевості (військ.) 2. намальований олівцем рисунок машини або її деталю.

крокі'с (лат. stocus із гр. krokos) — рослина з родини півників (садовсько-декоративна).

кроманьйонці (за назвою печери Cro-Magnon у Франції) — раса людей, що жили в Європі в кінці палеоліту.

кром'лек (англ. cromlech із кельт.) — округлі або квадратні будови з великих кам'яних плит та стовпів часів бронзового віку (у Франції, Англії).

кронпринц (нім. Kronprinz) — спадкоємець престолу в Австрії та Німеччині до 1918 року.

кронциркуль (нім. Kronzirkel) — 1. креслярський прилад рисувати невеликі кола; 2. спеціальний циркуль з дугастими ніжками виміряти зовнішні і внутрішні розміри предметів.

кронштайн (нім. Kronstein), див. к о н с о л я.

крос (англ. to cross — перетинати, переходити) — 1. спортивний біг через місцевість без доріг; 2. зустрічний удар, що перетинає замахи руки супротивника в боксі.

кросворд (англ. crossword) — хрестиківка, головокрутка, що являє собою кратчастий рисунок з описом понять, до яких треба

добрати відповідні слова, заповнивши відповідними літерами поземно й доземно кратки на рисунку..

крузейро грошева одиниця в Бразилії.

круп'е' (фр. croupier) — організатор гри на рулетці, що пильнує гри, збирає програні гроші та видає виграні учасникам гри.

крюшо'н (фр. cruchon — глечичок) — запіканка з рому та горілки.

ксанто'ма (гр. xanthos — жовтий) — пухлина з клітин злучнотканини (м е д.)

ксанто'псі'я (гр. xanthos — жовтий, ops — погляд) — бачення предметів у жовтому світлі (при отруєнні пікриновію кислотою та деяких хворобах).

ксантофі'л (гр. xanthos — жовтий, phillon — лист) — жовта складова частина хлоропластів у листках рослин.

ксе'нії (гр. xenia) — віршові епіграми або афоризми у стародавніх римлян (Марціал).

ксенога'мія (гр. xenos — чужий, gamein — брати шлюб) — перехресне обпилковування в деяких рослин.

ксено'н гр. xenos — чужий) — хемічний елемент (Хе),

газ із групи гелію, ат. вага 131,3.

ксенолі'т (гр. xenos — чужий, lithos — камінь) — уламок якогобудь мінералу в середовищі іншої вульканічної породи.

ксенофо'бія (гр. xenos — чужий, phobos — страх) — ненависть до чужинців.

ксероде'рма (гр. xēros — сухий, derma — шкіра) — хвороба шкіри.

ксероморфі'зм (гр. xēros — сухий, morphē форма) — деякі особливості рослин, що уможливають їм посухотривкість.

ксерофі'ти (гр. xēros — сухий, phyton — рослина) — посухотривкі рослини.

ксерофо'рм (гр. xēros — сухий, фр. acide formique) — бісмутова сіль.

ксерофта'льмія (гр. xēros — сухий, ophthalmos — око) — усихання ока (мед.).

ксило... (гр. xylon — деревнина) — у складених словах указує на зв'язок даного поняття з деревниною, напр., к с и л о ф о н.

ксило'граф'ф (гр. xylon — деревнина, graphō пишу) — дереворитник, мистець вирізувати зображення на дереві.

ксилограф'фія (див. к с и л о г р а ф) — 1. різьба на

деревини; 2. відбитка з такої різьби.

ксило'ме'тр (гр. *xylon* — деревина, *metreo* — міряю) — деревомір; знаряддя виміряти обсяг дерева.

ксилофо'н (гр. *xylon* — деревина, *phonē* — звук) — ударний музичний інструмент з дерев'яних брусків, що з них кожний видає певний тон.

КСЬОНДЗ (поль.) — псльсько католицький священик.

куафе'р (фр. *coiffeur*) — перукар, голяр.

куб (гр. *kybos*) — 1. прамовильний шестистінник, геометричне тіло, обмежене шістьма, квадративими стінками; 2. третій степінь числа, тобто добуток трьох однакових множників (*м а т е м.*); 3. суцільний закритий казан для нагрівання або випаровування течив.

кубату'ра (див. *к у б*) — обсяг тіла, виражений кубічними мірами.

кубі'зм (фр. з лат.) — напрям у малярстві, що надає малюнкам форми геометричних фігур (започаткований у Франції).

кубі'ст (див. *к у б і з м*) — представник кубізму.

кубічний (див. *к у б*) — шестистінний; той, що має форму куба; *к-не р і в*

н я н н я — альгебрийне рівняння з невідомим третього степеня; *к-ий к о р і н ь* — корінь третього степеня з числа, або один із трьох однакових співмножників даного добутку; напр., кубічний корінь із 125 буде 5.

кубу — бродяче плем'я на острові Суматрі.

кугуа'р (індій.) — див. *п у м а*.

куду — африканська гвінторога антильопа (*з о о ль*).

кузе'н (фр. *cousin*) — двоюрідний брат.

кузи'на (фр. *cousine*) — двоюрідна сестра.

Ку-клу-кла'н (англ. *Ku-klux klan* — ка-клак-клен) — нелегальна націоналістично-терористична організація в США, заснована в 1865 р. для тероризування муринів, жидів, католиків.

кула'н (тюрк.) — азійський дикий осел.

кулі (інд. або монг.) — поденний чорнороб у Китаї, Індії, Японії.

куліна'р (лат. *culina* — кухня) — кухар (мистець готувати вишукані страви).

куліна'рі'я (лат. *culinarius* — кухенний із *culina* — кухня) — куховарство, мистецтво готувати страви.

куліна'рний (див. *к у л і*

на р і я) — куховарський.
куліси (фр. coulisses) — 1. лаштунки, декорації, що оточують театральну сцену; 2. пристрій на паротязі, щоб змінювати ширину паровпускного отвору; 3.* „за кулісами” — за лаштунками — таємно.
кулаґри (фр. coulages) — — сумежні із залами засідань парламенту приміщення (для перепочинку та зустрічей політиків, що неофіційно вирішують політичні справи).
кульмінаційний (див. к у л ь м і н а ц і я) — вершинний, найвищий (осяг, пункт); к-ий пункт — рівень найвищого піднесення.
кульмінація (лат. culmen — вершок) — 1. найвища точка, вершок (напр., у розвитку драматизму дії в сценічній п'єсі); 2. перехід небесного світила через меридіян.
кульмінувати (див. к у л ь м і н а ц і я) — 1. переходити через меридіян (про небесні світила); 2. досягати найвищого рівня, пункту.
культ (лат. cultus — шанування) — 1. релігійна шанування на релігійні обряди, віра, служіння Богові; 2.* шанування (напр., к у л ь т Шев-

ченка — всі форми шанування Шевченка).

культиватор (фр. cultivateur з лат.) — знаряддя для розпушування ґрунту та очищення його від коріння бур'янів.

культивація (див. к у л ь т и в у в а т и) — 1. плекання (рослин); 2. обробіток ґрунту культиватором.

культивувати (фр. cultiver з лат. cultus — обробіток) — 1. плекати, вирощувати (рослини), обробляти (ґрунт); 2.* розвивати, заводити в звичай.

культура (лат. cultura — обробіток) — 1. здобутки людського розуму та діяльності людства (тобто все, що створила людина, чого не дає в готовому вигляді природа); 2. рівень досягнень у певній галузі знань, діяльності (напр., культура мови); 3. плекання рослин або самі рослини, що їх плекають згідно з указівками науки; 4. лабораторне плекання порибних у медицині або промислі бактерій; к-ра д у х о в а — здобутки людства в науці, мистецтві, побуті, звичаях.

культурний (див. к у л ь т у р а) — належний до культури, освічений.

культу́рність (див. к у л ь - т у р а) — рівень розвитку, освіченості.

культуртре́гер (нім. Kul - turträger) — носій культури, поширювач її.

куми́з (мон.) — напій з кобилячого молока.

кумуля́ція (лат. cumulatio — нагромадження) — 1. збирання, скупчування, нагромадження; 2. сумарне діяння деяких ліків та от - рут в організмі (м е д.).

куна́к (тюрк.) — побратим, близький приятель.

кункта́тор (лат.) — нерішуча, обережна, що навмисне зволікає справу, людина.

кунстка́мера (нім. Kunst - kammer) — музей різних рідкісних речей (мистецьких, природничих тощо).

ку́нтуш (тур.) — козацький одяг з довгими розпізами вздовж рукавів.

ку́нштук (нім. Kunststück) — малюнок.

купе́ (фр. coupé) — відділок у залізничім вагоні, на 2-4 пасажирів.

Купідо́н (лат. Cupido) — 1. бог любови в стародавніх римлян; 2. вродливий юнак.

купле́т (фр. couplet) — 1. строфа в пісні; 2. комічні або сатиричні витребеньки на актуальні теми для співу або деклямації.

куплетист — співак або автор куплетів.

купо́н (фр. coupon) — 1. відривний квиток від акції або облигації, що на нього одержують відсотки або дивіденди; 2. шматок тка - нини на сукню абощо.

купре́їн (лат.) — алькальоїд хинної кори.

купри́т (лат. cuprum — мідь) — червона мідна руда.

купю́ра (фр. coupure — частина, відтинюк) — назва вартости на цінних паперах, банкнотах, паперових грошах.

кура́ж (фр. courage) — відвага, запал.

кура́ре (індіян.) — гостра отрута, що її індіани добували з деяких рослин, щоб отруювати стріли.

курари́н — алькальоїд кура - ре (х е м.).

курате́ля (лат.) — правна опіка над хворою або марнотратною людиною.

кура́тор (лат. curator — опікун) — 1. опікун над малолітніми; 2. опікун шкільної округи в Польщі.

курато́рія (див. к у р а - т о р) — установа, нагляду й опіки.

кура́ція (лат.) — лікування.

курбан-байра́м (ар,-тур.) — свято принесення жер - тви в мусулманів.

кур'єр (фр. *courrier*) — по-
сланець; швидкий поїзд.

курза'ля (нім. *Kursaal*) — 1.
вокзал на мінеральних во-
дах; 2. приміщення для
концертів та громадських
зборів на курортах.

курія (лат. *curia*) — 1. де-
сять патриціанських родів
у стародавньому Римі; 2.
будинок, де засідав римсь-
кий сенат; 3. рада і суд із
васалів при сеньйорі; 4.
папська установа для ке-
рування католицькою цер-
квою; 5. виборча система,
що для виборів представ-
ників до органів влади по-
діляє громадян за стано-
вим та майновим цензом
на курії.

курія'л (лат. *curialis*) —
член громадської ради в
Римській імперії.

курія'льний (див. к у р і -
я л) — поділений на курії
або належний до курії; **к-
на с и с т е м а** — система
виборів органів влади з
поділом виборців на ви-
борчі групи за становим а-
бо майновим цензом.

курйо'з (фр. *curieux* — ці-
кавий, допитливий) — 1.
смішна подія або ситуація;
2. дивовижа, дивогляд.

курйо'зний (див. к у р -
й о з — смішний, ди-
вовижний, чудернаць -
кий).

куро'рт (нім. *Kurort*) — мі-

сце кліматичного й купе -
левого лікування з відпо -
відними для цього природ-
ними даними: кліматом,
мінеральними джерела -
ми, купелями.

курортоло'гія (нім. *Kurort*,
гр. *logos* — наука) — наука
про лікові прикмети міс -
цевостей та вплив природ-
них лікувальних засобів на
організм.

Куро-Сі'во (яп. „блакитна
сіль”) — тепла течія на
Тихому океані, що тече в
напрямі від острова Фор -
мози понад Японією і далі
на схід у напрямі до Калі-
форнії.

курс (лат. *cursus* — біг) —
1. програма викладів у ви-
щій школі; 2. оцінка вар -
тисних паперів або това -
рів на біржі; 3. напрям ру-
ху корабля, літака; 4. на -
пря́м у політиці.

курса'нт (див. к у р с) —
слухач курсів.

курси'в (лат. *cursiva litera* —
скоропис) — друкарські
шрифти скорописними літе-
рами.

курси'ст, див. к у р с а н т.

курсогра'ф (лат. *cursus* —
біг, гр. *graphō* — пишу) —
прилад, що автоматично
записує компасові показ -
ники напрямку руху кора-
бля.

курсо'рний (лат. *cursorius*

— бистроплинний) — по-біжний; к-не читання — навчальне читання тексту без аналізу (протилеж. — читання старане).

курсувати (лат. *cursus* — біг) — 1. бути в обігу; 2. постійно відбувати певний маршрут (кораблем, літаком)

куртаж (фр. *courtage*) — винагорода маклерові за посередництво в ділі.

куртизанка (фр. *courtisane*) — жінка легкої поведінки (з-поміж вищих суспільних кіл, при дворах володарів тощо).

куртуа́зний (фр. *courtois*) — вишукано чемний, люб'язний; к-на література — література середньовіччя, що описувала лицарські чесноти: честь, любов, мужність, шляхетність та люб'язність у поведінці.

куртуа́зія (фр. *courtoisie*) — 1. вишукана чемність, галантність у поведінці, лицарськість, шляхетність; 2. приписи щодо шляхетної поведінки.

курулта́й (тат.) 1. рада татарських князів, воївод, васалів; 2. свято, бенкет у тюркських народів.

курфю́рст (нім. *Kurfürst*) — один із князів, що мали право вибирати імператора так званої Священної

Римської Імперії, що існувала до 1806 р.

кути́куля (лат. *cuticula* — шкірка) — 1. тонка плівка на шкірці в рослин; 2. по-верхневий шар на шкірці в тварин, що його виділяють клітини епідермісу.

кухмі́стер (нім.) — кухар.

куше́тка (фр. *couche*) — тапчан; канапа без спинки.

кша́трії (санс. — „вояки”) — одна з найдавніших каст в Індії, каста вояків (володарів).

кшталт (поль. з нім.) — взірець; вигляд, форма

куве́та (фр. *cuvette* — тача) — ванна для обробки фотографічних платівок (негативів та діапозитивів).

кю́мель (нім. *Kümmel*) кминівка (горілка з ганусом).

кюрасо́ (фр.) — католицький священник.

кюре́ (фр. *curé*) — католицький священник у Франції, Бельгії.

кюри́ (від прізвища Кюри) — фізична одиниця виміру еманції радіоактивних речовин, власне: кількість еманції в стані радіоактивної рівноваги з одного грама радіоактивного елемента; точка к-і — температура, при якій залізо втрачає магнетні властивості (768°).

